Stendhal

Mănăstirea din Parma

Carte de buzunar

Stendhal, născut Marie-Henri Beyle (1783, Grenoble – 1842, Paris), a fost un mare scriitor francez, autorul unora dintre cele mai frumoase romane ale literaturii franceze. A plecat la Paris în 1799, în primul rând pentru a scăpa de comportamentul autoritar al tatălui său.

Pe la 1802 ținea un jurnal (publicat postum), dar scria și alte texte, în care-și exprima gânduri intime. Din 1806 a servit în armata lui Napoleon; după căderea Imperiului Francez, în 1814, s-a stabilit în Italia. După dezamăgiri politice și sentimentale, s-a întors la Paris.

În intervalul 1821–1830, o perioadă în care a avut o viață socială și culturală activă, a scris o serie de lucrări printre care și capodopera *Roșu și negru* (1830), un impresionant studiu de caracter al unui tânăr ambițios și, totodată, o descriere pătrunzătoare a perioadei Restaurației franceze.

Cealaltă operă importantă a sa, *Mănăstirea din Parma* (1839), este remarcabilă prin fina redare a psihologiei umane și prin portretele subtil conturate. Lucrările autobiografice neterminate *Amintirile unui egoist* (1892) și *Viața lui Henry Brûlard* (*Vie de Henri Brûlard*, 1890) sunt printre cele mai originale creații ale sale.

STENDHAL

MĂNĂSTIREA DIN PARMA

Traducere de Anda Boldur

CDB

Stendhal, *La Chartreuse de Parme* Copyright © 2010 Litera, pentru prezenta ediție Text reprodus după Stendhal, *Mănăstirea din Parma*, Editura Cartea Românească, București, 1971

JURNALUL NAȚIONAL

Director general
Marius Tucă

Piața Presei libere nr. 1, Corp D, etaj VIII,
București, sector 1,
tel.: 021-318 20 37,
fax: 021-318 20 35 E-mail: editura.jurnalul@jurnalul.ro

LITERA

O.P. 53, C.P. 212, sector 4, București
tel./fax: 031- 425 16 19
E-mail: comenzi@litera.ro
www.litera.ro

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Teodora Pavel
Corector: Corina Tăbăraș
Tehnoredactare și prepress: Bogdan Coscaru

GRIFFON & SWANS
creative services
www.griffon.ro

ISBN ePub: 978-606-8481-43-2
ISBN PDF: 978-606-8481-42-5

ÎN LOC DE PREFAȚĂ

Povestirea aceasta a fost scrisă în iarna lui 1830 și la o depărtare de trei sute de leghe de Paris; prin urmare, nicio legătură cu cele petrecute în 1839.

Cu mulți ani înainte de 1830, pe vremea când armatele noastre cutreierau Europa, întâmplarea mi-a dăruit un ordin de încartiruire în casa unui canonic: era la Padova, fermecător oraș din Italia; șederea prelungindu-se, ne-am împrietenit.

Către sfârșitul lui 1830, trecând din nou prin Padova, am dat fuga la locuința bunului canonic: știam că nu mai e în viață, dar țineam să revăd salonul în care petrecusem atâtea seri plăcute și cărora, de atunci, le dusesem de atâtea ori dorul. Am găsit acolo pe nepotul canonicului și pe soția acestuia, care m-au primit ca pe un vechi prieten. Au mai venit și alte câteva persoane; nepotul a poruncit să se aducă de la cafeneaua Pedroti un excelent zambajon[1] *și nu ne-am despărțit decât noaptea târziu. Ceea ce ne-a făcut mai ales să zăbovim a fost povestea ducesei Sanseverina, de care*

[1] Variantă de la zabaion: cremă consistentă, specific italiană, pe bază de vin alb amestecat cu lichior, coniac sau whisky, cu zahăr și gălbenuș de ou (*n.red.*)

pomenise cineva și pe care nepotul a binevoit s-o istorisească de la un capăt la altul, de dragul meu.

În țara în care mă duc, le-am spus eu prietenilor mei, n-am să mai am parte de asemenea seri, astfel că, pentru a-mi petrece lungile ceasuri de după cină, voi face din povestirea voastră o nuvelă.

— Dacă-i așa, zise nepotul, atunci îți voi încredința analele unchiului meu care, la capitolul Parma, pomenește de câteva din întâmplările de la curte, din vremea când ducesa era acolo tare și mare; dar, bagă de seamă! povestea pe care ți-am spus-o nu e căutși de puțin morală și acum, când în Franța faceți atâta caz de puritatea voastră evanghelică, ea te-ar putea procopsi cu o faimă de ucigaș.

Astăzi tipăresc povestea scrisă în 1830, fără a schimba nicio iotă din manuscris, ceea ce, poate, va avea două neajunsuri:

Primul, pentru cititor: personajele fiind italiene, îl vor interesa poate mai puțin, căci firea locuitorilor din acea țară se deosebește de ajuns de mult de cea a francezilor. Italienii sunt oameni deschiși, de treabă și nu se sfiesc să spună ce gândesc; înfumurarea nu-i apucă decât din când în când; ea ajunge atunci o adevărată patimă și ia numele de puntiglio[1]*. În sfârșit, la dânșii, sărăcia nu e lucru de rușine.*

Cel de-al doilea neajuns îl privește pe autor.

Mărturisesc că am avut îndrăzneala să las personajelor trăsăturile lor colțuroase; în schimb, o spun sus și tare, înfierez în chipul cel mai moral o seamă din acțiunile lor. La ce bun să le fi înzestrat cu înalta moralitate și cu farmecul francezilor, care țin la bani mai presus de orice și nu păcătuiesc niciodată din ură sau dragoste? Italienii din povestire sunt aproape dimpotrivă. De altfel, mi se pare că,

---

[1] Țâfnă – în limba italiană, în original (*n.tr.*)

ori de câte ori înaintezi cu încă două sute de leghe de la sud spre nord, dai nu numai de o privelişte nouă, ci şi de fapte demne de un nou roman. Drăguţa nepoată a canonicului o cunoscuse pe ducesa Sanseverina şi ţinuse mult la dânsa; ea m-a rugat să nu schimb cu nimic întâmplările vieţii ei furtunoase, care-s, bineînţeles, vrednice de a fi înfierate.

23 ianuarie 1839

PARTEA ÎNTÂI

Gia mi fur dolci inviti a empir le carte i luoghi ameni.[1]
ARIOSTO, sat. IV

[1] Locurile plăcute mi-au fost dulci imbolduri la scris (în limba italiană, în original). (*n.tr.*)

CAPITOLUL ÎNTÂI

MILANO ÎN 1798

La 15 mai 1796, generalul Bonaparte îşi făcu intrarea în Milano, în fruntea acelei tinere armate ce trecuse podul de la Lodi, vestind că, după atâtea secole, Cezar şi Alexandru îşi aveau urmaşul. Minunile de vitejie şi de geniu, la care Italia fu martoră, treziră în câteva luni un popor aţipit; cu opt zile înainte de sosirea francezilor, milanezii încă nu vedeau în ei decât o adunătură de tâlhari, gata oricând s-o ia la sănătoasa dinaintea trupelor Majestăţii Sale imperiale şi regale: cel puţin aşa le-o tot spunea, de trei ori pe săptămână, un mic ziar, mare cât palma, tipărit pe hârtie murdară.

În timpul Evului Mediu, lombarzii republicani dăduseră dovadă de o vitejie egală cu cea a francezilor şi meritaseră să-şi vadă oraşul cu desăvârşire ras de pe faţa pământului de către împăraţii Germaniei. De când deveniseră însă *supuşi credincioşi*, îndeletnicirea lor de căpetenie era să imprime sonete pe mici batiste de tafta roz, ori de câte ori avea loc căsătoria vreunei fete de familie nobilă sau bogată. După doi-trei ani de la acest mare eveniment din viaţa sa, fata îşi lua un curtezan: uneori, numele domnişorului ales

chiar de familia soțului, era trecut la loc de cinste în actul de căsătorie. Zguduirea adâncă, pe care o stârni neprevăzuta sosire a armatelor franceze era departe de obiceiurile acelea molatice. Curând, se înscăunară moravuri noi, înflăcărate. La 15 mai 1796, un popor întreg își dădu seama că tot ceea ce respectase până atunci era cu desăvârșire demn de dispreț și uneori chiar de ură. Plecarea ultimului regiment austriac însemnase și năruirea vechilor idei; a-ți primejdui viața era acum un lucru la modă. După atâtea veacuri de simțiri serbede, fiecare înțelegea că, pentru a fi fericit, trebuia să-ți iubești patria cu o dragoste adevărată și să urmărești săvârșirea unor fapte eroice. Ani de zile, milanezii zăcuseră cufundați în beznă, căci încă mai dăinuia cruntul despotism al lui Carol Quintul și Filip al II-lea; le dărâmară statuile și dintr-o dată se pomeniră scăldați în lumină. De vreo cincizeci de ani, și pe măsură ce Enciclopedia[1] și Voltaire străluceau tot mai mult în Franța, călugării predicau blândului popor din Milano că a învăța carte, sau orice altceva, era o strădanie cu totul de prisos; și că plătind, după tipic, dania către preot și spovedindu-ți deschis toate micile păcate, îți asigurai, fără doar și poate, un loc de cinste în rai. Pentru a scoate cu totul din sărite acest popor, pe vremuri atât de dârz și răzvrătit, Austria îi vânduse ieftin privilegiul de a nu contribui cu recruți pentru armata ei.

În 1796, armata milaneză era alcătuită din douăzeci și patru de haimanale înveșmântate în roșu, care apărau orașul împreună cu patru mărețe regimente de grenadieri unguri. Libertatea moravurilor era nemăsurată, în schimb, adevăratele iubiri destul de rare; de altminteri, în afară de neplăcuta îndatorire de a spune absolut totul duhovnicului, sub amenințarea unei ispășiri cumplite chiar în această

[1] Celebra lucrare *Enciclopedia sau dicționar explicativ al științelor, artelor și meșteșugurilor*, editată între 1751-1780 (*n.tr.*)

viață, bunii poporeni din Milano mai erau supuși și câtorva mici oprelişti monarhice, de ajuns de jignitoare. Așa, bunăoară, arhiducele, care își avea reşedința la Milano și guverna în numele vărului său, împăratul, avusese bănoasa idee de a face negoț cu cereale. Ca urmare, era strict interzis țăranilor să-și vândă grânele înainte ca Alteța Sa să-și fi umplut hambarele.

În mai 1796, la trei zile după intrarea francezilor, un tânăr pictor miniaturist, puțin cam într-o ureche, pe nume Gros, care venise acolo cu armata și care de atunci a ajuns celebru, auzind vorbindu-se la marea cafenea *Servi* (pe vremea aceea la modă), despre isprăvile arhiducelui, care, pe deasupra, mai era și mătăhălos, luă lista de înghețate, tipărită pe o foaie de hârtie proastă, galbenă, și desenă pe dosul ei mutra pântecosului arhiduce. Un soldat francez îi da o lovitură de baionetă în burtă și, în loc de sânge, se revărsa din el o cantitate necrezut de mare de grâu. Asemenea glumă sau caricatură, cum vreți să-i ziceți, nu se mai văzuse încă în țara asta de despotism viclean. Desenul, lăsat de Gros pe masa cafenelei *Servi*, păru o minune pogorâtă din cer; în timpul nopții fu gravat, iar a doua zi fu vândut în douăzeci de mii de exemplare.

În aceeași zi, fu afișată hotărârea unei contribuții de război de șase milioane, dictată de nevoile armatei franceze, care, după ce câștigase șase bătălii și cucerise douăzeci de provincii, nu ducea lipsă decât de încălțăminte, pantaloni, tunici și chivere.

Valul de fericire și plăcere care cotropi Lombardia, odată cu venirea acestor francezi atât de săraci, fu așa de mare, încât numai preoții și câțiva nobili simțiră greutatea acelei contribuții de șase milioane, urmată curând de multe altele. Soldații francezi râdeau și cântau toată ziua;

aveau cu toţii sub douăzeci şi cinci de ani, iar generalul lor şef, care trecea drept cel mai bătrân om din oştire, n-avea decât douăzeci şi şapte. Veselia, tinereţea, nepăsarea lor dădeau un răspuns hazliu predicilor turbate ale călugărilor, care de şase luni încoace vesteau, din înaltul sfântului amvon, că francezii erau nişte căpcăuni, siliţi, sub ameninţarea pedepsei cu moartea, să pârjolească totul şi să reteze capul la toată lumea. De aceea şi mergea fiecare regiment cu ghilotina în frunte.

Pe la sate, în pragul câte unei căscioare, puteai vedea soldaţi francezi legănând pruncul gazdei şi, aproape în fiece seară, câte un toboşar îi zicea din vioară, înfiripând un bal. Cadrilurile erau mult prea savante şi complicate pentru ca soldaţii – care, de altfel, nici ei nu le ştiau – să le poată învăţa pe femeile din partea locului, aşa încât ele erau cele care le arătau tinerilor francezi *Monferina*, *Săltăreaţa* şi alte jocuri italieneşti.

Ofiţerii francezi fuseseră încartiruiţi, pe cât se putuse, prin casele oamenilor cu stare; le venise şi lor vremea să se întremeze. Un locotenent cu numele de Robert căpătă, de pildă, foaie de încartiruire în palatul marchizei del Dongo. Singura avere a acestui tânăr ofiţer, de ajuns de descurcăreţ, era un galben de şase franci, pe care îl primise la Piacenza. După trecerea podului de la Lodi, pusese mâna pe nişte minunaţi pantaloni de nanchin noi-nouţi, dezbrăcând un ofiţer austriac ucis de o ghiulea; şi nicicând îmbrăcămintea nu picase mai la vreme. În schimb, epoleţii săi ofiţereşti erau de lână, iar postavul tunicii cusut de căptuşeala mânecilor, pentru ca peticele să se poată ţine între ele; dar mai era un lucru, şi mai trist: pingelele încălţămintei îi erau croite dintr-o chivără care fusese, şi ea, găsită pe câmpul de luptă, ceva mai sus de podul de la Lodi. Aceste pingele de Doamne-ajută erau legate pe deasupra cu sfori

atât de bătătoare la ochi, încât atunci când majordomul casei se înfățișă în odaia locotenentului Robert, pentru a-l invita să cineze cu doamna marchiză, ofițerul se văzu pus într-o groaznică încurcătură. În cele două ore ce-l despărțeau de cina fatală, el încercă, ajutat de ordonanță, să-şi cârpească barem cât de cât vestonul şi să cănească în negru, cu cerneală, blestematele sfori ale încălțărilor. Sosi, în sfârşit, şi clipa cea groaznică.

„Niciodată în viața mea nu m-am simțit mai stângherit, avea să-mi povestească mai târziu locotenentul Robert; doamnele se aşteptau să le înspăimânt, iar eu tremuram mai rău decât ele. Îmi priveam botinele şi nu ştiam cum să calc mai grațios. Marchiza del Dongo, adăugă el, era pe atunci în toată strălucirea frumuseții sale; ai cunoscut-o, avea ochi nespus de frumoşi, de o blândețe îngerească, iar părul, de un blond întunecat, îi punea parcă şi mai mult în valoare ovalul încântător ai feței. Aveam, la mine în cameră, o *Irodiadă* de Leonardo da Vinci!, care părea, leit portretul ei. Numai Dumnezeu a vrut să-mi pierd până-ntr-atâta cumpătul înaintea nepământenei sale frumuseți, încât să uit de halul în care eram îmbrăcat. În timpul celor doi ani, petrecuți în munții Genovei, nu văzusem, decât lucruri urâte şi ticăloase; am cutezat să-i spun cât de răpit mă simțeam la vederea ei.

Mai aveam, totuşi, destul de multă minte ca să nu mă pierd în prea multe măguleli. Pe când lăsam cuvintele să-mi zboare, mi-era dat să văd, într-o sufragerie, toată numai marmură, doisprezece lachei şi feciori de casă, îmbrăcați cu ceea ce pe atunci mi se părea culmea măreției. Închipuiți-vă că afurisiții aceia nu numai că aveau încălțăminte bună, dar mai purtau la ea şi catarame de argint. Cu coada ochiului, luam aminte la toate acele priviri tâmpe, ațintite asupra straielor, ba poate chiar şi

asupra bietelor mele botine, ceea ce mă ustura la inimă. Aş fi putut să mă răstesc o singură dată şi să-i bag pe toţi în sperieţi; dar pas de-i pune la locul lor, fără să le înspăimânţi şi pe cucoane! Mai ales că marchiza – dacă e să mă gândesc la ceea ce mi-a mărturisit ea însăşi de o sută de ori după aceea – ca să mai prindă puţină inimă, trimisese s-o aducă de la mănăstire, unde se afla atunci la învăţătură, pe Gina del Dongo, sora soţului ei, încântătoarea contesă Pietranera de mai târziu; cât timp i-au mers toate din plin, nimeni n-a întrecut-o în veselie şi drăgălăşenie, tot aşa cum nimeni n-a întrecut-o în curaj şi seninătate sufletească, atunci când a încercat-o potrivnicia soartei.

Gina, care putea avea pe atunci treisprezece ani, dar arăta de optsprezece, fire vioaie şi deschisă, cum o ştiţi, într-atâta se temea să nu izbucnească în râs, văzându-mă în ce hal arăt, încât nu îndrăznea să mănânce; marchiza, dimpotrivă, mă copleşea cu o politeţe silită; citea ea foarte bine în privirile mele cât eram de sâcâit. Pe scurt, făceam o impresie proastă şi le dădeam prilej să mă disprețuiască, lucru care pare-se că nu i se poate întâmpla unui francez. În sfârşit, îmi veni o idee izbăvitoare: mă apucai să le povestesc distinselor mele interlocutoare despre mizeria şi despre toate câte avusesem de pătimit, timp de doi ani, în munţii Genovei, unde ne sileau să rămânem nişte generali bătrâni şi dobitoci. Acolo, le-am spus, ni se dădeau monede-hârtii care n-aveau acoperire în ţară şi câte trei uncii[1] pâine pe zi. Nu începusem a vorbi nici de două minute, că bunei marchize îi dăduseră lacrimile, iar Gina devenise dintr-odată serioasă.

— Cum, domnule locotenent, mă întrebă ea, trei uncii de pâine?

[1] Uncie: veche unitate de măsură, egală cu aproximativ 35 de grame (*n. tr.*)

— Da, domnişoară; dar până şi de astea eram lipsiți de trei ori pe săptămână; iar pentru că țăranii pe la care poposeam se zbăteau într-o sărăcie şi mai lucie decât noi, le dădeam şi lor din puținul nostru.

Sculându-ne de la masă, am oferit marchizei brațul, conducând-o până la uşa salonului; apoi, întorcându-mă repede, l-am răsplătit pe servitorul care mă servise cu acea unică monedă de şase franci, pe care o aveam, şi pe seama căreia îmi făurisem atâtea castele în Spania.

După opt zile, urmă Robert, când se văzu că francezii nu ghilotinau pe nimeni, marchizul del Dongo se întoarse de la castelul său din Grianta, de pe malul lacului Como, unde se refugiase vitejeşte la apropierea armatei, părăsindu-şi în voia soartei războiului tânăra soție cea atât de frumoasă, precum şi sora. Ura pe care marchizul o nutrea față de noi era tot atât de mare pe cât de mare îi era şi teama, adică nemărginită. Mutra lui puhavă şi plină de cucernicie era de-a dreptul hazlie de câte ori îmi adresa cuvinte curtenitoare. A doua zi după întoarcerea sa la Milano, am primit trei coți de postav şi două sute de franci, în contul contribuției de şase milioane: m-am înnoit din cap până-n picioare şi am devenit cavalerul celor două doamne, căci începuseră balurile.

Povestea locotenentului Robert a fost aceea a tuturor francezilor: în loc să fie luată peste picior, mizeria bravilor soldați stârnise mila populației, care îi îndrăgi.

Perioada aceasta, de fericire neaşteptată şi beție, nu ținu decât doi anişori; nebunia fusese atât de fără de margini şi de generală, încât mi-ar fi cu neputință să o explic altfel decât prin următoarea cugetare istorică, şi adâncă: poporul acesta se plictisea de o sută de ani.

Pe vremuri, la curtea ducilor de Visconti şi Sforza, faimoşi cândva la Milano, domnise acea voluptate firească

ţărilor meridionale. Dar, din anul 1624, când milanezii încăpură pe mâinile spaniolilor, stăpânitori posaci, bănuitori şi trufaşi, care se temeau mereu de revoltă, veselia pierise fără urmă. Însuşindu-şi năravurile spaniolilor, poporul se gândea mai degrabă să se răzbune, la cea mai mică jignire, printr-o lovitură de pumnal, decât să se bucure de plăcerea clipei de faţă.

Bucuria nebună, veselia, voluptatea, uitarea tuturor amărăciunilor, ba chiar a grijilor de fiecare zi, fură împinse atât de departe, încât, începând de la 15 mai 1796, când francezii intrară în Milano, până în aprilie 1799, când fură izgoniţi, în urma luptei de la Cassano, au putut fi citate nume de bătrâni negustori milionari, de bătrâni cămătari, de notari bătrâni care, în răstimpul acela, uitară să fie posomorâţi şi să câştige bani.

Se puteau număra cel mult câteva familii, aparţinând înaltei nobilimi, care se retrăseseră în castelele lor de la ţară, ca pentru a-şi dovedi nemulţumirea faţă de veselia generală şi faţă de înflorirea tuturor inimilor. Nu-i mai puţin adevărat că aceste familii nobile şi bogate fuseseră distinse într-un chip supărător, cu prilejul repartizării contribuţiilor de război, cerute de armata franceză.

Marchizul del Dongo, nemulţumit de a vedea în juru-i atâta veselie, fu printre cei dintâi care plecară, înapoindu-se la măreţu-i castel din Grianta, mai sus de Como, unde doamnele îl duseră o dată şi pe locotenentul Robert. Castelul, poate unic în lume prin aşezarea sa, situat pe un podiş înalt de o sută cincizeci de picioare, ce domina în parte lacul acela de o frumuseţe negrăită, fusese altădată o cetăţuie. Ducii del Dongo o construiseră în veacul al XV-lea, aşa cum o dovedea la fiecare pas marmura încărcată cu blazoanele familiei; se mai vedeau încă punţile mişcătoare de altădată şi adâncile şanţuri

înconjurătoare, acum secate de apă; cu zidurile lui înalte de optzeci de picioare şi groase de şase, castelul se afla la adăpost de orice atac şi de aceea îi şi era atât de drag bănuitorului marchiz. Păzit de douăzeci şi cinci sau treizeci de servitori, pe care şi-i socotea credincioşi, parese doar fiindcă nu le vorbea niciodată altfel decât cu ocara pe buze, marchizul se simţea aici mai puţin chinuit de spaimă decât la Milano.

Temerile sale nu erau cu totul neîntemeiate, căci era în strânsă legătură cu un spion, pus de austrieci la graniţa elveţiană, la trei leghe de Grianta, ca să ajute de acolo evadarea prizonierilor luaţi pe câmpul de luptă, lucru pe care, la un moment dat, generalii, francezi ar fi putut să-l ia în serios.

Marchizul îşi lăsase tânăra soţie la Milano: ea îngrijea acolo de treburile familiei, silită să facă faţă contribuţiilor impuse *casei del Dongo*, cum se spunea pe atunci. Străduania de a obţine micşorarea acelor contribuţii o obliga să-i vadă pe unii dintre nobilii care primiseră însărcinări publice, precum şi alte persoane, fără titluri de noblеţe, dar cu multă trecere. Şi iată că avu loc în familie un mare eveniment. Marchizul pusese la cale căsătoria tinerei sale surori, Gina, cu un personaj foarte bogat, de viţă foarte nobilă; dar personajul acesta se pudra, din care pricină Gina îl întâmpina cu hohote de râs şi, curând, ea făcu nebunia de a se căsători cu contele Pietranera. Ce-i drept, contele era un gentilom cumsecade, cât se poate de arătos, dar ruinat din tată-n fiu şi – culmea decăderii – partizan înfocat al noilor idei. Pe deasupra mai era şi sublocotenent în legiunea italiană[1] ceea ce-l cătrănea şi mai mult pe

[1] În timpul lui Napoleon I, armata franceză număra în rândurile ei regimente alcătuite din soldaţi aparţinând popoarelor europene. (*n.tr.*)

marchiz.

După aceşti doi ani de nebunie şi fericire, Directoratul[1] din Paris, dându-şi aere de suveran bine înscăunat, începu să manifeste o ură de moarte pentru tot ce nu era mediocru. Generalii nevrednici, pe care-i dărui armatei din Italia, pierdură un şir de lupte chiar pe câmpiile Veronei, martore, cu numai doi ani în urmă, ale minunilor de la Arcole şi Lonato[2]. Austriecii se apropiau de Milano; locotenentul Robert, acum comandant de batalion şi care fusese rănit în bătălia de la Casssano, poposi pentru ultima oară la prietena sa, marchiza del Dongo. Despărţirea fu plină de jale; Robert plecă odată cu contele Pietranera, care îi urma pe francezi în retragerea lor, pe Novi. Tânăra contesă, căreia fratele refuzase să-i dea partea de avere la care avea dreptul, însoţea armata, cocoţată într-o căruţă.

Începu, atunci, o epocă de reacţiune şi de întoarcere la vechile idei, pe care milanezii o numesc *i tredici mesi (cele treisprezece luni)*; căci, într-adevăr, norocul lor vru ca acea întoarcere la prostie să nu ţină decât treisprezece luni, până la bătălia de la Marengo. Tot ce era bătrân, smerit, morocănos reapăru în fruntea treburilor publice, luând în primire ocârmuirea societăţii. Curând, cei rămaşi credincioşi bunelor doctrine publicară înştiinţări pe la sate, precum că Napoleon fusese spânzurat de către mamelucii din Egipt, ceea ce i se şi cuvenea din atâtea pricini.

Printre cei care se retrăseseră îmbufnaţi pe la moşiile

---

[1] Organul puterii de stat în Franţa, din octombrie 1795 până în noiembrie 1799 (*n.tr.*)

[2] Arcole, Lonato: localităţi din nordul Italiei, cunoscute prin victoriile pe care Napoleon I, pe atunci generalul Bonaparte, le-a obţinut aici în 1796, împotriva trupelor austriece. (*n.tr.*)

lor și care acum se reîntorceau însetați de răzbunare, marchizul del Dongo se deosebea prin turbarea sa: exagerările lui îl ridicară, bineînțeles, în fruntea partidului. Domnii aceștia, altminteri de treabă câtă vreme n-aveau a se teme, dar care pururea tremurau, izbutiră să-l îmbrobodească pe generalul austriac. Bleg cum era, acesta se lăsă convins că asprimea este dovada unei politici înalte și dădu ordin să fie arestați o sută cincizeci de patrioți; erau, cu adevărat, cei mai valoroși oameni ai Italiei de pe atunci.

Curând, aceștia fură deportați la *gurile râului Cattaro* și aruncați în niște hrube, unde umezeala, dar mai ales lipsa de pâine, le veniră iute de hac acestor nenorociți.

Marchizul del Dongo căpătă o funcție înaltă și cum, pe lângă nenumăratele sale însușiri alese, era și de o zgârcenie respingătoare, se lăudă în public că nu trimite niciun sfanț surorii sale, contesa Pietranera, care, îndrăgostită nebunește de soțul ei, nu voia să-l părăsească și murea de foame împreună cu el, în Franța. Buna marchiză era disperată; ea reuși, în cele din urmă, să pună deoparte câteva mici diamante, din besacteaua ei, pe care soțul i-o lua în fiecare seară ca s-o încuie într-o ladă de fier, aflată sub patul său; marchiza adusese soțului ei o zestre de opt sute de mii de franci și primea pentru cheltuielile ei personale optzeci de franci pe lună. În timpul celor treisprezece luni pe care francezii le petrecură departe de Milano, această femeie, atât de sfioasă, izbuti să găsească fel de fel de pricini pentru a nu-și lepăda veșmântul cernit.

Urmând exemplul multor autori serioși, trebuie să mărturisim că am început povestea eroului nostru cu un an înainte de a se fi născut. Acest personaj esențial nu e,

de fapt, altul decât Fabricio Valserra, marchesino[1] del Dongo, cum se spunea la Milano.

Când francezii fură alungați din Milano, el tocmai binevoise să se nască și era, prin harul întâmplării, cel de-al doilea fiu al marchizului del Dongo, senior atât de mare, a cărui mutră puhavă, al cărui zâmbet fals și ură nemărginită față de noile idei le cunoașteți până aici. Întreaga avere a familiei era hărăzită fiului cel mare, Ascanio del Dongo, care era leit taică-său. Ascanio avea opt ani, iar Fabricio doi, când, pe nepusă masă, acel general Bonaparte, pe care toți cei de viță nobilă îl credeau de mult spânzurat, coborî de pe muntele Saint-Bernard și intră în Milano. Moment, până azi, unic în istorie! Închipuiți-vă un întreg popor îndrăgostit lulea. După câteva zile, Napoleon câștigă bătălia de la Marengo. E de prisos să spunem ce a urmat. Beția milanezilor ajunse la culme; dar, de data aceasta era amestecată cu gânduri de răzbunare: bunul norod învățase ce-i ura. Curând, sosiră cei ce mai rămăseseră vii printre patrioții deportați la gurile râului Cattaro; întoarcerea le fu cinstită printr-o sărbătoare națională. Fețele lor supte, ochii mari și mirați, brațele și picioarele slăbănoage contrastau în chip ciudat cu însuflețirea ce domnea în toate părțile. Sosirea lor fu semnalul de plecare pentru familiile cele mai compromise. Marchizul del Dongo fugi printre primii, refugiindu-se în castelul său de la Grianta. Capii marilor familii clocoteau de ură și de teamă; dar soțiile și fiicele lor, amintindu-și de farmecul primei șederi a francezilor, tânjeau după Milano, cu balurile lui atât de vesele care, îndată după Marengo, reîncepuseră la *casa Tanzi*. La puține zile după victorie, generalul francez, însărcinat să vegheze la menținerea

[1] Titlu dat fiilor de marchizi (*n.tr.*)

liniştii în Lombardia, află că toţi arendaşii nobililor şi toate bătrânele de la ţară, departe de a se mai gândi la acea uluitoare biruinţă de la Marengo, care schimbase destinele Italiei şi recucerise treisprezece fortăreţe într-o singură zi, nu vorbeau decât despre profeţia Sfântului Giovita, al cărui hram îl purta oraşul Brescia.

După spusa sfântului, bucuria succeselor repurtate de francezi şi de Napoleon urma să ia sfârşit după treisprezece săptămâni după bătălia de la Marengo. Ceea ce îl scuza oarecum pe marchizul del Dongo şi pe nobilii cei îmbufnaţi, care se retrăseseră la ţară, era faptul că într-adevăr, şi fără prefăcătorie, credeau cu toţii în această prorocire. Niciunul dintre oamenii aceştia nu citise, în întreaga lui viaţă, nici patru volume; îşi făceau pe faţă pregătirile de întoarcere la Milano după treisprezece săptămâni; dar, pe măsură ce timpul trecea, noi succese veneau să încunune cauza francezilor. Întors la Paris, Napoleon ocrotea, prin decrete înţelepte, revoluţia înlăuntrul ţării, aşa cum o apărase la Marengo împotriva străinilor. Atunci, nobilii lombarzi, refugiaţi în castelele lor, descoperiră că interpretaseră greşit prezicerea sfântului ocrotitor al Bresciei: nu era vorba de treisprezece săptămâni, ci de treisprezece luni. Trecură şi cele treisprezece luni şi francezilor le mergea din zi în zi mai bine.

Trecem peste zece ani de progres şi fericire, de la 1800 la 1810; Fabricio îşi petrecu cei dintâi ani ai copilăriei hârjonindu-se şi bătându-se cu ţărănuşii din sat şi neînvăţând nimic, nici măcar să citească. Mai târziu, fu trimis la colegiul iezuiţilor din Milano. Tatăl său, marchizul, pretinse să i se predea latina, dar, Doamne fereşte, nu după acei vechi autori ce vorbesc mereu de republici, ci după un minunat volum, împodobit cu peste

o sută de gravuri, capodoperă a artiştilor veacului al şaptesprezecelea; era genealogia latină a familiei Valserra, a marchizilor del Dongo, publicată în 1650 de Fabricio del Dongo, arhiepiscopul Parmei. Şi fiindcă soarta făcuse ca membrii familiei Valserra să fie îndeosebi militari, gravurile reprezentau lupte crâncene, în care se vedea mereu câte un del Dongo erou, pălindu-şi vrăjmaşii cu puternice lovituri de spadă. Cartea aceasta plăcea nespus de mult tânărului Fabricio. Maică-sa, care se prăpădea după el, obţinea din când în când încuviinţarea de a veni să-l vadă la Milano. Dar cum soţul nu-i dădea niciodată bani pentru astfel de călătorii, se împrumuta de la cumnata ei, drăguţa contesă Pietranera. După întoarcerea francezilor, contesa ajunsese una din femeile cele mai sclipitoare de la curtea prinţului Eugen, viceregele Italiei.

Când Fabricio ajunse la vârsta primei cuminecături, ea primi de la marchiz, care se afla mereu într-un soi de exil voluntar, îngăduinţa de a-l scoate din când în când de la şcoală. Băiatul i se păru deosebit, plin de duh, serios nevoie mare, frumuşel şi nu cu totul nepotrivit pentru salonul unei femei la modă; încolo, ignorant cât pofteşti şi abia ştiind să scrie. Contesa, care punea suflet în tot ce făcea, făgădui conducătorului instituţiei protecţia sa, dacă nepotul ei, Fabricio, avea să facă progrese uimitoare şi dacă la sfârşitul anului avea să obţină multe premii la învăţătură. Pentru a-i da posibilitatea să le merite, ea trimitea după el în fiece sâmbătă seara şi adesea nu-l înapoia dascălilor săi decât miercurea sau joia. Iezuiţii, cu toate că se bucurau de simpatia protectoare a viceregelui, erau respinşi din Italia de legile regatului, aşa că superiorul colegiului, om cu scaun la cap, înţelese ce mari foloase putea trage din relaţiile cu o femeie atotputernică la curte. Nici prin minte nu-i trecu să se plângă de absenţele

lui Fabricio care, mai neştiutor ca niciodată, obţinu la sfârşitul anului cinci premii întâi. Iar sclipitoarea contesă Pietranera, împreună cu soţul ei, generalul comandant al uneia din diviziile de gardă, şi cu încă cinci sau şase oameni din cei mai cu vază la curtea viceregelui, veni să asiste la împărţirea premiilor la iezuiţi. Drept care, superiorul fu elogiat de şefii săi.

Contesa îşi purta nepotul pe la toate acele strălucite serbări care au încununat preascurta domnie a simpaticului principe Eugen. Cu de la sine putere, ea îl făcuse ofiţer de husari şi, la vârsta de doisprezece ani, Fabricio purta uniforma cuvenită. Într-o zi, încântată de înfăţişarea lui plăcută, contesa ceru prinţului, pentru el, un loc de paj, ceea ce însemna că familia del Dongo se alătura politicii duse de curte. A doua zi, însă, avu nevoie de întreaga ei trecere ca viceregele să binevoiască a nu-şi mai aduce aminte de cererea sa, căreia nu-i lipsea altceva decât consimţământul tatălui viitorului paj, consimţământ care ar fi fost refuzat cu mare tărăboi. După această nebunie, care-l făcu să se cutremure pe morocănosul marchiz, acesta găsi un pretext oarecare ca să-l recheme pe tânărul Fabricio la Grianta. Contesa nutrea cel mai adânc dispreţ faţă de fratele ei; îl socotea un om plin de o tristă nerozie şi care, dacă i-ar fi stat în putere, ar fi săvârşit mult rău. În schimb, se prăpădea după Fabricio şi, după zece ani de tăcere, îi scrisese marchizului, cerându-şi nepotul: scrisoarea rămase fără răspuns.

La întoarcerea sa în nemaipomenitul castel părintesc, clădit de cei mai războinici străbuni ai săi, Fabricio nu ştia altceva decât să mânuiască armele şi să călărească. Contele Pietranera, la fel de nebun după acest copil ca şi soţia lui, îl urcase adesea în şa, luându-l cu el la paradă.

Sosind la Grianta, Fabricio cu ochii încă roşii de lacrimile vărsate când părăsise frumoasele saloane ale

mătuşii, nu află decât caldele mângâieri ale mamei şi surorilor sale. Marchizul se încuiase în birou, cu feciorul lui cel mare, *marchesino*-ul Ascanio. Ticluiau împreună scrisori cifrate, care aveau cinstea să fie trimise la Viena; tatăl şi fiul nu obişnuiau să se arate decât la ora mesei. Marchizul spunea mereu, cu ifose, că îşi învaţă moştenitorul să ţină, în partidă dublă, socoteala bunurilor fiecărei moşii. În realitate, marchizul era prea hapsân ca să vorbească despre astfel de lucruri cu fiul său, principalul moştenitor al tuturor moşiilor sale. Îl folosea doar la cifrarea rapoartelor de câte cincisprezece sau douăzeci de pagini, pe care, de două-trei ori pe săptămână, le expedia peste munţi, în Elveţia, şi de acolo la Viena. Marchizul avea pretenţia că-şi informează suveranii legitimi despre starea de lucruri dinăuntrul regatului Italiei, deşi, în realitate, nici el n-o cunoştea. Totuşi, scrisorile lui erau foarte apreciate şi iată de ce: după ce trimitea câte un agent sigur să numere pe drum soldaţii cutărui sau cutărui regiment francez sau italian, care se muta dintr-o garnizoană în alta, marchizul încunoştinţa curtea din Viena, având grijă să scadă cu câte o zdravănă pătrime numărul soldaţilor existenţi. Scrisorile sale, altminteri pline de caraghioslâc, aveau meritul să dezmintă altele mai sincere, şi ele plăceau. De aceea, cu puţin înainte de sosirea lui Fabricio la castel, marchizul primise decoraţia unui ordin faimos; era a cincea care-i împodobea haina de şambelan. Adevărul e că, în sinea lui, era tare amărât că nu are îndrăzneala să poarte acea haină şi în afara biroului său de lucru; în schimb, nu-şi îngăduia niciodată să dicteze o depeşă, fără a-şi fi pus în prealabil costumul brodat şi înzorzonat cu toate decoraţiile. A proceda altfel i se părea o lipsă de respect.

Marchiza fu încântată de fiul ei. Păstrase obiceiul de a

scrie de două sau de trei ori pe an generalului conte de A. – era actualul nume al locotenentului Robert. Pentru nimic în lume nu ar fi fost în stare să mintă pe cineva drag; pusese fiului ei unele întrebări şi rămăsese îngrozită de neştiinţa lui.

Dacă mie, care nu ştiu nimic, îşi spunea ea, mi se pare că e prea puţin pregătit, înseamnă că Robert, care e tobă de carte, l-ar găsi cu desăvârşire lipsit de învăţătură; şi e un lucru de care astăzi ai neapărată nevoie. O altă trăsătură, care o miră aproape tot atât de mult, fu că Fabricio luase de bune toate cele în legătură cu religia, deprinse la iezuiţi. Cu toate că ea însăşi era tare cucernică, fanatismul copilului o făcu să se cutremure; dacă marchizul va descoperi calea aceasta de înrâurire, îmi va răpi dragostea fiului meu, îşi spunea marchiza. Plânse şi se zbuciumă, iar dragostea ei pentru Fabricio crescu şi mai mult.

Viaţa în acel castel, locuit de treizeci sau patruzeci de slugi, era tare posomorâtă; de aceea, Fabricio îşi petrecea mai tot timpul la vânătoare sau vânturându-se cu barca pe lac. Curând, legă prietenie la toartă cu vizitiii şi grăjdarii, care toţi ţineau trup şi suflet cu francezii şi-şi băteau joc pe faţă de valeţii cei bisericoşi, devotaţi marchizului şi fiului său mai mare. Dar pricina pentru care îi luau mai ales peste picior era că aceste personaje atât de grave se pudrau, imitându-şi stăpânii.

CAPITOLUL AL DOILEA

Când ochii ni-i mângâie luceafărul de seară,
Eu cerul îl contemplu, flămând de viitor
Să deslușesc în bolte, prin semnele de pară,
Ce-i scris să fie datul și soarta tuturor.
Căci pronia, miloasă cu omul prins de jale
Prin tainicele astre ce-s slova ei fierbinte
Privind în jos, ne-arată adesea dreapta cale,
Ursita rea sau bună ne-o spune dinainte:
Dar muritorii, oamenii cu trupul pământesc,
Disprețuiescu-i slova și nu i-o mai citesc,

Ronsard

Marchizul nutrea o ură neîmpăcată pentru tot ce gândea spre luminarea minții: ideile, spunea el, au dus Italia de râpă; nu prea ştia, însă, cum să împace această silă pentru învăţătură cu dorința de a-l vedea pe fiul său, Fabricio, desăvârşindu-şi studiile începute în chip atât de strălucit la iezuiți. Pentru a se pune la adăpost de cine ştie ce neplăceri neprevăzute, îl însărcină pe bunul abate Blanès, preotul din Grianta, să-i predea mai departe băiatului lecții de latină. S-ar fi cuvenit ca măcar preotul să ştie această limbă; când colo, nici să n-audă de ea. Cunoştințele lui în această materie se mărgineau la

rostirea pe dinafară a rugilor din Liturghier, al căror înțeles abia dacă-l putea împărtăși enoriașilor. Cu toate acestea, preotul era respectat și chiar temut în ținut; părerea lui în legătură cu faimoasa profeție a Sfântului Giovita, protectorul Bresciei, era că ea nu se va împlini în treisprezece săptămâni și nici în treisprezece luni, ci – și aceasta n-o spunea decât prietenilor de încredere – că numărul treisprezece se cerea înțeles într-un anume fel, care pe mulți i-ar fi uimit dacă ar fi fost îngăduit să se vorbească despre aceasta (1813).

Adevărul este că abatele Blanès, înzestrat cu o cinste și o virtute *primitivă* și care, pe deasupra, era un om cu mult duh, n-avea decât o pasiune: astrologia. După ce-și irosea ziua calculând întâlniri și poziții ale stelelor, își cheltuia o mare parte a nopții urmărindu-le pe cer. Sărac cum era, n-avea alt instrument decât o lunetă lungă, cu țeava de carton. E lesne de închipuit ce dispreț nutrea pentru studiul limbilor un om care-și închina viața aflării datei precise a prăbușirii imperiilor și a revoluțiilor ce schimbă fața lumii. „Cu ce știu eu mai mult despre cal, îi spunea el lui Fabricio, de când am învățat că în latinește i se spune *equus*?"

Țăranii se temeau de abatele Blanès ca de un vraci; cât despre ei, prin spaima pe care le-o insuflau șederile lui în clopotniță, îi împiedica să fure. Confrații lui de prin împrejurimi, pizmăreți din pricina înrâuririi ce-o avea, nu-l puteau suferi. Marchizul del Dongo îl disprețuia pur și simplu, deoarece socotea că își îngăduie să gândească prea mult pentru un om de teapa lui. În schimb, Fabricio ținea la el nespus; de dragul lui, își petrecea uneori seri întregi făcând adunări sau înmulțiri nesfârșite. Apoi se urca în clopotniță: era un mare hatâr, pe care abatele Blanès nu-l făcuse niciodată nimănui, dar copilul îi era drag pentru nevinovăția lui. „Dacă n-ai să te faci fățarnic, îi spunea el, poate că ai să ajungi om."

De două-trei ori pe an, Fabricio, nebunatic şi nesăbuit la joacă, era la un pas de a se îneca în lac. El era întotdeauna căpetenia marilor expediţii ale ţărănuşilor din Grianta şi din Cadenabia. Îşi făcuseră rost de câteva cheiţe şi, în puterea nopţii, încercau să deschidă lacătele lanţurilor care legau bărcile de câte un stei sau de vreun copac de pe mal. Trebuie ştiut că, pe lacul Como, pescarii obişnuiesc să aşeze undiţe la o bună distanţă de ţărm. Capătul de sus al sforii este legat de o scândurică căptuşită cu plută, iar o nuia de alun foarte mlădioasă, împlântată în acea scândurică, poartă un clopoţel care sună atunci când peştele prins în undiţă se smuceşte.

Marele ţel al acestor expediţii nocturne, conduse de Fabricio, era de a cerceta undiţele, mai înainte ca pescarii să audă înştiinţarea dată de clopoţei. Asemenea isprăvi aveau loc mai ales pe timp de furtună şi, în vederea lor, îmbarcarea se făcea înainte să se crape de ziuă. Urcându-se în barcă, copiii îşi închipuiau că se avântă în cele mai grozave pericole şi în asta şi consta farmecul încumetării lor. Urmând pilda părinţilor, rosteau cu evlavie un *Ave Maria*, dar se întâmpla adesea ca, în momentul plecării şi în clipa care urma acelui *Ave Maria*, Fabricio să fie fulgerat de o presimţire. Era rodul lecţiilor de astrologie ale prietenului său, abatele Blanès, în ale cărui preziceri nu credea însă câtuşi de puţin. Potrivit tinerei lui închipuiri, această presimţire îl vestea fără greş dacă aveau sau nu să izbutească; şi cum era cel mai hotărât dintre frăţânii lui de joc, puţin câte puţin, întreaga ceată căpătă în asemenea măsură deprinderea semnelor prevestitoare, încât dacă, în clipa îmbarcării, zărea careva vreun popă sau dacă se vedea un corb zburând dinspre stânga, se grăbeau să încuie lacătul lanţului cu care era priponită barca şi fiecare pleca să se culce. Aşadar, deşi abatele Blanès nu-i împărtăşise lui

Fabricio anevoioasa lui ştiinţă, îi insuflase, fără să vrea, o neţărmurită încredere în semnele prevestitoare de viitor.

Marchizul îşi dădea seama că cel mai mic accident, întâmplat corespondenţei lui cifrate, putea să-l pună la cheremul surorii sale; de aceea, în fiecare an, de Sfânta Angela, ziua onomastică a contesei Pietranera, Fabricio căpăta încuviinţarea de a merge să petreacă opt zile la Milano. Copilul trăia tot anul în speranţa sau cu dorul celor opt zile. În împrejurarea aceea deosebită, pentru săvârşirea acelei călătorii cu dedesubt politic, marchizul înmâna fiului său patru scuzi şi, din obişnuinţă, nu-i dădea niciun sfanţ soţiei sale, care-l însoţea. Însă, în ajunul călătoriei, unul dintre bucătari, şase lachei şi un vizitiu cu doi cai o luau înainte spre Como şi, în fiecare zi, la Milano, marchiza avea la dispoziţie o trăsură şi o masă cu douăsprezece tacâmuri.

Felul de viaţă pe care-l ducea îmbufnatul marchiz del Dongo era, fără doar şi poate, departe de a fi vesel, dar prezenta avantajul de a îmbogăţi pe vecie familiile care aveau cumineţenia să-l urmeze. Marchizul, al cărui venit se ridica la mai mult de două sute de mii de franci, nu cheltuia nici pe sfert: trăia din speranţe. De-a lungul celor treisprezece ani, de la 1800 la 1813, crezu statornic şi cu îndărătnicie că Napoleon va fi răsturnat până-n şase luni. Ne putem închipui bucuria lui când, la începutul lui 1813, află despre dezastrul de la Berezina[1]! Cucerirea Parisului şi căderea lui Napoleon erau să-i facă să-şi piardă minţile; îşi îngădui, atunci, cele mai grele ocări faţă de soţia şi de sora lui. În cele din urmă, după paisprezece ani de aşteptare, avu nespusa bucurie de a vedea trupele

[1] Afluent al Niprului. În noiembrie 1813, la trecerea acestui râu, marea armată a lui Napoleon aflată în retragere a fost grav înfrântă de armatele ruseşti. (*n.tr.*)

austriece intrând din nou în Milano. Potrivit indicațiilor sosite de la Viena, generalul austriac îl primi pe marchizul del Dongo cu o considerație ce aducea aproape a respect; se grăbi să-i propună unul din primele locuri în Guvern şi el îl primi ca pe un lucru cuvenit. Fiul său cel mare fu numit locotenent într-unul din cele mai frumoase regimente ale monarhiei; cel de-al doilea fiu, însă, nu voi pentru nimic în lume să primească locul de cadet ce i se oferea. Acest triumf, de care marchizul se bucura cu o neobrăzare rar întâlnită, nu ținu decât câteva luni şi fu urmat de o umilitoare întorsătură a soartei. Nu fusese niciodată destoinic în afaceri, iar cei paisprezece ani petrecuți la țară, între valeții, notarul şi medicul său, la care se adăuga acum posomoreala bătrâneții, făcuseră din el un om cu totul nepriceput în această direcție. Într-o țară austriacă, însă, era peste putință să păstrezi multă vreme un loc de frunte, dacă-ți lipsea acea însuşire pe care o pretindea administrația înceată şi încâlcită, dar foarte chibzuită, a vechii monarhii. Boacănele marchizului del Dongo nu numai că îi revoltau pe slujbaşi, dar împiedicau bunul mers al treburilor. Frazele lui ultramonarhice întărâtau populațiile pe care austriecii le voiau scufundate în somn şi nepăsare. Într-o bună zi, marchizul află că Maiestatea Sa binevoise să-i primească demisia din administrație şi să-i acorde totodată funcția de *al doilea mare majordom al curții* regatului lombardo-venețian. Marchizul fu revoltat de cumplita nedreptate ce i se făcea. Merse până acolo încât, el, care ura cu înverşunare libertatea presei, publică o scrisoare deschisă către un prieten. În cele din urmă, scrise împăratului însuşi că miniştrii săi îl trădau şi că erau toți nişte iacobini[1]. Apoi,

[1] Membri ai partidului iacobin din perioada Revoluției Franceze (*n.tr.*)

se reîntoarse mâhnit la castelul său din Grianta. Avu, totuşi, o mângâiere. După căderea lui Napoleon, unele persoane cu vază, atotputernice la Milano, puseseră să-l omoare, pe stradă, pe contele Prina, fost ministru al regelui Italiei şi om de cea mai înaltă valoare. Contele Pietranera îşi primejdui viaţa pentru a o salva pe aceea a ministrului, care fu omorât cu lovituri de umbrelă şi ale cărui chinuri ţinură cinci ore. Un preot, duhovnic al marchizei del Dongo, l-ar fi putut salva pe Prina, deschizându-i poarta bisericii San Giovanni, prin faţa căreia era târât nefericitul, care o clipă fu lăsat să zacă în noroi, în mijlocul drumului; dar preotul îşi bătu joc de el şi refuză să-i deschidă poarta. La şase luni de la această întâmplare, marchizul avu bucuria să obţină, pentru acel preot, o frumoasă înaintare în grad.

Îl ura de moarte pe contele Pietranera, cumnatul său, care, fără să aibă nici măcar un venit de cincizeci de ludovici, îndrăznea să fie destul de mulţumit, cuteza să se arate credincios faţă de ceea ce iubise întreaga lui viaţă şi avea obrăznicia să înalţe în slăvi acel spirit de dreptate respins de toţi, pe care marchizul nu-l numea altfel decât iacobinism ticălos. Contele nu voise să primească niciun fel de slujbă în Austria; se bătu monedă pe acest refuz şi, la câteva luni după moartea lui Prina, aceiaşi oameni de vază, care-i plătiseră pe ucigaşii acestuia, obţinură ca generalul Pietranera să fie azvârlit în închisoare. La care, soţia lui, contesa, ceru imediat un paşaport şi cai de poştă pentru a se duce la Viena, ca să spună împăratului adevărul. Ucigaşii lui Prina o sfecliră şi unul dintre ei, văr al doamnei Pietranera, veni să-i aducă, la miezul nopţii, cu o oră înainte de plecarea la Viena, ordinul de punere în libertate al soţului ei. A doua zi, generalul austriac chemă pe contele Pietranera la dânsul, îl primi cu toată

cinstea şi îl asigură că nu va întârzia să i se acorde o pensie în cele mai bune condiţii. Bravul general Bubna, om de spirit şi ispravă, părea tare ruşinat de asasinarea lui Prina şi de întemniţarea contelui.

După această vijelie, potolită de firea hotărâtă a contesei, cei doi soţi trăiră, de bine de rău, cu pensia care, datorită stăruinţelor generalului Bubna, nu se lăsa prea mult aşteptată.

Printr-o fericită întâmplare, de vreo cinci-şase ani, contesa nutrea o deosebită prietenie pentru un tânăr putred de bogat; acesta era, totodată, prietenul intim al contelui şi nu uita niciodată să le pună la dispoziţie cea mai frumoasă trăsură cu cai englezeşti din câte se aflau pe atunci la Milano, loja lui la Scala şi castelul său de la ţară. Dar contele, care se ştia om viteaz, fiind inimos din fire, se mânia lesne şi atunci îşi îngăduia cuvinte cam nepotrivite. Într-o zi, pe când se afla la vânătoare cu nişte tineri, unul din ei, care slujise sub alte steaguri decât dânsul, se porni să glumească pe socoteala vitejiei soldaţilor Republicii Cisalpine[1]. Pietranera îi trase o palmă; încrucişară spadele şi contele, care era singurul din tabăra sa în mijlocul tuturor acelor tineri, fu omorât. Se vorbi mult despre acel soi de duel şi cei care luaseră parte la el găsiră mai nimerit să ia drumul Elveţiei.

Curajul acela caraghios care se cheamă resemnare, curajul prostului care se lasă spânzurat fără a crâcni nu era în firea contesei. Revoltată de moartea soţului ei, ar fi vrut ca Limercati, tânărul cel bogat şi bun prieten al ei, să pornească, la rându-i, într-o plimbare prin Elveţia, unde să se ducă să tragă un glonţ sau o palmă ucigaşului contelui Pietranera.

Dar Limercati socoti că un asemenea gest ar fi fost de-a

[1] Republica Cisalpină a fost creată de Napoleon în 1797, în nordul Italiei; din 1805, a devenit regatul italian. (*n.tr.*)

dreptul caraghios, iar contesa, simți că, în inima ei, disprețul ucisese dragostea. Își spori totuși drăgălășeniile față de Limercati; voia să-i reînsuflețească dragostea și apoi să-l părăsească, zdrobindu-i inima. Pentru ca planul acesta de răzbunare să fie mai ușor înțeles în Franța, voi spune că la Milano, care e tare departe de țara noastră, încă se mai întâmplă ca oamenii să fie zdrobiți din dragoste.

Contesa care, în veșmintele ei de doliu, își punea cu mult în umbră rivalele, începu să cocheteze cu tinerii din protipendadă și unul dintre ei, contele N..., care întotdeauna spusese că Limercati i se pare cam greoi și cam scrobit pentru o femeie cu atâta duh, se îndrăgosti de ea nebunește. Atunci, contesa îi scrise lui Limercati:

Vrei să te porți măcar o dată în viață ca un om deștept? Închipuiește-ți că nu m-ai cunoscut nicicând. Sunt, poate cu puțin dispreț, preaplecata dumitale,

Gina Pietranera

La citirea acestui bilețel, Limercati plecă la unul din castelele sale; iubirea i se aprinse și mai rău; fu ca nebun și spuse că își va zbura creierii, lucru neobișnuit în țările care cred în iad. Chiar a doua zi după sosirea lui la țară, scrise contesei pentru a o cere în căsătorie și a-i pune la dispoziție venitul său de două sute de mii de franci. Ea, însă, îi înapoie scrisoarea nedeschisă, printr-un fecior al contelui N... În urma acestei întâmplări, Limercati își petrecu trei ani în șir pe moșiile lui, revenind din două în două luni la Milano, dar fără a avea niciodată curajul să rămână, și plictisindu-și toți prietenii cu dragostea lui pătimașă pentru contesă, precum și cu descrierea amănunțită a bunăvoințelor pe care le avusese ea altădată pentru dânsul. La început, Limercati adăuga că legătura

ei cu contele N... o face să decadă şi o dezonorează.

La drept vorbind, contesa nu simțea niciun fel de iubire pentru contele N..., ceea ce îi şi mărturisi atunci când fu absolut sigură de disperarea lui Limercati. Contele, om cu experiență, o rugă să nu dezvăluie nimănui tristul adevăr pe care i-l destăinuise.

— Dacă veți avea nemărginita bunătate, adăugă el, de a mă primi şi de aci înainte cu toate semnele de favoare, acordate doar de ochii lumii, voi găsi, poate, o ieşire onorabilă.

După această declarație eroică, contesa nu mai vru să dispună nici de caii, nici de loja contelui N... Dar, de cincisprezece ani, era deprinsă cu viața cea mai elegantă. Avu de dezlegat o problemă spinoasă sau, mai bine zis, insolubilă: aceea de a trăi la Milano cu o pensie de 1500 franci. Îşi părăsi palatul, închirie două camere la un al cincilea cat, dădu drumul tuturor slugilor şi chiar şi cameristei, înlocuind-o cu o biată bătrână care deretica prin casă. Acest sacrificiu era, însă, mai puțin eroic şi mai puțin chinuitor decât ni se pare; la Milano, sărăcia nu este lucru de ruşine și perspectiva ei nu-i îngrozeşte pe oameni în măsura în care ne închipuim. După câteva luni de nobilă sărăcie, asaltată de neîncetatele scrisori ale lui Limercati şi chiar ale contelui N..., care şi el dorea căsătoria, se întâmplă ca marchizul del Dongo, care de obicei era de o zgârcenie respingătoare, să-şi spună că duşmanii lui ar putea triumfa de pe urma sărăciei surorii sale. „Cum, o del Dongo să fie silită a trăi cu pensia pe care curtea de la Viena, de care el avea atâta a se plânge, binevoia s-o acorde văduvelor generalilor săi?“

Îi scrise surorii că la castelul de la Grianta o aşteptau un apartament şi o viață demne de numele ei. Firea schimbătoare a contesei se înflăcără la ideea acestui nou

fel de trai; trecuseră douăzeci de ani de când nu mai sălăşluise în castelul acela venerabil, care se înalţa măreţ, printre bătrânii castani sădiţi încă de pe vremea familiei Sforza. „Acolo, îşi spunea ea, voi afla tihna şi, la vârsta mea, asta nu înseamnă, oare, însăşi fericirea? (La cei treizeci şi unu de ani ai ei, se şi socotea ajunsă în pragul renunţărilor.) Pe ţărmul acestui minunat lac, unde m-am născut, mă aşteaptă, în sfârşit, o viaţă fericită şi paşnică."

Nu ştim dacă se înşela, dar ceea ce este sigur e că această inimă fierbinte, care respinsese cu atâta uşurinţă două uriaşe averi, aduse fericirea în castelul de la Grianta. Cele două nepoate ale ei erau nebune de bucurie.

— Mi-ai redat frumoasele zile ale tinereţii, îi spunea marchiza, îmbrăţişând-o; până la venirea ta, aveam o sută de ani.

Însoţită de Fabricio, contesa revăzu toate acele minunate locuri din vecinătatea Griantei, atât de lăudate de călători: vila Melzi, aşezată în faţa castelului, de partea cealaltă a lacului, şi care-i înfrumuseţează vederea; mai sus, pădurea sfântă Sfondrata şi îndrăzneţul promontoriu care desparte cele două braţe ale lacului: cel atât de voluptos ce poartă numele de Como şi celălalt, atât de sălbatic, ce fuge spre Lecco: privelişti încântătoare, sublime, cu care cel mai vestit loc din lume, golful Neapolelui, se măsoară poate, dar fără să le întreacă. Contesa îşi amintea cu încântare de prima ei tinereţe, asemuindu-şi amintirile de atunci cu impresiile de acum. „Lacul Como, îşi spunea ea, nu este înconjurat, ca cel al Genevei, de mari întinderi de pământ, bine împrejmuite şi cultivate după cele mai bune metode, ceea ce te poartă cu gândul la bani şi la speculă. Aici, de jur împrejur, cât vezi cu ochii, se întind numai dealuri şi delurele, acoperite cu pâlcuri de copaci crescuţi la întâmplare şi pe care mâna omului încă nu le-a stricat,

silindu-le să producă. În mijlocul acestor coline cu linii armonioase, ce-şi îmbulzesc spre lac straniile lor povârnişuri, îmi pot păstra, neştirbite, toate iluziile descrierilor lui Tasso şi ale lui Ariosto. Totul e nobil şi ademenitor, totul vorbeşte de iubire, nimic nu aminteşte de urâţeniile civilizaţiei. Satele, aşezate la jumătatea coastei, sunt ascunse de copaci bătrâni, deasupra cărora se înalţă frumoasa arhitectură a drăgălaşelor lor clopotniţe. Dacă vreun mic ogor, lat de cincizeci de paşi, rupe din când în când şirul pâlcurilor de castani şi de cireşi sălbatici, ochiul e bucuros să-l vadă acoperit cu plante mai zdravene şi mai îmbelşugate decât oriunde în altă parte. Dincolo de pomenitele coline, pe ale căror culmi se ţesc colibe părăsite, în care ai vrea să locuieşti pe rând, ochiul mirat zăreşte piscurile Alpilor, acoperite veşnic cu zăpadă, şi aspra lor semeţie îţi aminteşte de amărăciunea vieţii, atât cât trebuie ca să-ţi sporească bucuria clipei de faţă. Închipuirea îţi e furată de dangătul îndepărtat al clopotului vreunui cătun tupilat printre copaci. Legănate şi îndulcite de ape, sunetele acestea capătă o undă uşoară de dor şi împăcare şi parcă ar şopti omului: „Viaţa fuge, nu fi atât de mofturos cu fericirea care îţi iese în cale, grăbeşte-te s-o guşti.“ Graiul acestor meleaguri tulburătoare, care nu-şi au seamăn pe lume, redărui contesei o inimă de şaisprezece ani. Nu înţelegea cum de putuse să-şi irosească atâţia ani fără să revadă lacul. „Oare, tocmai în pragul bătrâneţii, se întreba ea, să se fi ascuns fericirea?“ Cumpără o barcă, pe care Fabricio, marchiza şi ea însăşi o împodobiră cu mâinile lor, căci, cu toată bogăţia în care trăiau, nu aveau niciun ban. De când cu dizgraţia sa, marchizul del Dongo îşi sporise fastul aristocratic de la castel. De pildă, pentru a câştiga o fâşie de zece paşi de pământ din întinsul lacului, în preajma faimoasei alei a

platanilor, lângă Cadenabia, începuse construirea unui dig, al cărui deviz ajunsese până la optzeci de mii de franci. La capătul digului, se vedea înălțându-se, potrivit schițelor vestitului marchiz Cagnola, o capelă pe de-a-ntregul din blocuri uriaşe de granit, iar în capelă, sculptorul Marchesi, pe atunci la modă la Milano, îi construia un cavou, ale cărui numeroase basoreliefuri aveau să reprezinte faptele de seamă ale străbunilor.

Fratele mai vârstnic al lui Fabricio, marchesinul Ascanio, vru să ia şi el parte la plimbările doamnelor, dar mătuşă-sa îi stropea cu apă părul pudrat şi nu era zi să nu-i facă vreo şotie sau să nu râdă de aerele lui simandicoase. În cele din urmă, mutra lui puhavă şi gălbejită nu se mai arătă în mijlocul acelei cete voioase, ce nici nu îndrăznea să râdă de faţă cu el. Bănuiau că Ascanio este iscoada tatălui său, acel despot care, de când cu demisia lui silită, era mai hain şi mai posac ca niciodată şi de care trebuiau să se ferească.

Ascanio jură să se răzbune pe Fabricio.

Odată, se iscă o furtună, în timpul căreia trecură, prin mari primejdii; şi măcar că aveau tare puțini bani, răsplătiră cu dărnicie pe cei doi vâslaşi, ca nu cumva să spună ceva marchizului, care şi aşa era destul de supărat că la plimbările acestea luau parte şi fetele. O a doua furtună îi prinse tot în larg; furtunile sunt neprevăzute şi năprasnice pe lacul acela frumos: vârtejuri de vânt se stârnesc pe neaşteptate dintre cele două trecători ale munților, aşezați în direcții opuse, şi se iau la trântă pe ape. Contesa vru să debarce în toiul vijeliei, în bubuitul asurzitor al tunetului; susținea morțiş că de pe o stâncă singuratică din mijlocul lacului, mare cât o odăiță, ar fi avut o privelişte unică, fiind împresurată din toate părțile de valuri turbate; dar, sărind din barcă, contesa căzu în

apă. Fabricio se azvârli după ea s-o salveze şi amândoi fură târâţi destul de departe. Desigur că nu-i plăcut să te îneci; totuşi, plictiseala fusese alungată din bătrânul castel feudal. Contesa îndrăgise firea cam ursuză şi astrologia abatelui Blanès. Puţinii bani, ce-i mai rămăseseră după cumpărarea bărcii, fuseseră folosiţi la achiziţionarea unui mic telescop de ocazie şi aproape în fiecare seară, împreună cu nepoatele sale şi cu Fabricio, se căţăra pe platforma unuia dintre turnurile gotice ale castelului. Fabricio era savantul grupului şi astfel petreceau cu toţii ceasuri nespus de vesele, departe de ochii şi urechile iscoadelor.

Trebuie să mărturisim că erau şi zile în care contesa nu adresa nimănui nicio vorbă; o vedeai preumblându-se pe sub castanii înalţi, adâncită în visări întunecate; era prea plină de duh, ca să nu i se urască uneori de a nu avea cu cine schimba o părere. Dar, a doua zi, râdea ca şi în ajun. Numai tânguirile marchizei, cumnata sa, trezeau gânduri posomorâte în inima ei, altminteri atât de vioaie.

— Oare, suntem ursite să ne petrecem ceea ce ne-a mai rămas din tinereţe, între zidurile acestui castel mohorât? ofta marchiza.

Înainte de sosirea contesei, n-avea nici măcar curajul acestor păreri de rău.

Trăiră astfel toată iarna lui 1814–1815. În două rânduri, cu toată sărăcia ei, contesa se duse să petreacă câteva zile la Milano. Se dădea pe atunci, la Teatrul Scala, un nemaipomenit balet al lui Vigano şi marchizul n-o oprea pe soţia lui de a-şi întovărăşi cumnata la spectacole. Sărmana văduvă a generalului cisalpin se grăbea să-şi încaseze ratele micii sale pensii şi tot ea era aceea care o împrumuta cu câţiva ţechini pe foarte bogata marchiză del Dongo. Şederile acestea la Milano îşi aveau farmecul lor; doamnele îşi pofteau la cină vechii prieteni şi mai

uitau de supărări, făcând haz de toate, ca nişte copii. Voioşia italiană, plină de *brio* şi de neprevăzut, le ajuta să dea uitării crunta mohoreală pe care privirile marchizului şi ale fiului său mai vârstnic o răspândeau în jurul lor, la Grianta. Deşi nu avea decât şaisprezece ani, Fabricio ţinea cât se poate de bine locul stăpânului casei.

La 7 martie 1815, doamnele se înapoiaseră, de două zile, dintr-o scurtă, dar încântătoare, şedere la Milano. Tocmai se plimbau pe minunata alee a platanilor, prelungită, de curând, chiar până în marginea lacului, când, vâslind dinspre Como, se ivi o barcă din care li se făceau semne ciudate. Un spion de-al marchizului sări pe dig; Napoleon debarcase în golful Juan. Europa avu naivitatea să se arate uimită de acest eveniment, care pe marchizul del Dongo nu-l uimi defel; trimise de îndată suveranului său o scrisoare scrisă din inimă, în care îi punea la dispoziţie destoinicia sa, precum şi câteva milioane, şi-i reamintea că miniştrii săi erau toţi nişte iacobini, înţeleşi cu sforarii de la Paris.

În ziua de 8 martie, la orele şase dimineaţa, marchizul, gătit cu toate decoraţiile, puse pe fiul său mai mare să-i dicteze ciorna unei a treia scrisori politice, pe care, plin de gravitate, se silea s-o transcrie, cu frumoasa-i caligrafie, pe o hârtie cu efigia suveranului. La aceeaşi oră, Fabricio cerea să fie primit de contesa Pietranera.

— Plec, îi spuse el, mă duc la împărat; că doar el este şi regele Italiei! Ţi-aduci aminte câtă prietenie i-a arătat soţului tău? Am să trec prin Elveţia. Astă-noapte, la Manegio, prietenul meu Vasi, negustorul de barometre, mi-a dat paşaportul lui; acum îţi cer câţiva galbeni, căci n-am la mine decât doi, dar, de e nevoie, mă duc şi pe jos.

Contesa plângea de bucurie şi de teamă.

— Doamne Dumnezeule! cum de ţi-a mai dat şi asta

prin minte! suspina ea, ținându-i strâns mâinile într-ale ei.

Se ridică şi se duse să scoată, din dulapul cu albituri, unde o pitise cu grijă, o mică pungă împodobită cu perle: era toată averea ei.

— Ia-o, îi spuse ea lui Fabricio; dar, pentru numele lui Dumnezeu, nu te azvârli în ghearele morții. Ce ne va rămâne, nefericitei tale mame şi mie, dacă te pierdem? Cât despre izbânda lui Napoleon, degeaba mai crezi în ea, dragul meu, domnii noştri vor avea ei grijă să-l facă să piară. N-ai auzit acum opt zile, la Milano, povestea celor douăzeci şi trei de atentate puse la cale, unul mai bine decât altul, şi din care n-a scăpat decât prin minune? Şi nu uita că pe atunci era atotputernic. E limpede că duşmanii noştri vor să-l piardă cu tot dinadinsul; Franța nu mai făcea doi bani de la plecarea lui.

Cu glasul tremurând de puternica emoție ce pusese stăpânire pe ea, contesa îi vorbea lui Fabricio despre soarta viitoare a lui Napoleon.

Îngăduindu-ți să te duci la el, îi jertfesc ce am mai scump pe lume, îi spunea dânsa. Ochii lui Fabricio se umeziră. Ba chiar îi curseră lacrimi, îmbrățișând-o, dar voința lui de a pleca nu fu nicio clipă zdruncinată. Îi povesti cu înfocare acestei prietene dragi toate pricinile care-l făcuseră să ia o asemenea hotărâre şi pe care noi ne luăm libertatea de a le găsi tare hazlii.

— Aseară, era ceasul şase fără şapte minute; ne plimbam, precum ştii, pe aleea platanilor de pe malul lacului, mai jos de casa Sommariva, îndreptându-ne spre miazăzi. Deodată, am zărit în depărtare barca aceea care venea dinspre Como, aducând o veste atât de măreață. Cum mă uitam la ea, fără să mă gândesc la împărat, ci pizmuind doar soarta celor ce pot călători, m-am simțit

deodată cuprins de o mare tulburare. Barca a tras la țărm, spionul i-a vorbit încet tatălui meu, care a pălit şi ne-a luat deoparte, pentru a ne încredința *grozava știre*. M-am întors cu fața spre lac, ca să-mi ascund lacrimile de bucurie ce-mi împăienjeniseră ochii. Deodată, în dreapta mea, la o mare înălțime, am văzut un vultur, pasărea lui Napoleon; zbura maiestuos, îndreptându-se către Elveția şi, deci, către Paris. La fel şi eu, mi-am zis în clipa aceea, voi străbate Elveția cu iuțeala vulturului şi mă voi duce să închin acestui mare om un lucru neînsemnat, dar singurul pe care i-l pot închina: ajutorul slabului meu braț. Căci el a vrut să ne dea o țară şi l-a iubit pe unchiul meu. Şi, pe loc, în timp ce mai priveam încă la vulturul acela, m-am pomenit, prin nu ştiu ce ciudat proces lăuntric, că îmi seacă lacrimile. Dovadă că gândul acesta îmi vine din partea proniei stă faptul că, în aceeaşi clipă, fără a mai zăbovi, am luat hotărârea pe care am luat-o şi am văzut şi mijloacele de a o aduce la îndeplinire. Într-o clipită, toate amărăciunile, care, după cum ştii, îmi otrăvesc viața, mai ales duminicile, mi-au fost parcă spulberate de o suflare dumnezeiască. Am întrezărit, ridicându-se din mocirla în care germanii o țin scufundată, icoana măreață a Italiei[1]; întindea brațele-i strivite şi pe jumătate împovărate încă de lanțuri, către regele şi eliberatorul ei. Dar eu, mi-am zis, fiu încă necunoscut al acestei nefericite mame, eu voi pleca şi mă voi duce să mor sau să înving împreună cu acest om ales de soartă şi care a vrut să ne spele de disprețul ce ni-l aruncă în față chiar şi cei mai robi şi mai josnici dintre locuitorii Europei.

[1] Vorbitorul, fire pătimaşă, traduce în proză câteva versuri ale vestitului Monti (*n.a.*). [Vicenzo Monti (1754–1828): cunoscut neoclasic italian.]

Ți-aduci aminte, adăugă el în şoaptă, apropiindu-se de contesă şi aţintind asupra ei priviri scăpărătoare, ți-aduci aminte de acel puiet de castan, pe care mama – în iarna când m-am născut eu – l-a sădit cu mâna ei lângă fântâna cea mare din pădure, la două leghe de aici? Mai înainte de a mă hotărî în vreun fel, am vrut să mă duc să-l văd. E drept că nu s-a desprimăvărat încă de tot, mi-am zis eu, dar dacă copăcelului i-au dat frunzele, asta va însemna pentru mine un anume lucru: înseamnă că şi eu trebuie să mă smulg din starea de toropeală în care zac în acest castel mohorât. Nu ți separe şi ție că aceste bătrâne ziduri înnegrite, astăzi simboluri, dar altădată mijloace de despotism, seamănă cu iarna cea plină de jale? Ele sunt pentru mine ceea ce e iarna pentru copacul meu.

Ai crede, Gina? Aseară, la orele şapte şi jumătate, eram acolo, la castanul meu; îi dăduseră frunzele, nişte frunzişoare destul de mari! Le-am sărutat, fără a le vătăma. Pe urmă, am săpat cu respect pământul din jurul lui. Şi pe dată, simțindumă plin de un nou impuls, am trecut muntele; am ajuns la Menagio; îmi trebuia un paşaport, ca să pot intra în Elveția. Timpul zburase, se făcuse ora unu noaptea, când m-am pomenit la uşa lui Vasi. Socoteam că trebuie să bat mult şi bine până să se trezească, dar l-am găsit în picioare, cu trei dintre prietenii lui: „Te duci la Napoleon!“ a strigat el, la cel dintâi cuvânt al meu. Şi m-a strâns în brațe. Ceilalți, de asemenea, m-au îmbrățişat cu înflăcărare. „Cine m-a pus să mă însor!“ se tânguia unul din ei.

Doamna Pietranera căzuse pe gânduri; crezu de datoria ei să facă unele obiecțiuni. Dacă Fabricio ar fi avut cât de cât experiență, şi-ar fi dat îndată seama că nici chiar contesa nu credea în temeinicia argumentelor pe care se grăbea să i le aducă. Dar, în lipsă de experiență, Fabricio era plin de hotărâre; de aceea, nici nu vru să asculte ce-i

spunea contesa. Aceasta trebui să se mulțumească doar cu făgăduiala că băiatul îi va împărtăși cel puțin mamei sale ceea ce pusese la cale:

— Dar ea le va spune surorilor mele care, ca toate femeile, mă vor trăda fără să vrea! strigă el, cu un fel de semeție eroică.

— Ce-ar fi dacă ai vorbi cu mai mult respect despre femei? Prin ele vei cunoaşte mai târziu fericirea, îi spuse contesa, zâmbind printre lacrima; căci bărbaților le vei displace de-a pururi – e în tine prea mult foc ca să te înțeleagă sufletele lor prozaice.

Aflând de ciudata hotărâre a fiului ei, marchiza izbucni în lacrimi; nu înțelegea eroismul acestei plecări şi făcu totul pentru a o împiedica. Dar când se convinse că nimic în lume – afară doar de zidurile unei temnițe – nu l-ar fi putut opri pe Fabricio, se grăbi să-i înmâneze puținii bani pe care-i avea; îşi aduse apoi aminte că-i rămăseseră din ajun opt sau zece mici diamante, în valoare poate de zece mii de franci, pe care marchizul i le încredințase ca să le dea unui giuvaergiu din Milano, să le monteze. Surorile lui Fabricio intrară în camera mamei lor tocmai când contesa cosea diamantele în hainele de călătorie ale eroului nostru; acesta înapoie bietelor femei amărâții lor napoleoni. Cele două surori fură atât de înflăcărate de planul lui şi începură să-l sărute cu atâta bucurie zgomotoasă, încât Fabricio luă câteva diamante ce nu apucaseră să fie cusute şi hotărî să plece pe dată.

— Mă veți trăda fără să vreți, le spuse dânsul. De vreme ce am atâția bani, la ce bun să mai iau cu mine boarfele astea? Îmbrăcăminte găseşti pe toate drumurile. Şi, îmbrățişând acele făpturi atât de dragi inimii lui, plecă val-vârtej, fără măcar să mai treacă pe la el prin cameră. Tot temându-se ca nu cumva să fie urmărit de niscai

oameni călări, merse atât de repede, încât chiar în aceeaşi seară ajunse la Lugano. Slavă Domnului, se găsea într-un oraş elveţian şi nu mai avea a se teme de jandarmi plătiţi de părintele său ca să-i aţină calea pe drumuri singuratice. Din acel loc, îi scrise o frumoasă scrisoare marchizului, prostie de copil, care dădu şi mai straşnic temei mâniei acestuia. Apoi lua poşta şi trecu Saint-Gothardul; călători cu iuţeală şi intră în Franţa prin Pontarlier. Împăratul era la Paris.

Acolo, începură nefericirile lui Fabricio; plecase cu hotărârea nestrămutată de a vorbi cu Napoleon: niciodată nu-i trecuse prin minte că putea fi un lucru atât de greu. La Milano, îl vedea pe prinţul Eugen de zece ori pe zi şi ar fi putut oricând să-i vorbească. La Paris se ducea în fiece dimineaţă în curtea palatului Tuileries, la trecerea în revistă a trupelor de către împărat, dar niciodată nu se putu apropia de el. Eroul nostru credea că asemenea lui, francezii sunt zguduiţi de marea primejdie prin care trecea ţara. La masa hanului unde trăsese, nu căută să-şi ascundă intenţiile şi nici devotamentul. Dădu peste nişte tineri nespus de prietenoşi şi chiar mai înflăcăraţi decât el, care – în puţine zile– îi şterpeliră toţi banii. Norocul lui că, din curată modestie, nu pomenise nimic de diamantele primite de la marchiză. În dimineaţa în care, după o noapte de chef, descoperi că fusese jefuit, îşi cumpără doi cai frumoşi, luă ca slugă un fost soldat ce argăţise mai înainte la un geambaş şi, plin de dispreţ faţă de tinerii parizieni cei buni de gură, plecă să se înroleze în oştire. Unde era acea oştire, habar n-avea; auzise doar ca regimentele se grupau spre Maubeuge. Abia ajuns la graniţă, i se păru caraghios ca el să se adăpostească într-o casă şi să se încălzească în faţa unei vetre bine încinse, în timp ce soldaţii stăteau în tabără, pe câmp. Oricât încercă

să-l povățuiască slujitorul său, care nu era lipsit de prevedere, Fabricio alergă să se amestece în chip nesăbuit cu cei din bivuacurile de pe graniță, pe drumul Belgiei. Dar abia ajunse la cel dintâi batalion, așezat la marginea drumului, că soldații și începură să-l măsoare de sus până jos pe tânărul burghez, a cărui îmbrăcăminte nu aducea nici pe departe cu uniforma militară. Se lăsa noaptea; sufla un vânt rece. Fabricio se apropie de un foc și ceru voie să rămână, plătind. Soldații se priviră mirați, mai ales că putea fi vorba de plată, și îi făcură, binevoitori, loc în preajma focului; servitorul se grăbi să-i înjghebe un adăpost. Dar, după o oră, când plutonierul regimentului trecu pe acolo, soldații se duseră să-i povestească despre sosirea acelui străin, care vorbea prost franțuzește. Plutonierul îl descusu pe noul-venit, care îi mărturisi devotamentul lui pentru împărat, cu un accent foarte suspect. Drept care plutonierul îi pofti să-l urmeze până la colonel, care se afla încartiruit într-un conac din vecinătate. Omul lui Fabricio se apropie și el cu cei doi cai. Văzându-i, plutonierul fu atât de impresionat, încât pe dată se răzgândi și se apucă să-l tragă de limbă pe servitor. Acesta, ca fost soldat, ghici din capul locului intențiile subofițerului; începu să-i vorbească despre înalta protecție de care se bucura stăpânul lui, adăugând că nimeni nu va îndrăzni să-i șterpelească frumoșii lui cai. Dar abia isprăvi de vorbit și, la ordinul acestuia, un soldat veni să-l înșface de guler, un altul puse mâna pe cai, iar plutonierul, încruntat, îi porunci lui Fabricio să-l urmeze fără să crâcnească.

După ce îl sili să facă mai mult de o leghe pe jos, prin întunecimea pe care focurile bivuacurilor, ce luminau din toate părțile orizontul, o făceau să pară și mai neagră, îl dădu în primire unui ofițer de jandarmi, care, plin de ifose,

îi ceru actele. Fabricio îi arătă paşaportul, în care era trecut drept negustor de barometre *ducându-şi marfa cu el*.

— Ce dobitoci, strigă jandarmul, asta e prea de tot!

Puse întrebări eroului nostru, care vorbi despre împărat şi despre libertate cu cel mai viu entuziasm, ceea ce-l făcu pe ofiţerul de jandarmi să izbucnească într-un hohot răsunător.

— Ce să zic, nu prea le vezi! făcu el. Trebuie să fie tare tonţi cei care îndrăznesc să ne trimită un neisprăvit ca tine! Şi orice încercă să mai spună Fabricio, care se da de ceasul morţii, explicând că el într-adevăr nu era negustor de barometre, ofiţerul îl trimise la închisoarea din B..., un orăşel din partea locului, unde eroul nostru sosi către ceasurile trei dimineaţa, supărat foc şi frânt de oboseală.

La început mirat, apoi din ce în ce mai furios, neînţelegând nimic din tot ce i se întâmpla, Fabricio petrecu treizeci şi trei de zile nesfârşit de lungi în acea temniţă blestemată. Scrise nenumărate scrisori comandantului pieţei, încredinţându-le nevestii temnicerului, o frumoasă flamandă de treizeci şi şase de ani. Cum însă femeia n-avea niciun chef să-l vadă pus la zid, mai ales că era frumuşel şi pe deasupra mai plătea şi bine, se grăbi să azvârle în foc toate scrisorile. Seara târziu, binevoia să vină să asculte jeluirile întemniţatului; avusese grijă să-i spună bărbatului ei că nătăfleţul avea gologani, drept care fricosul temnicer o lăsase să facă după cum o tăia capul. Flamanda se folosi de îngăduinţă şi se alese cu câţiva napoleoni de aur, căci plutonierul nu-i luase lui Fabricio decât caii, iar ofiţerul de jandarmi nu-i confiscase nimic. Într-o după-amiază de iunie, Fabricio auzi, în depărtare, puternice bubuituri de tun. Aşadar, lupta începuse! Inima îi zvâcnea de nerăbdare. Auzi, de asemenea, zarvă mare prin târg; aveau loc mari mişcări de

trupe; trei divizii treceau prin B... Când, spre ceasurile unsprezece seara, nevasta temnicerului veni să-i aline necazurile, Fabricio se arătă şi mai drăguţ ca de obicei; într-un târziu, luîndu-i mâinile, o rugă:

— Ajută-mă să ies de aici şi îţi jur pe cinstea mea că mă întorc la închisoare îndată ce se isprăveşte bătălia.

— Astea-s vorbe! Mai bine spune, *quibus*[1] ai? El păru neliniştit, căci nu ştia ce înseamnă cuvântul *quibus*. Nevasta temnicerului crezu că a înţărcat bălaia şi, în loc să-i mai vorbească de galbeni, cum voise, nu-i mai vorbi decât de franci.

— Ascultă, îi zise ea, dacă poţi să-mi dai o sută de franci, voi acoperi cu câte un napoleon fiecare din ochii caporalului care vine să schimbe straja de noapte, astfel că nu te va putea vedea ieşind din închisoare; şi, mai ales, dacă regimentul lui urmează să plece mâine, cum se zvoneşte, sunt sigură că are să primească.

Târgul fu încheiat pe scurt. Femeia temnicerului se învoi chiar să-l ascundă pe Fabricio în odaia ei, de unde – a doua zi – avea să poată evada mai uşor.

În dimineaţa următoare, înainte de revărsatul zorilor, flamanda îi spuse înduioşată:

— Drăguţul meu, eşti mult prea tânăr şi meseria asta a ta e tare urâtă. Ascultă ce-ţi spun: nu te mai întoarce.

— Cum aşa? se miră Fabricio, e oare o crimă a voi să-ţi aperi ţara?

— Lasă, lasă! Du-te şi nu uita că eu te-am scăpat cu viaţă; fără mine, soarta ta era pecetluită, ai fi fost pus la zid; dar nu mai spune nimănui, căci am rămâne pe drumuri şi eu, şi bărbatul meu; şi, mai ales, pentru nimic în lume nu mai pomeni de povestea aceea caraghioasă a gentilomului din Milano, mascat în negustor de

[1] Bani – argoul întrebuinţat încă din secolul al XV-lea (*n.tr.*)

barometre: prea e cusută cu ață albă. Şi acum, ia bine seama: am să-ți dau hainele unui husar, mort alaltăieri aici, în temniță; vorbeşte şi tu cât poți mai puțin. Iar dacă totuşi vreun sergent sau vreun ofițer îți pune întrebări şi te strânge cu uşa, să-i răspunzi, spune şi tu că ai zăcut la un țăran, care te-a găsit bolnav de friguri într-un sat şi te-a luat de milă în casa lui. Dacă vezi că răspunsul acesta nu-i mulțumeşte, spune-le că mergi să-ți ajungi din urmă regimentul. S-ar putea să te ia la ochi din pricina graiului tău; spune-le, atunci, că te-ai născut în Piemont, că eşti un recrut rămas în Franța de anul trecut şi alte bazaconii de soiul ăsta.

Pentru întâia oară, după treizeci şi trei de zile de mânie cumplită, Fabricio înțelese adevăratul tâlc al celor ce i se întâmplau. Era luat drept spion. Se sfătui cu nevasta temnicerului, care, în dimineața aceea, era tare drăgăstoasă şi, în timp ce cu un ac cu ață strâmta hainele husarului, el îi povesti pe îndelete toată tărăşenia. Ea mai că îl crezu: părea atât de copilăros şi era atât de drăguț îmbrăcat astfel, în husar!

— Dacă ții cu tot dinadinsul să te lupți, îi spuse ea în cele din urmă, trebuia ca, sosind la Paris, să te fi înrolat într-un regiment. Pofteai la un pahar de vin vreun sergent şi treaba era făcută. Nevasta temnicerului mai adăugă multe sfaturi bune pentru viitor şi, când se miji de ziuă, îl scoase afară din odaia ei, după ce-l făcu să se jure de sute de ori că, orice s-ar întâmpla, nu-i va rosti niciodată numele.

Îndată ce Fabricio ieşi din târg, călcând voinicește, cu sabia sub braț, simți o strângere de inimă. „Iată-mă, îşi spuse el, cu haina şi foaia de drum a unui husar mort în închisoare, unde-l mânase – pare-se – furtul unei vaci şi a câtorva tacâmuri de argint! Eu i-am moştenit, ca să zic

aşa, fiinţa, şi asta fără să vreau, fără s-o fi ştiut dinainte. Mă paşte deci închisoarea... Prevestirea e limpede, voi avea mult de suferit din pricina închisorii."

Nu trecuse nicio oră de când se despărţise de binefăcătoarea lui şi ploaia începu să cadă cu asemena neîndurare, încât husarul nostru abia mai putea merge, chinuit de cizmele acelea greoaie, ce nu i se potriveau defel. În cele din urmă, întâlni un ţăran călare pe o gloabă şi-i cumpără calul, înţelegându-se cu el prin semne; nevasta temnicerului îl povăţuise doar să deschidă gura cât mai puţin, din cauza accentului său.

În ziua aceea, armata franceză, care tocmai câştigase bătălia de la Ligny mărşăluia spre Bruxelles; era în ajunul bătăliei de la Waterloo. Către prânz, în timp ce continua să plouă cu găleata, Fabricio auzi bubuitul tunului; de bucurie, uită cu totul groaznicele clipe de disperare, pe care i le pricinuise o întemniţare atât de nedreaptă. Merse până noaptea târziu şi, cum începuse să-i vină mintea la cap, se duse să ceară găzduire la o casă ţărănească, răzleţită mult de drumul cel mare. Ţăranul plângea şi se jura că i se luase totul. Fabricio îi dete un galben şi făcu rost de ovăz. „Armăsarul meu nu-i prea voinic, îşi spuse el; dar, mai ştii? S-ar putea să fie pe placul vreunui plutonier." Şi se duse să se culce în grajd, alături de cal. A doua zi, cu un ceas înainte de revărsatul zorilor, porni din nou la drum şi, tot mângîindu-şi calul, izbuti să-l facă s-o ia la trap. Către ceasurile cinci, auzi bubuitul tunurilor: era preludiul bătăliei de la Waterloo.

CAPITOLUL AL TREILEA

Fabricio dădu curând peste nişte vivandiere, şi nemăsurata recunoştinţă ce i-o purta nevestei temnicerului din B... îl făcu să intre în vorbă cu ele; întrebă pe una dintr-însele unde se afla regimentul al IV-lea de husari, de care ţinea el.

— Ai face mult mai bine să nu te grăbeşti atâta, soldăţelule, îi răspunse cantiniera, mişcată de paloarea şi de ochii lui cei frumoşi. N-ai încă o mână îndeajuns de zdravănă ca să faci faţă loviturilor de sabie ce se vor da azi. Dacă ai avea cel puţin o puşcă, nu zic, ţi-ai putea slobozi şi tu gloanţele ca fieştecare.

Povaţa aceasta nu prea fu pe placul lui Fabricio; dar în zadar dădu ghes calului, că nu putu întrece cotiga cantinierei. Când şi când, bubuitul tunului, ce părea din ce în ce mai aproape, îi împiedica să se audă, căci Fabricio era atât de nebun de entuziasm şi fericire, încât intrase din nou în vorbă cu ea. Fiecare cuvânt al cantinierei îi sporea fericirea, lămurindu-i-o şi mai bine. În afară de adevăratul său nume şi de fuga lui din temniţă, sfârşi prin a destăinui totul femeii aceleia, care i se părea atât de bună. Ea se arăta foarte mirată şi nu pricepea o iotă din tot ce-i povestea soldăţelul acela tânăr şi frumos.

— Aha, acuma dibui eu adevărul adevărat, se bucură dânsa în cele din urmă: îi fi vreun tânăr burghez îndrăgostit de nevasta unui căpitan din regimentul al IV-lea de husari. Ibovnica ți-a dăruit uniforma asta și acum te ții după ea. E cu ochi și cu sprâncene că n-ai fost în viața ta cătană; dar, cum regimentul tău se află în prima linie și cum ești băiat de treabă, vrei să fii văzut acolo, ca nu cumva să zică lumea că ești fricos.

Fabricio încuviința tot ceea ce spunea femeia; era singurul mijloc ce-i sta la îndemână ca să se poată alege cu câteva sfaturi bune. „Nu cunosc felul de a fi al acestor francezi, își spunea el, și dacă nu mă las îndrumat de cineva, iar o să mă pomenesc în închisoare și iar o să-mi fure calul."

— Mai întâi de toate, puiule, vorbi cantiniera, care îi era din ce în ce mai prietenă, spune-mi drept: nu-i așa că n-ai douăzeci și unu de ani? Mare lucru să fi împlinit șaptesprezece.

Așa și era și Fabricio o recunoscu deschis.

— Carevasazică, nu ești nici măcar recrut; înseamnă că numai de dragul ochilor cucoanei te duci să fii făcut chisăliță? Ei, drăcie! Da' știi că n-are gusturi rele, doamna... Dacă ți-au mai rămas cumva niscai *gălbiori* din cei pe care ți i-a dat, apoi trebuie, *primo*, să-ți cumperi alt cal, că uită-te la mârțoaga ta cum își ciulește urechile de câte ori sforăie tunul ceva mai aproape; ăsta-i cal țărănesc, cu care, cum ajungi pe linie, cum te cureți. Fumul cel alb pe care-l zărești colo, deasupra tufișurilor, e de la focul plutoanelor, bobocule. Așa că pregătește-te să tragi o sperietură zdravănă, că nu mai e mult și ai să auzi gloanțele șuierând. Dar, până una-alta, ai face bine să înfuleci ceva, acum, cât mai e timp.

Fabricio îi urmă sfatul și, întinzându-i un napoleon, o rugă să-și oprească din el cât i se cuvenea.

— Ți-e mai mare mila! se minună femeia. Mititelul, nici măcar banii nu ştie să şi-i cheltuie! Ca să te învăţ minte, ar trebui ca acum, după ce ți-am înşfăcat galbenul, să-i dau bici iepuşoarei mele. Şi-apoi, cu gloaba ta, prinde-mă dacă poți. Ia zi, prostuțule, ce-ai face dac-ai vedea c-o iau la sănătoasa? Află dar, de la mine, că atunci când barosanul bubuie, nu se arată aur. Na, îi zise în cele din urmă, ia-ți îndărăt ce-a rămas: optsprezece franci şi cincizeci de bănuți, mâncarea ta costă numai treizeci de parale. Acum, o să se găsească iar cai de vânzare, berechet. Dacă cel pe care ai să-ți pui ochii e mic, să nu dai mai mult de zece franci pe el; şi pentru nimic în lume să nu dai peste douăzeci, chiar d-ar fi să cumperi bidivul celor patru fii ai lui Aymon[1].

Abia sfârşise de mâncat, când vivandiera, care turuia întruna, fu oprită de o femeie ce venea peste câmp şi care le ieşi înainte pe şosea.

— Heei, Margot! stai pe loc! strigă ea. VI cavalerie al tău e mai pe dreapta.

Trebuie să te las, puiule, grăi vivandiera către eroul nostru; dar zău dacă nu mi se rupe inima! Îmi eşti simpatic, pe onoarea mea. Habar n-ai de nimic şi-au să te facă zob, cum mă vezi şi cum te văd. Hai mai bine cu mine, la VI cavalerie.

— Ai dreptate, îmi dau şi eu seama că nu ştiu nimic, răspunse Fabricio, dar vreau să mă lupt şi sunt hotărât să ajung acolo, unde-i fumul acela alb.

— Uită-te la calul tău, cum îşi ciuleşte urechile, în clipa în care va fi acolo, aşa slăbănog cum e, are să se smucească, are s-o ia la goană şi dracu' ştie unde-o să te ducă. Vrei să-ți dau un sfat? Îndată ce-o să fii la un loc cu ceilalți soldăței,

---

[1] Renaud, Guiscard, Allard şi Richard: cei patru fii ai ducelului Aymon, eroi ai unei legende medievale, care-i înfățişează ducând o luptă dârză împotriva împăratului Carol cel Mare. (*n.tr.*)

pune mâna pe o puşcă şi pe o raniţă, alătură-te lor şi fă şi tu la fel ca ei. Dar, Doamne iartă-mă, te pomeneşti că n-oi fi ştiind nici măcar cum se încarcă o puşcă.

Deşi ruşinat peste măsură, Fabricio mărturisi noii sale prietene că ghicise adevărul.

— Sărăcuţul de el! O să mi-l omoare cât ai zice peşte; îmi pun capul dacă n-o fi aşa! Trebuie musai să vii cu mine, urmă ea cu toată hotărârea.

— Dar vreau să mă lupt!

— Ai să te lupţi, n-ai grijă! VI cavalerie e dintre cele vestite! Şi-apoi, azi e loc pentru toţi care vor să lupte.

— Şi ajungem curând la regimentul dumitale?

Într-un sfert de oră, cel mult.

„Recomandat de femeia asta de treabă, îşi spuse Fabricio, neştiinţa mea în toate nu va mai face să fiu luat drept spion şi astfel mă voi putea lupta." În aceeaşi clipă, bubuitul tunului se înteţi; exploziile se ţineau lanţ. „Ca mătăniile", gândi Fabricio.

Încep să se zărească focurile plutonului, grăi vivandiera, şfichiuindu-şi căluţul, pe care ai fi zis că îl înviorase apropierea bătăliei.

Cotiră spre dreapta şi apucară pe o scurtătură, printre fânețe; noroiul era adânc de un cot; cărucioara fu cât pe-aci să se răstoarne; Fabricio împinse la roată. Calul i se poticni de două ori; curând drumul, mai puţin clisos, se preschimbă într-o potecă şerpuind prin iarbă. Nu făcuseră nici cinci sute de paşi, când mârţoaga lui Fabricio se opri deodată locului: un leş zăcea de-a curmezişul potecii, îngrozind deopotrivă cal şi călăreţ.

Fabricio, foarte palid de felul lui, se făcu verde la faţă; cantiniera, după ce privi mortul, spuse, ca şi cum ar fi vorbit pentru sine: ăsta nu-i din divizia noastră. Apoi, ridicând ochii asupra eroului nostru, izbucni în râs.

— Ha, ha, ha! Ce-i mititelule? o cam băgaşi pe mânecă! Dar Fabricio parcă îngheţase. Ceea ce-l cutremura, mai ales, era halul de murdărie a picioarelor mortului, care şi fusese despuiat de încălţăminte şi căruia nu i se lăsaseră decât nişte pantaloni amărâţi mânjiţi de sânge.

— Apropie-te, îl îndemnă cantiniera; descalecă, trebuie să te deprinzi cu de-alde astea; ia te uită, strigă ea, la cap l-au lovit!

Un glonţ, intrat pe lângă nas, ieşise prin tâmpla opusă, sluţind cadavrul în chip groaznic; un ochi îi rămăsese deschis.

— Hai, mititelule, coboară de pe cal, îi spuse iar cantiniera, şi strânge-i mâna, să vedem dacă-ţi răspunde.

Fără să şovăie, deşi gata să-şi dea sufletul de scârbă, Fabricio sări jos de pe cal şi, apucând mâna mortului, o scutură o dată zdravăn; apoi rămase năucit: simţea că nu mai are putere să se salte iar în şa. Ceea ce-l îngrozea mai ales era ochiul acela holbat.

„Vivandiera va crede că-s un fricos", îşi spuse el amărât; dar simţea că, dacă va mai face o singură mişcare, se va prăbuşi. Clipa aceea fu pentru el înspăimântătoare; puţin lipsi să nu i se facă rău de-a binelea. Băgând de seamă, vivandiera sări sprintenă din trăsurica ei şi, fără o vorbă, îi întinse un pahar de rachiu, pe care Fabricio îl sorbi dintr-o înghiţitură; apoi putu să-şi încalece gloaba şi o luă din loc, fără să mai deschidă gura. Din când în când, vivandiera trăgea la el cu coada ochiului.

— Ai să te baţi mâine, puiule, vorbi ea în cele din urmă, astăzi rămâi cu mine. Vezi bine că mai întâi trebuie să înveţi meseria de soldat.

— Dimpotrivă, vreau să lupt chiar acum, strigă eroul nostru, încruntându-se, ceea ce vivandierei i se păru a fi semn bun. Bubuiturile începeau să semene cu un tunet

neîntrerupt; între o bubuitură şi cealaltă nu mai era niciun răgaz, iar pe fundalul acestui tunet neîntrerupt, ce semăna cu mugetul unui torent îndepărtat, se deosebeau foarte bine salvele plutonului.

Drumul tocmai se înfunda într-un zăvoi; vivandiera zări trei sau patru soldaţi francezi, care veneau spre ea, alergând de le sfârâiau călcâiele; sări jos din cărucioara ei şi fugi să se ascundă la o azvârlitură de băţ, într-o groapă din care fusese smuls, cu rădăcină cu tot, un copac. „Aşadar, îşi zise în clipa aceea Fabricio, să vedem dacă sunt ori nu fricos!“ Se opri lângă cotiga părăsită de cantinieră şi trase sabia din teacă. Dar soldaţii nici nu-l băgară în seamă şi trecură în goană pe lângă pădurice, spre partea stângă a drumului.

— Sunt de-ai noştri, zise liniştită vivandiera, întorcându-se gâfâind la cărucioara ei. Dacă mârţoaga ta ar fi în stare să galopeze, ţi-aş zice: dă o fugă până la marginea pădurii şi vezi dacă se zăreşte ceva pe câmp. Fabricio n-aşteptă să-i spună de două ori: rupse o creangă dintr-un plop, îi smulse frunzele şi începu să-şi croiască calul; acesta porni la galop, dar, după o clipă, îşi reluă trapul mărunt. Vivandiera îşi puse şi ea calul la galop:

— Destul, opreşte, opreşte! îi strigă ea lui Fabricio. Curând, amândoi ieşiră din pădurice; zgomotul înspăimântător al luptei îi învălui dintr-o dată; tunurile şi muschetele bubuiau din toate părţile; la dreapta, la stânga, în spate. Şi cum zăvoiul din care ieşeau se afla pe o măgură înaltă de opt sau zece picioare, zăriră destul de bine o părticică a bătăliei ce se da în fund, pe câmpie; fapt este însă că nu se afla nimeni pe pajiştea de dincolo de pădure. La vreo mie de paşi mai departe, această pajişte era mărginită de un lung şir de sălcii pletoase, deasupra cărora se ridica un fum alb ce se învolbura în răstimpuri, înălţându-se spre cer.

— De-aş şti măcar unde mi-e regimentul! ofta cantiniera nehotărâtă. Câmpia asta-i mare, nu-i bine să trecem prin ea, aşa oblu. A, dar uitasem! glăsui ea către Fabricio, dacă întâlneşti vreun soldat inamic, nu te mulţumi să-l zgârii, bagă sabia în el!

În aceeaşi clipă, femeia îi zări pe cei patru soldaţi de care am pomenit înainte ieşind din pădure şi luând peste câmp, în stânga drumului. Unul din ei era călare.

— Iată ce-ţi trebuie, se-ntoarse ea către Fabricio. Hei, ho! strigă ea apoi celui călare, ia fă-te-ncoa să-i tragi o duşcă. Soldaţii se apropiară.

— Unde e VI cavalerie? îi întrebă ea.

— Uite colo, la cinci minute de aici, ceva mai încoace de gârla care curge pe lângă sălcii; adineauri a fost omorât colonelul Macon.

— Tu, ăsta călare, cât ceri pe calul tău? Cu cinci franci îl dai?

— Cu cinci franci! Ştii că ai haz, mămico? Un cal ofiţeresc, pe care, peste un sfert de oră, am să-l vând cu cinci napoleoni...

— Dă-mi un galben, îi ceru vivandiera lui Fabricio, Apoi, apropiindu-se de soldatul călare, îi spuse: Hai, coboară, iată-ţi napoleonul!

Soldatul descălecă, Fabricio sări vesel în şa, iar vivandiera începu să desprindă coburii de pe oblâncul gloabei.

— Ia mai ajutaţi-mă şi voi! se răsti ea la soldaţi. Cum lăsaţi să se căznească singură o cucoană!

Dar calul cel nou abia simţi coburii, că şi începu să se cabreze, iar Fabricio, care ştia bine să călărească, avu nevoie de întreaga lui putere ca să-l strunească.

— Semn bun! constată vivandiera, Domnia Sa nu este obişnuit să-l gâdile coburii.

— Ăsta-i cal de general, strigă soldatul care îl vânduse, un cal care face zece galbeni ca nimica.

— Poftim douăzeci de franci, îi spuse Fabricio, care nu mai putea de bucurie că strânge între pulpe un cal atât de focos.

În clipa aceea, o ghiulea se sparse pieziş, în şirul sălciilor, iar Fabricio avu în faţa ochilor ciudata privelişte a unei puzderii de crenguţe ce zburau în toate părţile, ca retezate de coasă.

— Ăsta-i barosanul care se apropie, făcu soldatul, luându-şi cei douăzeci de franci.

Să tot fi fost orele două.

Fabricio era încă sub farmecul acelei ciudate privelişti, când un grup de generali, urmaţi de vreo douăzeci de husari, străbătură în galop unul din colţurile pajiştii la marginea căreia se oprise el; calul lui necheză, se cabră de două-trei ori la rând, apoi smuci cu putere de frâul ce-l ţinea locului. „Ei bine, fie!“ îşi zise Fabricio.

Lăsat în voia sa, calul porni mâncând pământul şi în câteva clipe ajunse din urmă escorta generalilor. Fabricio număra patru coifuri tivite[1]. La un sfert de oră după aceea, din vorbele unui husar, ce călărea alături de el, înţelese că unul dintre acei generali era vestitul mareşal Ney[2]. Se simţi în culmea fericirii; cu toate acestea, nu putu ghici care dintre ei era mareşalul; ar fi dat totul în lume ca să ştie, dar îşi aminti că nu trebuia să vorbească. Escorta se opri, ca să treacă peste un şanţ mare, pe care ploaia din ajun îl umpluse cu apă; şanţul era mărginit de copaci bătrâni şi închidea, spre stânga, câmpia la intrarea căreia Fabricio îşi cumpărase calul. Aproape toţi husarii descălecaseră;

---

[1] Semn distinctiv în uniforma generalilor (*n.tr.*)

[2] Michel Ney (1769–1815): mareşal al Franţei din 1804, unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai lui Napoleon (*n.tr.*)

marginea şanţului era dreaptă şi foarte alunecoasă, iar apa se afla la trei-patru picioare sub nivelul câmpiei. Năuc de bucurie, Fabricio era cu gândul mai mult la mareşalul Ney şi la glorie, decât la calul lui; acesta, plin de neastâmpăr, sări în şanţ, stropind cu apă cât colo. Unul dintre generali, ud din cap până-n picioare, îi trase o înjurătură: „mama lui de cal"! Înjurătura îl jigni pe Fabricio peste măsură. „Ce-ar fi să-i cer socoteală?" se întrebă el. Până una-alta, ca să arate că nu era chiar atât de stângaci, încercă să urce călare celălalt mal al şanţului. Dar malul era drept ca peretele şi înalt de cinci-şase picioare. Trebui să se lase păgubaş. Atunci merse în susul şuvoiului, cu apa până la gâtul calului şi, în cele din urmă, găsi un fel de vad, pe unde putu cu uşurinţă să iasă de partea cealaltă; fu astfel primul din escortă care izbuti să treacă dincolo; odată ajuns, începu să tropote mân-dru de-a lungul malului; jos, în şanţ, husarii se zbăteau, căutând să iasă la mal, căci pe alocuri apa ajungea până la cinci picioare adâncime. Doi sau trei cai se speriară şi voiră s-o ia înot, ceea ce stârni o bălăceală de nedescris. Un sergent băgase de seamă şiretlicul pe care îl folosise mormolocul acela, cu înfăţişare atât de puţin ostăşească.

— Luaţi-o în sus! E un vad la stânga! răcni el. Şi, încetul cu încetul, trecură toţi.

Ajungând pe celălalt mal, Fabricio dăduse acolo peste generali, care erau singuri-singurei; bubuitul tunului păru că se întteţeşte; abia auzi când generalul, pe care-l murase atât de zdravăn, îi strigă la ureche:

— De unde-ai luat calul ăsta?

Fabricio era atât de tulburat, încât răspunse pe italieneşte:

— *L' ho comprato poco fa.* (L-am cumpărat mai adineauri.)

— Ce tot spui? se oţărî generalul. Dar vuietul se făcuse

în acea clipă atât de puternic, că Fabricio nu-i mai putu răspunde.

Trebuie să mărturisim că eroul nostru era foarte puțin erou în clipa aceea. Totuși, spaima venea la el abia în al doilea rând; ceea ce-l supăra mai ales era zgomotul acela care-i spărgea urechile. Escorta o luă la galop; străbătură o bucată de pământ arat, ce se întindea dincolo de șanț și care era toată presărată cu leșuri.

— Hainele roșii! hainele roșii[1]! strigau veseli husarii din escortă și la început Fabricio nu înțelese; mai apoi văzu că, într-adevăr, aproape toți morții erau îmbrăcați în roșu. Dar se întâmplă un lucru care-i dădu fiori de groază: băgă de seamă că multe din acele nefericite straie roșii mișcau încă, trăiau. Era vădit că răniții strigau după ajutor, dar nimeni nu se oprea să li-l dea. Eroul nostru, plin de omenie, căta pe cât putea ca nu cumva calul său să calce peste vreuna din acele haine roșii. Escorta se opri; numai Fabricio, care nu prea își lua în seamă îndatoririle ostășești, galopa înainte, cu ochii la un amărât de rănit.

— Da' oprește odată, gogomanule! zbieră la el subofițerul. Fabricio își dete seama că se afla la douăzeci de pași mai spre dreapta, înaintea generalilor și tocmai în partea pe care o scrutau ei cu ocheanele. Întorcându-se să se așeze în coada celorlalți husari, rămași la câțiva pași îndărăt, văzu pe cel mai voinic dintre generali vorbind ceva vecinului său, general și el, pe un ton de mustrare și aproape poruncitor. Pe deasupra, mai și înjura. Fabricio nu-și putu înfrâna curiozitatea și, în ciuda poveței de a nu vorbi, pe care i-o dase prietena sa, nevasta temnicerului, ticlui o frază scurtă, cât mai franțuzească și mai corectă, și-l întrebă pe husarul de lângă el:

— Cine-i acest general, care-și *dojenește* vecinul?

---

[1] Hainele roșii aparțineau trupelor inamice (*n.tr.*)

— Cin' să fie! Mareşalul!

— Care mareşal?

— Mareşalul Ney, tontule! Da' de unde naiba ieşişi? Deşi peste măsură de simţitor din fire, Fabricio nu se supără de ocară; privea, cuprins de o admiraţie copilărească, la vestitul prinţ al Moscovei[1], viteazul vitejilor.

Deodată, porniră cu toţii în galop şi, câteva clipe mai târziu, Fabricio zări, la douăzeci de paşi înaintea sa, un fel de arătură cu totul neobişnuită. Fundul brazdelor era plin de apă, iar pământul jilav de pe marginea lor zbura în bulgări negri, la câte trei-patru picioare înălţime. Fabricio observă în treacăt această ciudăţenie, apoi începu din nou să cugete la gloria mareşalului. Deodată, auzi lângă el un răcnet; erau doi husari care cădeau loviţi de ghiulele; dar, când întoarse capul să-i vadă, aceştia şi rămăseseră la douăzeci de paşi în urma escortei. Ceea ce i se păru îngrozitor fu un cal plin de sânge, care se zbătea pe pământul răscolit, încurcându-şi picioarele în propriile-i măruntaie; voia să se ţină după ceilalţi cai şi sângele îi şiroia în noroi.

„Ah! iată-mă, aşadar, în plin foc! gândi Fabricio. Am văzut bătălia! îşi repetă el plin de mulţumire. Iată-mă un adevărat oştean." În clipa aceea, escorta gonea mâncând pământul şi eroul nostru înţelese că ghiulele erau acelea care făceau să zboare ţărâna în toate părţile. Zadarnic se tot uita înspre partea de unde veneau; nu vedea decât norii de fum alb ai bateriei, la o mare depărtare şi, pe deasupra bubuitului necurmat al tunurilor, i se părea că aude salve mult mai apropiate; nu mai pricepea nimic.

În clipa aceea, generalii şi escorta coborâră spre un

[1] Titlu dat de Napoleon mareşalului Ney, după campania din Rusia (*n.tr.*)

drumeag noroios, ce se afla la vreo cinci picioare mai în vale.

Mareşalul se opri şi privi din nou cu ocheanul. De data aceasta, Fabricio putu să-l vadă după pofta inimii; i se păru foarte bălan şi cu o căpăţână mare, roşcată. „Noi n-avem asemenea chipuri în Italia, îşi zise dânsul. Eu, care-s atât de spelb şi am părul castaniu, nu voi arăta niciodată astfel", adăugă el mâhnit. Pentru Fabricio, cuvintele acelea voiau să spună: eu nu voi fi niciodată un erou. Privi către husari; în afară de unul singur, toţi aveau mustăţi blonde. Dar dacă Fabricio se uita la husarii din escortă, în aceeaşi măsură se uitau şi ei la dânsul. Privirile lor îl făcură să roşească şi, ca să iasă din încurcătură, întoarse capul spre duşman. Vedea rânduri-rânduri de oameni în roşu; dar ceea ce îl mira cel mai mult era faptul că oamenii aceia păreau tare mici. Şirurile lor lungi, care alcătuiau regimente sau poate chiar divizii, nu-i păreau mai înalte decât nişte garduri vii. Un grup de călăreţi roşii mergea la trap, căutând să ajungă mai repede la drumul din vale, pe care cu puţin înainte coborâseră, alunecând în noroi, mareşalul şi escorta. Fumul îl împiedica pe Fabricio să deosebească ceva clar înspre partea în care se îndreptau acum; doar când şi când se zăreau oameni gonind călări, profilaţi pe fumul acela alburiu.

Deodată, dinspre inamic, Fabricio văzu patru oameni care veneau gonind nebuneşte. „Ah! suntem atacaţi", îşi zise el; apoi văzu cum doi din oamenii aceia îi vorbeau mareşalului. Unul dintre generalii din suita acestuia porni în galop înspre partea unde se afla vrăjmaşul, urmat de doi husari din escortă şi de cei patru oameni care sosiseră cu puţin înainte. După trecerea unui şanţ, pe care îl săriră cu toţii, Fabricio se pomeni în preajma unui subofiţer, care părea tare blajin. „Ar trebui să-i spun ceva,

poate că atunci nu s-ar mai uita toți așa la mine.“ Chibzui îndelung.

— Domnule, se adresă el în cele din urmă subofițerului, e prima dată când iau parte la o bătălie; dar, oare, aceasta e într-adevăr o bătălie?

— Așa, nițel... Dar tu cine ești?

— Sunt fratele soției unui căpitan.

— Și pe căpitanul acela cum îl cheamă?

Eroul nostru fu groaznic de încurcat; nu se așteptase defel la o asemenea întrebare. Din fericire, mareșalul și escorta porniră iarăși la galop. „Ce nume francez să-i spun?“ se întrebă el. În sfârșit, își aduse aminte de numele hotelierului unde locuise la Paris; își apropie calul de acela al subofițerului și strigă din răsputeri:

— Căpitanul Meunier!

Celălalt, neauzind bine din pricina bubuiturilor de tun, îi răspunse:

— A, căpitanul Teulier? A fost omorât. „Perfect, șopti Fabricio. Așadar, căpitanul Teulier; trebuie să fac pe îndureratul.“

— Vai, Doamne! exclamă el; și-și luă o mutră plângăreață. Ieșiseră din drumul cel mocirlos și acum străbăteau în goană o mică fâneață; în timp ce gloanțele le șuierau din nou pe la urechi, mareșalul se îndreptă către o divizie de cavalerie. Escorta ajunsese iar în mijlocul morților și răniților, dar vederea acestora începea să nu-l mai zguduie pe eroul nostru chiar atât de mult; avea el la ce să se gândească.

În clipa în care escorta se opri locului, zări căruciora unei cantiniere și simpatia față de această respectabilă tagmă biruind în el orice alt simțământ, porni la galop ca s-o ajungă din urmă.

— Oprește, dumnezeii mă-tii! răcni după el

subofițerul.

„Ce poate să-mi facă aici?!" se gândi Fabricio şi, dând pinteni calului, continuă să galopeze înspre cantinieră. Crezuse că o va reîntâlni pe buna lui prietenă de dimineață; caii şi căruciorul semănau, ce-i drept, între ele, dar proprietara era cu totul alta şi eroul nostru o găsi cât se poate de nesuferită. Pe când se apropia de ea, o auzi spunând: „Păcat de el, era bărbat frumos". Şi ce scenă îngrozitoare îl aştepta acolo pe noul nostru soldat! Unui tânăr călăraş înalt şi chipeş i se tăia piciorul de la şold. Fabricio închise ochii şi, pe nerăsuflate, dădu pe gât patru pahare de rachiu,

— Da' ştiu că-i tragi, bobocule! se minună cantinera.

Rachiul făcu să încolțească în mintea lui Fabricio un gând: trebuie să-mi câştig bunăvoința camarazilor din escortă.

— Dă-mi tot ce ți-a mai rămas în sticlă, îi ceru el vivandierei.

—Poate nu ştii, îi răspunse ea, că rămăşița asta, într-o zi ca cea de azi, costă zece franci?

Văzându-l că se întoarce în galop, subofițerul exclamă, vesel:

— Aha! ne aduci udătură; vasăzică de asta mi-ai dezertat? Adă-ncoa!

Sticla trecu de la unul la altul; cel din urmă bău şi-o azvârli în aer.

— Mulțumesc, camarade! îi strigă el lui Fabricio. Toți ochii îl priviră cu bunăvoință. Privirile acestea ridicară o greutate de o sută de funți de pe inima lui. Fabricio – una din acele inimi dintr-o prea gingaşa plămadă, care au nevoie de prietenia a tot ce le înconjoară. În sfârşit, nu mai era rău văzut de fârtații săi, exista între ei o legătură! Fabricio răsuflă din fundul rărunchilor, apoi, fără să-şi

mai prefacă graiul, se adresă subofițerului:

— Și dacă a fost omorât căpitanul Teulier, unde-aș putea să-mi găsesc sora?

Rostind atât de răspicat Teulier, în loc de Meunier, se credea un mic Machiavelli.

— Vei afla-o în seara asta, îi răspunse subofițerul.

Escorta porni din nou, îndreptându-se spre diviziile de infanterie. Fabricio se simțea amețit; băuse prea mult rachiu și se cam clătina în șa. Își aminti la timp o vorbă pe care obișnuia s-o spună vizitiul mamei sale: când ești cherchelit, trebuie să te uiți printre urechile calului și să faci ce face vecinul. Mareșalul se opri îndelung lângă mai multe corpuri de cavalerie, pe care le trimise în foc; dar timp de vreo oră sau două, eroul nostru nici nu-și dădu seama ce se petrece în jurul lui. Se simțea foarte ostenit și când calul său începea să galopeze, sălta în șa ca o bucată de plumb. Deodată, sergentul le strigă oamenilor:

— Hei, nu-l vedeți pe împărat, măgarilor!...

În aceeași clipă, escorta zbieră din răsputeri: Trăiască împăratul! E lesne de închipuit cât de tare holbă eroul nostru ochii, dar fără să vadă decât niște generali care galopau, urmați și ei de o escortă. Lungile coame, care atârnau de căștile dragonilor din suită, îl împiedicară să deosebească vreun chip anume. „Iată cum, din pricina câtorva blestemate pahare de rachiu, nu l-am putut vedea pe împărat pe câmpul de luptă!“ Această reflecție îl trezi de-a binelea.

Coborâră iar într-un drum plin de băltoace; caii voiră să bea.

— Carevasăzică, a trecut pe-aici împăratul? se întoarse el către vecinul său.

— Vezi bine, cel cu uniformă fără fireturi. Cum de nu l-ai cunoscut? îi răspunse acesta cu bunăvoință.

Lui Fabricio îi dădu inima ghes să alerge după escorta împăratului şi să i se alăture. „Ce fericire să faci războiul alături de acest erou! Doar de aceea şi venise în Franţa! Sunt singur stăpân pe mine, îşi spuse el, şi, la urma urmei, nu fac slujba pe care o fac, decât fiindcă aşa a vrut calul meu, căruia i-a venit poftă să galopeze pe urmele acestor generali."

Ceea ce-l hotărî pe Fabricio să rămână totuşi fu numai faptul că husarii, noii lui camarazi, se purtau cu el foarte bine; începea să se creadă prieten la cataramă cu toţi acei soldaţi alături de care galopa de câteva ceasuri. Simţea născându-se între el şi ei ceva din nobila prietenie a eroilor lui Tasso şi Ariosto. Dacă s-ar fi alăturat escortei împăratului, ar fi avut de legat noi cunoştinţe; poate că i s-ar fi făcut chiar mutre, căci călăreţii ceilalţi erau dragoni, iar el nu purta decât uniformă de husar, ca toţi cei care-l însoţeau pe mareşal. Apoi, felul cum îl priveau acum îl făcea pe eroul nostru să se simtă în culmea fericirii; ar fi făcut orice pe lume pentru camarazii lui; se simţea cu sufletul şi cu mintea în al nouălea cer. De când ştia că are prieteni, i se părea că toate şi-au schimbat înfăţişarea; murea de nerăbdare să pună întrebări. „Dar mai sunt încă puţin afumat, îşi spuse el, trebuie să ţin seamă de sfatul nevestei temnicerului". Ieşind din drumul acela mocirlos, băgă de seamă că escorta nu-l mai însoţea pe mareşalul Ney; generalul pe care-l urmau acum era înalt, subţire, avea un chip uscat şi o căutătură cumplită.

Acesta nu era altul decât contele de A..., fostul locotenent Robert din 15 mai 1796. Ce fericit ar fi fost să-l vadă pe Fabricio del Dongo!

Trecuse destul de mult timp de când Fabricio nu mai vedea bulgării negri de pământ zburând sub tirul artileriei; dar, ajungând în spatele unui regiment de cuirasieri, auzi lămurit proiectilele izbind în platoşe şi

văzu prăbuşindu-se mai mulţi oameni.

Soarele cobora spre asfinţit, când escorta ieşi de pe un drum plin de hârtoape şi începu să urce un mic povârniş de trei sau patru picioare, pentru a se afunda într-o arătură. Fabricio auzi chiar lângă el un mic zgomot neobişnuit; întoarse capul: patru oameni căzuseră, împreună cu caii lor; generalul însuşi fusese doborât şi se ridică de jos plin de sânge. Fabricio privea către husarii zvârliţi la pământ: trei din ei se mai zbăteau încă, al patrulea striga: „Trăgeţi-mă de dedesubt!" Subofiţerul, cu încă doi-trei oameni, descălecară să-l ajute pe general care, sprijinindu-se de aghiotant, încercă să facă câţiva paşi; voia să se îndepărteze de calul său, care se zbătea la pământ şi zvârlea înnebunit cu copitele.

Subofiţerul se apropie de Fabricio. În aceeaşi clipă, eroul nostru auzi vorbindu-se în spate, aproape la urechea lui: „Ăsta-i singurul care mai poate galopa". Se simţi apucat de picioare, ridicat de subţiori şi tras din şa pe deasupra crupei calului, apoi lăsat să alunece la pământ, unde căzu drept în şezut.

Aghiotantul ţinu de căpăstru calul lui Fabricio; ajutat de subofiţer, generalul încalecă şi porni în galop, urmat de cei şase oameni care mai rămăseseră. Fabricio se ridică înfuriat de jos şi începu să alerge după ei, strigând: *Ladri! Ladri!*[1] Era lucru tare hazliu să fugi după hoţi în plin câmp de bătaie.

Curând, escorta şi generalul conte de A... se făcură nevăzuţi, îndărătul unui şir de sălcii. Fierbând de mânie, Fabricio ajunse şi el la şirul acela de sălcii; dădu peste un şanţ foarte adânc, pe care-l sări. Apoi, odată trecut de partea cealaltă, începu iar să înjure, căci îi zărise din nou – de data aceasta, însă, la o foarte mare depărtare – pe

[1] Hoţilor! Hoţilor! – în limba italiană, în original (*n.tr.*)

general, care, împreună cu escorta, se pierdea printre copaci. „Hoților! Hoților!“ strigă el acum în franțuzește. Amărât, mult mai puțin de pierderea calului decât de trădare, se lăsă să cadă pe marginea șanțului, obosit și lihnit de foame. Dacă frumosul său cal i-ar fi fost luat de inamic, nici nu s-ar fi sinchisit; dar să se vadă trădat și furat de subofițerul cel simpatic și de husarii aceia pe care-i socotea frați! Era prea de tot! Nu putea ierta atâta mârșăvie și, cu spatele rezemat de o salcie, începu să plângă cu lacrimi fierbinți. Se spulberau, unul câte unul, toate frumoasele-i vise de prietenie nobilă și bărbătească, asemenea aceleia care îi leagă pe eroii din *Ierusalimul eliberat*[1]. „Să-ți vezi moartea cu ochii nu înseamnă nimic, dacă ești înconjurat de suflete eroice și duioase, de prieteni nobili care îți strâng mâna în clipa ultimului suspin! Dar să-ți păstrezi entuziasmul în mijlocul unor pungași!!!“ Fabricio exagera, desigur, ca orice om la necaz. După un sfert de oră de amărăciune, băgă de seamă că ghiulelele începeau să ajungă până la șirul de arbori la umbra cărora cugeta. Se ridică și încercă să se orienteze. Își plimba ochii peste pajiștea aceea, mărginită de un șanț larg și de șirul sălciilor pletoase, și i se păru că știe unde se află. Zări un corp de infanterie care sărea șanțul și înainta pe câmp, la un sfert de leghe mai încolo. „Și eu, care era să adorm, își spuse; trebuie să mă feresc să nu cad cumva prizonier“, și o luă la picior. Mergând, se liniști, căci recunoscuse uniformele: regimentul de care se temea să nu fie prins, era francez. O luă pieziș, spre dreapta, pentru a-l ajunge.

După durerea morală de a fi fost atât de mișelește trădat și jefuit, îl mai încerca o alta, care se făcea din clipă în clipă mai viu simțită: murea de foame. De aceea, după ce mersese sau, mai bine zis, alergase vreo zece minute,

---

[1] Epopee de Torquato Tasso (1544–1595) (*n.tr.*)

băgă de seamă, cu o nespusă bucurie, că unitatea de infanterie, care, de asemenea, înainta voinicește, se oprise ca pentru a lua poziție. Câteva minute mai târziu, se afla în mijlocul soldaților.

— Camarazi, n-ați putea să-mi vindeți o bucată de pâine?

— Ia te uită! Ăsta se trezește la brutărie! Răspunsul batjocoritor şi râsetele ce urmară îl făcură pe Fabricio să-şi piardă cumpătul. Aşadar, războiul nu era acel nobil şi comun avânt al sufletelor însetate de glorie, pe care şi-l închipuise el după proclamațiile lui Napoleon! Se aşeză ori, mai degrabă, se lăsă să cadă în iarbă; sângele îi pieri din obraji. Soldatul care îi vorbise, şi care se oprise la vreo zece paşi ca să-şi curețe încărcătorul puştii cu batista, se apropie şi-i azvârli o bucată de pâine; apoi, văzând că n-o ridică, îi vârî un dumicat în gură. Fabricio deschise ochii şi mestecă pâinea, fără a avea puterea să spună ceva. Când, în sfârşit, îl căută din ochi pe soldat pentru a-i plăti, se pomeni singur; soldații cei mai aproape de el erau la o sută de paşi şi mărşăluiau. Se ridică ca un automat şi se luă după ei. Intră într-o pădure; simțea că are să se prăbuşească de oboseală şi începu să caute din ochi un loc potrivit, dar care nu-i fu bucuria recunoscând mai întâi calul, apoi trăsurica şi, în cele din urmă, chiar pe cantiniera de dimineață. Ea alergă spre dânsul şi se îngrozi văzându-l atât de sfârşit.

— Copăcel, puiule, îi spuse femeia; nu cumva eşti rănit? Dar unde ți-e bidiviul? Şi vorbind aşa, îl duse spre cărucioara ei, în care îl ajută să se urce, ținându-l de subsuori. Abia se văzu în cotigă şi eroul nostru, frânt de oboseală, căzu într-un somn adânc.

CAPITOLUL AL PATRULEA

Nimic nu putu să-l trezească, nici focurile de puşcă trase foarte aproape, nici tropotul calului pe care cantiniera îl biciuia din răsputeri. După ce crezuse întreaga zi în victorie, regimentul, atacat pe neaşteptate de valuri de cavalerie prusacă bătea în retragere, sau, mai bine zis, fugea către Franţa.

Colonelul, un tânăr chipeş şi sclivisit, care-i urmase lui Macon, fu străpuns cu sabia; comandantul batalionului, care-i luă locul, om bătrân cu părul alb, ordonă regimentului „pe loc repaus".

— Daţi-o naibii de treabă! îşi mustră el soldaţii, pe vremea republicii, n-o luam la sănătoasa decât dacă ne silea inamicul... Apăraţi fiecare palmă de pământ cu preţul vieţii voastre! le strigă el apoi şi trase o înjurătură. Prusacii vor acum să ne răpească chiar pământul patriei!

Trăsurica în care dormea Fabricio se opri; eroul nostru sări ca ars. Soarele apusese de mult; se minună văzând că se făcuse aproape noapte. Soldaţii alergau de colo-colo, într-o învălmăşeală care-l mira din cale-afară pe eroul nostru; îi asemui, în sinea lui, cu nişte curci plouate.

— Ce s-a întâmplat? o întrebă pe cantinieră.

— Nimic, puiule, atâta doară că ne-au încolţit prusacii. Ne trec prin foc şi sabie, asta e. Nătărăul de general a

crezut la început că e cavaleria noastră, când colo, era a lor. Ia vin de-mi ajută să repar hamul iepşoarei mele, că taman acum şi-a găsit să se rupă.

Câteva salve de puşcă izbucniră la vreo zece paşi de Fabricio. Odihnit şi binedispus, eroul nostru îşi zise: „La drept vorbind, astăzi toată ziua, în loc să lupt am escortat un general".

— Trebuie să mă lupt, îi spuse el cantinierei.

— Fii pe pace, ai să te lupți de-ai să ie saturi. Că de-acum s-a zis cu noi.

— Aubry, strigă ea apoi unui caporal care tocmai trecea, mai uită-te din când în când şi la cotiga mea.

— Vă duceți să luptați? îl întrebă Fabricio pe Aubry.

— Nu, mă duc să-mi pun pantofii ca să dănțui!

— Vin şi eu cu dumneavoastră.

— Vezi, ai grijă de micul meu husar, îi strigă cantoniera. Puiul ăsta de burghez e tare inimos. Caporalul Aubry mergea fără să scoată o vorbă.

Opt sau zece soldați îl ajunseră din urmă, în pas alergător, iar el îi duse spre un mărăciniş crescut la poalele unui stejar bătrân. Ajuns acolo, îi aşeză, tot fără să spună nimic, la liziera pădurii, alcătuind un soi de brâu foarte lung; fiecare se afla la cel puțin zece paşi de vecinul său.

— Şi-acum, ascultați, le spuse caporalul, deschizind pentru prima oară gura: să nu trageți fără ordin; gândiți-vă că nu mai aveți decât câte trei cartuşe.

„Dar ce se întâmplă aici?" se întrebă Fabricio. Când, în cele din urmă, rămase singur cu caporalul, îi spuse:

— Eu n-am puşcă.

— Mai întâi, lasă vorba! Pe urmă, repede-te în partea aceea şi, la vreo cincizeci de paşi de pădure, ai să dai peste vreunul din sărmanii soldați din regimentul nostru, tăiați cu săbiile; ia-i ranița şi pușca! Şi vezi, nu care cumva să

despoi vreun rănit; ia puşca şi raniţa unuia mort de-a binelea şi grăbeşte-te, să nu tragă ai noştri în tine. Fabricio alergă într-un suflet şi se întoarse la fel de repede, cu o puşcă şi cu o raniţă.

— Încarcă-ţi puşca şi ascunde-te colo, după copacul, acela, dar să te ferească sfântul să tragi înainte să-ţi dau eu ordin... Fir-ar al dracului! scrâşni caporalul întrerupându-se, ăsta nici arma nu ştie să şi-o încarce! Şi, bombănind întruna, îi ajută lui Fabricio. Dacă vreun călăreţ inamic se repede la tine să te taie cu sabia, dă ocol copacului şi nu trage decât în ultima clipă, când va fi la un pas de tine; aşteaptă până când ai să vezi că poţi să-i atingi uniforma cu vârful baionetei.

Şi, pentru Dumnezeu, dă-o dracului de şpangă, se răsti el apoi. Nu vezi ce mare e? Vrei să te împiedici în ea? Of, ce mai soldaţi ni se dau acu'! Şi vorbind, îi smulse mânios săbioiul, zvârlindu-l cât colo.

Şterge cremenea carabinei cu batista. Ai mai tras vreodată cu puşca?

— Ştiu să vânez.

— Slavă Domnului! urmă caporalul cu un oftat adânc. Şi nu uita: nu tragi înainte să-ţi dau eu ordin. Şi, spunând aceasta, plecă.

Fabricio era tare vesel. În sfârşit, mă voi lupta de-adevăratelea, îşi spuse el, voi omorî un duşman! Azi-dimineaţă ne împroşcau cu ghiulele, iar eu, ca prostul, mă vânturam de colo-colo, fără să mă gândesc că pot fi curăţat." Aştepta, privind în toate părţile, peste măsură de curios. O clipă mai târziu, auzi izbucnind în apropiere şapte împuşcături. Dar, neprimind niciun ordin să tragă, rămase mai departe liniştit, în spatele copacului. Acum era aproape noapte; i se părea că se află la pândă, la vânătoarea de urşi, în munţii Tramezzinei, deasupra

Griantei. Îi veni în minte o idee de vânător; luă un cartuş din raniţă şi scoase glonţul: „Dacă văd inamicul, îşi zise el, nu trebuie să-mi scape“, şi strecură şi cel de-al doilea glonţ în ţeava puştii. Auzi două bubuituri de carabină în apropierea copacului şi, în aceeaşi clipă, văzu un călăreţ în albastru, care trecea în galop prin faţa lui, de la dreapta spre stânga. „Nu e el la trei paşi, socoti dânsul, dar la distanţa asta sunt sigur de lovitură.“ Ochi bine şi apăsă pe trăgaci; inamicul se prăbuşi, împreună cu calul. Eroul nostru se credea la vânătoare: se repezi vesel la prada pe care o doborâse. Tocmai ajunsese lângă omul care trăgea să moară, când, cu o repeziciune de necrezut, doi călăreţi prusaci se năpustiră asupra lui cu săbiile, să-l taie. Fabricio fugi cât putu de repede îndărăt, spre pădure; pentru a putea alerga mai bine, îşi aruncă arma. Călăreţii prusaci erau doar la trei paşi de dânsul, când ajunse într-un stejăriş cu puieţi groşi cât braţul şi drepţi ca lumânarea, ce creşteau chiar în marginea pădurii. Rarişte aceasta îi ţinu puţin în loc pe urmăritori, dar ei se strecurară totuşi şi începură iar să-l urmărească pe Fabricio într-o poiană. Erau din nou gata-gata să-l ajungă, când acesta se repezi într-un pâlc de copaci bătrâni. În clipa aceea, flacăra a cinci sau şase focuri de carabină, ce se descărcară doar la câţiva paşi de ei, aproape că-i arse faţa. Îşi lăsă capul în jos; când şi-l ridică, se pomeni faţă în faţă cu caporalul.

— Pe-al tău l-ai curăţat, nu-i aşa?

— Da, însă mi-am pierdut puşca.

— Puşti avem destule; eşti un băiat de treabă şi, deşi pari cam nătăfleţ, nu ţi-ai irosit timpul de pomană; bine că soldaţii noştri i-au achitat pe cei doi care te urmăreau şi care au intrat în bătaia puştilor lor; eu n-aveam cum să-i văd. Şi-acum, să ştergem putina cât mai repede; regimentul nostru trebuie să fie la mai puţin de un sfert

de leghe de aici; mai avem însă un hop de trecut; o bucăţică de câmpie, unde putem fi împresuraţi.

Vorbind întruna, caporalul păşea voiniceşte în fruntea celor zece oameni ai săi. La vreo două sute de paşi mai încolo, intrând pe bucăţica de câmpie de care pomenise, întâlniră un general rănit, pe care-l transportau aghiotantul şi ordonanţa sa.

— Să-mi dai patru oameni, i se adresă el caporalului, cu glas stins, trebuie să fiu dus la ambulanţă; mi-au sfărâmat piciorul.

— Ia mai du-te-n... tu şi cu toţi generalii tăi, răspunse caporalul. Azi l-aţi trădat toţi pe împărat!

— Cum, se răsti generalul mânios, nesocoteşti ordinele mele?! Eu sunt generalul conte B..., comandantul diviziei tale... Rostea fraze sforăitoare. Aghiotantul sări la soldaţi. Caporalul îi trase o împunsătură de baionetă în braţ, apoi o tuli, urmat de oamenii săi. Unde nu dă Dumnezeu să-i văd pe toţi ca tine, cu braţele şi cu picioarele zob! înjura mai departe caporalul. Adunătură de netrebnici! Toţi vânduţi Bourbonilor! L-au trădat pe împărat! Fabricio asculta, înmărmurit, acea învinuire groaznică.

Seara, către ceasurile zece, micul grup ajunse din urmă regimentul, la intrarea într-un sat mare, cu uliţe multe şi înguste. Fabricio băgă de seamă că Aubry se ferea să stea de vorbă cu vreun ofiţer. „Aici numai dracu' mai poate să treacă!“ bodogănea el. Într-adevăr, uliţele erau ticsite de infanterie, de cavalerie şi mai cu seamă de chesoane de artilerie şi de furgoane. Caporalul încercă trei pătrunderi prin trei uliţe diferite dar, după douăzeci de paşi, trebuia să se lase păgubaş; toată lumea înjura şi blestema.

— Aici e iar vreun trădător care comandă! zbieră caporalul; dacă duşmanului îi trece prin cap să ne împresoare, ne ia pe toţi ca din oală. Veniţi cu mine, băieţi!

Fabricio privi în jur: doar vreo şase soldaţi îl mai însoţeau acum pe caporal. Printr-o poartă larg deschisă, pătrunseră într-o ogradă; de acolo intrară într-un grajd şi, prin portiţa acestuia, se strecurară în grădină. Aci rătăciră un timp, orbecăind de colo-colo, într-un lan întins de hrişcă. După mai puţin de jumătate de oră, călăuziţi de strigăte şi zgomote nelămurite, ieşiră din nou la drumul mare, dincolo de sat. Şanţurile drumului erau pline de puşti. Fabricio îşi alese una. Drumul era foarte larg, dar într-atât de înţesat de fugari şi căruţe, încât, într-o jumătate de oră, el şi cu caporalul abia dacă înaintaseră vreo cinci sute de paşi; se spunea că şoseaua duce la Charleroi. În clipa în care ornicul satului bătu orele unsprezece seara, caporalul strigă:

— Hai s-o luăm iar peste câmp. În afară de el şi de Fabricio, micul lor pâlc nu mai era alcătuit acum decât din trei soldaţi.

Când fură la un sfert de leghe de uliţa cea mare, unul dintre aceştia zise:

— Nu mai pot.

— Nici eu, spuse un altul.

— Halal de voi! Parcă n-am fi toţi la fel de frânţi, îi dojeni caporalul; ascultaţi de mine şi n-o să vă pară rău. Zărise, în mijlocul unui lan întins de grâu, cinci sau şase arbori, la marginea unui şanţ. Direcţia la copaci! ordonă el; culcaţi-vă aici, le spuse apoi, când ajunseră, şi nu care cumva să faceţi zgomot. Dar, ia staţi, până la somn, care din voi are niscai pâine?

— Eu, zise unul din soldaţi.

— Dă-ncoa, ceru caporalul, pe un ton ce nu suferea împotrivire, şi împărţi pâinea în cinci bucăţi, oprindu-şi-o pe cea mai mică.

— Cam la un sfert de oră înainte să se crape de ziuă, le spuse el înfulecând, o să vă pomeniţi cu cavaleria inamică.

Nu-i lăsați să vă taie. Pe șesurile astea întinse, când ești de unul singur, te-ai dus pe copcă, dar cinci, dimpotrivă, se pot salva: rămâneți strâns uniți lângă mine, nu trageți decât când dușmanul e la un pas, și mâine seară mă prind să intru cu voi în Charleroi. Caporalul îi trezi cu o oră înainte de zorii zilei și îi puse să-și încarce din nou armele; hărmălaia de pe drumul cel mare continua; nu se potolise toată noaptea; semăna cu vuietul unui torent auzit din depărtare.

— Fug ca oile, vorbi, ca să nu tacă, Fabricio către caporal.

— Ia mai ține-ți fleanca, mormolocule! se supără acesta; iar cei trei soldați care alcătuiau, împreună cu Fabricio, întreaga lui armată, îl priviră și ei mâniați, ca și cum i-ar fi huiduit: jignise națiunea!

„Asta-i prea de tot! gândi eroul nostru; același lucru l-am observat și la vicerege, la Milano. Ei să fugă? Ferească sfântul! Când ai de-a face cu francezi, n-ai voie să spui adevărul, dacă acesta le răneşte cumva mândria. S-or fi uitând ei acum urât la mine, dar puțin îmi pasă și am să le-o și arăt.“ Mergeau paralel cu puhoiul fugarilor, care se înghesuia pe drum, însă la o depărtare de cinci sute de pași. După ce merseră o leghe, ajunseră la un drumeag care dădea în drumul mare, unde găsiră nenumărați soldați culcați. Fabricio cumpără un cal destul de bun, care-l costă patruzeci de franci, iar dintre toate săbiile zvârlite care încotro, alese cu grijă o sabie mare, dreaptă. „De vreme ce tot va trebui s-o înfig în dușman, gândi el, aceasta e cea mai potrivită.“ Echipat astfel, porni la galop; îi ajunse din urmă pe caporal și pe oamenii lui, care o luaseră înainte și, proțăpindu-se în scări, apucă în mâna stângă teaca sabiei și le strigă celor patru francezi:

— Oamenii aceştia, care fug pe drumul mare, parc-ar fi o turmă de oi, se înghesuie ca nişte oi căpiate...

Dar degeaba apăsa Fabricio pe cuvântul *oaie*; tovarăşii lui nici nu-şi mai aminteau să fi fost supăraţi, cu o oră mai înainte, din pricina acelei vorbe. Se vedea aci unul dintre contrastele care există între caracterul italian şi cel francez; francezul e, fără doar şi poate, mai fericit: el alunecă peste întâmplările vieţii fără să poarte pică.

Nu vom ascunde faptul că Fabricio fu nespus de mulţumit de sine, după ce pomeni de *oi*. Continuară să meargă vorbind de una şi de alta. După vreo două leghe, caporalul, foarte mirat că nu zăreşte cavaleria inamică, îi spuse lui Fabricio:

— Dumneata, care eşti cavaleria noastră, galopează până la căsuţa de pe dealul de colo şi întreabă gazda dacă vrea *să ne vândă* ceva de mâncare; spune-i răspicat că nu suntem decât cinci. Dacă se codeşte, dă-i cinci franci arvună din banii dumitale, dar fii pe pace, după ce prânzim, ne luăm banii îndărăt.

Fabricio se uită la caporal. Îl văzu plin de o hotărâre neclintită, de parcă ar fi fost însuşi întruchiparea superiorităţii morale; se supuse. Totul se petrecu precum prevăzuse Aubry; atâta doar că Fabricio ţinu ca cei cinci franci daţi ţăranului să nu-i fie luaţi înapoi cu de-a sila.

— Banii sunt ai mei, le spuse el tovarăşilor săi, nu plătesc pentru voi, plătesc ovăzul pe care l-a dat calului meu.

Se exprima atât de stâlcit franţuzeşte, încât ceilalţi îşi închipuiră că le vorbeşte cam de sus, ceea ce îi jigni din cale-afară; din clipa aceea, în mintea lor încolţi gândul unei încăierări către sfârşitul zilei. Îşi dădeau ei seama că tânărul acesta e foarte deosebit de ei, şi asta îi întârâta; Fabricio, dimpotrivă, începea să simtă faţă de dânşii o mare prietenie.

De două ceasuri mergeau fără să scoată o vorbă, când

caporalul, privind spre şosea, strigă, plin de bucurie:

— Iată regimentul! Curând, ajunseră în şosea; dar, vai! în jurul drapelului cu acvilă, nu se aflau nici două sute de oameni. Fabricio o zări apoi pe vivandieră: mergea pe jos, cu ochii înroşiţi de plâns şi, din când în când, suspina. Degeaba căută Fabricio să descopere cotiga şi iepşoara femeii.

— Jefuite, pierdute, furate! strigă ea, răspunzând privirilor eroului nostru. Fără nicio altă vorba, acesta descălecă, luă calul de căpăstru şi-i spuse:

— Încalecă! Vivandiera n-aşteptă să fie poftită de două ori.

— Scurtează-i scările, se rugă numai.

Şi, de îndată ce se simţi bine în şa, începu să-i povestească băiatului nenorocirile prin care trecuse peste noapte. După o istorisire nesfârşit de lungă, ascultată cu lăcomie de eroul nostru, care, la drept vorbind, nu înţelegea o iotă, dar nutrea o duioasă prietenie faţă de vivandieră, aceasta adăugă:

— Şi unde mai pui că francezii sunt cei care m-au jefuit, bătut, prădat...

— Cum! nu duşmanii? întrebă Fabricio cu o mirare care da şi mai mult farmec frumosului său chip grav şi palid.

— Prostuţ mai eşti, puiule! zâmbi ea printre lacrimi; dar, cu toate astea, eşti tare drăguţ!

— Vorba e: aşa cum îl vezi, şi-a doborât prusacul? se vârî în vorbă Aubry, care, în mijlocul îmbulzelii generale, se nimerise de cealaltă parte a calului pe care călărea cantiniera. Numai că se ţine mândru, urmă caporalul... Fabricio tresări. Da' ia spune, cum te cheamă? continuă caporalul, fiindcă, dacă o fi să se facă vreun raport, vreau să te trec într-însul.

— Mă numesc Vasi, răspunse Fabricio, făcând feţe-feţe, adică *Boulot*, se corectă el repede.

Boulot era numele soldatului a cărui foaie de drum i-o dăduse nevasta temnicerului din B... Cu două zile în urmă, Fabricio o cercetase cu de-amănuntul, din mers; începuse să-i mai vină mintea la cap, nu se mai mira chiar într-atât de toate cele. În afară de foaia de drum a husarului Boulot, îşi mai păstra cu grijă şi paşaportul italian, potrivit căruia putea râvni la nobilul nume de Vasi, negustor de barometre. Când caporalul îi imputase că se ţine mândru, fusese cât pe ce să răspundă: „Eu, mândru! Eu, Fabricio Valsera, *marchesino* del Dongo, care primesc să port numele unui Vasi, negustor de barometre!"

În timp ce se gândea îşi spunea: „De-acum nu mai trebuie să uit că mă numesc Boulot, altminteri iar mă paşte închisoarea", caporalul şi cantiniera se sfătuiau în privinţa lui.

— Să nu crezi cumva că-mi vâr nasul unde nu-mi fierbe oala, dar te întreb pentru binele dumitale: cine eşti cu adevărat? îl iscodi cantiniera, încetând să-l mai tutuiască.

Fabricio nu răspunse de îndată; cugeta că niciodată nu va mai întâlni prieteni atât de devotaţi, cărora să le poată cere sfatul, iar de sfaturi avea mare nevoie. „Intrăm într-o zonă de război, guvernatorul va voi să ştie cine sunt şi, când vor vedea din răspunsurile mele că nu cunosc pe nimeni din regimentul IV de husari, a cărui uniformă o port, nici dracu' nu mă mai scapă de închisoare". Ca supus austriac, Fabricio ştia câtă importanţă trebuie acordată unui paşaport. Cei din familia sa, deşi erau nobili şi bisericoşi şi cu toate că aparţineau partidului la putere, fuseseră jigniţi de zeci de ori în legătură cu paşapoartele lor; nu fu, prin urmare, câtuşi de puţin

supărat de întrebarea cantinierei. Şi cum, căutându-şi cuvintele cele mai potrivite, întârzia să-i răspundă, femeia, care murea de curiozitate, adăugă, spre a-i câştiga încrederea:

— Caporalul Aubry şi cu mine o să te povăţuim cum şi ce trebuie să faci.

— Nu mă îndoiesc, răspunse Fabricio. Mă numesc Vasi şi sunt din Genova; sora mea, vestită prin frumuseţea ei, s-a căsătorit cu un căpitan. Cum n-am decât şaptesprezece ani, a vrut să mă aducă pe lângă ea, ca să-mi arate şi mie Franţa, să mai văd şi eu lumea; negăsind-o la Paris şi aflând că e plecată cu armata aceasta, am venit aici şi am căutat-o în toate părţile, dar fără să dau de ea. Miraţi de accentul meu, soldaţii au făcut ce-au făcut şi am fost arestat. Pe atunci aveam bani; i-am dat o parte din ei jandarmului, care mi-a făcut rost de o foaie de drum şi o uniformă şi mi-a zis: „Fugi, şi jură-mi că niciodată nu-ţi vei aduce aminte de numele meu".

— Şi cum îl chema? vru să ştie cantiniera.

— Mi-am dat cuvântul să nu spun, răspunse Fabricio.

— Are dreptate, îşi dădu cu părerea caporalul; jandarmul este un ticălos, dar camaradul nu trebuie să-l dea de gol. Iar căpitanul acela, bărbatul sorei dumitale, cum se numeşte? Dacă i-am şti numele, am putea să-l căutăm.

— Teulier, căpitan într-al IV-lea de husari, răspunse eroul nostru.

— Aşadar, zise caporalul, care începea să dibuiască lucrurile, din pricina graiului dumitale cu iz străin, soldaţii te-au crezut spion?

— Asta-i vorba cea ticăloasă! izbucni Fabricio, cu ochii scăpărând. Eu, care-i iubesc atâta pe împărat şi pe francezi! Ocara aceasta mă supără mai mult ca orice.

— Te înşeli, nu este la mijloc nicio ocară; e chiar foarte firesc ca soldaţii să se fi înşelat, urmă grav caporalul Aubry.

Apoi începu să-l dăscălească, explicându-i că în armată trebuie să faci parte dintr-o unitate şi să porţi o uniformă, fără de care poţi fi luat oricând drept spion.

— Duşmanul trimite, şi aşa, destui printre noi; în războiul ăsta, toată lumea trădează. Lui Fabricio parcă i se luă un văl de pe ochi; înţelegea pentru prima oară că tot ceea ce i se întâmplase de două luni încoace nu fusese o nedreptate.

— Dar trebuie să ne spună de-a fir-a-păr, vorbi iar femeia, care ardea de nerăbdare. Fabricio îi făcu pe plac. Când sfârşi, cantiniera se întoarse către caporal:

— La urma urmei, dacă copilul ăsta nu e militar, ce caută aici? îi spuse ea plină de grijă. Bătuţi şi trădaţi cum suntem, să vezi ce grozăvie de război ne mai aşteaptă. Aşa că, de ce să se vâre în gura lupului *gratis pro Deo*[1]?

— Unde mai pui că nu ştie să-şi încarce puşca, nici în doisprezece timpi, nici altfel? Eu i-am vârât în ţeavă încărcătura cu care l-a doborât pe prusac.

— Ca să nu mai vorbim că îşi arată banii cui vrei şi cui nu vrei, adăugă cantiniera. O să-l prade de tot ce are, îndată ce nu va mai fi cu noi.

— Primul subofiţer de cavalerie peste care va da, urmă caporalul, îl rechiziţionează pentru sine, ca să aibă cine să-i plătească băuturica; ba te pomeneşti că-l mai şi recrutează pentru inamic, fiindcă azi toată lumea trădează. Orice neisprăvit poate să-i ordone să-l urmeze şi el îl va urma; aşa că ar face mai bine să intre în regimentul nostru.

---

[1] În semn de mulţumire pentru Dumnezeu – în limba latină, în original (*n.tr.*)

— A, nu! te rog, domnule caporal, se împotrivi Fabricio; îmi place mai mult să merg călare şi dacă nu mă pricep să încarc o puşcă, ai văzut că, în schimb, ştiu să călăresc.

Se simţi tare mândru de mica sa cuvântare. Nu vom stărui asupra sfatului pe care caporalul şi cantiniera îl ţinură cu privire la viitorul său. Fabricio înţelese doar că, discutând, aceştia repetau de câte trei-patru ori toate peripeţiile prin care trecuse: bănuielile soldaţilor, jandarmul care-i vânduse foaia de drum şi uniforma, împrejurarea în care ajunsese în ajun să facă parte din escorta mareşalului, împăratul văzut în galop, calul de pe care fusese descălecat etc., etc.

Cu firea ei iscoditoare de femeie, cantiniera se întorcea mereu la chipul în care îi luaseră calul de care îi făcuse dânsa rost.

— Te-au înhăţat de picioare, te-au săltat binişor peste coada calului şi te-au lăsat frumos jos! „Oare de ce-o fi spunând întruna unul şi acelaşi lucru, întreba Fabricio, mai ales că acum ştim tustrei cum s-au petrecut lucrurile?“ El încă nu ştia că în Franţa aşa obişnuiesc să-şi limpezească gândurile oamenii din popor.

— Câţi bani ai? îl întrebă tam-nesam cantiniera. Fabricio îi răspunse pe loc, fără să şovăie; nu se îndoia o clipă de sufletul ei ales: iată partea frumoasă a Franţei.

— La un loc, să-mi tot fi rămas treizeci de napoleoni şi opt sau zece scuzi de câte cinci franci.

— Dacă-i aşa, ce mai aştepţi ca s-o iei din loc? strigă femeia. Pleacă din mijlocul acestei armate care dă bir cu fugiţii. Ieşi pe margine şi apuc-o pe prima cărare cât de cât umblată, pe care ai s-o vezi spre dreapta; cată să fugi cu calul, ca să te îndepărtezi cât mai mult de oştire. Şi, la primul prilej, cumpără-ţi haine civile. Iar când vei fi la opt

sau zece leghe de aici și n-ai să mai vezi picior de soldat, ia o poștă și mergi de te întremează vreo săptămână, cu mâncărică buna într-un oraș ca lumea. Și nu spune c-ai fost pe front: jandarmii te-ar înhăța ca dezertor; căci îi fi tu drăguț, puiule, dar nu eşti și destul de șiret ca să le ții piept jandarmilor. În clipa în care ai să te vezi cu straie de târgoveț pe tine, rupe foaia de drum în mii de bucățele și reia-ți adevăratul nume; zi-le că te cheamă Vasi. Și de unde să spună că vine? se întoarse ea către caporal.

— De la Cambrai pe Escaut: un orăşel tare plăcut, cu catedrală și cu unu' de-i zice Fénelon.

— Asta e, vorbi cantiniera; și nu spune niciodată că-ai fost la război, nu sufla o vorbă despre B..., nici despre jandarmul care ți-a vândut foaia de drum. Iar când vei voi să te întorci la Paris, du-te mai întâi la Versailles și treci bariera Parisului pe acolo, umblând agale, ca și când te-ai plimba pe jos. Coase-ți galbenii în pantaloni; când ai de plătit ceva, ia aminte, nu scoate decât atâta cât îți trebuie. Mi se rupe inima la gândul că or să pună laba pe tine și-or să-ți șterpelească tot ce ai; și ce-o să te faci fără bani, tu, care nici nu știi să-ți porți singur de grijă?

Cantinierei celei de treabă îi turui încă multă vreme gura; nefiind chip să-și dea și el cu părerea, caporalul îi încuviința spusele, dând din cap. Deodată, toată mulțimea aceea, care înțesa drumul, grăbi pasul; apoi cât ai clipi, sări micul șanț din stânga și o rupse la fugă peste câmp.

— *Cazacii! Cazacii!* se auzea țipând din toate părțile.

— Ia-ți calul! strigă cantiniera.

— Ferească Dumnezeu! se împotrivi Fabricio. Du-te! Fugi! Ți-l dăruiesc. Vrei și bani să-ți cumperi o cărucioară? Jumătate din ce am e al tău.

— Ia calul, îți spun! se răsti cantiniera mâniată și dădu

să descalece. Atunci Fabricio îşi trase sabia din teacă.

— Ţine-te bine! îi strigă el, şi croi de două-trei ori cu latul săbiei peste crupa calului, care porni la galop, după fugari.

Eroul nostru privea înaintea sa, la drumul rămas pustiu; cu puţin înainte, trei sau patru mii de inşi se tălăzuiau de-a lungul lui, înghesuiţi unul într-altul, ca nişte ţărani în urma unor moaşte. La auzul cuvântului *cazaci*, drumul se golise ca prin farmec; fugarii şi-aruncaseră chiverele, puştile, săbiile... Mirat, Fabricio se sui pe un tăpşan din dreapta drumului, înalt de douăzeci-treizeci de picioare, şi îşi roti privirea de jur împrejur, pe câmpie, dar fără să vadă nici urmă de cazac. „Caraghioşi oameni şi francezii ăştia! se miră el. De vreme ce tot trebuie s-o iau la dreapta, gândi dânsul, apoi, de ce să mai întârzii? Oamenii aceştia or fi ştiind ei de ce fug, mai bine ca mine." Ridică de jos o puşcă, se uită să vadă dacă e încărcată, cercetă pulberea, şterse cremenea, alese o raniţă doldora de cartuşe şi privi din nou în toate părţile; era cu desăvârşire singur, în mijlocul acelei câmpii care, cu puţin înainte, gemuse de lume. Departe, în zare, vedea fugarii care începeau să se piardă îndărătul copacilor.

„Ciudat lucru" se mira Fabricio şi, amintindu-şi ce făcuse în ajun caporalul, se duse să se trântească în mijlocul unui lan de grâu. Nu se depărta, fiindcă ar fi vrut să-şi revadă bunii prieteni, pe cantinieră şi pe caporalul Aubry.

Culcat în lan, numără şi văzu că nu mai avea decât optsprezece napoleoni, în loc de treizeci, cum credea; îi rămâneau însă micile diamante pe care le vârâse în căptuşeala cizmelor, atunci dimineaţa, în odăiţa nevestei temnicerului din B... Îşi ascunse aurul cum putu mai bine, cugetând întruna la pierderea aceea atât de neaşteptată.

„Să fie cumva semn rău?“ se neliniştea el. Dar marea lui amărăciune era de a nu-l fi întrebat deschis pe Aubry: „Am luat sau nu parte la o adevărata bătălie?“ Lui i se părea că da şi s-ar fi simţit în culmea fericirii dacă ar fi fost sigur.

„Oricum, îşi spuse, am luat parte la ea sub numele unui întemniţat, aveam în buzunar foaia de drum a unui puşcăriaş şi, ceva mai mult, eram chiar îmbrăcat cu hainele lui! Iată un lucru care nu prevesteşte nimic bun: ce-ar fi zis oare abatele Blanès? Când mă gândesc că nefericitul de Boulot a murit în închisoare! Toate acestea sunt semne rele; soarta mă va mâna din nou în temniţă.“ Fabricio ar fi dat orice ca să ştie dacă husarul Boulot era cu adevărat vinovat: se strădui să-şi amintească ce-i spusese nevasta temnicerului. „Oare husarul fusese închis numai pentru nişte tacâmuri de argint, sau şi pentru că furase vaca unui ţăran, pe care îl mai şi snopise în bătaie?“

Fabricio nici nu se îndoia că, într-o bună zi, avea să fie băgat la închisoare pentru o vină asemănătoare cu a lui Boulot. Se gândea la bunul său prieten, preotul; ce n-ar fi dat să-i poată cere o povaţă! Apoi îşi aminti că nu-i mai scrisese mătuşii lui de când plecase din Paris. „Sărmana Gina!“ îşi zise el şi i se umeziră ochii. Deodată, aproape de tot, auzi un foşnet: era un soldat cu trei cai, pe care îi adusese la păscut, în lan; caii păşteau lihniţi de foame; soldatul le scosese zăbalele şi, călare pe unul din ei, îi ţinea pe ceilalţi doi de dârlogi. Fabricio sări ca un pui de potârniche speriindu-l pe soldat. Eroul nostru băgă de seamă şi, prinzând gust, continuă să se joace de-a husarul.

— Unul din caii ăştia e al meu! strigă el, îţi dau cinci franci pentru că te-ai ostenit să mi-l aduci până aici.

— Vrei să-ţi baţi joc de mine? răspunse soldatul. Fabricio, care se afla la şase paşi de el, duse arma la ochi.

— Lasă calul, sau trag! Soldatul îşi avea puşca la spate: săltă din umăr, ca să şi-o scoată.

— Dacă mai faci o singură mişcare, eşti mort! zbieră Fabricio, repezindu-se la el.

— Bine, fie, dă-mi cei cinci franci şi ia-ţi unul din ei, zise soldatul mofluz, aruncând o privire plină de părere de rău asupra drumului, de-a lungul căruia nu se zărea ţipenie de om. Cu puşca în mâna stângă Fabricio îi azvârli cu dreapta trei monede de câte cinci franci.

— Coboară de pe cal, că altfel te curăţ. Pune-i zăbala celui negru şi du-te mai încolo cu ceilalţi doi... şi să ştii că la cea mai mică mişcare, te achit!

Soldatul se supuse, bodogănind. Fabricio se apropie de cal şi-şi înfăşură frâul pe mâna stângă, fără a-l pierde însă din vedere pe soldatul care se depărta încet; când îl văzu la o azvârlitură de băţ, sări sprinten în şa. Abia încalecă şi căuta scara dreaptă cu piciorul, când auzi şuierându-i un glonţ pe la ureche: era răzbunarea soldatului. Fierbând de mânie, Fabricio se repezi după el, dar celălalt fugea mâncând pământul; curând, Fabricio îl văzu încălecând din mers pe unul din cei doi cai şi luând-o la sănătoasa. „Drace! Mi-a scăpat", îşi spuse el. Calul pe care-l cumpărase era falnic, însă părea mort de foame. Fabricio se întoarse pe drumul mare, la fel de pustiu ca şi înainte. Trecu apoi de partea cealaltă şi porni cu calul în trap, spre o movilă unde nădăjduia să dea de cantinieră; dar când ajunse în vârf, nu zări, la mai bine de o leghe în jur, decât câţiva soldaţi răzleţi. „Mi-a fost scris să n-o mai văd, suspină el; ce femeie bună şi cumsecade!" Şi se îndreptă spre un mic conac ce se zărea în depărtare, în dreapta drumului.

Fără să descalece, ceru nutreţ, plătindu-l dinainte, şi îşi hrăni sărmanul cal, care, de înfometat ce era, începuse

să roadă ieslea. O oră mai târziu, Fabricio gonea drumul cel mare, fără să fi părăsit nădejdea de-a o regăsi pe cantinieră sau, cel puțin, pe caporalul Aubry.

Mergând astfel și privind în toate părțile, ajunse la o gârlă mlăștinoasă, peste care trecea un pod de lemn destul de îngust. Mai înainte de pod, pe dreapta, o casă singuratică, cu firma La Calul Bălan. „Aici am să mă opresc să mănânc", își spuse Fabricio. Un ofițer de cavalerie, cu brațul în eșarfă, sta la capul podului; era călare și părea foarte cătrănit; la zece pași de el, trei călăreți, fără cai, își curățau lulelele.

„Iată niște oameni, își zise Fabricio, care mă tem că vor să-mi cumpere calul pe un preț și mai mic decât l-am plătit." Și, într-adevăr, ofițerul cel rănit și cei trei tovarăși ai lui îl priveau cum se apropia și păreau că-l așteaptă. „Ar trebui să ocolesc podul și s-o iau de-a lungul malului drept al râului, așa cum m-a povățuit cantiniera, ca să ies din impas... Numai că, dac-o iau acum la fugă, mâine are să-mi crape obrazul de rușine, își spuse eroul nostru; la urma urmei, calul meu are picioare bune, iar cel al ofițerului este, de bună seamă, sleit de puteri; dacă încearcă să mă dea jos, o iau la galop." Și în timp ce-și făcea aceste socoteli, Fabricio trăgea tot mai mult de frâul calului, care făcea pași din ce în ce mai mici.

— Apropie-te, leat! strigă la el ofițerul, pe un ton de comandă.

Fabricio mai înaintă câțiva pași și se opri.

— Vreți să-mi luați calul? întrebă el.

— Nici gând, dar vino odată.

Fabricio îl privi cu luare-aminte: avea mustăți albe și părea cel mai cinstit om din lume; batista, cu care-și legase brațul stâng, era plină de sânge și mâna dreaptă îi era, de asemenea, înfășurată într-o cârpă înroșită. Dar, te

pomeneşti că pedeştrii au de gând să sară să-mi ia calul“, îşi spuse Fabricio. Uitându-se însă mai bine, văzu că şi ei erau răniţi.

— În numele onoarei, rosti ofiţerul care purta epoleţi de colonel, rămâi aici de santinelă şi spune-le tuturor, dragoni, vânători şi husari, pe care-i vei vedea, că-n hanul de alături se află colonelul Le Baron şi că le ordon să vină să ia legătura cu mine. Bătrânul colonel părea copleşit de durere; de la primele vorbe, îl cucerise pe eroul nostru, care dădu un răspuns foarte cuminte:

— Sunt prea tânăr, domnule, pentru ca să mi se dea ascultare; ar trebui un ordin scris de mâna dumneavoastră.

— Are dreptate, recunoscu colonelul, privindu-l stăruitor; La Rose, scrie ordinul, ţie ţi-a mai rămas mâna dreaptă.

Fără o vorbă, La Rose scoase din buzunar un mic caieţel cu scoarţe de pergament, scrise câteva rânduri şi, rupând foaia, i-o dădu lui Fabricio; apoi colonelul îi spuse încă o dată ce avea de făcut, adăugând că, după două ore de strajă, avea să fie înlocuit, cum se cuvenea, de către unul din cei trei cavalerişti răniţi, care erau cu dânsul. Fabricio rămase la capătul podului şi îi privea îndepărtându-se, fără să fie în stare să facă o mişcare, până într-atâta fusese de răscolit de jalea amară şi mocnită a celor patru militari. „Parcă ar fi nişte eroi de poveste“, îşi zise el. Într-un târziu, despături foaia şi citi ordinul, care suna astfel:

Colonelul Le Baron dintr-al VI-lea regiment de dragoni, comandantul brigăzii a doua a primei divizii de cavalerie dintr-al XIV-lea corp de armată, ordonă tuturor cavaleriştilor, dragonilor, vânătorilor şi husarilor, să nu treacă podul şi să se prezinte la hanul La Calul Bălan, de

lângă pod, unde se află cartierul general.

Dat la cartierul general, de lângă podul „Sfânta", la 19 iunie 1815.

Pentru colonelul Le Baron, rănit la brațul drept și din ordinul său,

Sergent de cavalerie La Rose.

Nu trecuse nicio jumătate de oră de când Fabricio sta de caraulă la capătul podului, când văzu venind șase vânători călări şi trei pe jos; le comunică ordinul colonelului.

— Ne întoarcem îndată, spuseră patru dintre cei călări şi, dând pinteni, trecură podul în galop. Fabricio le vorbi atunci celorlalți doi. Însă, în timpul acestui schimb de cuvinte, care se cam înveninase, cei trei pedeştri trecură şi ei podul. Unul dintre cei doi vânători călări, care rămăseseră, sfârşi prin a cere să vadă ordinul pe care îl băgă în buzunar, spunând:

— Mă duc să-l duc celorlalți camarazi, care se vor întoarce sigur; aşteaptă-i neapărat. Şi porni la galop, urmat de tovarăşul său. Toate acestea se petrecură în câteva clipe.

Fabricio, mâniat, chemă pe unul din soldații răniți, care se ivise la fereastra hanului. Era cel cu galoane de sergent; acesta îi strigă, apropiindu-se:

— Sabia la umăr, drepți! doar eşti de strajă! Fabricio se supuse, apoi raportă:

— Mi-au luat ordinul.

— Sunt îndârjiți din pricina celor întâmplate ieri, făcu sergentul posac. Am să-ți dau unul din pistoalele mele; dacă mai calcă vreunul dispoziția, trage în aer, am să ies eu sau chiar colonelul.

Spunându-i ce pățise cu ordinul, Fabricio citise

limpede în ochii lui nedumerirea; înțelese că era o mare jignire pentru el şi îşi făgădui, cu străşnicie, să nu se mai lase tras pe sfoară.

Înarmat cu pistolul sergentului, de-abia îşi reluase țanțoş postul de pază, când văzu apropiindu-se şapte husari călări: Fabricio se aşeză în aşa fel, încât să împiedice trecerea peste pod. Le comunică ordinul colonelului, ceea ce păru să-i nemulțumească foarte; cel mai îndrăzneț încercă totuşi să treacă. Potrivit înțeleptei povețe a prietenei sale, vivandiera, care în dimineața din ajun îi spusese că, atunci când eşti cu sabia în mână, trebuie nu să zgârii, ci să spinteci, eroul nostru îşi ridică săbioiul şi se prefăcu că-l împunge pe cel ce voia să calce ordinul.

— Aha! neisprăvitul ăsta vrea să ne omoare... strigară husarii. Nu ne ajunge cât am fost de măcelăriți ieri! Şi, scoțându-şi săbiile, se aruncară toți odată asupra lui Fabricio; acesta se şi văzu mort; dar amintindu-şi nedumerirea sergentului, nu vru să mai fie disprețuit şi a doua oară. Aşa că, bătând în retragere pe pod, lovea cu sabia în dreapta şi-n stângă. Dar avea o mutră aşa de caraghioasă, în timp ce mânuia săbioiul acela cât toate zilele, mult prea greu pentru el, că husarii îşi dădură îndată seama cu cine aveau de-a face; încercară atunci să nu-l rănească, ci doar să-i taie tunica. Astfel că Fabricio primi trei sau patru zgârieturi uşoare la braț. El însă, credincios poveților cantinierei, trăgea cu sabia o lovitură după alta. Din păcate, una din ele răni pe un husar la mâna; mâniat că fusese rănit de un asemenea soldat, husarul îi întoarse o lovitură zdravănă, rănindu-l la coapsă. De fapt, rana şi-o datora mai mult calului său, care, departe de a fugi din încăierare, se arunca asupra agresorilor de parcă ar fi prins gust. Dar, când văzură că sângele soldățelului începe să-i şiroiască pe braț în jos,

aceştia se temură să nu se fi întrecut cu gluma şi, dându-i brânci, trecură podul în galop. Fără a pierde o clipă, Fabricio trase un foc în aer, ca să dea de ştire colonelului.

În clipa când răsună focul de pistol, patru husari călări şi doi pedeştri, din acelaşi regiment cu cei de mai înainte, veneau spre pod şi se aflau cam la două sute de paşi; ei urmăriseră cu multă luare-aminte cele petrecute. Închipuindu-şi că Fabricio trăsese asupra camarazilor lor, se năpustiră la el cu săbiile scoase; era un atac în toată legea. Colonelul Le Baron, atras de detunătură, deschise uşa hanului şi se repezi spre pod, chiar în clipa în care cei patru husari călări năvăleau şi ei în galop; le ordonă să se oprească.

— S-a isprăvit cu coloneii! strigă unul dintre ei, dând pinteni calului. Colonelul, îndârjit, îşi întrerupse mustrările şi cu mâna dreaptă – cea rănită – îi apucă calul de frâu.

— Stai, când îţi spun! se răsti el la soldat; te cunosc, eşti din compania căpitanului Henriet.

— Ei, şi ce! Să vie căpitanul să-mi comande! Căpitanul Henriet e pe lumea cealaltă, adăugă celălalt rânjind, iar tu du-te-n...

Şi rostind aceste vorbe, dădu să treacă şi-l îmbrânci pe bătrânul colonel, care căzu în şezut pe bârnele podului.

Fabricio, care se afla pe pod, la doi paşi mai încolo, dar cu faţa spre han, dădu pinteni calului său; şi, pe când pieptul celuilalt cal, al husarului, îl trântea la pământ pe colonel, care nu slăbea deloc frâul din mână, Fabricio, îndârjit, îi trase husarului o lovitură zdravănă de sabie. Din fericire, calul acestuia, simţindu-se tras spre pământ de frâul ţinut de colonel, făcu o mişcare în lături, astfel încât tăişul straşnicei săbii a lui Fabricio lunecă de-a lungul tunicii husarului şi-i trecu, fără să-l vatăme, chiar

pe sub nas. Atunci, husarul se întoarse turbat şi lovi o dată din toate puterile, tăindu-i lui Fabricio o mânecă şi străpungându-i braţul; eroul nostru se prăbuşi.

Unul dintre husarii pedeştri, văzând că amândoi apărătorii podului se aflau la pământ, prinse momentul potrivit, încalecă din fugă pe calul lui Fabricio şi porni la galop peste pod.

Între timp, sergentul de cavalerie, care ieşea din han, îl văzuse pe colonel căzând şi-l credea grav rănit. Se repezi după calul lui Fabricio şi, ajungându-l din urmă, înfipse sabia în şalele hoţului, care căzu. Nemaivăzând pe altcineva pe pod, în afara sergentului, husarii trecură în galop şi se făcură nevăzuţi, iar cel pedestru o luă la fugă peste câmp.

Sergentul se apropie de răniţi. Fabricio se şi ridicase; de durut, nu-l durea cine ştie ce, însă îi curgea mult sânge. Colonelul se ridică mai anevoie; era buimăcit din pricina căderii, dar fără să fie rănit.

— Nu mă doare decât vechea rană de la mână, îi spuse el sergentului.

Husarul cel rănit de sergentul La Rose trăgea să moară.

— Dracu' să-l ia! strigă colonelul, dar, ia gândiţi-vă la băieţandrul ăsta, căruia i-am primejduit viaţa de pomană, le zise el sergentului şi celorlalţi doi călăraşi, care ieşiseră în fugă din han. Acum rămân eu însumi pe pod, să încerc să-i opresc pe turbaţii ăştia. Voi duceţi-l pe băiat în han şi legaţi-i braţul cu o cămaşă de-a mea.

CAPITOLUL AL CINCILEA

Încăierarea nu ținuse nici cinci minute; rănile lui Fabricio erau o nimica toată; îi legară brațul cu feşi rupte din cămaşa colonelului. Apoi, voiră să-l culce într-unul din paturile de la primul cat al hanului.

— Numai că, în timp ce eu mă voi răsfăța aici, calului meu i se va urî să stea singur în grajd şi se va duce după alt stăpân.

— Ce recrut inimos! zâmbi sergentul şi puse să fie întins pe paie proaspete, chiar în ieslea la care îi era legat calul.

Apoi, văzându-l atât de vlăguit, îi aduse nişte vin fiert într-o străchinuță şi rămase să-i ție de urât. Cele câteva vorbe de laudă, pe care i le adresă, îl făcură pe eroul nostru să se simtă într-al nouălea cer.

Nu se trezi decât a doua zi în zori; caii nechezau speriați şi bocăneau asurzitor; grajdul se umplea de fum. Întâi, nici nu ştiu pe ce lume se află; apoi, se întrebă ce-i cu larma din jur; dar cum fumul începea să-l înăbuşe, îi trecu prin minte că arde grajdul; într-o clipită fu afară, cu cal cu tot. Privi în sus: fumul năvălea, învolburându-se, prin cele două ferestruici de deasupra grajdului şi întreg acoperişul era cuprins de vârtejuri negre. În toiul nopții,

sosiseră La Calul Bălan vreo sută de fugari, care acum ocărau și înjurau cât îi ținea gura. Cei cinci-șase, pe care Fabricio putu să-i vadă mai îndeaproape, îi părură beți morți. Unul dintre ei vru să-i oprească și se luă după el, strigând:

— Unde-mi duci calul?

Când Fabricio ajunse la un sfert de leghe depărtare, întoarse capul: nu-l urmărea nimeni, iar hanul era în flăcări. Zărind podul cu pricina, își aminti de rană și își simți brațul strâns în feși și încins. „Oare ce s-o fi întâmplat cu bătrânul colonel? Și-a dat cămașa ca să fiu oblojit!"

În dimineața aceea, eroul nostru se simțea omul cel mai neînfricat din lume; sângele pe care îl pierduse îl descotorosise de tot ce era romanțios în firea lui.

„La dreapta și înainte marș!" își zise el, și porni liniștit de-a lungul apei care, după ce trecuse pe sub pod, curgea acum în dreapta drumului. Își aminti de sfaturile preabunei vivandiere. „Ce fire prietenoasă și deschisă!" își spuse el.

După o oră de drum simți că îl lasă puterile. „Asta ar mai lipsi, să mi se facă rău. Dacă leșin, o să-mi fure calul, ba poate chiar și hainele și, odată cu ele, și comoara." Nu mai avea putere să-și mâie calul și abia se mai ținea în șa, când un țăran, care săpa la un ogor din marginea drumului, băgând de seamă cât era de palid, veni la el și-i întinse un pahar de bere și nițică pâine.

— Văzându-vă așa galben la față, mi-am zis că veți fi fiind vreunul din răniții bătăliei celei mari! îi spuse omul. Nicicând ajutorul nu fusese mai bine-venit. Începând să mestece, Fabricio, de slăbit ce era, simți că până și ochii îl dor. După ce se mai întremă un pic, mulțumi, apoi întrebă unde se află. Țăranul îl informă că, la trei sferturi de leghe

mai încolo, se găsea târguşorul Zonders, unde aveau să i se poată da toate îngrijirile. Fabricio ajunse în acel târg fără să ştie prea bine cum şi neavând decât un singur gând: să nu se prăbuşească de pe cal. Zărind o poartă mare deschisă, intră şi se pomeni în curtea hanului La Ţesala. Hangiţa, un munte de femeie, se repezi să-l întâmpine şi, văzându-l în ce hal era, strigă după ajutor, cu glasul sugrumat de milă. Două fete îl ajutară să coboare din şa; nici nu descălecă bine şi îşi pierdu cu totul cunoştinţa. Chemară un medic care îi luă sânge. În ziua aceea, ca şi în cele următoare, Fabricio nu prea îşi dădu seama ce se petrece cu el: dormea aproape zi şi noapte. Rana de la coapsă i se obrintise rău. De câte ori îşi venea în fire, se ruga de gazde să aibă grijă de cal, făgăduind să le plătească bine, ceea ce jignea pe buna hangiţă şi pe fetele ei. Se împlineau două săptămâni de când era atât de straşnic îngrijit de ele şi începuse să mai prindă puteri, când, într-o seară, băgă de seamă că păreau foarte tulburate. Peste puţin, se pomeni în odaie cu un ofiţer neamţ; femeile îi răspundeau la întrebări, într-o limbă pe care Fabricio n-o înţelegea; cu toate acestea, îşi dădea seama că era vorba despre el; se prefăcu că doarme. Ceva mai târziu, când, după toate socotelile lui, ofiţerul trebuia să fi plecat, îşi strigă gazdele.

— Nu cumva ofiţerul acela m-a trecut pe o listă de prizonieri?

Hangiţa îi întări bănuiala, încuviinţând cu lacrimi în ochi.

— Dar am bani în tunică! strigă Fabricio, ridicându-se în capul oaselor. Cumpăraţi-mi haine civile şi la noapte plec călare. Mi-aţi mai salvat o dată viaţa, adăpostindu-mă în clipa în care era să cad şi să mor în mijlocul drumului; scăpaţi-mă şi de data asta, ajutaţi-mă să mă pot întoarce la mama.

Fetele hangiței izbucniră în plâns; le era teamă să nu i se întâmple ceva. Și, cu toate că abia o rupeau pe franțuzește, se apropiară de patul lui și începură să-l întrebe. Apoi, se sfătuiră îndelung, în limba flamandă, cu mama lor, învăluindu-l mereu cu priviri pline de duioșie. Eroul nostru păru a înțelege că fuga lui le putea atrage mari neplăceri, dar că, de dragul lui, se încumetau să-l ajute. Le mulțumi fierbinte, cu mâinile împreunate. Un evreu de prin partea locului primi să facă rost de un rând de haine, cu tot ce trebuia; dar când le aduse, pe la zece seara, fetele văzură că surtucul era cam de două ori cât tunica lui Fabricio și că trebuia, deci, mult strâmtat. Zis și făcut; se apucară de lucru, căci nu era timp de pierdut. Fabricio le arătă cei câțiva galbeni ascunși în căptușeală și le ceru să-i coasă în tivul surtucului.

Odată cu hainele, i se adusese și o pereche de cizme noi-nouțe. Fabricio nu se sfii să le roage pe fete să-i cresteze carâmbii cizmelor, așa cum le purtau husarii, și ascunseră micile diamante în căptușeala lor.

Printr-o ciudată urmare a slăbiciunii pricinuite de pierderea unei atât de mari cantități de sânge, Fabricio uitase aproape cu totul limba franceză: se adresa gazdelor lui pe italienește, iar acestea îi răspundeau într-un dialect flamand, astfel că se înțelegeau mai mult prin semne. Când cele două fete, care erau, de altfel, cu totul dezinteresate, zăriră diamantele, entuziasmul lor pentru străin nu mai cunoscu margini: își închipuiră că e un prinț care umblă cu haine schimbate. Aniken, mezina și cea mai copilăroasă, nici una nici două, se repezi să-l sărute. Cât despre Fabricio, i se păreau amândouă atât de drăgălașe, încât pe la miezul nopții, după ce medicul îi îngădui să bea puțin vin în vederea drumului la care avea să purceadă, mai-mai că nu-l mai lăsa inima să se despartă de ele. „Unde m-aș putea simți

mai bine ca aici?“ le spunea el. Cu toate acestea, pe la orele două dimineața, începu să se îmbrace. În clipa în care se pregătea să iasă din odaie, buna hangiță îl vesti că ofițerul neamț, care cu câteva ceasuri mai înainte percheziționase casa, îi luase calul.

— Ticălosul! nemernicul! începu să ocărască Fabricio. Să jefuiască un rănit! De bună seamă că tânărul nostru italian nu era îndeajuns de filozof, ca să-şi amintească în ce fel şi-l cumpărase el însuşi.

Aniken îi spuse, plângând, că închiriaseră pentru el alt cal; dar ar fi dat orice ca Fabricio să nu plece. Despărțirea fu duioasă. Doi tineri, nepoți de-ai gazdei, îl aburcară pe Fabricio în şa şi continuară să-l sprijine tot drumul, în timp ce un al treilea mergea în recunoaştere, la câteva sute de paşi înainte, ca nu cumva să dea cu toții peste vreo patrulă. După două ore de mers, se opriră la o vară a stăpânei hanului La Țesala. Şi, oricât se împotrivi Fabricio, tinerii care veniseră cu el nu voiră în ruptul capului să-l lase să plece singur mai departe; o țineau una şi bună cum că ei cunosc mai bine ca oricine cărările pădurii.

— Dar mâine dimineață, când se va zvoni despre fuga mea şi nu veți fi văzuți pe la casele voastre, lipsa aceasta va da de bănuit! încerca Fabricio să-i înduplece.

Porniră din nou. Din fericire, când se lumină de ziuă, şesul era acoperit cu o pâclă deasă. Pe la opt dimineața, ajunseră în apropierea unui orăşel. Unul din tineri o luă înainte, să vadă dacă nu cumva caii de poştă fuseseră furați. Dar căpitanul de poştă avusese grijă să-i ascundă şi să-şi umple grajdurile cu nişte gloabe prăpădite. Trimise să i se aducă doi cai din cei ascunşi în tufărişul din marginea oraşului şi, trei ore mai târziu, Fabricio se putu urca într-o brişcă hodorogită, dar înhămată cu doi zdraveni cai de poştă. Prinsese putere. Clipa despărțirii

de tinerii veri ai hangiței fu de-a dreptul sfâșietoare și oricât de frumos se rugă Fabricio de ei, nu voiră pentru nimic în lume să primească bani.

— În starea în care vă aflați, aveți mai multă nevoie de ei dumneavoastră decât noi; îi răspundeau întruna acei băieți de treabă. În cele din urmă plecară, ducând cu dânșii scrisori în care Fabricio, acum dezmorțit de drumul pe care-l făcuse, încerca să le spună drăguțelor sale gazele cât de dor îi era de ele. Scrisese cu ochii înlăcrimați și de bună seamă că în rândurile adresate micuței Aniken era și un dram de dragoste adevărată.

Partea a doua a drumului se scurse fără peripeții. Sosind la Amiens, începu să sufere din ce în ce mai tare din pricina împunsăturii de baionetă primită în coapsă. Medicul care-l îngrijise nu se pricepuse să desfacă rana și s-o curețe, astfel încât copsese îngrijorător. În cele cincisprezece zile pe care Fabricio le petrecu în hanul de la Amiens, ai cărui proprietari erau oameni mieroși și apucători, aliații cotropiră Franța, iar eroul nostru cugetă atât de adânc la toate câte i se întâmplaseră, încât acum era aproape alt om. Nu mai rămăsese copilăros decât într-o singură privință: ceea ce văzuse era oare, cu adevărat, o bătălie? Și, în al doilea rând: această bătălie fusese sau nu cea de la Waterloo? Pentru prima oară în viață îi plăcea să citească; nădăjduia mereu să afle, în gazetele care povesteau despre marea bătălie, vreo descriere care să-i îngăduie să recunoască locurile pe care le străbătuse în suita mareșalului Ney și apoi într-a celuilalt general. Tot timpul cât rămase la Amiens, scrise aproape zilnic prietenelor lui de la La Țesala. De îndată ce se vindecă, plecă la Paris, unde găsi, la fostul său hotel, douăzeci de scrisori trimise de mama și de mătușa lui, care îl implorau să se înapoieze cât mai curând.

Ultima scrisoare a contesei Pietranera avea un nu ştiu ce enigmatic care îl umplu de nelinişte, risipindu-i toate dulcile visări. Fabricio avea o fire atât de prăpăstioasă, încât îi era de ajuns o singură vorbă ca să presupună cele mai crâncene nenorociri; după aceea, închipuirea lui începea să şi le zugrăvească în culorile cele mai îngrozitoare.

„Să nu cumva să semnezi scrisorile pe care ni le vei scrie, îl povăţuia contesa. Iar la întoarcere, nu veni de-a dreptul pe malul lacului Como, ci opreşte-te la Lugano, pe teritoriul elveţian." Trebuia să sosească în orăşelul acela sub numele de Cavi, iar la cel mai bun han avea să afle pe valetul contesei, trimis anume ca să-l înveţe ce urma să facă. Mătuşa lui încheia cu următoarele cuvinte: „Ascunde cât poţi mai mult nebunia pe care ai făcut-o şi, mai ales, nu păstra asupra ta nimic scris sau tipărit; în Elveţia vei fi înconjurat de prieteni din Sfânta Margareta[1]. Dacă voi avea bani destui, voi trimite pe cineva la Geneva, la Hotelul Cumpenelor, şi atunci vei afla amănunte pe care nu ţi le pot da prin scris şi pe care trebuie să le cunoşti înainte de întoarcere. Dar, pentru Dumnezeu, nu mai sta nicio singură zi la Paris: ai putea fi recunoscut de spionii noştri." Închipuirea lui Fabricio începu să ţească cele mai stranii presupuneri şi nu mai fu în stare să guste altă plăcere decât aceea de a încerca să ghicească ce lucru atât de ciudat putea să aibă a-i dezvălui mătuşă-sa. Străbătând Franţa, fu arestat în două rânduri, dar izbuti să scape. Toate aceste neplăceri le datora paşaportului său italian şi mai ales acelei curioase îndeletniciri de negustor de barometre, ce se potrivea atât de puţin cu tinereţea şi cu braţul lui în eşarfă.

În sfârşit, ajungând la Geneva, află un om de-al

[1] Domnul Pellico a dat un renume european acestei străzi din Milano, în care se află palatul şi închisorile poliţiei. (*n.a.*)

contesei, care îi povesti, din partea ei, că fusese denunțat poliției din Milano, cum că s-ar fi dus să-i înmâneze lui Napoleon propunerile unei vaste conspirații organizate în fostul regat al Italiei. Dacă nu acesta îi fusese scopul călătoriei, spunea denunțătorul, atunci de ce plecase sub un nume de împrumut? Mama lui Fabricio încerca să dovedească adevărul, şi anume:

1 – că nu părăsise niciodată teritoriul Elveției;

2 – că plecase de acasă pe nepusă masă, după o ceartă cu fratele său mai mare.

Aflând toate acestea, Fabricio se simți nespus de mândru. Voi fi fost, prin urmare, un fel de ambasador pe lângă Napoleon! îşi spuse el; voi fi avut cinstea să vorbesc acestui mare om – dare-ar Domnul să fi fost aşa! Şi îşi aminti că cel de-al şaptelea străbun al său, nepotul celui ce venise la Milano în suita lui Sforza, avusese cinstea să i se reteze capul de către duşmanii ducelui, care îl prinseseră pe când trecea în Elveția ca purtător al unor propuneri către preacinstitele cantoane şi pentru a recruta soldați. Cu ochii închipuirii, Fabricio vedea acea întâmplare ce îşi avea locul ei în genealogia familiei. Dar, tot descosându-l pe valetul contesei, îl află scârbit de un amănunt pe care sfârşi prin a i-l smulge, cu toate că stăpână-sa îi poruncise cu străşnicie să nu cumva să sufle o vorbă: cel care îl denunțase poliției Milanului nu era altul decât fratele său, Ascanio. Această crudă descoperire pricinui eroului nostru o izbucnire vecină cu nebunia.

Ca să ajungi de la Geneva în Italia, trebuie să treci prin Lausanne; Fabricio voi să pornească de îndată şi să facă pe jos cele zece-douăsprezece poşte, deşi diligenta urma să plece în aceeaşi direcție peste două ceasuri. Înainte de a părăsi Geneva, n-avu altă treabă decât să se încaiere, într-una din mohorâtele cafenele ale orașului, cu un tânăr

care, pasămite, îl privise într-un fel cam ciudat. Tot ce se poate: tânărul genevez, flegmatic, molâu şi cu gândul numai la bani, îl crezuse nebun, căci Fabricio, intrând în local, aruncase priviri turbate în toate părţile şi îşi vărsase pe pantaloni ceaşca de cafea ce i se servise. În această încăierare, primul gest al lui Fabricio îl întoarse tocmai în veacul al XVI-lea: într-adevăr, în loc să-i propună genevezului să se bată în duel, italianul nostru trase pumnalul şi se aruncă asupra lui cu gândul să-l străpungă. În înfierbântarea acelei clipe, Fabricio uită tot ceea ce învăţase despre regulile de onoare, întorcându-se la instincte sau, mai bine zis, la amintirile primei copilării.

Omul de încredere, pe care îl găsi la Lugano, îi spori furia, dându-i noi amănunte. Fabricio era iubit la Grianta şi nimeni nu i-ar fi rostit numele, dacă bunul său frate nu ar fi făcut-o; toată lumea s-ar fi prefăcut a-l crede la Milano şi niciodată atenţia poliţiei din acest oraş nu ar fi fost atrasă asupra lipsei sale.

— Fără îndoială că vameşii au semnalmentele dumneavoastră, îi spuse trimisul contesei, aşa că, dacă mergem pe drumul cel mare, mă tem că la graniţa regatului lombardo-veneţian veţi fi arestat.

Fabricio şi oamenii săi cunoşteau până şi cele mai mărunte poteci ale muntelui ce desparte Lugano de lacul Como: se îmbrăcară în vânători sau, mai bine zis în contrabandişti şi, cum erau trei şi tustrei cu înfăţişări destul de hotărâte, vameşii pe care îi întâlniră nu făcură decât să-i salute. Fabricio căută să nu ajunge acasă înainte de miezul nopţii, ceas la care tatăl său şi droaia lui de valeţi pudraţi dormeau de mult. Coborî fără nicio greutate în şanţul adânc ce împrejmuia incinta şi pătrunse în castel pe ferestruica unei pivniţe; acolo îl aşteptau mama şi mătuşa sa. Mai apoi sosiră, în fugă, şi surorile.

Îmbrățișările și lacrimile de bucurie ținură destul de mult și abia prinseră să vorbească mai cu miez, când primele licăriri ale zorilor dădură de veste acestor făpturi, ce se credeau nefericite, că timpul zbura.

— De bună seamă, fratelui tău nu-i trece prin minte că te-ai putut întoarce, îi spuse doamna Pietranera. De când cu faimoasa lui ispravă, nu i-am mai vorbit aproape deloc, lucru de care amorul lui propriu mi-a făcut cinstea să se arate foarte jignit. Asta până aseară, când am binevoit să-i adresez cuvântul; trebuia neapărat să fac ceva pentru a-mi ascunde bucuria nebună ce mă cuprinsese și care i-ar fi putut da de bănuit. Apoi, când am văzut ce mândru e de această pretinsă împăcare, am profitat de buna lui dispoziție ca să-l fac să bea peste măsură. Astfel că nu-l socot în stare să mai fi stat la pândă, ca să-și continuie îndeletnicirea lui de spion.

— Apartamentul tău ar fi locul cel mai nimerit unde i-am putea ascunde pe husarul nostru, vorbi marchiza... căci nici vorbă nu poate fi să-l lăsăm să plece acum; mai ales că nu suntem încă îndeajuns de stăpâne pe noi ca să hotărâm cum am putea face să scăpăm de îngrozitoarea poliție a Milanului.

Propunerea fiind cuminte, o adoptară. Totuși, marchizul și cu fiul său cel mare băgară de seamă, a doua zi, că marchiza era mereu la cumnată-sa în odaie. Nu vom zăbovi să înfățișăm izbucnirile de dragoste și de bucurie pe care le avură acele ființe atât de fericite. Inimile italienilor sunt mult mai frământate decât ale noastre de bănuielile și de gândurile nebunești pe care le stârnește închipuirea lor înfierbântată, dar, în schimb, și bucuriile le sunt mai puternice și mai trainice. În ziua aceea, contesa și marchiza parcă își pierduseră capul; Fabricio fu nevoit să-și reia, de la capăt, toată povestirea. În cele din urmă, hotărâră să plece

şi să-şi ascundă bucuria comună la Milano, fiindcă era din ce în ce mai greu să se poată păzi mai departe de supravegherea marchizului şi a fiului său Ascanio.

Luară barca cea mare a castelului, cu care se duceau, de obicei la Como, căci procedând altminteri, ar fi însemnat să trezească mii de bănuieli. Dar, sosind în portul Como, marchiza îşi aminti că uitase la Grianta nişte acte de cea mai mare importanţă şi se grăbi să trimită barcagiii îndărăt, după ele; astfel că aceştia nu putură da niciun fel de lămuriri asupra chipului în care cele două doamne îşi petrecură timpul la Como. Îndată ce debarcară, ele închiriară, la întâmplare, una din acele birje care aşteaptă muşterii lângă înaltul turn medieval, ce se ridică deasupra porţii Milanului, şi plecară, fără ca birjarul să fi apucat să mai stea de vorbă cu cineva. La un sfert de ceas depărtare de oraş, întâlniră un tânăr vânător, cunoscut doamnelor, care văzându-le singure, fără însoţitor, se oferi, plin de bunăvoinţă, să le întovărăşească până la porţile Milanului, încotro se îndrepta el însuşi, vânând. Toate erau deci aşa cum trebuie şi doamnele stăteau de vorbă în chipul cel mai vesel cu tânărul călător când, la o cotitură a drumului care ocolea fermecătoarea colină şi pădurica San Giovanni, trei jandarmi, cu haine schimbate, se repeziră să apuce caii de căpăstru.

— Vai, ne-a trădat soţul meu! strigă marchiza, leşinând.

Un sergent care rămăsese ceva mai în urmă se apropie de trăsură, împleticindu-se şi spuse cu un glas ce părea să iasă de-a dreptul din cârciumă:

— Îmi pare rău de ordinul pe care îl am de îndeplinit, domnule general Fabio Conti, dar sunt nevoit să vă arestez!

Fabricio crezu mai întâi că sergentul face o glumă proastă, numindu-l general. „Ai să mi-o plăteşti tu cu vârf şi îndesat“, îi făgădui el în gând; se uita la jandarmi,

pândind clipa prielnică în care să poată sări din trăsură, ca s-o apuce peste câmp.

Contesa zâmbi la întâmplare şi răspunse în locul lui:

— Dar bine, domnule sergent, cum poți să-l iei pe acest băieţandru de şaisprezece ani drept generalul Conti?

— Nu sunteți dumneavoastră fiica generalului? întrebă sergentul.

— Atunci priviți-mi tatăl! spuse contesa, arătându-l pe Fabricio.

Jandarmii izbucniră în hohote de râs.

— Arătați paşapoartele şi lăsați vorba, se răţoi sergentul, supărat de hazul pe care-l făceau.

— Dumnealor nu-şi iau niciodată paşapoartele când se duc la Milano, vorbi birjarul, nepăsător şi filozof. Doamnele sunt de la castelul Grianta. Dumneaei este doamna contesă Pietranera, iar dumneaei, doamna marchiză del Dongo.

Descumpănit, sergentul trecu înaintea cailor şi ţinu sfat cu soții săi. După vreo cinci minute, consfătuirea prelungindu-se, contesa Pietranera îi rugă pe domnii jandarmi să îngăduie ca trăsura să fie trasă ceva mai încolo, la umbră; arşiţa soarelui devenise într-adevăr cumplită, deşi nu era decât unsprezece dimineaţa. Fabricio, care privea cu multă luare-aminte în toate părțile, aşteptând prilejul s-o ia la sănătoasa, văzu ieşind dintr-un drumeag ce tăia de-a dreptul peste câmp şi da-n drumul mare, o copilă de vreo paisprezece-cincisprezece ani, plină de praf şi care plângea cu batista la ochi. Venea pe jos între doi jandarmi în uniformă, iar la trei paşi în urma ei, de asemenea între doi jandarmi, păşea un bărbat înalt şi uscățiv, ţanţoş, ca un prefect într-o procesiune.

— De unde i-ați mai scos şi pe ăştia? întrebă sergentul,

beat de-a binelea.

— I-am prins fugind peste câmp, iar de paşapoarte nici pomeneală.

Sergentul păru cu desăvârşire năucit: în loc de doi prizonieri, cât îi trebuiau lui, avea acum în faţă cinci. Se trase deoparte, lăsând pe unul din jandarmi să-l păzească pe bărbatul cel scorţos, iar pe altul să împiedice caii să pornească.

— Stai liniştit, îi spuse contesa lui Fabricio, care sărise jos, totul are să se termine cu bine.

Se auzi vocea unui jandarm strigând:

— Ei, şi! Dacă n-au paşapoarte, se cheamă că tot am prins ceva!

Dar sergentul nu părea să fie la fel de hotărât. Numele contesei Pietranera îi cam dădea de gândit: îl cunoscuse, cândva, pe soţul ei, despre a cărui moarte nu ştia nimic. „Generalul nu-i el om să nu se răzbune, dacă îi arestez nevasta fără niciun rost", îşi spuse el.

În timp ce jandarmul îşi făcea pe îndelete toate aceste socoteli, contesa intrase în vorbă cu fata, care stătea lângă caleaşcă, în praful drumului; fusese izbită de frumuseţea ei.

— Soarele are să te vatăme, domnişoară; ostaşul acesta cumsecade, continuă, ea, vorbind ca s-o audă jandarmul care păzea caii, îţi va îngădui, desigur, să te urci în caleaşca noastră.

Fabricio, care se tot învârtea în jurul trăsurii, se apropie s-o ajute pe fată. Aceasta se şi urcase pe scară, sprijinindu-se de braţul lui, când bărbatul cel înfumurat, care se afla la vreo şase paşi îndărătul trăsurii strigă cu voce îngroşată, de mult ce voia să pară impunătoare:

— Rămâi jos, n-ai ce căuta într-o trăsură străină!

Fabricio nu auzise porunca aceasta; copila, în loc să se

urce în caleașcă, voi să coboare și, cum tânărul o sprijinea mai departe, îi căzu în brațe. El zâmbi, iar ea se înroși tare; rămaseră o clipă privindu-se și după ce ea se trase din brațele lui.

„Ce fermecătoare tovarășă de închisoare ar fi! își spuse Fabricio. Sub fruntea ei, ce gânduri adânci! Ar ști să iubească."

Sergentul se apropie cu pași hotarâți.

— Care din doamne se numește Clelia Conti? întrebă ei.

— Eu, spuse fata.

— Iar eu, strigă bătrânul cel uscățiv, sunt generalul Fabio Conti, șambelanul Alteței Sale serenisime, principele Parmei, și socot de neîngăduit ca un om de rangul meu să fie hăituit ca un hoț de drumul mare.

— Alaltăieri, îmbarcându-vă în portul Como, ați repezit pe inspectorul de poliție care vă cerea pașaportul, nu-i așa? Ei bine, astăzi el vă împiedică să vă plimbați.

— Apucasem să mă depărtez cu barca, eram grăbit, furtuna sta să se pornească; un bărbat în haine civile mi-a strigat de pe chei să mă întorc în port; i-am spus numele meu și mi-am văzut de drum.

— Și azi-dimineață de ce-ați fugit din Como?

— Un om ca mine nu are nevoie de pașaport ca să vină de la Milano să vadă lacul. Azi-dimineață, la Como, mi s-a spus că voi fi arestat la ieșirea din oraș; așa că am pornit, împreună cu fiica mea, pe jos, în speranța că voi întâlni pe drum vreo trăsură care să mă ducă până la Milano unde, îndată ce voi ajunge, mă voi duce să mă plâng generalului comandant al provinciei.

Sergentul răsuflă ușurat.

— Ei, bine, domnule general, vă arestez și vă duc la Milano. Iar dumneata, cine ești? i se adresă el lui Fabricio.

— El e Ascanio, răspunse contesa, fiul meu și al

generalului de divizie Pietranera.

— Fără paşaport, doamnă contesă? vorbi sergentul, cu totul îmblânzit.

— La vârsta lui, nu obişnuieşte să şi-l ia; de altfel, nu călătoreşte niciodată singur, e întotdeauna cu mine.

În timpul acesta, generalul Conti îşi dădea aere arătându-se din ce în ce mai jignit faţă de jandarmi:

— Ia mai lasă vorba! se răsti unul dintre ei; eşti arestat şi basta!

— Mai bine zi mulţumesc, dacă te lăsăm să-ţi închiriezi un cal de la vreun ţăran, spuse sergentul; altfel, cu tot praful şi căldura, şi gradul de mare şambelan al Parmei, va trebui să umbli pe jos, alături de caii noştri.

Generalul începu să înjure.

— Te poftesc să taci, urmă jandarmul. Unde ţi-e uniforma de general? Oricine poate să se dea drept general!

Generalul se înfurie cumplit. În timpul acesta, în caleaşcă, lucrurile mergeau cu mult mai bine.

Contesa se purta cu jandarmii de parcă ar fi fost oamenii ei de casă. Dăduse unuia din ei un galben şi-l trimisese să aducă vin, şi mai ales apă rece de la o căscioară ce se zărea la vreo două sute de paşi. Şi izbutise să-l potolească pe Fabricio, care voia morţiş să fugă în pădurea de pe deal, sub cuvânt că are pistoale bune. De asemenea, obţinuse din partea furiosului general să o lase pe Clelia să se urce în caleaşca. Folosindu-se de această împrejurare, generalul Conti, căruia îi plăcea nespus să vorbească despre el şi familia lui, le informă pe distinsele interlocutoare că fiica sa nu avea decât doisprezece ani, fiind născută la 27 octombrie 1803; dar că lumea îi dădea paisprezece sau cincisprezece ani, într-atât era de cuminte şi deşteaptă.

„E un necioplit“, spuneau ochii contesei, privind-o pe marchiză. După discuții care ținură mai bine de o oră, tot datorită contesei, ieşi şi generalul din încurcătură. Unul dintre jandarmi, care avea, întâmplător, treabă în satul vecin, îi închirie acestuia calul său, după ce contesa îl asigură că va primi zece franci. Astfel, sergentul plecă singur cu generalul; ceilalți jandarmi rămaseră sub un copac, împreună cu patru pântecoase sticle de vin, un fel de mici damigene, pe care jandarmul trimis la căscioară le cărase ajutat de un țăran. Clelia Conti primi îngăduința trufaşului şambelan să ocupe, până la Milano, un loc în caleaşca doamnelor: cât despre fiul viteazului general conte Pietranera, nimeni nu se mai gândea să-l aresteze.

După primele cuvinte de politețe şi după comentariile asupra micului incident ce se sfârşise cu bine, Clelia Conti băgă de seamă unda de entuziasm cu care o doamnă atât de frumoasă cum era contesa îi vorbea lui Fabricio; se vedea bine că nu-i era mamă. Dar ceea ce îi atâța şi mai mult curiozitatea erau repetatele aluzii la un lucru eroic, îndrăzneț şi cât se poate de primejdios pe care acesta părea să-l fi făptuit cu puțin înainte; dar cu toată istețimea ei, Clelia nu izbuti să ghicească despre ce anume era vorba.

Privea cu uimire la tânărul erou, ai cărui ochi păreau că oglindesc tot focul luptei. Cât despre el, căta puțin mirat la frumusețea atât de stranie a acestei copile de doisprezece ani şi privirile lui o făceau să se îmbujoreze.

Cu o leghe înainte de intrarea în Milano, Fabricio spuse că se duce să-şi viziteze unchiul şi îşi luă rămas-bun.

— Dacă izbutesc să scap din încurcătură, se adresă el Cleliei, mă voi duce să văd frumoasele tablouri din Parma şi atunci veți binevoi, oare, să vă amintiți acest nume: Fabricio del Dongo?

— Aşa ştii tu să-ţi păstrezi incognito-ul? îl dojeni contesa. Domnişoară, binevoieşte să-ţi aminteşti doar că ştrengarul acesta este fiul meu şi se numeşte Pietranera: şi nu del Dongo.

Seara târziu, Fabricio intra în Milano pe poarta Renza, ce ducea spre unul din locurile de plimbare foarte la modă. Trimiterea celor doi valeţi în Elveţia secătuise cu totul micile economii ale marchizei şi ale cumnatei sale; din fericire, Fabricio mai avea la el câţiva napoleoni şi un diamant, pe care hotărârâ să-l vândă.

Cele două doamne erau iubite şi cunoscute în tot oraşul. Câteva personalităţi, dintre cele mai cu vază din partidul austriac şi bigot, merseseră să intervină în favoarea lui Fabricio, pe lângă baronul Binder, şeful poliţiei. Domnii aceştia nu puteau concepe, ziceau ei, cum de putea fi luată în serios trăsnaia unui băieţandru de şaisprezece ani, care se sfădeşte cu un frate mai mare şi fuge de acasă.

— Meseria mea constă în a lua totul în serios, răspundea încet baronul Binder, om chibzuit şi trist. Baronul tocmai se îndeletnicea cu organizarea acelei faimoase poliţii a Milanului şi îşi luase sarcina de a preveni orice altă revoluţie asemănătoare cu cea din 1740, care îi gonise pe austrieci din Genova. Poliţia aceasta a Milanului, ajunsă mai apoi celebră prin peripeţiile domnilor Pellico[1] şi d'Andryane[2], nu era chiar

---

[1] Silvio Pellico (1789–1854): scriitor italian, condamnat de autorităţile austriece pentru activitate conspirativă; a stat nouă ani în închisoarea de la Spielberg, unde a scris o carte intitulată *Închisorile mele*. (*n.tr.*)

[2] Alexandre Philippe Andryane (1797–1863): revoluţionar de origină franceză, condamnat de autorităţile austriece pentru a fi conspirat în Italia; a fost închis împreună cu Pellico la Spielberg; a scris *Memoriile unui deţinut politic*. (*n.tr.*)

atât de fioroasă: nu făcea decât să aplice cu măsură şi fără milă legi aspre. Împăratul Francisc al II-lea voia să bage spaima în imaginaţia atât de îndrăzneaţă a italienilor.

— Aduceţi-mi în scris – le cerea el, de fiece dată, baronul, protectorilor lui Fabricio – *dovada* felului în care tânărul marchiz del Dongo şi-a petrecut timpul, zi de zi, din clipa plecării lui de la Grianta, care a avut loc la 8 martie, şi până la sosirea lui, aseară, în acest oraş, unde se află ascuns într-o cameră din apartamentul mamei sale, şi sunt gata să mă port cu el ca şi cum aş avea de-a face cu cel mai drăguţ şi mai neastâmpărat băieţandru. Dacă însă nu veţi fi în stare să-mi procuraţi itinerariul pe care l-a urmat în tot acest timp scurs de la plecarea lui din Grianta, oricare i-ar fi rangul şi ori cât de mare stima pe care o port prietenilor familiei sale, nu va fi oare de datoria mea să-l arestez? Şi nu va trebui să-l ţin la închisoare până ce-mi va face dovada că nu s-a dus să-i ducă lui Napoleon un mesaj din partea câtorva nemulţumiţi ce vor fi existând poate, în Lombardia, printre supuşii Majestăţii Sale imperiale şi regale? Şi nu uitaţi, domnilor, că dacă tânărul del Dongo izbuteşte să se justifice asupra acestui punct, el va rămâne totuşi vinovat de a fi trecut graniţa fără acte în regulă, ba mai mult decât atât: sub un nume fals şi folosindu-se cu bună ştiinţă de paşaportul eliberat unui simplu muncitor, cu alte cuvinte unui individ dintr-o clasă cu mult mai prejos decât cea din care face parte.

Această declaraţie, nemilos de chibzuită, era însoţită de toate semnele de respect şi consideraţie pe care şeful poliţiei le datora înaltei poziţii sociale a marchizei del Dongo şi a celorlalte personaje însemnate ce veneau să intervină pentru ea.

Când află răspunsul baronului Binder, marchiza fu

cuprinsă de disperare.

— Fabricio va fi arestat, strigă ea plângând şi, odată închis, cine ştie când va mai ieşi! Iar tatăl lui îl va renega!

Doamna Pietranera şi cumnata ei ţinură sfat cu doi-trei prieteni apropiaţi şi, oricare le fu părerea, marchiza voi cu totdinadinsul ca fiul ei să plece chiar în noaptea următoare.

— Dar vezi bine că baronul ştie unde se află Fabricio, obiectă contesa. Omul ăsta nu-i chiar atât de rău.

— Se prea poate, numai că vrea să fie pe placul împăratului Francisc.

— Dacă ar fi socotit că arestarea lui Fabricio e folositoare avansării sale, fii sigură că băiatul ar zăcea de mult în închisoare; de aceea, a-l face să fugă înseamnă o sfidare şi o insultă la adresa lui.

— Dar mărturisirea că ştie unde se află Fabricio nu este oare un fel de a ne spune: sfătuiţi-l să plece?! Nu, n-am să mai am linişte atâta timp cât am să ştiu că, peste un sfert de oră, fiul meu poate să fie între patru pereţi! Oricât de mare ar fi ambiţia baronului Binder, adăugă marchiza, presupun că el consideră necesar, pentru poziţia sa personală în această ţară, să arate că face totul pentru a cruţa pe un om de rangul soţului meu şi cred că cea mai bună dovadă a acestui lucru este deosebita sinceritate cu care a mărturisit că este informat în ce loc anume îl poate afla pe Fabricio. Mai mult decât atât: bunăvoinţa lui a mers aşa de departe, încât ne-a arătat în amănunt care sunt cele două contravenţii de care este acuzat fiul meu, în urma denunţului nevrednicului său frate, şi ne-a explicat că aceste două contravenţii atrag după ele închisoarea; oare aceasta nu înseamnă că a vrut să ne prevină că, dacă preferăm exilul, n-avem decât să-l alegem?

— Dacă alegi exilul, repeta mereu contesa, nu-l vom mai revedea niciodată.

Fabricio, care era de față, împreună cu un vechi prieten al marchizei, acum consilier la tribunalul înființat de austrieci, fu, bineînțeles, de părere să dea bir cu fugiții. Și, într-adevăr, în aceeași seară ieși din palat, ascuns în trăsura care le ducea pe mama și mătușa lui la Teatrul Scala. Vizitiul, de care se fereau, se duse, ca de obicei, să tragă o dușcă la cârciumă și, în timp ce feciorul, om de încredere, păzea caii, Fabricio, îmbrăcat în țăran, se strecură binișor din trăsură și ieși afară din oraș. A doua zi dimineață, trecu frontiera cu aceeași ușurință și, câteva ceasuri mai târziu, se afla instalat la moșia pe care maică-sa o avea în Piemont, în apropiere de Novara, chiar la Romagnano, unde a fost ucis Bayard[1].

E lesne de închipuit câtă atenție acordară cele două doamne spectacolului, odată ajunse în loja lor. Nu veniseră aici decât pentru a se putea sfătui mai bine cu câțiva prieteni din partidul liberal, a căror prezență la palatul Dongo ar fi putut fi rău interpretată de către poliție. Acolo, în lojă, hotărâră să facă un nou demers pe lângă baron. Nici nu putea fi vorba să se ofere vreo sumă de bani acestui slujbaș, cu desăvârșire cinstit; de altfel, cele două doamne erau cât se poate de sărace, căci îl siliseră pe Fabricio să ia cu el tot ceea ce mai rămăsese din vânzarea diamantului.

Cu toate acestea, trebuiau neapărat să afle care era ultimul cuvânt al baronului. Prietenii contesei îi amintiră de canonicul Borda, un tânăr foarte plăcut la vedere, dar cam mocofan și care încercase pe vremuri să-i facă curte;

---

[1] Pierre du Terrail, senior de Bayard (1473–1524): celebru cavaler francez, supranumit „cavalerul fără frică și prihană". A fost ucis cu archebuza la Abbiategrosso, în războiul dus de Franța împotriva orașului Milano. (*n.tr.*)

văzând că nu izbuteşte, dezvăluise generalului Pietranera prietenia ei cu Limercati, drept care fusese izgonit ca un netrebnic. Iată, însă, că acel canonic juca în fiecare seară cărţi cu baroana Binder, şi, bineînţeles, era prietenul intim al soţului. Contesa hotărî să facă un lucru peste măsură de greu pentru ea: să se ducă să-l roage pe canonic. A doua zi, dis-de-dimineaţă, înainte ca acesta să fi apucat să plece de acasă, contesa suna la uşa lui.

Când singura slugă veni să-i vestească vizita contesei Pietranera, canonicul fu atât de tulburat la auzul numelui ei, încât mai-mai să-şi piardă graiul; uită până şi de neorânduiala în care îi erau veşmintele, cu totul simple de altfel.

— Poftește-o aici şi pleacă, rosti el cu glas sugrumat. Contesa intră; Borda căzu în genunchi.

— Numai astfel poate nefericitul şi smintitul de mine să vă primească poruncile, îi spuse el contesei, care în dimineaţa aceea, îmbrăcată dinadins cam la repezeală, era mai plină de vino-ncoace ca oricând. Amărăciunea adâncă pricinuită de surghiunul lui Fabricio, sforţarea făcută pentru a călca pragul unui om care se purtase atât de urât cu ea, toate acestea dădeau privirii ei o neînchipuită strălucire.

— Numai astfel vreau să vă primesc poruncile, căci, de bună seamă, aţi venit pentru a-mi cere vreun serviciu, altminteri nu aţi fi cinstit cu prezenţa voastră sărmana casă a nefericitului şi smintitului care, înnebunit cândva de iubire şi gelozie şi văzând că nici nu poate visa să vă placă, s-a purtat ca un nevrednic şi ca un laş.

Vorbele acestea, spuse din inimă, şi care aveau cu atât mai mult preţ cu cât canonicul se bucura acum de înaltă trecere, o mişcară pe contesă până la lacrimi. De unde, cu câteva clipe mai înainte, umilinţa şi teama îi îngheţau

inima, acum se simțea dintr-odată înduioşată şi chiar plină de speranță. Într-o clipă, chinul făcuse loc unei stări sufleteşti vecine cu fericirea.

— Sărută-mi mâna, îi spuse ea canonicului, şi ridică-te. (Trebuie ştiut că, în Italia, a tutui pe cineva înseamnă a-i arăta o prietenie sinceră, adevărată, după cum poate să însemne şi un simțământ mai drăgăstos.) Vin să obțin prin tine iertarea nepotului meu Fabricio. Acesta e adevărul gol-goluț şi fără prefăcătorie, cum se cade să-l spun unui vechi prieten. Are şaisprezece ani şi jumătate şi a făcut o prostie cât el de mare: ne aflam la Grianta, pe malul lacului Como. Într-o seară, pe la şapte, aflăm de la un barcagiu despre debarcarea împăratului în golful Juan. A doua zi, Fabricio a şi plecat în Franța, cu paşaportul unuia dintre prietenii lui din popor, un negustor de barometre, pe nume Vasi. Cum nu are nici pe departe o înfățişare de negustor de barometre, nici n-a apucat bine să intre în Franța şi, după zece leghe, a şi fost arestat. Pornirile lui de entuziasm, manifestate într-o franceză stricată, părură suspecte. După câtva timp, a scăpat din închisoare şi a putut să fugă la Geneva; am trimis după el la Lugano şi...

— Adică la Geneva, o corectă canonicul zâmbind. Contesa îşi urmă povestirea până la capăt.

— Voi face pentru dumneavoastră tot ceea ce este omeneşte cu putință, îi făgădui cu căldură canonicul. Sunt cu totul la poruncile Domniei Voastre, gata să fac chiar lucruri primejdioase, adăugă el. Spuneți-mi numai ce trebuie să întreprind din clipa în care acest nevrednic salon va fi lipsit de cereasca dumneavoastră apariție, a cărei amintire va rămâne pentru totdeauna în viața mea.

— Să te duci de îndată la baronul Binder, să-i spui că Fabricio ți-a fost drag de când s-a născut, că l-ai văzut

născându-se, fiindcă pe vremea aceea veneai des pe la noi, şi că, în numele prieteniei ce vă leagă, îl rogi să-şi folosească toţi spionii ca să verifice dacă, înainte de plecarea lui în Elveţia, Fabricio a avut o singură întrevedere cu vreunul din liberalii pe care îi supraveghează. Şi dacă baronul va fi bine slujit, va vedea că nu e vorba aici decât de o copilărie. Nu ştiu dacă îţi mai aminteşti că aveam pe vremuri, în frumosul meu apartament din palatul Dugnani, nişte stampe inspirate din luptele lui Napoleon. Ei bine, pe legendele acestor gravuri a învăţat nepotul meu să citească. Nu împlinise nici cinci anişori şi soţul meu, Dumnezeu să-i ierte, îi şi explica aceste lupte: îi punea coiful pe cap, îi dădea să se joace cu sabia lui cea mare... şi iată că, într-o bună zi, află că acest idol al bărbatului meu s-a reîntors în Franţa; porneşte ca un năuc, dar fără să izbutească să ajungă la dânsul. Întreabă-l, te rog, pe baronul dumitale, în ce fel poate fi pedepsită o asemenea clipă de nebunie?

— Era cât pe ce să uit, exclamă canonicul, un lucru din care veţi vedea că nu sunt chiar atât de nevrednic de iertarea pe care mi-aţi acordat-o. Iată, zise el, căutând pe masă, printre hârtiile sale, iată denunţul acestui josnic *coltorto* (făţarnic) şi priviţi-i semnătura: Ascanio Valserra del Dongo. El este acela care a stârnit toată povestea asta; denunţul l-am luat aseară din birourile poliţiei şi m-am dus apoi la Scala, în speranţa că voi găsi pe cineva – vreunul din obişnuiţii lojei Domniei Voastre – prin care să vă pot da de veste. Copia acestui denunţ se află de mult la Viena. Aşadar, acesta e duşmanul împotriva căruia trebuie să luptăm.

Contesa citi, împreună cu canonicul, denunţul şi îi ceru ca, în aceeaşi zi, să-i trimită şi ei o copie, printr-un om de încredere. Apoi, se înapoie la palatul del Dongo,

cu inima plină de bucurie.

— Niciun bărbat nu mi-ar fi arătat un devotament mai curtenitor decât acest fost *hoțoman*, îi spuse ea marchizei; deseară, la Scala, când orologiul teatrului va suna zece şi trei sferturi, îi vom ruga pe toți cei din loja noastră să plece, vom stinge lumânările, vom închide uşa, iar la unsprezece, canonicul va veni personal să ne spună ce a izbutit să întreprindă. Ne-am gândit amândoi că acesta este lucrul cel mai puțin compromițător pe care îl poate face.

Canonicul era om inteligent; se feri să lipsească de la întâlnire şi, odată acolo, se arătă de o bunătate neprecupețită şi de o sinceritate totală, cum nu se întâmplă decât în țările unde trufia nu stă mai presus de toate simțămintele. Fapta pe care o făcuse cândva, pârând-o pe contesă soțului ei, generalul Pietranera, era una din marile căințe ale vieții sale şi iată că, în sfârşit, aflase mijlocul prin care putea să-şi împace cugetul.

Dimineața, când contesa plecase de la el, îşi spusese cu amărăciune: „Aşadar, acum trăieşte cu nepotul ei! căci era departe de a fi vindecat. Ea, cea atât de mândră, să vină la mine! Ea care, la moartea sărmanului Pietranera, a respins cu silă toate rugămințile mele de a-i fi de folos, deşi îi fuseseră transmise, în modul cel mai cuviincios şi cel mai respectuos cu putință, prin colonelul Scotti, fostul ei amant. Frumoasa Pietranera să trăiască din 1500 de franci! continua să se frământe canonicul, plimbându-se de colo-colo prin odaie! Să locuiască ea la castelul Grianta, cu marchizul del Dongo, pisălogul acela fără de pereche!... E limpede ca lumina zilei! Fabricio este tânăr, plin de farmec, înalt, bine făcut, cu o înfățişare deschisă şi, pe deasupra, are ochii plini de atâta dulce voluptate... Într-un cuvânt, are un chip zugrăvit parcă de Correggio“,

adăugă canonicul cătrănit.

„Diferența de vârstă... nu este prea mare... Fabricio s-a născut îndată după intrarea francezilor, prin '98, după câte mi-amintesc, iar contesa să tot aibă douăzeci şi şapte, douăzeci şi opt de ani... şi e mai frumoasă şi mai fermecătoare cum nici că se poate; în țara asta, atât de rodnică în frumuseți, ea le umbrește pe toate: pe Marini, pe Gherardi, pe Ruga, pe Arese, pe Pietragrua... pe toate le întrece, şi încă de departe... Ea şi Fabricio trăiau fericiți şi ascunşi de lume, pe încântătorul țărm al lacului Como, când, pe neaşteptate, tânărul îşi puse în gând să fugă şi să se alăture lui Napoleon... Mai sunt, aşadar, inimi alese în Italia! În ciuda tuturor asupririlor! Patrie scumpă! Nu, continua să se zbuciume canonicul, cu inima arsă de gelozie, e cu neputință de explicat altfel resemnarea ei de a sta îngropată la țară, cu perspectiva de a răbda, în fiecare zi şi la fiecare masă, mutra respingătoare a marchizului del Dongo şi cea de mortăciune slută a tânărului *marchesino* Ascanio, care mai târziu va fi şi mai pocit decât taică-său... Oricum, am s-o ajut din toată inima! Aşa, cel puțin, voi avea plăcerea s-o văd şi altfel decât prin lornetă."

Canonicul Borda le înfățişă celor două doamne situația în chipul cel mai limpede cu putință. La drept vorbind, Binder era cât se poate de bine intenționat; era chiar încântat că Fabricio spălase putina, înainte de sosirea ordinelor care puteau să-i vină de la Viena. Căci Binder nu hotăra nimic de capul lui, iar pentru această afacere, ca pentru toate celelalte, era nevoit să aştepte dispoziții. Trimitea în fiecare zi, la Viena, copia exactă a tuturor informațiilor primite, apoi aştepta.

În ce-l priveşte pe Fabricio, trebuia ca, în timpul surghiunului său la Romagnano:

1 – să se ducă în fiecare zi la biserică şi să-şi ia drept duhovnic un om inteligent, devotat cauzei monarhiei, căruia să nu-i mărturisească la spovedanie decât gândurile cele mai nevinovate;

2 – să nu se aibă bine cu niciun om prea deştept, iar dacă avea să vină vorba despre revoluţie, să nu vorbească altfel decât cu silă şi groază, ca despre un lucru cu desăvârşire interzis;

3 – să nu se arate niciodată la cafenea, să nu citească alte gazete decât cele oficiale din Torino şi Milano; în general, să pară fără tragere de inimă faţă de citit, să nu citească deloc şi mai ales nimic care să fi fost tipărit după 1720, cu excepţia romanelor lui Walter Scott;

4 – şi, ca încheiere, vorbi canonicul cu un dram de ironie, va trebui neapărat să facă făţiş curte vreunei doamne frumoase de prin partea locului şi aparţinând, bineînţeles, clasei nobile, pentru a dovedi cum că nu are firea întunecată şi cârtitoare a unui conspirator în faşă.

Înainte de culcare, contesa şi marchiza îi scriseră lui Fabricio două nesfârşite scrisori, în care îi explicau, pline de grijă drăgăstoasă, toate sfaturile primite de la Borda.

Fabricio nu avea niciun chef să conspire: îl iubea pe Napoleon, iar în calitatea sa de nobil se credea născut pentru a fi mai fericit decât oricare altul; cât despre burghezi, îi găsea pur şi simplu caraghioşi. De când plecase din colegiu, unde nu citise decât opuri ticluite de iezuiţi, nu mai deschisese nicio carte. Se stabili la oarecare depărtare de Romagnano, într-un minunat palat, capodoperă a faimosului arhitect San-Micheli; cum însă, de treizeci de ani, nu mai locuise nimeni într-însul, ploua în toate odăile şi nicio fereastră nu se mai închidea. Fabricio puse mâna pe caii administratorului şi toată ziua nu făcea decât să umble călare. Nu vorbea defel: cugeta..

Sfatul de a-şi căuta o iubită, dintr-o familie cât se poate de nobilă şi reacţionară, îi plăcuse şi îl urmă întocmai. Îşi alese drept duhovnic un tânăr preot intrigant, care ţinea să ajungă episcop (ca şi cel de la Spielberg)[1]; în schimb, făcea trei leghe pe jos, înconjurându-se de un mister pe care îl credea de nepătruns, ca să citească *Constituţionalul*[2], pe care îl găsea sublim. „E tot atât de frumos ca Alfieri şi ca Dante!“ exclama el ades. Fabricio se asemăna cu tineretul francez prin aceea că se ocupa mult mai serios de calul şi de ziarul său decât iubita lui cea conformistă. Dar, în sufletul său naiv, nu era încă loc pentru imitarea celorlalţi şi de aceea nu-şi făcu prieteni în societatea înstăritului târg Romagnano; simplitatea lui trecea drept înfumurare şi oamenii nu ştiau ce să mai creadă despre el. „E un mezin nemulţumit de a nu fi el primul născut“, îşi dădu cu părerea preotul.

[1] A se vedea ciudatele Memorii ale lui Andryane, plăcute ca o poveste şi care vor trece în posteritate. (n.a.)

[2] Ziar liberal francez (*n.tr.*)

CAPITOLUL AL ŞASELEA

Trebuie să mărturisim, fără înconjur, că gelozia canonicului Borda nu era întru totul neîntemeiată; la întoarcerea din Franța, Fabricio apăruse în ochii contesei ca un străin chipeş, pe care l-ar fi cunoscut foarte bine cândva, demult. Dacă i-ar fi vorbit de dragoste, l-ar fi iubit. Nu nutrea oare față de purtarea şi făptura lui o admirație fierbinte şi, ca să spunem aşa, fără de margini? Însă Fabricio o îmbrățişa cu o pornire de atâta nevinovată recunoştință şi de prietenie atât de curată, încât i-ar fi fost silă de ea însăşi dacă ar fi căutat vreun alt simțământ în această afecțiune aproape filială. „La drept vorbind, îşi spunea contesa, acelor prieteni care m-au cunoscut acum şase ani, la curtea prințului Eugen, s-ar putea să le par încă frumoasă şi chiar tânără, dar pentru el sunt o femeie respectabilă... şi dacă e să vorbim deschis şi fără cruțare pentru amorul meu propriu, chiar în vârsta". Contesa se amăgea asupra vârstei la care ajunsese, dar nu în felul femeilor de rând. „De altfel, la anii lui, adăuga ea, exagerăm întru câtva urmele timpului: pe când un om ceva mai în vârstă..."

Contesa, care se plimba prin salonul ei, se opri înaintea unei oglinzi şi zâmbi. Trebuie ştiut că, de câteva luni încoace, inima doamnei Pietranera era ținta atacurilor

susținute ale unui ciudat personaj. Puțin după plecarea lui Fabricio în Franța, contesa, care fără să și-o mărturisească pe de-a-ntregul, era din ce în ce mai mult cu gândul la el, căzuse într-o adâncă melancolie. Nu găsea farmec în nimic din tot ce făcea, ba chiar am putea spune că toate i se păreau serbede. Își spunea că Napoleon, voind a-și apropia popoarele Italiei, îl va lua pe Fabricio ca aghiotant. „Pentru mine e, deci, pierdut! strigă ea plângând, nu-l voi mai vedea și, chiar dacă ne vom scrie, ce voi mai însemna eu pentru el, peste zece ani?"

În această stare sufletească, făcu o călătorie la Milano, unde spera să afle vești mai precise despre Napoleon și poate, indirect, și despre Fabricio. Fără să o spună pe față, firea ei neastâmpărată începuse să se sature de viața tihnită și anostă pe care o ducea la țară. „A nu te lăsa să mori, își spunea ea, nu înseamnă a trăi. În fiecare zi, iarăși și iarăși, aceleași mutre pudrate, a fratelui meu, a lui Ascanio, a valeților!... Ce frumoase ar fi plimbările pe lac, alături de Fabricio!" Singura mângâiere și-o afla în prietenia cu marchiza. Dar, de câtăva vreme, intimitatea cu mama lui Fabricio, femeie mai în vârstă decât ea și care își jelea mereu viața, începea să-i fie mai puțin plăcută.

Aceasta era ciudata stare sufletească a doamnei Pietranera: plecarea lui Fabricio îi lăsase prea puține speranțe în viitor; inima ei avea nevoie de mângâiere și de noutate. Sosind la Milano, contesa fu nelipsită de la operă, care pe atunci era la modă; mergea să se închidă ore întregi, singură, la Scala, în loja generalului Scotti, vechiul ei prieten. Oamenii pe care căuta să-i întâlnească, pentru a avea știri despre Napoleon și armata lui, îi păreau necioplți și grosolani. Se întorcea acasă și improviza la pian, până către orele trei dimineața. Într-o seară, la Scala, în loja uneia dintre prietenele ei, la care se ducea ca să mai

afle unele veşti din Franţa, îi fu prezentat contele Mosca, ministrul Parmei. Era un om plăcut şi care vorbea despre Franţa şi Napoleon într-un fel ce dădea inimii ei noi pricini de nădejde sau de teamă. Se duse şi a doua zi în loja prietenei: omul plin de duh din ajun reveni şi în tot timpul spectacolului statură cu plăcere de vorbă. De la plecarea lui Fabricio, nu mai trăise o seară atât de însufleţită.

Omul acesta, care o distra, era contele Mosca della Rovere Sorezana, ministrul de Război, Poliţie şi Finanţe al acelui faimos monarh al Parmei, Ernest al IV-lea, renumit prin asprimea sa, pe care liberalii din Milano o socoteau drept cruzime. Mosca să tot fi avut patruzeci-patruzeci şi cinci de ani; era un bărbat cu trăsături mari, fără pic de trufie şi cu un fel de a fi simplu şi binedispus, care îl făcea simpatic de la prima vedere. Ar fi putut să placă poate şi mai mult dacă o ciudăţenie a suveranului său nu l-ar fi silit să-şi dea cu pudră pe păr, drept garanţie a bunelor sale sentimente politice. Cum, în Italia, oamenii nu se sfiesc să spună adevărul în faţă, ajung foarte repede să-şi vorbească pe un ton intim şi chiar să-şi facă mărturisiri personale. După aceea, dacă cineva a fost cumva jignit, cel mai bun lucru este ca cei în cauză să nu se mai revadă.

— Pentru ce vă pudraţi, conte? îl întrebă doamna Pietranera, când îl văzu a treia oară. Un om ca dumneavoastră, plăcut, tânăr încă şi care s-a luptat în Spania alături de noi, să se pudreze!

— O fac pentru că n-am furat nimic din această Spanie şi pentru că trebuie să trăiesc. Eram nebun după glorie; o singură vorbă măgulitoare a generalului francez Gouvion-Saint-Cyr, care ne comanda, însemna pe atunci totul pentru mine. La căderea lui Napoleon, am aflat că, în timp ce eu îmi tocam averea în slujba lui, tatăl meu, om cu multă imaginaţie şi care mă vedea general, începuse

să-mi clădească la Parma un palat. În 1813, m-am pomenit cu un coşcogeamite palat de isprăvit şi cu pensia mea drept unică avere.

— Ce pensie trei mii şi cinci sute de franci, ca soţul meu?

— Contele Pietranera era general de divizie. Pe când pensia mea, de biet şef de escadron, n-a fost niciodată decât de opt sute de franci, iar de primit o primesc doar de când sunt ministru de Finanţe.

Cum nu se afla de faţă decât doamna cu păreri foarte liberale căreia îi aparţinea loja, discuţia urmă tot atât de deschis. Şi fiindcă fusese întrebat, contele Mosca vorbi despre viaţa lui la Parma.

— Sub generalul Saint-Cyr, în Spania, înfruntam gloanţele, ca să obţin o decoraţie şi totodată puţină glorie; azi mă împopoţonez ca un personaj de comedie, ca să trăiesc pe picior mare şi să câştig câteva mii de franci. Odată intrat în acest soi de joc de şah, supărat de obrăzniciile şefilor mei, am voit să ocup unul din primele locuri; şi am ajuns acolo unde doream. Dar cele mai fericite zile ale mele rămân tot acelea pe care pot veni să le petrec, din când în când, la Milano; aci bate încă, după cât mi se pare, inima frumoasei noastre armate italiene.

Sinceritatea, *disinvoltura* cu care vorbea acel ministru al unui principe atât de temut, stârni curiozitatea contesei; la început, luându-se după titlurile lui, îl crezuse un om mărginit şi plin de fumuri; când colo, avea în faţa ei un om căruia îi era ruşine de gravitatea slujbei lui. Mosca îi făgăduise că va face să-i parvină toate ştirile din Franţa, care aveau să-i cadă în mână. La Milano, în luna dinaintea luptei de la Waterloo, lucrul acesta însemna o mare indiscreţie. Italia trecea printr-o perioadă hotărâtoare. La Milano, toată lumea era înfierbântată de

prea multă nădejde sau de teamă. În mijlocul acestei fierberi generale, contesa se interesă mai îndeaproape cine era omul care vorbea cu asemenea uşurinţă despre o funcţie atât de pizmuită, ce era, totodată, şi singurul lui mijloc de trai.

I se aduseră la cunoştinţă lucruri neaşteptate, pline de o ciudăţenie demnă de a fi luată în seamă: contele Mosca della Rovere Sorezana, i se spuse, este pe punctul de a deveni prim-ministru şi favorit al lui Ranucio-Ernest al IV-lea, suveranul absolut al Parmei şi, mai mult decât atât, unul dintre cei mai bogaţi principi ai Europei. La drept vorbind, contele ar fi ajuns de mult în această funcţie atât de înaltă, dacă ar fi binevoit să-şi ia un aer mai grav; se spunea chiar că principele îi făcea adesea imputări în această privinţă.

— Dar ce-i pasă Alteţei Voastre cum mă port eu, de vreme ce-mi îndeplinesc bine sarcinile? răspundea el fără sfială.

Se mai spunea că fericirea acestui favorit nu era lipsită de spini. Trebuia să placă unui suveran care, deşi era un om de duh şi cu bun-simţ, de când se cocoţase pe un tron absolut, părea să-şi fi pierdut cu totul capul şi se arăta, printre altele, mai bănuitor decât o femeiuşcă.

Ernest al IV-lea nu era viteaz decât la război. Pe câmpurile de bătălie unde se luptase, fusese văzut de zeci de ori ducând o coloană la atac, ca un brav general ce era; dar, după moartea tatălui său, Ernest al III-lea, odată întors în ţărişoara unde, din nefericire şi pentru el, era învestit cu o putere nelimitată, se apucase să tune şi să fulgere împotriva liberalilor şi a libertăţii. Curând, începu să-şi închipuie că oamenii îi urăsc. În cele din urmă, într-o clipă de proastă dispoziţie, trimise la spânzurătoare doi liberali, care nu erau poate chiar atât de vinovaţi, dar

fusese sfătuit în acest sens de un ticălos, pe nume Rassi, un fel de ministru de Justiție.

Din clipa aceea blestemată, viața principelui s-a schimbat; e chinuit de bănuielile cele mai ciudate. Nu are nici cincizeci de ani, dar frica l-a împuținat în asemenea măsură, încât, cum aude vorbindu-se de iacobini şi de planurile comitetului directoriu de la Paris, capătă pe loc înfățişarea unui bătrân de optzeci de ani; şi iată-l din nou pradă vedeniilor şi spaimelor copilăriei.

Favoritul său Rassi, procuror general (sau mare judecător), nu are influență asupra lui decât speculându-i frica. Îndată ce simte slăbindu-i creditul, se grăbeşte să descopere vreo nouă conspirație, dintre cele mai sumbre şi mai fanteziste. Se întâmplă cumva ca treizeci de nesocotiți să se adune pentru, a citi vreun număr al Constituționalului? Rassi îi declară conspiratori şi îi trimite sub stare de arest în acea vestită fortăreață a Parmei, spaima întregii Lombardii. Fiind foarte înaltă – o sută optzeci de picioare, zice-se – se zăreşte în mijlocul acelui şes întins, de la mari depărtări; forma exterioară a acestei închisori, despre care se povestesc lucruri atât de înfiorătoare, o face, prin groaza ce-o răspândeşte în juru-i, să fie regina întregii câmpii ce se întinde între Milano şi Bologna.

— Cine-ar crede, îi spunea contesei un alt călător, că noaptea, în camera sa de la cel de-ai treilea cat al palatului, păzit de optzeci de străjeri, care, din sfert în sfert de oră, urlă câte o frază întreagă, Ernest al IV-lea în persoană stă şi tremură? În ciuda uşilor şi a ferestrelor ferecate cu câte zece zăvoare şi a faptului că încăperile vecine, atât cele de deasupra, cât şi cele de dedesubt, sunt înțesate de soldați, el se teme de iacobini. Dacă vreo şipcă din parchet scârțâie cât de uşor, sare şi pune mâna pe pistoale, închipuindu-şi

că vreun liberal i s-a ascuns sub pat. Şi, pe loc, toate soneriile palatului încep să zbârnâie, iar un aghiotant se duce să-l trezească pe contele Mosca. Când soseşte la palat, ministrul Poliţiei se fereşte să tăgăduiască cumva complotul. Dimpotrivă. Singur cu suveranul său şi înarmat până-n dinţi, cercetează toate ungherele apartamentelor, se uită pe sub paturi şi, într-un cuvânt, se dedă la o sumedenie de năzdrăvănii şi caraghioslâcuri, vrednice, în cel mai rău caz, de o băbătie. Toate aceste măsuri i s-ar fi părut înjositoare chiar şi principelui, în vremurile fericite când se războia bărbăteşte şi când încă nu omorâse altfel decât cu arma în mână. Cum este un om deosebit de inteligent, îi e ruşine de aceste măsuri de precauţie şi îşi dă seama de ridicolul lor, chiar în clipa când recurge la ele. Izvorul nemăsuratei treceri de care se bucură contele Mosca stă tocmai în faptul că întrebuinţează întreaga-i dibăcie pentru ca monarhul să nu aibă vreodată a roşi în prezenţa lui. El, Mosca, este acela care, în calitatea sa de ministru al Poliţiei, stăruie să se caute bine pe sub toate mobilele, ba chiar se vorbeşte la Parma că pune să se scotocească până şi în cutiile contrabasurilor. Iar principele este acela care se opune şi îşi zeflemiseşte ministrul pentru excesul lui de zel. Am făcut prinsoare, îi răspunde Mosca: „Ia gândiţi-vă la sonetele satirice cu care ne-ar copleşi iacobinii, dacă am lăsa să fiţi asasinat. Apărăm nu numai viaţa dumneavoastră, ci şi onoarea noastră.“ Dar se pare că principele nu se lasă prostit decât pe jumătate; căci dacă îndrăzneşte careva să spună prin oraş că în ajun cei de la palat au petrecut o noapte albă, pe dată marele procuror Rassi îl trimite pe autorul acestei glume proaste la fortăreaţă; şi odată întemniţat acolo, în acel lăcaş şi *la aer curat*, cum se spune la Parma, apoi trebuie să se întâmple cine ştie ce minune ca să-şi mai amintească

cineva de el. Fiindcă Mosca este ostaş, iar în Spania s-a salvat de douăzeci de ori cu pistolul în mână din ghearele primejdiei, suveranul îl preferă lui Rassi, deşi acesta e mult mai mlădios şi mai servil. Nefericiţii prizonieri închişi în fortăreaţă sunt ţinuţi la cel mai straşnic secret şi se istorisesc despre ei fel de fel de poveşti. Liberalii pretind că una din născocirile lui Rassi este ca temnicerii şi duhovnicii să-i convingă pe deţinuţi că, aproape în fiecare lună, unul dintre ei este dus la moarte. În ziua aceea, întemniţaţii au voie să se urce pe platforma uriaşului turn, la o înălţime de o sută optzeci de picioare şi, de acolo, să privească defilând cortegiul, în cap cu nemernicul, care joacă rolul nefericitului osândit la moarte.

Toate aceste poveşti şi alte douăzeci de acelaşi fel, dar nu mai puţin adevărate, o interesau nespus pe doamna Pietranera; a doua zi, cerea noi amănunte contelui Mosca, făcând mii de glume pe socoteala lui. Îl găsea plin de haz şi îi afirma că, fără să-şi dea seama, e un monstru. Într-o zi, întorcându-se la hotel, contele îşi spuse: „Nu numai că această contesă Pietranera este o femeie încântătoare, dar când îmi petrec seara în loja ei, izbutesc să uit unele lucruri din Parma, a căror amintire îmi sfredeleşte inima." „Acest ministru, în ciuda felului său de a fi uşuratic şi sclipitor, nu avea un suflet *à la francaise* şi nu ştia să-şi uite supărările. Dacă bunăoară, avea la căpătâi un spin, se simţea obligat să-l rupă sau să-l tocească tot zdrelindu-şi de el mădularele." Rog pe cititor să mă ierte pentru această frază tradusă direct din italiană.

A doua zi după această descoperire, contele îşi dădu seama că, în ciuda treburilor urgente pe care le avea la Milano, ziua i se părea nespus de lungă; nu-şi mai afla locul; îşi obosi cât putu caii de la trăsură apoi, pe la orele şase după-amiază, porni călare spre Corso; nutrea oarecari

speranțe de a întâlni acolo pe doamna Pietranera; nezărind-o, își aminti că, la ceasurile opt, se deschidea Teatrul Scala; intră și nu văzu nici zece persoane în toată acea imensă sală. Se cam rușina că se afla acolo. „E cu putință, își spuse el, ca la cei patruzeci și cinci de ani bătuți pe muche, să fac nebunii de care ar roși și un sublocotenent?“ Din fericire, nu-l bănuia nimeni. Fugi și căută să-și omoare timpul, plimbându-se pe străduțele atât de frumoase din jurul Scalei, pline de cafenele care, la ora aceea, gemeau de lume; în fața fiecăreia din ele, o mulțime de curioși, instalați pe scaune, până în mijlocul străzii, consumau înghețate și flecăreau pe seama trecătorilor. Contele era un trecător cu totul deosebit; de aceea și avu plăcerea să fie recunoscut și oprit. Trei sau patru pisălogi, din cei de care nu te poți descotorosi cu una cu două, profitară de acest prilej să vorbească, fără audiență specială, cu un ministru atât de puternic. Doi dintre ei îi înmânară jalbe, iar cel de-al treilea se mulțumi să-i dea unele sfaturi ce nu se mai sfârșeau, asupra atitudinii sale politice.

Când ești atât de inteligent, nu trebuie să dormi; și nici să te plimbi când ești atât de puternic. Contele se reîntoarse la teatru și avu ideea de a ocupa o lojă în rândul al treilea; de acolo, putea supraveghea, fără să fie observat de nimeni, loja din rândul al doilea, în care spera s-o vadă sosind pe contesă. Două ore nesfârșite de așteptare nu i se părură defel prea lungi acestui îndrăgostit; fericit, sigur că nu-l vede nimeni, se lăsa cu totul în voia nebuniei ce-l cuprinsese. „Oare bătrânețea nu înseamnă, înainte de orice, tocmai neputința de a mai fi furat de asemenea dulci copilării?“ își spunea el.

În cele din urmă, apăru și contesa. Prin lornetă, o privea cu nesaț. „Tânără, strălucitoare, ușoară ca o pasăre,

nu-i dai nici douăzeci şi cinci de ani, gândea el. Dar frumuseţea e cel mai neînsemnat din darurile sale; căci unde găseşti un suflet pururi sincer ca al ei, ce niciodată nu se poartă cu grijă pentru sine, ci se lasă cu totul în voia primei impresii şi nu se vrea decât mereu chemat spre altceva? Abia acum înţeleg nebunia contelui Nani."

Câtă vreme nu-i era gândul decât la cucerirea fericirii pe care o avea sub ochi, Mosca îşi găsea cele mai bune scuze pentru propria sa nebunie. Dar ele nu-i mai păreau la fel de bune când se întorcea cu gândul la vârsta şi la grijile, uneori atât de triste, ce-i năpădeau viaţa. „Un om iscusit, căruia frica îi ia minţile, mă ţine pe picior mare şi cu bani mulţi, ca să-i fiu ministru. Dar dacă mâine mă dă afară, rămân pe drumuri, bătrân şi sărac, adică tot ce e mai vrednic de dispreţ pe lumea asta; halal personaj de oferit contesei!" Dar gândurile acestea fiind prea întunecate, se reîntoarse la doamna Pietranera; nu s-ar fi săturat privind-o şi, pentru a se putea gândi mai în voie la ea, nici nu cobora în loja ei. „Pare-se că l-a ales pe Nani anume, pentru a-l face să turbeze pe acel dobitoc de Limercati, care nu numai că nu s-a învrednicit să străpungă cu spada pe ucigaşul soţului ei, dar nici măcar n-a pus pe altcineva să-i dea o lovitură de pumnal. Eu, unul, m-aş bate şi de douăzeci de ori pentru ea", se înfierbântă contele. În fiecare clipă, îşi întorcea privirile către orologiul teatrului care, prin cifre luminoase, strălucind pe un fond întunecat, vestea spectatorilor, din cinci în cinci minute, ora la care le era îngăduit să intre într-o lojă prietenă. Contele îşi spunea: „Nu voi putea sta în loja ei decât cel mult o jumătate de oră, eu, care o cunosc de atât de puţină vreme; dacă rămân mai mult, mă ia lumea la ochi şi, din pricina vârstei mele şi mai ales a acestui blestemat de păr pudrat, voi părea mai cuceritor ca un

Casandru."[1] Însă un gând îl făcu să se hotărască pe loc: „Te pomeneşti că porneşte ea în vizită prin alte loji. Ar fi o straşnică răsplată pentru zgârcenia cu care îmi drămuiesc această plăcere." Se ridică să coboare în loja contesei, când, deodată, mai-mai că nu-l mai trase inima să dea ochi cu ea.

„Asta-i culmea, îşi zise în sinea lui, oprindu-se pe trepte, iată-mă, aşadar, pradă unui adevărat acces de timiditate! De douăzeci şi cinci de ani nu mi s-a mai întâmplat aşa ceva!"

Intră în lojă, făcând aproape o sforţare să-şi învingă sfiala. Şi profitând, ca un om de duh ce era, de această năstruşnică întâmplare, nu căută defel să se arate în largul lui sau să pară spiritual, povestind vreo istorioară hazlie; avu, dimpotrivă, curajul să fie sfios şi îşi folosi ascuţimea minţii, lăsând să i se ghicească tulburarea, fără a fi ridicol. „Dacă mi-o ia în nume de rău, îşi spunea el, sunt pierdut în vecii vecilor. Eu, sfios, cu părul ăsta pudrat şi care altfel ar arăta cărunt? Dar, la urma urmei, acesta-i adevărul şi deci nu pot să par ridicol decât dacă exagerez sau fac caz de sfiala mea." Dar contesei i se urâse atât de mult la castelul Grianta, să tot aibă în faţa ochilor perucile pudrate ale fratelui, nepotului şi ale altor câtorva vecini plicticoşi şi conformişti, încât nici nu-i trecu prin minte să ia seama la părul noului ei adorator.

Inteligenţa o feri ca o pavăză de hohotul de râs care i-ar fi putut scăpa la intrarea contelui; nu luă aminte decât la veştile din Franţa, pe care Mosca i le şoptea întotdeauna, când venea s-o vadă în lojă; fără doar şi poate că le scornea... În seara aceea, în timp ce le discutau împreună, băgă de seamă că privirea contelui era frumoasă şi bună.

— Îmi închipui, îi spuse dânsa, că la Parma, în mijlocul

[1] Personaj din comedia italiană, tipul bătrânului ridicol, al tatălui înşelat de copii şi de toţi cei din jurul lui (*n.tr.*)

sclavilor dumitale, nu vei fi având aceeaşi privire blajină; asta ţi-ar strica toate socotelile, iar lor le-ar da nădejdea că scapă de spânzurătoare.

Această totală lipsă de înfumurare, la un om ce trecea drept primul diplomat al Italiei, i se păru contesei un lucru cu totul deosebit; ba chiar găsi că Mosca avea şi oarecare farmec. Şi, cum vorbea frumos şi cu căldură, nu-i displăcu faptul că îşi îngăduia să joace pentru o seară, şi nimic mai mult, rolul de bărbat atent.

Pasul pe care îl făcură era un pas mare şi primejdios; din fericire pentru ministru, care la Parma nu avea de-a face cu femei fără inimă, contesa nu sosise decât de puţine zile de la Grianta şi mintea îi era încă înţepenită de plictiseala vieţii la ţară. Uitase până să şi glumească; şi toate acele nimicuri care fac parte dintr-un anume fel de viaţă, elegant şi uşor, căpătaseră pentru ea un iz de noutate ce le sfinţea parcă. Nu avea chef să ia pe nimeni şi nimic în derâdere, nici chiar pe un îndrăgostit de patruzeci şi cinci de ani, şi care, pe deasupra, se arăta şi sfios. Opt zile mai târziu, îndrăzneala contelui ar fi putut fi primită cu totul altfel.

La Scala, se obişnuia ca acele mici vizite, ce se făceau de la o lojă la alta, să nu se prelungească mai mult de douăzeci de minute; contele îşi petrecu toată seara în loja în care avusese fericirea de a o întâlni pe doamna Pietranera. „Femeia aceasta, îşi spunea el, îmi redă tot avântul nebunesc al tinereţii!“ Dar simţea îndeajuns primejdia ce-l pândea. „Oare rangul meu de paşă atotputernic, la patruzeci de leghe distanţă, o va face să-mi ierte această neghiobie? Dac-ar şti cum mă plictisesc la Parma!“ Cu toate acestea, din sfert în sfert de oră îşi punea în gând să se ridice şi să plece.

— Trebuie să vă mărturisesc, doamnă, îi spuse el

râzând, în cele din urmă, că la Parma mor de urât şi fie-mi îngăduit să mă îmbăt de plăcere, atunci când mi se întâmplă să o aflu în cale. Aşa încât, îngăduiţi-mi doar în astă-seară să joc pe lângă dumneavoastră rolul de îndrăgostit. Căci, vai! peste puţine zile voi fi foarte departe de loja aceasta, care mă face să uit toate amărăciunile şi, aşa cum veţi fi gândind în sinea dumneavoastră, chiar şi de buna-cuviinţă.

La opt zile după această vizită, cu totul neobişnuită, în loja de la Scala, şi în urma mai multor întâmplări mărunte, a căror istorisire ar putea să pară prea lungă, contele Mosca era îndrăgostit nebuneşte, iar contesa începea să fie convinsă că, dacă un bărbat îţi place, vârsta lui nu are nicio însemnătate. Cam asta era starea lor de spirit, când Mosca fu chemat, printr-un curier special, la Parma. S-ar fi zis că monarhul se temea să rămână prea mult singur. Contesa se înapoie la Grianta; acum, când închipuirea ei nu le mai împodobea, locurile îi părură pustii. „Să fi început să mă intereseze omul acesta?“ se întrebă ea. Mosca îi scrise şi nu avu a se preface: lipsa contesei îi secase izvorul tuturor gândurilor. Scrisorile lui aveau haz şi, printr-o mică ciudăţenie ce nu-i fu luată în nume de rău, pentru a evita comentariile marchizului del Dongo, căruia nu-i plăcea să plătească adusul scrisorilor acasă, contele trimitea curieri speciali, care le depuneau la poşta de la Como, Lecco, Varese sau vreunul din celelalte oraşele încântătoare din jurul lacului. Proceda astfel cu speranţa ca acelaşi curier să-i aducă şi răspunsul; ceea ce se şi întâmpla.

În curând, zilele când sosea poşta căpătară pentru contesă o anumită însemnătate. Curierii aduceau flori, fructe, mici daruri fără preţ, dar care îi făceau plăcere, atât ei cât şi cumnatei sale. Amintirea contelui se împletea cu ideea marii lui puteri; contesa ajunsese să plece urechea

la tot ceea ce se spunea despre el, căci liberalii înşişi îi recunoşteau meritele.

Principalul izvor al proastei faime create în jurul lui Mosca era faptul că la Parma el trecea drept şef al partidului *ultra*, în timp ce partidul liberal avea în fruntea lui o intrigantă, în stare de orice, chiar şi de a reuşi: marchiza Raversi, femeie neînchipuit de bogată. Principele avea grijă ca, din cele două partide existente, să nu-l descurajeze niciodată pe cel ce nu era la putere; ştia el bine că tot dânsul avea să fie stăpânul, chiar şi cu un cabinet ales printre cei ce frecventau salonul doamnei Raversi.

Zvonurile care ajungeau la Grianta dădeau mii de amănunte în legătură cu aceste intrigi. Lipsa lui Mosca, pe care toată lumea îl descria ca pe un ministru cu cele mai înalte însuşiri şi, pe deasupra, şi ca pe un om de acţiune, îngăduia contesei să nu se mai gândească la părul lui pudrat – simbol a tot ceea ce era trist şi depăşit; căci acesta era doar un amănunt neînsemnat, una din obligaţiile vieţii la curte, unde el juca, de altfel, un rol atât de frumos. „A fi curtean, îi spunea contesa marchizei, este un lucru nespus de ridicol, dar care îşi are hazul lui; e un joc interesant, dar cu condiţia să-i accepţi regulile. Ai pomenit vreodată ca cineva să se răzvrătească împotriva caraghioaselor reguli ale whistului? Şi, cu toate acestea, odată ce te-ai deprins cu ele, îţi face mare plăcere să-ţi vezi adversarul bătut."

Doamna Pietranera se gândea adesea la autorul nenumăratelor şi încântătoarelor scrisori pe care le primea, ziua în care îi soseau era pentru ea nespus de plăcută, se urca în barcă şi se ducea să le citească în mijlocul celor mai frumoase peisaje de pe marginea lacului; la Pliniana, la Belano sau în pădurea Sfondrata. Scrisorile acelea o mângâiau întru câtva şi de lipsa lui

Fabricio. Nu-i putea interzice contelui să fie îndrăgostit; nu trecuse nicio lună şi iată că se gândea la el cu dor şi duioşie. Cât despre Mosca, era aproape de bună-credinţă când îi scria că e gata să-şi dea demisia şi să-şi lase ministerul, ca să vină să-şi petreacă viaţa cu ea, la Milano sau aiurea. „Am patru sute de mii de franci, adăuga el, care ne vor aduce, de bine de rău, un venit de cincisprezece mii de franci." „Aş avea din nou o lojă... şi cai...", îşi spunea contesa; şi visurile acestea îşi aveau farmecul lor. Priveliştile negrăit de frumoase ale lacului Como începeau din nou s-o farmece. Se ducea să viseze, pe ţărmurile lui, la acea reîntoarcere spre o viaţă strălucitoare, care în mod atât de ciudat şi de neaşteptat îi stătea iarăşi la îndemână. Se şi vedea pe Corso, la Milano, fericită şi veselă, ca pe vremea viceregelui. „Tinereţea, sau cel puţin viaţa cu freamătul ei, ar reîncepe pentru mine!" îşi spunea dânsa.

Uneori, închipuirea-i aprinsă îi ascundea unele lucruri, dar niciodată nu se amăgea cu bună ştiinţă, cum fac cei ce se sfiesc să privească viaţa în faţă. Era, înainte de toate, o femeie de bună-credinţă cu ea însăşi. „Dacă sunt puţin cam în vârstă pentru a mă mai ţine de nebunii, îşi spunea ea, nu trebuie să uit că invidia care, ca şi dragostea, îşi face iluzii, ar putea să-mi otrăvească toată şederea la Milano. După moartea soţului meu, nobila sărăcie în care m-am retras, ca şi refuzul a două mari cereri în căsătorie, m-au făcut să am şi mai mult succes. Bietul meu Mosca nu are nici a douăzecea parte din risipa de belşug pe care mi-o puneau la picioare cei doi nătângi de Limercati şi Nani. Firava pensie de văduvă, cu greu obţinută, concedierea servitorilor, care la timpul său făcuse vâlvă, precum şi odăiţa de la catul al cincilea al modestului imobil, la intrarea căruia se adunau douăzeci de echipaje deodată –

toate acestea alcătuiau odinioară o stare de lucruri cu totul aparte. Dar astăzi, de oricâtă pricepere aş da dovadă, aş trece prin clipe foarte neplăcute dacă, neavând altă avere decât tot pensia mea de văduvă, m-aş reîntoarce să trăiesc la Milano, în acea măruntă tihnă burgheză, pe care ne-ar putea-o îngădui cei cincisprezece mii de franci ce-i vor rămânea lui Mosca după demisie. Un serios obstacol, pe care invidia îl va transforma într-o armă necruţătoare, este faptul că, deşi despărţit de multă vreme de soţia lui, contele este căsătorit. Această despărţire e cunoscută la Parma, dar la Milano ea va fi luată drept o noutate şi mi se va pune în seamă. Aşa încât frumoasa mea lojă la Scala, şi tu Como, dumnezeiescul meu lac... adio! adio!"

În ciuda acestor presupuneri bine cumpănite, dacă ar fi avut cât de puţină avere, contesa ar fi primit propunerea lui Mosca de a demisiona. Se socotea o femeie în vârstă şi viaţa la curte îi inspira teamă; dar ceva ce va părea din cale-afară de neverosimil dincoace de Alpi este faptul că, într-adevăr, contele şi-ar fi dat fericit demisia; cel puţin era lucrul de care izbutise s-o convingă pe contesă. În toate scrisorile sale stăruia, cu o nebunie mereu crescândă, să-i acorde o a doua întrevedere la Milano, ceea ce şi obţinu. „Să-ţi jur că simt pentru dumneata o patimă nebună, îi spuse într-o zi contesa, la Milano, ar însemna să te mint. Ce n-aş da să mai pot iubi acum, la cei peste treizeci de ani ai mei, cum iubeam altădată la douăzeci şi doi! Dar am văzut prăbuşindu-se atâtea lucruri pe care le credeam veşnice! Simt pentru dumneata cea mai duioasă dintre prietenii, am în dumneata o încredere nemărginită şi, dintre toţi bărbaţii, eşti cel pe care îl prefer." Contesa se credea întru totul sinceră, deşi, spre sfârşitul ei, această declaraţie cuprindea o mică minciună. Poate că, dacă Fabricio ar fi voit, i-ar fi biruit pe toţi în inima ei. Dar

Fabricio nu era decât un copil în ochii contelui Mosca; acesta sosi la Milano la trei zile după plecarea nesocotitului tânăr către Novara şi se grăbi să meargă să intervină pentru el pe lângă baronul Binder. Contele socotea că exilul era o boală fără leac.

Nu venise singur la Milano: cu el în trăsură se afla şi ducele Sanseverina-Taxis, un bătrânel drăguţ, mărunţel, de şaizeci şi opt de ani, cu păr cărunt, curat, politicos, putred de bogat, dar nu de ajuns de nobil. Întreaga lui avere fusese agonisită de bunicul, său, care, în calitate de arendaş general[1] al statului Parma, strânsese milioane. Tatăl său obţinuse să fie numit ambasador al principelui Parmei la curtea ***, în urma următorului raţionament:

— Alteţa Voastră plăteşte treizeci de mii de franci trimisului ei la curtea ***, iar acesta trăieşte acolo ca un calic. Dacă Alteţa Voastră binevoieşte să-mi încredinţeze mie această funcţie, mă voi mulţumi cu un salariu de şase mii de franci. În schimb, cheltuielile mele la curtea *** nu vor fi niciodată sub o sută de mii de franci anual, iar administratorul meu va vărsa în fiecare an o sumă de douăzeci de mii de franci la visteria Afacerilor Străine ale Parmei. Cu această sumă, se va putea numi pe lângă mine un secretar de ambasadă – oricare veţi voi – iar eu nu mă voi amesteca şi nici nu voi fi curios să aflu tainele diplomatice, în cazul în care acestea ar exista. Singurul meu scop este să dau o anumită strălucire numelui meu, care e încă nou, şi să-l înalţ printr-o funcţie de mare demnitar al ţării.

Actualul duce, fiul acelui ambasador, făcuse prostia de a manifesta oarecare vederi liberale, din care pricină, de doi ani de zile, era nemângâiat. În timpul lui Napoleon,

[1] Persoană care a obţinut dreptul de a percepe diverse impozite, în schimbul unei anumite sume vărsate la trezoreria statului. (*n.tr.*)

pierduse două sau trei milioane, încăpățânându-se să rămână prin străinătăți, dar, cu toate acestea, de la restabilirea ordinii în Europa, nu izbutise încă să obțină un anumit colan ce împodobea portretul tatălui său; lipsa acelei înalte decorații îl făcea să tânjească. În Italia, iubirea este însoțită de un asemenea grad de intimitate, încât orice urmă de vanitate e dinainte exclusă între cei doi amanți. Iată de ce Mosca spuse, în chipul cel mai firesc, femeii pe care o adora:

— Am să-ți ofer, spre alegere, două sau trei planuri de viitor, toate cât se poate de bine chibzuite şi la care mă tot gândesc de vreo trei luni încoace:

1 – Îmi dau demisia şi trăim ca doi burghezi de treabă la Milano, Florența sau Neapole, unde vei crede de cuviință. Avem un venit de cincisprezece mii de franci, pe lângă atențiile principelui, care vor dura mai mult sau mai puțin.

2 – Primeşti să vii în ţărişoara în care deţin o oarecare putere şi cumperi o moşie, Sacca de pildă, conac încântător, în mijlocul unei păduri la poalele căreia curge Padul – poți semna contractul de cumpărare de azi într-o săptămână. Principele te va adopta la curtea sa. Dar aici se iveşte o piedică serioasă. Vei fi bine primită la curte; nimeni nu va îndrăzni să crâcnească în fața mea; de altfel, prințesa se crede nefericită şi am şi avut grijă să-i fac câteva servicii, cu gândul că mai târziu ar putea să-ți prindă bine. Trebuie, însă, să-ți atrag atenția asupra unei piedici greu de înlăturat: principele este cât se poate de evlavios şi, după cum ştii, fatalitatea face să fiu căsătorit, de unde mii de neplăceri mărunte. Dumneata eşti văduvă, e un titlu frumos, dar care ar trebui schimbat cu un altul, şi tocmai despre asta este vorba în cea de-a treia propunere a mea.

S-ar putea găsi un nou soț, defel stânjenitor, dar care

să fie, în primul rând, foarte înaintat în vârsta – căci de ce mi-ai răpi nădejdea de a-i lua într-o bună zi locul? Ei bine, am ajuns la o înțelegere, în această ciudată afacere, cu ducele Sanseverina-Taxis, care, bineînțeles, deocamdată nu ştie numele viitoarei ducese. Ştie doar că ea l-ar face ambasador şi că i-ar dărui acel mare colan pe care îl avea tatăl său şi fără de care se simte cel mai nefericit dintre muritori. Acestea fiind zise, ducele nu-i chiar un nătărău; îşi comandă hainele şi perucile la Paris. Apoi, e un om incapabil de răutăți ticluite dinainte, e absolut convins că onoarea constă în deținerea unui colan şi îi este ruşine de averea lui. Acum un an, când mi-a propus să fondeze un spital, pentru a dobândi multrâvnitul colan, mi-am cam bătut joc de el. În schimb, el nu şi-a bătut joc de mine când i-am propus o căsătorie; prima mea condiție a fost, bineînțeles, ca niciodată să nu mai calce la Parma.

— Dar îți dai seama că ceea ce îmi propui dumneata, este foarte imoral? spuse contesa.

— Nu mai imoral decât toate câte se petrec la curtea noastră şi la încă alte douăzeci. Puterea absolută mai prezintă şi acest avantaj plăcut, că sfințeşte în ochii popoarelor totul; aşa încât, ce ne pasă de un caraghioslâc pe care nimeni nu-l vede? Singura noastră politică de acum înainte va consta în a ne teme de iacobini, şi încă cum! În fiecare an, ne vom crede în ajunul lui '93[1]. Şi sper că vei avea prilejul să auzi frazele sforăitoare pe care le rostesc pe tema aceasta, la recepții! Frumos îmi mai stă! Tot ce va putea micşora cât de cât această spaimă va fi socotit de o moralitate suverană de către nobili şi

[1] Anul 1793: în timpul Revoluției Franceze, în acest an, puterea a trecut în mâinile iacobinilor. Această perioadă reprezintă treapta cea mai înaltă a Revoluției Franceze. (*n.tr.*)

cucernici. Iar la Parma, tot ce nu este nobil sau cucernic se află sau se pregătește să intre la închisoare. Fii cât se poate de convinsă că o astfel de căsătorie nu va părea ceva neobișnuit, la noi, decât în ziua în care voi cădea eu în dizgrație. Soluția aceasta nu trage pe nimeni pe sfoară, ceea ce este, după părerea mea, esențialul. Principele, din a cărui favoare noi facem meserie și marfă, n-a pus decât o singură condiție ca să-și dea consimțământul, și anume ca viitoarea ducesă să fie de viță nobilă. Anul trecut, funcția mea mi-a adus, una peste alta, un câștig de o sută șapte mii de franci; venitul meu trebuie să fi fost în total de o sută douăzeci și două de mii; douăzeci de mii i-am depus la Lyon. Așadar, alege:

1 – o viață pe picior mare, cu aceşti o sută douăzeci și două de mii de franci anual, care la Parma fac cel puțin cât patru sute de mii la Milano, dar totodată o căsătorie prin care vei lua numele unui om nu chiar de lepădat, pe care n-ai să-l vezi decât o singură dată, și anume: în fața altarului. Sau, dacă nu:

2 – o modestă viață burgheză, cu cei cincisprezece mii de franci la Florența sau Neapole, fiindcă sunt și eu de părerea dumitale: prea ai fost admirată la Milano; invidiile ne-ar prigoni și ar sfârși, poate, chiar prin a ne indispune. Pe câtă vreme, o viață pe picior mare la Parma ar avea, îmi închipui, un iz de noutate, chiar și pentru dumneata, care ai cunoscut fastul de la curtea prințului Eugen; și n-ar fi rău să o cunoşti mai înainte ca uşa ei să ni se închidă. Să nu crezi cumva că vreau să-ți înrâuresc părerea. Cât despre mine, alegerea mea este făcută: mai bine trăiesc undeva, la un al patrulea etaj, cu dumneata, decât să-mi duc mai departe, singur, această viață de huzur.

Amănuntele acelei ciudate căsătorii fură discutate zi de zi între cei doi îndrăgostiți. Contesa îl văzu, la balul

Scalei, pe ducele Sanseverina-Taxis, care i se păru cât se poate de prezentabil. Într-una din ultimele lor discuții, Mosca îşi rezumase astfel propunerea:

— Trebuie să luăm o hotărâre decisivă, dacă vrem să ne petrecem restul vieții plăcut, uşor, şi dacă nu vrem să îmbătrânim înainte de vreme. Principele şi-a dat aprobarea. Sanseverina e un personaj destul de onorabil: este stăpânul celui mai frumos palat din Parma şi al unei averi fabuloase; are şaizeci şi opt de ani şi o singură pasiune: marele colan. Însă o gravă pată i-a stricat viața: a cumpărat, cândva, un bust al lui Napoleon, de Canova, plătindu-l cu zece mii de franci. Al doilea păcat, care îl va ucide dacă nu-i vii într-ajutor, este acela de a fi împrumutat cu douăzeci şi cinci de napoleoni pe Ferrante Palla, un nebun de pe la noi, dar întru câtva om de geniu, şi pe care l-am condamnat la moarte, din fericire, în lipsă. Acest Ferrante a scris în viața lui două sute de versuri, pe care nimic nu le egalează; ți le voi spune într-o zi, sunt la fel de frumoase ca ale lui Dante. Principele îl numeşte pe Sanseverina la curtea din ***, căsătoria are loc în ziua plecării lui, iar în cel de-al doilea an al căsătoriei sale, pe care el o va numi ambasadă, va primi, în sfârşit, marele colan, fără de care nu poate trăi. Va fi pentru dumneata un frate, câtuşi de puțin supărător; o să semneze dinainte toate actele de care va fi nevoie şi, de altfel, îl vei vedea puțin sau chiar deloc, după cum vei crede de cuviință. Iar el nu vrea decât un lucru: să nu pună piciorul în Parma, unde atât bunicul său arendaşul, cât şi aşa-zisul lui liberalism îl stingheresc. Rassi, gâdele nostru, pretinde că ducele a fost abonat într-ascuns la *Constituționalul*, prin mijlocirea lui Ferrante Palla, poetul, şi calomnia aceasta a fost multă vreme o piedică serioasă la consimțământul principelui.

De ce ar fi, oare, vinovat istoricul care redă cu strășnicie

cele mai mici amănunte ale întâmplărilor ce i-au fost relatate? E vina lui dacă personajele, târâte în vâltoarea unor patimi pe care, din păcate, el însuşi nu le împărtăşeşte, alunecă spre fapte adânc imorale? E drept că lucruri de acest soi nu se mai fac într-o ţară în care unica pasiune, supravieţuind tuturor celorlalte, este banul – mijloc de îngâmfare şi deşertăciune.

La trei luni după întâmplările povestite până aici, ducesa Sanseverina-Taxis uimea curtea din Parma prin bunăvoinţa-i îngăduitoare şi prin nobila seninătate a inteligenţei sale; casa ei era, de departe, cea mai plăcută din oraş, aşa precum făgăduise contele Mosca stăpânului său. Ranucio-Ernest al IV-lea, principele domnitor, şi principesa, cărora ducesa le fu prezentată de două dintre cele mai mari doamne ale ţării, îi făcură o primire cu totul deosebită. Ducesa era curioasă să-l cunoască pe acest principe, stăpân pe soarta bărbatului iubit de dânsa; voi să-i placă şi izbuti chiar prea mult.

Principele era un bărbat cu o statură înaltă, dar cam greoaie; părul, mustăţile, favoriţii lui, neobişnuit de mari, erau de un blond pe care curtenii lui îl găseau foarte frumos, dar care, oriunde în altă parte, prin culoarea lor spălăcită, ar fi stârnit neghioaba comparaţie cu nişte câlţi. În mijlocul obrazului său grăsun, se înălţa, sfios, un năsuc ce părea mai curând de femeie. Însă ducesa băgă de seamă că, pentru a descoperi în trăsăturile suveranului toate aceste mici urâţenii, trebuia să cauţi cu de-amănuntul. Căci, luat în totul, părea un om inteligent şi care ştie ce vrea. Ţinuta lui, atitudinile lui nu erau lipsite de maiestate, dar uneori, când voia să-şi impresioneze interlocutorul, i se întâmpla ca tocmai atunci să se încurce şi, neştiind ce să mai facă, începea să se mute fără încetare de pe un picior pe altul.

Pe de altă parte, însă, Ernest al IV-lea avea o privire pătrunzătoare, care impunea; mişcările îi erau pline de noblețe, iar vorbele bine cumpănite.

De la Mosca, ducesa aflase că principele avea, în sala cea mare de audiență, un portret în picioare al lui Ludovic al XIV-lea, precum şi o foarte frumoasă masă semnată de Scagliola, din Florența. Imitația i se păru şi ei izbitoare: era vădit că principele căuta să copieze privirea semeață şi vorbirea aleasă a Regelui Soare şi că se rezema de masă în aşa fel, încât să semene cu Iosif al II-lea[1]. După primele cuvinte adresate ducesei, se aşeză ca să-i îngăduie să folosească taburetul rezervat de etichetă rangului ei. La curtea Parmei, numai ducesele, prințesele şi soțiile granzilor de Spania erau libere să se aşeze când voiau; celelalte femei aşteptau ca principele sau principesa să le-o îngăduie; şi pentru a sublinia deosebirea dintre ranguri, aceste auguste persoane aveau întotdeauna grija de a lăsa să treacă un scurt timp, mai înainte de a le pofti pe doamnele neducese să şadă. Ducesa găsi că, în anumite momente, imitarea lui Ludovic al XlV-lea de către suveran era cam prea bătătoare la ochi; de pildă, atunci când zâmbea cu bunătate, lăsându-şi capul pe spate.

Ernest al IV-lea purta un frac la modă, proaspăt sosit de la Paris. În fiecare lună i se trimitea din capitala aceea, pe care o ura cu străşnicie, un frac, o redingotă şi o pălărie. Dar, printr-un ciudat amestec vestimentar, în ziua primirii ducesei, el îmbrăcase nişte pantaloni roşii, ciorapi de mătase şi o pereche de pantofi foarte montanți, ca-n portretele lui Iosif al II-lea. O primi pe doamna Sanseverina cu o amabilitate curtenitoare; îi spuse lucruri spirituale şi fine; dar ea simți, şi pe bună dreptate, că

[1] Împărat al Sfântului Imperiu Roman de națiune germană, între 1780–1790 (n.tr.)

această primire nu era din cale-afară de călduroasă.

— Ştii de ce? îi spuse contele Mosca, la înapoierea ei de la audienţă. Fiindcă Milano este un oraş mai mare şi mai frumos decât Parma. S-a temut că, făcându-ţi primirea la care mă aşteptam eu şi pe care mă lăsase să o sper, să nu pară un provincial uluit de farmecele unei frumoase doamne, sosită din capitală. De asemenea, bănuiesc că mai este nemulţumit de un lucru, pe care aproape că nu îndrăznesc să ţi-l spun: principele nu vede la curtea lui nicio altă femeie care să se poată întrece cu dumneata în frumuseţe. Acesta a fost, aseară, la culcare, unicul subiect al convorbirii lui cu Pernicio, primul său valet de cameră, care binevoieşte, din când în când, să stea de vorbă cu mine. Aşa că prevăd o mică revoluţie în eticheta palatului. Cel mai mare duşman al meu la această curte este un dobitoc: generalul Fabio Conti. Închipuieşte-ţi că omul acesta, cam într-o ureche, care n-a fost la război decât, poate, cel mult o zi din viaţa lui, nu se sfieşte să-l imite în atitudini pe Frederic cel Mare. Pe lângă aceasta, caută să se poarte cu nobila bunăvoinţă a generalului Lafayette, numai şi numai pentru că este şeful partidului liberal (singur Dumnezeu ştie ce fel de liberali!).

— Îl cunosc pe Fabio Conti, spuse ducesa. Mi s-a ivit în drum, aproape de Como; se sfădea cu jandarmii. Şi-i povesti contelui mica întâmplare pe care cititorul şi-o aminteşte poate.

— Vei şti, doamnă, dacă mintea dumitale va izbuti vreodată să pătrundă toate întortocherile ceremonialului nostru, că, la noi, o domnişoară nu este prezentată la curte decât după căsătorie. Iar în privinţa superiorităţii oraşului Parma asupra tuturor celorlalte, principele este de un patriotism atât de ambiţios, încât aş putea să-ţi dau în scris

că va găsi cu orice preț un mijloc ca tânăra Clelia Conti, fiica Lafayette-ului nostru, să fie de îndată prezentată la curte. Şi trebuie să recunosc că, într-adevăr, este o fată încântătoare şi care până acum opt zile trecea încă drept cea mai frumoasă făptură din întreg statul Parmei. Nu ştiu, urmă contele, dacă grozăviile, pe care duşmanii suveranului nostru le-au scornit şi le-au răspândit pe socoteala lui, au ajuns până la Grianta; dar au scos din el un fel de monstru, de căpcăun. Adevărul este că Ernest al IV-lea e plin de mici calități şi pot spune că dacă, pe deasupra, ar mai fi fost şi invulnerabil ca Ahile, ar fi putut să fie un model de suveran absolut. Însă, din nenorocire, într-o clipă de plictiseală şi mânie, şi poate şi pentru a-l imita pe Ludovic al XlV-lea, care a pus să se taie capul nu mai ştiu cărui erou al Frondei, pe care l-au aflat ducându-şi traiul, liniştit şi singur, undeva la țară, pe lângă Versailles, la cincizeci de ani după Frondă, lui Ernest al IV-lea i-a căşunat să spânzure, într-o bună zi, doi liberali. Cică nesocotiții ăştia se întâlneau la anumite date ca să cârtească împotriva stăpânirii şi să înalțe cerului rugi fierbinți, să trimită peste Parma vreo ciumă care să o izbăvească de tiran. Cuvântul „tiran" a fost dovedit. Rassi a calificat acest lucru drept conspirație. I-a condamnat la moarte şi execuția unuia dintre ei, contele L..., a fost cumplită. Aceasta s-a petrecut înainte de venirea mea. Din clipa aceea fatală, adăugă contele coborând glasul, principele este apucat de nişte accese de spaimă, nedemne de un om, dar ele sunt unicul izvor al trecerii de care mă bucur. Fără această spaimă suverană, s-ar găsi că am un fel de a fi mult prea repezit şi prea aspru pentru această curte care mişună de nătărăi. Ai putea crede că principele se uită până şi pe sub paturile din iatacul lui înainte de culcare şi că face cheltuieli în valoare de un milion, ceea ce la Parma face

cât patru milioane la Milano, ca să aibă o poliție bună? Iar dumneata, doamnă ducesă, îl ai în față pe șeful acestei formidabile poliții. Prin poliție, cu alte cuvinte prin teamă, am ajuns ministru de Război și de Finanțe; și cum ministrul de Interne este șeful meu direct, având în vedere că poliția intră în atribuțiile lui, am făcut în așa fel încât portofoliul acesta să fie atribuit contelui Zurla-Contarini, un dobitoc care trage la jug, bucurându-se că poate scrie optzeci de scrisori pe zi. Chiar azi-dimineață ne-a sosit una, pe care contele Zurla-Contarini a avut plăcerea să scrie, cu propria lui mână, numărul 20 715.

Ducesa Sanseverina îi fu prezentată tristei principese a Parmei, Clara-Paolina, care, pentru că soțul ei avea o amantă (o femeie destul de drăguță, marchiza Balbi), se credea cea mai nefericită ființă din lume, ceea ce, în tot cazul, o făcea să fie cea mai plicticoasă. Ducesa se pomeni în fața unei femei înalte cât o prăjină și slabă tare, care n-avea nici treizeci și șase de ani, dar părea de cincizeci. Cu trăsăturile ei regulate și distinse, dacă nu ar fi fost așa delăsătoare cu ea însăși, ar fi putut trece drept frumoasă, măcar că o cam urâțeau niște ochi bulbucați, cu care nu prea vedea bine.

O primi pe ducesă cu o sfială atât de vădită, încât câțiva curteni, dușmani ai contelui Mosca, îndrăzniră să spună că principesa părea să fie cea care e prezentată, iar ducesa, suverana. Surprinsă și aproape descumpănită, ducesa nu știa ce cuvinte să mai găsească, pentru a se situa pe o treaptă inferioară aceleia pe care principesa se așezase ea însăși. Pentru a o ajuta pe biata femeie, care, în realitate, nu era lipsită de duh, să-și recapete un pic de sânge rece, doamna Sanseverina nu găsi nimic mai potrivit decât să aducă vorba despre botanică și, pe această temă, urmă o lungă și nesfârșită disertație. Principesa era, într-adevăr,

savantă în acest domeniu şi avea nişte sere splendide, pline cu plante tropicale. Căutând pur şi simplu să iasă din încurcătură, ducesa o cuceri pe veci pe Clara-Paolina, care, pe cât fu de sfioasă şi de stânjenită la începutul audienţei, pe atât se simţi la largul ei către sfârşitul acesteia, astfel încât, împotriva tuturor regulilor de etichetă, această primă vizită nu dură nici mai mult, nici mai puţin, de cinci sferturi de oră. A doua zi, ducesa îşi cumpără plante exotice şi începu să se dea drept mare iubitoare de botanică.

Principesa îşi petrecea viaţa în societatea venerabilului părinte Landarini, arhiepiscop al Parmei, om de ştiinţă şi chiar de spirit şi cu desăvârşire cinstit, dar care, de câte ori îşi lua locul pe scaunul de catifea roşie (cuvenit rangului său), în faţa jilţului suveranei, înconjurată de cele două doamne de *companie*, oferea un spectacol cu totul neobişnuit. Bătrânul prelat, cu plete colilii, era încă şi mai sfios, dacă se poate spune, decât principesa; deşi se vedeau zilnic, toate audienţele începeau printr-o tăcere de un lung sfert de oră. Lucrurile mergeau până acolo încât contesa Alvizi, una dintre doamnele de companie, ajunsese un fel de favorită numai fiindcă îi ajuta să rupă tăcerea şi să-şi vorbească.

La capătul acestor prezentări cerute de etichetă, ducesa fu primită de Alteţa Sa serenisimă prinţul moştenitor, tânăr mai înalt decât tatăl său şi mai sfios decât maică-sa. Avea şaisprezece ani şi era foarte priceput în mineralogie. Când o văzu intrând pe ducesă, se înroşi până peste urechi şi se fâstâci în asemenea măsură, încât nu mai fu în stare să-i spună acestei frumoase doamne niciun singur cuvânt. Era un flăcău destul de chipeş şi îşi petrecea viaţa prin păduri, cu ciocanul în mână. În clipa când ducesa se ridică pentru a pune capăt unei audienţe atât de tăcute, el exclamă:

— Dumnezeule, ce frumoasă sunteți! Ceea ce nu păru de prea prost gust doamnei ce-i fusese prezentată.

Cu doi sau trei ani înainte de venirea ducesei Sanseverina la Parma, marchiza Balbi, tânără femeie de douăzeci şi cinci de ani, putea trece încă drept cel mai desăvârşit model de *frumusețe italienească*. Mai avea şi acum cei mai frumoşi ochi din lume, pe care ştia să şi-i joace ca nimeni alta, dar – văzută de aproape – pielea ei era toată acoperită de un păienjeniş de zbârcituri foarte fine, care făceau din marchiză un fel de tânără bătrână. Văzută mai de departe, de pildă la teatru, în loja ei, era încă o frumusețe şi cei de la parter găseau că principele are gusturi foarte bune. E drept că acesta îşi petrecea toate serile la ea, dar, adesea, fără să deschidă gura şi halul de plictiseală în care îl vedea o făcuse pe sărmana femeie să slăbească îngrozitor.

Se socotea de o agerime de spirit fără margini şi zâmbea mereu cu înțeles; avea dinții cei mai frumoşi şi întotdeauna, chiar şi atunci când nu se potrivea, căuta, print-un zâmbet plin de subînțeles, să lase să se creadă cu totul altceva decât spuneau vorbele ei. Contele Mosca pretindea că zâmbetele acestea neîncetate, prin care îşi ascundea căscatul plictisit din sinea ei, erau pricina tuturor acelor zbârcituri. Doamna Balbi se amesteca în toate treburile, iar statul nu făcea niciun singur târg de o mie de franci, fără ca marchiza să se aleagă cu vreo mică *amintire* (era cuvântul îngăduit la Parma). Gura lumii pretindea că marchiza ar fi depus, la o bancă din Anglia, şase milioane de franci, dar, în realitate, averea pe care o avea de foarte puțină vreme nu trecea de un milion şi jumătate. Pentru a fi la adăpost de vicleniile ei şi pentru a o face să depindă de dânsul, se făcuse contele Mosca ministru de Finanțe. Singura patimă a marchizei era frica,

travestită într-o zgârcenie respingătoare. „Am să ajung la sapă de lemn“, îi spunea ea câteodată principelui, pe care aceste vorbe îl indignau. Ducesa băgă de seamă că anticamera, strălucind de ornamente aurite, a palatului Balbi, era luminată cu o singură lumânare ce se prelingea pe marmura scumpă şi că uşile salonului său erau înnegrite de degetele lacheilor.

— M-a primit, spuse ducesa prietenului ei, de parcă ar fi aşteptat de la mine un bacşiş de cincizeci de franci.

Şirul succeselor ducesei fu oarecum întrerupt de primirea pe care i-o făcu cea mai dibace femeie de la curte, celebra marchiză Raversi, o intrigantă neîntrecută, ce se afla în fruntea partidului rival celui al contelui Mosca. Ea voia să-l răstoarne pe conte şi aceasta cu atât mai vârtos, cu cât era nepoata ducelui Sanseverina şi, de câteva luni încoace, se temea să nu-şi vadă ştirbită moştenirea prin farmecele noii ducese.

— Cu îndrăcita de Raversi nu-i de glumit, îi spunea contele prietenei sale; o cred în asemenea măsură în stare de orice, încât m-am despărţit de nevastă-mea numai fiindcă se încăpăţâna să-şi ia de amant pe cavalerul Bentivoglio, unul din amicii marchizei. Această doamnă, voinică şi bărbătoasă, cu părul ca pana corbului, vestită prin diamantele pe care le purta încă de la primele ceasuri ale dimineţii, precum şi prin rumenelile cu care se da pe obraji, se declarase dinainte duşmanca ducesei şi, primind-o la ea, se şi grăbi să-i declare război. În scrisorile pe care le trimitea de la ***, ducele Sanseverina părea atât de încântat de ambasadă şi mai ales de speranţa obţinerii marelui colan, încât familia lui se temea ca nu cumva să lase o parte din avere neveste-sii, pe care o copleşea cu mici atenţii. Deşi cât se poate de slută, marchiza Raversi avea ca amant pe contele Baldi, cel mai frumos bărbat de la curte: era o femeie care,

în general, izbutea în tot ce-şi propunea să facă.

Ducesa trăia pe picior mare. Palatul Sanseverina fusese întotdeauna unul dintre cele mai măreţe din oraş, iar ducele, cu prilejul ambasadei sale şi în speranţa viitorului colan, făcea mari cheltuieli pentru a-l înfrumuseţa. Bineînţeles că ducesa era cea care hotăra ce anume reparaţii să se facă.

Contele ghicise bine. La scurt timp după prezentarea ducesei Sanseverina, tânăra Clelia Conti îşi făcu apariţia la curte: fusese făcută canonică. Pentru a abate lovitura pe care această favoare ar fi putut să pară că o dă autorităţii contelui, ducesa dădu o recepţie, sub pretext că inaugurează grădina palatului ei şi, cu graţia şi tactul ce o caracterizau, făcu în aşa fel încât Clelia, pe care o numea mica ei prietenă de lângă Como, să fie aleasă regina serii. Monogramul tinerei fete se afla, ca din întâmplare, pe câteva din perdelele salonului. Tânăra Clelia, de felul ei retrasă şi gânditoare, pomeni cu plăcere despre mica lor întâmplare din preajma lacului şi despre recunoştinţa ei. Se spunea că e foarte cucernică şi foarte iubitoare de singurătate.

— Aş putea să jur, spunea contele, că e destul de inteligentă pentru ca să-i fie ruşine de tatăl ei. Ducesa se împrieteni cu ea, căci fata îi era dragă, şi, cum nu voia să pară invidioasă, o poftea la toate petrecerile. Dar, în primul rând, ducesa urmărea să încerce a micşora duşmăniile a căror ţintă era contele Mosca.

Totul îi surâdea; se bucura de viaţa aceea de curte în care furtunile stau gata-gata să izbucnească, şi i se părea că reîncepe a trăi. Ţinea din toată inima la conte, care era de-a dreptul nebun de fericire. Această plăcută schimbare în existenţa lui îl făcea să considere cu un desăvârşit sânge-rece tot ceea ce era în legătură cu ţelurile sale ambiţioase. Astfel,

la numai două luni de la venirea ducesei, obținu numirea și onorurile de prim-ministru, foarte asemănătoare cu acelea ce i se aduc suveranului însuși. Mosca dispunea de cea mai mare înrâurire asupra stăpânului său și Parma avu, în curând, o dovadă care uimi pe toată lumea.

La sud-est, la zece minute depărtare de oraș, se înalță acea faimoasă fortăreață, atât de vestită în Italia, al cărei turn, înalt de o sută optzeci de picioare, se zărește de la mari depărtări. Acest turn, clădit după modelul mausoleului lui Adrian de la Roma, de către Farnese, nepotul lui Paul al III-lea, pe la începutul celui de-al XlV-lea veac, este atât de masiv, încât pe platforma lui a putut fi construit un palat pentru comandantul fortăreței și o nouă închisoare, denumită Turnul Farnese. Acesta din urmă, clădit în cinstea fiului mai mare al lui Ranucio-Ernest al II-lea, care devenise amantul iubit al mamei sale vitrege, trece drept unul dintre cele mai frumoase și stranii monumente din întreg ținutul. Ducesa avu curiozitatea să meargă să-l vadă! În ziua în care îl vizită, la Parma era grozav de cald, iar acolo, sus, era plăcut și răcoare, ceea ce o încântă într-atâta, încât zăbovi mai multe ceasuri. Se grăbiră să-i deschidă sălile Turnului Farnese.

Doamna Sanseverina întâlni, pe platforma turnului, un biet întemnițat, care venise acolo să se bucure de jumătatea de oră de plimbare ce i se îngăduia o dată la trei zile. La întoarcere, neștiind încă să-și supravegheze vorbele, așa cum se obișnuiește la curtea unui monarh absolut, ea pomeni despre prizonierul acela, care îi istorisise întreaga lui poveste. Partidul marchizei Raversi se folosi de spusele ducesei și se grăbi să le răspândească, sperând să trezească nemulțumirea principelui. Într-adevăr, Ernest al IV-lea repeta adesea că esențialul este să impresionezi închipuirea oamenilor. „Totdeauna este o vorbă mare, afirma el, iar în

Italia ea e mai gravă ca oriunde în altă parte.“ De aceea, în viața lui, nu grația pe nimeni. Opt zile după vizita ei la fortăreață, ducesa primi o scrisoare de comutare a pedepsei, semnată de suveran şi de ministrul său, cu numele în alb. Prizonierul, al cărui nume urma să fie scris de doamna Sanseverina, îşi redobândea bunurile şi îngăduința de a se duce să-şi petreacă restul zilelor în America. Ducesa completă scrisoarea cu numele omului care-i vorbise. Din nefericire, acesta era mai mult un ticălos, un bicisnic; din pricina mărturisirilor lui, fusese osândit la moarte faimosul Ferrante Palla.

Caracterul excepțional al acestei grațieri încununa, în mod deosebit de plăcut, situația doamnei Sanseverina. Contele Mosca era nebun de fericire; epoca aceea fu una dintre cele mai frumoase din viața sa şi avu o înrâurire hotărâtoare asupra destinului lui Fabricio. Acesta se mai afla încă la Romagnano, lângă Novara. Se spovedea, vâna, nu citea nimic şi, potrivit sfaturilor primite, făcea curte unei doamne din nobilime. Ducesa continua să fie puțin nemulțumită de această ultimă obligație. Un alt semn, care nu părea de bun augur pentru conte, era faptul că, deşi ducesa îi dovedea o sinceritate absolută, gândind despre orice cu glas tare în prezența lui, despre Fabricio nu-i vorbea niciodată, decât după ce chibzuia mai înainte în ce fel să o facă.

— Dacă vrei, îi spuse într-o zi contele, îi voi scrie drăguțului dumitale frate de pe malul lacului Como şi, cu puțină trudă pentru mine şi pentru unii dintre prietenii mei, îl voi sili pe acest marchiz del Dongo să obțină iertarea scumpului dumitale Fabricio. Dacă e adevărat, cum nu mi-aş îngădui nicio clipă să mă îndoiesc, că Fabricio este cât de cât superior acelor tineri care nu fac decât să-şi plimbe caii englezeşti pe străzile Milanului,

atunci ce viață poate fi pentru el cea pe care o duce la optsprezece ani, nefăcând nimic și cu perspectiva de a nu face nimic niciodată? Dacă cerul i-ar fi hărăzit o pasiune adevărată pentru indiferent ce, fie chiar și pentru pescuitul cu undița, i-aș respecta-o. Dar așa, mă întreb ce va face el la Milano, în cazul că obține grațierea? La o anumită oră, va călări un pursânge adus din Anglia, la altă oră, lipsa de ocupație îl va duce la o amantă, pe care o va iubi mai puțin decât își iubește calul... Dar, dacă îmi poruncești, mă voi strădui să-i dăruiesc nepotului dumitale acest fel de viață.

— Eu l-aș vrea ofițer, spuse ducesa.

— Ai putea sfătui un monarh să încredințeze o funcție oarecum importantă unui tânăr care:

1 – este oricând în stare de entuziasm;

2 – a arătat atâta entuziasm pentru Napoleon, încât s-a dus să i se alăture la Waterloo? Gândește-te la ceea ce am fi azi cu toții, dacă Napoleon ar fi învins la Waterloo! E drept că n-am mai avea a ne teme de liberali, dar suveranii vechilor familii domnitoare n-ar mai putea domni decât căsătorindu-se cu fiicele mareșalilor săi. Iar pentru Fabricio, cariera militară ar fi ca viața unei veverițe într-o cușcă: s-ar zbuciuma la nesfârșit, fără folos. Și, pe deasupra, ar avea mîhnirea de a se vedea întrecut de toți plebeii care vor fi dovedit devotament. Cea dintâi calitate la un tânăr, astăzi, și poate încă cincizeci de ani de acum înainte, adică atâta timp cât ne vom teme și cât timp religia nu va fi restabilită, este de a nu se arăta în stare de entuziasm și de a nu avea duh. M-am gândit la un lucru care, la început, sunt sigur că te va face să protestezi cu vehemență și care mie îmi va cere strădanii nesfârșite: o nebunie pe care vreau să o încerc pentru dumneata. Dar, mai întâi, spune-mi, ce n-aș fi în stare să fac pentru un

zâmbet de-al dumitale?

— Care-i lucrul acela? întrebă ducesa.

— Iată. Am avut ca arhiepiscopi aici, la Parma, trei membri din familia voastră: pe Ascanio del Dongo, cel care a scris, în anul 16.., pe Fabricio în 1699 şi pe al doilea Ascanio în 1740. Dacă Fabricio vrea să îmbrace haina de arhiereu şi să se distingă prin virtuți dintre cele mai înalte, îl fac episcop, nu conteaza unde, şi apoi arhiepiscop aici – bineînțeles, dacă voi continua să mă bucur de aceeaşi trecere. Ar fi o singură obiecție serioasă: voi mai rămâne, oare, destul de multă vreme ministru, ca să pot îndeplini acest frumos plan, care cere câțiva ani? Se poate întâmpla ca prințul să moară sau să aibă proasta inspirație de a mă concedia. Oricum ar fi, acesta este singurul mijloc prin care aş putea face pentru Fabricio ceva care să fie demn de dumneata.

Se sfătuiră îndelung; propunerea aceasta îi displăcea peste măsură ducesei.

— Explică-mi, încă o dată, de ce consideri că nicio altă carieră n-ar fi bună pentru Fabricio?

Contele îi explică încă o dată.

— Ştiu că-ți pare rău după uniforma strălucitoare pe care ar fi putut-o purta, adăugă el, dar n-am ce face.

După răgazul de o lună de zile, cerut pentru a chibzui în liniște, ducesa fu nevoită să recunoască, oftând, că vederile contelui erau pline de înțelepciune.

— Fabricio are de ales, îi spuse acesta: sau vrea să-şi petreacă viața călărind, cu aere scrobite, cai englezeşti în vreun mare oraş, sau se hotărăşte să îmbrățişeze o carieră potrivită cu rangul lui; cale de mijloc nu există. Din păcate, azi, un gentilom nu se poate face nici medic, nici avocat, deşi trăim în secolul avocaților. Nu uita, doamna mea, repeta contele, că îi faci nepotului dumitale, sărac

lipit la Milano, o situație de care se bucură numai acei tineri de seama lui, socotiți drept cei mai avuți. Odată obținută grațierea, îi vei da cincisprezece, douăzeci, treizeci de mii de franci, nu importă cât, fiindcă nici dumneata şi nici eu nu ne gândim să facem economii.

Ducesei îi plăceau carierele glorioase; n-ar fi vrut ca Fabricio să fie un simplu mâncător de bani; se reîntoarse la planul iubitului ei.

— Să nu-ți închipui, îi spuse iar contele, că aş avea pretenția să fac din Fabricio un fel de preot model cum sunt atâția în jurul nostru; câtuşi de puțin. Este, înainte de toate, un mare senior, şi, dacă va crede de cuviință, va putea rămâne cu desăvârşire incult, fără ca asta să-l împiedice să ajungă episcop sau arhiepiscop, în cazul că principele continuă să mă socotească drept un om de folos. Dacă poruncile Domniei Tale binevoiesc să preschimbe propunerea mea în hotărâre nestrămutată, adăugă contele, nu trebuie nicidecum ca Parma să-l vadă pe protejatul nostru într-o situație cât de cât inferioară. Căci aceea pe care i-o sortim noi ar fi prea bătătoare la ochi, dacă lumea l-ar vedea aci ca simplu preot; Fabricio nu trebuie să se înfățişeze la Parma decât cu *ciorapi violeți*[1] şi să trăiască pe un picior corespunzător. Atunci, toată lumea va ghici că nepotul dumitale trebuie să ajungă episcop şi asta nu va mai părea nimănui bătător la ochi. Dacă ar fi după mine, l-aş trimite pe Fabricio să studieze teologia la Neapole, timp de trei ani. În timpul vacanțelor Academiei Ecleziastice, ar putea să se ducă să vadă Parisul

[1] În Italia, tinerii cărturari sau cei care se bucurau de o protecție îşi luau titlul de monsenior şi prelat, ceea ce nu înseamnă episcop; ei purtau ciorapi violeți Pentru a fi un monsenior, nu depuneai jurământ, astfel că puteai să-ți scoți ciorapii violeți şi să te însori. (*n.a.*)

sau Londra; dar să nu se arate, pentru nimic în lume, la Parma.

Vorbele acestea o făcură pe ducesă să se înfioare. Trimise nepotului ei un curier cu o scrisoare, prin care îi cerea să vină la Piacenza. Mai trebuie să adăugăm că acel curier era purtătorul actelor şi banilor trebuitori?

Ajuns cel dintâi la Piacenza, Fabricio alergă în întâmpinarea ducesei şi o îmbrăţişa cu atâta înfocare, încât aceasta izbucni în lacrimi. Fu bucuroasă că Mosca nu era de faţă; de când se iubeau, era prima oară că încerca un asemenea simţământ.

Fabricio fu adânc mişcat şi mai apoi mâhnit de planurile pe care ducesa le făcuse pentru el; speranţa lui de totdeauna fusese că, odată ce povestea de la Waterloo va fi fost dată uitării, va sfârşi prin a îmbrăca haina militară.Un lucru o izbi pe ducesă, sporind şi mai tare părerea romantică pe care şi-o făcuse despre nepotul ei: Fabricio respinse cu tărie să ducă o viaţă de cafenea, într-unul din marile oraşe ale Italiei.

— Ia închipuie-te pe Corso, la Neapole sau Florenţa cu nişte cai englezeşti pursânge! Ai avea un apartament frumos, trăsură la scară pentru a ieşit seara şi câte şi mai câte. Şi contesa stăruia cu atât mai multă plăcere descrierea acestor bucurii ieftine, cu cât îl vedea pe Fabricio respingându-le cu dispreţ. „E un adevărat erou“, îşi spuse ea.

— Şi, după zece ani de asemenea desfătări, cu ce mă voi fi ales? o întrebă el. Ce voi fi eu însumi? Un tânăr *tomnatic*, silit să se dea în lături în faţa celui dintâi adolescent frumos, care îşi va face intrarea în lume, tot pe un cal englezesc?

La început, Fabricio se împotrivi din răsputeri să ia calea bisericii; se gândea că ar putea pleca la New York, să se facă cetăţean şi soldat republican al Americii.

— Ce mare greşeală ai săvârşi! îi spuse contesa. De război tot n-ai avea parte şi, în schimb, te-ai scufunda în aceeaşi viaţă de cafenea, numai că fără eleganţă, fără muzică, fără dragoste... şi... crede-mă, atât pentru tine cât şi pentru mine, plecarea ta în America ar fi nespus de tristă. Apoi îi vorbi despre cultul *zeului dolar* şi despre respectul pe care trebuie să-l ai acolo pentru meşteşugari. Se reîntoarseră, deci, la preoţie.

— Înainte de a te face soldat, îi spuse ducesa, cugetă la ceea ce îţi cere contele. Nu e căutuşi de puţin vorba să fii un biet preot cu purtări mai mult sau mai puţin exemplare şi virtuoase, ca abatele, de pildă. Aminteşte-ţi de unchii tăi, care au fost arhiepiscopii Parmei; reciteşte însemnările în legătură cu viaţa lor, din suplimentul la genealogia familiei. Un om cu numele tău trebuie să fie, mai înainte de toate, un mare senior, nobil... generos, apărător al dreptăţii, menit de la început să se afle în fruntea cinului său religios... şi nesăvârşind, în toată viaţa lui, decât o singură ticăloşie, dar care să-i fie de mare folos.

— Aşadar, praf s-alege de toate iluziile mele, oftă, Fabricio din adâncul pieptului. Dureroasă jertfă! Mărturisesc că nu mă gândisem la groaza faţă de entuziasm şi de inteligenţă a suveranilor absoluţi, chiar atunci când acestea sunt desfăşurate în interesul lor, şi care va domni de aci înainte printre ei.

— Gândeşte-te că o proclamaţie, un capriciu al inimii, îl aruncă pe omul entuziast în partidul advers celui pe care l-a servit toată viaţa!

— Eu, entuziast! se miră Fabricio; ciudată învinuire! Eu, care nici măcar nu sunt în stare să mă îndrăgostesc!

— Cum? strigă ducesa.

— Când am cinstea de a face curte unei femei frumoase, fie ea şi de viţă nobilă, fie chiar şi cucernică, nu

mă pot gândi la ea decât doar atunci când o văd.

Mărturisirea aceasta făcu o stranie impresie asupra ducesei.

— Îți cer să-mi acorzi o lună de zile, se rugă Fabricio, ca să-mi iau rămas-bun de la doamna C... din Novara şi, ceea ce e şi mai greu pentru mine, de la toate visurile vieții mele. De asemenea, voi scrie mamei, care va fi atât de drăguță să vină să mă vadă la Belgirato, pe malul piemontez al lacului Maggiore şi, de azi în treizeci şi una de zile, voi fi la Parma, *incognito*.

— Să nu cumva să faci una ca asta! strigă ducesa, care nu voia ca Mosca să o vadă vorbind cu Fabricio.

Se revăzură amândoi la Piacenza; de astă dată, ducesa era foarte tulburată; la curte se stârnise furtună. Partidul marchizei Raversi era în pragul victoriei; se vorbea chiar de o posibilă înlocuire a contelui Mosca cu generalul Fabio Conti, şeful grupării denumite, la Parma, *partidul liberal*. Ascunzându-i doar numele rivalului din ce în ce mai bine văzut de principe, ducesa îi povesti lui Fabricio totul. Ea stărui din nou asupra sorților săi de izbândă, chiar şi cu perspectiva de a fi lipsit de atotputernica protecție a contelui.

— M-am hotărât: intru pe trei ani la Academia Ecleziastică de la Neapole, strigă Fabricio, şi cum, înainte de toate, trebuie să fiu un tânăr gentilom, iar tu mă sileşti să duc o viață aspră, de seminarist virtuos, această şedere la Neapole nu mă înspăimântă câtuşi de puțin: parcă la Romagnano trăiam altfel? Cei de acolo începeau să mă creadă iacobin. În exilul meu, am descoperit că sunt tare incult: nu ştiu nici latineşte şi nici măcar să scriu ca lumea. Tot îmi pusesem în minte să mă apuc de învățătură, la Novara; voi studia, cu dragă inimă, teologia la Neapole; e o ştiință foarte complicată.

Ducesa fu încântată.

— Dacă suntem alungați, îi spuse ea, venim să te vedem la Neapole. Dar, cum deocamdată ai primit să îmbraci ciorapi violeți, contele, care cunoaşte bine Italia de azi, m-a însărcinat să-ți dau un sfat: crede sau nu ceea ce ți se spune, *dar pentru nimic în lume nu aduce vreo obiecție*. Închipuieți, de pildă, că ai învăța să joci whist; ți-ar trece prin minte să aduci obiecții asupra regulilor de joc ale whistului? I-am spus contelui că eşti credincios şi s-a bucurat mult: e un lucru foarte trebuincios, atât în lumea noastră, cât şi pe lumea cealaltă. Dar, dacă crezi, să nu cumva să faci prostia de a vorbi cu neplăcere despre Voltaire, Diderot, Raynal şi de toți acei zevzeci de francezi, precursori ai celor două camere. Numele lor să fie cât mai rar pe buzele tale, iar dacă vreodată va fi totuşi nevoie, vorbeşte despre ei cu o ironie stăpânită: sunt oameni ale căror păreri au fost demult combătute şi ale căror atacuri nu mai au niciun fel de însemnătate. Crede şi tu orbeşte tot ce ți se va spune la Academie. Gândeşte-te că sunt „unii care vor ține seama de cele mai mărunte observații pe care le vei face; ți se va ierta vreo mică aventură, galantă, dacă va fi dusă la bun sfârşit, dar nici o singură îndoială; iar, cu vârsta, scad aventurile şi cresc îndoielile. Urmează aceleaşi principii şi în fața duhovnicului. Vei căpăta o scrisoare de recomandare către un episcop *factotum* al cardinalului arhiepiscop al Neapolului; lui şi numai lui să-i mărturiseşti isprava ta din Franța şi prezența ta, la 18 iunie, în împrejurimile Waterlooului. De altfel, caută de scurtează povestea asta, micşoreaz-o cât poți, mărturiseşte numai pentru ca să nu ți se poată imputa că ai ascuns-o; pe atunci, erai doar atât de copil.

Cea de-a povață pe care contele ți-o trimite este următoarea: dacă în timpul unei convorbiri îți trece prin cap vreun argument sclipitor prin inteligența lui, vreo

replică zdrobitoare, în stare să schimbe cursul discuției, nu te lasă pradă ispitei de a străluci, și taci; oameni pătrunzători îți vor citi în ochi scăparea de duh. Vei avea tot timpul să ai spirit când vei fi episcop.

Fabricio își făcu intrarea în societatea din Neapole cu o trăsură modestă și patru slujitori, milanezi de treabă, trimiși de mătușă-sa. După un an de învățătură, nimeni nu spunea despre el că ar fi om de duh, ci era privit ca un mare senior sârguincios, foarte generos, și cu apucături cam slobode.

Anul acela, în care Fabricio petrecu destul de bine, fu cumplit pentru ducesă. De trei sau patru ori, contele se află la un pas de pierzanie; principele, mai fricos ca niciodată, fiindcă, pe deasupra, mai era și bolnav, își închipuia că, dându-l afară pe Mosca, se va descotorosi totodată și de groaznica amintire a execuțiilor săvârșite înainte de numirea contelui în funcția de ministru. În schimb, Rassi era marele favorit, pe care voia să-l păstreze mai presus de orice. Primejdiile ce se abătură asupra contelui i-o apropiară nespus pe ducesă, care nici nu se mai gândea la Fabricio. Ca să dea un temei eventualei lor retrageri, doamna Sanseverina constată pe neașteptate că aerul umed al Parmei, ca al întregii Lombardii, de altfel, nu-i pria defel sănătății sale. În cele din urmă, după intervale de dizgrație, oare merseră până acolo încât, cu toată funcția lui de prim-ministru, contele rămase uneori câte douăzeci de zile la rând fără să-și vadă suveranul între patru ochi, Mosca birui. Obținu ca generalul Fabio Conti, pretinsul liberal, să fie numit comandant al cetățuii unde erau întemnițați liberalii judecați de Rassi.

— Dacă are să se arate îngăduitor fața de ei, îi spunea Mosca prietenei sale, va fi dizgrațiat ca un iacobin, ale cărui idei politice îl fac să-și uite datoriile de general;

dacă, dimpotrivă, dă dovadă de asprime și se poartă nemilos – și mi se pare că asta are să fie –, atunci încetează a mai fi șeful propriului partid și toate familiile care au pe câte unul dintr-ai lor la cetățuie îl vor dușmăni de moarte. Bietul om o fi știind el să facă pe supusul și pe respectuosul în preajma principelui și, la nevoie, să-și schimbe hainele de patru ori pe zi; poate chiar să discute o chestie de etichetă, dar, în schimb, nu este în stare să urmeze drumul anevoios pe care a pornit, singurul prin care se poate salva. Şi apoi, mai sunt şi eu pe aici.

A doua zi după numirea generalului Fabio Conti, numire ce punea capăt crizei ministeriale, se zvoni că Parma avea să aibă o gazetă ultramonarhică.

— Câte certuri se vor isca din pricina acestui ziar! spuse ducesa.

— După apariția lui, care va fi fost, cred, capodopera vieții mele, răspunse contele râzând, puțin câte puțin și, chipurile, fără voia mea, voi lăsa să mi se ia din mână conducerea ei de către ultrafurioşi. Am avut grijă să prevăd, pentru redactori, retribuții grase. Acum, toți se vor bate pentru ocuparea acelor posturi; și cu asta se va mai scurge vreo lună, două, timp în care se vor uita şi primejdiile prin care am trecut. Importanții domni P. şi D. au şi intrat în competiție.

— Dar această gazetă va fi de o absurditate revoltătoare.

— Asta şi vreau. Alteța Sa o va citi în fiece dimineață şi va admira doctrina mea, cel care i-am pus bazele. În ce privește amănuntele, va fi sau nu de acord; fapt este că, din ceasurile pe care le consacră lucrului, scădem dintr-un condei două. Ziarul îşi va atrage oarecare neplăceri, dar în momentul când vor începe plângerile serioase, peste opt sau zece luni, gazeta va fi încăput în întregime pe mâna ultrafurioşilor. Tocmai partidul care astăzi mă stânjeneşte

pe mine cel mai mult va fi acela care va trebui să răspundă, iar eu voi fi acela care va ridica obiecții împotriva ziarului. La drept vorbind, prefer o sută de absurdități strigătoare la cer, decât să fie trimis un singur om la ştreang. Cine îşi mai aminteşte de o absurditate strecurată în cine ştie ce număr al gazetei oficiale, după doi ani de la apariția ei? Pe câtă vreme fiii şi familia spânzuratului mă urăsc de moarte şi ura lor va dura atât cât şi mine, ba poate chiar îmi va scurta viața.

Ducesa, care se pasiona întotdeauna pentru câte ceva, fiind veşnic ocupată şi niciodată inactivă, avea mai multă minte decât întreaga curte a Parmei la un loc; dar îi lipsea răbdarea şi acea prefăcută nepăsare, atât de necesare când vrei să reuşeşti în lumea intrigilor. Totuşi, ajunsese să cunoască şi să urmărească plină de încordare interesele diferitelor bisericuțe, ba începea chiar să se bucure de o oarecare trecere pe lângă suveran.

Principesa domnitoare, Clara-Paolina, înconjurată de toate onorurile, dar roaba celei mai învechite etichete, se socotea cea mai nefericită dintre femei. Plină de simpatie, ducesa Sanseverina se străduia cu tot dinadinsul să-i dovedească limpede că nu era chiar atât de nefericită. Trebuie ştiut că Ranucio-Ernest al IV-lea nu-şi vedea soția decât în timpul cinei, care ținea treizeci de minute, şi lăsa să treacă, uneori, săptămâni întregi fără să-i adreseze un cuvânt. Doamna Sanseverina încercă să schimbe această stare de lucruri; avea darul să-l înveselească pe monarh, cu atât mai mult cu cât ştiuse să-şi păstreze întreaga independență.

Să fi vrut, şi tot n-ar fi putut să nu rănească pe niciunul din tonții care mişunau la curte. Această desăvârşită lipsă de dibăcie din partea ei o făcea să fie urâtă din cale-afară de nătânga droaie a curtenilor, toți conți sau marchizi,

care se bucurau, în general, de un venit de cinci mii de franci. Ducesa înțelesese încă din primele zile primejdia care o pândea şi se strădui să placă numai suveranului şi soției sale, care avea o influență totală asupra prințului moştenitor. Ducesa se pricepea să-l distreze pe principe şi profita de nemărginita atenție pe care acesta o acorda celor mai neînsemnate vorbe ale ei, spre a-i zeflemisi pe curtenii ce n-aveau ochi s-o vadă. De când cu prostiile pe care le făcuse sfătuit de Rassi – şi prostiile stropite cu sânge nu se mai pot îndrepta – principelui îi era adesea teamă şi de cele mai multe ori se plictisea, ceea ce îl făcuse să cunoască tristețea invidiei; simțea că nu mai e în stare să petreacă şi de aceea, când îi vedea pe alții petrecând, se întuneca; fericirea altora îl scotea din fire.

— Trebuie să ne ascundem dragostea, îi spuse ducesa prietenului ei; şi îl lăsă să creadă pe suveran că nu mai era decât prea puțin îndrăgostită de conte, om, de altfel, cu totul vrednic de stimă.

Descoperirea aceasta îl fericise pe o zi întreagă pe Ranucio al IV-lea. Dar ducesa îi dădea din când în când a înțelege că are de gând să-şi îngăduie în fiecare an câte o vacanță de mai multe luni, ca să se plimbe prin Italia, pe care n-o cunoştea aproape deloc; voia să viziteze Neapole, Florența, Roma. Şi nimic pe lume nu-l putea mâhni mai mult pe suveran decât o asemenea presupusă dezertare; era una din slăbiciunile sale cele mai mari: orice lucru ce putea fi interpretat drept o dovadă de dispreț pentru capitala lui îi zdrobeau inima. Îşi dădea seama că nu are niciun mijloc de a o opri pe doamna Sanseverina să plece – pe doamna Sanseverina, care era, de departe, femeia cea mai strălucitoare din Parma. Se întâmpla chiar un lucru nemaivăzut, ținând seama de înnăscuta lene italiană; ca să asiste la zilele ei de primire, venea lumea până şi de la conacele de prin

împrejurimi. *Joile* acestea erau adevărate sărbători; aproape de fiecare dată, ducesa le pregătea musafirilor săi câte o surpriză plăcută. Principele murea de poftă să asiste şi el la una din acele faimoase *joi*, dar cum? Să se ducă la un simplu particular era un lucru pe care nici tatăl lui, nici el nu-l făcuseră niciodată!

Într-o joi, ploua şi era frig; toată seara, Ranucio al IV-lea auzi duruind, pe caldarâmul pieţei palatului, trăsurile care se îndreptau spre locuinţa doamnei Sanseverina. Avu o clipă de revoltă: alţii petreceau, iar el, principe domnitor, stăpân absolut şi care ar fi trebuit să petreacă mai mult decât toţi la un loc, se plictisea! Îşi sună aghiotantul; fu nevoit să aştepte până ce o duzină de oameni devotaţi fură trimişi să asigure paza de-a lungul străzii care ducea de la palatul Alteţei Sale la palatul Sanseverina. În cele din urmă, după un ceas, care i se păru un veac – şi în timpul căruia fu ispitit de douăzeci de ori să înfrunte pumnalele şi să pornească de capul lui, fără nicio măsură de precauţie – îşi făcu apariţia în primul salon al doamnei Sanseverina. Trăsnetul să fi căzut în salonul acela şi n-ar fi produs mai mare uimire. Într-o clipită, şi pe măsură ce principele înainta, în saloanele pline de larmă şi veselie se aşternea o tăcere înmărmurită; toate privirile se aţinteau asupra lui, uluite.

Lumea păru descumpănită; numai ducesa nu se arătă mirată. Când îşi redobândiră în cele din urmă graiul, curtenii nu mai avură cu toţii decât o singură preocupare, să dezlege această importantă problemă: ducesa fusese înştiinţată de această vizită sau fusese şi ea luată prin surprindere, ca toată lumea?

Principele petrecu bine şi vom vedea, din cele ce urmează, firea spontană a ducesei precum şi puterea nelimitată pe care o dobândise asupra lui prin aluziile uşoare, dibaci strecurate, la o eventuală plecare.

Petrecându-l pe principe spre ieşire şi în timp ce acesta îi spunea vorbe cât se poate de plăcute, îi veni o idee cu totul năstruşnică, pe care îndrăzni să i-o spună cu toată simplitatea.

— Dacă Alteța Voastră serenisimă ar binevoi să adreseze principesei trei sau patru din aceste fraze fermecătoare, cu care este atât de darnică față de mine, m-ar ferici cu mult mai mult decât spunându-mi acum că sunt frumoasă. Căci n-aş voi pentru nimic în lume ca principesa să vadă cu ochi răi înalta favoare cu care Alteța Voastră mă onorează.

Ranucio al IV-lea o privi țintă şi-i răspunse rece:

— După câte ştiu, sunt liber să mă duc unde-mi place. Ducesa roşi.

— Voiam doar, vorbi ea repede, ca Alteța Voastră să nu fie expusă a face un drum de prisos, căci *joia* de azi va fi cea din urmă: mă duc să petrec câteva zile la Bologna sau Florența.

Când se întoarse în saloanele ei, toți îşi închipuiră că se bucură în cel mai înalt grad de favoarea suveranului, fără să ştie că ea făcuse ceea ce nu cutezase încă nimeni la curtea Parmei.

La un semn al ei, contele se ridică de la masa de whist şi o urmă într-un salonaş iluminat, dar pustiu.

— Ai făcut un lucru plin de îndrăzneală, îi spuse el; eu nu te-aş fi sfătuit. Dar cum, în inimile foarte îndrăgostite, adăugă el râzând, fericirea sporeşte dragostea, nu pot să-ți spun decât atât: dacă pleci mâine dimineață, eu te urmez mâine seară. Ceea ce mă sileşte să întârzii, este această corvoadă a Ministerului de Finanțe, cu care am făcut prostia să mă încarc, însă în patru ore bine folosite, se poate da în primire orice visterie. Să ne întoarcem, aşadar, în saloane, draga mea, şi să ne dăm aere de înfumurare

ministerială, câtă vrem şi fără să ne pese; e poate cea din urmă reprezentaţie pe care o mai oferim în acest oraş. Dacă îşi închipuie cumva că ai încercat să-l înfrunţi, omul acesta e în stare de orice, sub cuvânt că a vrut să *dea o pildă*. Îndată ce musafirii vor fi plecat, ne vom gândi la mijlocul de a te baricada în casă până mâine; dar cel mai bun lucru ar fi, poate, să pleci, fără să mai aştepţi, la conacul dumitale de la Sacca, pe malul Padului, care prezintă avantajul de a nu fi decât la o jumătate de oră depărtare de statele austriece.

Dragostea şi amorul propriu al ducesei cunoscuseră o clipă de fericire nespusă; îl privi pe conte şi ochii i se umplură de lacrimi. Un ministru atât de puternic, înconjurat de droaia aceea de curteni, care îl copleşeau cu omagii asemănătoare celor pe care le adresau monarhului însuşi, să lase totul pentru ea, ba încă şi cu atâta uşurinţă!

Reîntorcându-se în saloanele cele mari, era nebună de bucurie. Şi toată lumea se ploconea în faţa ei.

— Ce mult a schimbat-o fericirea pe ducesă, şopteau, prin toate colţurile, curtenii. E de nerecunoscut! În sfârşit, această fire romană, atât de trufaşă, binevoieşte să preţuiască favoarea nemăsurată pe care i-a făcut-o suveranul!

Spre sfârşitul serii, contele se apropie de ducesă:

— Am să-ţi dau unele veşti.

De îndată, persoanele care se aflau în preajmă se îndepărtară.

— Înapoindu-se la palat, începu să povestească Mosca, principele s-a anunţat la soţia sa. Îţi închipui ce uimire! „Vin să-ţi povestesc, i-a spus el, despre o seară, ce-i drept, foarte plăcută, pe care am petrecut-o la Sanseverina. Ea m-a rugat să-ţi descriu felul în care a transformat acel vechi palat afumat.“ Şi, după ce s-a aşezat, a început să

descrie fiecare din saloanele Domniei Tale. A rămas mai bine de douăzeci şi cinci de minute cu nevastă-sa, care plângea de bucurie; şi, cu toată deşteptăciunea ei, n-a fost în stare să găsească nicio vorbă cu care să contribuie la conversaţia uşoară pe care Alteţa Sa binevoia să o aibă cu dânsa.

Ranucio al IV-lea nu era om rău, orice ar fi zis liberalii din Italia. Într-adevăr, azvârlise în închisoare destui dintre ei, dar o făcuse mai ales de frică; din când în când, ca şi cum ar fi vrut să se scuze pentru anumite amintiri, spunea: „Mai bine să-l omori pe dracu' decât să te omoare el pe tine". A doua zi după serata de care am vorbit, se simţea tare vesel; făcuse două lucruri bune: se dusese la o *joi* şi-i vorbise soţiei sale. La cină, îi vorbi din nou; într-un cuvânt, acea *joi* a doamnei Sanseverina pricinui o revoluţie casnică de care vui întreaga Parmă; marchiza Raversi fu consternată, iar ducesa se bucură de două ori: îi putuse fi de folos iubitului ei şi îşi dăduse seama că e mai îndrăgostit de ea ca niciodată.

— Şi toate astea din pricina unui gând nesăbuit ce mi-a trecut prin minte, îi spuse ea contelui. Ştiu că aş fi mai liberă la Roma sau la Neapole, dar aş mai putea oare găsi acolo un joc la fel de atrăgător? De bună seamă, nu. Iar dumneata, dragă conte, mă faci fericită.

CAPITOLUL AL ŞAPTELEA

Cu asemenea mărunte întâmplări de curte, la fel de neînsemnate ca şi cele povestite în capitolul precedent, ar trebui să ţesem istoria celor patru ani următori. În fiecare primăvară, marchiza del Dongo venea, împreună cu fiicele ei, să petreacă două luni la palatul Sanseverina sau la conacul de la Sacca, pe malul Padului. Trăiau acolo clipe plăcute, vorbeau de Fabricio... dar contele nu se înduplecă să-i îngăduie o singură vizită la Parma. Ducesa şi ministrul trebuiră să îndrepte câteva pozne de-ale lui, însă, în general, Fabricio urma cu destulă supunere sfaturile primite: se purta ca un mare senior care studiază teologia şi care nu se sprijină defel pe titluri pentru a fi avansat. La Neapole, începuse să-l pasioneze studiul antichităţii şi se apucase să facă săpături; pasiunea aceasta o înlocuise aproape cu totul pe aceea a cailor. Îşi vânduse caii englezeşti, pentru a continua nişte săpături la Misena, unde descoperise un bust al lui Tiberiu tânăr, care îşi aflase locul printre cele mai frumoase rămăşiţe ale antichităţii. Descoperirea aceasta îi prilejuise una dintre cele mai mari bucurii pe care le încercase la Neapole. Era înzestrat cu o fire mult prea aleasă pentru a căuta să imite pe ceilalţi tineri şi a se apuca, de pildă, să joace, cu prefăcută

seriozitate, rolul de îndrăgostit. Fără îndoială că femeile nu-i lipseau, dar ele nu însemnau nimic pentru el şi, cu toată vârsta lui, se putea spune că nu ştie încă ce e iubirea; poate tocmai de aceea era atât de iubit. Nimic nu-l împiedica să se poarte cu cel mai deplin sânge rece, căci în ochii lui o femeie tânără şi frumoasă nu însemna nimic mai mult decât orice altă femeie tânără şi frumoasă, numai că ultima pe care-o cunoştea îi părea cea mai atrăgătoare.

În ultimul an al şederii sale la Neapole, una dintre doamnele cele mai admirate din oraş făcuse chiar adevărate nebunii pentru el, ceea ce mai întâi îi plăcuse, dar mai apoi sfârşise prin a-l plictisi în asemenea măsură, încât printre pricinile pentru care se bucură că pleacă de acolo fu şi aceea de a fi eliberat de atenţiile fermecătoarei ducese A... În 1821, fiindcă îşi trecuse destul de bine examenele, directorul său de studii primi o cruce şi un dar, iar el porni spre a vedea, în sfârşit, acel oraş al Parmei, la care se gândise atât de des. Acum era *monsignore* şi avea patru cai la trăsură, dar la ultima staţie de poştă, înainte de Parma, nu-şi mai luă decât doi. Ajungând în oraş, se opri în faţa bisericii San Giovanni, unde se afla bogatul mormânt al arhiepiscopului Ascanio del Dongo, strămoşul său, autorul *Genealogiei latine*. După ce se rugă la mormânt sosi, pe jos, la palatul mătuşii sale, unde nu era aşteptat decât peste câteva zile. Saloanele ducesei erau pline de lume şi musafirii nu întârziară să plece.

— Acum, spune-mi: eşti mulţumită de mine? o întrebă Fabricio azvârlindu-i-se în braţe. Datorită ţie, am petrecut la Neapole patru ani destul de fericiţi, în loc să mi se urască la Novara cu o iubită încuviinţată de poliţie.

Ducesei nu-i venea să-şi creadă ochilor. Dacă l-ar fi văzut trecând pe stradă, nici nu l-ar fi recunoscut. I se păru, ceea ce şi era, unul dintre cei mai chipeşi bărbaţi ai

Italiei; un farmesc nespus se desprindea din trăsăturile lui. Îl trimisese la Neapole cu înfăţişarea unui flăcăiandru curajos şi trăsnit; pe atunci, cravaşa, de care nu se despărţea niciodată, părea să facă parte din însăşi fiinţa lui. Acum, în faţa străinilor, i se păru plin de noblețe şi stăpânire de sine, iar între patru ochi regăsi în el întreaga înflăcărare a primei lui tinereți. Era un diamant căruia şlefuiala nu-i ştirbise nimic din strălucire. Trecuse mai puțin de o oră de la venirea lui Fabricio, când se ivi şi contele Mosca; sosea cam prea devreme. Tânărul îi mulțumi cu atâta căldură pentru crucea de Parma acordată directorului său de studii şi îşi exprimă cu atâta măsură recunoştința pentru alte bunăvoințe, despre care nici nu îndrăznea să vorbească pe față, încât ministrul îl aprecie cât se poate de mult. „Nepotul tău, îi spuse el încet ducesei, e făcut pentru a ocupa toate înaltele funcții în care vei vrea să-l ridici mai târziu.“ Şi totul merse de minune, până în clipa când contele, care era încântat de Fabricio şi care până atunci fusese atent îndeosebi la vorbele şi felul lui de a fi, îşi întoarse privirile spre ducesă şi descoperi în ochii ei ceva cu totul nou. „Băiatul ăsta face aici o impresie cam ciudată“, îşi spuse el, şi gândul acesta îi fu amar. Contele intrase în cel de-al cincizecilea an al vieții sale, realitate dureroasă şi ale cărei urmări nu poate să le simtă decât un bărbat îndrăgostit la nebunie. Îşi spuse că, pesemne, nu era bun şi demn de a fi iubit decât, în ciuda severităților sale, ca ministru. Căci, pentru el, cifra aceasta dureroasă, cincizeci, îi întuneca întreaga viață şi ar fi fost în stare să-l înrăiască până şi față de el însuşi. De cinci ani, de când o înduplecase pe ducesă să vină la Parma, ea îi stârnise adesea gelozia, mai ales la început, însă nu-i dăduse niciodată prilejul de a se plânge cu adevărat. Îşi închipuise, şi avea dreptate, că numai pentru a fi mai sigură de inima lui

recursese la unele nevinovate atenții față de câțiva filfizoni din preajma lor. Bunăoară, era sigur că ea respinsese curtea pe care încercase să i-o facă principele şi că rostise chiar, cu acel prilej, o vorbă plină de învățăminte:

— Dacă aş primi omagiile Alteței Voastre, îi spusese ducesa râzând, cu ce obraz aş mai îndrăzni să mă înfățişez contelui?

— Aş fi şi eu aproape tot atât de încurcat ca şi dumneata. Dragul de el! Prietenul meu! Însă e o încurcătură de care mi-ar fi foarte lesne să scap şi la care m-am gândit: l-aş trimite pe conte la fortăreață, să stea acolo până la sfârşitul zilelor.

În clipa sosirii lui Fabricio, ducesa fu copleşită de o asemenea fericire, încât nici nu bănui gândurile pe care expresia ochilor ei le putea trezi în mintea contelui. Acesta fu adânc impresionat, iar bănuielile lui rămaseră fără leac.

Fabricio fu primit de suveran, la două ceasuri după sosire. Căci ducesa, prevăzând buna impresie pe care această audiență, pe nepusă masă, avea să o producă asupra opiniei publice, o solicita de două luni de zile. O asemenea favoare acordată nepotului ei îl punea, din capul locului, mai presus de toți; pretextul fusese că băiatul se afla doar în trecere prin Parma, ducându-se să-şi vadă mama, în Piemont. În clipa în care un mic bilețel al ducesei îl vesti pe principe că Fabricio era la ordinele lui, Alteța Sa se plictisea. „Acum, îşi zise el, are să mi se înfățişeze un fel de sfinţişor, cu o mutră toantă sau vicleană". Comandantul pieței îi şi raportase despre vizita nou-venitului la mormântul arhiepiscopului. Când colo, principele se pomeni cu un tânăr înalt, pe care, fără ciorapii săi violeți, l-ar fi luat drept un june ofițer.

Această primă impresie neaşteptată îi alungă plictisul: „Iată un flăcău, îşi spuse el, pentru care mi se vor cere cine ştie ce favoruri, toate cele de care pot să dispun, pesemne.

Deocamdată, abia a sosit, trebuie să fie emoționat; hai să fac cu el puțină politică iacobină, să vedem cam ce are să ne răspundă."

După primele vorbe binevoitoare:

— Spune-mi, *monsignore*, îl întrebă el pe Fabricio, poporul din Neapole este fericit? Îşi iubeşte regele?

— Alteță serenisimă, îi răspunse acesta, fără să şovăie nicio clipă, de multe ori, trecând pe stradă, am admirat minunata ținută a soldaților din diferitele regimente ale Maiestății Sale regelui; cei de neam sunt respectuoşi față de stăpânii lor, aşa cum se şi cuvine; cât despre oamenii de rând, vă mărturisesc că în viața mea n-am îngăduit ca aceştia să-mi vorbească despre altceva decât despre munca pentru care îi plătesc.

— Ei, drăcie! îşi zise principele. Cocoşelul ăsta bine dresat a crescut la şcoala Sanseverinei. Prinzând gust, se folosi de toată îndemânarea lui pentru a-l trage pe Fabricio de limbă, în legătură cu un subiect atât de periculos. Însuflețit de primejdie, tânărul avu norocul să găsească răspunsuri admirabile: a face caz de dragoste pentru rege, spunea el, este aproape o obrăznicie, căci ceea ce i se datorează este mai întâi de toate supunere oarbă. Față de atâta prevedere, suveranul mai-mai că se indispuse. După cât se pare, iată că ne-a sosit de la Neapole un om de duh; dar mie nu prea îmi place soiul ăsta, căci oricât s-ar călăuzi după cele mai sănătoase principii şi oricât ar fi el de bună-credință, un astfel de om este întotdeauna, într-un fel sau altul, văr primar cu Voltaire şi Rousseau.

Principele se afla oarecum înfruntat de purtarea atât de cuviincioasă şi de răspunsurile atât de fără greş ale acelui tinerel abia ieşit de pe băncile şcolii; ceea ce prevăzuse nu se întâmpla defel: cât ai clipi, schimbă tonul şi începu a-i

vorbi ca de la om la om, ajungând, în câteva cuvinte, până la marile principii ale societății și guvernului. Rosti chiar, adaptându-le la împrejurarea respectivă, câteva fraze ale lui Fénelon, pe care trebuise să le învețe pe de rost încă din copilărie, pentru a le folosi în audiențe publice.

— Principiile acestea te vor fi uimind, tinere, îi spuse el lui Fabricio (îl numise *monsignore* la începutul audienței și intenționa să i se adreseze tot astfel la despărțire, dar socotea că e mai dibaci din partea lui ca, în timpul întrevederii, să-i dea o denumire prietenească, ce ar fi înlesnit întorsătura patetică pe care voia să o dea convorbirii); principiile acestea te vor fi uimind, tinere, și mărturisesc că ele nu seamănă nici pe departe cu *pologhiile absolutiste* (spuse textual acest lucru) ce se pot citi zilnic în ziarul meu oficial... Dar, dragă Doamne, ce stau eu să-ți vorbesc despre un ziar, despre care, cu siguranță, nici nu știi cum arată?

— Rog pe Alteța Voastră serenisimă să mă ierte. Nu numai că citesc ziarul Parmei, care mi se pare de ajuns de bine scris, dar cred, odată cu el, că tot ce s-a făcut de la moartea lui Ludovic al XIV-lea, de la 1715 încoace, este în același timp o crimă și o prostie. Cel mai de seamă țel dat omului pe pământ este mântuirea lui, nu pot fi două feluri de a vedea în această privință, iar fericirea asta trebuie să dăinuiască în vecii vecilor. Cuvintele *libertate*, *dreptate, fericire a celor mulți* sunt infame și criminale; ele dau cugetelor deprinderea de a discuta și de a se îndoi. Camera Deputaților *n-are încredere* în ceea ce oamenii numesc *minister*. Iată această fatală deprindere a *neîncrederii*, odată intrată în suflet, slăbiciunea omenească o aplică la tot, iar omul ajunge să se îndoiască de Biblie, de rânduielile bisericii, de tradiție și așa mai departe; din clipa aceea e pierdut. Chiar dacă această neîncredere față de autoritatea prinților unși de Dumnezeu ar da omului

– ceea ce e groaznic de fals şi criminal de admis – cei douăzeci sau treizeci de ani din fericirea pe care fiecare dintre noi are dreptul să-i pretindă în viaţă, ce înseamnă oare o jumătate de secol, sau chiar un secol întreg, faţă de o veşnicie de chinuri?

Din felul în care vorbea Fabricio, era limpede că el caută să-şi orânduiască gândurile în aşa fel, încât să se facă pe cât se poate mai uşor de înţeles de către interlocutorul său şi se vedea cât de colo că nu spune o lecţie învăţată pe dinafară.

Curând, prinţul nu se mai osteni să lupte cu tânărul acesta, al cărui fel de a fi, simplu şi grav, îl stingherea.

— Cu bine, *monsignore*, îi spuse el tam-nisam; văd că la Academia Ecleziastică din Neapole se dă o educaţie deosebită, de aceea, atunci când asemenea învăţăminte sunt sădite într-o minte atât de aleasă, nici nu e de mirare că roadele sunt şi ele strălucite. Cu bine! şi îi întoarse spatele.

„Nu i-am plăcut dobitocului ăstuia", îşi zise Fabricio.

„Acum rămâne de văzut, îşi spuse suveranul, de îndată ce rămase singur, dacă tânărul acesta frumos e în stare să se înflăcăreze şi să ardă pentru ceva; în acest caz, ar fi desăvârşit... Cine altul ar fi putut repeta cu mai multă isteţime lecţia mătuşii sale? Parcă o auzeam pe dânsa vorbind. Dacă ar izbucni aici, la mine, o revoluţie, ea ar fi aceea care ar redacta *Monitorul*, precum odinioară vestita San Felice[1], la Neapole. Numai că San Felice, în ciuda celor douăzeci de ani şi a frumuseţii sale, a fost nitel spânzurată

[1] Marchiza de San Felice (1768–1800): partizană a republicii instaurate la Neapole în 1799; după restaurarea monarhiei la Neapole, a fost executată. Ziarul republican *Monitorul napolitan* nu a fost editat de ea, ci de marchizul Fonseca, de asemenea executat. (*n.tr.*)

– aviz femeilor prea isteţe.“ Socotindu-l pe Fabricio discipolul mătuşă-sii, principele se înşela: oamenii inteligenţi, care se nasc pe tron sau în preajma tronului, îşi pierd, cu timpul, orice urmă de bun-simţ; osândesc libertatea de vorbire, fiindcă li se pare mojicie şi nu mai admit în jurul lor decât măşti, având totuşi pretenţia că pot judeca frumuseţea chipurilor care le poartă şi, culmea hazului, se cred plini de tact. În cazul nostru, de pildă, Fabricio era sincer convins de aproape tot ceea ce l-am auzit spunând; drept e, însă, că nu i se întâmpla să se gândească nici de două ori pe lună la toate aceste mari principii. Era deştept, avea gusturi vii şi îndrăzneţe, dar era credincios.

Pofta de libertate, moda şi cultul *fericirii celor mulţi*, pe care le îndrăgise veacul al XlX-lea, nu erau pentru el decât o *erezie*, care avea să treacă cum trecuseră şi altele, dar numai după ce va fi omorât sumedenie de suflete, aşa cum ciuma, când se abate pe undeva, omoară sumedenie de trupuri. Şi, cu toate astea, Fabricio citea cu desfătare ziarele franceze, ba chiar făcea şi unele nesocotinţe ca să şi le procure.

Ieşind cam burzuluit de la audienţa sa la palat, îi povesti mătuşă-sii asalturile la care fusese nevoit să facă faţă.

— Du-te îndată la părintele Landriani, bunul nostru arhiepiscop; ia-o pe jos, urcă scara încetişor, fă cât mai puţin zgomot în anticameră; dacă te face să aştepţi, cu atât mai bine, de o mie de ori mai bine! Într-un cuvânt, fii apostolic!

— Înţeleg, spuse Fabricio, omul nostru e un Tartuffe.

— Nicidecum, este virtutea personificată.

— Chiar şi după ceea ce a făcut, când cu execuţia contelui Palanza? se miră Fabricio.

— Da, dragul meu, chiar şi după ceea ce a făcut: tatăl arhiepiscopului nostru nu era decât un funcţionăraş la

Ministerul de Finanțe, un mic-burghez, ceea ce explică totul. Monseniorul Landriani e un om cu o minte ageră, cuprinzătoare, adâncă; e sincer şi-i place virtutea: sunt convinsă că dacă vreun împărat ca Decius[1] s-ar reîntoarce pe lume, el s-ar lăsa martirizat, ca şi Poliecte[2] din opera pe care am văzut-o săptămâna trecută. Aceasta este faţa cea frumoasă a medaliei; iat-o acum pe cealaltă: de îndată ce se află în prezenţa suveranului sau numai a prim-ministrului, e orbit de atâta măreţie, se tulbură, roşeşte şi îi este pur şi simplu cu neputinţă să spună „nu". De unde şi lucrurile pe care le-a făcut şi care i-au creat această cruntă faimă, în toată Italia; dar ceea ce nu se ştie este că, atunci când opinia publică i-a deschis ochii asupra procesului Palanza, el şi-a impus, drept pedeapsă, să nu ia în gură decât pâine şi apă timp de treisprezece săptămâni, adică tot atâtea săptămâni câte litere sunt în numele *Davide Palanza*. Avem aici, la curte, un ticălos, deştept nevoie mare, pe nume *Rassi*, mare judecător sau procuror general, şi care, când cu moartea contelui Palanza, l-a vrăjit pe părintele Landriani. În timpul pocăinţei lui de treisprezece săptămâni, contele Mosca, mai de milă, mai de afurisit ce era, îl poftea la masă o dată şi chiar de două ori pe săptămână: ca să fie pe placul gazdei, bunul arhiepiscop cina cu toată lumea. Ar fi considerat că a te pocăi pe faţă pentru o faptă încuviinţată de suveran însemna să dai dovadă de răzvrătire şi iacobinism. Dar se ştia că pentru fiecare masă la care datoria lui de supus credincios îl silea să mănânce ca toată lumea, arhiepiscopul

---

[1] Împărat roman între anii 249–251, renumit prin persecuţiile împotriva creştinilor (*n.tr.*)

[2] Ofiţer roman convertit la creştinism, martirizat în Armenia în jurul anului 259. Eroul principal din tragedia cu acelaşi nume de Pierre Corneille, care a inspirat compozitorului italian Donizetti opera Poliuto sau Martirii. (*n.tr.*)

se pedepsea, impunându-şi alte două zile de post negru. Monseniorul Landriani, om cu o inteligenţă superioară şi un învăţat de prima mână, n-are decât o slăbiciune, vrea să fie iubit; aşa că priveşte-l cu duioşie, iar la cea de-a treia vizită pe care i-o vei face, iubeşte-l de-a binelea. Lucrul acesta, din partea unui tânăr de viţă nobilă, îl va face să te îndrăgească de îndată. Şi nu te arăta mirat, dacă te va însoţi până la scară: arată-te obişnuit cu atari atenţii; este un om născut în genunchi, în faţa nobilimii. În afară de asta, poartă-te firesc, apostolic, nu căuta să fii deştept, să străluceşti, să dai pe loc răspunsuri spirituale; dacă nu-l sperii, are să se simtă bine în societatea ta; nu uita că trebuie să te numească, din proprie iniţiativă, mare vicar. Contele şi cu mine ne vom arăta supăraţi de această prea rapidă înălţare în grad; este absolut necesar să-i dăm suveranului această impresie.

Fabricio se grăbi să se ducă la episcopie. Acolo se întâmplă ca, printr-o ciudată şi fericită împrejurare, feciorul bunului prelat, cam fudul de ureche, să nu audă numele de *del Dongo*, drept care îi anunţă stăpânului său vizita unui tânăr preot, pe nume Fabricio; la arhiepiscop se afla un paroh cu moravuri nu prea recomandabile, pe care îl chemase la el pentru a-l admonesta. Tocmai se apucase să-l dojenească, lucru tare neplăcut pentru Sfinţia Sa şi de care abia aştepta, să scape. Astfel că îl lăsă să aştepte trei sferturi de oră pe strănepotul marelui arhiepiscop Ascanio del Dongo.

Cum să redăm toate scuzele şi toată disperarea lui când, după ce-l petrecu pe preot până la cea de-a doua anticameră, la întoarcere, întrebându-l pe cel care aştepta *cu ce îi putea fi de folos*, zări ciorapii violeţi şi auzi numele lui Fabricio del Dongo? Lucrul i se păru atât de hazliu eroului nostru, încât chiar de la această primă vizită,

într-o pornire de duioşie, se încumetă să sărute mâna sfântului prelat. Trebuie să-l fi auzit pe părintele Landriani văicărindu-se: „Un del Dongo să aştepte în anticamera mea!“ În chip de scuză, se crezu dator să-i istorisească toată povestea parohului, păcatele şi răspunsurile lui.

„E oare cu putinţă, îşi spunea Fabricio, întorcându-se la palatul Sanseverinei, ca acesta să fie omul care a grăbit uciderea nefericitului conte Palanza?“

— Ce părere are Excelenţa Voastră? îl întrebă râzând contele Mosca, când Fabricio se înapoie în salonul ducesei (contele nu voia ca Fabricio să-i numească „Excelenţă“).

— Cad ca din nori; nu mă pricep defel la oameni: dacă n-aş fi ştiut cum îl cheamă, aş fi pus prinsoare că omul acesta nu e în stare să omoare o muscă.

— Şi ai fi câştigat, îl asigură contele; numai că atunci când se află înaintea principelui sau chiar şi a mea, nu poate să spună nu. Adevărul e că, pentru a-1 impresiona de-a binelea, trebuie neapărat să am şi marele colan galben petrecut peste haină; în frac mi-ar ţine piept. De aceea, nu-l primesc niciodată fără să-mi fi pus mai întâi uniforma. Nu se cade ca tocmai noi să distrugem prestigiul puterii, ziarele franceze îl surpă şi aşa cu destulă repeziciune; mare lucru dacă *mania respectării* va mai apuca să trăiască atât cât noi! Dar, dumneata, scumpul meu nepot, vei supravieţui respectului. Vei fi om cu adevărat!

Lui Fabricio îi plăcea mult să stea de vorbă cu contele: era primul om superior care binevoia să-i vorbească fără prefăcătorie. De altfel, aveau o pasiune comună: antichităţile şi săpăturile. La rândul lui, contele era măgulit de deosebita luare-aminte cu care tânărul îl

asculta. Exista însă o obiecție capitală: Fabricio locuia într-un apartament al palatului Sanseverina, își petrecea tot timpul cu ducesa și lăsa să se vadă, cu toată nevinovăția, că această intimitate îl făcea fericit – Fabricio care avea niște ochi și un obraz de o prospețime revoltătoare.

De multă vreme, Ranucio-Ernest al IV-lea, care întâlnea rar în calea lui femei în stare să-i reziste, era supărat că virtutea ducesei, bine-cunoscută la curte, nu făcuse o excepție în ceea ce-l privește. Am văzut că prezența de spirit și inteligența lui Fabricio îl indispuseseră din prima zi. Prietenia nestăvilită, pe care mătușa și nepotul făceau greșeala să și-o arate unul altuia, îl nemulțumi și mai mult; își plecă urechea cu luare-aminte la nesfârșitele flecăreli ale curtenilor... Timp de o lună, sosirea acestui tânăr și audiența atât de neobișnuită pe care o obținuse constituiră, la curte, cel mai nou și mai uimitor subiect de discuție; drept care, suveranului îi veni o idee.

Avea în garda sa un simplu soldat, care ținea straşnic de bine la băutură; omul acesta își petrecea viața mai mult prin cârciumi, dând apoi socoteală direct suveranului despre cele ce auzea vorbindu-se printre militari. Carlone era lipsit de educație, altminteri de mult ar fi fost înaintat în grad. Avea ordin să se afle zilnic în fața palatului, în clipa când orologiul cel mare bătea ceasurile douăsprezece. Cu puțin înainte de amiază, principele se duse, el însuși, să tragă într-un anumit fel storul uneia din ferestrele de la mezanin, alături de odaia unde obișnuia să se îmbrace. Se reîntoarse acolo curând după ce bătu amiaza și îl află pe soldat; principele avea în buzunar o foaie de hârtie și o călimară. I le întinse și începu să-i dicteze următorul bilețel:

Excelența Voastră este, fără îndoială, un om foarte

inteligent și numai datorită adâncii sale înțelepciuni este statul nostru atât de bine guvernat. Dar, dragul meu conte, asemenea mari succese nu se pot dobândi fără a stârni în jur invidia și tare mă tem să nu se cam râdă pe socoteala dumitale dacă, cu toată înțelepciunea pe care ți-o știm, continui să nu-ți dai seama că un anume tânăr chipeș a avut fericirea să trezească, poate fără voia lui, o dragoste dintre cele mai ciudate. Acest fericit muritor nu are, zice-se, decât douăzeci de ani și, ceea ce complică lucrurile, dragul meu conte, este că și dumneata și eu avem cu mult peste îndoitul vârstei sale. Seara, văzut de la o oarecare depărtare, contele este fermecător, vioi, om de duh și încântător de n-are pereche; dar dimineața, în intimitate, ca să privim lucrurile în față, nou-venitul poate să placă mat mult. Și noi, femeile, suntem foarte sensibile la această prospețime a tinereții, mai ales când am trecut de treizeci de ani. Nu a început, oare, să se și vorbească despre stabilirea acestui simpatic adolescent la curtea noastră, prin numirea lui într-o funcție înaltă? Și cine este, oare, persoana care stăruie cel mai mult în această direcție pe lângă Excelența Voastră?

Suveranul luă scrisoarea şi-i dădu soldatului doi galbeni.

— Asta, pe lângă solda ta, îi spuse el morocănos, şi bagă de seamă: dacă sufli cuiva o vorbă, te paşte cel mai muced din beciurile fortăreței. Alteța Sa avea, la el în birou, un teanc de plicuri cu adresele celor mai mulți dintre oamenii de la curte, scrise de mâna aceluiaşi soldat, care trecea drept neştiutor de carte şi nu scria niciodată, nici măcar notele informative către poliție; alese plicul care îi trebuia.

Câteva ceasuri mai târziu, contele Mosca primi o scrisoare prin poştă; se calculase ora la care avea să-i parvină şi, în clipa când factorul, care fusese văzut intrând

cu scrisoarea în mână, ieşi din palatul ministrului, Mosca fu chemat la Alteța Sa. Niciodată favoritul nu păruse covârşit de o mai sumbră tristeţe; ca să se bucure din plin, principele îi strigă, văzându-l:

— Vreau să mă destind stând la taifas cu prietenul şi nu să lucrez cu ministrul. Mă chinuie, în seara asta, o groaznică durere de cap şi, pe deasupra, mai sunt şi năpădit de tot felul de gânduri negre.

Mai e nevoie să vorbim de îngrozitoarea stare de spirit care îl stăpânea pe prim-ministru, contele Mosca della Rovere, în clipa în care îi fu îngăduit să plece de lângă augustul său stăpân? Ranucio-Ernest al IV-lea era de o desăvârşită dibăcie în arta de a chinui o inimă şi l-am putea asemui, fără a-l nedreptăți prea mult, cu un tigru căruia îi place să se joace cu prada sa.

Contele porunci să fie dus acasă, în goana cailor; strigă din mers că nu primeşte absolut pe nimeni, trimise vorbă *secretarului* de serviciu că este liber să plece (nu putea suferi gândul că o ființă omenească sta să-i aştepte poruncile acolo, la un pas de el) şi alergă să se închidă în galeria cea mare a tablourilor. Acolo, în sfârşit, putu să dea frâu liber turbării sale; rămase toată seara cu luminile stinse, umblând de colo până colo, ca scos din minți. Căuta să-şi înăbuşe zbuciumul inimii, pentru a-şi concentra întreaga luare-aminte asupra hotărârii pe care urma să o ia. Perpelindu-se într-un hal care ar fi trezit milă chiar şi celui mai înverşunat duşman, îşi spunea: „Bărbatul pe care îl urăsc de moarte locuieşte la ducesă şi îşi petrece toate clipele cu ea. Să-ncerc să trag de limbă pe vreuna din cameriste? Primejdios sistem; ducesa e atât de bună şi le plăteşte atât de bine! O adoră toate! (Şi cine, dragă Doamne, n-o adoră?) Să las să mi se ghicească gelozia ce mă mistuie, ori nici să nu pomenesc de ea?

Dacă tac, Gina nu se va ascunde de mine. O cunosc, este

o femeie care ascultă de primul impuls; faptele ei sunt neprevăzute chiar şi pentru ea însăşi; iar atunci când îşi pune dinainte ceva în gând, se încurcă sigur; întotdeauna, în clipa când urmează să facă un lucru, îi vine în minte o nouă idee, pe care se grăbeşte s-o aplice cu entuziasm, ca şi cum ar fi cea mai bună din lume şi care, bineînţeles, strică totul.

Dacă nu suflu o vorbă despre iadul acesta în care mă zbat, nu se vor ascunde de mine şi am să văd ce va fi de văzut...

Da, dar pe de altă parte, dacă vorbesc, fac să se iste situaţii noi; stârnesc anumite gânduri; dar şi preîntâmpin multe din grozăviile ce se pot întâmpla. S-ar putea să-l îndepărteze (şi contele răsuflă adânc) şi atunci aproape că am câştigat; iar dacă pe moment se va supăra, voi şti să o potolesc... şi e firesc să se supere: doar îl iubeşte de cincisprezece ani, ca pe copilul ei. Căci asta e şi speranţa mea; ca pe copilul ei, numai că, de când cu fuga lui la Waterloo, aproape că nu l-a mai văzut; iar el s-a întors de la Neapole cu totul schimbat: este un alt bărbat, mai ales pentru ea. Un alt bărbat, repeta contele fierbând, şi care, pe deasupra, mai e şi fermecător; are, mai ales, o înfăţişare cuminte şi galeşă şi nişte ochi zâmbitori ce făgăduiesc atâta fericire! Cu asemenea ochi, nu prea e obişnuită ducesa să se întâlnească la curtea noastră!... În locul lor, vede priviri posomorâte sau câineşti. Eu însumi, aşa cum sunt, covârşit de treburi şi stăpânit numai prin înrâurirea pe care o am asupra unui om care nu umăreşte decât să mă facă de râs, ce priviri trebuie să am adesea! Vai! Oricât m-aş supraveghea, mă tem că mai ales căutătura mi-e bătrână! Iar veselia mea nu este ea, oare, veşnic vecină cu ironia? Mai mult decât atât, şi ca să fiu sincer, această veselie o lasă oare să se întrevadă, la un pas de ea, puterea

absolută... şi răutatea? Nu-mi spun eu oare, câteodată, mai ales când mă supără cineva: „Pot tot ce vreau"? Ba mai adaug şi o prostie: „Trebuie să fiu mai fericit decât oricine altul, de vreme ce am ceea ce le lipseşte celorlalţi: trei sferturi din puterea suverană..." Şi... să fim drepţi: obişnuinţa de a gândi astfel îmi poceşte, de bună seamă, zâmbetul... făcându-mă să par egoist... mulţumit de mine... Iar el, ce zâmbet drăguţ şi bun are! Răspândeşte în jurul lui fericirea uşoară a celei dintâi tinereţi, făcând-o să-ncolţească şi în ceilalţi."

Din păcate pentru conte, în seara aceea era cumplit de cald; atmosfera înăbuşitoare prevestea furtună; într-un cuvânt, era o vreme care în acele ţinuturi îndeamnă la hotărâri necruţătoare. Cum să descriem cele trei ucigătoare ceasuri, în care omul acesta pătimaş se chinui să chibzuiască în fel şi chip toate câte i se întâmplaseră? În cele din urmă, birui hotărârea de a proceda cu socoteală, şi aceasta datorită următorului raţionament: „Sunt, de bună seamă, nebun; îmi închipui că judec, dar nu judec; nu fac decât să mă zvârcolesc pentru a găsi o soluţie mai puţin dureroasă şi trec, poate fără s-o văd, pe lângă cine ştie ce rezolvare optimă.

Dar, de vreme ce sunt orbit de această suferinţă îngrozitoare, e bine să urmez acea regulă, încuviinţată de toţi oamenii înţelepţi, şi care se numeşte *prudenţă*. Căci altfel, odată ce voi fi rostit cuvântul fatal *gelozie*, rolul meu va fi fost hotărât, în vecii vecilor. Dimpotrivă, tăcând azi, mâine voi putea vorbi şi rămân stăpân pe situaţie."

Criza prin care trecea era grozavă; dacă s-ar fi prelungit, contele şi-ar fi pierdut minţile. Dar atenţia i se opri la scrisoarea anonimă, ceea ce îl mai potoli pentru câteva clipe. Din partea cui putea să vină? îi trecură prin minte fel de fel de nume şi întârzie asupra fiecăruia din ele,

smulgându-se astfel din iadul îndoielilor. În cele din urmă, îşi aminti scânteia de răutate din ochii suveranului, când îi spusese, către sfârşitul audienţei: „Da, scumpe prietene, recunoaşte că, pentru omul ambiţios, plăcerile şi satisfacţiile reuşitei, chiar şi puterea nelimitată, nu sunt nimic pe lângă fericirea adâncă pe care ţi-o dau dragostea şi duioşia. Sunt om, înainte de a fi prinţ, şi când am fericirea să iubesc, iubita mea se adresează omului, nu prinţului." Contele făcu o apropiere între această clipă de bucurie vicleană şi fraza din anonimă: Datorită adâncii dumneavoastră înţelepciuni este statul nostru atât de bine guvernat. „Fraza aceasta e a principelui! exclamă el; din partea unui curtean, ar fi fost o imprudenţă gratuită; scrisoarea vine de la Alteţa Sa."

După ce rezolvă această problemă, mica bucurie, pricinuită de plăcerea de a fi ghicit, fu ştearsă curând de chinuitoarea amintire a farmecelor lui Fabricio, care, din nou, îi răsăriră în minte. Nefericitul conte îşi simţi iar inima strivită de o uriaşă greutate. „Ce-mi pasă cine e autorul anonimei? strigă el cuprins de furie, de vreme ce faptul pe care mi-l dă în vileag există? Acest capriciu al ducesei poate să-mi schimbe viaţa, îşi spuse el, ca şi când s-ar fi scuzat de a fi atât de înnebunit. Dacă îl iubeşte într-un anumit fel, pleacă amândoi la Belgirato, în Elveţia sau cine ştie în ce colţ de lume. Ea e bogată şi, de altfel, chiar de-ar trebui să trăiască doar cu câţiva galbeni pe an, tot nu s-ar sinchisi. Doar nu-s nici opt zile de când mi-a mărturisit că palatul ei, atât de frumos, atât de somptuos, o plictiseşte! Inima ei atât de tânără e însetată de lucruri mereu noi! Şi cât de firesc i se înfăţişează această nouă fericire! Va fi târâtă în vârtejul ei înainte chiar de a se fi gândit la primejdia ce-o pândeşte, înainte chiar de a-i trece prin minte să mă compătimească! Şi totuşi, sunt

atât de nefericit!“ strigă contele, izbucnind în lacrimi.

Se jurase să nu se ducă la ducesă în seara aceea, dar nu se putu stăpâni; niciodată ochii lui nu simțiră o mai sălbatică sete de a o privi. Către miezul nopții, sună la ușa ei: era singură cu nepotul; la ceasurile zece, trimisese pe toată lumea la culcare și poruncise să nu mai fie primit niciun musafir.

La vederea caldei intimități ce domnea între cele două făpturi și a bucuriei naive a ducesei, o nespusă dificultate se înfățișă contelui: în timpul îndelungatului său zbucium din galeria tablourilor, nu se gândise nicio clipă în ce fel să-și ascundă gelozia.

Neștiind la ce pretext să recurgă, pretinse că, în seara aceea, îl găsise pe suveran peste măsură de pornit împotriva lui, contrazicându-i toate spusele și așa mai departe. Spre mâhnirea lui, văzu că ducesa aproape nici nu-l ascultă, abia luând în seamă amănunte care, cu două zile în urmă, i-ar fi stârnit comentarii nesfârșite. Contele îl privi pe Fabricio: niciodată frumosul lui chip lombard nu-i păruse mai plin de simplitate și noblețe! Tânărul acorda mai multă luare-aminte decât ducesa neplăcerilor despre care pomenea.

„E drept, își spuse contele, că înfățișarea lui îmbină o nesfârșită bunătate cu un fel de bucurie nevinovată și senină, căreia nu i te poți împotrivi. Pare că spune: numai dragostea și fericirea sunt lucruri serioase în această lume. Și totuși, când atingi în fața lui vreun subiect care solicită inteligența, privirea îi scapără și te uimește prin agerimea ei.

Pentru el, totul e simplu, fiindcă totul e văzut de sus. Dumnezeule mare! Cum să te războiești cu un asemenea vrăjmaș? Dar, pe de altă parte, ce înseamnă viața fără dragostea Ginei? Cu ce încântare stă să asculte scânteierile acestui spirit atât de tânăr și care pentru o femeie trebuie

să pară «unic în lume!»“

Deodată, îl fulgeră un gând îngrozitor: „Să-l înjunghii aici, în faţa ei, şi să mă omor şi pe mine după aceea!“

Ocoli salonul abia ţinându-se pe picioare, cu mâna încleştată pe mânerul pumnalului. Niciunul din cei doi nu luau seama la cele ce-ar fi putut face. Spuse că se duce să dea poruncă lacheului, dar nici nu-l auziră; ducesa râdea, alintat, de o glumă pe care o făcuse Fabricio. Contele se apropie de o lampă din primul salon şi se uită să vadă dacă vârful pumnalului său era bine ascuţit. „Trebuie să mă port cu mărinimie şi eleganţă faţă de tânărul acesta“, îşi zise el întorcându-se şi apropiindu-se de ei.

Simţi că înnebuneşte: i se păru că, aplecându-se unul spre altul, se sărutau acolo, sub ochii lui. „Dar e cu neputinţă să o facă în prezenţa mea, se gândi el; începe s-o iau razna. Trebuie să mă liniştesc; dacă mă arăt brutal, ducesa e în stare, din ambiţie, să-l urmeze la Belgirato; şi odată acolo sau chiar în timpul călătoriei, întâmplarea poate isca un cuvânt care să dea un nume simţământului pe care îl au unul pentru celălalt; pe urmă, într-o singură clipă, ar urma... tot ce-ar urma.

Singurătatea ar da acestui cuvânt o greutate hotărâtoare... Şi de mine ce s-ar alege, odată ce ducesa ar fi departe? Iar dacă, învingând nenumăratele greutăţi pe care mi le-ar face principele, m-aş duce după ei la Belgirato, cu mutra mea bătrână şi ursuză, ce rost aş mai putea să am printre aceşti oameni nebuni de fericire?

Chiar şi aici, ce altceva sunt decât un *terzo incomodo* (frumoasa limbă italiană este creată parcă anume pentru dragoste!). *Terzo incomodo* (un al treilea care stânjeneşte!). Ce chin pentru un om inteligent, să simtă că joacă acest rol respingător şi să nu poată avea tăria să se ridice şi să plece!“

Contele era gata să izbucnească sau să-şi trădeze durerea, căci faţa îi era schimonosită de durere. Dar cum, tot ocolind salonul, ajunsese în dreptul uşii, o luă la fugă, strigându-le cu o voce ce căuta să pară caldă şi prietenoasă: „Vă las, noapte bună!“ „Trebuie cu orice preţ să mă feresc de o vărsare de sânge“, îşi spuse el.

A doua zi după această seară îngrozitoare şi după o noapte petrecută când în cântărirea amănunţită a însuşirilor lui Fabricio, când în zvârcolirile celei mai ucigătoare gelozii, îi veni în minte să cheme la el pe un valet al său, băiat tânăr, ce făcea curte unei fete, pe nume Chékina, care era una din cameristele ducesei şi totodată preferata ei. Din, fericire tânărul valet era un „băiat foarte potolit, zgârcit chiar şi care visa să ajungă portar la unul din aşezămintele publice din Parma. Mosca îi porunci să i-o aducă pe Chékina, iubita lui. Flăcăul se supuse şi, peste o oră, stăpânul său intra pe neaşteptate în odaia în care se afla cu logodnica lui. Se speriară amândoi la vederea grămezii de aur pe care le-o dădu contele. Acesta, privind-o drept în ochi Chékina, care tremura ca varga, o luă din scurt:

— Spune-mi drept: ducesa trăieşte cu *monsignore*?

— Nu, se hotărî să-i răspundă fata, după o clipă de tăcere... *nu încă*, dar el îi sărută foarte des mâinile, în joacă, ce-i drept, însă cu foc.

Zeci de răspunsuri la întrebările turbate ale contelui întregiră mărturia ei. Bieţii oameni îşi meritară din plin banii ce le aruncase contele ca să-şi potolească nevoia de a şti; acesta sfârşi prin a crede ceea ce i se spunea şi se simţi mai puţin nefericit.

— Dacă, vreodată, ducesa va avea cea mai mică bănuială despre cele ce mi-ai vorbit, îi spuse el Chékinei, am să-ţi trimit logodnicul pe douăzeci de ani la fortăreaţă şi n-ai să-l mai vezi decât cu părul alb.

Se scurseră câteva zile, în care timp Fabricio, la rândul său, îşi pierdu întreaga-i voioşie.

— Crede-mă, îi spunea el ducesei, contele Mosca nu mă poate suferi.

— Cu atât mai rău pentru Excelenţa Sa, îi răspundea ea cu oarecare enervare.

Dar nu aceasta era adevărata pricină a neliniştii ce alungase veselia lui Fabricio. „Situaţia în care întâmplarea face să mă aflu este de neîndurat, îşi spunea el. Ştiu bine că niciodată Gina nu-mi va spune nimic – s-ar cutremura ea însăşi ca de un incest la gândul vreunei vorbe prea cu înţeles. Dar, dacă într-o seară, după vreo zi nesocotită şi plină de nebunii, se apucă să-şi cerceteze cugetul şi dacă îi trece cumva prin minte că am putut ghici preferinţa pe care începe să mi-o acorde, ce părere îşi va face atunci despre mine? Voi fi întocmai ca acel *casto Giuseppe* (aluzie la rolul caraghios jucat de Iosif pe lângă nevasta eunucului Putifar, dintr-o piesă italienească).

S-o fac să înţeleagă, destăinuindu-i deschis că nu sunt în stare să iubesc cu adevărat? N-am o minte destul de bine crescută ca să i-o spun în aşa fel încât să nu pară o obrăznicie. Nu-mi rămâne decât să scornesc o mare iubire lăsată la Neapole, unde, vrând-nevrând, va trebui să mă reîntorc pentru douăzeci şi patru de ore; este o soluţie bună, dar cere prea multă bătaie de cap! Ar mai fi una: o mică aventură cu vreo fată de rând din Parma, ceea ce însă ar putea să displacă; dar mai bine orice decât rolul nesuferit al bărbatului iubit, care se face că nu ştie. Această ultimă soluţie ar putea, ce-i drept, să-mi compromită viitorul; ar trebui să mă port cu multă băgare de seamă şi să plătesc discreţia unora, ca să micşorez primejdia“. Partea cea mai chinuitoare era că, în ciuda tuturor acestor gânduri, Fabricio o iubea pe ducesă mai

mult decât pe oricare altă ființă în lume. „Înseamnă că sunt tare bleg, își spunea el mânios, ca să mă tem că nu voi fi în stare să o conving de un lucru atât de adevărat!“ Și fiindcă nu era de ajuns de dibaci ca să iasă din încurcătură, ajunse să fie posomorât și trist. „Ce s-ar alege de mine, Dumnezeule, dacă mi-aș înstrăina singura ființă de care sunt atât de legat?“ Pe de altă parte, Fabricio nu se putea hotărî să strice, printr-o vorbă nelalocul ei, o fericire atât de plină de răsfăț. Viața lui era mai fericită decât și-ar fi putut-o închipui vreodată! Prietenia strânsă cu femeia aceasta atât de bună și de frumoasă îi era așa de scumpă! Pe de altă parte, privind lucrurile dintr-un punct de vedere mai prozaic, protecția ducesei îi crea o situație nespus de plăcută la curtea Parmei ale cărei intrigi complicate, datorită ei, care i le tălmăcea, îl distrau ca și o comedie! „Numai că, în fiece clipă, trăsnetul poate să cadă peste mine! își spunea el. Dacă serile astea atât de plăcute și de vesele, petrecute aproape singur cu o femeie atât de cuceritoare, trebuie neapărat să ducă la altceva, își va închipui că ar putea să afle în mine un iubit; îmi va cere înflăcărare, patimă nebună, iar eu n-am să-i pot da niciodată altceva decât prietenia cea mai caldă, dar fără dragoste; pe mine, natura m-a lipsit de o asemenea nebunie sublimă. Câtă dojana n-a trebuit să rabd din pricina asta! Parcă o aud pe ducesa de A***, numai că de ducesă nici nu mă sinchiseam! Pe câtă vreme Gina va crede că eu nu simt iubire pentru dânsa, deși, în realitate, iubirea este aceea care nu simte chemare pentru mine. Nu, nu va putea niciodată să mă înțeleagă. De multe ori, când îmi povestește câte o întâmplare hazlie de la curte, cu farmecul și cu vioiciunea pe care nu le are decât ea pe lume și a căror artă îmi este, de altfel, atât de necesară, îi sărut mâinile și uneori obrazul. Ce-o să mă fac dacă mâna

ei mi-o va strânge pe a mea într-un anume fel?“

Fabricio se arăta, în fiecare zi, în casele cele mai cu vază şi cele mai puțin vesele din Parma. Îndrumat de sfaturile pricepute ale ducesei, făcea o curte savantă celor doi principi, tatăl şi fiul, principesei Clara-Paolina şi monseniorului arhiepiscop. Avea, ce-i drept, succese, dar acestea nu-l despăgubeau cu nimic de spaima ce-l stăpânea, de a nu se certa cu ducesa.

CAPITOLUL AL OPTULEA

Aşa încât, nu se împlinise nici măcar o lună de la sosirea lui la curte şi Fabricio trecea prin toate supărările unui curtean, iar prietenia intimă, care însemna însăşi fericirea vieţii sale, începuse să se învenineze. Într-o seară, chinuit de astfel de gânduri, ieşi din salonul ducesei, unde prea aducea cu un favorit; rătăcind la voia întâmplării prin oraş, trecu prin faţa teatrului şi, văzându-l luminat, intră. Pentru un om din tagma lui, era o nesocotinţă de care îşi pusese în gând să se ferească, mai ales la Parma, care, la urma urmelor, nu era decât un orăşel de patruzeci de mii de locuitori. E drept, însă, că încă din primele zile, renunţase a mai purta veşminte preoţeşti; iar seara, când nu se ducea la vreo recepţie, umbla îmbrăcat foarte simplu, în negru, ca un om în doliu.

Luă o lojă sus, în rândul al treilea, să nu fie văzut; se reprezenta *Hangiţa* de Goldoni. Fabricio examina arhitectura sălii şi abia dacă îşi întorcea ochii spre scenă. Însă publicul numeros izbucnea în râs la fiece replică. Fabricio se uită într-o doară la tânăra actriţă care juca rolul hangiţei şi i se păru plină de haz. Privind mai cu luare-aminte, văzu că era tare drăgălaşă şi că se mişca şi vorbea în chipul cel mai firesc; era o fată copilăroasă, care râdea, mai

curând decât rostea, fiecare din drăguțele replici pe care i le sortise Goldoni și care păreau că o umplu de mirare. Fabricio se interesă cum o cheamă și află: *Marietta Valserra*.

„Ia te uită, se gândi el, mi-a luat numele, ce ciudat!" Deși mai avea și alte treburi, nu părăsi teatrul decât după sfârșitul piesei. A doua zi, veni iar; trei zile mai târziu, știa adresa Mariettei Valserra.

Chiar în seara zilei în care își procurase, cu destulă greutate, acea adresă, băgă de seamă că Mosca îi arată o simpatie neașteptată. Sărmanul îndrăgostit gelos, căznindu-se din răsputeri să nu depășească limitele pe care și le hotărâse, pusese iscoade pe urmele tânărului și știrile acestuia îi făcea mare plăcere. Cum să zugrăvim bucuria trăită de conte, în ziua următoare aceleia în care se purtase atât de binevoitor cu Fabricio, aflând că acesta urcase până la amărâtul apartament în care locuia Marietta Valserra, la al patrulea cat al unui vechi imobil din spatele teatrului? Bucuria contelui spori și mai mult când află că Fabricio se prezentase sub un nume fals și că avusese cinstea de a stârni gelozia unui neisprăvit pe nume Giletti, care juca roluri de valet de mâna a treia, iar cu ocazia turneelor la țară, mergea pe sârmă. Acest distins ibovnic al Mariettei îl înjura cât îl ținea gura pe Fabricio și se lăuda că are să-i facă de petrecanie.

De obicei, trupele de operă sunt alcătuite de un *impresario* și acesta angajează, pe unde găsește, artiști pe care poate să-i plătească sau pe care îi află liberi, iar trupa astfel înjghebată, cam la voia întâmplării, rămâne împreună o stagiune sau cel mult două. Nu același lucru se petrece însă și cu *trupele comice*; cutreierând orașele și vânturându-se din loc în loc, la fiece două sau trei luni, ele sunt aproape ca niște familii, ai căror membri se iubesc sau se urăsc între ei. În lumea lor întâlnești legături

statornice, pe care *fanții* oraşelor pe unde se perindă întâmpină uneori mari greutăți ca să le desfacă. E tocmai ceea ce i se întâmplă şi eroului nostru: micuța Marietta îl iubea de ajuns de mult, dar tremura de frica lui Giletti, care n-o slăbea din ochi, pretinzându-se unicul ei stăpân; mai mult decât atât, amenința în gura mare că îl va ucide pe *monsignore*, căci îl urmărea pe Fabricio şi izbutise să-i afle adevăratul nume. La drept vorbind, acest Giletti era cea mai slută faptură din câte sunt pe lume şi cea mai puțin făcută pentru dragoste: era un coşcogeamite lungan, îngrozitor de slab, ciupit tot de vărsat şi, pe deasupra, şi şpanchiu. Încolo, era plin de talente; intra mai întotdeauna în culise, unde se aflau adunați tovarăşii săi, făcând fie roata pe mâini şi pe picioare, fie alte giumbuşlucuri. Dar cele mai mari succese le avea în rolurile în care personajul interpretat trebuia să apară cu fața dată cu făină şi să primească sau să care la bețe cu nemiluita. Acest distins rival al lui Fabricio câştiga treizeci şi doi de franci pe lună şi se credea foarte bogat.

Contelui Mosca i se păru că învie din morți, când iscoadele sale îl asigurară de exactitatea tuturor acestor amănunte. Redeveni afabil şi se arătă în saloanele ducesei mai vesel şi mai binedispus ca niciodată; dar se feri să-i spună vreo vorbă despre mica întâmplare care-i redase gustul de viață. Mai mult decât atât: luă toate măsurile ca ducesa să afle cât mai târziu despre tot ceea ce se petrecea. Şi, în sfârşit, avu curajul să asculte de vocea rațiunii sale, care de o lună de zile încerca să-l convingă că, de câte ori prestigiul unui îndrăgostit începe să pălească, îndrăgostitul trebuie să plece în călătorie.

O treabă ce nu suferea animare îl chemă, aşadar, la Bologna, unde, de câte două ori pe zi, curierii ministerului îi aduceau cu mult mai puține hârtii oficiale decât veşti

despre dragostea micuței Marietta, despre furiile cumplitului Giletti și despre încercările lui Fabricio.

Un agent al contelui ceru de mai multe ori să se reprezinte *Arlechin schelet și plăcintă*, unul dintre marile succese ale lui Giletti (care ieșea dintr-o plăcintă uriașă, în clipa când rivalul său, Brighella, mușca din ea, alegându-se cu o zdravănă ciomăgeală); fusese un pretext ca să-i strecoare o sută de franci. Giletti, plin de datorii, se feri să vorbească de acest chilipir, dar începu să se poarte cu o înfumurare nemaivăzută.

Toana lui Fabricio se preschimbă în ambiție (la vârsta lui, grijile îl și făcuseră să aibă toane!). Tot din ambiție, se ducea și la spectacol; apoi, fetița juca bine și cu haz, ceea ce îl distra; când ieșea de la teatru, era îndrăgostit de ea preț de un ceas. Contele se reîntorsese în Parma asupra știrii că Fabricio trece printr-o mare primejdie: numitul Giletti, care fusese dragon în faimosul regiment de dragoni al lui Napoleon, își pusese de-a binelea de gând să-l omoare și își lua toate măsurile ca să o șteargă, după aceea, în Romagna. Dacă cel ce ne citește e foarte tânăr, se va mira de admirația noastră pentru frumoasa pildă de virtute dată de conte. Și totuși, n-a fost puțin lucru pentru el să ia eroica hotărâre de a se înapoia de la Bologna; fiindcă, la drept vorbind, de multe ori, dimineața, obrazul îi era obosit, pe când Fabricio avea atâta prospețime, atâta seninătate! Desigur că nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-i impute moartea lui Fabricio, petrecută în lipsa lui și încă pentru o pricină atât de neroadă! Dar Mosca era unul din acei oameni deosebiți, care nu-și iartă în vecii vecilor dacă, având prilejul de a face o faptă bună, n-au făcut-o; pe de altă parte, nu putea răbda nici gândul să o vadă pe ducesă amărâtă, și încă din vina lui.

La întoarcere, o găsi tăcută, posomorâtă. Iată ce se întâmplase: Chékina, subreta, chinuită de remușcări și

judecându-şi vina pe măsura uriaşei sume de bani ce primise, se îmbolnăvise de supărare. Într-o seară, ducesa, care ţinea la ea, urcă până în odaia ei. Fetişcana nu putu răbda atâta bunătate: izbucni în plâns, vru să-i înapoieze stăpânei ceea ce îi mai rămăsese din banii primiţi şi, în cele din urmă, avu curajul să-i mărturisească interogatoriul contelui, precum şi răspunsurile ei. Ducesa se repezi la lampă şi o stinse, apoi îi spuse Chékinei că o iartă, însă cu condiţia să nu mai sufle în viaţa ei vreo vorbă despre acea stranie întâmplare. „Sărmanul conte, îi spuse ea cu un aer de prefăcută nepăsare, se teme să nu fie caraghios – aşa sunt toţi bărbaţii." Şi se grăbi să coboare în apartamentele sale.

Abia zăvorâtă în camera ei, izbucni în lacrimi: gândul de a face dragoste cu Fabricio, pe care îl văzuse născându-se, i se părea îngrozitor; şi totuşi, ce voia să însemne purtarea ei?

Aceasta fusese cea dintâi pricină a negrei amărăciuni în care o află cufundată contele. După sosirea lui, avu ieşiri nestăpânite faţă de el şi chiar faţă de Fabricio; parcă n-ar mai fi vrut să-i vadă, nici pe unul nici pe altul. Era dezamăgită de rolul caraghios pe care Fabricio îl juca pe lângă mica Marietta; căci contele, incapabil de a păstra vreo taină faţă de dânsa, sfârşise prin a-i spune totul, ca un adevărat îndrăgostit ce era. Ducesa nu se putea deprinde cu această nenorocire: idolul ei avea un cusur. În cele din urmă, într-o pornire de sinceră prietenie, ceru sfat contelui: pentru Mosca, aceasta fu o clipă nespus de plăcută şi o frumoasă răsplată a nobilei hotărâri care îl făcuse să se întoarcă la Parma.

— Şi ce-i cu asta? spuse el rîzând; aşa sunt tinerii: vor ca toate femeile să fie ale lor, iar a doua zi au şi uitat. După câte ştiu, Fabricio urma să plece la Belgirato, s-o vadă pe marchiza del Dongo. Să plece, deci! În lipsa lui, voi cere trupei să-şi mute talentele în altă parte, despăgubind-o,

bineînțeles, de cheltuielile drumului. Mă tem însă că foarte curând îl vom vedea îndrăgostindu-se de oricare altă femeie frumoasă, pe care întâmplarea i-o va scoate în cale... cum e și firesc și nici n-aș vrea să fie altfel... Dacă e nevoie, trimite-i vorbă marchizei, să-i scrie.

Acest sfat dat, parcă cu totul într-o doară, fu pentru ducesă ca o scăpărare de lumină, căci se temea de Giletti. Seara, contele anunță, ca din întâmplare, că un curier avea să plece la Viena, trecând prin Milano; trei zile mai târziu, Fabricio primi un răvaș de la mama lui. Plecă foarte supărat de a nu fi putut, din pricina geloziei lui Giletti, să se bucure de minunatele intenții ale micuței Marietta, asupra cărora primise toate asigurările prin bătrâna *mammacia*, care îi ținea fetei loc de mamă.

Fabricio se întâlni cu maică-sa și cu una din surori la Belgirato, târgușor piemontez situat pe țărmul drept al lacului Maggiore (țărmul stâng ținea de Milano, făcând, deci parte din teritoriul austriac). Lacul acesta, geamăn cu lacul Como, și care coboară, ca și el, de la nord la sud, e așezat la vreo douăzeci de leghe mai spre apus. Aerul munților, priveliștea maiestuoasă și liniștită a minunatului lac, care îi amintea de acela pe malul căruia își petrecuse copilăria, totul contribui la preschimbarea amărăciunii lui Fabricio, vecină cu mânia, într-o blândă melancolie. Amintirea ducesei îl învăluia acum cu o nespusă duioșie; i se părea că, din depărtare, începe să o iubească așa cum nu iubise nicicând o femeie; și nimic nu era mai chinuitor decât să-și închipuie că ar putea fi despărțit de ea pentru totdeauna. În starea sufletească în care se afla, ducesa l-ar fi cucerit, dacă s-ar fi apucat să cocheteze cu el, opunându-i, de pildă, un rival. Dar, departe de a săvârși un pas atât de hotărâtor, ducesa continua să-l însoțească cu gândul pretutindeni, nu fără a-și face cele mai aspre imputări. Se

mustra pentru ceea ce ea încă numea o fantezie, ca şi cum ar fi fost ceva îngrozitor; îşi spori atenţiile şi drăgălăşeniile faţă de conte care, fermecat, nu mai ţinea seama de înţeleapta povaţă de-a face o a doua călătorie la Bologna.

Marchiza del Dongo, zorită de nunta fiicei sale mai mari cu un duce din Milano, nu putu petrece decât trei zile cu preaiubitul ei fiu, care nu i se păruse niciodată mai apropiat şi mai drăgăstos. În mintea lui Fabricio, care tânjea din ce în ce mai tare, încolţi un gând năstruşnic şi chiar caraghios: îndrăzni-vom a spune că se hotărâse să ceară sfatul abatelui Blanès? Simpaticul bătrân era, însă, departe de a fi în stare să înţeleagă zbuciumul unei inimi hărţuite de patimi copilăreşti, aproape deopotrivă de puternice; de altfel, i-ar fi trebuit opt zile numai ca să înceapă să priceapă toate interesele potrivnice de care trebuia să ţină seama Fabricio la Parma; în schimb, gândindu-se la convorbirea pe care ar fi avut-o împreună, lui Fabricio i se părea că-şi regăseşte prospeţimea celor şaisprezece ani. Dar cine ar crede-o? Fabricio dorea să-i vorbească nu numai ca unui om înţelept, ci şi ca unui prieten cu desăvârşire credincios; ţelul acestui drum şi simţămintele care îl însufleţiră pe eroul nostru, de-a lungul celor cincizeci de ore cât ţinu călătoria, sunt atât de stranii, că ar fi poate mai bine, şi în interesul povestirii, să le trecem sub tăcere. Mă tem ca nu cumva firea lesne încrezătoare a lui Fabricio să-l lipsească de simpatia cititorului, dar, la urma urmei, de vreme ce era astfel, de ce l-am măguli pe el mai curând decât pe un altul? Doar nu i-am măgulit nici pe contele Mosca, nici pe principe.

Prin urmare, pentru că trebuie să spunem totul, Fabricio îşi însoţi mama până în portul Laveno, pe malul stâng al lacului Maggiore, mal austriac, unde marchiza coborî către orele opt seara. (Lacul fiind considerat ca un loc neutru, nu

se cerea paşaport decât celor care coborau pe uscat). Dar abia se lăsă noaptea, şi Fabricio debarcă şi el pe ţărmul austriac, într-o luncă ce înainta pe o limbă de pământ până în mijlocul apei. Închiriase o *sediola*, soi de cabrioletă ţărănească uşoară, cu ajutorul căreia putu să urmeze, la o depărtare de cinci sute de paşi, trăsura mamei sale; era îmbrăcat cu livreaua valeţilor *casei del Dongo* şi niciunuia dintre numeroşii slujbaşi ai poliţiei sau ai vămii nu-i trecu prin minte să-i ceară paşaportul. La un sfert de leghe de Como, unde marchiza şi fata ei trebuiau să rămâie peste noapte, apucă la stângă, pe o cărăruie care, după ce ocolea târguşorul Vico, da într-un drumeag bătătorit de curând, chiar de-a lungul ţărmului. Era miezul nopţii şi Fabricio putea nădăjdui că n-o să întâlnească niciun jandarm. Drumeagul trecea prin zăvoaie ale căror copaci îşi profilau frunzişul întunecos pe un cer înstelat, dar înzăbrenit de o pâclă uşoară. Cerul şi apa erau cufundate într-o pace desăvârşită. Fabricio simţi că nu se poate împotrivi acestei frumuseţi dumnezeieşti; se opri să se aşeze pe o stâncă ce alcătuia un fel de mic promontoriu. Tăcerea nesfârşită era tulburată doar de câte un vălurel care, la răstimpuri egale, murea, oftând, pe prundiş. Fabricio avea o inimă italiană. Cusurul – fie-i iertat – care-l va face poate mai puţin simpatic cititorului, consta mai cu seamă în aceasta: nu era îngâmfat decât din când în când, iar frumuseţea sublimă îl mişca până la lacrimi, potolind toată încrâncenarea aleanurilor sale. Şi cum stătea aşa pe stânca aceea singuratică, fără grija agenţilor de poliţie, ocrotit de întunericul adânc şi de necuprinsa pace a nopţii, lacrimi blânde îi înecară ochii; clipele acelea fură pentru el cele mai fericite pe care le trăia de foarte multa vreme.

Îşi făgădui să nu o mintă pe ducesă şi, fiindcă în clipa aceea o iubea dincolo de orice închipuire, îşi jură să nu-i

spună niciodată că *o iubește*; niciodată n-avea să rostească în fața ei cuvântul „iubire", de vreme ce patima care răspundea la acest nume era străină de inima lui. În înflăcărarea acelei clipe de dărnicie și virtute, care-l făcea atât de fericit, hotărî să-i mărturisească, la primul prilej, tot adevărul: inima lui nu cunoscuse nicicând iubirea. Odată oprit la acest gând curajos, se simți ușurat; parcă i-ar fi luat cineva o piatră de pe inimă. „Dar dacă îmi pomenește cumva de Marietta? Atâta pagubă, n-am decât să n-o mai văd!" își spuse tot el, plin de voie bună.

Căldura copleșitoare ce domnise toată ziua începea să se domolească sub boarea dimineții. Zorile se și vesteau, încununând cu o dalbă licărire crestele Alpilor, ce se înalță la miazănoapte și la răsărit de lacul Como. Povârnișurile lor, albite de zăpezi chiar și în luna iunie, se profilează măreț pe albastrul unui cer veșnic senin la acele înălțimi amețitoare. O aripă a Alpilor, înaintând la miazăzi, spre fericita Italie, desparte povârnișurile lacului Como de acelea ale lacului Gardo. Fabricio urmărea cu privirea toate răsfirările acelor munți măreți, în timp ce zorile, limpezindu-se, scoteau din umbră văile dintre ei, argintind ceața ușoară ce se ridica din fundul prăpăstiilor.

De câteva clipe, Fabricio pornise iar la drum; trecu dealul care formează peninsula Durini și, în sfârșit, în fața ochilor lui se ivi clopotnița satului Grianta, de unde cercetase de atâtea ori stelele, împreună cu abatele Blanès. „Ce neștiutor eram pe atunci! își spuse el. Nu puteam pricepe nici măcar puțina latinească a tratatelor de astrologie pe care le răsfoia dascălul meu și cred că le respectam mai ales fiindcă, înțelegând doar câte un cuvințel pe ici, pe colo, închipuirea mea se căznea să le dea un înțeles, ba chiar unul pe cât mai romantic cu putință."

Puțin câte puțin, visarea lui se îndreptă în altă direcție. Să fi fost, oare, ceva adevărat în această știință? Și de ce s-ar deosebi ea de altele? Să zicem că mai mulți nătărăi și mai mulți oameni șireți se înțeleg între ei cum că ar ști *mexicana*, de pildă; în această calitate, se impun societății, care începe să-i respecte, și guvernelor, care încep să-i plătească. Sunt copleșiți de daruri, tocmai pentru că sunt cu totul lipsiți de duh, iar autoritățile n-au a se teme că ar putea ațâța sau înduioșa poporul, exploatând simțirea-i generoasă! Așa, bunăoară, părintele Bari, căruia Ernest al IV-lea i-a acordat de curând o pensie de patru mii de franci și o înaltă decorație, ca răsplată, fiindcă a restituit lumii nouăsprezece versuri dintr-un ditiramb grecesc! Dar, dragă Doamne, ce drept am eu să judec aceste lucruri caraghioase? Se cade, oare, să mă plâng tocmai eu? își spuse el, oprindu-se deodată în loc. Oare nu aceeași decorație a primit-o și guvernatorul meu de la Neapole?

Fabricio încercă o silă adâncă; minunata pornire de sincer entuziasm, care nu demult făcuse să-i tresalte inima, se preschimbă în josnica plăcere de a fi luat întru câtva parte la o hoție. „La urma urmei, își spuse el într-un târziu, cu privirea stinsă a unui om nemulțumit de sine, de vreme ce originea mea socială îmi dă dreptul să profit de aceste abuzuri, aș fi un mare tont dacă aș refuza partea ce mi se cuvine; numai că, pentru nimic în lume nu trebuie să le ponegresc în public." Acest raționament nu era lipsit de temei; în schimb, Fabricio se prăbușise de la înălțimea sublimei fericiri, pe culmile căreia se aflase doar cu un ceas mai devreme. Ideea privilegiului uscase această gingașă mlădiță căreia i se spune fericire.

„Dacă nu trebuie să cred în astrologie, reîncepu el, căutând să se ia cu gândurile, dacă, asemenea celorlalte trei sferturi din științele nematematice, această știință

este slujită de o adunare de gogomani entuziaşti şi de ipocriţi şireţi, plătiţi de cei în slujba cărora se află, cum se face că mă gândesc atât de des şi cu atâta tulburare la acea împrejurare fatală? Pe vremuri, am ieşit din închisoarea din B*** cu hainele şi foaia de drum a unui soldat zvârlit în temniţă pentru o dreaptă pricină."

Judecata lui Fabricio nu izbuti să răzbată mai departe; se învârtea mereu în jurul aceleiaşi întrebări, fără să o poată dezlega. Era încă prea tânăr; în clipele de răgaz, sufletul lui sorbea cu nesaţ stările de încântare pe care i le ofereau împrejurările romantice, scornite de imaginaţia lui înfierbântată. Era departe de a-şi petrece timpul cercetând cu răbdare adevăratele particularităţi ale lucrurilor, pentru a le putea ghici mai pe urmă cauzele. Realitatea i se părea plată şi murdară; e de înţeles să nu-ţi placă să o priveşti, dar atunci nici nu-ţi este îngăduit să o judeci. Nu se cade, mai ales, să faci observaţii în domenii în care eşti neştiutor. Astfel că, fără a fi lipsit de inteligenţă, Fabricio nu-şi putea da seama că semicredinţa lui în prevestiri era pentru ei o religie, o impresie adânc întipărită în el, la intrarea lui în viaţă. Pentru dânsul, a se gândi la această credinţa însemna a simţi, însemna a fi fericit. Dar se încăpăţâna să afle în ce fel aceasta putea fi o ştiinţă *dovedită*, reală ca, de pildă, geometria. Căuta cu îndărătnicie, în amintirea sa, toate împrejurările în care anumite semne, observate de el, nu fuseseră urmate de evenimentul fericit sau nefericit pe care păreau că-l prevestesc. Însă, tot crezând că urmăreşte un raţionament şi că se îndreaptă către adevăr, atenţia i se oprea cu bucurie asupra împrejurărilor în care prevestirile fuseseră cu prisosinţă urmate de întâmplarea fericită sau nefericită pe care i se părea lui că o preziseseră, şi sufletul i se umplea de respect şi înduioşare. Ar fi resimţit o silă nestăpânită

pentru cel care ar fi tăgăduit prevestirile şi, mai ales, dacă şi-ar fi îngăduit să le zeflemisească.

Fabricio mergea fără să bage de seamă distanţa străbătută şi ajunsese cam aici cu sterpele-i cugetări când, ridicând capul, dădu cu ochii de zidul parcului părintesc. Acest zid, care susţinea o vastă terasă, se înălţa la mai bine de patruzeci de picioare deasupra drumului, pe dreapta. Un brâu de piatră, aşezat sus de tot, chiar sub balustradă, îi dădea un aspect monumental. „E destul de frumos – constată cu răceală Fabricio – o arhitectură de bună calitate, aproape în stil roman"; aplica recentele sale cunoştinţe în domeniul Antichităţii. Apoi întoarse capul scârbit; severităţile părintelui său şi mai cu seamă denunţul fratelui său Ascanio, la întoarcerea lui din Franţa, îi reveniră în minte.

„Acest denunţ ticălos a fost la originea vieţii mele de acum. Pot să-l urăsc, pot să-l disprețuiesc, dar oricum, el mi-a schimbat ursita. Ce s-ar fi ales de mine surghiunit la Novara – unde omul de afaceri al tatălui meu abia mă răbda – dacă mătuşa mea nu s-ar fi lăsat iubită de un ministru atotputernic? Sau dacă s-ar fi întâmplat ca mătuşa să aibă un suflet nepăsător şi uscat, în locul sufletului ei cald şi pătimaş, şi dacă n-ar fi ţinut la mine cu acest entuziasm care mă umple de nedumerire? Da, ce s-ar fi ales, de mine, dacă ducesa ar fi avut firea haină a fratelui ei, marchizul del Dongo?"

Copleşit de aceste crude amintiri, Fabricio înainta cu paşi şovăielnici. Ajungând la marginea şanţului, chiar în faţa măreţei faţade a castelului, abia îşi aruncă privirea asupra impunătorului edificiu, înnegrit de vreme. Nobilul grai al arhitecturii îl lăsă nesimţitor; amintirea fratelui şi a tatălui său înăbuşea în sufletul lui orice pornire spre frumos; nu se gândea decât cum să se ferească, pentru a nu

cădea în mâinile unor duşmani prefăcuţi şi răi. Se opri o clipă să privească, dar cu o vădită silă, ferestruica odăiţei de la etajul al treilea, în care locuise înainte de 1815. Firea tatălui despuiase de orice farmec amintirile primei sale copilării. „Nu i-am mai călcat pragul, se gândi el, din acea dimineaţă de 7 martie, când m-am dus să iau paşaportul lui Vasi; a doua zi, frica de spioni m-a făcut să-mi grăbesc plecarea. La întoarcere, după călătoria din Franţa, n-am avut nici măcar timpul să urc până sus, să-mi revăd gravurile... Şi toate astea din pricina denunţului fratelui meu."

Fabricio întoarce capul cu silă. „Abatele Blanès, se gândi el apoi cu tristeţe, are peste optzeci şi trei de ani şi, din câte mi-a spus soră-mea, aproape nici nu mai vine pe la curte; beteşugurile bătrâneţii l-au ajuns şi pe el. Anii îi vor fi împietrit inima cea atât de dârză şi de nobilă! Dumnezeu ştie de când nu s-a mai urca în clopotniţă! Mă voi ascunde în cramă, după butoaie sau sub teasc, până când are să se trezească; nu vreau să tulbur somnul bunului bătrân; o fi uitat, pesemne, şi cum arăt; la vârsta lui, şase ani înseamnă mult! Nu voi mai afla decât mormântul unui prieten! Şi ce copilărie, adăugă el, să vin până aici, ca să înfrunt sila pe care o stârneşte în mine castelul tatălui meu."

Fabricio păşi, în clipa aceea, în mica piaţă a bisericii şi ceea ce văzu îl umplu de uimire, făcându-l aproape să înnebunească de bucurie: ferestruica, lungă şi îngustă, de la cel de-al doilea cat al străvechii clopotniţe, era luminată de mica lampă a abatelui Blanès. Abatele obişnuia să şi-o pună acolo când se urca în colivia de scânduri a micului său observator, pentru ca lumina să nu-l împiedice să citească pe planisferă. Această hartă a cerului era desfăşurată pe un vas mare de lut, în care stătuse pe vremuri unul din portocalii castelului. În fundul vasului,

ardea cea mai prizărită dintre lămpi, iar un burlan de tablă conducea fumul afară din vas, indicând totodată, prin umbra lui, unde se afla nordul pe hartă. Amintirea tuturor acestor lucruri atât de simple înecă de emoție sufletul lui Fabricio, copleşindu-l de fericire.

Aproape fără să-şi dea bine seama ce face, băgă două degete în gură şi scoase un mic fluierat scurt, care odinioară era semnalul lui de trecere. Îndată după aceea, auzi mişcându-se frânghia care, din înaltul observatorului, deschidea clanța uşii de la intrarea clopotniței. Se năpusti pe scară, emoționat din cale-afară. Îl găsi pe abate instalat în jilțul său de lemn, la locul obişnuit; ochiul îi era pironit în mica lunetă a unui teodolit de perete. Cu mâna stângă, îi făcu semn să nu-l întrerupă; în clipa următoare, scrise o cifră pe dosul unei cărți de joc, apoi, răsucindu-se în jilț, deschise larg brațele; eroul nostru căzu la pieptul lui, plângând. Abatele era adevăratul său tată.

— Te aşteptam, îi spuse dânsul, după primele izbucniri de duioşie şi bucurie.

Oare abatele îşi vedea numai de meseria lui de savant, sau, cum se gândea foarte des la Fabricio, vreun semn astrologic îi vestise cu totul întâmplător sosirea acestuia?

— Mă adastă moartea în prag, vorbi iar preotul.

— De ce spui asta? strigă Fabricio îndurerat.

— Da, reluă abatele pe un ton grav şi câtuşi de puțin trist: când se vor fi împlinit cinci luni şi jumătate sau şase luni şi jumătate de la revederea noastră, viața mea, având-şi împlinită partea-i de fericire, se va stinge,

Come face al mancar dell'alimento

(precum opaițul, când i se sfârşeşte untdelemnul). Înaintea ceasului cel mare, voi rămâne, de bună seamă,

una sau două luni fără să vorbesc, iar după aceea voi fi primit la sânul tatălui ceresc; bineînțeles, numai dacă va socoti că mi-am împlinit datoria în postul unde mă pusese de strajă.

Dar văd că te doboară oboseala, emoția te face să pici de somn. De când te tot aştept, am ascuns o pâine şi un şip cu rachiu în lada cea mare cu instrumente, întremează-te nițel cu ele şi încearcă să capeți destulă putere ca să mă mai asculți câteva clipe. E în puterea mea să-ți spun unele lucruri, mai înainte ca noaptea să fie cu totul înlocuită de zi. Acum le văd cu mult mai limpede decât am să le văd, poate, mâine. Căci, vezi tu, băiete, suntem de-a pururi slabi şi se cade ca totdeauna să ținem seama de această slăbiciune. Poate că mâine, bătrânul din fața ta, pământeanul din mine, îşi va face în sinea lui ultimele pregătiri înaintea morții, iar mâine seară, la ora nouă, va trebui să pleci.

Fabricio asculta în tăcere, aşa după cum îi era obiceiul.

— Deci, e adevărat, reluă bătrânul, că atunci când ai încercat să ajungi la Waterloo, n-ai aflat din capul locului decât o temniță?

— Da, părinte, răspunse Fabricio mirat.

— Bine c-ai scăpat! Iar acum, înştiințat de mine, sufletul tău trebuie să se pregătească pentru o altă temniță, cu mult mai aspră, mai cumplită! De bună seamă că nu vei ieşi dintr-însa decât printr-o crimă, dar, slavă Domnului, crima aceea nu va fi săvârşită de tine. Să nu cazi niciodată în păcatul uciderii aproapelui, oricât de mare ți-ar fi ispita; desluşesc că va fi vorba de omorârea unui nevinovat care, fără s-o ştie, îți uzurpă drepturile; dacă îți vei înfrâna puternica ispită care îți va părea justificată de legile onoarei, viața ta va fi poate fericită în ochii oamenilor... şi potrivit de fericită în ochii înțeleptului, adăugă el după o clipă de gândire; vei muri ca şi mine, fiule, aşezat într-un

jilț de lemn, străin de orice bogății și dezamăgit de ele, neavând, ca și mine, a-ți face nicio mustrare prea aspră.

Acum, fiindcă am isprăvit de vorbit despre ceea ce privește viitorul, n-aș mai avea a-ți spune nimic prea de seamă. Zadarnic m-am străduit să aflu cât va ține întemnițarea ta: șase luni, un an, zece? N-am putut desluși nimic; de bună seamă, am săvârșit vreo greșeală și cerul a voit să mă pedepsească, lăsându-mă cu obida acestei nesiguranțe. Tot ce am putut întrezări e că, după temniță, nu știu dacă tocmai în clipa când vei ieși din ea, se va înfăptui ceea ce se cheamă o crimă, însă, din fericire, sunt aproape sigur că ea nu va fi săvârșită de tine. Dacă ai slăbiciunea de a te face părtaș la această crimă, tot restul calculelor mele nu sunt altceva decât un șir de greșeli. Atunci nu te vei mai stinge cu sufletul liniștit, stând într-un jilț de lemn și înveșmântat în alb. Și, rostind aceste vorbe, abatele dădu să se ridice; abia atunci Fabricio băgă de seamă urmele pustiitoare ale timpului: unchiașul se căzni aproape un minut până să se pună pe picioare și să se întoarcă spre tânărul său prieten. Acesta îl privea încremenit și fără glas. Abatele îi întinse brațele și Fabricio îl strânse de mai multe ori la piept cu o nesfârșită duioșie. În cele din urmă, bătrânul îi spuse, cu toată voioșia lui de altădată:

— Încearcă să-ți faci un locșor și să dormi printre aparatele mele. Iar ca să-ți fie mai moale, ia una dintre șubele de colo; ai să găsești câteva mai scumpe, pe care mi le-a trimis ducesa Sanseverina acum patru ani, când mi-a cerut să-i prezic viitorul tău. M-am ferit să-i fac pe plac, în schimb, am păstrat blănurile și frumosul ei teodolit. Orice prezicere înseamnă o abatere de la regulă și e pândită de primejdia de a schimba firul întâmplărilor, în care caz, întreaga noastră știință se prăbușește ca un joc de cărți. Și, de altfel, aș fi avut a-i spune lucruri mult prea aspre acestei ducese, care e

totdeauna atât de frumoasă. Ce voiam să zic? A, da: nu te speria în somn de vuietul înspăimântător pe care îl vor face, dis-de-dimineață, clopotele, aici, la urechea ta, când se va suna liturghia de ora șapte; ceva mai târziu, vor trage și clopotul cel mare, care îmi zgâlțâie toate aparatele. Azi e Sfântul Giovita, mucenic și soldat. Știai că sătucul nostru, Grianta, poartă același hram cu marele oraș Brescia? Asta îmi amintește de ilustrul meu dascăl, Giacopo Marini din Ravena, care mi-a prezis de mai multe ori că sunt sortit unei cariere ecleziastice dintre cele mai frumoase: pasămite credea că voi fi paroh al impunătoarei biserici San Giovita din Brescia; și, când colo, am fost parohul unui mic sat de șapte sute cincizeci de suflete! Cu atât mai bine. Fiindcă am văzut – nu sunt nici zece ani de atunci – că dacă aș fi fost preot la Brescia, destinul m-ar fi azvârlit în închisoare, pe unul din dealurile Moraviei, la Spielberg. Mâine îți voi aduce tot felul de bunătăți, furate de la praznicul pe care îl dau în cinstea preoților din împrejurimi, care vin să cânte la slujba cea mare. Voi veni cu ele jos, dar nu care cumva să încerci să-mi vorbești: nu coborî să iei bucatele decât când vei fi auzit că am plecat. Nu trebuie să mă vezi *pe lumină* și, cum soarele nu apune mâine decât la șapte și douăzeci și șapte de minute, voi veni să te îmbrățișez abia către orele opt, apoi va trebui să pleci cât timp minutele se vor socoti încă alături de nouă, adică înainte ca ornicul să bată zece. Ia seama să nu fii văzut la ferestruicile clopotniței: jandarmii au semnalmentele tale, fiind întru câtva sub ordinele fratelui tău, care e un despot de n-are pereche. Marchizul del Dongo se cam duce, adăugă abatele mâhnit; dacă te-ar vedea, poate că ți-ar da ceva, de la mână la mână. Dar asemenea foloase, primite pe furiș, nu sunt demne de un om ca tine, a cărui putere va sta într-o zi în însăși conștiința lui. Marchizul îl urăște din răsputeri pe Ascanio și tocmai lui îi

sunt hărăzite cele cinci sau şase milioane pe care le are. Aşa se şi cade. Ție, la moartea lui, o să ți se cuvină patru mii de franci şi cincizeci de coți de postav negru pentru doliul slugilor tale.

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

Fabricio era înfierbântat de cuvintele bătrânului, de prea marea luare-aminte cu care îl ascultase şi de halul de oboseală în care se afla. Adormi cu chiu cu vai, iar somnul îi fu tulburat de vise, poate prevestiri ale viitorului. Dimineaţa, pe la zece, fu trezit de cutremurul care zgâlţâia clopotniţa, în timp ce un vuiet înspăimântător părea să năvălească peste el de afară. Se sculă îngrozit, convins că a sosit ziua de apoi; după aceea se crezu la închisoare; îi trebui timp ca să se dezmeticească şi să înţeleagă că ceea ce auzea era dangătul clopotului mare, pe care patruzeci de ţărani îl trăgeau în cinstea marelui Sfânt Giovita, deşi ar fi ajuns şi zece.

Fabricio dibui un loc de unde izbutea să vadă fără să fie văzut; constată că, de la înălţimea la care se afla, privirea îi putea pătrunde în parcul şi chiar în curtea interioară a castelului părintelui său. Îl şi uitase. Gândul că tatăl său începea acum să se apropie de hotarele vieţii topi tot ceea ce i se adunase în suflet. Zărea până şi vrăbiile care ciuguleau firimiturile de pâine, pe terasa cea mare a sufrageriei. „De bună seamă că sunt urmaşele celor pe care le-am îmblânzit eu cândva“, îşi zise el. Terasa aceasta, ca şi celelalte ale castelului, era plină de portocali, aşezaţi

în vase de pământ de toate mărimile: vederea lor îl înduioşa. Priveliştea curţii interioare, împodobită astfel, cu umbrele sale puternic proiectate de un soare arzător, era cu adevărat măreaţă.

Starea de slăbiciune a tatălui său îi reveni în minte. „Este atât de ciudat, îşi spuse el, tata nu-i decât cu treizeci şi cinci de ani mai mare decât mine; treizeci şi cinci şi cu douăzeci şi trei nu fac decât cincizeci şi opt!“ Şi ochii lui, aţintiţi asupra ferestrelor camerei acelui bărbat aprig, care nu-l iubise niciodată, i se umplură de lacrimi. Deodată se înfiora şi simţi o răceală prelingându-i-se în vine, căci i se păruse că îl recunoaşte pe bătrân, trecând pe una din terasele cu portocali din faţa camerei sale; dar nu era decât unul din valeţi. Chiar sub clopotniţă, o droaie de fetişcane, înveşmântate în alb şi risipite în pâlcuri, aşterneau covoare de flori roşii, galbene şi albastre, de-a lungul uliţelor pe unde urma să treacă procesiunea. Dar mai era o privelişte, care îl umplea de o şi mai mare încântare: din clopotniţă, privirea lui aluneca peste cele două braţe ale lacului, pe o adâncime de câteva leghe, şi peisajul acesta dumnezeiesc îl făcu foarte curând să uite de toate celelalte. Era o privelişte care îi trezea simţiri înălţătoare. Toate amintirile copilăriei veniră să-l împresoare, astfel că ziua aceea, pe care o petrecu închis într-o clopotniţă, fu una dintre cele mai fericite din viaţa lui.

Fericirea îl înălţase pe o treaptă de cugetare de ajuns de străină firii sale; el, atât de tânăr, îşi depăna întâmplările vieţii, de parcă ar fi ajuns la capătul ei. „Trebuie să mărturisesc, îşi spuse el într-un târziu, după mai multe ceasuri de dulce visare, că de la sosirea mea la Parma, n-am mai avut parte de bucurii paşnice şi depline, ca de pildă, la Neapole, când călăream pe drumurile de la Vomero sau

alergam pe malurile Misenei. Toate socotelile întortocheate ale acestei mici curți înrăite m-au înrăit și pe mine... Dar nu încerc nicio plăcere în a urî și cred că ar fi o jalnică satisfacție pentru mine să-mi umilesc dușmanii, dacă i-aș avea; numai că n-am dușmani... Ia stai! își zise el deodată, îl uitam pe Giletti... Ciudat lucru, își spuse apoi, plăcerea pe care aș gusta-o, văzând pe slutul acela că se duce la toți dracii, e mai puternică decât înflăcărarea, cu totul trecătoare, pe care am simțit-o față de micuța Marietta... Cu toate că, pentru mine, ea prețuiește de departe mai mult decât ducesa A ***, pe care eram silit s-o iubesc la Neapole, fiindcă apucasem să-i spun că sunt îndrăgostit de dânsa. Dumnezeule, ce groaznic mă plictiseam în timpul nesfârșitelor întâlniri pe care mi le acorda frumoasa ducesă; cu totul altceva era în cămăruța dărăpănată ce slujea și de bucătărie, unde m-a primit Marietta, de două ori, câte două minute.

Vai, Doamne! oare oamenii aceia mănâncă vreodată? Ți-e mai mare mila! Îmi pare rău că nu m-am gândit să-i fac Mariettei și *mammaciei* o pensioară de trei biftecuri, plătibile zilnic... Micuța Marietta, adăugă el, mă făcea să uit gândurile negre pe care mi le stârnea vecinătatea curții.

Poate că ar fi fost mai bine dacă mă apucam să duc, vorba ducesei, o viață de cafenea; ducesa părea gata să mă sprijine în această direcție și ea are cu mult mai multă minte decât mine. Ajutat de dărnicia ei sau chiar numai cu acel venit de patru mii de franci și cu fondul de patruzeci de mii depuși la Lyon, pe care mi-l hărăzește maică-mea, îmi voi putea întotdeauna îngădui să am un cal și câțiva galbeni, cu care să fac săpături și să-mi pot alcătui un cabinet. De vreme ce se pare că nu mi-e dat să cunosc dragostea, acestea vor fi pentru mine marile izvoare ale fericirii; aș vrea ca, înainte de a muri, să mă duc să revăd câmpul de luptă de la Waterloo și să încerc

să recunosc livada unde am fost în chip atât de hazliu ridicat de pe cal şi lăsat jos. Odată ce voi fi făcut acel pelerinaj, voi reveni adesea pe malul acestui lac încântător; nicăieri pe lume nu se află privelişte mai frumoasă, cel puţin aşa simte inima mea. La ce bun să caut atât de departe fericirea, când ea se află aici, sub ochii mei?

Vai, îşi aminti Fabricio, poliţia mă izgoneşte de pe malul lacului Como, dar, din fericire, sunt mai tânăr decât cei care o comandă. Aici, adăugă el râzând, n-aş mai da de ducesa A ***, dar aş găsi vreuna din fetiţele de colo, care aşterne flori pe caldarâm şi pe care, de bună seamă, aş iubi-o la fel de mult; prefăcătoria mă îngheaţă chiar şi în dragoste, iar doamnele noastre din lumea mare tind către aparenţe de-a dreptul sublime. Napoleon este cel care le-a băgat în cap pretenţii de morală şi de statornicie.

Drace! îşi zise el deodată, trăgându-se brusc de la fereastră, ca şi cum s-ar fi temut să nu fie recunoscut, cu toată umbra uriaşului oblon de lemn care apăra clopotele de ploaie, iată-i pe jandarmi în mare ţinută!" Într-adevăr, zece jandarmi, dintre care patru subofiţeri, îşi făcuseră apariţia la capătul uliţei celei mari a satului. Sergentul îi orânduise la câte o sută de paşi unul de altul, de-a lungul uliţei pe care trebuia să treacă procesiunea. Aici toată lumea mă cunoaşte; dacă sunt văzut, nu voi face decât un pas de pe malul lacului Como la Spielberg, unde îmi vor lega de fiecare picior câte un lanţ de o sută de oca – şi ce durere pentru ducesă!"

Îi trebuiră două-trei minute până să se dumirească în sfârşit că se afla la o înălţime de optzeci de picioare, că ungherul ce-l adăpostea era de ajuns de întunecos, că ochii celor care s-ar fi putut uita spre el erau orbiţi de soare şi, în sfârşit, că toată lumea mergea pe străzi căscând gura la casele proaspăt văruite în cinstea sărbătorii Sfântului

Giovita. Din clipa aceea, în ciuda unor raționamente atât de limpezi, firea italiană a lui Fabricio n-ar mai fi fost în stare să guste nicio plăcere, dacă n-ar fi așezat între el și jandarmi o bucată de pânză veche, pe care o țintui la fereastră, făcându-i două găuri pentru ochi.

Clopotele cutremurau văzduhul de zece minute, *procesiunea* ieși din biserică și *mortarettele* detunară. Fabricio întoarse capul spre locul unde se aflau și recunoscu mica esplanadă cu parapet, de lângă lac, unde se jucase de atâtea ori în copilărie, riscând ca *mortarettele* să i se descarce în picioare, ceea ce o făcea pe maică-sa ca, în zilele de sărbătoare, să-l țină tot mai mult pe lângă dânsa.

Trebuie știut că aceste *mortaretti* (sau mici mortiere) nu sunt altceva decât niște țevi de pușcă, tăiate cam la un lat de palmă. De aceea culeg țăranii cu atâta sârg toate țevile de pușcă pe care, de la 1796 încoace, politica Europei le-a semănat, din belșug, pe plaiurile Lombardiei. Dimensiunea lor fiind, astfel, redusă la un lat de palmă, aceste tunuri pitice sunt încărcate ochi, așezate pe pământ cu gura în sus și legate între ele printr-un fitil; în număr de două sau trei sute, ele sunt înșirate pe trei rânduri, ca un adevărat batalion, undeva, în preajma locului pe unde urmează să treacă procesiunea. În clipa când sfintele daruri se apropie, cineva dă foc fitilului și atunci începe o răpăială asurzitoare, cum nu se poate mai caraghioasă; dar femeile sunt nebune de bucurie. Nimic mai drăguț ca detunăturile acestor *mortaretti* auzite de departe, de pe lac, și îmblânzite de legănatul undelor. Pocnetele acestea ciudate, care de atâtea ori, în copilărie, îl umpluseră de încântare, alungară și gândurile cam prea serioase, care îl împresurau pe eroul nostru. Se duse să ia luneta abatelui, cu ajutorul căreia putu recunoaște pe cei mai mulți dintre

bărbaţii şi femeile ce formau procesiunea. Multe din drăgălaşele fetiţe, pe care Fabricio le lăsase la vârsta de unsprezece sau doisprezece ani, erau acum fete frumoase şi voinice, în toată floarea tinereţii; ele redară curaj eroului nostru, care, pentru a le putea vorbi, ar fi fost în stare să-i înfrunte chiar şi pe jandarmi.

Procesiunea trecu şi intră în biserică printr-o uşă lăturalnică, pe care Fabricio nu o putea vedea. Arşiţa se întetea din ce în ce, chiar şi acolo sus, în clopotniţă; apoi locuitorii se întoarseră la casele lor şi în sat se făcu linişte deplină. Câteva bărci se umplură cu ţărani, care se întorceau la Bellagio, Menaggio şi alte sate aşezate pe malul lacului; Fabricio deosebea fiecare clipocit de vâslă: amănuntul acesta, atât de simplu, îl umplu de încântare; bucuria lui de acum era plămădită din toată nefericirea şi stingherealа pe care o afla în viaţa întortocheată de la curte. Ce fericit ar fi fost acum să poată face o plimbare pe lacul acela atât de frumos şi liniştit, în care se oglindea atât de adânc seninul cerului! Auzi deschizându-se uşa de jos a clopotniţei. Era bătrâna slujnică a abatelui, care adusese un coş cât toate zilele; se stăpâni din toate puterile să nu-i vorbească. „Doar ţine la mine tot atât de mult cât şi stăpânul ei, îşi spunea Fabricio, şi apoi diseară, la ora nouă, tot plec; oare să nu fie ea în stare să păstreze o taină timp de câteva ceasuri, mai ales dacă o pun să jure? Dar, se gândi el apoi, ar însemna să-mi nemulţumesc prietenul. L-aş putea pune rău cu jandarmii!“ Şi o lăsă să plece pe Ghita, fără a-i fi vorbit. Se ospăta pe săturate, apoi se întinse să doarmă puţin: nu se trezi decât la opt şi jumătate; abatele Blanès îl zgâlţâia de umăr; era noapte.

Blanès era frânt de oboseală, părea să aibă cu cincizeci de ani mai mult decât în ajun. Nu mai vorbi de lucruri grave. Se lăsă în jilţul lui de lemn.

— Vin' să te strâng la piept, îi spuse el lui Fabricio şi îl îmbrăţişă de mai multe ori. Moartea, vorbi el în cele din urmă, care va pune capăt acestei vieţi atât de lungi, nu-mi va fi nici pe departe la fel de grea ca despărţirea noastră. Am o pungă pe care o voi lăsa în păstrare Ghitei, cu poruncă să-şi ia de acolo pentru nevoile ei, dar să-ţi înmâneze ceea ce va mai fi rămas, dacă vreodată vii să i-o ceri. O ştii cum e: după ce am să-i spun asta, ca să economisească pentru tine, e în stare să nu-şi cumpere carne nici de patru ori pe an dacă nu-i porunceşti tu să o facă. Dacă vreodată se întâmplă să fii la ananghie, obolul bătrânului tău prieten îţi va fi, poate, de folos. Nu te aştepta din partea fratelui tău decât la mişelii şi caută să câştigi bani printr-o muncă care să te facă folositor societăţii. Prevăd că au să se stârnească nişte furtuni ciudate; s-ar putea ca, de aici în cincizeci de ani, să nu mai fie loc pentru oamenii care stau degeaba. Pe mama şi mătuşa ta n-ai să le ai întotdeauna, iar surorile tale vor trebui să-şi asculte bărbaţii... Fugi, fugi, strigă el deodată îngrijorat, căci auzise un mic zgomot caracteristic, care însemna că peste câteva clipe avea să bată ora zece; nici nu vru să-l lase pe Fabricio să-l mai îmbrăţişeze pentru ultima oară.

— Repede! Repede! îi strigă el; îţi va trebui cel puţin un minut ca să cobori scara! Dar vezi să nu cazi, ar fi un semn îngrozitor!

Fabricio se repezi pe scară în jos şi, ajungând în mica piaţă din faţa bisericii, o luă la goană. Abia ajunse în faţa castelului tatălui său, când ornicul bătu de zece: fiecare lovitură îi răsuna parcă în piept, tulburându-l în chipul cel mai straniu. Se opri să chibzuiască sau, mai degrabă, ca să se lase pradă înflăcărării pe care o trezea în el contemplarea acelui edificiu plin de măreţie, pe care în

ajun îl cântărise din ochi cu atâta răceală. În toiul visării sale, auzi un zgomot de paşi şi, până să se dezmeticească, se şi pomeni înconjurat de patru jandarmi. Din fericire, avea asupra sa două straşnice pistoale, ale căror cremeni le reînnoise în timp ce mânca; când le ridică cocoşul, se auzi un ţăcănit ce atrase luarea-aminte a unuia din jandarmi, care vru să-l aresteze. Fabricio înţelese primejdia ce-l pândea şi se pregăti să tragă primul; era dreptul lui, căci ar fi fost singurul chip în care ar fi putut să ţină piept celor patru oameni bine înarmaţi. Dar, spre norocul lui, jandarmii aceştia, care umblau prin sat ca să-i trimită pe cheflii pe la casele lor, primiseră să se cinstească prin toate cârciumile pe unde trecuseră; astfel că nu se grăbiră de ajuns de tare să-şi facă datoria. Fabricio o rupse la fugă. Jandarmii alergară vreo câţiva paşi după el, strigând: „stai! stai!", apoi tăcerea se aşternu din nou. După trei sute de paşi, Fabricio se opri să-şi mai tragă sufletul. „Zgomotul pistoalelor mele era cât pe ce să mă piardă; ducesa – dacă mi-ar mai fi fost dat vreodată să revăd frumoşii ei ochi – ar fi avut dreptate să-mi spună că mă delectez contemplând ceea ce are să se petreacă peste zece ani şi uit să văd ceea ce se întâmplă în clipa aceea lângă mine."

Şi se înfioră, gândindu-se la pericolul prin care trecuse; mări pasul, apoi începu iar să alerge, ceea ce nu era prea înţelept, căci atrase luarea-aminte a câtorva ţărani, care se întorceau pe la casele lor. Nu fu în stare să se oprească decât odată ajuns pe munte, la mai bine de o leghe de Grianta, când, amintindu-şi de Spielberg, îl trecură toate năduşelile.

„Da' ştiu că am tras o spaimă! vorbi el de unul singur, însă, la auzul propriilor sale vorbe, se cam ruşină. Mătuşă-mea îmi spune că lucrul de care am cea mai mare trebuinţă

este acela de a mă deprinde să mă iert pe mine însumi. Întotdeauna mă asemăn cu un model desăvârşit, care de fapt nici nu poate să existe. Poftim! îmi iert frica, fiindcă, pe de altă parte, eram foarte hotărât să-mi apăr libertatea şi nu încape îndoială că, până la urmă, nu rămâneau ei toţi patru teferi, ca să mă escorteze până la închisoare. Dar ceea ce fac în clipa asta nu e câtuşi de puţin strategic; obiectivul fiind atins, în loc să-mi acopăr retragerea, dat fiind că duşmanul a prins de veste, stau şi mă las furat de visări, care sunt mai caraghioase poate decât toate prezicerile bunului abate."

Într-adevăr, în loc să se retragă pe drumul cel mai scurt şi să se îndrepte spre ţărmul lacului Maggiore, unde îl aştepta barca, se apucase să facă un uriaş ocol, ca să-şi vadă *copacul*. Cititorul îşi aminteşte, pesemne, de dragostea pe care o nutrea Fabricio pentru un castan sădit de mama lui, cu douăzeci şi trei de ani în urmă. „N-ar fi de mirare ca fratele meu să fi pus să-l taie, îşi spuse el; dar oamenii de teapa lui nu înţeleg lucrurile gingaşe şi de aceea poate că nici nu s-a gândit s-o facă. Şi chiar dacă l-a tăiat, asta nu poate fi un semn rău", adăugă el cu hotărâre. Două ore mai târziu, se opri înmărmurit: nişte ticăloşi, sau poate vreo furtună, rupseseră una din principalele crengi ale copacului, care spânzura uscată. Scoţându-şi pumnalul, Fabricio o tăie cu respect şi netezi tăietura, astfel ca apa să nu pătrundă în trunchi. În cele din urmă, măcar că îi rămăsese puţin timp, căci sta să se crape de ziuă, îşi petrecu o oră încheiată săpând pământul din jurul copacului iubit. Isprăvind cu toată această trăsnaie, porni în mare grabă pe drumul ce ducea spre lacul Maggiore.

La drept vorbind, nu era necăjit, căci copacul era frumos şi voinic, iar în ultimii cinci ani crescuse încă o dată pe atât. Creanga ruptă nu fusese decât un accident

fără gravitate; odată tăiată, nu-i mai putea dăuna, ba dimpotrivă, avea să-l facă să crească şi mai înalt, căci rămurişul îi pornea mai de sus.

Fabricio nu făcuse nicio leghe, când o fâşie, de un alb strălucitor, contura spre răsărit culmea muntelui Resegon di Lek, vestit în tot ţinutul. Drumul pe care apucase se umplea de ţărani; dar în loc să procedeze strategic, Fabricio zăbovea, admirând mişcat priveliştea sublimă a pădurilor din împrejurimile lacului Como, poate una dintre cele mai frumoase din lume. Nu vreau să spun prin asta că ar fi şi o privelişte dintre cele mai *aducătoare de parale*, cum se spune în Elveţia, ci dintre acelea care vorbesc cel mai bine sufletului. A asculta de vraja acestui grai, în situaţia lui Fabricio, care se afla în ţinta atenţiei domnilor jandarmi lombardo-veneţieni, era curată nesăbuinţă. „Mă aflu la o jumătate de leghe de frontieră, îşi zise el în cele din urmă; pot fi sigur că voi întâlni vameşi şi jandarmi făcându-şi rondul de dimineaţă; hainele mele de postav bun au să li se pară suspecte şi îmi vor cere paşaportul; acesta poartă scris, negru pe alb, un nume sortit închisorii; iată-mă, deci, în plăcuta obligaţie de a săvârşi un omor. Dacă, aşa cum au obiceiul jandarmii să meargă câte doi, voi avea nenorocul să întâlnesc o pereche deodată, n-am să pot să stau şi să aştept cu pistolul în mână, până ce unul din ei are să se hotărască să mă înhaţe de guler, iar dacă trag, mă paşte Spielbergul.“ Şi Fabricio, îngrozit mai cu seamă de această trebuinţă de a fi primul care să deschidă focul, poate chiar asupra unui fost soldat de-al unchiului său, contele Pietranera, alergă să se ascundă în scorbura unui castan uriaş; tocmai îşi schimba capsele pistoalelor, când auzi cum cineva venea prin pădure, cântând, cu glas foarte plăcut, o cunoscută arie din *Mercadante*, pe atunci la modă în Lombardia.

„Asta-i semn bun“, îşi zise Fabricio. Cântecul, pe care îl asculta cu atenţie, îi alungă mânia ce începuse să dea târcoale gândurilor sale. Privi cu luare-aminte de-a lungul drumului, dar nu zări ţipenie. „Omul vine, de bună seamă, pe vreo scurtătură“, îşi spuse el. Şi, aproape în aceeaşi clipă, zări un valet foarte curăţel, îmbrăcat englezeşte, călare pe un căluţ la pas şi ducând de căpăstru un cal de rasă, de toată furmuseţea, însă cam costeliv.

Mosca, îşi zise Fabricio, pretinde că primejdiile care-l ameninţă pe un om sunt, totodată, şi măsura drepturilor pe care le are asupra vecinului. Dacă aş gândi şi eu la fel, i-aş zbura acestui valet creierii cu un foc de pistol, aş încăleca pe calul cel slab şi... puţin, mi-ar păsa de toţi jandarmii din lume. Iar după ce m-aş întoarce la Parma, i-aş trimite bani lui sau văduvei lui... dar ar fi o ticăloşie!“

CAPITOLUL AL ZECELEA

Tot dăscălindu-se, Fabricio ajunse, din câteva salturi, pe drumul mare ce duce din Lombardia spre Elveția și care, în locul acela, trecea la vreo patru sau cinci picioare mai la vale, în marginea pădurii. „Dacă omul se sperie, își zise el, o ia la sănătoasa, iar eu rămân cu buzele umflate, ca un caraghios?“ În clipa aceea, ajunsese la vreo zece pași de valet, care încetă să mai cânte: citi în ochii lui că îi era frică. „Te pomenești că face cale-ntoarsă.“ Fără să fi hotărât încă ceva, Fabricio se repezi și înhață calul cel slab de căpăstru.

— Ascultă, amice, îi spuse el valetului, să știi că nu sunt hoț de rând, dovadă că am să încep prin a-ți da douăzeci de franci, dar sunt silit să-ți iau cu împrumut calul, căci altfel, dacă n-o șterg cât mai iute, am să fiu omorât. Cei patru frați Riva, vânătorii aceia vestiți, de care ai auzit pesemne, sunt pe urmele mele: m-au găsit la sora lor în odaie; am sărit pe fereastră, și iată-mă. Au pornit să mă caute prin pădure, cu puștile și cu câinii lor. M-am ascuns în scorbura acestui castan, fiindcă zărisem pe unul dintre ei trecând pe drum; dar tare mă tem să nu-mi dea câinii de urmă! Am să încalec pe calul acesta și am s-o țin tot într-o goană până dincolo de Como; mă duc la Milano, să mă azvârl la picioarele viceregelui. Dacă te învoiești, îți las calul la poștă și am să

mai adaug şi doi galbeni pe deasupra. În schimb, dacă opui cea mai mică rezistenţă, te omor cu pistoalele astea. Iar după plecarea mea, dacă încerci care cumva să-i pui pe jandarmi pe urmele mele, vărul meu, contele Alari, din garda împăratului, va avea el grijă să te înveţe minte.

Fabricio născocise toată această poveste pe măsură ce o istorisea, pe tonul cel mai paşnic.

— De altminteri, adăugă el râzând, pot să-ţi spun şi cum mă cheamă: sunt *marchesino* Ascanio del Dongo, iar castelul meu e la doi paşi de aici, la Grianta. Dă drumul calului, n-auzi? se răsti el deodată.

Valetul, înmărmurit, amuţise. Fabricio îşi trecu pistolul în mâna stângă, smuci frâul, sări călare şi porni la galop. Când ajunse la vreo trei sute de paşi, îşi aminti că uitase să-i dea cei douăzeci de franci făgăduiţi; se opri locului: pe drum, nici ţipenie de-om, afară de valet, care gonea după el călare; îi făcu semn cu batista să se apropie şi, când îl văzu la cincizeci de paşi, îi azvârli în drum un pumn de monede şi porni iar. De departe, îl zări strângând monezile de argint, una câte una. „Iată un om cât se poate de înţelegător, râse în sinea lui Fabricio, n-a fost nevoie de nicio vorbă de prisos.“ Şi continuă să gonească; pe la amiază, poposi într-o casă singuratică, apoi, după câteva ceasuri, o porni iar din loc. La orele două dimineaţa, era pe malul lacului Maggiore; curând îşi găsi barca legănându-se pe apă, iar la semnul cuvenit, aceasta trase la ţărm. Nevăzând niciun ţăran căruia să-i încredinţeze calul, îl lăsă slobod; trei ore mai târziu, era la Belgirato. Acolo, aflându-se în ţară prietenă, îşi îngădui puţină tihnă; era tare vesel: îi merseseră toate din plin. Să îndrăznim a pomeni care erau adevăratele pricini ale veseliei? Copacul său crescuse frumos şi semeţ, iar sufletul îi fusese înviorat de duioşia fără margini pe care o simţise la pieptul abatelui Blanès. „Oare o fi crezând cu adevărat în

toate prezicerile pe care mi le-a făcut? Sau, dat fiind că fratele meu mi-a scornit faima unui iacobin şi a unui om fără niciun Dumnezeu, în stare de orice, a încercat să mă ferească de ispita de a sfărâma capul cine ştie cărui dobitoc, care mă va călca cândva pe coadă?“ Două zile mai târziu, Fabricio era la Parma, unde îi distra grozav pe ducesă şi pe conte, povestindu-le de-a fir-a-păr, aşa cum îi era obiceiul, toată călătoria.

La sosire, Fabricio îl găsi pe portar, ca şi pe toate slugile palatului Sanseverina, înveşmântaţi în doliu.

— Pe cine am pierdut? o întrebă el pe ducesă.

— Omul acela atât de cumsecade, soţul meu, s-a stins la Baden. Mi-a lăsat, conform înţelegerii, acest palat, dar, în semn de prietenie, a mai adăugat şi suma de trei sute de mii de franci, ceea ce mă încurcă foarte; totuşi, nu vreau să renunţ la ei în favoarea nepoatei sale, marchiza Raversi, fiindcă îmi joacă zilnic cele mai afurisite feste. Tu, care te pricepi, va trebui să-mi găseşti vreun sculptor bun; vreau să-i fac ducelui un cavou de trei sute de mii de franci. Contele începu să povestească fel de fel de snoave pe seama doamnei Raversi.

— Zadarnic am încercat s-o îmblânzesc prin tot soiul de servicii, adăugă ducesa. Cât despre nepoţii ducelui, i-am făcut pe toţi colonei şi generali. În schimb, nu trece o singură lună să nu primesc de la ei vreo anonimă respingătoare – am fost chiar nevoită să-mi iau un secretar, care să citească toate scrisorile de felul acesta.

— Şi unde pui că anonimele sunt cele mai nevinovate păcate ale lor, adăugă contele; oamenii aceştia parcă ar avea o fabrică de denunţuri murdare. De douăzeci de ori aş fi putut aduce în faţa judecăţii toată această clică şi Excelenţa Voastră îşi dă seama că judecătorii mei ar fi avut grijă să-i condamne cum se cuvine.

— Asta, drept să spun, nu-mi mai place, răspunse Fabricio, cu o naivitate cu totul hazlie din partea cuiva trăind la curte; mi-ar fi plăcut de o mie de ori mai mult să fie condamnați de judecători care să judece fără părtinire.

— Ți-aș fi foarte recunoscător dacă ai vrea, dumneata, care călătorești ca să înveți, să-mi dai și mie adresele unor astfel de magistrați, ca să le scriu înainte de culcare.

— Dacă aș fi eu ministru, lipsa aceasta de judecători cinstiți mi-ar răni amorul propriu.

— Dar mi se pare, răspunse pe dată contele, că Excelența Voastră, care-i iubește atât de mult pe francezi, și care altădată le-a dat chiar sprijinul brațului său invincibil, pare să fi uitat una din maximele lor de căpetenie: mai bine îl omori pe dracu' decât să te omoare el pe tine. Tare aș vrea să văd cum ai stăpâni aceste capete înfierbântate, care citesc de dimineața până seara *Istoria Revoluției Franceze*, dacă ai avea în slujba ta niște judecători care i-ar achita pe cei pe care tu îi acuzi. Ar ajunge să nu mai condamne nici pe ticăloșii cei mai vădit vinovați, socotindu-se toți niște Brutuși[1]. Și am să-ți fac o imputare: oare, sufletul dumitale, atât de delicat, nu simte nicio mustrare de a fi părăsit, pe malul lacului Maggiore, acel cal atât de frumos, dar cam costeliv?

— Am de gând, răspunse Fabricio cu foarte multă seriozitate, să trimit ceea ce i se cuvine stăpânului calului, pentru a-l despăgubi de cheltuielile de afișaj și altele, în urma cărora va fi reintrat, desigur, în stăpânirea calului găsit, de bună seamă, de țărani; am să citesc cu multă atenție ziarul din Milano, ca să găsesc anunțul despre pierderea calului; îi cunosc foarte bine semnalmentele.

---

[1] Lucius Junius Brutus, întemeietorul republicii romane, i-a condamnat la moarte pe propriii săi fii, care conspirau pentru restaurarea dinastiei Tarquinilor. (*n.tr.*)

— Zău că e cam primitiv, îi spuse contele ducesei. Şi ce-ar fi făcut Excelenţa Voastră, urmă el râzând, dacă în timp ce gonea mâncând pământul, calul acela împrumutat s-ar fi poticnit, trântindu-te? Acum ai fi la Spielberg, dragul meu nepot, şi tot creditul meu abia dacă ar fi izbutit să-ţi uşureze cu vreo zece ocale greutatea fiecăreia din ghiulelele legate de picioarele tale.

— Ţi-ai fi petrecut, în acel loc „tihnit", vreo zece ani din viaţă, poate că picioarele ţi s-ar fi umflat şi ţi s-ar fi cangrenat şi, atunci, poate că ţi le-ar fi tăiat, cu multă băgare de seamă...

— Pentru Dumnezeu, încetează cu o descriere atât de înfiorătoare, strigă ducesa cu ochii plini de lacrimi. De vreme ce s-a întors...

— Crede-mă că mă bucur chiar mai mult decât dumneata, răspunse ministrul cu toată seriozitatea; dar aş putea să ştiu de ce, dacă ţinea cu tot dinadinsul să pătrundă în Lombardia, n-a venit să-mi ceară un paşaport ca lumea, pe un nume străin? Îndată ce-aş fi aflat de arestarea lui, aş fi plecat la Milano, şi prietenii pe care îi am acolo ar fi închis ochii şi s-ar fi prefăcut a crede că jandarmii lor au arestat un supus al prinţului Parmei. Recunosc că povestirea peripeţiilor dumitale e drăguţă şi plină de haz, continuă contele, pe un ton mai puţin sinistru; ieşirea dumitale din pădure, pe drumul mare, îmi place chiar foarte mult; dar, între noi fie vorba, de vreme ce valetul acela avea viaţa dumitale în mâinile lui, ai fi avut tot dreptul să i-o iei pe a sa. Ne îngrijim să-i creăm Excelenţei Voastre o situaţie strălucită, cel puţin aşa îmi porunceşte doamna aici de faţă şi cred că nici cei mai înverşunaţi duşmani ai mei nu m-ar putea acuza de a fi încălcat vreodată poruncile ei. Gândeşte-te ce supărare pe ea şi pe mine dacă, în acea cursă de viteză pe care ai

făcut-o, calul acela slăbănog s-ar fi poticnit! Aproape că ar fi fost mai bine să-ți frângi gâtul căzând.

— Eşti foarte tragic astă-seară, dragul meu, spuse ducesa cutremurându-se.

— Fiindcă trăim în mijlocul unor evenimente tragice, răspunse contele posomorât; aici nu suntem în Franța, unde totul se isprăveşte cu cântece sau cu un an sau doi de temniță, şi cred că greşesc vorbindu-vă în glumă de toate aceste lucruri. Aş vrea să-mi spui, dragă nepoate, dacă într-o bună zi te numesc pe undeva episcop, căci de bună seamă că nu pot să te fac din capul locului arhiepiscopul Parmei, aşa cum ar vrea, pe drept cuvânt să se întâmple, doamna ducesă aici de față – aş vrea să-mi spui cam ce politică vei face atunci când te vei afla în fruntea unei episcopii, departe de înțeleptele noastre sfaturi?

— Voi căuta să-l omor pe dracu', ca să nu mă omoare el pe mine! cum spun prietenii francezi, răspunse Fabricio cu ochii scăpărând; de asemenea, voi încerca să-mi păstrez, prin toate mijloacele cu putință, fie chiar şi cu pistolul, situația pe care mă veți fi ajutat s-o dobândesc. Am citit, în genealogia familiei del Dongo, povestea acelui strămoş care a clădit castelul din Grianta. Către sfârşitul vieții sale, bunul său prieten Galeazzo, duce al Milanului, îl trimite să viziteze o fortăreață de pe malul lacului nostru – se temeau de o invazie a elvețienilor. „S-ar cuveni să-i trimit câteva rânduri comandantului, îi spune ducele la despărțire, şi îi înmânează o scrisoare de două rânduri, apoi i-o cere îndărăt ca s-o pecetluiască, sub cuvânt că e mai cuviincios aşa; Vespasian del Dongo pleacă, dar pe când trecea lacul îşi aminteşte de o veche istorioară grecească, fiind om învățat. Deschide scrisoarea bunului său stăpân şi citeşte ordinul adresat comandantului fortăreței: să fie ucis îndată

după sosire. Numai că *perfidul Sforza*, preocupat de teatrul pe care-l juca față de străbunul nostru, lăsase un interval între ultimul rând al bileţelului şi semnătura sa; Vespasian del Dongo se apucă şi scrie deasupra ordinul ca el să fie recunoscut drept guvernator al tuturor fortăreţelor de pe malul lacului şi suprimă partea de sus a scrisorii. Ajungând în fortăreaţă şi fiind recunoscut ca guvernator, îl azvârle pe comandant într-un puţ, porneşte cu război împotriva lui Sforza şi, câţiva ani mai târziu, îşi preschimbă fortăreaţa pe acele întinse moşii, care au constituit averea tuturor ramurilor familiei noastre şi care, într-o zi, îmi vor îngădui să am şi eu un venit de patru mii de lire.

— Vorbeşti ca un academician, exclamă contele râzând; povestea pe care ne-ai spus-o e frumoasă şi năstruşnică, dar, din păcate, asemenea trăsnăi hazlii nu avem prilejul să facem, decât la zece ani o dată. Se întâmplă, uneori, ca oameni nerozi, dar cu ochii în patru şi îndeobşte foarte grijulii, să guste plăcerea de a triumfa asupra oamenilor cu imaginaţie. Doar datorită unei imaginaţii prea bogate a ajuns Napoleon să se predea prudentului John Bull[1], în loc să caute să ajungă în America. Dindărătul tejghelei sale, John Bull a râs cu poftă de scrisoarea în care îi vorbea de Temistocle[2]. De când lumea, mărunţii Sancho Panza îi vor întrece pe minunaţii Don Quijote. Dacă te învoieşti să nu faci nimic care să iasă din comun, nici nu mă îndoiesc că vei fi un episcop foarte respectat, dacă nu foarte respectabil. Cu toate acestea, rămân la părerea mea: Excelenţa Voastră s-a purtat cu nechibzuinţă în

---

[1] Poreclă ironică dată englezilor (în limba engleză: *bull* – taur) (*n.tr.*)

[2] Om politic atenian, din epoca războaielor greco-romane, partizan al democraţiei (525–460 î.Hr.). La cererea Spartei, a fost izgonit din Atena şi s-a refugiat în Persia. Textul face aluzie la faptul că, după ce s-a predat englezilor, Napoleon, în mesajul său către poporul englez, se compara cu Temistocle, cerând azil. (*n.tr.*)

împrejurarea aceea cu calul şi a fost la un pas de închisoare pe viaţă.

Vorbele acestea îl făcură pe Fabricio să tresară; rămase adânc nedumerit. „Aceasta să fi fost oare temniţa ce mă ameninţa? se întrebă el. Aceasta să fi fost crima pe care nu trebuia s-o fac?“ Prevestirile lui Blanès, de care îşi bătuse joc în măsura în care se voiau profeţii, căpătau acum, în ochii lui, însemnătatea unor adevărate prorociri.

— Ei, ce-i eu tine? îl întrebă ducesa mirată: văd că vorbele contelui te-au cufundat în nişte visări foarte întunecate.

— Sunt luminat de un nou adevăr şi, în loc să mă răzvrătesc împotriva lui, mintea mea îl admite. E adevărat că am fost la un pas de o întemniţare fără sfârşit! Însă acel valet era atât de drăguţ în hainele lui englezeşti, încât aş fi săvârşit un păcat omorându-l!

Ministrul fu încântat de înfăţişarea lui cuminte.

— Se prezintă foarte bine din toate punctele de vedere, spuse el, privind-o pe ducesă; apoi, întorcându-se spre Fabricio: Ştii, dragul meu, că ai făcut o cucerire, poate cea mai de dorit dintre toate?

„Bun, se gândi Fabricio, acum urmează o glumă despre Marietta.“ Dar se înşela, căci Mosca urmă:

— Simplitatea dumitale *evanghelică* a câştigat inima venerabilului arhiepiscop Landriani. Într-una din zilele acestea, te vom face mare vicar şi, ceea ce dă un anume farmec acestei glume, este că cei trei mari vicari actuali, oameni de merit, sârguincioşi, şi dintre care cel puţin doi, cred eu, erau mari vicari încă înainte de a te fi născut, vor cere, printr-o frumoasă scrisoare adresată arhiepiscopului lor, ca Domnia Ta să fii în fruntea lor. Aceste cinstite feţe se întemeiază în primul rând pe virtuţile dumitale şi în al doilea rând pe faptul că eşti strănepotul vestitului

arhiepiscop Ascanio del Dongo. Când am aflat de stima pe care ți-o poartă, am avansat pe loc, în gradul de căpitan, pe nepotul celui mai vârstnic dintre ei; era locotenent încă de pe vremea când mareşalul Suchet asedia Tarragona.

— Du-te chiar acum la părintele Landriani, strigă ducesa; aşa cum eşti, fără să te mai îmbraci. Povesteşte-i despre nunta surorii tale; când va afla că are să fie ducesă, te va găsi şi mai apostolic. Dar fă-te că nu ştii nimic din tot ce ți-a destăinuit contele în legătură cu viitoarea ta numire.

Fabricio alergă la palatul arhiepiscopal, unde se purtă simplu şi modest; era un fel de a fi pe care şi-l însuşea cu nespusă uşurință; dimpotrivă, avea nevoie de mari sforțări ca să-şi dea aere de mare senior. În timp ce asculta poveştile ceva cam lungi ale monseniorului Landriani, îşi spunea în sinea lui: „Oare ar fi trebuit sau nu să trag în valetul acela care ducea de frâu calul cel costeliv?" Rațiunea îi spunea da, dar inima i se răzvrătea la gândul tabloului sângeros pe care l-ar fi avut înaintea ochilor, în clipa când flăcăul s-ar fi prăbuşit de pe cal cu fața schimonosită.

„Oare închisoarea în care m-aş fi înfundat, dacă mi s-ar fi poticnit calul, este aceea cu care mă tot amenință prevestirile?"

Întrebarea era pentru el de cea mai mare însemnătate şi arhiepiscopul fu mulțumit de adânca luare-aminte cu care tânărul del Dongo părea să-l asculte.

CAPITOLUL AL UNSPREZECELEA

Ieşind de la arhiepiscopie, Fabricio alergă la Marietta; auzi de departe răgetele lui Giletti, care cumpărase vin şi chefuia împreună cu suflerul şi tăietorii de mucuri, prietenii săi. Numai *mammacia*, care ţinea loc de mamă, răspunse la semnalul lui.

— În lipsa ta, ni s-a întâmplat un pocinog, îi spuse ea; doi-trei comedianţi de-ai noştri au fost învinuiţi că au benchetuit de ziua marelui Napoleon, şi biata noastră trupă, care ar fi, cică, iacobină, a primit poruncă să-şi ia catrafusele şi s-o şteargă din Parma, aşa că, trăiască Napoleon! Pe de altă parte, cică ministrul şi-ar fi dezlegat băierile pungii. Eu atâta ştiu, că Giletti are bani; n-aş putea spune cât anume, dar l-am văzut cu ochii mei cum număra un pumn de galbeni. Marietta a primit de la directorul nostru cinci galbeni, ca să aibă de cheltuială până la Mantua şi Veneţia, iar eu unul. Să ştii că te iubeşte ca-nainte, dar Giletti i-a cam băgat frica-n oase; acum trei zile, la ultima noastră reprezentaţie, ce crezi? era s-o omoare; a cârpit-o de-a văzut stele verzi şi, ceea ce le pune capac la toate, i-a rupt şalul cel albastru. Dacă i-ai da tu altul în loc, ai fi un băiat tare de treabă; am spune că l-am câştigat la loterie. Tambur-majorul carabinierilor

organizează mâine o reprezentație publică, nu știu la ce oră, dar e scris pe afișe, la toate colțurile de stradă. Vino să ne vezi; dacă Giletti pleacă la asalt și mirosim că e rost să rămână ceva mai multă vreme, am să ies la fereastră și am să-ți fac semn să urci. Vezi, adu-ne ceva frumos și Marietta te va iubi la nebunie.

Coborând întortocheata scară a acelei maghernițe respingătoare, Fabricio era plin de remuşcări: „Nu m-am schimbat deloc, îşi zise el; toate frumoasele hotărâri pe care le-am luat pe malul lacului, când vedeam viața cu un ochi atât de filozofic, s-au dus de rîpă. În noaptea aceea, nu prea eram în apele mele; m-am lăsat furat de visuri și iată-le că se topesc în fața cruntei realități. Ar trebui să iau o hotărâre bărbătească", îşi spuse el, înapoindu-se la palatul Sanseverina, către orele unsprezece din noapte. Dar în zadar căută în inima sa curajul de a vorbi cu acea sinceritate sublimă ce i se păruse a fi atât de uşoară în noaptea petrecută pe malul lacului „De ce oare s-o supăr pe aceea pe care o iubesc ca pe nimeni în lume? Dacă îi spun, vorbele mele ar suna mai prost ca în gura unui actor de duzină; adevărul e că nu-i nimic de capul meu, decât doar în anumite clipe de înflăcărare."

— Ce bun e contele cu mine, îi spuse el ducesei, după ce-i povesti vizita sa la arhiepiscopie; îi prețuiesc cu atât mai mult purtarea, cu cât am putut să-mi dau seama că plac decât într-o foarte mică măsură. Trebuie, deci, ca și purtarea mea să fie cât se poate de corectă față de dânsul. Am văzut că tot îl mai pasionează cercetările arheologice pe care le-a întreprins la Sanguigna, altminteri n-ar fi făcut, alaltăieri, douăsprezece leghe călare, ca să stea două ceasuri cu lucrătorii de acolo. Bănuiesc că se teme să nu i se fure bucăți din statuile ce s-ar putea găsi în tempul antic, ale cărui ziduri au fost de curând scoase la iveală;

ce-ar fi să-i propun să mă duc să rămân şi eu vreo trei zile la Sanguigna? Mâine, pe la cinci, trebuie să mă duc din nou la arhiepiscop, aşa că aş putea să plec mai spre seară, pe răcoare.

Ducesa nu răspunse de îndată.

— Parcă ai căuta cu tot dinadinsul să te îndepărtezi de mine, îi spuse ea în cele din urmă, cu glasul plin de o caldă duioşie; nici nu te-ai întors bine de la Belgirato şi ai găsit o pricină să pleci iar.

„Iată un nesperat prilej de a-i vorbi, îşi zise Fabricio. Dar se vede că pe malul lacului eram cam într-o ureche, de vreme ce, în înflăcărarea acelor clipe de sinceritate absolută, nu mi-am dat seama că declaraţia mea se sfârşeşte printr-o obrăznicie. Să-i spun, carevasăzică: ţin la tine cu cel mai adânc devotament... şi aşa mai departe, dar inima mea nu-i în stare de dragoste. Cu alte cuvinte: văd eu că mă iubeşti, dar, bagă de seamă, nu-ţi pot răspunde în acelaşi fel. Dacă e îndrăgostită de mine, ducesa e în stare să se supere că am ghicit-o, iar dacă nu are pentru mine decât o prietenie dintre cele mai obişnuite, va fi revoltată de neobrăzarea mea... şi asemenea jigniri nu se iartă."

Pe când se frământa în felul acesta, Fabricio, fără să-şi dea seama, se preumbla prin salon, cu înfăţişarea gravă şi plină de semeţie a unui om care vede nenorocirea la zece paşi de dânsul.

Ducesa îl privea cu nesaţ; nu mai era copilul pe care-l văzuse născându-se, nu mai era nepotul ei cel ascultător: era un tânăr plin de bărbăţie, de care ar fi fost atât de plăcut să se poată lăsa iubită. Se ridică de pe divanul pe care sta şi, căzându-i la piept înfiorată:

— De ce fugi de mine? îl întrebă ea.

— Nu fug, îi răspunse el demn ca un împărat roman, dar aş vrea să fiu cuminte.

Vorbele acestea puteau fi înțelese în fel şi chip. Fabricio nu avu curajul să împingă lucrurile mai departe, de frică să n-o rănească pe femeia aceasta încântătoare. Apoi, era şi prea tânăr şi prea se tulbura lesne; isteţimea nu-i veni în ajutor cu nicio frază bine ticluită, care să lase să se înţeleagă ceea ce ar fi vrut să spună. Într-o pornire firească şi în ciuda oricărei chibzuieli, o luă în braţe şi o acoperi de sărutări. În aceeaşi clipă, se auzi duruind trăsura contelui şi, îndată după aceea, se ivi şi el în salon; părea foarte agitat.

— Stârneşti pasiuni cu totul neaşteptate, îi spuse el lui Fabricio, care se cam fâstâci.

— Astă-seară, Landriani a fost, ca de obicei, primit în audienţa pe care Alteţa Sa i-o acordă în fiecare joi; principele mi-a povestit că arhiepiscopul, foarte încurcat, a început printr-un discurs învăţat pe de rost şi savant nevoie mare, din care, la început, Alteţa Sa n-a înţeles o iotă. Ladriani a sfârşit prin a-i declara că este de cea mai mare importanţă, pentru biserica din Parma, ca *monsignore* Fabricio del Dongo să fie numit prim-vicar general şi apoi, îndată ce va fi împlinit vârsta de douăzeci şi patru de ani, adjunctul său cu *drept de succesiune*. Vă mărturisesc că vorba asta m-a speriat, spuse contele; înseamnă a merge cam prea iute şi mă temeam de vreo glumă răutăcioasă din partea suveranului. Dar s-a mulţumit să mă privească râzând şi mi-a spus în franţuzeşte: „Astea, domnule, sunt urzelile dumitale!“ „Aş putea să jur în faţa lui Dumnezeu şi a Alteţei Voastre, am exclamat eu cât mai mieros cu putinţă, că habar n-am avut de cuvântul *succesiune*.“ Şi i-am spus adevărul, adică ceea ce vorbeam chiar acum câteva ceasuri. Înfierbântat de propriile-mi cuvinte, am adăugat că mai târziu m-aş considera copleşit de favorurile Alteţei Sale, dacă ar binevoi să-mi acorde, pentru început,

o mică episcopie. Se vedea că principele m-a crezut, căci a găsit o cale să se arate mărinimos; mi-a răspuns, cu tot firescul de care e în stare: „Aceasta e o chestiune oficială, care ne priveşte numai pe Landriani şi pe mine; dumneata n-ai nimic de-a face aici. Bătrânul mi-a adresat un raport cât toate zilele, de ajuns de politicos, la capătul căruia mi-a făcut o propunere oficială; i-am răspuns cu multă răceală că respectivul e prea tânăr şi mai ales foarte nou la curtea mea şi că aş avea aproape aerul că mă achit de cine ştie ce datorie faţă de împărat[1], oferind perspectiva unei atât de înalte demnităţi fiului unui mare ofiţer al regatului său lombardo-venețian. Arhiepiscopul a ținut să mă convingă cum că nimeni nu intervenise niciodată în favoarea protejatului său. Auzi, ce prostie, să-mi spună asta tocmai *mie*; am fost chiar mirat s-o aud din partea unui om atât de inteligent, dar Landriani e întotdeauna descumpănit când stă de vorbă cu mine, iar astă-seară a fost mai tulburat ca niciodată, ceea ce m-a făcut să înțeleg că dorea din răsputeri ca propunerea lui să fie primită. I-am răspuns că ştiam mai bine decât el că nu se făcuseră intervenţii în favoarea lui del Dongo, că nimeni la curtea mea nu neagă destoinicia, că nu are o faimă prea proastă, dar că mă tem că e o fire cam *entuziastă*, şi mi-am jura să nu înalţ niciodată în funcţii însemnate nebuni de felul lui, din partea cărora un prinţ se poate aştepta la orice. După care, a continuat Alteța Sa, a trebuit să înghit un logos, aproape la fel de lung şi de plicticos ca şi primul: arhiepiscopul s-a apucat să-mi laude entuziasmul pus în slujba bisericii. «Tontule, mă gândeam în sinea mea, o iei razna, strici o numire care ți-era pe jumătate acordată.» Ar fi trebuit să se oprească şi să-mi mulţumească cu recunoştinţă. Ți-ai

[1] Francisc al II-lea, împăratul Austriei (*n.tr.*)

găsit: îşi urma polologhia cu o îndrăzneală copilărească; căutam un răspuns care să nu fie prea defavorabil tânărului del Dongo; am găsit, şi încă unul destul de fericit, după cum ai să vezi: « Monseniore, i-am spus eu, Pius al Vll-lea a fost un papă mare şi un mare sfânt; dintre toţi suveranii, singur s-a încumetat să spuie *nu* tiranului care voia Europa la picioarele sale! Precum se vede, era în stare de entuziasm, ceea ce l-a şi făcut, pe vremea când era episcop de Imola, să scrie acea faimoasă *pastorală a cetăţeanului cardinal Chiaramonti*, în favoarea Republicii Cisalpine». Bietul meu arhiepiscop a rămas uluit şi, ca sa-l uluiesc şi mai tare, i-am spus cât se poate de serios: «Cu bine, monseniore, îmi trebuie un răgaz de douăzeci şi patru de ore ca să cuget la propunerea dumitale». Bietul om a mai îngânat nişte rugăminţi destul de stângace şi de nepotrivite după cuvintele *cu bine*, pe care le rostisem. Şi acum, conte Mosca della Rovere, te însărcinez să-i spui ducesei că nu vreau să întârzii nici cu douăzeci şi patru de ore un lucru care poate să-i facă plăcere; stai jos şi scrie arhiepiscopului un bileţel de încuviinţare, care va pune capăt întregii poveşti.“ M-am aşezat şi am scris bileţelul, iar el l-a semnat şi mi-a spus: „Du-l de îndată ducesei“. Şi iată, doamnă, bileţelul datorită căruia am fericitul prilej de a vă revedea astă-seară.

Ducesa citi biletul în culmea bucuriei. În timpul lungii relatări a contelui, Fabricio avusese tot timpul să-şi recapete întreaga stăpânire de sine; nu păru prea mirat de cele auzite şi primi ştirea ca un adevărat mare senior, care a crezut întotdeauna că are dreptul la toate aceste nemaivăzute înaintări în grad, la toate aceste semne de noroc care pe un burghez 1-ar fi scos din minţi; îşi arătă recunoştinţa, dar cu măsura, şi sfârşi prin a-i spune contelui:

— Un bun curtean trebuie sa ştie să măgulească pasiunile celor mari. Spuneaţi ieri că vă temeţi ca muncitorii dumneavoastră de la Sanguigna să nu fure bucăţile de statui antice pe care le-ar putea da la iveală; mie îmi plac mult săpăturile: dacă îmi îngăduiţi, mă voi duce să văd cum lucrează. Mâine, după cuvenitele mulţumiri la palat şi la arhiepiscop, plec la Sanguigna.

— Bănuieşti cumva, îl întrebă ducesa pe conte, de unde se trage această neaşteptată slăbiciune a bunului nostru arhiepiscop pentru Fabricio?

— Nici nu-i nevoie să ghicesc. Marele vicar, al cărui frate e căpitan, îmi spunea ieri: „Părintele Landriani porneşte de la acest principiu sigur, că titularul este superior adjunctului, şi nu-şi încape în piele de bucurie de a avea sub ordinele sale un del Dongo şi de a-l fi îndatorat." Tot ceea ce pune în lumină nobila obârşie a lui Fabricio îi măreşte mulţumirea lăuntrică: auzi, să aibă un asemenea aghiotant! Unde mai pui că monseniorul Fabricio îl place, cu atât mai mult cu cât în prezenţa lui nu se simte câtuşi de puţin intimidat; în sfârşit, părintele Landriani nutreşte de zece ani o ură statornică faţă de episcopul de Piacenza, care pretinde sus şi tare că vrea să-i urmeze în jilţul Parmei şi care, pe deasupra, mai e şi fecior de morar. De altfel, în scopul acestei viitoare succesiuni, episcopul de Piacenza a şi intrat în legături foarte strânse cu marchiza Raversi, ceea ce-l face pe arhiepiscop să se teamă pentru scumpul său plan, anume acela de a avea în statul său major un del Dongo, căruia să-i poată porunci.

A treia zi, în zori, Fabricio supraveghea săpăturile de la Sanguigna, peste drum de Colorno (care e Versailles-ul prinţilor Parmei); aceste săpături se întindeau de-a lungul şesului, în apropierea şoselei care duce de la Parma la podul de la Casamalggiore, primul oraş austriac.

Muncitorii scurmau câmpia, săpând o tranşee lungă, adâncă de opt coţi şi cât se poate de îngustă; se urmărea, de-a lungul străvechiului drum roman, descoperirea ruinelor unui al doilea templu, despre care se spunea, prin părţile locului, că ar fi dăinuit până în Evul Mediu. În ciuda dispoziţiilor principelui, mulţi ţărani nu vedeau cu ochi buni acele lungi şanţuri ce le brăzdau ţarinile. Orice explicaţii li s-ar fi dat, continuau să-şi închipuie că se urmărea descoperirea cine ştie cărei comori, astfel că prezenţa lui Fabricio era binevenită, fiindcă putea să împiedice iscarea vreunei mici răzmeriţe. Iar lui nu i se ura defel, ci dimpotrivă, urmărea săpăturile cu un interes neistovit. Din când în când, ieşea la iveală câte o monedă şi nu voia să le dea muncitorilor răgazul s-o şterpelească.

Era o dimineaţă frumoasă, să tot fi fost orele şase; împrumutase o puşcă veche cu un singur foc, cu care doborî câteva ciocârlii; una din ele, care nu era decât rănită, căzu pe şosea; încercând s-o prindă, Fabricio zări de departe o trăsură, care venea dinspre Parma, îndreptându-se spre frontiera de la Casamalggiore. Abia isprăvise să-şi încarce iar puşca şi, întorcându-se spre trăsura hodorogită ce se apropia în trap mărunt, o recunoscu pe Marietta; alături de ea, şedea lunganul de Giletti şi bătrâna, care se dădea drept mama ei.

Giletti îşi închipui că Fabricio se proţăpise astfel în mijlocul drumului, ba încă şi cu o puşcă în mână, pentru a-l insulta şi poate chiar pentru a i-o răpi pe Marietta. Sări vitejeşte jos din trăsură; în mâna stângă ţinea un pistol ruginit, ca vai de el, iar în dreapta o sabie, pe care, deocamdată, nu şi-o scosese încă din teacă şi care îi folosea atunci când conducerea trupei, neavând încotro, îi încredinţa vreun rol de marchiz.

— Tâlharule! strigă el, mă bucur că dau peste tine aici,

la o leghe de frontieră; acum s-a zis cu tine; aici nu te mai apără ciorapii tăi violeți.

Fabricio se uita galeş la Marietta, fără să-i pese de ameninţările gelosului de Giletti. Deodată, se pomeni cu gura pistolului cel ruginit la un pas de piept; abia avu timp să tragă una zdravănă peste pistol, folosindu-se de puşca sa ca de un băţ; pistolul se descarcă, dar fără a răni pe nimeni.

— Opreşte, dobitocule, urlă Giletti către *vetturino*[1] şi, în aceeaşi clipă, se repezi sprinten şi apucă de ţeavă puşca adversarului său, ţinând-o îndreptată în direcţia opusă celei în care se afla. Începură amândoi să tragă de puşcă, cât îi ţineau puterile. Giletti, mult mai vânjos, îşi muta mâinile pe ţeavă, schimbându-şi-le una după alta şi apropiindu-se tot mai mult de trăgaci; văzându-l că e gata-gata să-i smulgă arma, Fabricio, ca să-l împiedice, slobozi încărcătura. Luase bine aminte că vârful ţevii se afla la mai bine de o palmă deasupra umărului adversarului său: detunătura izbucni chiar lângă urechea acestuia care, o clipă, rămase năucit, dar îşi reveni de îndată.

— Aha, vrei să-mi faci de petrecanie, secătură! Stai, că-ţi arăt eu ţie! Şi, azvârlind cât colo teaca spadei sale de marchiz, se năpusti cu o iuţeală uimitoare asupra lui Fabricio. Acesta nu avea cu ce să se apere; se crezu pierdut. Fugi spre trăsura care rămăsese la zece paşi în urmă, trecu prin stânga ei şi, apucându-se de arcul dindărăt, o ocoli fulgerător, ţâşnind prin faţa portierei drepte, ce se afla deschisă. Giletti, care se repezise după el cu toată iuţeala picioroangelor lui şi căruia nu-i dăduse prin cap să se ţină de arcuri, continuă să mai alerge câţiva paşi înainte de a-şi putea schimba direcţia. În clipa când Fabricio trecu prin

[1] Surugiu – în limba italiană, în original (*n.tr.*)

fața portierei, o auzi pe Marietta spunând:

— Ai grijă că te omoară. Ia asta!

Şi Fabricio văzu căzându-i la picioare un fel de cuțit mare de vânătoare; se aplecă să-l ridice şi, în aceeaşi clipă, simți în umăr vârful spadei lui Giletti. Ridicându-se, se pomeni la un pas de urmăritorul său, care îl pocni peste față cu straja spadei; lovitura fu trasă cu atâta sete, încât îl năuci cu desăvârşire; puțin lipsi să nu fie omorât. Din fericire pentru el, Giletti era acum prea aproape ca să-l mai poată străpunge. Când Fabricio se dezmetici, o luă la goană, alergând cât îl țineau picioarele; din fugă, azvârli teaca cuțitului şi, răsucindu-se dintr-odată pe călcâie, se opri la trei paşi de Giletti care venea după el. Acesta îşi luase prea mult vânt: Fabricio pregăti cuțitul; celălalt, cu spada întinsa, mai avu timp să ridice puțin acest cuțit, al cărui vârf i se înfipse în obrazul stâng. Trecu chiar pe lângă Fabricio, care simți o împunsătură în coapsă: era şişul lui Giletti, pe care acesta apucase să-l deschidă. Fabricio făcu o săritură spre dreapta şi se întoarse: în sfârşit, cei doi adversari se aflau la distanța cuvenită pentru luptă.

Giletti înjura ca un apucat.

— Am să-ți tai beregata, boaită afurisită, urla el întruna. Fabricio, de tare ce gâfâia, nici nu putea să-i răspundă; lovitura de strajă, pe care o primise, îl durea cumplit, iar din nas îi curgea sânge cu nemiluita. Pară mai multe lovituri cu cuțitul său de vânătoare şi trase la întâmplare şi câteva picioare, fără să-şi dea bine seama ce face; i se părea că se află la un fel de luptă publică. Gândul acesta i-l dase prezența muncitorilor care, în număr de douăzeci şi cinci-treizeci, făcuseră roată în jurul lor şi le urmăreau încăierarea, dar de la o depărtare cu totul respectuoasă, căci cei doi luptători când se fugăreau îndârjiți, când se năpusteau unul asupra celuilalt.

Lupta părea să se mai domolească; loviturile nu mai cădeau cu aceeaşi repeziciune, când, deodată, Fabricio îşi zise: „De vreme ce faţa mă doare aşa de tare, înseamnă că m-a pocit rău de tot“. Cuprins de turbare la acest gând, se repezi asupra duşmanului său, cu vârful cuţitului de vânătoare întins înainte. Lama pătrunse în pieptul lui Giletti prin dreapta şi ieşi prin umărul stâng; în aceeaşi clipă, spada acestuia se înfipse, cât era de lungă, în braţul lui Fabricio, dar îi alunecă pe sub piele, astfel că acesta se alese doar cu o rană neînsemnată.

În schimb, Giletti căzuse; în clipa în care Fabricio se apropia de el, cu ochii la şişul pe care-l avea în mâna stângă, mâna aceasta se deschise moale, lăsând să-i scape arma.

„A murit, nemernicul“, îşi spuse Fabricio, privindu-l lung: lui Giletti îi curgea gâlgâind sânge din gură. Fabricio alergă la trăsura.

— Nu cumva ai o oglindă? îi strigă el Mariettei. Aceasta, albă ca varul, se uită la el fără să-i răspundă. Bătrâna, foarte liniştită, desfăcu o gentuţă verde şi-i întinse o oglinjoară cât mâna de mare. Fabricio se privi, pipăindu-şi faţa: „Ochii îmi sunt teferi, constată el, ceea ce e mare lucru“, îşi cercetă şi dinţii: nu lipsea niciunul. „Atunci de ce m-o fi durând atât de rău?“ se întrebă el, cu jumătate de glas.

Bătrâna îi răspunse:

— Fiindcă Giletti ţi-a făcut zob partea de sus a obrazului, strivindu-ţi-o între straja săbiei şi osul pe care îl avem toţi aici. Uite, obrazul ţi-e umflat şi ţi s-a învineţit: dacă îţi pui lipitori chiar acum, nici n-are să se cunoască.

— Că bine zici, să mi se aducă lipitori! râse Fabricio şi îşi recăpătă tot sângele-rece. Văzu că muncitorii se strânseseră în jurul lui Giletti şi se uitau la el, fără să

îndrăznească să-l atingă.

— Ce staţi, puneţi mâna şi ajutaţi-l, le strigă el; scoateţi-i haina... Dădu să mai spună ceva când, ridicând ochii, văzu pe şosea, la vreo trei sute de paşi, cinci-şase bărbaţi care se apropiau cu paşi hotărâţi de locul cu pricina.

„Ăştia sunt jandarmi, îşi spuse el şi, dat fiind că a fost ucis un om, au să mă aresteze şi voi avea cinstea de a-mi face o intrare cum nu se poate mai solemnă în Parma. Ce mai haz vor face prietenii marchizei Raversi, care o urăsc atât pe mătuşă-mea!“

Şi, pe loc, cu iuţeala fulgerului, le aruncă muncitorilor uluiţi toţi banii pe care-i avea prin buzunare şi se repezi la trăsură.

— Opriţi-i pe jandarmi să mă ajungă din urmă, le strigă el, şi vă fac bogaţi; spuneţi-le că sunt nevinovat, că omul acesta m-a atacat cu gândul să mă omoare.

— Iar tu, se întoarse el către *vetturino*, mână cât poţi mai repede; îţi dau patru napoleoni dacă treci podul mai înainte ca cei de colo să mă fi putut ajunge din urmă.

— S-a făcut! îi răspunse *vetturino*, dar nu vă fie teamă: jandarmii vin pe jos şi ajunge să-mi pun căluţii mei la trap, ca să-i lăsăm hăt în urmă. Şi, spunând acestea, dădu bici cailor.

Eroului nostru îi displăcu cuvântul *teamă* rostit de birjar, fiindcă, într-adevăr, trăsese o spaimă grozavă, după lovitura de strajă pe care o primise peste faţă.

— Ne putem întâlni cu oameni călări, mai zise omul, prevăzător şi cu gândul la napoleonii făgăduiţi, iar cei care ne urmăresc ar putea să le strige să ne oprească. Cu alte cuvinte: încărcaţi-vă arma!

— Ce viteaz eşti tu, drăguţul meu preoţel! strigă Marietta, sărutându-l pe Fabricio. Bătrâna scosese capul

pe portieră şi se uita afară; după un timp, şi-l trase îndărăt.

— Nu te urmăreşte nimeni, domnule, îi spuse ea lui Fabricio cu foarte multă linişte; şi nici înaintea noastră nu e nimeni pe drum. Dar îi cunoşti pe slujbaşii poliţiei austriece şi ştii cât sunt de bănuitori: dacă ne văd năvălind astfel, în goana cailor, pe digul Padului, îţi dau în scris că te înhaţă.

Fabricio scoase şi el capul afară.

— Las-o la trap, îi spuse el birjarului. Şi, întorcându-se către bătrână: Ce fel de paşaport ai? o întrebă el.

— Am trei, nu unul, îi răspunse femeia, şi ne-au costat fiecare câte patru franci; drept e să ne jefuiască aşa pe noi, sărmani artişti, care umblă tot anul de colo-colo? Iată paşaportul lui Giletti; artist dramatic, zise ea apoi: ăsta vei fi dumneata; şi iată şi paşapoartele noastre, al Mariettei şi al meu. Numai că Giletti avea toţi banii noştri la el: acu' ce ne facem?

— Cât avea? întrebă Fabricio.

— Patruzeci de bucăţi de câte cinci franci, răspunse bătrâna.

— Vrei să spui şase şi ceva mărunţiş, interveni Marietta zâmbind; nu vreau să-l mintim pe preoţelul meu!

— E cât se poate de firesc, dragă domnule, că încerc să ne alegem, ia acolo, cu vreo treizeci şi patru de galbeni, explică femeia cu acelaşi sânge rece. Căci ce înseamnă treizeci şi patru de galbeni pentru dumneata? În schimb, noi am rămas fără apărător; de acum cine are să ne mai caute locuinţă, cine are să se târguiască cu *vetturinii* când călătorim şi cine are să mai bage frica în toată lumea? Giletti, ce-i drept, nu era el prea arătos, în schimb, era băiat de treabă şi dacă nu i-aţi fi căzut cu tronc gâsculiţei ăsteia, Giletti n-ar fi băgat nimic de seamă, iar noi am fi primit mai departe galbenii pe care ni i-aţi fi dat. Vă rog

să credeți că suntem foarte sărace...

Fabricio fu mișcat; își scoase punga și-i dete bătrânei câțiva napoleoni.

— Uite, zise el, vezi și dumneata că nu mi-au mai rămas decât cincisprezece, așa că, de acum înainte, să nu mai încerci să mă storci.

Marietta îi sări de gât, iar bătrâna îi sărută mâinile. Trăsura continua să înainteze în trapul cailor. Când începură să se zărească, în depărtare, barierele galbene, vârstate cu negru, ale frontierei austriece, bătrâna îi spuse lui Fabricio:

— Cred că ar fi mai bine să cobori din trăsură și să mergi pe jos, cu pașaportul lui Giletti la dumneata; noi o să ne oprim, chipurile, să ne dichisim nițel; De altfel, vameșii au să ne cerceteze bagajele. Părerea mea e să treci prin Casalmaggiore fără să te grăbești; poți chiar să intri să bei un păhărel; iar îndată ce vei fi afară din sat, întinde-o. Poliția asta austriacă e dată dracului: nu-i va trebui mult să afle că a fost ucis un om; și-apoi, nu uita că treci granița cu un pașaport străin; și de n-ar fi decât atât și tot te pasc vreo doi ani de temniță. Ieșind din târg, ia-o spre dreapta, ca să ajungi la Pad, închiriază o barcă și refugiază-te la Ravenna sau Ferrara; cată să ieși cât mai repede din statele austriece. Cu doi galbeni, poți cumpăra alt pașaport de la vreun vameș, căci acesta poate să te nenorocească; nu uita că l-ai ucis pe cel al cărui nume e scris în el.

Apropiindu-se pe jos de podul de vase de la Casalmaggiore, Fabricio recitea cu luare-aminte pașaportul lui Giletti. Eroul nostru era tare speriat, căci îi răsuna încă în urechi tot ceea ce îi spusese contele Mosca despre pericolul care îl pândea la o eventuală întoarcere în statele austriece; și iată că, la două sute de

paşi înaintea lui, se afla cumplitul pod pe care avea să intre în ţara aceea, a cărei capitală era pentru el Spielbergul. Dar ce-ar fi putut face? Ducatul Modenei, care se mărginea la miazăzi cu statul Parmei, înapoia fugarii în virtutea unei convenţii anume; graniţa din munţii dinspre partea Genovei era prea depărtată, iar păţania lui avea să se afle la Parma mai înainte ca el să fi putut ajunge în munţii aceia; astfel că nu-i rămânea decât teritoriul austriac, pe malul stâng al Padului. Până să se scrie pentru a se pune în vedere autorităţilor austriece să-l aresteze, aveau să treacă poate treizeci şi şase de ore, dacă nu chiar două zile. După ce îşi făcu toate aceste socoteli, Fabricio îşi arse cu ţigara propriul său paşaport: era mult mai bine pentru el ca austriecii să-l ia drept vagabond, decât să ştie că el este Fabricio del Dongo, căci nu era exclus să-l percheziţioneze.

Pe lângă sila, cu totul firească de altfel, de a-şi încredinţa viaţa paşaportului nefericitului de Giletti, documentul acesta îi mai pricinuia lui Fabricio şi alte griji: statura lui nu măsura decât cinci picioare[1] şi cinci degete, pe când paşaportul vorbea de cinci picioare şi zece degete; apoi, el avea douăzeci şi patru de ani şi părea cu mult mai tânăr, iar Giletti avusese treizeci şi nouă. Trebuie să mărturisim că eroul nostru se plimbă timp de o jumătate de oră şi mai bine pe un fel de îndiguire a Padului, vecină cu podul de bărci, mai înainte de a se hotărî să coboare. „Dacă ar fi altul în locul meu, ce l-aş sfătui să facă? se întrebă el în cele din urmă. Bineînţeles, să treacă; căci a rămâne pe teritoriul Parmei înseamnă a mă expune celei mai mari primejdii; un jandarm poate fi oricând trimis în urmărirea celui care a ucis, chiar dacă acesta s-a aflat în legitimă

[1] *Piciorul*: veche măsură de lungime, egală cu 0,3048 m, şi care se împărţea în 12 „degete“ (*n.tr.*)

apărare.“ Fabricio se scotoci prin buzunare, rupse toate hârtiuțele pe care le găsi prin ele şi nu-şi păstră decât batista şi tabachera; căuta să scurteze, pe cât îi era cu putință, cercetarea la care avea să fie supus. Se gândi la o groaznică întrebare care i s-ar fi putut pune şi la care nu găsea decât răspunsuri anapoda: avea să declare că se numeşte Giletti, însă întreaga lui rufărie era însemnată cu monogramul F. D.

După cum se vede, Fabricio făcea parte dintre acei nefericiți pe care îi chinuie propria lor închipuire; meteahnă pe care o au, de altfel, toți oamenii de duh din Italia. Un soldat francez, bunăoară, care ar fi fost deopotrivă de curajos sau chiar mai puțin, s-ar fi prezentat ca să treacă pe pod de îndată şi fără a se gândi dinainte la vreo piedică; dar şi-ar fi păstrat toată stăpânirea de sine, în timp ce lui Fabricio îi lipsea cu totul sângele-rece în clipa când, la capătul podului, un omuleț îmbrăcat în haine cenuşii îi spuse: „Intrați în biroul poliției, pentru verificarea paşaportului“.

Încăperea avea pereții murdari şi cu multe cuie de care spânzurau pipele şi pălăriile soioase ale vameşilor. Biroul mare, de brad, dincolo de care stăteau aceştia, era pătat de cerneală şi de vin; cele două sau trei registre, legate în piele verde, erau pline de pete de toate culorile, iar cotorul le era înnegrit de degete. Deasupra unor catastife aşezate vraf, unele peste altele, se aflau trei splendide cununi de laur, folosite în ajun, cu prilejul uneia din sărbătoririle împăratului.

Fabricio fu izbit de toate aceste amănunte, care făcură să i se strângă inima; plătea acum pentru luxul care strălucea atât de proaspăt şi minunat în apartamentul său din palatul Sanseverina. Iată că era silit să intre în acest birou scârbos şi să se supună, ca orice neisprăvit, unui

adevărat interogatoriu.

Conţopistul, care întinsese o mână galbenă ca să-i ia paşaportul, era mic şi negricios şi purta la cravată un ac de alamă. „Burghezul ăsta-i în toane rele", îşi zise Fabricio. Omul păru peste măsură de mirat când dădu cu ochii de cele scrise în paşaport şi îi trebuiră mai bine de cinci minute ca să isprăvească de citit.

— Aţi avut un accident? îl întrebă el pe străin, arătând cu capul spre obrazul lui învineţit.

— Da, ne-a răsturnat birjarul pe digul Padului. Apoi liniştea se aşternu din nou, în timp ce conţopistul continua să-l privească încruntat.

„Am sfeclit-o, îşi zise Fabricio; acum are să-mi spună că îi pare rău, dar trebuie să-mi dea o veste proastă şi are să mă anunţe că sunt arestat." Şi o sumedenie de gânduri nebuneşti încolţiră în mintea eroului nostru care, în clipa aceea, încetase să mai judece logic. Astfel, la un moment dat, îi trecu prin cap să fugă pe uşa biroului, care rămăsese deschisă: „Îmi scot haina, mă azvârl în Pad şi încerc să trec dincolo înot. Fie ce-o fi, numai la Spielberg să n-ajung." În timp ce cântărea, în sinea lui, sorţii de izbândă pe care i-ar fi avut o asemenea încumetare, slujbaşul poliţiei austriece continua să se holbeze la el; aveau amândoi nişte mutre nemaipomenite. Apropierea primejdiei insuflă omului chibzuit geniu, săltându-l, ca să zicem aşa, deasupra lui însuşi; în schimb, pe omul cu închipuire bogată, ea îl face să-şi plăsmuiască adevărate romane, cutezătoare, ce-i drept, dar adesea năstruşnice.

Să fi văzut indignarea din ochii eroului nostru, sub privirea cercetătoare a acelui slujbaş de poliţie, împopoţonat cu podoabele sale de alamă! „Dacă l-aş ucide, îşi spunea Fabricio, aş fi osândit la douăzeci de ani de galere, dacă nu la moarte, ceea ce e, totuşi, mai puţin

îngrozitor decât să ajung la Spielberg, cu câte un lanț de șaizeci de ocale la fiecare picior și cu opt uncii de pâine drept hrană, și aceasta timp de douăzeci de ani; n-aș mai ieși din închisoare decât la patruzeci și patru de ani.“ Judecata lui Fabricio pierdea din vedere că, de vreme ce își arsese pașaportul, nimic nu putea dovedi polițaiului că el este răzvrătitul Fabricio del Dongo.

Precum se vede, eroul nostru era speriat rău de tot și ar fi fost încă și mai speriat, dacă ar fi știut ce gânduri îl frământau în clipa aceea pe slujbașul poliției. Căci omul din fața lui era prieten cu Giletti. Să ne închipuim uimirea lui când îi văzu pașaportul în mâinile altuia; primul lui gând fu de a-l aresta pe acest altul, apoi își zise că poate Giletti vânduse pașaportul său acestui tinerel chipeș, care, de bună seamă, făcuse vreo poznă la Parma. „Dacă îl arestez, își zise el, îl bag la apă pe Giletti, căci se va descoperi imediat că și-a vândut pașaportul; pe de altă parte, ce vor zice șefii mei dacă se apucă să cerceteze și constată că eu, prietenul lui Giletti, am vizat pașaportul lui aflat în mâna altuia?“ Funcționarul se ridică de la birou și îi spuse lui Fabricio:

— Așteptați, vă rog. Apoi, din obișnuință funcționărească, adăugă: pașaportul dumneavoastră ridică o problemă.

Fabricio își zise în sinea lui: „Am înțeles, trebuie s-o șterg.“

Într-adevăr, slujbașul vamei ieși din birou, lăsând ușa deschisă, iar pașaportul pe masa de brad. „Sunt încolțit, își zise Fabricio; ar trebui să-mi iau pașaportul și să trec iar podul, agale; dacă grănicerul mă întreabă, am să-i spun că am uitat să-mi dau pașaportul la vizat la comisariatul de poliție al ultimului sat din statele Parmei.“ Fabricio își și înșfăcase pașaportul, când, spre nespusa lui mirare, îl

auzi pe funcționarul cu acul de alamă spunând:

— Drept să-ți spun, nu mai pot: zăpușeala asta m-a dat gata; mă duc la cafenea să iau o ceșcuță. După ce îți isprăvești luleaua, du-te în birou și vezi că e un pașaport de vizat; străinul așteaptă acolo.

Fabricio, care tocmai ieșea tiptil, se pomeni față în față cu un tânăr frumușel, care spuse fredonând:

— Bine, hai să vizăm pașaportul, să-i tragem o semnătură. Unde dorește domnul să meargă?

— La Mantua, Veneția și Ferrara.

— Ferrara să fie, răspunse funcționarul fluierând; și, luând o ștampilă, puse o viză cu cerneală albastră pe pașaport și scrise mașinal cuvintele: Mantua, Veneția și Ferrara, în spațiul alb lăsat de ștampilă, după care făcu prin aer mai multe rotocoale cu mâna, semnă și își muie din nou pana în cerneală, pentru codița semnăturii, pe care o trase încet și cu multă băgare de seamă.

Fabricio urmărea, fără să clipească, mișcările acestei pene; funcționarul își admiră semnătura, mai adăugă vreo cinci-șase puncte pe ici-pe colo și, în cele din urmă, îi înmână lui Fabricio pașaportul, spunându-i pe tonul cel mai obișnuit:

— Drum bun, domnule.

Fabricio se și depărtase, căutând să-și stăpânească iuțeala pașilor când, deodată, simți că îl ia cineva de brațul stâng. Înstinctiv, duse mâna la pumnal și, dacă n-ar fi fost înconjurat de case, ar fi făcut, poate cine știe ce prostie. Văzându-l atât de speriat, omul care-l apucase de braț îi spuse, scuzându-se:

— Dar v-am strigat de trei ori și nu mi-ați răspuns; voiam să-l întreb pe domnul dacă n-are nimic de declarat la vamă?

— Nu am la mine decât o batistă; mă duc nu departe

de aici, la o rudă, să vânez.

Dar, dacă ar fi fost poftit să spună numele acelei rude, ar fi fost tare încurcat. Pe arşiţa aceea şi cu toate emoţiile prin care trecuse, Fabricio era ud leoarcă, parcă ar fi căzut în Pad. „Când am de-a face cu actori, sunt viteaz nevoie mare, în schimb, când văd un vameş, împopoţonat cu ac de alamă, mi se taie picioarele; iată o temă pentru sonetul comic, pe care am să-l trimit ducesei."

Abia intră în Casalmaggiore şi o luă la dreapta, pe o uliţă desfundată, care cobora spre Pad. „Am mare nevoie, îşi spuse el, de ajutorul lui Bachus şi al zeiţei Ceres, şi intră într-o dugheană, la uşa căreia spânzura o cârpă ieşită de soare, pe care se afla scris cuvântul *Trattoria*. Un cearşaf vechi, prins între două şipci subţiri, cobora până la o şchioapă deasupra pământului, ferind uşa acelei *Trattoria* de razele vrăjmaşe ale soarelui. O femeie cam goluţă şi nurlie îl primi pe eroul nostru cu mult respect, ceea ce îi făcu cea mai mare plăcere. Fabricio se grăbi să-i spună că moare de foame. În timp ce femeia îi gătea de mâncare, un bărbat de vreo treizeci de ani intră înăuntru, fără să dea bineţe; deodată, se ridică de pe banca unde se trântise ca la el acasă şi, adresându-se lui Fabricio: *Eccellenza, la riverisco* (salut pe Excelenţa Voastră), îi spuse el. Fabricio, care în clipa aceea era cât se poate de binedispus, în loc să se îngrijoreze, îi răspunse râzând:

— Da' de unde naiba o cunoşti tu pe Excelenţa Mea?

— Cum, Excelenţa Voastră nu-l mai recunoaşte pe Lodovico, unul din vizitiii doamnei ducese Sanseverina? Mi-aduc aminte că la ţară, la Sacca, unde ne duceam în fiecare an, mă îmbolnăveam regulat de friguri; de aceea i-am şi cerut doamnei să-mi dea simbria şi mi-am luat tălpăşiţa. Şi-acum, iată-mă bogat: în loc de leafa de doisprezece galbeni pe an, la care aş fi putut avea dreptul,

doamna ducesă mi-a spus că, pentru a-mi scrie în tihnă sonetele – căci sunt poet de *limbă vulgară* – îmi dăruieşte douăzeci şi patru de galbeni, iar domnul conte mi-a spus că dacă vreodată am a mă plânge de ceva, să vin la dânsul. Am avut cinstea să mân trăsura monseniorului între două popasuri, când, ca un bun creştin ce este, s-a dus să se închine la mănăstirea Velleja.

Fabricio îl privi cu luare-aminte şi începu să-l recunoască. Pe vremuri, era unul din cei mai fercheşi vizitii ai casei Sanseverina; acum, când se pretindea bogat, purta o cămăşoaie ruptă şi nişte pantaloni de stambă, care fuseseră cândva negri şi care nu-i mai ajungeau decât până la genunchi; o pereche de pantofi şi o pălărie ca vai de lume îi întregeau ţinuta vestimentară. În afară de asta, nu se mai bărbierise de vreo cincisprezece zile. În timp ce-şi mânca omleta, Fabricio stătea de vorbă cu el, ca de la egal la egal; păru a înţelege că Lodovico era ibovnicul gazdei. Îşi isprăvi la repezeală masa, apoi i se adresă acestuia în şoaptă:

— Aş vrea să-ţi spun ceva...

— Excelenţa Voastră poate să vorbească fără ocol şi faţă de ea, e o fată bună de n-are pereche, răspunse Lodovico, aruncând gazdei o căutătură galeşă.

— Atunci, dragii mei, iată despre ce este vorba, urmă Fabricio fără şovăială: mi s-a întâmplat un mare bucluc şi am nevoie de ajutorul vostru. Mai întâi, să ştiţi că nu e la mijloc niciun fel de chestiune politică; pur şi simplu, am omorât un om, care voia să mă ucidă, fiindcă eram în vorbă cu iubita lui.

— Bietul băiat! suspină femeia.

— Excelenţa Voastră poate să se bizuie pe mine, strigă vizitiul cu ochii scăpărând de cel mai fierbinte devotament; încotro doreşte Excelenţa Voastră să

meargă?

— La Ferrara. Am eu un paşaport, dar ar fi mai bine să nu dau ochi cu jandarmii, care s-ar putea să fi fost încunoştinţaţi.

Şi, ăluia, răposatului, când i-aţi făcut de petrecanie?

— Azi-dimineaţă, pe la şase.

— Excelenţa Voastră nu şi-a mânjit cumva hainele cu sânge? îl întrebă gazda.

— Chiar la asta mă gândeam şi eu, spuse vizitiul. Dar oricum, hainele Excelenţei Voastre sunt dintr-un postav prea scump; pe la noi nu se prea vede aşa ceva şi s-ar putea să fim luaţi la ochi. Am eu un ovrei, de la care mă duc chiar acum să cumpăr alte haine. Excelenţa Voastră e cam de statura mea, atâta doar că e mai subţirel.

— Pentru Dumnezeu, nu-mi mai spune „Excelenţă"; te pomeneşti că ne aude careva.

— Da, Excelenţă, răspunse vizitiul ieşind din dugheană.

— Stai! Stai! îi strigă Fabricio din urmă. Şi banii? Întoarce-te!

— Ce tot vorbiţi de bani! zise gazda; are la el şaizeci şi şapte de taleri, care-s ca şi ai dumneavoastră. În ce mă priveşte, adăugă ea coborând glasul, mai am şi eu vreo patruzeci, pe care vi-i dăruiesc cu dragă inimă; nu ai întotdeauna bani asupră-ţi, când faci câte o poznă din astea.

Intrând în acea *Trattoria*, Fabricio îşi lepădase haina, de prea mare căldură.

— Aveţi o vestă care ar putea să vă facă pocinogul, dacă ar intra cineva: pânza asta englezeasca ar putea da de bănuit. Şi îi dete fugarului nostru o vestă de pânză vopsită în negru, care aparţinea soţului ei. Din odaia de alături, intră înăuntru un tânăr înalt, îmbrăcat cu oarecare

eleganță.

— Acesta-i soțul meu, spuse femeia. Pietro Antonio, se adresă ea bărbatului, domnul este prieten cu Lodovico; azi-dimineață i s-a întâmplat un bucluc de partea cealaltă a fluviului şi acum vrea să ajungă la Ferrara.

— Foarte bine, vorbi soțul pe un ton cât se poate de politicos, putem să-l trecem cu barca lui Carlo Giuseppe.

Din pricina unei slăbiciuni a eroului nostru, pe care vom mărturisi-o tot atât de deschis, cum am mărturisit şi frica lui din biroul de poliție de la capătul podului, ochii i se umplură de lacrimi; era adânc mişcat de devotamentul fără margini pe care îl aflase la țăranii aceia; de asemenea, se gândea la deosebita bunătate a mătuşii sale; ce n-ar fi dat să-i poată face fericiți pe toți aceşti oameni! Lodovico se întoarse cu un pachet sub braț.

— Luați-vă rămas-bun de la cel care ați fost până acum, glumi soțul, prietenos.

— Până una-alta, spuse Lodovico foarte îngrijorat, începe să se vorbească în târg de dumneavoastră; au fost unii care au băgat de seamă că ați şovăit când ați intrat pe acest *vicolo*[1] şi că ați lăsat anume strada principală, ca unul care ar căuta să se ascundă.

— Urcați-vă repede în odaia de sus, îi spuse soțul. Odaia aceasta, foarte mare şi foarte frumoasă, avea, în loc de geamuri, pânză fumurie la ambele ferestre; de-a lungul pereților se vedeau patru paturi, fiecare larg de şase picioare şi înalt de cinci.

— Repede, repede! îl zorea Lodovico; avem aici, în târg, un marțafoi de jandarm, proaspăt sosit, care a încercat să-i facă curte frumoasei stăpâne a *Trattoriei*; eu însă i-am prezis că, într-una din deplasările lui în interes

[1] Ulicioară – în limba italiană, în original (*n.tr.*)

de serviciu, ar putea să se aleagă cu un glonț în ceafă; dacă javra asta aude cumva vorbindu-se de Excelența Voastră, va voi să să răzbune şi va căuta să vă aresteze aici, ca să pună într-o lumină proastă *Trattoria* Theodolindei.

— Cum aşa! se miră Lodovico, văzând cămaşa plină de sânge a lui Fabricio şi rănile sale legate cu batista; acel *porco* s-a apărat, carevasăzică! Iată o pricină de o sută de ori mai puternică decât este nevoie, ca să fiți arestat; şi eu, care n-am cumpărat cămaşă! Deschise, fără multă vorbă, dulapul soțului şi-i dădu una din cămăşile acestuia lui Fabricio care, în scurt timp, se pomeni îmbrăcat ca un țăran înstărit. Lodovico luă apoi o plasă agățată într-un cui, puse hainele lui Fabricio în coşul de peşte, coborî scara în fugă şi ieşi repede pe o uşiță dosnică, urmat de Fabricio.

— Hei, Theodolindo, strigă el din fugă, vezi de ascunde ce-am lăsat sus, că noi ne ducem să aşteptăm sub sălcii; iar tu, Pietro Antonio, trimite-ne cât poți mai repede o barcă; plătim bine.

Lodovico îl trecu pe Fabricio peste vreo douăzeci de şanțuri. Deasupra celor mai largi dintre ele, erau puse scânduri lungi şi mlădioase, care serveau drept punți: după ce treceau, Lodovico le trăgea şi le punea la o parte. Ajungând la ultimul canal, trase în grabă scândura.

— Acum putem să mai răsuflăm, spuse el; câinele acela de jandarm ar avea de mers mai bine de două leghe, înainte de a putea ajunge din urmă pe Excelența-Voastră. Ei, dar sunteți cam alb la față, îi spuse el lui Fabricio; bine că n-am uitat să iau cu mine şipul de rachiu.

— Îmi va prinde grozav de bine, căci am la coapsă o rană pe care încep s-o cam simt; şi, în afară de asta, în biroul poliției, de la capul podului, am tras o sperietură straşnică.

— Cred şi eu, spuse Lodovico; cu o cămaşă plină de

sânge, ca aceea pe care o aveți, nici nu pot înțelege cum de-ați avut îndrăzneala să intrați într-un asemenea loc. În ce privește rănile, fiți pe pace, că eu mă pricep la de-alde astea; acum am să vă caut un locșor la răcoare, unde o să puteți ațipi vreun ceas și de unde va veni să ne ia barca, dacă avem norocul să ni se facă rost de barcă; dacă nu, după ce vă veți fi odihnit nițel, vom mai merge cale de două leghe și vom ajunge la o moară, unde voi găsi chiar eu o barcă. Excelența Voastră își dă seama mai bine decât mine: doamna ducesă va fi deznădăjduită când va afla cele întâmplate; îi vor spune că ați fost rănit de moarte sau poate chiar că l-ați omorât pe celălalt pe la spate. Marchiza Raversi se va grăbi să răspândească cele mai afurisite zvonuri, ca să o cătrănească pe doamna. Așa că Excelența Voastră ar trebui să scrie.

— Și cine îmi va duce scrisoarea?

— Băieții de la moara unde mergem câștigă doisprezece bani pe zi; pot ajunge la Parma într-o zi și jumătate, asta face patru franci de drum, plus doi franci despăgubire pentru tocitul ghetelor; dacă această călătorie ar fi făcută în interesul unui pârlit ca mine, ar costa cam șase franci; dar cum este făcută din porunca unui mare senior, eu aș zice să le dați doisprezece.

Ajungând la locul de odihnă, într-o luncă de arini și de sălcii pletoase și răcoroase, Lodovico porni cale de un ceas, să caute hârtie și cerneală. „Doamne, Dumnezeule, ce bine mi-e aici! exclamă Fabricio. O, soartă a mea, adio! nu voi mai fi nicicând arhiepiscop!“

La întoarcere, Lodovico îl află cufundat într-un somn adânc și nu vru să-l trezească. Barca sosi abia după apusul soarelui; îndată ce Lodovico o zări, îl trezi pe Fabricio, care scrise două scrisori.

— Excelența Voastră își dă mai bine seama decât mine

ce trebuie să facă, îndrăzni Lodovico, după multă codeală şi, orice ar spune, tare mi-e frică să nu o supăr dacă mai adaug ceva.

— Nu sunt un asemenea nătărău cum îţi închipui, răspunse Fabricio, şi orice mi-ai putea spune, vei rămâne întotdeauna pentru mine omul de încredere al mătuşii mele şi nu voi uita că ai făcut totul în lume pentru a mă scoate dintr-un impas atât de greu.

Trebuiră multe alte asigurări pentru a-l face pe Lodovico să vorbească, iar când, în sfârşit, se hotărî să spună ceea ce îi stătea pe suflet, începu cu o introducere care ţinu aproape cinci minute. Fabricio îşi pierdu răbdarea, apoi îşi spuse: „A cui e vina? Desigur, a ifoselor noastre, pe care omul acesta a avut tot timpul să le vadă din înălţimea caprei sale.“ În cele din urmă, credinciosul Lodovico se hotărî să grăiască pe şleau.

— Ce n-ar da marchiza Raversi curierului pe care îl veţi trimite la Parma, pentru a avea aceste două scrisori! Sunt scrise de mâna dumneavoastră şi, prin urmare, constituie dovezi judiciare sigure împotriva dumneavoastră. Excelenţa Voastră va zice poate că îmi bag nasul unde nu-mi fierbe oala; în al doilea rând, îi va fi poate ruşine să pună sub ochii doamnei ducese scrisul meu amărât de vizitiu; cu toate acestea, fiindcă e în joc însăşi siguranţa Excelenţei Voastre, îmi iau inima în dinţi şi, fie ce-o fi, îndrăznesc să-mi dau cu părerea: Excelenţa Voastră n-ar putea oare să-mi dicteze mie aceste două scrisori? În cazul acesta, voi fi singurul care voi intra la apă, şi încă nu cine ştie ce, căci la o adică, n-am decât să zic că mi-aţi ieşit în cale pe câmp, cu călimara într-o mână şi cu pistolul în cealaltă şi că mi-aţi poruncit să scriu.

— Dă-mi mâna să ţi-o strâng, dragă Lodovico, exclamă Fabricio şi, ca să-ţi arăt că nu am niciun fel de taină faţă de un prieten ca tine, te rog să copiezi de îndată aceste

scrisori, aşa cum sunt.

Lodovico înţelese tot preţul acelei dovezi de încredere şi fu din cale-afară de mişcat, însă după câteva rânduri, văzând că barca se apropia repede pe apă, spuse:

— Scrisorile ar putea fi gata mai curând, îi spuse el lui Fabricio, dacă Excelenţa Voastră ar binevoi să se ostenească să mi le dicteze. Isprăvind scrisorile, Fabricio însemnă un A şi un B la sfârşitul ultimului rând, iar pe o bucăţică de hârtie, pe care apoi o mototoli, scrise în franţuzeşte: *Croyez A et B*[1]. Purtătorul scrisorilor avea să ascundă peticul de hârtie în tivul hainei.

Când barca ajunse la o depărtare potrivită, Lodovico îi strigă pe vâslaşi cu nişte nume ce nu erau ale lor; aceştia nu-i răspunseră, dar traseră la vreo cinci sute de stânjeni mai încolo, uitându-se în toate părţile, ca să vadă dacă fuseseră zăriţi de vreun vameş.

— Sunt la ordinele dumneavoastră, îi spuse Lodovico lui Fabricio; porunciţi să duc chiar eu scrisorile la Parma? Sau doriţi să vă însoţesc la Ferrara?

— Aş vrea să vii cu mine la Ferrara, dar e un serviciu pe care aproape că nu îndrăznesc să ţi-l cer. Va trebui să debarc şi să încerc să intru în oraş, fără să-mi arăt paşaportul. Căci, drept să-ţi spun, mi-e tare silă să călătoresc sub numele lui Giletti şi eşti sigurul om care mi-ar putea face rost de alt paşaport.

— De ce nu mi-aţi spus-o la Casalmaggiore? E acolo o iscoadă care ne-ar fi putut vinde un paşaport minunat şi nu prea scump, cu patruzeci-cincizeci de franci.

Unul dintre năieri, care se născuse pe ţărmul drept al Padului şi, prin urmare, n-avea nevoie de paşaport de străinătate ca să intre în Parma, se arătă dispus să ducă el

---

[1] Încredeţi-vă în A şi B – în limba franceză în original (*n.tr.*)

scrisorile. Lodovico se pricepea să tragă la vâsle şi trecu să vâslească alături de celălalt.

— Coborând pe Pad în jos, zise el, ne vom întâlni cu bărci de-ale poliţiei, înarmate, dar dacă e vorba să le ocolim, las' pe mine. De zece ori fură nevoiţi să se ascundă printre ostroavele joase, acoperite cu sălcii. În trei rânduri săriră pe uscat ca să lase să treacă bărcile poliţiei prin faţa luntrei lor goale. Lodovico se folosi de aceste lungi răgazuri ca să-i recite lui Fabricio unele din sonetele sale. Erau bine simţite, dar alcătuite din cuvinte atât de răsuflate, încât nici nu meritau să mai fie scrise. Era ciudat cum fostul vizitiu, care avea atâta suflet şi un fel de a vedea atât de viu şi de pitoresc, de îndată ce se apuca să compună, devenea rece şi banal. „Adică tocmai pe dos decât se întâmplă în lumea noastră, îşi zise Fabricio, unde toţi se pricep să se exprime în chipul cel mai ales, dar inimile n-au nimic a spune." Pricepu că cea mai mare plăcere pe care i-o putea face acestui servitor credincios era să se apuce să îndrepte greşelile de ortografie de care îi erau pline sonetele.

— Când le împrumut caietul, îşi bat joc de mine, se plânse Lodovico; dacă Excelenţa Voastră ar binevoi să-mi dicteze literă cu literă cum să scriu, invidioşii n-ar mai avea ce să spună; că doar nu în scriitură zace talentul cuiva.

Abia a treia zi, pe înnoptate, putu Fabricio să debarce în deplină siguranţă, într-un crâng de arini, la o leghe înainte de Ponte Lago Oscuro. Toată ziua următoare, rămase pitit într-o cânepişte, în timp ce Lodovico se duse înaintea lui, la Ferrara. Acolo închirie o cămăruţă la un evreu nevoiaş, care înţelese de îndată că era rost de câştig, dacă ştia să tacă. Spre seară, la apusul soarelui, Fabricio îşi făcu intrarea în Ferrara călare pe un căluţ; avea mare

nevoie de asemenea ajutor, deoarece, cât coborâse fluviul, îl cam pleoştise căldura: afară de asta, rana pe care i-o făcuse Giletti cu cuțitul în coapsă, precum şi lovitura de sabie pe care o primise în umăr, la începutul luptei, se umflaseră şi-i dădeau fierbințeli.

CAPITOLUL AL DOISPREZECELEA

Evreul care-l găzduise aduse un chirurg de încredere; acesta, înțelegând la rându-i că era rost de ciupeală, îi declară lui Lodovico că cugetul lui îl sileşte să adreseze poliției un raport asupra rănilor tânărului, căruia Lodovico îi spunea „frate".

— Legea-i lege, adăugă el, şi se vede cât de colo că fratele dumitale nu s-a rănit căzând de pe scară, cu un briceag deschis în mână, cum pretinde.

Lodovico îi spuse cu răceală acelui chirurg plin de râvnă că, dacă îndrăznea cumva să dea ascultare îndemnurilor cugetului său, avea să-i facă cinstea, înainte de a părăsi Ferrara, să cadă asupra lui taman cu un briceag deschis în mână. Când aduse întâmplarea la cunoştința lui Fabricio, acesta îl dojeni; dar nu mai era nicio clipă de pierdut: trebuia să-şi ia tălpăşița. Lodovico îi spuse evreului că ar vrea să-l scoată pe fratele său la aer; se duse să caute o birjă, prietenii noştri ieşiră din casă şi... duşi au fost. Fără îndoială că cititorului îi va părea lungă înşiruirea tuturor acestor peripeții, pricinuite de lipsa unui paşaport: asemenea lucruri nu se mai cunosc azi în Franța; dar în Italia, şi mai ales în împrejurimile Padului,

toată lumea nu vorbea decât de paşapoarte. Odată ieşiţi din Ferrara, ca pentru a face o plimbare şi fără să fi întâmpinat vreo piedică, Lodovico dădu drumul birjei, se înapoie în oraş pe altă poartă şi se întoarse la Fabricio cu o *sediola*[1], pe care o tocmise pentru vreo douăsprezece leghe. Ajungând în apropiere de Bologna, prietenii noştri cerură să fie duşi, peste câmp, până la drumul care merge de la Florenţa la Bologna; petrecură noaptea în cel mai nenorocit han pe care-l putură afla şi, a doua zi, fiindcă Fabricio se simţea în stare să meargă cât de cât, intrară amândoi în oraş, ca nişte oameni aflaţi în plimbare. Paşaportul lui Giletti fusese ars: moartea actorului era, de bună seamă, cunoscută, astfel că pentru ei era mai puţin primejdios să fie arestaţi ca oameni fără paşaport, decât ca purtători ai paşaportului unui om asasinat.

Lodovico cunoştea la Bologna doi-trei servitori de casă mare; hotărâră că se va duce să-i tragă de limbă. Le spuse că, venind de la Florenţa şi poposind pe câmp, împreună cu fratele său mezin, acesta, vrând să mai doarmă, îl lăsase să plece singur mai departe, cu un ceas înainte de răsăritul soarelui. Trebuia să-l ajungă din urmă în satul unde el, Lodovico, avea să se oprească să lase să treacă arşiţa. Dar, văzând că fratele său nu mai soseşte, Lodovico se hotărâse să se întoarcă să-l caute; îl aflase zăcând, rănit de o piatră şi de mai multe lovituri de cuţit, ba şi jefuit, pe deasupra, de nişte necunoscuţi, care îi căutaseră pricină. Acest frate al său era băiat frumos, ştia să ţesale şi să mâne caii, să citească şi să scrie, şi tare ar fi vrut să-şi găsească o slujbă într-o casă bună. Lodovico îşi puse în gând să nu spună decât mai târziu şi numai dacă avea să fie nevoie, că

[1] Cabrioletă – în limba italiană, în original (*n.tr.*)

tâlharii îi furaseră lui Fabricio şi bocceaua în care se afla întreaga lui rufărie, precum şi paşapoartele.

Sosind la Bologna, Fabricio se simţi trudit peste măsură şi, fiindcă nu îndrăznea să intre fără paşaport în vreun han, se strecură în vasta biserică San Petronio. Află acolo o răcoare plăcută şi binefăcătoare; curând, se simţi pe de-a-ntregul întremat. „Nerecunoscătorul de mine, se mustră el apoi, o dată mi se întâmplă să intru şi eu într-o biserică şi atunci doar ca să mă odihnesc, ca la cafenea!" Căzu în genunchi şi mulţumi fierbinte Celui de Sus pentru toată ocrotirea pe care i-o dăduse din clipa când avusese nenorocul să-l ucidă pe Giletti. Ceea ce-l făcea încă să se cutremure era primejdia prin care trecuse la Casalmaggiore, când fusese la un pas de a fi recunoscut. „Cum se face, oare, că funcţionarul acela, ai cărui ochi mă cântăreau atât de bănuitor şi care mi-a citit şi răscitit paşaportul, nu a băgat de seamă că nu măsor în înălţime cinci picioare şi zece degete, că nu am treizeci şi opt de ani şi că nu-s ciupit de vărsat? Câte mulţumiri îţi datorez, o, Doamne! Şi am putut să întârzii atâta vreme până să vin să cad la picioarele tale cu toată nimicnicia mea! Trufia mea s-a amăgit cu gândul că nu datoram fericirea de a fi scăpat de cumplitul Spielberg, care se şi căscase să mă înghită, decât unor deşarte fereli omeneşti!"

Fabricio rămase mai bine de un ceas în starea aceea de adâncă reculegere faţă de nemărginita bunătate a Domnului. Lodovico se apropie fără ca el să-l fi simţit şi se aşeză ceva mai în faţă; când Fabricio, care stătea cu fruntea ascunsă în palme, îşi înălţă capul, credinciosul lui servitor îi văzu lacrimile curgându-i şiroaie pe obraji.

— Întoarce-te peste un ceas, se răsti Fabricio la el. Lodovico îi iertă asprimea, căci îi văzuse evlavia. Fabricio rosti de mai multe ori la rând cei şapte psalmi ai pocăinţei,

pe care îi ştia pe dinafară, oprindu-se îndelung la versetele care aveau vreo asemănare cu împrejurarea în care se afla. Ceru iertarea Domnului pentru multe lucruri, dar, ceea ce e vrednic de luat în seamă, nu-i trecu nicio clipă prin minte să numere, printre păcatele săvârşite, şi planul de a ajunge arhiepiscop numai şi numai datorită faptului că Mosca era prim-ministru şi socotea că demnitatea aceasta, precum şi traiul pe picior mare pe care îl presupunea, se potriveau de minune nepotului ducesei. E adevărat că şi Fabricio îşi dorise titlul acesta, dar fără să râvnească la el din cale-afară; se gândise să se facă arhiepiscop aşa cum s-ar fi gândit să ajungă ministru sau general. Nu-i trecuse niciodată prin minte că planurile ducesei puneau în joc însăşi cugetul lui. Era o trăsătură caracteristică a doctrinei religioase pe care i-o sădiseră în minte iezuiţii milanezi. Această doctrină *îţi răpeşte curajul de a gândi la lucruri neobişnuite* şi, mai cu seamă, interzice *cercetarea de sine* ca pe cel mai mare din păcate; ceea ce este, desigur, un pas către protestantism. Astfel că, pentru a şti de care greşeală te-ai făcut vinovat, trebuie să te sfătuieşti cu preotul sau să cauţi în lista păcatelor, aşa cum se află tipărită în cărţile intitulate: *Pregătire pentru Taina Pocăinţei*. Fabricio ştia pe de rost lista păcatelor, scrisă în limba latină, fiindcă o învăţase la Academia Ecleziastică din Neapole.

Recitind acum acea listă şi ajungând la paragraful *Omor*, se învinui în faţa lui Dumnezeu că ucisese un om ca să-şi apere viaţa. Trecu apoi foarte repede şi aproape fără să ia seamă la ele, peste paragrafele privitoare la păcatul de *simonie* (procurarea prin mijlocirea banilor a demnităţilor bisericeşti). Dacă i-ar fi propus cineva să dea o sută de ludovici ca să ajungă prim mare vicar al arhiepiscopului Parmei, ar fi respins ideea cu indignare;

dar, cu toate că nu era lipsit de inteligență și mai ales de judecată, nu-i trecuse nicio singură dată prin minte că autoritatea contelui Mosca, folosită în favoarea lui, ar fi o *simonie*. Iată care erau roadele educației iezuite: deprinderea de a trece, fără să le vezi, pe lângă lucruri mai limpezi ca lumina zilei. Un francez, crescut în lumea zeflemisitoare și stăpânită de interese personale a Parisului, ar fi putut, fără a fi de rea-credință, să-l învinuiască pe Fabricio de ipocrizie, chiar în clipa în care eroul nostru își deschidea inima înaintea Domnului cu cea mai desăvârșită sinceritate și cu cea mai adâncă reculegere.

Fabricio nu ieși din biserică decât după ce își pregăti sufletul pentru spovedania la care avea de gând să se ducă a doua zi; îl găsi pe Lodovico șezând pe treptele impunătorului peristil de piatră ce se înalță în marea piață, dinaintea fațadei bisericii San Petronio. Așa cum după furtună văzduhul e mai curat, tot astfel sufletul lui Fabricio era liniștit, fericit și parcă primenit.

— Mi-e cât se poate de bine, îi spuse el lui Lodovico, aproape că nu-mi mai simt nici rănile; dar, mai înainte de orice, trebuie să-ți cer iertare: adineauri, în biserică, ți-am răspuns cu arțag. Eram adâncit în cercetarea cugetului meu. Ia spune, cum stăm cu treburile?

— Cât se poate de bine: am arvunit o locuință, care, la drept vorbind, nu prea face de Excelența Voastră, dar gazda, care-i nevasta unui prieten de-al meu, e plină de vino-ncoace și, pe deasupra, e prietenă la toartă cu un copoi de frunte al poliției. Mâine mă voi duce să fac declarație cum că pașapoartele ne-au fost furate; declarația va fi luată drept bună; în schimb va trebui să plătesc pe cel ce va duce scrisoarea pe care poliția o va trimite la Casalmaggiore, ca să verifice dacă, într-adevăr,

există în acea comună un nume Lodovico San Micheli, al cărui frate, Fabricio, se află în serviciile doamnei ducese Sanseverina, la Parma. Şi cu asta, basta, *siamo a cavallo*. (Expresie italiană care înseamnă: am scăpat.)

Fabricio luase deodată o înfăţişare gravă: îl rugă pe Lodovico să-l aştepte o clipă, intră din nou în biserică, aproape în fugă, şi abia ajuns înăuntru, căzu în genunchi şi începu să sărute lespezile de piatră. „Ai făcut o minune, Doamne, strigă el cu lacrimi în ochi: când mi-ai văzut sufletul gata să reintre pe făgaşul datoriei, m-ai mântuit! Dumnezeule bun, dacă se întâmplă într-o zi să fiu omorât, adu-ţi aminte, în clipa morţii mele, de starea mea sufletească de acum." Cuprins de o adevărată exaltare, Fabricio recită din nou cei şapte psalmi ai pocăinţei. Înainte de a ieşi, se apropie de o bătrână, care şedea în faţa unei mari icoane a Sfintei Maria, alături de un triunghi de fier, aşezat vertical pe un picior înalt. Laturile acelui triunghi erau înţesate cu o puzderie de ţepi, în care credincioşii înfigeau lumânările aprinse, în semn de prinos pentru vestita icoană a Fecioarei de Cimabue[1]. Când Fabricio se apropie, nu ardeau decât şapte lumânări; îşi întipări în minte acest amănunt, cu gândul să cugete mai apoi la el pe îndelete.

— Cât costă lumânările? o întrebă el pe bătrână.

— Doi bani bucata.

Nu erau mai groase decât o pană de gâscă şi mai mari de o şchioapă.

— Şi câte ar mai încăpea pe sfeşnicul ăsta?

— Şaizeci şi trei, deoarece şapte au fost aprinse.

„Şaizeci şi trei şi cu şapte, îşi zise Fabricio, fac şaptezeci: şi asta trebuie s-o ţin minte". Plăti lumânările, înfipse şi

[1] Giovanni Gualtieri Cimabue (1240–1301): pictor şi arhitect florentin (*n.tr.*)

aprinse cu mâna lui primele şapte, apoi îngenunche pentru a aduce prinosul său cerului şi, ridicându-se, îi spuse bătrânei:

— Asta pentru că s-a milostivit Cel de Sus.

— Mor de foame, îi mărturisi el apoi lui Lodovico, ieşind din biserică.

— N-ar trebui să intrăm în nicio cârciumă, mai bine haidem la prietena mea; se va duce să târguiască cele de trebuinţă pentru masă, va şterpeli un franc şi va fi cu atât mai bucuroasă de noul ei oaspete.

— Asta înseamnă să rabd de foame încă un ceas, dacă nu mai mult, râse Fabricio cu o seninătate copilărească şi intră într-o cârciumă din apropierea bisericii San Petronio. Spre uimirea lui, îl zări la una din mesele vecine pe Pepe, primul valet al mătuşii sale, chiar acela care venise, mai de mult, în întâmpinarea lui la Geneva. Fabricio îi făcu semn să tacă; apoi, după ce îmbucă ceva la repezeală, cu faţa luminată de un zâmbet fericit, se ridică şi ieşi; Pepe îl urmă şi, pentru a treia oară, eroul nostru intră în biserica San Petronio. Din discreţie, Lodovico rămase să se plimble prin piaţă.

— Vai, monseniore! Ce se aude cu rănile dumneavoastră? Doamna ducesă e grozav de îngrijată: o zi întreagă v-a crezut mort, zăcând pe cine ştie ce ostrov al Padului. Plec să-i dau de ştire chiar acum. Vă caut de şase zile, dintre care trei le-am petrecut la Ferrara, cutreierând hanurile.

— Ai vreun paşaport pentru mine?

— Am chiar trei: unul cu numele şi titlurile Excelenţei Voastre; cel de-al doilea, numai cu numele dumneavoastră, iar cel de al treilea, sub un nume de împrumut, Giuseppe Bossi. Fiecare paşaport e în dublu exemplar după cum Excelenţa Voastră va voi să pară că soseşte de la Florenţa

sau de la Modena. N-avem decât să ieşim afară din oraş. Domnului conte i-ar face plăcere să afle că aţi tras la hanul *del Pelegrino*, al cărui stăpân e de-ai noştri.

Fabricio, părând a merge într-o doară, se îndreptă spre partea dreaptă a bisericii, până la locul unde ardeau lumânările aprinse de el; ochii i se aţintiră asupra icoanei Fecioarei zugrăvită de Cimabue şi îngenunche, spunându-i lui Pepe: „Se cuvine să mulţumesc Domnului"; Pepe făcu şi el la fel. La ieşirea din biserică, Pepe îl văzu pe Fabricio dând o monedă de douăzeci de franci primului cerşetor care-i ceru de pomană; acesta scoase asemenea strigăte de recunoştinţă, încât asmuţi pe urmele milostivului tânăr un roi de milogi de toate soiurile, din cei care se foiesc de obicei prin piaţa San Petronio. Fiecare voia să aibă şi el partea lui din galbenul aruncat. Cerşetoarele, pierzând nădejdea de a mai putea răzbate în învălmăşeala ce se iscase în jurul miluitului, tăbărâră asupra lui Fabricio, cerându-i să spună cu glas tare că dăduse galbenul ca să fie împărţit între toţi săracii Domnului. Pepe roti bastonul cu măciulie de aur, poruncindu-le să-l lase pe Excelenţa Sa în pace.

— Vai, Excelenţă, se milogiră atunci cerşetoarele cu glasuri piţigăiate, mai daţi un galben şi pentru noi, sărmane femei ce suntem!

Fabricio lungi pasul, femeile se luară după el şi o droaie de alţi săraci, stârniţi şi ei de prin ulicele vecine, li se alăturară, alcătuind un fel de mică ceată răzvrătită. Toată acea gloată, îngrozitor de soioasă şi încăpăţânată, striga: *Excelenţă*. Fabricio izbuti cu mare greutate să scape din învălmăşeală; scena aceasta îl readuse cu picioarele pe pământ. „Aşa-mi trebuie, îşi zise el, iată ce păţeşti când te amesteci printre golani."

Două din femei îl urmăriră până la poarta Saragossa,

pe unde se ieşea din oraş; Pepe le opri, ameninţându-le cu bastonul şi azvârlindu-le un pumn de mărunţiş. Fabricio urcă încântătoarea culme San Michele in Bosco, înconjură pe dinafara zidurilor o parte a oraşului şi, apucând pe o cărăruie ce da în şoseaua Florenţei, la vreo cinci sute de paşi mai încolo, se întoarse din nou în oraş, unde înmână, plin de gravitate, slujbaşului poliţiei, un paşaport în care semnalmentele lui erau notate cu cea mai mare exactitate. Paşaportul acesta vorbea de un anume Giuseppe Bossi, student în teologie. Fabricio băgă de seamă că în colţul drept al paşaportului, în josul paginii, se afla o mică pată de cerneală roşie, căzută ca din întâmplare. Două ceasuri după aceea, avea pe urmele lui un spion, din pricina titlului de *Excelenţă* pe care tovarăşul său i-l dăduse în faţa cerşetorilor de la San Petronio, în ciuda faptului că paşaportul său nu purta niciunul din titlurile care dădeau unui om dreptul de a fi numit de către semenii săi *Excelenţă*.

Fabricio văzu spionul, dar nici nu se sinchisi; nu-i mai era gândul nici la paşaport, nici la poliţie şi se bucura de toate, ca un copil. Văzându-l atât de mulţumit de serviciile lui Lodovico, Pepe, care primise poruncă să rămână cu dânsul, socoti mai nimerit să ducă el însuşi ducesei veştile cele bune. Fabricio scrise celor dragi două nesfârşite scrisori; îi dădu apoi prin minte să-i scrie una şi părintelui Landriani. Această din urmă scrisoare cuprindea o istorisire foarte exactă a luptei cu Giletti şi avu urmări cât se poate de fericite. Înduioşat la culme, bunul arhiepiscop se grăbi să se ducă să i-o citească principelui, care catadicsi să-l asculte, căci era curios să vadă cum avea s-o aducă din condei tânărul *monsignore* pentru a justifica un omor atât de groaznic. Căci mulţumită numeroşilor prieteni ai marchizei Raversi, suveranul, ca şi întreaga Parmă, era

convins că Fabricio fusese ajutat de vreo douăzeci-treizeci de țărani să ucidă un neisprăvit de actor, care avusese neobrăzarea să nu i-o lase pe micuța Marietta. De obicei, la curțile despotice, orice intrigant îndemânatic măsluiește adevărul, așa cum face moda la Paris.

— Ce Dumnezeu, exclamă Alteța Sa, asemenea lucruri pui pe altul să ți le facă, nu se cade să le faci tu însuți; și apoi, pe unul ca Giletti nu-l omori, îl cumperi.

Fabricio habar n-avea de cele ce se petreceau la Parma. La drept vorbind, întrebarea ce și-o puneau toți era dacă moartea acelui actor care, în timpul vieții sale, câștiga treizeci și doi de franci pe lună, avea sau nu să provoace căderea guvernului *ultra* și a șefului său, contele Mosca.

Aflând de uciderea lui Giletti, principele, întărâtat de aerele de independență pe care și le dădea ducesa, poruncise procurorului general Rassi să considere întregul proces ca și cum ar fi fost vorba de un liberal. Cât despre Fabricio, se amăgea închipuindu-și că un om de rangul lui era mai presus de legi; nu-și dădea seama că, într-o țară în care cei sus-puși nu sunt nicicând trași la răspundere, intrigile sunt atotputernice, chiar și împotriva lor. Îi vorbea adesea lui Lodovico despre desăvârșita sa nevinovăție care avea să fie, credea el, foarte curând recunoscută în mod public; principalul său argument consta în aceea că nu era vinovat. Dar, într-o bună zi, Lodovico îi spuse:

— Stau și mă întreb cum poate Excelența Voastră, care este atât de deșteaptă și de învățată, să se ostenească să-mi spună toate astea mie, sluga ei credincioasă; Excelența Voastră se întrece cu măsura, ferindu-se chiar de mine; poveștile astea-s bune de spus de față cu lumea sau la judecată. „Ia te uită, omul mă crede un ucigaș și convingerea aceasta nu-l face, totuși, să mă scoată de la

inimă", îşi spuse Fabricio căzând din cer.

Trei zile după plecarea lui Pepe, primi, spre marea lui mirare, o voluminoasă scrisoare, închisă cu o panglică de mătase, ca pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, şi adresată *Excelenţei Sale reverendisime monseniorului Fabricio del Dongo, prim mare vicar al eparhiei de Parma, canonic etc.*

— Dar, oare, mai sunt eu toate acestea? se întrebă el râzând. Epistola arhiepiscopului Landriani era o capodoperă de raţionament logic şi clar; cuprindea nici mai mult nici mai puţin de nouăsprezece pagini şi povestea amănunţit toate câte se petrecuseră la Parma cu prilejul morţii lui Giletti.

O armată franceză comandată de mareşalul Ney şi care s-ar fi îndreptat asupra oraşului n-ar fi stârnit mai multă vâlvă, îi scria inimosul arhiepiscop; află, iubite fiule, că, în afară de ducesă şi de mine, toată lumea crede că ţi-a făcut mare plăcere să-l ucizi pe măscăriciul de Giletti. Chiar dacă ţi s-a întâmplat o asemenea nenorocire, astea sunt lucruri care se înăbuşă cu două sute de galbeni şi cu o lipsă de şase luni din oraş; numai că doamna Raversi vrea cu tot dinadinsul să-l răstoarne pe contele Mosca, folosindu-se de acest prilej. Şi să nu crezi cumva că lumea te înfierează pentru cumplitul păcat de a-ţi fi ucis aproapele, ci numai pentru greşeala, sau mai curând obrăznicia, de a nu te fi folosit de un bulo (un fel de bătăuş tocmit anume). *Îţi tălmăcesc în această scrisoare cât mai limpede vorbele pe care le aud în jurul meu, fiindcă trebuie să ştii că, de când cu nenorocirea aceasta, fie-i de-a pururi jalnică amintirea, mă arăt în fiece zi în trei din cele mai simandicoase case din oraş, ca să am prilejul de a te dezvinovăţi. Şi cred că niciodată n-am folosit într-un scop mai binecuvântat bruma de elocinţă pe care cerul s-a milostivit să mi-o dăruie.*

Lui Fabricio parcă i s-ar fi luat o ceață de pe ochi; căci în numeroasele ei scrisori, pline de cea mai caldă iubire, pe ducesă n-o lăsa inima să-i povestească adevărul, în schimb, îi jura că e gata să părăsească Parma pentru totdeauna, în cazul când el nu ar fi putut să se întoarcă în cel mai scurt timp cu fruntea sus. „Contele va face pentru tine, spunea ea în scrisoarea care însoțea pe cea a arhiepiscopului, tot ceea ce este omeneşte cu putință, Cât despre mine, isprava asta a ta m-a făcut să mă schimb de nu mă mai recunosc; am ajuns mai zgârcită decât bancherul Tombone; am dat drumul la toți lucrătorii şi, mai mult decât atât, am făcut, împreună cu contele, inventarul averii mele, care s-a dovedit mult mai puțin însemnat decât credeam. După moartea mărinimosului Pietranera, pe care, între noi fie zis, ai fi făcut de o mie de ori mai bine să-i răzbuni, decât să-ți primejduieşti viața încăierându-te cu un neisprăvit de teapa lui Giletti, am rămas cu un venit de o mie două sute de franci şi cinci mii de franci datorii; îmi amintesc între altele că aveam două duzini şi jumătate de perechi de pantofi de atlas alb comandați la Paris şi o singură pereche de pantofi de mers pe stradă. Sunt aproape hotărâtă să iau cei trei sute de mii de franci pe care mi i-a lăsat ducele şi cu care voiam să-i ridic un monument ele toată frumusețea. La drept vorbind, marchiza Raversi este duşmana ta de moarte şi deci şi a mea; dacă ți se urăşte cumva singur la Bologna, trimite-mi vorbă şi voi fi lângă tine. Alătur încă patru ordine de plată"...

Ducesa nu-i pomenea nimic despre cele ce se spuneau la Parma în privința isprăvii lui şi căuta, mai întâi de toate, să-i aline supărarea, cu atât mai mult cu cât în sinea ei găsea că un del Dongo nu putea fi cu adevărat tras la răspundere pentru moartea unui caraghios ca Giletti.

„Câți Giletti n-au fost trimişi pe lumea cealaltă de strămoşii noştri, îi spunea ea contelui, şi nu s-a mai apucat nimeni să le ceară socoteală!“

Peste măsură de mirat, Fabricio, care abia începea să întrezărească adevărata față a lucrurilor, reciti de mai multe ori, cu toată luarea-aminte, scrisoarea arhiepiscopului. Din păcate, acesta îl credea mai informat decât era în realitate. Fabricio înțelese că ceea ce prilejuia mai ales triumful marchizei Raversi era neputința în care se aflau ducesa şi contele de a găsi martori *de visu*[1] ai acelei încăierări blestemate. Valetul, care dusese cel dintâi vestea la Parma, se afla la cârciuma din Sanguigna când avusese loc lupta; Marietta şi bătrâna care-i ținea loc de mamă parcă intraseră în pământ, iar vizitiul care mâna caii trăsurii lor fusese cumpărat de marchiză şi depusese mărturii ticăloase.

Procedura este înconjurată de cel mai adânc mister, scria bunul arhiepiscop, în stilul său ceremonios, *şi e condusă de procurorul general Rassi, pe care doar mila creştinească mă împiedică să-l vorbesc de rău, dar care şi-a agonisit averea înverşunându-se împotriva sărmanilor inculpați ca un ogar asupra iepurelui; cu toate că Alteța Sa, care e grozav de întârâtat, l-a însărcinat cu instruirea procesului pe Rassi – a cărui mârşăvie şi venalitate închipuirea dumitale nici nu poate să bănuie până unde merg – am izbutit să citesc cele trei depoziții ale acelui* vetturino *care a fost de față. Din fericire, nenorocitul se contrazice. Şi fiindcă vorbesc cu tine, vicarul meu general, care îmi vei urma la conducerea eparhiei, află că l-am chemat şi l-am descusut pe preotul parohiei în care locuieşte acel păcătos. Îți voi spune, preaiubitul meu fiu, dar numai cu condiția să*

[1] Oculari – în limba latină, în original (*n.tr.*)

respecți taina spovedaniei, că preotul acesta a și aflat, de la nevasta acelui vetturino*, câți galbeni a primit el de la marchiza Raversi; n-aș îndrăzni să susțin că marchiza i-a cerut să te calomnieze în fața judecătorilor, dar lucrul e aproape sigur. Banii i-au fost înmânați de un nenorocit de preot, care îndeplinește funcții foarte puțin onorabile pe lângă marchiză și căruia am fost silit să-i iau pentru a doua oară dreptul de a sluji în biserică. N-am să te mai obosesc cu înșiruirea altor demersuri, la care desigur că te așteptai din partea mea și care, de altfel, intră în îndatoririle mele. Un canonic, coleg de-al dumitale la catedrală, care își amintește uneori cam prea mult de trecerea de care se bucură datorită averii familiei sale, al cărui unic moștenitor a rămas prin mila Domnului, și-a îngăduit să afirme în salonul contelui Zurla, ministrul de Interne, că socotește acest fleac (vorbea de asasinatul amărâtului de Giletti) ca și dovedit împotriva dumitale; l-am chemat la mine și, de față cu ceilalți trei vicari generali, cu duhovnicul nostru și cu alți doi preoți, aflați din întâmplare în sala de așteptare, l-am rugat să ne împărtășească și nouă, frații săi întru Domnul, faptele pe care se întemeia convingerea deplină la care pretindea că ajunsese în privința unuia dintre colegii săi de catedrală; nefericitul nu a fost în stare decât să îngaime câteva argumente foarte puțin concludente; toți cei de față s-au ridicat împotriva lui și, cu toate că nu am mai avut nevoie să-adaug decât prea puține cuvinte, a izbucnit în plâns și și-a recunoscut deschis, în fața noastră, întreaga lui greșeală; drept care, în numele meu și al tuturor celor care luaseră parte la această consfătuire, i-am făgăduit să nu vorbesc nimănui despre ea, cu condiția să facă tot ce-i va sta în putință pentru a îndrepta părerile greșite iscate de calomniile cu care te împroșca de doua săptămâni încoace.*

Nu-ți mai spun, iubitul meu fiu, ceea ce pesemne că știi

de multă vreme și anume că, din cei treizeci și patru de țărani tocmiți de contele Mosca pentru săpături și pe care doamna Raversi pretinde că i-ai plătit ca să te ajute la săvârșirea crimei, treizeci și doi se aflau în fundul șanțului, cufundați în munca lor, astfel că nu te-au văzut când ai pus mâna pe cuțitul de vânătoare ca să-ți aperi viața împotriva celui care s-a năpustit asupră-ți pe neașteptate. Doi dintre ei, care se găseau afară din șanț, au strigat către ceilalți: îl omoară pe monsenior! *Acest singur strigăt îți dovedește pe deplin nevinovăția. Ei bine, procurorul general Rassi pretinde că acești doi oameni au dispărut; mai mult decât atât, s-a dat de urma a opt dintre muncitorii aflați în șanț; la primul interogatoriu, șase au declarat că au auzit strigătul:* îl omoară pe monsenior! *Dar am aflat, pe căi lăturalnice, că la cel de-al cincilea interogatoriu, care a avut loc aseară, cinci au declarat că nu-și mai amintesc bine dacă au auzit chiar ei acest strigăt sau dacă nu cumva le-a vorbit despre el vreunul dintre tovarășii lor. Am poruncit să se afle de îndată adresele acestor martori și voi cere preoților din parohiile de care țin să-i facă să priceapă că, dacă pentru câțiva galbeni se vor lăsa ademeniți să mășluiască adevărul, vor ajunge in iad.*

Şi bunul arhiepiscop se pierdea într-o sumedenie de amănunte, aşa cum cititorul şi-a putut da seama din cele pe care le-am înşirat mai sus, Apoi, adăuga în latineşte:

Toată povestea aceasta nu este altceva decât o încercare de răsturnare a guvernului actual. Dacă vei fi osândit, fie la galere, fie la moarte, voi interveni, declarând din înălțimea amvonului meu arhiepiscopal, că te știu nevinovat; că nu ai făcut decât să-ți aperi viața amenințată de un tâlhar și că eu te-am oprit să mai calci în Parma,

atâta vreme cât vrăjmașii tăi taie și spânzură aci după bunul lor plac. Mă bate chiar gândul să-l înfierez așa cum i s-ar cuveni pe procurorul general Rassi; ura față de acest om este tot atât de obștească pe cât de rară e prețuirea caracterului său. Oricum, în ajunul zilei în care procurorul general va rosti o sentință atât de nedreaptă, ducesa Sanseverina va părăsi orașul și poate și statele Parmei; și nu rămâne nicio îndoială că și contele Mosca își va înainta demisia. E mai mult decât sigur că atunci, generalul Fabio Conti va fi chemat în fruntea guvernului, iar marchiza Raversi își va vedea visul cu ochii. Marele neajuns în procesul acesta al dumitale se trage de acolo că niciun om priceput nu a fost însărcinat să facă tot ce trebuie ca să-ți dovedească nevinovăția și să împiedice încercările de mituire a martorilor. Contele își închipuie că el îndeplinește rolul acesta, dar e prea mare senior ca să se coboare până la anumite amănunte; pe de altă parte, în calitatea lui de ministru al Poliției, a trebuit, în, prima clipă, să dea cele mai aspre porunci împotriva dumitale. Și apoi, să cutez oare a-ți spune? suveranul nostru atotputernic te socotește vinovat sau numai se preface, dar dă dovadă de oarecare pornire în ceea ce te privește.

(Cuvintele: *suveranul nostru atotputernic* şi *se preface* erau în greceşte şi Fabricio fu din cale-afară de recunoscător arhiepiscopului pentru că îndrăznise să le scrie. Tăie cu un briceag rândul din scrisoarea în care se aflau şi îl distruse pe loc.)

Fabricio îşi întrerupse de douăzeci de ori citirea scrisorii: era răscolit de avânturile celei mai înflăcărate recunoştinţe. Răspunse numaidecât arhiepiscopului, pe opt pagini. În timp ce scria, îşi ridica din când în când capul pentru ca lacrimile să nu-i picure pe hârtie. A doua

zi, în clipa în care vru să pecetluiască scrisoarea, i se păru, recitind-o, că avea un ton prea lumesc. „Am s-o transpun în latineşte, îşi zise el, va părea mai respectuoasă preacinstitului arhiepiscop“. Şi, în timp ce se străduia să alcătuiască fraze latineşti cât mai frumoase şi cât mai lungi, după pilda lui Cicero, îşi aminti că, într-o zi, arhiepiscopul, vorbindu-i de Napoleon, îl numise Buonaparte[1]; şi pe dată, toată înduioşarea, care în ajun îl mişcase până la lacrimi, se topi fără urmă. „O, rege al Italiei, exclamă el, credinţa pe care atâţia ţi-au jurat-o în timpul vieţii, eu ţi-o voi păstra şi după moarte. Arhiepiscopul ţine la mine fiindcă sunt un del Dongo şi el e fecior de burghez.“ Şi pentru ca frumoasa lui epistolă latinească să-i fie totuşi de folos, Fabricio mai schimbă câte ceva pe ici, pe colo, şi o adresă contelui Mosca.

În aceeaşi zi, Fabricio o întâlni pe stradă pe Marietta; zărindu-l, fata se îmbujoră de bucurie şi îi făcu semn să o urmeze, fără să-i vorbească. Se îndreptă în grabă spre un portic, unde nu era nimeni; acolo, pentru a nu fi recunoscută, îşi trase pe ochi dantela neagră, care, după datina locului, îi acoperea capul, şi se întoarse spre Fabricio:

— Cum se face, îl întrebă ea nerăbdătoare, că te plimbi astfel, nestingherit, pe stradă?

Eroul nostru îi istorisi toată povestea.

— Sfinte Doamne, erai la Ferrara! Şi eu cât te-am căutat! Află că m-am sfădit cu baba mea, fiindcă voia cu orice preţ să ne ducem la Veneţia, dar ştiam eu că n-ai să dai pe-acolo, de vreme ce eşti pe lista neagră a Austriei. Mi-am vândut colanul meu de aur ca să am cu ce veni la Bologna, unde parcă îmi spunea inima că o să am fericirea

[1] Adversarii lui Napoleon Bonaparte îi pronunţau numele Buonaparte, pentru a aminti obârşia sa corsicană. (n.tr.)

să te întâlnesc; după două zile, m-am pomenit cu baba, aşa că de aceea nu-ţi spun să vii pe la noi, fiindcă iar are să caute să te jupoaie de bani şi mie îmi crapă obrazul de ruşine. Am trăit cât se poate de chibzuit de când cu nenorocirea aceea, aşa că n-am cheltuit niciun sfert din ce ne-ai dat. Pe de altă parte, nici la hanul *Pelegrino* n-aş vrea să se vadă că vin, căci ar fi prea bătător la ochi. Cată de închiriază vreo odăiţă undeva, pe vreo străduţă dosnică, iar la Ave Maria (pe-nserat), am să te aştept aici, sub acest portic. Şi spunând acestea, o luă la fugă.

CAPITOLUL AL TREISPREZECELEA

Toate gândurile serioase fură uitate la ivirea neașteptată a acestei fete încântătoare. Fabricio începu să ducă la Bologna o viață fericită și lipsită de griji. Uşurința copilăroasă cu care se bucura de tot ceea ce umplea viața lui de acum se strecura și în scrisorile pe care le scria ducesei; ba chiar într-un chip atât de vădit, încât aceasta se și supără. Dar Fabricio abia luă seama; avu doar grijă să însemne prescurtat, pe cadranul ceasului pe care îl purta la el: când îi scriu D., să nu spun niciodată „când eram preot" sau „când eram om al bisericii", fiindcă se supără. Cumpărase doi căișori, de care era foarte mulțumit; îi înhăma la o caleșcă luată cu chirie, de câte ori Marietta voia să cunoască vreunul dintre minunatele locuri de plimbare din împrejurimile Bolognei; aproape în fiecare seară o ducea la Cascada Reno. La întoarcere, se opreau la mult preaîndatoritorul Crescentini, care se credea puțin tatăl Mariettei.

„Drept să spun, dacă asta e viața de cafenea pe care o socoteam atât de nevrednică de un om de oarecare valoare, am făcut rău să fug de ea." Dar, judecând astfel, Fabricio nu ținea seama de faptul că se ducea la cafenea doar pentru a citi *Constituționalul* și că, fiind cu desăvârșire necunoscut

de protipendada oraşului, ambiţiile deşarte nu aveau niciun amestec în fericirea lui de-acum. Când nu era cu Marietta, putea fi văzut la Observator, unde urma un curs de astronomie; profesorul se împrietenise cu el şi, duminica, Fabricio îi împrumuta caii ca să se furlandisească împreună cu nevasta pe Corsoul de pe Montagnola.

Fabricio nu putea suferi să pricinuiască vreun neajuns cuiva, oricât de puţin demnă de preţuire ar fi fost fiinţa cu pricina. Marietta continua să-l împiedice să dea ochii cu bătrâna; dar, într-o zi, pe când fata se afla la biserică, urcă până la *mammacia*, care, văzându-l, se înroşi de mânie. „Trebuie neapărat să mă port ca un del Dongo", îşi spuse Fabricio.

— Cât câştigă Marietta pe lună când joacă? strigă el cu ifosele cu care orice tânăr care se respectă intră, la Paris, în balconul de la Bouffes[1].

— Cincizeci de galbeni.

— Minţi, cum ţi-e obiceiul; spune drept, ori să mă bată Dumnezeu dacă ai să vezi de la mine un sfanţ.

— Iaca, spun. La Parma, când eram cu trupa, înainte să cadă pe capul nostru pacostea de a te fi întâlnit, câştiga douăzeci şi doi de galbeni; mai câştigam şi eu doisprezece, din care îi dădeam fiecare lui Giletti, apărătorul nostru, câte o treime. Iar el avea grijă să-i dăruiască Mariettei, în fiecare lună, câte ceva, preţ de vreo doi galbeni.

— Iar minţi; parcă eu nu ştiu că primeai numai patru galbeni. Oricum, dacă te porţi frumos cu Marietta, te iau în serviciul meu, ca şi cum aş fi *impresario*; în fiece lună, vei avea de la mine doisprezece galbeni pentru dumneata şi douăzeci şi doi pentru dânsa; dar, dacă o mai văd o singură dată plânsă, să ştii că întorc foaia...

---

[1] Bouffes Parisiens, celebru teatru de operetă (*n.tr.*)

— A, carevasăzică, îmi faci pe grozavul. Află atunci că, în ciuda nemaipomenitei tale dărnicii, ne ducem de râpă, răspunse bătrâna mânioasă, căci pierdem orice *avviamento* (vad). Iar când ni se va întâmpla groaznica nenorocire să fim lipsite şi de ocrotirea Excelenţei Voastre, nu vom mai fi cunoscute de nicio trupă, toate vor fi fost completate, iar nouă nu ne va mai rămâne, din vina dumitale, decât să crăpăm de foame.

— Du-te la dracu'! îi strigă Fabricio plecând.

— Nu la dracu' am să mă duc, păgânule, ci drept la poliţie! Să afle de la mine că eşti un *monsignore*, şi încă unul răspopit, şi că nu te cheamă Giuseppe Bossi, cum nu mă cheamă pe mine.

Fabricio, care apucase să coboare vreo câteva trepte, le urcă din nou.

— În primul rând, poliţia ştie mai bine decât tine care e adevăratul meu nume; dar, dacă te apuci cumva să mă denunţi, dacă faci această ticăloşie, o ameninţă el, Lodovico al meu va avea el grijă să te înveţe minte, şi nu cu şase lovituri de cuţit, ci cu două duzini, care te vor face ciur; pe urmă, ai să zaci şase luni în spital, fără un fir de tutun.

Bătrâna se îngălbeni la faţă şi, repezindu-se la Fabricio, îi luă mâna şi vru să i-o sărute.

— Primesc cu recunoştinţă soarta pe care ne-o hărăzeşti Mariettei şi mie. Iartă-mă, dar pari atât de bun, încât te-am crezut cam prostănac. Nu uita, aşadar, că şi alţii ar putea face aceeaşi greşeală; te sfătuiesc ca pe viitor să te porţi mai vădit ca un mare senior. Apoi adăugă, cu cea mai desăvârşită neobrăzare: Să te gândeşti la sfatul meu, căci nu e rău; şi, cum iarna nu-i prea departe, ai face bine să ne dăruieşti, Mariettei şi mie, două paltoane de stofă bună englezească, din aceea de care vinde negustorul ăl mare, din piaţa San Petronio.

Dragostea frumoasei Marietta îi dăruia lui Fabricio toate bucuriile unei dulci prietenii, ceea ce îl făcea să viseze la fericirea oarecum asemănătoare pe care ar fi putut-o afla alături de ducesă.

„Dar ceea ce îmi place, îşi spunea el uneori, este că rămân cu desăvârşire străin de acea preocupare exclusivă şi pătimaşă pe care oamenii o numesc iubire. Printre legăturile de dragoste pe care întâmplarea m-a făcut sa le am la Novara sau la Neapole, întâlnit-am vreodată o femeie a cărei apropiere, chiar în primele zile, să preţuiască pentru mine mai mult decât o plimbare călare pe un cal frumos şi necunoscut? Ceea ce se cheamă iubire, adăugă el, să nu fie oare decât tot o minciună? Bineînţeles că iubesc, dar în aceeaşi măsură în care am poftă de mâncare la ora şase! Oare, din înclinarea aceasta, întru câtva grosolană, să fi făcut mincinoşii iubirea lui Othello[1], iubirea lui Tancred[2]? Sau sunt eu cumva altfel alcătuit decât toţi ceilalţi oameni? Să lipsească oare sufletului meu această pasiune? De ce? Ciudată ar mai fi soarta asta a mea!“

La Neapole, mai ales în ultima vreme, Fabricio întâlnise femei care, mândre de rangul, de frumuseţea şi de locul pe care îl ocupau în societate adoratorii la care renunţaseră pentru dânsul, avuseseră pretenţia să-l ţină din scurt. De îndată ce simţise aceasta, Fabricio se despărţise de ele în chipul cel mai grăbit şi mai scandalos. „Dacă m-aş lăsa vreodată furat de plăcerea – desigur, foarte mare – de a o iubi pe această femeie frumoasă care se numeşte ducesa Sanseverina ar însemna să fac întocmai ca franţuzul acela zăpăcit, care a omorât, într-o bună zi, găina cu ouă de aur. Căci ei îi datorez unica bucurie pe

[1] Eroul cunoscutei tragedii a lui Shakespeare (*n.tr.*)

[2] Erou din *Ierusalimul eliberat* de Torquato Tasso şi din tragedia cu acelaşi nume, de Voltaire (*n.tr.*)

care am simțit-o vreodată în dragoste: prietenia pe care i-o port e însăşi viața mea; şi, de altfel, ce-aş fi fost eu fără ea? Un biet exilat, silit să-şi ducă zilele cu chiu, cu vai, într-un castel părăginit din împrejurimile Novarei. Îmi amintesc că, în serile de toamnă, eram nevoit să-mi pun o umbrelă deasupra pologului de deasupra patului. Călăream pe caii intendentului, care nu zicea „nu" din considerație pentru *sângele meu albastru* (pentru înalta mea obârşie), dar căruia începea să-i pară cam lungă şederea mea acolo.

Tatăl meu îmi hotărâse un venit de o mie două sute de franci, dar îşi închipuia că săvârşise cel mai groaznic păcat dând o bucată de pâine unui iacobin. Sărmana mea mamă şi surorile mele renunțau să-şi facă rochii ca eu să pot fi în stare să dăruiesc câte o mică amintire iubitelor. Dar felul acesta de a fi darnic îmi frângea inima. Ca să nu mai vorbesc despre faptul că începea să mi se bănuiască sărăcia, iar tineretul nobil din împrejurimi stătea gata-gata să mă compătimească. Mai devreme sau mai târziu, vreun filfizon şi-ar fi exprimat disprețul pentru un iacobin păgubos, ajuns la sapă de lemn, căci în ochii acelor oameni nu eram altceva. Ar fi urmat câteva zdravene lovituri de spadă, pe care le-aş fi dat sau le-aş fi primit şi care m-ar fi dus drept la fortăreața Fenestreilles, sau poate că m-aş fi refugiat din nou în Elveția, tot cu un venit de o mie două sute de franci pe an. Din fericire, ducesei îi datorez faptul de a fi scăpat de toate aceste buclucuri; şi culmea e că tot ea este aceea care are față de mine impulsurile de prietenie pe care ar trebui să le simt eu.

În loc să trăiesc ca un caraghios şi ca un pârlit, în loc de viața aceea care ar fi făcut din mine o lighioană amărâtă şi nătângă, locuiesc de patru ani într-un mare oraş, cu trăsură la scară, ceea ce m-a scutit de a cunoaşte invidia şi toate

celelalte josnice simțăminte ale provinciei. Mătuşa asta a mea, mult prea îngăduitoare, mă ceartă întotdeauna că nu iau destui bani de la bancher. Şi eu să dau cu piciorul acestui trai minunat? Să-mi pierd singura prietenă pe care o am pe lume? Ar fi de ajuns să rostesc o *minciună*, ar fi de ajuns să-i spun acestei femei fermecătoare, şi poate fără seamăn pe lume, față de care nutresc prietenia cea mai fierbinte „Te iubesc" – eu, care habar n-am ce înseamnă a iubi cu adevărat. Pe urmă, toată ziua n-ar face altceva decât să mă certe că nu am față de dânsa acele impulsuri pătimaşe ce-mi sunt străine. Pe când Marietta, care nu citeşte în inima mea şi care ia o mângîiere drept imbold sufletesc, îşi închipuie că o iubesc nebuneşte şi se crede cea mai fericită dintre femei.

De fapt, dacă e să mă gândesc bine, puținul pe care l-am cunoscut din dulcele zbucium ce se cheamă, pare-se, *iubire* n-a fost decât ceea ce am simțit pentru micuța Aniken de la hanul din Zonders, lângă granița Belgiei."

Cu părere de rău, va trebui să facem loc aici uneia dintre cele mai urâte purtări ale lui Fabricio: deodată, în mijlocul acelei vieți tihnite, o nevrednică ambiție puse stăpânire pe inima lui, ce nu cunoştea puterea dragostei, târând-o foarte departe. Odată cu el, se afla la Bologna şi vestita Fausta F..., care era, fără doar şi poate, una dintre cele mai mari cântărețe din vremea aceea şi poate cea mai capricioasă femeie din câte au fost vreodată. Talentatul poet Burati, din Veneția, îi dedicase acest sonet satiric, care pe atunci se afla pe toate buzele, atât ale prinților, cât şi ale celor din urmă ştrengari de pe stradă:

A și uitat dorința-i cea mai vie

Și-ntr-o clipită ce-a iubit urăște;
Statornică în nestatornicie,
Ce place tuturor disprețuiește,

Poftind să fie idol unic, pururi,
Bogată-n vrăji de viperă mlădie,
Fausta, mai bogată e-n cususuri,
Dar să te facă să le uiți ea știe.
Din calea ei, ferește, ia aminte,
Cu toate că-i e dulce-apropierea.
Căci te va fermeca, să-ți ieși din minte,
Răpindu-ți chipul omenesc și vrerea,
Cum Circe[1] *vrăjitoarea-i prinse-n vise*
Și i-a pocit pe soții lui Ulise[2].

Deocamdată, această minune de frumusețe se afla într-atât de subjugată de uriașii favoriți şi de superba trufie a contelui M***, încât nici măcar nu părea revoltată de îngrozitoarea lui gelozie. Fabricio îl văzu pe conte pe străzile Boloniei şi îi displăcură ifosele cu care umbla atunci când binevoia să se arate lumii. Tânărul acela, putred de bogat, credea că-şi putea îngădui orice şi cum, din pricina acestor *prepotenze*[3], fusese de mai multe ori amenințat, nu mai ieşea decât înconjurat de opt sau zece *buli* (un fel de cuțitari) înveşmântați cu livreaua casei sale şi pe care îi adusese anume de la moşia din împrejurimile Bresciei. De două, trei ori, privirea lui Fabricio se încrucişă cu cea a grozavului conte, când iată că întâmplarea făcu s-o audă cântând pe Fausta. Fu uimit de blândețea îngerească a glasului ei: nici nu şi-ar fi putut închipui ceva mai desăvârşit; o ascultă într-o stare de fericire supremă, care contrasta puternic cu *tihna* vieții

[1] Fiică a Soarelui, vrăjitoare (în mitologia greacă). Are un rol însemnat în *Odissea* lui Homer: pentru a-l opri pe Ulise în insula ei, a dat tovarăşilor lui o licoare care i-a transformat într-o turmă de porci. (*n.tr.*)

[2] Rege legendar al Itacei, unul dintre conducătorii armatei greceşti în războiul troian, renumit prin şiretenia sa (*n.tr.*)

[3] Fumuri – în limba italiană, în original (*n.tr.*)

lui de până atunci. „Oare, ceea ce se petrece în mine să fie, în sfârşit, iubirea?“ se întrebă el. Şi plin de curiozitate faţă de această simţire cu totul nouă, iar pe de altă parte înveselit la gândul de a-l înfrunta pe acel conte M***, a cărui mutră era mai fioroasă decât a oricărui *tambur* întâlnit vreodată, eroul nostru făcu copilăria de a trece mult prea des prin faţa palatului Tanari, închiriat de conte pentru cântăreaţă.

Într-o zi, pe-nserat, Fabricio, care căuta să fie zărit de Fausta, fu întâmpinat de hohotele zgomotoase de râs ale *buli*-lor contelui, care stăteau proţăpiţi în poarta palatului Tanari. Alergă acasă, îşi luă arme bune şi se întoarse sub ferestrele divei. Fausta, care pândea de după perdele întoarcerea lui, fu plăcut impresionată. Iar M***, care în mod obişnuit era gelos pe toată lumea, deveni deosebit de gelos pe domnul Giuseppe Bossi şi dădu drumul la tot felul de ameninţări caraghioase; drept care, eroul nostru începu să-i trimită, în fiecare dimineaţă, câte o scrisoare care spunea doar atât:

Domnul Giuseppe Bossi distruge insectele supărătoare şi locuieşte la Pelegrino, via Larga nr. 79.

Contele M***, obişnuit cu respectul pe care i-l asigura, oriunde s-ar fi dus, uriaşa sa avere, *sângele său albastru* şi vitejia celor treizeci de slujitori, se prefăcu a nu pricepe înţelesul acestui bileţel.

Fabricio îi scrise şi Faustei; contele M*** puse iscoade pe urmele rivalului, despre care nu era sigur dacă îi displăcea sau ba; în primul rând, află adevăratul lui nume; iar în al doilea rând, află că deocamdată nu putea pune piciorul la Parma. La câteva zile după aceea, contele M*** cu *buli*-i, cu minunaţii lui cai şi cu Fausta, plecară la

Parma.

Fabricio nu se lăsă și îi urmă a doua zi. Degeaba se rugă de el, degeaba îl dojeni credinciosul Lodovico; Fabricio îl pofti să-l slăbească, iar Lodovico, care era el însuși un viteaz, îl admiră din toată inima; de altfel, această călătorie îl apropia de frumoasa ibovnică pe care o avea la Casamalggiore. Prin grija lui, opt sau zece foști soldați din regimentele lui Napoleon se tocmiseră la domnul Giuseppe Bossi, pasămite ca slugi. „De vreme ce nu iau legătura cu ministrul Poliției, contele Mosca, nici cu ducesa, nu primejduiesc pe nimeni afară de mine, își zicea Fabricio. Cândva, mai târziu, îi voi spune mătușii mele că am pornit în căutarea iubirii, acel lucru dumnezeiesc pe care nu l-am întâlnit niciodată. Și adevărul e că mă gândesc la Fausta chiar și când nu o văd... Dar mi-e dragă oare amintirea glasului ei sau însăși făptura sa?“ Uitând și de cariera ecleziastică și de tot, Fabricio lăsase să-i crească mustăți și favoriți aproape tot atât de fioroși ca ai contelui M***, ceea ce îi schimba întru câtva înfățișarea. Își stabili cartierul general nu la Parma, căci ar fi fost un lucru prea nechibzuit, ci într-un sat din apropiere, în mijlocul unei păduri, pe drumul ce ducea la Sacca, unde se afla castelul mătușii sale. Potrivit sfaturilor lui Lodovico, la sosirea în sat, Fabricio se dădu drept valetul unui mare senior englez, om puțin cam într-o ureche, care cheltuia o sută de mii de franci pe an ca să aibă plăcerea de a vâna și care urma să sosească peste câteva zile de la Como, unde se îndeletnicea cu pescuitul păstrăvilor. Din fericire, micul, dar încântătorul palat, pe care contele M*** îl închinase pentru frumoasa Fausta, se afla la marginea de miazăzi a orașului Parma, chiar pe drumul spre Sacca, iar ferestrele divei dădeau spre minunatele alei umbrite de copaci bătrâni, care treceau pe la poalele înaltului turn al cetățuii.

Fabricio, care nu era defel cunoscut în cartierul acela singuratic, puse să-l urmărească pe contele M***, şi, într-o zi, pe când acesta tocmai ieşea de la neîntrecuta cântăreaţă, avu îndrăzneala să i se arate în stradă, în plină zi; ca să fim drepţi, călărea un straşnic bidiviu şi era înarmat până-n dinţi. Nişte muzicanţi, dintre aceia care bat drumurile Italiei şi care uneori sunt deosebit de înzestraţi, îşi instalară contrabaşii sub ferestrele Faustei şi, după un mic preludiu, executară destul de bine o serenadă în cinstea ei. Fausta se arătă la geam şi observă numaidecât un tânăr foarte cuviincios, care stătea călare în mijlocul drumului şi care, după ce o salută, începu s-o privească într-un fel ce nu mai îngăduia nicio îndoială. În ciuda hainelor de modă englezească, puţin cam fistichii, cu care era îmbrăcat, nu-i trebui mult ca să-l recunoască pe autorul înflăcăratelor epistole ce pricinuiseră plecarea ei din Bologna. „Omul acesta e ciudat, îşi spuse ea, îmi pare că am să-l iubesc. Am la mine o sută de galbeni, ce-ar fi să-l las în plata domnului pe înfricoşătorul meu conte M***? Căci, la drept vorbind, e şi lipsit de duh, şi plicticos din cale-afară, iar fără mutrele fioroase ale *buli*-lor lui, n-ar avea chiar niciun haz."

A doua zi, Fabricio, care aflase că în fiecare zi, pe la unsprezece dimineaţa, Fausta se ducea la slujbă în oraş, în aceeaşi biserică San Giovanni unde se afla mormântul străbunului său, arhiepiscopul Ascanio del Dongo, cuteză s-o urmeze. Adevărul e că Lodovico îi făcuse rost de o splendidă perucă englezească, cu părul de un roşu aprins. În legătură cu această culoare a părului, care era şi aceea a flăcărilor ce-i frigeau inima, compusese un sonet, pe care Fausta îl găsi foarte drăguţ; o mână misterioasă avusese grijă să-l strecoare pe pianul ei. Acest mic asediu ţinea de mai bine de o săptămână, şi Fabricio fu nevoit să recunoască, în cele din urmă, că, în ciuda încercărilor de tot felul, nu făcea

niciun pas înainte: Fausta refuza să-l primească. E drept că ciudățeniile lui întreceau orice închipuire. Fausta avea să explice mai târziu că se temuse de dânsul. Astfel că Fabricio nu mai era mânat acum decât de o ultimă rămășiță din speranța lui de a cunoaşte, în sfârşit, ceea ce se cheamă *iubire*, dar începuse să-i cam fie lehamite.

— Haidem să plecăm, domnule, îl ruga mereu Lodovico, că asta nu-i dragoste; văd eu că sunteți prea chibzuit şi că aveți prea mult sânge-rece. Ca să nu mai vorbesc că bateți pasul pe loc. Să avem obraz şi să ne luăm tălpăşița. Fabricio era gata să se lase păgubaş, când află că Fausta urma să cânte la ducesa Sanseverina. „Te pomeneşti că vocea ei dumnezeiască va sfârşi prin a da ghes inimii mele", îşi zise el; şi îndrăzni să intre, cu haine schimbate, în palatul acela unde toți îl cunoşteau. Ne putem închipui tulburarea ducesei când, spre sfârşitul concertului, dădu cu ochii de un bărbat în costum de vânător, care stătea în picioare lângă uşa salonului celui mare; statura lui îi amintea parcă de cineva. Se duse să-i spună contelui, care abia atunci o informă de neînchipuita şi cu adevărat uimitoarea nebunie a lui Fabricio. Dar Mosca nu era defel supărat. Dragostea tânărului pentru o altă femeie decât ducesa îi făcea cât se poate de multă plăcere. În afară de politică, contele se purta cu cea mai mare eleganță, călăuzindu-se după principiul că nu putea fi fericit decât atâta vreme cât era fericită ducesa.

— Am să-l salvez cu sau fără voia lui, îi spuse el prietenei sale, căci gândeşte-te puțin la bucuria duşmanilor noştri dacă ar fi arestat în palatul acesta! De aceea am şi adus aici peste o sută dintre oamenii mei de încredere şi am pus să ți se ceară cheile de la castelul cel mare de apă. Fabricio se arată îndrăgostit nebuneşte de Fausta, dar până acum nu a izbutit să i-o răpească contelui

M***, care dăruiește acestei zănatice un trai de regină.

Trăsăturile ducesei trădară durerea cea mai vie: „Aşadar, Fabricio nu era decât un fluşturatic, inima lui nu era în stare să iubească adânc, adevărat".

— Să nu vină el să ne vadă! N-am să i-o iert niciodată! îngână ea în cele din urmă; şi eu care îi scriu zilnic la Bologna!

— Ba eu prețuiesc rezerva lui, răspunse contele, nu vrea să ne compromită prin această nouă năzbâtie şi sunt sigur că are să ne placă mult când o să-l auzim povestindu-ne-o.

Fausta era mult prea nebună ca să poată păstra pentru sine ceea ce o frământa: a doua zi după acel concert, în timpul căruia ochii ei părură a spune că nu cânta decât pentru tânărul înalt, îmbrăcat în haine de vânător, îi pomeni contelui M*** de un curtezan necunoscut.

— Dar unde îl vezi? o întrebă contele turbat.

— Pe stradă, la biserică, răspunse Fausta, luată pe neaşteptate.

Apoi, vrând să-şi îndrepte nesocotința, sau cel puțin să-i îndepărteze bănuielile de tot ceea ce i-ar fi putut aminti de Fabricio, începu o nesfârşită descriere a unui tânăr roşcovan, cu ochi albaştri, desigur vreun englez bogat şi stângaci sau poate chiar vreun prinț. La acest ultim cuvânt, contele M***, care nu era prea isteț din fire, îşi închipui un lucru cât se poate de plăcut pentru ambiția lui, şi anume, că rivalul său nu era altul decât însuşi prințul moştenitor al Parmei. E adevărat că sărmanul tânăr visător, păzit de cinci, şase guvernatori, subguvernatori, preceptori şi alții, care nu-i îngăduiau să iasă decât după ce țineau mai întâi sfat, învăluia cu priviri stranii toate femeile cu o înfățişare cât de cât plăcută de care avea voie să se apropie. La concertul ducesei, unde

rangul său îl aşezase înaintea tuturor ascultătorilor, într-un jilţ aparte, la trei paşi de frumoasa Fausta, privirile lui îl nemulţumiseră peste măsură pe contele M***. Această ambiţie nesăbuită şi dulce, de a avea drept rival un principe moştenitor, o înveseli la culme pe Fausta, care se grăbi să o întărească prin mii de alte amănunte, pe care le înşiră cu aerul cel mai nevinovat din lume.

— Neamul vostru, îl întrebă ea pe conte, e tot atât de vechi ca acela al Farnesilor, din care se trage acest tânăr?

— Cum, adică, tot atât de vechi? Eu nu am bastarzi în familie![1]

Întâmplarea voi ca niciodată contele M*** să nu-şi poată vedea pe-ndelete pretinsul rival; ceea ce-i întări măgulitoarea bănuială de a avea drept potrivnic un prinţ. Adevărul e că, atunci când scopul urmărit nu-l chema la Parma, Fabricio stătea mai mult prin pădurile de la Sacca şi pe malul Padului. Contele M***, mai închipuit şi mai prevăzător, de când începuse să se creadă în întrecere cu un prinţ pentru inima Faustei, o rugă stăruitor să se poarte în chipul cel mai reţinut cu putinţă. După ce căzu în genunchi la picioarele ei, ca un îndrăgostit gelos şi pasionat ce era, îi spuse pe şleau că onoarea sa nu putea suferi ca ea să se lase amăgită de tânărul prinţ.

— Dar, dă-mi voie, nu m-aş lăsa amăgită de el nici dacă l-aş iubi; dar n-am văzut încă nici un prinţ la picioarele mele.

— Dacă ai să-i cedezi cumva, reluă contele privind-o de sus, s-ar putea să nu mă pot răzbuna pe dânsul; dar fii sigură că, într-un fel, mă voi răzbuna totuşi. Şi ieşi, încuind uşile una după alta. Daca Fabricio s-ar fi ivit în clipa aceea, ar fi câştigat.

---

[1] Pietro Lodovico, primul suveran din familia Farnese, a fost, după cum se ştie, fiul natural al papei Paul al III-lea. (*n.a.*)

— De ţii la viaţă, îi spuse contele M*** seara, despărţindu-se de ea după spectacol, fă în aşa fel încât să nu aflu vreodată că prinţul moştenitor ţi-a călcat pragul. E drept că nu am nicio putere asupra lui, fir-aş afurisit! Dar nu-mi aduce aminte că pot totul asupra ta!

„Ah, drăguţul meu Fabricio, îşi spuse în sinea ei Fausta, dacă aş şti unde să te găsesc!“

Mândria rănită îl poate duce foarte departe pe un tânăr bogat, care încă din leagăn a fost necontenit înconjurat de linguşitori. Îubirea pătimaşă, pe care contele M*** o nutrea pentru Fausta, se preschimbă în turbare; nu-l mai oprea nici măcar perspectiva de a se lupta cu unicul fiu al suveranului ţării în care se afla. Cu toate acestea, nu-i trecu prin minte să caute să-şi vadă rivalul – sau cel puţin să pună să-l urmărească. Şi, cum nu putea să-l atace în niciun fel, îndrăzni să încerce a-l pune într-o situaţie caraghioasă. „Voi fi alungat pe vecie din statele Parmei, îşi spuse el. Ei şi?“ Dacă ar fi încercat să ştie care era poziţia inamicului, contele M*** ar fi aflat că sărmanul prinţ moştenitor nu ieşea niciodată fără a fi însoţit de trei sau de patru moşnegi, paznici plicticoşi ai etichetei, şi că singura plăcere ce i se îngăduia în astă lume era mineralogia. Zi şi noapte, micul palat locuit de Fausta, unde se înghesuia tineretul vesel al Parmei, era înconjurat de observatori; M*** ştia ceas de ceas tot ce făcea iubita lui şi, mai ales, ce se făcea în preajma ei. Dar, fapt cu totul demn de laudă din partea acestui îndrăgostit gelos, femeia aceea atât de capricioasă nu avu nici cea mai mică bănuială asupra atenţiei sporite cu care începuse să fie supravegheată. Rapoartele agenţilor săi îl informau pe contele M*** că un bărbat tânăr, cu o perucă roşcată, trecea foarte des pe sub ferestrele divei, de fiecare dată altfel îmbrăcat. „De bună seamă, este prinţul, îşi spuse M***, altminteri ce rost ar

avea să umble cu haine schimbate? Numai că, pe legea mea, nu sunt eu omul care să se dea bătut. Să nu uite dumnealui că, fără uzurpările republicii Veneției, aş fi şi eu prinț suveran."

În ziua de San Stefano, rapoartele iscoadelor căpătară un ton mai întunecat; dădeau a înțelege că Fausta începea să răspundă insistențelor necunoscutului. „Aş putea să o iau şi să plec imediat! îşi spuse M***. Dar cum vine asta? La Bologna am fugit de un del Dongo, aici să fug de un prinț! Şi ce va spune tineretul ăsta când va afla? Îşi va închipui că a izbutit să mă sperie! Pe mine, care, mii de draci! sunt de viță tot atât de nobilă ca dânsul!" M*** fierbea de mânie, dar, ceea ce era cu atât mai chinuitor, căuta, înainte de toate, să nu se arate în ochii Faustei, pe care o ştia zeflemitoare, în caraghioasa situație de a fi gelos. Aşadar, în ziua de San Stefano, după ce stătu cu diva o oră încheiată, în timpul căreia fu înconjurat de atenții care i se părură culmea prefăcătoriei, se despărți de dânsa pe la orele unsprezece, ca s-o lase să se ducă la slujbă, la biserica San Giovanni. Contele M*** se înapoie în fugă la el acasă, îmbrăcă nişte haine negre, ponosite, de student în teologie, şi porni într-un suflet la San Giovanni. Acolo, ochi un loc, în spatele unuia dintre mormintele ce împodobesc a treia capelă pe dreapta, de unde putea să vadă tot ce se petrecea în biserică, peste brațul unui cardinal, care fusese imortalizat în genunchi, pe propriul mormânt; statuia aceasta umbrea fundul capelei, ascunzându-l de ajuns de bine. Curând, o zări intrând pe Fausta, mai frumoasă ca niciodată; purta o toaletă luxoasă, şi douăzeci de adoratori, din cele mai înalte straturi ale societății, îi făceau suită. Triumful şi bucuria îi străluceau pe buze şi în priviri. „Se vede cât de colo, îşi zise nefericitul conte gelos, că se aşteaptă să-l

întâlnească aici pe bărbatul pe care îl iubeşte şi pe care, din pricina mea, nu a reuşit, poate, să-l vadă de mult." Deodată, ochii Faustei scăpărară de o bucurie şi mai mare. „Înseamnă că rivalul meu e aici, îşi spuse M***, şi furia mândriei lui rănite nu mai cunoscu margini. Frumos îmi mai stă să ţin isonul unui prinţ care se travesteşte!" Dar, oricât se strădui, nu izbuti să-l descopere, deşi ochii săi flămânzi îl căutau în toate părţile.

În fiece clipă, Fausta, după ce-şi plimba privirile prin toată biserica, sfârşea prin a şi le opri, pline de iubire şi de bucurie, asupra ungherului întunecat unde se ascunsese M***. Într-o inimă pătimaşă, dragostea îngroaşă nuanţele cele mai străvezii, ajungând uneori la concluziile cele mai caraghioase; sărmanul M*** sfârşi prin a se încredinţa că Fausta îl zărise şi că, băgând de seamă, în ciuda strădaniilor lui, ucigătoarea-i gelozie, voia să-l dojenească şi totodată să-l mângâie prin aceste priviri atât de galeşe.

Mormântul cardinalului, în spatele căruia M*** îşi alesese postul de observaţie, se afla la patru, cinci picioare înălţime deasupra lespezilor de marmură ale bisericii. Slujba se isprăvi pe la ora unu; cea mai mare parte a credincioşilor plecară, iar Fausta le ceru *domnişorilor* s-o lase singură, sub cuvânt că voia să se roage. Rămase îngenuncheată pe un scaun, dar ochii ei, încă şi mai galeşi şi mai strălucitori, se aţintiră din nou asupra lui M***; acum, de când nu mai era decât foarte puţină lume în biserică, privirile ei nu-şi mai dădeau osteneala să o înconjoare înainte de a se opri, plini de fericire, asupra statuii cardinalului. „Câtă gingăşie sufletească", îşi spuse contele M***, crezându-se privit! În cele din urmă, Fausta se ridică şi ieşi în grabă, nu fără a fi făcut, mai întâi, cu mâinile, nişte semne foarte ciudate.

Beat de fericire şi lecuit aproape cu totul de gelozia-i

turbată, M*** ieşi din ungherul său, cu gândul să zboare la palatul iubitei sale şi să-i mulţumească de mii şi mii de ori, când iată că, trecând prin faţa mormântului cardinalului, zări un tânăr înveşmântat în negru. Blestematul stătuse până atunci îngenuncheat chiar lângă epitaful mormântului, în aşa fel încât privirile amantului gelos, care căutau să-l descopere, trecuseră pe deasupra capului său, fără să-l vadă.

Tânărul acela se ridică, făcu repede câţiva paşi şi fu pe dată înconjurat de vreo şapte, opt oameni, cu înfăţişare cam stângace şi cam stranie, care păreau să fie în slujba lui. M*** se năpusti după el, dar iată că, fără să se fi întâmplat nimic deosebit, fu oprit în micul vestibul de lemn de la intrarea bisericii, de oamenii aceia stângaci, care îl apărau pe rivalul său. În cele din urmă, când izbuti să iasă în urma lor, în stradă, nu mai apucă decât să vadă închizându-se portiera unei trăsuri, cam prizărită, la care, printr-un contrast ciudat, erau înhămaţi doi minunaţi telegari şi care într-o clipă se făcu nevăzută.

Se întoarse acasă, gâfâind de turbare. Peste puţin, sosiră şi observatorii săi, care îi relatară cu răceală că, în dimineaţa aceea, misteriosul său rival, travestit în preot, îngenunchease cucernic lângă un mormânt aflat la intrarea unei capele întunecate din biserica San Giovanni. Fausta rămăsese în biserică până ce aceasta se golise şi atunci schimbase câteva semne grăbite cu străinul acela; parcă arătase cu mâinile nişte cruci. M*** se repezi la necredincioasa-i iubită. Pentru prima oară, aceasta nu-şi putu ascunde tulburarea; începu să povestească, cu mincinoasa nevinovăţie a unei femei îndrăgostite, că se dusese, ca de obicei, la San Giovanni, unde nici măcar nu-l zărise pe bărbatul care o urmărea. La aceste cuvinte, M***, scos din fire, se răsti la ea ca la cea din urmă femeie, spunându-i tot ceea ce văzuse cu propriii săi ochi; şi, cum îndrăzneala minciunilor Faustei creştea pe

măsura acuzațiilor lui, trase pumnalul și se repezi asupra ei. Dar femeia îi spuse, cu cel mai desăvârșit sânge-rece:

— Recunosc că tot ceea ce îmi arunci în față este adevărul gol-goluț, pe care am încercat să ți-l ascund, spre a-ți abate îndrăzneala de la cine ştie ce planuri de răzbunare nebunească, ce ne-ar putea pierde pe amândoi; căci, află, o dată pentru totdeauna, că, după toate socotelile mele, omul care mă urmărește cu admirația lui este dintre cei care sunt deprinși să nu afle piedică în calea dorințelor lor, cel puțin nu aici, în țara aceasta. Și, după ce îi aminti, cu multă iscusință, că, la urma urmelor, el nu avea niciun drept asupra ei, Fausta sfârși prin a-l asigura că, de bună seamă, nu avea să mai calce pe la San Giovanni. M*** era îndrăgostit nebunește; și, cum în inima tinerei femei plăcerea de a-l cuceri se îmbina cu grija de a-i potoli bănuielile, M*** se simți dezarmat. Îi trecu prin minte să părăsească Parma; tânărul prinț, oricât de puternic era, nu ar fi putut să-l urmeze sau, în cazul în care totuși l-ar fi urmat, n-ar mai fi fost decât egalul său. Dar mândria îi aminti din nou că această plecare ar fi putut fi luată drept fugă, astfel că M*** își interzise să se mai gândească la ea.

„N-a simțit că e vorba despre micul meu Fabricio, se bucură în sinea el cântăreața; acum, să vezi ce-o să mai râdem pe socoteala lui!"

Fabricio, care nu-şi bănuia nici pe departe norocul, găsind a doua zi ferestrele Faustei închise şi nezărind-o nicăieri, își zise că toată povestea începea să țină prea mult. Avea mustrări de cuget. „În ce situație îl pun pe bietul conte Mosca, pe el, ministrul Poliției! Îl vor crede complicele meu şi, până la urmă, venirea mea în țara asta îi va fi stricat toate rosturile! Dar, dacă las baltă un plan atât de îndelung urmărit, ce va spune ducesa când îi voi povesti încercările mele amoroase?"

Într-o seară, pe când se mustra astfel, gata să se dea bătut, trecând pe sub copacii umbroşi care despart palatul Faustei de cetăţuie, băgă de seamă că era urmărit de un spion de statură foarte mică; degeaba încercă să se descotorosească de el, trecând dintr-o stradă într-alta, fiinţa aceea pitică se ţinea de el scai. Sâcâit peste măsură, se înfundă într-o ulicioară singuratică, de pe malul Parmei, unde stăteau la pândă oamenii lui; la un semn, aceştia se năpustiră asupra sărmanului spion mititel, care căzu în genunchi: era Bettina, camerista Faustei. După ce stătuseră amândouă, timp de trei zile, zăvorâte în casă, făcându-li-se lehamite, Bettina îmbrăcase nişte haine bărbăteşti, ca să scape de pumnalul contelui M***, de care şi ea, şi stăpâna sa se temeau deopotrivă, şi pornise în cautarea lui Fabricio. Acesta află că Fausta îl iubea la nebunie şi că se topea de dorul lui, dar nu mai putea să se ducă la biserica San Giovanni. „ În sfârşit! îşi zise el. Trăiască stăruinţa!“

Micuţa cameristă era foarte frumuşică, ceea ce îl făcu pe Fabricio să-şi uite toate visările morale. Ea îi povesti că atât alea principală, cât şi străduţele pe unde trecuse în seara aceea erau păzite, fără să se vadă, de oamenii lui M***. Aceştia închiriaseră mai multe camere, jos şi la primul cat, şi, pitiţi pe după coloane, urmăreau, într-o tăcere desăvârşită, tot ceea ce se petrecea pe strada aproape pustie, auzind fiece vorbuliţă care se rostea.

— Dacă spionii aceştia mi-ar fi recunoscut cumva glasul, spuse Bettina, aş fi fost ucisă, fără întârziere, în clipa sosirii mele acasă şi poate că sărmana mea stăpână ar fi păţit acelaşi lucru, odată cu mine.

Văzând-o atât de speriată, Fabricio o găsi şi mai fermecătoare.

— Contele M***, urmă ea, e ca turbat, şi doamna se

teme, căci îl ştie în stare de orice. Vă trimite vorbă că ar da totul ca să fie împreună cu dumneavoastră, cât mai departe de aici!

Şi îi povesti păţania din ziua de San Stefano şi furia contelui. Acesta, care nu pierduse niciuna dintre privirile şi niciunul dintre semnele Faustei – în dimineaţa aceea mai îndrăgostită ca oricând de Fabricio –, îşi scosese pumnalul, o apucase de păr, şi, fără prezenţa ei de spirit, diva ar fi fost pierdută.

Fabricio o duse pe Bettina în micul apartament în care locuia, nu departe de acolo. Îi povesti că era de fel din Torino şi că era fiul unui personaj foarte important, care se afla în momentul de faţă la Parma, ceea ce îl silea să se poarte cu cea mai mare băgare de seamă. Bettina îi spuse râzând că era mult mai mare senior decât voia să pară. Lui Fabricio îi trebui oarecare timp ca să înţeleagă că fetişcana îl lua, nici mai mult, nici mai puţin, drept însuşi prinţul moştenitor. Fausta începuse să se teamă şi să-l iubească pe Fabricio; de aceea, socotise mai nimerit să nu dezvăluie cameristei adevăratul lui nume, vorbindu-i acesteia despre prinţ. Fabricio sfârşi prin a-i mărturisi Bettinei că ghicise întocmai.

— Dar, dacă numele meu se află cumva, adăugă el, cu toată dragostea pe care am arătat că i-o port stăpânei tale, voi fi nevoit să încetez a o mai vedea, iar miniştrii tatălui meu, caraghioşii aceia pe care am să-i dau într-o bună zi afară, se vor grăbi să-i trimită ordinul de a părăsi această ţară, pe care a înfrumuseţat-o până acum cu prezenţa ei.

În zori, Fabricio puse la cale, împreună cu micuţa cameristă, mai multe planuri de întâlnire cu stăpâna ei; îi chemă pe Lodovico şi pe încă unul dintre oamenii săi pricepuţi, care se sfătuiră cu Bettina, în timp ce el îi scria Faustei scrisoarea cea mai extravagantă cu putinţă;

situația îngăduia toate exagerările tragediei, și Fabricio le folosi din belșug. Abia către dimineață se despărți de micuța cameristă, care era și ea cât se poate de mulțumită de felul de a se purta al prințului.

Se înțeleseră ca acum, când Fausta izbutise să se pună în legătură cu iubitul ei, acesta să nu mai treacă pe sub ferestrele palatului decât numai când avea să poată fi primit de dânsa, ceea ce urma să-i dea de știre printr-un semn anume. Dar Fabricio, îndrăgostit de Bettina și socotindu-se pe punctul de a pune capăt aventurii cu Fausta, nu mai avu răbdare să aștepte în satul lui, la două leghe de Parma. A doua zi, către miezul nopții, veni călare, însoțit de oamenii săi, să cânte sub ferestrele divei un cântec pe atunci la modă și căruia îi schimbă doar cuvintele. „Oare, nu așa procedează domnii amorezi?“ își zicea el.

Numai că, în clipa în care Fausta se arătase dornică de o întâlnire, toată această vânătoare începuse să i se pară mult prea lungă. „Nu, n-o iubesc, se gândea el în timp ce cânta, destul de fals, de altfel, sub ferestrele micului palat; Bettina îmi pare de o mie de ori mai atrăgătoare decât Fausta și de ea aș vrea să fiu primit în clipa asta.“ În cele din urmă, plictisindu-se, Fabricio porni spre satul său, când, la vreo cinci sute de pași de palatul Faustei, cincisprezece sau douăzeci de oameni tăbărâră asupra lui. Patru dintre ei îi apucară calul de căpăstru, iar alți doi îl înșfăcară de brațe. Lodovico cu *bravi*-i săi fură și ei atacați, dar izbutiră să scape, trăgând câteva focuri de pistol. Toate acestea se întâmplară într-o clipită: cincizeci de oameni, cu torțe aprinse, umplură strada, ca prin farmec. Erau, cu toții, înarmați până-n dinți. Cu toată împotrivirea celor care îl țineau, Fabricio sărise de pe cal și căuta o ieșire; izbuti chiar să rănească pe unul dintre cei care îi strângeau brațele ca într-o menghină; dar, spre mirarea lui, îl auzi spunându-i

pe tonul cel mai respectuos:

— Alteța Voastră îmi va face o pensie frumușică în schimbul acestei răni, ceea ce îmi va fi mai de folos decât dacă aș săvârși crima de lezmaiestate, ridicând în clipa asta sabia asupra prințului nostru.

„Iată-mă pedepsit pe măsura prostiei mele, își zise Fabricio; mă voi fi băgat singur în gura lupului, pentru un păcat care nici măcar nu mă atrăgea."

Abia se potoli acel mic început de încăierare și câțiva lachei, în livrele strălucitoare, se iviră cu o lectică aurită și împodobită cu înfloriturі ciudate; era una dintre acele lectici caraghioase cu care sunt plimbați mascații în timpul carnavalului. Șase vlăjgani, cu pumnale în mână, rugară pe Alteța Sa să binevoiască să ia loc într-însa, ca nu cumva aerul rece al nopții să-i pricinuiască vreo răguşeală; pasămite se purtau cu toții în chipul cel mai respectuos cu putință, iar titlul de prinț era rostit la fiecare două vorbe, aproape în gura mare. Apoi, cortegiul o luă din loc. Fabricio număra pe stradă peste cincizeci de oameni cu făclii aprinse. Să tot fi fost ora unu din noapte; toată lumea ieşise la ferestre. Lucrurile păreau să se desfăşoare cu oarecare solemnitate. „Eu mă aşteptam din partea contelui M*** la lovituri de pumnal, își zise Fabricio, iar el se mulțumește să-și bată joc de mine; drept să spun, nu credeam să aibă atâta gust. Sau te pomenești că, într-adevăr, își închipuie că are de-a face cu prințul! Dacă află că nu-s decât Fabricio, să te ții ce lovituri de pumnal o să am de înfruntat!"

După ce se opriră îndelung sub ferestrele Faustei, cei cincizeci de oameni cu torțe și cei douăzeci de oameni înarmați se duseră să se grozăvească prin fața celor mai frumoase palate din oraş. Majordomi, aşezați de o parte și de alta a lecticii, îl întrebau din când în când pe Alteța Sa dacă avea vreun ordin de dat. Fabricio nu-și pierduse

capul; datorită luminii pe care o răspândeau făcliile, îi zărea pe Lodovico şi pe tovarăşii lui ţinându-se, pe cât puteau, în urma cortegiului. „Lodovico nu are decât opt sau zece oameni şi nu îndrăzneşte să atace“, îşi spuse Fabricio. Dinlăuntrul lecticii vedea foarte bine că oamenii însărcinaţi cu îndeplinirea acestei glume proaste erau înarmaţi până-n dinţi. Începu, chipurile, să glumească cu majordomii însărcinaţi să-i poarte de grijă. După mai bine de două ore de marş triumfal, băgă de seamă că se apropiau de capătul străzii pe care se afla palatul Sanseverina. În clipa în care ajunseră la colţul străzii, Fabricio deschide fulgerător portiţa, sare peste unul dintre bețe, răstoarnă cu o lovitură de pumnal pe unul dintre valeţi, care voia să-i dea cu torţa în cap, primeşte un lat de spadă peste umăr, un alt valet îi pârleşte barba cu torţa lui aprinsă şi, în cele din urmă, ajunge lângă Lodovico, căruia îi strigă: „Omoară-i! Omoară-i pe toţi cei cu torţe!“ Lodovico începe să dea cu spada în dreapta şi-n stânga şi îl scapă de cei doi care se încăpăţânau să-l urmărească. Fabricio ajunge într-un suflet până la intrarea palatului Sanseverina; din curiozitate, portarul deschisese uşiţa cea de-o şchioapă, tăiată în poarta cea mare, şi se holba la această năvală de torţe aprinse. Fabricio dă buzna înăuntru, încuind în urma lui această uşiţă, se repede în grădină şi iese pe o altă poartă ce dădea într-o stradă dosnică. O oră mai târziu, era afară din oraş, iar în zorii zilei trecea graniţa statului Modena şi se afla la adăpost. Seara, se întoarse la Bologna. „Halal expediţie, îşi zise el; nici măcar n-am putut să-mi văd iubita.“ Se grăbi să scrie scrisori de scuze contelui şi ducesei; erau scrisori prudente, care descriau tot ceea ce se petrecea în inima lui, dar care n-ar fi putut dezvălui nimic unui duşman. „Eram îndrăgostit de dragoste, îi mărturisea el ducesei; am făcut totul în lume ca s-o cunosc,

dar pare-se că natura nu m-a înzestrat cu o inimă care să ştie a iubi şi a visa: nu sunt în stare să mă ridic mai presus de plăcerea de rând... Şi aşa mai departe.

Ar fi greu de povestit toată fierberea pe care această întâmplare o stârni la Parma. Taina de care era înconjurată ațâța şi mai mult curiozitatea: o lume întreagă văzuse torțele şi lectica aurită. Dar cine să fi fost omul acela dus cu forța şi căruia i se dădeau cele mai înalte semne de respect? A doua zi, niciunul dintre personajele de vază nu lipsea din oraş.

Locuitorilor de pe strada din care scăpase prizonierul li se păruseră că văd un leş, dar, în zorii zilei, când, luându-şi inima în dinți, ieşiseră de prin casele lor, nu găsiră alte urme ale luptei din ajun decât bălțile de sânge lăsate pe caldarâm. Peste douăzeci de mii de curioşi alergară să vadă strada în cursul acelei zile. Oraşele Italiei sunt deprinse cu spectacolele cele mai ciudate, dar ele ştiu întotdeauna de ce şi cum s-au petrecut lucrurile. De data aceasta, ceea ce a supărat întreaga Parmă a fost faptul că, la mai bine de o lună după plimbarea cu torțe, când oamenii încetaseră să mai vorbească numai şi numai despre ea, grație măsurilor de prevedere luate de Mosca, nimeni nu putuse încă ghici numele rivalului care voise să o răpească pe Fausta contelui M***. Cât despre îndrăgostitul cel gelos şi răzbunător, acesta dăduse bir cu fugiții încă de la începutul faimoasei plimbări. Din porunca lui Mosca, Fausta fu trimisă la cetățuie. Ducesa făcu mult haz de mica nedreptate săvârşită de conte pentru a pune capăt curiozității principelui, care altminteri ar fi putut ajunge până la numele lui Fabricio.

De ceva timp, sosise la Parma un bărbat învățat, venit dinspre nord, ca să scrie o poveste din Evul Mediu; în acest scop, frunzărea manuscrisele aflate prin biblioteci,

şi contele îi dăduse toate autorizaţiile de care avea nevoie. Dar învăţatul acesta, care era încă destul de tânăr, se arăta foarte supărăcios din fire; îşi închipuia, de pildă, că toată lumea din Parma căuta să-şi bată joc de dânsul. E drept că ştrengarii de pe străzi se cam luau după el, din pricină că purta o claie de păr roşu aprins, de care era foarte mândru. De asemenea, era încredinţat că, la hanul unde locuia, i se cereau, pentru fiece lucru, preţuri îndoite; de aceea, nu plătea nici cel mai mic fleac fără să consulte mai întâi ghidul unei anume doamne Starke, care ajunsese la a douăzecea ediţie numai fiindcă indica englezilor parcimonioşi cât costă un curcan, un măr, un pahar cu lapte etc., etc.

Chiar în seara zilei în ajunul căreia Fabricio îşi făcuse plimbarea silită prin oraş, savantul cu chică roşie, aflându-se la han, se mânie şi, scoţând din buzunar două *pistolaşe*, îl ameninţă cu ele pe şiretul *cameriere*[1], fiindcă îi ceruse cu doi bani mai mult pentru o piersică cam stâlcită. Fu arestat pe loc, căci portul pistoalelor mici era o mare crimă!

Şi fiindcă învăţatul cel scandalagiu era lung de statură şi slab, contelui îi dădu prin minte a doua zi ca, de ochii principelui, să-l dea drept nesocotitul care încercase să i-o răpească pe Fausta contelui M*** şi păţise pozna aceea. La Parma, portul pistoalelor de buzunar era pedepsit cu trei ani de galere, însă pedeapsa nu se aplica niciodată. După cincisprezece zile de închisoare, în timpul cărora învăţatul nu văzu decât un avocat, care-l sperie rău de tot cu îngrozitoarele legi scornite de oamenii cei fricoşi de la cârmă, împotriva purtătorilor de arme ascunse, un alt avocat veni să-l viziteze şi-i povesti plimbarea impusă de

[1] Ospătar – în limba italiană, în original (*n.tr.*)

contele M*** unui rival necunoscut.

— Poliției nu-i dă mâna să recunoască în fața principelui că n-a putut afla care este acel rival, îi spuse el. Mărturisește dumneata că voiai să-i placi Faustei, că cincizeci de tâlhari te-au răpit pe când cântai sub ferestrele ei și că timp de o oră încheiată ai fost plimbat în lectică, fără să ți se spună decât lucruri foarte respectuoase. Această mărturisire nu are nimic înjositor, nu ți se cere să spui decât o vorbă. Îndată ce, rostind-o, vei fi scos poliția din încurcătură, ești urcat într-o trăsură de poștă și dus până la frontieră, unde ți se urează călătorie sprâncenată.

Învățatul se împotrivi timp de o lună încheiată; de două sau de trei ori, suveranul fu pe punctul de a cere ca inculpatul să fie adus la Ministerul de Interne, ca să asiste la interogatoriul lui. Tocmai când începuseră să uite de el, cărturarul, făcându-i-se lehamite, primi să mărturisească totul și fu condus la frontieră. Și astfel, principele rămase încredințat că rivalul contelui M*** purta, într-adevăr, o claie de păr roșu.

La trei zile după plimbarea cu torțe, timp în care Fabricio, ascuns la Bologna, punea la cale cu oamenii săi mijlocul de a-l descoperi pe contele M***, află că acesta se ascunsese și el într-un cătun de munte de pe drumul Florenței. Contele nu avea cu el decât trei *buli*; a doua zi, pe când se întorcea de la plimbare, fu răpit de opt oameni mascați, care se dădură drept zbiri din Parma. După ce îl legară la ochi, îl duseră într-un han, aflat la vreo două leghe mai în inima munților, unde fu cinstit cum se cuvine și i se servi o cină bogată, cu cele mai bune vinuri spaniole și italienești.

— Se cheamă că sunt prizonier de stat? întrebă contele.

— Câtuși de puțin! îi răspuse foarte respectuos

Lodovico, mascat. Aţi jignit un simplu particular, plimbându-l cu forţa într-o lectică, şi mâine-dimineaţă vrea să se bată în duel cu dumneavoastră. Dacă îl omorâţi cumva, vă aşteaptă doi cai zdraveni, bani şi popasuri anume pregătite, pe drumul Genovei.

— Şi cum se numeşte voinicosul ăsta? îl întrebă contele, întărâtat.

— Se numeşte Bombace. Veţi avea dreptul să alegeţi felul armelor cu care vă veţi bate, precum şi martori buni, cinstiţi, dar unul din dumneavoastră trebuie să moară.

— Ăsta-i asasinat în lege! spuse contele speriat.

— Ferească Dumnezeu! e numai un duel pe viaţă şi pe moarte, cu un tânăr pe care l-aţi plimbat pe străzile Parmei în miez de noapte şi care s-ar socoti dezonorat dacă aţi mai rămâne în viaţă. Una din Domniile Voastre e de prisos pe acest pământ, aşa încât căutaţi de-l omorâţi; veţi avea la îndemână spade, pistoale, săbii şi toate armele de care am putut face rost în câteva ore, căci a trebuit să ne grăbim: poliţia Bolognei e foarte iute, aşa cum v-aţi dat, pesemne, singur seama şi nu trebuie să împiedice acest duel, de care are neapărată nevoie onoarea tânărului pe care l-aţi făcut caraghios.

— Dar dacă tânărul acesta este prinţ?

— Este un simplu particular la fel ca Domnia Voastră, ba chiar mai puţin bogat, dar care vrea să se lupte pe viaţă şi pe moarte, şi să ştiţi că vă va sili să vă bateţi!

— Eu nu mă tem de nimic în lume! strigă M***.

— Asta doreşte din toată inima şi adversarul dumneavoastră, răspunse Lodovico. Mâine, dis-de-dimineaţă, pregătiţi-vă să vă apăraţi viaţa, căci veţi fi atacat de cineva care are toate temeiurile să vă urască de moarte şi care nu vă va cruţa; tot ceea ce pot să vă spun este că veţi avea de ales armele cu care să vă bateţi; şi nu uitaţi să vă

faceți testamentul.

A doua zi, pe la șase dimineața, i se servi contelui o gustare, apoi ușa camerei în care fusese ținut sub supraveghere se deschise și fu poftit să coboare în curtea hanului; curtea aceea era împrejmuită cu garduri vii și ziduri foarte înalte, iar ușile fuseseră toate bine încuiate.

Într-un colț, pe o masă de care contele fu rugat să se apropie, se aflau mai multe sticle cu vin și cu rachiu, două pistoale, două spade, două săbii, hârtie și cerneală; vreo douăzeci de țărani căscau gura la ferestrele ce dădeau în curtea hanului. Contele se rugă de ei.

— Vor să mă omoare! le strigă el. Salvați-mi viața!

— Te înșeli sau vrei să înșeli! îi strigă Fabricio, care stătea în colțul opus al curții, lângă o masă încărcată cu arme. Își scosese haina și își ascunsese fața cu una dintre acele măști de sită care se găsesc, de obicei, prin sălile de arme. Te poftesc, îi mai spuse Fabricio, să-ți pui masca de sită pe care o ai pe masă și apoi să vii spre mine cu o spadă sau cu un pistol; așa cum ți s-a mai spus, ai dreptul să hotărăști cu ce arme ne vom bate.

Contele M*** începu să caute tot felul de pretexte, arătându-se foarte puțin dispus să se bată. În schimb, Fabricio era foarte grăbit, căci se temea de o eventuală descindere a poliției, cu toate că se aflau în munți, la cinci leghe de Bologna; sfârși prin a adresa rivalului său cele mai cumplite ocări și, în cele din urmă, izbuti să-l scoată din fire. Contele M*** înșfacă o spadă și se repezi la el: duelul începu, dar fără prea multă înfocare.

După câteva minute, lupta fu întreruptă de un tărăboi de nedescris. Eroul nostru, știind că făcea un lucru de pe urma căruia ar fi putut să sufere toată viața imputări sau acuzații mincinoase, îl expediase pe Lodovico prin vecini ca să-i aducă martori. Acesta împărți bani unor muncitori care

lucrau într-o pădure din apropiere şi care, închipuindu-şi că au de omorât un duşman de-al omului care îi plătea, dăduseră buzna în han, strigând cât îi ţinea gura. Lodovico îi rugă să caşte bine ochii, ca să vadă dacă nu cumva vreunul din cei doi tineri luptători făcea ceva neîngăduit, care i-ar fi asigurat asupra celuilalt o anumită superioritate în luptă.

Duelul, întrerupt pentru o clipă de strigătele de moarte ale ţăranilor, zăbovea să reînceapă. Fabricio îl insultă din nou pe înfumuratul conte.

— Domnule conte, îi strigă el, când eşti obraznic, trebuie să fii şi curajos. Îmi dau seama ce greu trebuie să-ţi vină, căci dumneata obişnuieşti să-ţi tocmeşti oameni curajoşi.

Contele, călcat pe coadă, începu să urle că el fusese unul dintre obişnuiţii sălii de arme a faimosului Battistino din Neapole şi că avea să-l înveţe minte pentru toate aceste obrăznicii. Şi, fiindcă i se stârnise în sfârşit mânia, contele se bătu cu destulă îndârjire, ceea ce nu-l împiedică totuşi pe Fabricio să-i dea în piept o lovitură zdravănă de spadă, care avea să-l ţintuiască la pat timp de câteva luni. Dându-i primele îngrijiri, Lodovico îi şopti la ureche:

— Dacă vă împinge păcatul să denunţaţi la poliţie duelul, să ştiţi că pun să fiţi ucis în pat.

Fabricio fugi la Florenţa; şi, fiindcă tot timpul cât rămăsese la Bologna stătuse ascuns, abia acum primi scrisorile de dojană ale ducesei, care nu putea să-i ierte că venise la concertul ei şi nu încercase să-i vorbească. În schimb, Fabricio fu încântat de scrisorile contelui Mosca: erau pline de o prietenie sinceră şi de cele mai nobile simţăminte. Ghici că Mosca scrisese la Bologna, ca să înăbuşe orice bănuială care ar fi putut pluti asupra lui în ceea ce priveşte duelul; poliţia fu, într-adevăr, de o corectitudine desăvârşită: consideră că doi străini, dintre

care doar unul, rănitul, era cunoscut (contele M ***), se bătuseră în duel, de față cu peste treizeci de țărani, printre care, spre sfârşitul luptei, se afla însuşi preotul satului, care făcuse zadarnice încercări de a-i despărți pe cei doi luptători. Deoarece numele de Giuseppe Bossi nu fusese rostit, la mai puțin de două luni după aceea, Fabricio îndrăzni să se reîntoarcă la Bologna, convins, mai mult ca oricând, că îi era sortit să nu cunoască niciodată acea latură nobilă şi intelectuală a dragostei. Se complăcu să-i explice aceasta de-a fir a păr ducesei; era sătul să mai trăiască singur şi ducea dorul tihnitelor seri de altădată, petrecute împreună cu contele şi cu mătuşa sa. De când se despărțise de ei, nu mai cunoscuse farmecul unei tovărăşii plăcute.

Mi s-a urât în asemenea măsură alergând după dragoste și după Fausta, îi scria el ducesei*, încât acum, chiar dacă toanele ei mi-ar fi prielnice, n-aș face nici douăzeci de leghe ca s-o văd; așa încât nu te mai teme – cum mi-ai spus în ultima scrisoare – că aș putea s-o urmez tocmai până la Paris, unde pare-se că debutează cu succes. În schimb, aș face oricâte leghe ca să petrec o seară în tovărășia ta și a contelui, care-i atât de bun cu prietenii săi.*

PARTEA A DOUA

Prin neîncetatele ei cârteli, republica aceasta ne-ar împiedica să ne bucurăm de cea mai bună dintre monarhii.

Mănăstirea din Parma (Cap. XXIII)

CAPITOLUL AL PAISPREZECELEA

În timp ce Fabricio vâna amorul într-unul din satele din vecinătatea Parmei, procurorul general Rassi, care nici nu-l bănuia pe atât de aproape, continua să trateze cazul lui ca şi cum ar fi fost vorba de acela al unui liberal: se prefăcu a nu găsi martori sau, mai bine zis, băgă spaima în martorii apărării; în cele din urmă, după tot felul de uneltiri iscusite care ţinură aproape un an, cam cu vreo două luni după ultima întoarcere a lui Fabricio la Bologna, într-o vineri, marchiza Raversi, nebună de bucurie, anunţă în mod public celor adunaţi în salonul ei că, a doua zi dimineaţă, sentinţa, care fusese pronunţată doar cu o oră înainte împotriva tânărului del Dongo, avea să fie înfăţişată suveranului spre semnare şi încuviinţată de el. Câteva minute mai târziu, ducesa cunoscu spusele duşmancei sale.

„Înseamnă că Mosca e foarte prost slujit de agenţii lui! îşi zise ea. Nu mai departe decât azi-dimineaţă, credea că sentinţa are să fie dată abia peste opt zile. Dar poate că nu i-ar displăcea chiar atât să mi-l trimită pe Fabricio undeva, cât mai departe de Parma; numai că, adăugă ea fredonând, într-o zi se va reîntoarce şi va fi arhiepiscopul nostru.“ Ducesa sună.

— Adună toate slugile în sala de aşteptare, îi spuse ea valetului, cheamă-i chiar şi pe bucătari; apoi du-te şi cere comandamentului pieţii învoirea să luăm patru cai de poştă şi, până-ntr-o jumătate de oră, pune să-i înhame la cupeul meu. Slujnicele începură să umple de zor cuferele, iar ducesa îşi puse în grabă haine de călătorie; toate astea, fără să trimită contelui o vorbă: gândul de-a face puţin haz pe socoteala lui o distra la culme.

— Prieteni, le vorbi ea slugilor adunate, aflu că sărmanul meu nepot va fi condamnat în lipsă, fiindcă a avut îndrăzneala să-şi apere viaţa de atacurile unui nebun; căci Giletti era cel care voia să-l omoare. V-aţi putut da cu toţii seama ce fire blândă şi potolită are Fabricio. Sunt, pe drept cuvânt, revoltată de această groaznică nedreptate şi de aceea m-am hotărât să plec la Florenţa; las fiecăruia dintre voi leafa pe zece ani înainte. Dacă aveţi vreodată vreun necaz, scrieţi-mi, şi, atâta timp cât voi avea un ban al meu, se va găsi ceva şi pentru voi.

Ducesa credea întocmai tot ceea ce spunea şi, la ultimele ei cuvinte, slugile izbucniră în plâns; ochii ducesei erau şi ei împăienjeniţi de lacrimi; adăugă cu glas tremurător:

— Rugaţi-vă domnului pentru mine şi pentru monseniorul Fabricio del Dongo, prim mare vicar al arhiepiscopiei noastre şi care mâine dimineaţă va fi condamnat la galere sau – ceea ce ar fi mai puţin nesocotit – la pedeapsa cu moartea.

Suspinele slugilor se preschimbară în hohote de plâns şi, puţin câte puţin, aproape în strigăte de revoltă; ducesa se urcă în cupeu şi porunci vizitiului s-o ducă la palatul principelui. Deşi ora era cât se poate de nepotrivită, îi ceru generalului Fontana, aghiotantul de serviciu, să solicite o audienţă; văzând că nici măcar nu e în ţinută de gală, acesta rămase de-a dreptul uluit. În schimb, stăpânul

său nu se arătă câtuşi de puţin mirat şi cu atât mai puţin supărat de această cerere de audienţă. „Vom vedea acum râuri de lacrimi izvorând din nişte ochi fermecători, îşi zise el, frecându-şi mâinile. Vine să-mi ceară iertare; în sfârşit, femeia aceasta frumoasă şi mândră are să se umilească! Era şi timpul, căci prea ajunsese nesuferită cu ifosele de independenţă pe care şi le dădea! La cea mai mică nemulţumire, ochii ei, atât de grăitori, păreau să spună: „La Neapole sau la Milano ar fi mult mai plăcut de locuit decât în mica dumneavoastră Parmă". Şi iată că, fără să fiu stăpân la Neapole sau la Milano, această nobilă doamnă vine să-mi ceară un lucru care depinde numai şi numai de mine şi pe care moare să-l obţină; am ştiut eu că venirea acestui nepot la curtea mea are să-mi dea apă la moară."

În timp ce zâmbea gândurilor sale, lăsându-se furat de toate aceste plăcute presupuneri, principele se preumbla prin vastul său cabinet de lucru, la uşa căruia generalul Fontana rămăsese în picioare, încremenit ca un soldat care prezintă armele. Văzând ochii strălucitori ai suveranului şi amintindu-şi veşmintele de călătorie ale ducesei, se întrebă dacă nu s-a sfârşit cumva cu monarhia. Uimirea lui nu mai află margini când îl auzi spunând:

— Roag-o pe doamna ducesă să aştepte un sfert de oră. Generalul aghiotant făcu stânga-mprejur, ca un ostaş la paradă. Principele zâmhi din nou: Fontana nu prea e obişnuit să o vadă aşteptând pe această trufaşă ducesă; mutra mirată cu care o să-i comunice că are de aşteptat vreun sfert de oră va pregăti trecerea spre duioasele lacrimi pe care cabinetul acesta le va vedea curgând îndată. Sfertul acela de oră fu peste măsură de plăcut pentru el: se plimba cu paşi siguri şi măsuraţi – domnea. „N-am să-i spun nicio vorbă nelalocul ei; oricare ar fi

simțămintele mele față de dânsa, nu trebuie să uit că este una dintre cele mai de seamă doamne de la curtea mea. Oare cum le vorbea Ludovic al XIV-lea fiicelor sale, prințeselor, când se întâmpla să fie nemulțumit de ele?" Și ochii i se opriră asupra portretului marelui suveran.

Culmea e că principele nu stătu nicio clipă să se întrebe dacă și în ce măsură avea să-l ierte pe Fabricio. În cele din urmă, după douăzeci de minute de așteptare, credinciosul Fontana se ivi din nou în ușă, dar fără să spună nimic.

— Ducesa Sanseverina poate să intre, strigă suveranul cu un aer teatral.

„Acum să te ții lacrimi!" își spuse el și, pregătindu-se parcă pentru un asemenea spectacol, își scoase batista.

Niciodată nu fusese ducesa mai sprintenă și mai frumoasă; nu i-ai fi dat nici douăzeci și cinci de ani. Văzând-o cum calcă ușoară, cu pași mărunți și iuți, abia atingând covorul, bietul aghiotant fu cât pe ce să-și piardă mințile.

— Cer de mii de ori iertare Alteței Voastre serenisime că mi-am îngăduit să mă arăt înaintea ei într-o ținută care nu-i dintre cele mai potrivite, grăi ducesa cu glasul ei lin și șăgalnic, dar Alteța Voastră m-a obișnuit atât de mult cu mărinimia ei, încât îndrăznesc să sper că mă va ierta și de data aceasta.

Ducesa vorbea fără grabă, ca să se poată bucura pe îndelete de mutra principelui: era, într-adevăr, neînchipuit de hazlie prin uimirea adâncă pe care o oglindea, ca și printr-o rămășiță de înfumurare pe care ținuta capului și a brațelor păreau s-o sublinieze și mai mult. Rămăsese ca trăsnit; cu glasul lui spart și behăit, scotea din când în când câte un: Cum! cum! abia îngăimat. După ce isprăvi de rostit acea introducere măgulitoare, ducesa simulă o tăcere respectuoasă, ca să-i

dea timp să răspundă; apoi repetă:

— Mă încumet să sper că Alteța Voastră serenisimă va binevoi să-mi ierte această ținută atât de necuviincioasă; și, în timp ce vorbea, ochii ei batjocoritori străluceau atât de tare, încât principele nu se mai simți în stare să-i înfrunte; privi în tavan, ceea ce la dânsul era semn de cea mai mare încurcătură.

— Cum! cum! făcu el din nou; apoi avu norocul să găsească o frază: Doamnă ducesă, luați loc, vă rog; și, curtenitor, împinse el însuși fotoliul spre dânsa. Ducesa, care nu rămăsese indiferentă la acest gest de politețe, își mai domoli focul din priviri.

— Cum! cum! mai spuse o dată principele, frământându-se în jilț, de parcă n-ar fi putut găsi o poziție îndeajuns de sigură.

Vreau să profit de răcoarea nopții ca să o iau din loc, continuă ducesa și, cum lipsa mea ar putea să fie de mai lungă durată, n-am vrut să părăsesc statele Alteței Voastre serenisime mai înainte de a vă fi mulțumit pentru toată bunăvoința pe care mi-ați arătat-o în aceşti cinci ani. În sfârșit, suveranul înțelese. Se făcu alb ca varul: nu era om pe lume care să sufere mai cumplit decât el în clipa când își dădea seama că s-a înșelat în așteptările sale; apoi își luă un aer de măreție cu totul demn de portretul lui Ludovic al XIV-lea, pe care îl avea dinaintea ochilor. „Slavă Domnului, își spuse ducele, iată un bărbat."

— Și care e pricina acestei plecări neașteptate? întrebă el, izbutind să-și stăpânească tremurul vocii.

— Aveam de mult intenția să plec, răspunse ducesa, dar mica insultă ce se aduce monseniorului del Dongo, care mâine va fi condamnat la moarte sau la galere, mă face să mă grăbesc.

— Și în ce oraș anume vă veți duce?

— La Neapole, cred. Şi ridicându-se, adăugă: Nu-mi rămâne decât să-mi iau rămas-bun de la Alteța Voastră serenisimă şi să vă mulțumesc prea supusă pentru mărinimia voastră de până acum. De data aceasta vorbea pe un ton atât de hotărât, încât principele înțelese că, peste două secunde, totul avea să ia sfârşit; căci, după scandalul unei asemenea plecări, nimic nu s-ar mai fi putut îndrepta; ducesa nu era femeia care să se răzgândească odată ce luase o hotărâre.

Alergă după dânsa.

— Dar ştiți prea bine, doamnă ducesă, îi spuse el, luându-i mâna, că mi-ați fost întotdeauna dragă şi că n-a depins decât de dumneavoastră ca prietenia aceasta dintre noi să capete alt nume. Cât despre omorul acela, pe care nimeni n-ar putea să-l tăgăduiască, am încredințat instruirea procesului celui mai bun dintre judecătorii mei...

La aceste cuvinte, ducesa înălță capul, înfruntându-l cu privirea; orice urmă de respect sau chiar de politețe se şterse într-o clipită: nu mai era acum decât o femeie jignită, o femeie care vorbeşte unui om pe care îl ştie de rea-credință. Îi răspunse cu cea mai aprigă mânie şi chiar cu dispreț, apăsând pe fiecare cuvânt:

— Părăsesc pentru totdeauna statele Alteței Voastre serenisime, ca să nu mai aud niciodată vorbindu-se de procurorul general Rassi şi nici de ceilalți nemernici ucigaşi care l-au condamnat la moarte pe nepotul meu şi pe atâția alții; dacă Alteța Voastră serenisimă nu vrea să-mi amărască ultimele clipe ce le petrec alături de un principe care, atunci când nu e înşelat, e politicos şi spiritual, rog supusă pe Alteța Voastră să nu-mi pomenească de judecătorii aceia ticăloşi, care se vând pentru o mie de galbeni sau pentru o decorație.

Înflăcărarea şi convingerea cu care fură rostite aceste cuvinte îl făcură pe Ranucio al IV-lea să tresară; o clipă se

temu că demnitatea lui ar putea fi compromisă de o acuzație încă și mai directă, dar, până la urmă, simțământul care învinse fu acela de plăcere: o admira pe ducesă; și drept e că, în clipa aceea, întreaga ei făptură se înălțase pe treptele unei frumusețI nepământene. „Doamne, ce frumoasă e! își spuse el; poți ierta orice unei asemenea femei, căci alta ca ea nici nu există în întreaga Italie... Cu puțină dibăcie, poate că n-ar fi exclus să izbutesc într-o zi să-mi fie amantă; căci e o distanță ca de la cer la pământ între făptura aceasta minunată și păpușa aceea de marchiză Balbi, care, pe deasupra, mai șterpelește cel puțin trei sute de mii de franci sărmanilor mei supuși... Dar, oare, am auzit bine? se gândi el deodată; mi se pare că a spus: l-au condamnat pe nepotul meu și pe atîția alții.“ Mânia trezindu-se în el, după o clipă de tăcere, vorbi cu o răceală demnă de rangul cel mai înalt:

— Și ce-ar fi de făcut pentru ca ducesa să nu mai plece?

— Ceva de care nu sunteți în stare, răspunse ducesa pe tonul celei mai amare ironii și al celui mai fățiș dispreț.

Principele simți că-și iese din sărite, dar îndeletnicirea de suveran absolut îl obișnuise cu puterea de a-și stăpâni primul impuls. „Femeia asta trebuie să fie a mea își spuse el, îmi datorez aceasta mie însumi... pe urmă am s-o fac să moară de umilință... Dar dacă apucă să plece din cabinetul meu, n-am s-o mai văd niciodată.“ Numai că, așa cum era în clipa aceea, turbat de furie și de ură, unde să găsească acel cuvânt care să îmbine ceea ce își datora sieși cu ceea ce ar fi trebuit să-i spună ducesei, ca să o hotărască să nu mai părăsească în clipa aceea curtea lui? „Un gest nu poate fi nici repetat, nici ridiculizat“, își spuse el, și se duse să se așeze între ducesă și ușa cabinetului. Dar, în aceeași clipă, auzi ciocănind la această ușă.

— Cine-i dobitocul, urlă el din toată puterea plămânilor, cine-i dobitorul care vine să-și arate mutra

nătângă?

Sărmanul general Fontana se ivi în prag, galben la față, cu desăvârşire năucit şi rosti cu glasul sugrumat al unui om aflat la ananghie:

— Excelența sa, contele Mosca, solicită onoarea de a fi primit.

— Să intre! strigă principele; şi, pe când Mosca se înclina: Ce părere ai de doamna ducesă Sanseverina, care vrea să plece chiar acum din Parma, să se stabilească la Neapole, şi care, pe deasupra, îmi mai spune şi obrăznicii.

— Cum! rosti Mosca îngălbenindu-se.

— Ce?! Vrei să spui că nu erai la curent cu acest proiect de plecare?

— Habar n-am avut; când m-am despărțit de doamna, la ora şase, era veselă şi mulțumită.

Vorbele acestea avură asupra suveranului un efect uluitor. Mai întâi îl privi pe Mosca: paloarea lui dovedea că spunea adevărul şi că nu era complicele unui capriciu al ducesei. „În cazul acesta, se gândi Alteța Sa, o pierd pentru totdeauna; plăcere şi răzbunare, totul se duce de râpă. Şi, odată la Neapole, dumneaei va face epigrame, împreună cu nepotul, pe socoteala marii mânii a micului principe al Parmei." Se uită la ducesă; în inima ei, furia se războia cu cea mai adâncă silă; ochii ei nu-l slăbeau în clipa aceea pe contele Mosca, iar gura ei, cea atât de frumoasă, exprima cel mai amar dispreț. Întreaga-i ființă părea a spune: nu eşti decât un curtean josnic! „Aşadar, se gândi principele, după ce o privi cu luare-aminte, îmi scapă şi acest mijloc de-a o reține în țara mea. Dacă apucă să iasă acum de aici, o pierd pentru totdeauna şi Dumnezeu ştie ce va mai povesti la Neapole despre judecătorii mei. Iar cu inteligența şi cu forța de convingere pe care i le-a dăruit cerul, îi va face pe toți s-o creadă. Are

să-mi scornească reputația unui tiran caraghios, care se trezește în miez de noapte ca să se uite pe sub paturi...“ Și, printr-o mișcare dibace, părând că vrea să se plimbe ca să-și potolească turbarea, suveranul se proțăpi din nou în fața ușii cabinetului; contele se afla la trei pași, în dreapta lui, galben, răvășit și tremurând în asemenea hal, încât fu nevoit să se sprijine de speteaza jilțului în care șezuse ducesa la începutul audienței și pe care principele, într-un acces de furie, îl împinsese cât colo. Contele era îndrăgostit. „Dacă ducesa pleacă, o urmez, își zicea el; dar va voi ea oare să mă aibă în suita ei? Asta e întrebarea.“

În stângă monarhului, ducesa sta dreaptă, cu mâinile încrucișate strâns pe piept, înfruntându-l cu o îndrăzneală uimitoare; chipul ei, de o frumusețe dumnezeiască și care cu puțin înainte fusese rumenit de însuflețire, era acum de o paloare adâncă.

Spre deosebire de ei doi, principele era roșu la față și părea neliniștit; cu mâna stângă trăgea în neștire de crucea marelui colan, pe care o purta pe sub haină; cu dreapta, își mângâia bărbia.

— Ce-i de făcut? se adresă el contelui, fără să-și dea prea bine seama ce spune, furat de obiceiul pe care îl avea de a se sfătui cu el în toate privințele.

— Vă rog să mă credeți, Alteță Serenisimă, că nici nu mai știu, răspunse acesta cu aerul cuiva care își dă duhul. Abia putuse să-și îngaime răspunsul. Glasul lui sugrumat îi oferi suveranului prima mângâiere, pe care mândria-i rănită o află în timpul acestei audiențe, iar satisfacția îl făcu să rostească o frază cât se poate de binevenită pentru amorul său propriu.

— Am să vă arăt că sunt cel mai cuminte dintre noi trei; iată, fac cu totul abstracție de rangul meu. Am să vorbesc ca un prieten, și adăugă cu un zâmbet larg și

condescendent, perfect imitat după vremurile fericite ale lui Ludovic al XIV-lea: ca un prieten care vorbeşte unor prieteni. Doamnă ducesă, adăugă el, ce să fac ca să uitaţi o hotărâre atât de pripită?

— Drept să spun, nu ştiu nici eu, răspunse ducesa oftând din adâncul pieptului, nu ştiu nici eu, până-ntr-atât îmi este Parma de urâtă! Nu fusese câtuşi de puţin în intenţia ei să facă vreun joc ascuns de cuvinte. Se vedea cât de colo că ceea ce rostise era adevărul gol-goluţ.

Contele tresări şi se întoarse spre ea: curteanul din el era uimit şi jignit; apoi aţinti asupra stăpânului său o privire rugătoare. Cu multă demnitate şi mult sânge-rece, acesta lăsă să treacă câteva clipe, după care, adresându-i-se

— Văd, îi spuse el, că fermecătoarea dumitale prietenă este foc şi pară; ce vrei, *îşi adoră nepotul*. Şi, întorcându-se spre ducesă, adăugă, privind-o galeş şi în acelaşi timp cu aerul cu care ar fi citat o replică dintr-o comedie: *Ce să fac ca să împac aceşti doi ochi frumoşi?*

Ducesa avusese timp să cumpănească în sinea ei: răspunse rar şi hotărât, ca şi cum ar fi dictat un *ultimatum*:

— Alteţa Sa să-mi scrie o scrisoare, aşa cum numai ea ştie să scrie, în care să-mi spună că, nefiind defel convinsă de vinovăţia lui Fabricio del Dongo, prim mare vicar al arhiepiscopului, nu va semna sentinţa care îi va fi înfăţişată şi că această procedură nedreaptă nu va va avea nicio urmare în viitor.

— Cum adică, *nedreaptă*? strigă principele, făcându-se stacojiu şi înfuriindu-se iar.

— Şi asta nu e tot, continuă ducesa cu o trufie într-adevăr romană; *încă de astă-seară*, deşi văd că s-a şi făcut unsprezece şi un sfert, adăugă ea cu ochii la pendulă; încă de astă-seară Alteţa Sa serenisimă va trimite vorbă marchizei Raversi că o sfătuieşte să se ducă la ţară ca să se

întremeze după zbuciumul ce i-a pricinuit un anumit proces de care vorbea în salonul ei la începutul serii. Principele se plimba de colo-colo prin cabinet, ca un om cu desăvârşire scos din sărite.

— Cine a mai văzut asemenea femeie?... strigă el; auzi, să mă repeadă pe mine!

Ducesa îi răspunse în chipul cel mai grațios:

— În viața mea nu mi-ar trece prin minte să reped pe Alteța Sa serenisimă; dar Alteța Sa a avut nesfârşita bunătate să spună că vorbeşte *ca un prieten unor prieteni.* La urma urmei, n-am niciun chef să rămân la Parma, adăugă ea, privindu-l pe conte în chipul cel mai disprețuitor cu putință. Până în clipa aceea, suveranul şovăise; dar privirea aceasta îl făcu să se hotărască, deşi ceea ce voia ducesa semăna cu un angajament; însă puțin îi păsa lui de angajamente.

Mai schimbară câteva cuvinte şi, în cele din urmă, contele Mosca primi poruncă să scrie acel bilețel solicitat de ducesă. El avu grijă să omită fraza: *această procedură nedreaptă nu va avea nicio urmare în viitor.* „Ajunge că prințul a făgăduit să nu semneze sentința care îi va fi prezentată", îşi spuse dânsul. Drept care, suveranul îi mulțumi din ochi, pe când semna biletul.

Fu o mare greşeală din partea contelui, căci principele, obosit cum era, ar fi semnat orice; era mulțumit că ieşise cu bine din încurcătura aceea, care pentru el se rezuma în felul următor: „Dacă ducesa pleacă, după o săptămână mă voi plictisi de moarte la această curte a mea". Contele băgă de seamă că stăpânul său schimbă data scrisorii, punând-o pe cea de-a doua zi. Se uită la pendulă: arăta aproape miezul nopții. Ministrul nu văzu în îndreptarea datei decât dorința pedantă de a dovedi exactitate şi bună guvernare. În ce priveşte exilul marchizei Raversi, Alteța

Sa nu arătă nici cea mai mică împotrivire: simţea o deosebită plăcere să-şi exileze supuşii.

— Generale Fontana! strigă el, deschizând uşa. Generalul se ivi ca din pământ, cu o mutră atât de mirată şi atât de curioasă să afle, încât ducesa şi contele schimbară o privire înveselită şi privirea aceea îi împăcă.

— Generale Fontana! spuse suveranul, ai să te urci în trăsura mea, care e jos, la intrarea colonadelor; ai să te duci la marchiza Raversi şi ai să-i trimiţi vorbă că vrei să-i comunici ceva; dacă e culcată, vei preciza că vii din partea mea şi, odată ajuns la ea în iatac, îi vei spune întocmai următoarele cuvinte şi nu altele: „Doamnă marchiză Raversi, Alteţa Sa serenisimă vă pune în vedere ca mâine dimineaţă, înainte de ora opt, să plecaţi la castelul domniei voastre de la Velleja; Alteţa Sa vă va comunica ulterior când vă veţi putea întoarce la Parma".

Principele căută din ochi ochii ducesei care, fără să-i mulţumească, aşa cum se aştepta, îi făcu o reverenţă adâncă şi ieşi în grabă.

— Ce femeie! spuse el, întorcându-se spre contele Mosca.

Acesta, încântat de exilul marchizei Raversi, care avea să-i uşureze toate actele lui de ministru, vorbi timp de o jumătate de oră şi mai bine ca un curtean desăvârşit ce era; voia să împace amorul propriu al suveranului şi nu plecă decât după ce izbuti să-l convingă că nici istoria anecdotică a lui Ludovic al XIV-lea nu cunoştea o pagină mai frumoasă decât aceea pe care o prilejuise el viitorilor săi istorici.

Înapoindu-se acasă, ducesa se închise la ea şi lăsă vorbă să nu fie tulburată de nimeni, nici chiar de conte. Voia să rămână puţin singură cu ea însăşi, ca să se dumirească ce trebuie să creadă despre scena ce avusese loc. Săvârşise totul la întâmplare şi fiindcă aşa îi plăcuse în clipa aceea; dar

oricare ar fi fost pasul pe care s-ar fi lăsat târâtă să-l facă, ar fi mers până în pânzele albe. Pe urmă, când şi-ar fi recăpătat sângele-rece, nu s-ar fi învinuit şi nu s-ar fi pocăit: aceasta îi era firea, datorită căreia, la cei treizeci şi şase de ani pe care îi avea, era încă cea mai frumoasă femeie de la curte.

Acum stătea şi visa la viaţa plăcută pe care avea s-o ducă la Parma, ca şi cum s-ar fi întors dintr-o lungă călătorie, într-atât fusese de convinsă, între nouă şi unsprezece, că avea să plece pentru totdeauna din această ţară.

„Bietul conte, ce mutră a făcut când a aflat, de faţă cu principele, despre plecarea mea... La drept vorbind, e un om tare drăguţ şi cu o inimă de o bunătate rară! Era în stare să lase şi minister şi tot, ca să mă urmeze... Dar şi în ce mă priveşte, trebuie să spun că, în toţi aceşti cinci ani, nu a avut a-mi imputa nici măcar un singur pas greşit. Ce femeie cu cununie ar putea spune acelaşi lucru soţului şi stăpânului ei? Trebuie să recunosc că nu face pe grozavul, nu e pisălog şi nu-mi inspiră nicidecum dorinţa de a-l înşela; faţă de mine, pare întotdeauna să se ruşineze de puterea lui... Avea o mutră tare hazlie în faţa domnului şi stăpânului său; dacă ar fi aici, l-aş săruta... Dar pentru nimic în lume n-aş lua asupra mea obligaţia de a înveseli un ministru care şi-a pierdut portofoliul – este o boală fără leac, de care nu te vindeci decât odată cu moartea şi... care te omoară. Ce nenorocire să fii ministru la tinereţe! Am să-i scriu neapărat, e un lucru pe care trebuie să-l ştie oficial, mai înainte de a rupe cu Alteţa Sa... Dar am uitat cu totul de credincioasele mele slugi."

Ducesa sună. Cameristele continuau să împacheteze: trăsura era trasă sub boltă şi se încărcau cuferele; celelalte slugi, care nu aveau nimic de făcut, stăteau roată-mprejur şi priveau cu lacrimi în ochi. Chékina, singura care în

împrejurări deosebite avea voie să intre la stăpâna ei, îi povesti despre toate acestea.

— Cheamă-i pe toți sus, îi spuse ducesa, și îndată după aceea trecu în sala de așteptare.

— Mi s-a făgăduit, le spuse ea, că sentința dată împotriva nepotului meu nu va fi semnată de suveran (așa se vorbește în Italia), prin urmare nu mai plec; vom vedea dacă dușmanii mei vor avea destulă trecere să schimbe această hotărâre.

După o clipă de tăcere, slugile începură să strige: „Trăiască doamna ducesă!" și izbucniră în aplauze furtunoase. Ducesa, care apucase să iasă din cameră, reapăru, ca o actriță aplaudată, făcu o mică reverență plină de grație și le spuse: *Prieteni, vă mulțumesc.* O singură vorbă de-a ei ar fi ajuns, în clipa aceea, ca să-i facă pe toți să meargă la asaltul palatului. Făcu semn unui surugiu, fost contrabandist și om de toată încrederea, care o urmă.

— Ai să te îmbraci în țăran înstărit, ai să ieși din oraș cum ai să poți, ai să închiriezi o brișcă și ai să cauți să ajungi cât mai repede la Bologna. Să intri în oraș pe poarta Florenței și să-i înmânezi lui Fabricio, care locuiește la Pelegrino, un pachet pe care o să ți-l dea Chékina. Fabricio se ascunde acolo sub numele de Giuseppe Bossi; caută să nu-l dai de gol prin cine știe ce nechibzuință; fă-te că nu-l cunoști; s-ar putea ca vrăjmașii mei să pună iscoade pe urmele tale. Fabricio are să te trimită îndărăt, peste câteva ore sau peste câteva zile: mai cu seamă la întoarcere, fii cu ochii în patru, ca nu cumva să-l trădezi.

— Păi dacă e vorba de oamenii marchizei Raversi, strigă surugiul, să îndrăznească numai! Și dacă doamna ne-ar lăsa, în scurtă vreme i-am curăța pe toți.

— Într-o zi, poate că am să vreau, dar deocamdată, jură-mi pe viața ta că n-ai să faci nimic fără porunca mea.

Ducesa voia să-i trimită lui Fabricio o copie după biletul principelui; și neputându-se împotrivi plăcerii de a-l distra, se gândi să-i scrie câteva rânduri despre scena cu prilejul căreia obținuse biletul; rândurile acestea se preschimbară într-o scrisoare de zece pagini. Îl chemă din nou pe surugiu.

— Nu ai să poți pleca înainte de ora patru, când se deschid porțile.

— Eu ziceam să mă bag în canalul cel mare de scurgere; mi-ar ajunge apa până la fălci, dar, în schimb, aș trece mai repede...

— Nu, răspunse ducesa, nu vreau să te îmbolnăvești tocmai tu, care ești unul dintre cei mai credincioși oameni ai mei. Dar, ia spune-mi, cunoști cumva pe vreunul din servitorii monseniorului arhiepiscop?

— Sunt prieten cu al doilea vizitiu.

— Iată o scrisoare pentru sfîntul părinte. Intră cum poți, dar fără zgomot, la palat și caută să dai de primul lui valet; n-aș vrea să-l treziți pe monsenior. Dacă s-a retras cumva la el în iatac, aciuează-te și tu pe unde poți și, cum obișnuiește să se scoale odată cu crăpatul zorilor, mâine-dimineață la patru, înfățișează-i-te din parte-mi, înmânează-i plicul acesta și ia scrisorile pe care ți le va da, poate pentru Bologna.

Ducesa se hotărâse să-i trimită arhiepiscopului însuși originalul biletului semnat de suveran; cum în acel bilet era vorba de primul mare vicar, ea îl ruga să-l depună în arhivele arhiepiscopiei, unde nădăjduia că domnii mari vicari și canonici, colegi ai nepotului ei, au să binevoiască să ia cunoștință de conținutul lui; bineînțeles că totul trebuia să se petreacă sub pecetea tainei celei mai desăvârșite.

Îi scrise arhiepiscopului Landriani pe un ton familiar,

menit să-l farmece pe omul acesta cumsecade; semnătura ocupa, ea singură, trei rânduri, căci la capătul acelei scrisori atât de prieteneşti, ducesa îşi înşirase toate numele ei: *Angelina-Cornelia-Isota Valserra del Dongo, ducesă Sanseverina.*

„Cred că nu m-am mai iscălit astfel, îşi spuse ea râzând, de la încheierea actului de căsătorie cu sărmanul duce; dar pe oamenii de acest soi nu-i ţii decât cu lucruri dintr-astea; în ochii burghezilor, caricatura trece drept frumuseţe.“ Nu-şi putu isprăvi seara fără să cedeze ispitei de a-i scrie contelui o scrisoare zeflemisitoare, în care îl anunţa oficial, *ca îndreptar pentru raporturile sale cu capetele încoronate*, că nu se simţea în stare să ţină de urât unui ministru căzut în dizgraţie. „Deocamdată, te sperie principele; când n-ai să-l mai poţi vedea, are să fie rândul meu să te sperii?“ Şi îi trimise scrisoarea de îndată.

Cât despre principe, a doua zi, la orele şapte dimineaţa, se grăbi să-l cheme la el pe contele Zurla, ministrul de Interne.

— Măsuri noi, îi spuse el: dă chiar acum cele mai straşnice porunci tuturor podestaţilor, să-l aresteze pe numitul Fabricio del Dongo. Mi s-a spus că s-ar putea să îndrăznească să se arate din nou în statele noastre. Având în vedere că fugarul se află la Bologna, unde pare a sfida hotărârea de urmărire a tribunalelor noastre, să trimiţi de îndată zbiri care îl cunosc personal:

1 – în toate satele situate pe drumul dintre Bologna şi Parma.

2 – în împrejurimile castelului ducesei Sanseverina, la Sacca şi în împrejurimile casei sale de la Castelnovo; şi

3 – în jurul castelului contelui Mosca.

Îmi închipui, domnule conte, că înalta dumitale înţelepciune te va face să ascunzi contelui Mosca aceste

ordine primite de la suveranul dumitale. Vei şti, aşadar, că vreau să mi-l arestezi pe numitul Fabricio del Dongo.

Îndată ce ministrul ieşi, se deschise o uşă secretă, prin care se strecură procurorul general Rassi, frânt în două şi salutând la fiecare pas. Nemernicul acela avea o mutră de-ţi venea să-l iei la palme, o mutră pe măsura întregii ticăloşii a rolului său; în vreme ce mişcările iuţi şi piezişe ale ochilor arătau că era conştient de meritele sale, siguranţa obraznică a rânjetului său dovedea că ştie să înfrunte disprețul.

Deoarece personajul acesta are să capete o înrâurire destul de mare asupra destinului lui Fabricio, nu strică să stăruim puţin asupra lui. Era mare de stat, avea ochi frumoşi şi foarte ageri, dar obrazul ciupit tot de vărsat; în ce priveşte isteţimea, nu-i lipsea, ba încă era înzestrat din plin; se spunea că stăpâneşte la perfecţie ştiinţele juridice, dar strălucea mai ales prin şiretenia lui înnăscută. Oricât de încurcat ar fi fost cazul ce i se înfăţişa, găsea uşor şi repede mijloacele, cu totul întemeiate din punct de vedere juridic, pentru a ajunge la o condamnare sau la o achitare; era, mai cu seamă, regele tertipurilor judecătoreşti.

Omul acesta, pentru care marile monarhii l-ar fi invidiat pe principele Parmei, nu avea decât o singură desfătare: să se afle în preajma persoanelor însemnate şi să le distreze cu giumbuşiucuri. Puţin îi păsa că persoana râdea de ceea ce spunea el, sau chiar de dânsul, sau că făcea glume pe socoteala doamnei Rassi; dacă interlocutorul îi vorbea, dacă râdea şi se purta cu el familiar, procurorul era mulţumit. Câteodată, principele, nemaiştiind cum să-şi bată joc de demnitatea acestui mare jude, îi trăgea picioare în spate; dacă îl durea, Rassi începea să bocească. Înstinctul de măscărici era la el atât de înnăscut, încât mai mult îi plăcea să se ducă în saloanele unui ministru care îl batjocorea decât

să rămână în propriul său salon, unde domnea ca un despot peste toate robele țării. Rassi își crease această poziție aparte, mai ales prin aceea că până și nobilul cel mai obraznic nu izbutea să-l umilească; modul lui de-a se răzbuna de jignirile pe care le înghițea de dimineața până seara era de a pârî totul principelui, căruia își arogase privilegiul de a-i spune absolut orice; e adevărat că adesea primea drept răspuns o palmă zdravănă, dureroasă, dar asta nu-l supăra defel. Prezența judecătorului îl distra pe monarh în clipele lui de posomoreală, când făcea haz insultându-l. Vedem, dar, că Rassi era, într-o anumită măsură, tipul curteanului desăvârșit: fără onoare și fără supărare.

— Mai întâi de toate, ai grijă să nu se afle nimic, se răsti principele la el, fără să-i răspundă la salut și repezindu-l ca un bădăran, el, care era atât de politicos cu toată lumea. Ce dată are sentința?

— Data zilei de ieri, Alteță Serenisimă.

— Câți judecători au semnat-o?

— Toți cinci.

— Și ce pedeapsă?

— Douăzeci de ani de temniță, așa cum a poruncit Alteța Voastră serenisimă.

— Firește, pedeapsa cu moartea ar fi revoltat, vorbi, principele, ca pentru sine. Păcat! Atunci s-o fi văzut pe Sanseverina! Dar e un del Dongo și numele acesta e respectat la Parma din pricina celor trei arhiepiscopi, care și-au urmat aproape unul după altul. Zici că i-ai dat douăzeci de ani?

— Întocmai, Alteță Serenisimă, răspunse Rassi, rămânând mai departe frânt în două, dar numai după ce se va fi pocăit în mod public în fața portretului Alteței Voastre serenisime; în afară de aceasta, va ține post negru vinerea și în ajun de mare sărbătoare, având în vedere că

necredința inculpatului a ajuns de pomină. Asta îl va învăța minte și îi va răsturna toate planurile de viitor.

— Ia și scrie, îi porunci suveranul:

Alteța Sa serenisimă, binevoind să asculte, în marea lui bunătate, preasupusele jalbe ale marchizei del Dongo, mama vinovatului, și ducesei Sanseverina, mătușa lui – care au arătat că, atunci când a avut loc crima, fiul și nepotul lor era foarte tânăr și cu mintea rătăcită de patima nebunească pe care o trezise în el nevasta nefericitului Giletti – s-a înduplecat și, cu toată scârba pe care i-o trezește acest omor, a preschimbat pedeapsa la care fusese condamnat numitul Fabricio del Dongo în doispreze ani de temniță.

— Dă-mi să semnez.

Semnă și puse data din ajun; apoi, înapoindu-i lui Rassi sentința, îi spuse: Scrie imediat, sub semnătura mea:

Având în vedere și luînd în considerare că ducesa Sanseverina a căzut în genunchi la picioarele Alteței Sale, principele a îngăduit ca, în fiecare joi, condamnatul să se poată plimba timp de o oră pe platforma turnului pătrat, denumit popular Turnul Farnese.

— Semnează, îi mai porunci suveranul și fii mut, orice ai auzi vorbindu-se prin oraș. Nu uita să spui consilierului De Capitani, care a votat pentru doi ani de temniță și care a îndrăznit să mai și trăncănească în favoarea acestei păreri caraghioase, că îl poftesc să recitească legile și regulamentele. Încă o dată, nicio vorbă. Cu bine. Procurorul Rassi făcu, cu multă încetineală, trei plecăciuni adânci, pe care principele păru că nici nu le bagă în seamă.

Toate acestea se petreceau la orele șapte dimineața.

Câteva ceasuri mai târziu, vestea exilului marchizei Raversi se răspândi ca fulgerul prin oraş şi prin cafenele; oamenii nu făceau decât să vorbească, toţi odată, despre această nemaipomenită întâmplare. Exilul marchizei alungă, pentru câtăva vreme din Parma acel necruţător duşman ai micilor oraşe şi micilor curţi: plictiseala. Generalul Fabio Conti, care se şi văzuse ministru, avu, pasămite, un atac de gută şi, un timp, nu mai ieşi de la el din cetăţuie. Văzând toate acestea, burghezia, şi mai apoi oamenii de rând, traseră concluzia că, de bună seamă, principele se hotărâse să încredinţeze arhiepiscopatul Parmei monseniorului del Dongo. Iscusiţii politicieni de cafenea merseră chiar până acolo încât pretinseră că i se ceruse părintelui Landriani, actualul arhiepiscop, să se prefacă bolnav şi să-şi prezinte demisia urmând, bineînţeles, să i se acorde un important venit din regia tutunului; toate aceste zvonuri ajunseră până la urechile arhiepiscopului, speriindu-l rău, din care pricină, timp de câteva zile, activitatea pe care o desfăşura în favoarea eroului nostru fu serios paralizată. Două luni mai târziu, vestea aceasta senzaţională apăru şi în ziarele pariziene, dar cu o mică modificare, şi anume: contele Mosca, nepotul ducesei Sanseverina, era cel care urma să fie făcut arhiepiscop.

Între timp, marchiza Raversi tuna şi fulgera în castelul ei de la Velleja; dar marchiza nu era una dintre acele femeiuşti care îşi închipuie că se răzbună împroşcându-şi duşmanii cu epitete jignitoare. Chiar a doua zi după dizgraţia ei, cavalerul Riscara, împreună cu alţi trei prieteni, se înfăţişară principelui la porunca marchizei şi îi cerură învoirea să se ducă să o viziteze la castelul ei. Alteţa Sa îi primi cu cea mai mare bunăvoinţă şi sosirea lor la Valleja fu o mare mângâiere pentru marchiză. Înainte de sfârşitul săptămânii următoare,

se adunaseră la castel peste treizeci de musafiri, toți cei pe care un eventual guvern liberal i-ar fi cocoțat la conducere. În fiece seară, marchiza ținea sfat, în toată legea, cu cei mai bine informați dintre ei. În seara unei zile în care primise un coșcogeamite teanc de scrisori de la Parma și Bologna, doamna Raversi se retrase foarte devreme: camerista ei de încredere îl introduse mai întâi pe prietenul favorit, contele Baldi, un bărbat tânăr, chipeș, dar foarte bleg, iar mai târziu pe cavalerul Riscara, predecesorul acestuia. Riscara era un omuleț întunecat și la chip, și la fire, care începuse prin a fi repetitor de geometrie la colegiul nobililor din Parma, ajungând, mai apoi, consilier de stat și cavaler al mai multor ordine.

— Am bunul obicei, le spuse marchiza celor doi bărbați, de a nu rupe niciodată nicio hârtie și asta îmi prinde uneori tare bine; iată nouă scrisori pe care mi le-a adresat Sanseverina în diferite împrejurări. Veți pleca amândoi de îndată la Genova, veți căuta, printre condamnații la galere, pe un fost notar, pe nume Burati – îl cheamă ca pe marele poet venețian, sau dacă nu, Durati. Dumneata, conte Baldi, așază-te la biroul meu și scrie ce-am să-ți dictez.

Mi-a trecut prin minte un gând și mă grăbesc să ți-l împărtășesc. Plec la căsuța mea de la Castelnovo: aș fi tare fericită dacă ai veni să stai cu mine o zi: după toate cele întâmplate, nu cred să mai fie mare primejdie; norii se risipesc. Cu toate acestea, oprește-te înainte de intrarea în Castelnovo; vei afla, în drum, pe unul din oamenii mei, țin toți la tine ca la ochii din cap; îți vei păstra, bineînțeles, numele de Bossi. Se zice că ți-ai lăsat să-ți crească barbă, ca cel mai superb călugăr capucin... deși la Parma nu te-ai arătat decât cu înfățișarea decentă a unui mare vicar.

— Acum ai înțeles, Riscara?

— Minunat; dar plecarea aceasta la Genova este un lux inutil; știu un om la Parma, care, e drept, nu a fost încă la galere, dar de bună seamă că tot va sfârși prin a ajunge acolo; el poate să imite la perfecție scrisul Sanseverinei.

La aceste cuvinte, contele Baldi își holbă frumoșii săi ochi: abia acum înțelesese.

— Dacă îl cunoști la Parma pe acest vrednic personaj, căruia îi prezici o carieră atât de frumoasă, îi răspunse marchiza lui Riscara, înseamnă că te cunoaște și el pe tine, iar ibovnica, duhovnicul sau prietenul lui pot fi vânduți Sanseverinei; e cu mult mai bine să întârziem această mică glumă cu două-trei zile decât să mergem la voia întâmplării. Plecați peste două ceasuri, ca doi mieluței drăguți ce sunteți, căutați să nu întâlniți nici picior de om cunoscut la Genova și întorceți-vă cât puteți mai iute. Cavalerul Riscara fugi râzând și vorbind pe nas, ca un muțunache: „Trebuie să ne facem bagajul!“ strigă el, țopăind și scălâmbăindu-se caraghios. De fapt, voia să-l lase pe Baldi singur cu doamna. Cinci zile mai târziu, Riscara îl readuse marchizei pe bietul Baldi, julit și deșelat: ca să scurteze drumul cu vreo șase leghe, trecuse munții călare pe un măgar. Acum gemea și se jura că nu va mai face în viața lui asemenea călătorie. Baldi îi dădu marchizei trei exemplare din scrisoarea pe care i-o dictase dânsa și cinci sau șase scrisori ticluite de Riscara și scrise de aceeași mână, și care i-ar fi putut folosi mai târziu. Una dintre ele conținea câteva glume foarte izbutite pe socoteala spaimelor nocturne ale principelui și a întristătoarei slăbiciuni a iubitei sale, marchiza Balbi, despre care se zicea că, de câte ori se ridică de pe perna unui fotoliu, lasă o urmă de clește. Ai fi jurat că toate scrisorile acelea erau scrise de însăși doamna Sanseverina.

— Acum știu sigur, spuse marchiza, că Fabricio, cel

drag inimii ducesei, se află la Bologna sau în împrejurimi...

— Sunt frânt, strigă contele Baldi, întrerupând-o; cer favoarea de a fi scutit de această a doua călătorie sau, cel puțin, să am câteva zile de odihnă ca să-mi recapăt puterile.

— Mă duc să intervin în favoarea dumitale, îi spuse Riscara; și se apropie să-i vorbească marchizei la ureche.

Bine, primesc, răspunse ea zâmbind. Și, întorcându-se către Baldi:

— Liniștește-te, nu mai pleci, îi spuse ea pe un ton oarecum disprețuitor.

— Mulțumesc! strigă contele, bucurându-se din toată inima.

Și, într-adevăr, Riscara se urcă singur în trăsura poștei. Nu trecuseră nici două zile de când se afla la Bologna și iată că îl zări pe Fabricio, plimbându-se într-o caleașcă, împreună cu Marietta. „Drace! își zise el, după câte văd, viitorul nostru arhiepiscop nu-și pierde vremea; trebuie neapărat să-i dau de știre ducesei: va fi încântată.“ Pentru a afla adresa lui Fabricio, Riscara n-avu altceva de făcut decât să se țină după el. A doua zi dimineața, acesta primi, printr-un curier, epistola de fabricație genoveză; i se păru puțin cam scurtă, dar încolo, nu avu nici cea mai mică bănuială. Gândul de a-i revedea pe ducesă și pe conte îl făcu să-și piardă mințile de bucurie și, cu toate împotrivirile lui Lodovico, încălecă pe un cal de poștă și porni în galop. Nici nu i-ar fi trecut prin minte că, la mică distanță în urma lui, venea cavalerul Riscara care, ajungând la vreo șase leghe de Parma, la popasul dinainte de Castelnovo, avu plăcerea să zărească o mare îngrămădeală de oameni în piața din fața închisorii. Doi zbiri, aleși și trimiși de contele Zurla, îl arestaseră pe eroul nostru în timp ce își schimba calul.

Ochii mici ai cavalerului Riscara sclipiră de bucurie;

cercetă cu multă răbdare toate câte se întâmplaseră în sătucul acela şi trimise apoi scrisoare marchizei Raversi. După aceea, plimbându-se pe uliţă şi prefăcându-se că vrea să viziteze biserica şi să vadă o pânză de Parmigiano[1], care pare-se că exista prin partea locului, sfârşi prin a se întâlni cu podestatul, care se grăbi să facă ploconelile cuvenite în faţa acestui consilier de stat. Riscara se arătă mirat că nu se grăbise să-l trimită de îndată la fortăreaţa din Parma pe conspiratorul pe care avusese norocul să-l prindă.

— Să-ţi iei toate măsurile, adăugă cavalerul pe un ton rece, ca nu cumva numeroşii săi prieteni, care îl căutau alaltăieri pentru a-i uşura trecerea prin statele Alteţei Sale serenisime, să nu le aţină calea jandarmilor: răzvrătiţii aceia să tot fi fost doisprezece sau cincisprezece, călări.

— *Intelligenti pauca!*[2] exclamă podestatul cu o privire şireată.

---

[1] Girolamo-Francesco Maria Mazzuoli zis il Parmigiano (1504–1540): pictor italian, a lucrat la Parma (*n.tr.*)

[2] Cei deştepţi pricep din puţine cuvinte – în limba latină, în original (*n.tr.*)

CAPITOLUL AL CINCISPREZECELEA

Două ceasuri mai târziu, sărmanul Fabricio, cu mâinile prinse în cătuşe şi legat cu un lanţ lung de *sediola* în care fusese urcat, pornea spre cetăţuia din Parma, însoţit de opt jandarmi. Aceştia primiseră ordin să-i ia cu dânşii pe toţi jandarmii aflaţi în satele prin care urma să treacă alaiul; până şi podestatul venea în urma acestei prăzi însemnate. Către ceasurile şapte după-amiază, *sediola*, însoţită de toţi ştrengarii Parmei şi de treizeci de jandarmi, străbătu frumoasa alee unde obişnuia să se preumble lumea bună, trecu prin faţa palatului locuit de Fausta cu câteva luni mai înainte şi, în cele din urmă, se opri la poarta exterioară a cetăţuii, chiar în clipa în care generalul Fabio Conti pornea, împreună cu fiica lui, la plimbare. Caleaşca guvernatorului se opri la câţiva paşi de puntea mişcătoare, ca să lase să între *sediola* în care era legat Fabricio; generalul porunci să se închidă la loc poarta cetăţuii şi, coborând din trăsură, se grăbi spre biroul de la intrare, ca să vadă despre ce era vorba; nu mică îi fu mirarea când dădu cu ochii de Fabricio, pe care un drum atât de lung, legat de *sediola*, îl făcuse să înţepenească de-a binelea; patru jandarmi îl înşfăcaseră şi-l duceau spre biroul de întemniţare. „Vasăzică, îl am la

cheremul meu pe faimosul Fabricio del Dongo, de la care, de un an încoace, înalta societate din Parma parcă şi-ar fi jurat să nu-şi mai ia ochii!“ îşi spuse înfumuratul guvernator.

De zeci de ori îl întâlnise pe Fabricio, fie la curte, fie la ducesă, fie în altă parte; dar de fiecare dată se ferise să arate că-l cunoaşte, de teamă să nu se compromită.

— Apucă-te imediat, îi strigă el intendentului închisorii, şi alcătuieşte un proces-verbal amănunţit asupra predării arestatului de către vrednicul podestat din Castelnovo.

Intendentul Barbone, ins fioros din pricina unei bărbi cât toate zilele şi a unei staturi marţiale, se umflă în pene şi mai tare ca de obicei; l-ai fi luat drept un temnicer neamţ. Şi cum îşi închipuia că mai cu seamă ducesa Sanseverina era aceea care îl împiedicase pe şeful lui, guvernatorul, să ajungă ministru de Război, se purtă din cale-afară de obraznic cu nepotul ei, vorbindu-i, de pildă, cu *voi*[1], ceea ce în Italia este felul în care te adresezi slugilor.

— Dar sunt prelat al Sfintei Biserici Romane, îi replică Fabricio cu hotărâre, şi mare vicar al acestei eparhii; şi de n-ar fi decât numele ce-l port, şi încă aş avea dreptul la toată cinstirea.

— Ce ştiu eu! răspunse Barbone cu sfruntare; n-ai decât să-ţi dovedeşti spusele cu acte din care să reiasă că ai dreptul la toate aceste titluri simandicoase. Fabricio, care nu avea niciun fel de acte, tăcu. Generalul Conti stătea în picioare, alături de intendent, şi îl urmărea cum scrie, fără să ridice ochii asupra arestatului, pentru a nu fi nevoit să confirme că era, într-adevăr, Fabricio del Dongo.

---

[1] Tu – în vechea limbă italiană (*n.tr.*)

Deodată, Clelia Conti, care aştepta în caleaşcă, auzi în camera de gardă un tărăboi înspăimântător. Intendentul Barbone, care se apucase să facă o descriere batjocoritoare şi foarte amănunţită a înfăţişării prizonierului, îi porunci acestuia să-şi descheie hainele ca să poată constata numărul şi starea cicatricelor cu care rămăsese de pe urma întâmplării cu Giletti.

— Nu pot, răspunse Fabricio, zâmbind amar; mă aflu în imposibilitatea de a-ţi asculta porunca: nu mă lasă cătuşele.

— Cum! strigă generalul, prefăcându-se mirat, arestatul are cătuşe! Aici, în incinta fortăreţei! Dar asta contravine regulamentului, ar trebui un ordin *ad-hoc*; scoteţi-i imediat cătuşele.

Fabricio se uită la dânsul. „Ce iezuit! se gândi el; de o oră încheiată se uită cum mă chinui cu cătuşele astea şi mai face pe miratul!"

Jandarmii se grăbiră să-i scoată cătuşele; aflaseră că Fabricio este nepotul ducesei Sanseverina şi începuseră să-i arate o bunăvoinţă mieroasă, care contrasta cu grosolănia intendentului; acesta, întărâtat, se răsti la Fabricio, care rămăsese nemişcat:

— Haide, mişcă! Arată urmele loviturilor de spadă pe care ţi le-a dat sărmanul Giletti, înainte să-i fi făcut de petrecanie ca un ucigaş ce eşti.

Nici nu sfârşi bine şi Fabricio, năpustindu-se asupra lui, îi trase o palmă atât de grozavă, încât Barbone se rostogoli de pe scaun drept la picioarele generalului. Jandarmii săriră să-l înşface pe Fabricio de braţe, deşi acesta rămăsese nemişcat; generalul şi doi dintre jandarmii care se aflau lângă el se grăbiră să-l ridice de jos pe intendent, pe care îl podidise sângele. Alţi doi jandarmi, aflaţi ceva mai încolo, închipuindu-şi că

arestatul vrea să evadeze, se repeziră să închidă uşa biroului. Plutonierul care îi comanda îşi dădea seama că tânărul del Dongo n-ar fi putut să evadeze cu adevărat, dat fiind că se afla în incinta cetăţuii; cu toate acestea, instinctul său de jandarm îl făcu să se apropie de fereastră ca să preîntâmpine orice încercare. În faţa ferestrei se afla, la doi paşi, caleaşca generalului; Clelia se cuibărise în fundul caleştii, ca să nu fie martoră la trista scenă care se petrecea în birou. Când auzi toată zarva aceea, scoase capul la uşa trăsurii ca să vadă.

— Ce s-a întâmplat? îl întrebă ea pe plutonier.

— Ce să se întâmple, domnişoară? Ia, tânărul Fabricio del Dongo i-a tras ditamai palma necioplitului de Barbone.

— Cum! Domnul del Dongo aici, la închisoare?

— După cum se vede, răspunse plutonierul; şi, dată fiind nobila obârşie a sărmanului băiat, îi facem această primire de soi; credeam că sunteţi la curent.

Clelia nu se mai mişcă de la uşa trăsurii; de câte ori jandarmii se trăgeau puţin îndărăt, îl zărea pe arestat. „Cine-ar fi crezut, se gândi ea, atunci când ne-am întâlnit lângă Como, că o să ne regăsim în această tristă împrejurare!... Parcă văd cum mi-a întins mâna ca să-mi ajute să urc în caleaşca mamei sale... Era şi ducesa cu ei! Oare dragostea lor începuse încă din vremea aceea?"

Se cade să-i spunem cititorului că cei din partidul liberal, condus de marchiza Raversi şi de generalul Conti, se prefăceau a crede că nu mai încape nicio îndoială asupra legăturii de dragoste care ar fi existat, chipurile, între Fabricio şi ducesă. Iar contele Mosca, pe care îl urau de moarte, era veşnic luat în derâdere, fiindcă se lăsa dus de nas.

„Aşadar, se gândi Clelia, iată-l căzut, şi încă în ghearele duşmanilor săi! Căci, la urma urmei, înger să fie contele

Mosca şi tot se va bucura de arestarea lui."

Un hohot gros de râs izbucni în camera corpului de gardă. Speriată, Clelia îl întrebă pe plutonier:

— Giacopo, ce se petrece acolo?

— Domnul general l-a luat pe arestat din scurt, să spună pentru ce l-a lovit pe Barbone, şi *monsignore* Fabricio a răspuns cu răceală: „M-a făcut *ucigaş*; să-mi arate actele şi dovezile potrivit cărora îşi îngăduie să mi se adreseze astfel". Şi lumea râde.

Un temnicer care ştia să scrie luă locul lui Barbone; pe acesta din urmă, Clelia îl văzu pe când ieşea, ştergându-şi cu batista mutra respingătoare, plină de sânge; ocăra de mama focului:

— Afurisitul ăsta de Fabricio, zbiera el, de mâna mea are să piară. Eu am să-i fiu gâde. Se oprise între fereastra biroului şi caleaşca generalului, ca să-l vadă pe arestat, şi îşi înteţise înjurăturile.

— Vezi-ţi de drum, îi spuse plutonierul; nu se cade să sudui astfel, în faţa domnişoarei.

Barbone întoarse capul să se uite în caleaşcă şi ochii săi îi întâlniră pe ai Cleliei, care scăpă un ţipăt de groază: în viaţa ei nu văzuse de aproape un chip omenesc atât de hâd şi o privire atât de răzbunătoare. „Îl va ucide pe Fabricio!" se înfioră ea. „Trebuie neapărat să-i dau de ştire lui don Cesare." Acesta era unchiul ei, unul din cei mai stimaţi preoţi din oraş; generalul Conti, fratele lui, obţinuse pentru dânsul postul de econom şi prim duhovnic al închisorii.

Generalul se urcă în trăsură.

— Vrei să te întorci acasă? o întrebă el pe fiica sa, ori mă aştepţi, poate cam mult, în curtea palatului? Trebuie să mă duc să dau de ştire suveranului de cele întâmplate.

Fabricio ieşi din birou, escortat de trei jandarmi, care-l conduceau spre celula ce i se repartizase. Clelia continua

să privească pe uşa trăsurii; întemniţatul trecea acuma prin dreptul ei. În clipa aceea, răspunzând întrebării generalului, Clelia spuse:

— Am să te urmez.

Fabricio, auzind vorbele acelea, rostite atât de aproape, ridică ochii şi întâlni privirea tinerei fete. Fu izbit de melancolia întipărită pe chipul ei. „Ce frumoasă e, se gândi dânsul, parcă şi mai frumoasă decât atunci când ne-am întâlnit lângă Como! Ce ochi adânci şi gânditori!... Lumea are dreptate s-o asemuie cu ducesa. Ce trăsături îngereşti!“ Barbone, fiorosul intendent, care nu se proţăpise acolo fără un gând anume, îi opri cu un semn pe cei trei jandarmi ce-l escortau pe Fabricio şi, ocolind caleaşca prin spate, ca să ajungă lângă cealaltă uşă, în dreptul căreia şedea generalul, spuse:

— Dat fiind că deţinutul s-a dedat la acte de violenţă în incinta cetăţuii, nu s-ar cuveni oare ca, în virtutea articolului 157 din regulament, să i se pună cătuşele pe trei zile?

— Du-te la dracu'! ţipă generalul, pe care arestarea aceasta îl încurca din cale-afară. Într-adevăr, trebuia să facă în aşa fel încât să nu-i mânie peste măsură nici pe ducesă şi nici pe conte, căci rămânea de văzut cum avea să primească Mosca toată această poveste. La urma urmei, omorârea unui Giletti era floare la ureche şi numai intrigile curţii izbutiseră să facă din ea un caz.

În timpul acelui scurt dialog, Fabricio se oprise, mândru, în mijlocul jandarmilor: avea, într-adevăr, înfăţişarea cea mai semeaţă şi mai neînfricată. Trăsăturile lui alese şi gingaşe şi zâmbetul dispreţuitor ce-i flutura pe buze făceau un încântător contrast cu mutrele grosolane ale jandarmilor care-l păzeau. Dar toate astea nu erau, ca să zicem aşa, decât partea exterioară a înfăţişării sale; era răpit de frumuseţea

cerească a Cleliei şi ochii îi trădau întreaga uimire. Fata rămăsese adâncită în gânduri, fără să-i dea prin minte să-şi tragă capul de la uşa trăsurii. El o salută zâmbind uşor şi în chipul cel mai respectuos; apoi, după o clipă de tăcere, îi spuse:

— Mi se pare, domnişoară, că am mai avut cinstea de a vă întâlni cândva, lângă un lac, dar şi atunci tot în tovărăşia jandarmilor.

Clelia roşi şi se fâstâci atât de tare, încât nici nu ştiu ce să răspundă. În clipa în care Fabricio i se adresase, ea tocmai se gândea, privindu-l: „Ce mândru pare, în mijlocul tuturor acestor necioplițI!“ Simţământul de milă adâncă şi aproape de duioşie care pusese stăpânire pe ea îi răpise prezența de spirit de care ar fi avut nevoie ca să poată spune ceva; dându-şi seama că tace, se înroşi şi mai tare. Dar, în clipa aceea, zăvoarele porții celei mari a cetățuii fură trase cu toată puterea: într-adevăr, caleaşca Excelenței Sale aştepta să iasă de mai bine de un minut. Sub boltă, zgomotul răsună atât de puternic, încât chiar dacă Clelia ar fi găsit ce să răspundă, Fabricio tot n-ar fi putut-o auzi.

În trăsură, care pornise în goana cailor, îndată ce trecuse de puntea mişcătoare, Clelia se gândea: „De bună seamă că i-am părut tare neroadă! Şi, deodată, adăugă: Şi nu numai neroadă; îşi va fi închipuit că am un suflet josnic, va fi crezut că nu-i răspund la salut, fiindcă el e întemnițatul, iar eu fiica guvernatorului.“

La gândul acesta, se simți cuprinsă de deznădejde, căci avea un suflet ales. „Ceea ce face ca purtarea mea să fie şi mai nevrednică, urmă Clelia în sinea ei, este faptul că, atunci când ne-am întâlnit pentru prima oară, *tot în tovărăşia jandarmilor*, cum zicea el, eu eram cea arestată şi dânsul cel care m-a ajutat, scoțându-mă dintr-o foarte mare

încurcătură... Da, trebuie să recunosc că purtarea mea este cum nu se poate mai urâtă: un amestec de grosolănie şi nerecunoştinţă. Sărmanul băiat! Acum, când a căzut năpasta pe capul lui, toţi au să fie răi cu dânsul! Parcă-l aud cum îmi spunea atunci: „O să vă mai amintiţi de numele meu la Parma?“ Cât m-o fi dispreţuind în clipa aceasta! Şi ar fi fost atât de uşor să-i spun o vorbă politicoasă! Da, trebuie să recunosc că purtarea mea faţă de el a fost îngrozitoare. În împrejurarea aceea, fără invitaţia plină de bunăvoinţă a mamei sale, în loc să călătoresc cu trăsura, ar fi trebuit să-i urmez pe jandarmi pe jos, prin praf sau, ceea ce ar fi fost şi mai rău, să mă cocoţ pe crupa unuia din caii călăriţi de dânşii, căci atunci tatăl meu era cel arestat şi eu cea fără de apărare! Da, purtarea mea depăşeşte, într-adevăr, orice închipuire. Şi cât trebuie să-l fi jignit, tocmai fiindcă el e mai simţitor decât altul! E o depărtare ca de la cer la pământ între înfăţişarea lui atât de aleasă şi purtarea mea! Câtă demnitate! Câtă stăpânire de sine! Aşa cum stătea în mijlocul josnicilor săi vrăjmaşi, părea un adevărat erou! Acum înţeleg dragostea ducesei: dacă într-o împrejurare atât de neplăcută şi care poate avea urmările cele mai groaznice, Fabricio s-a purtat astfel, cum trebuie să fie când e fericit!“

Caleaşca guvernatorului cetăţuii rămase mai bine de un ceas în curtea palatului, dar, cu toate acestea, când generalul coborî de la suveran, Cleliei nu i se păru că stătuse prea mult.

— Care e vrerea Alteţei Sale? întrebă ea.

— Din gură a spus: închisoare! dar din priviri: moartea!

— Moartea! Doamne sfinte! strigă Clelia.

— Ei, mai încet! se supără generalul; cine mă pune să stau de vorbă cu o copilă?

Între timp, Fabricio urca cele trei sute optzeci de trepte care duceau spre Turnul Farnese, noua închisoare clădită pe platforma turnului mare, la o înălțime nemaipomenită. Nu cugetă nicio singură clipă, în mod limpede, la marea schimbare care se petrecuse în viața lui. „Ce ochi adânci! se gândea el. Și cât de grăitori! Ce milă nesfârșită se oglindea într-înșii! Păreau a spune: viața e țesută din atâtea nenorociri! Nu te lăsa copleșit de tot ceea ce ți se întâmplă! Oare nu pentru a fi nefericiți ne aflăm cu toții pe lumea aceasta? Privirea ei nu s-a dezlipit de mine nici când a pornit trăsura pe sub boltă, cu atâta huiet!"

Fabricio uitase cu desăvârșire să fie nefericit.

Clelia își urmă părintele prin câteva saloane; la începutul serii, nimeni nu aflase încă vestea arestării marelui vinovat, cum aveau să-i spună curtenii peste două ceasuri amărâtului și nechibzuitului tânăr.

În seara aceea, lumea băgă de seamă că Clelia era mai însuflețită ca de obicei; și tocmai însuflețirea, participarea la viața înconjurătoare era ceea ce lipsea îndeosebi acestei fete frumoase. Când îi comparau frumusețea cu a ducesei, felul acesta al ei de a nu se arăta tulburată de nimic, de a fi întrucâtva deasupra tuturor lucrurilor, făcea ca balanța sa încline în favoarea rivalei sale. În Anglia sau în Franța, țări ale deșertăciunii, de bună seamă că lumea ar fi fost cu totul de altă părere. Clelia Conti era o fată cam prea slăbuță: ai fi putut-o asemui cu acele frumoase chipuri zugrăvite de Guido[1]; nu vom ascunde că, potrivit canoanelor frumuseții grecești, i s-ar fi putut imputa că avea trăsăturile obrazului puțin prea apăsate: de pildă, buzele ei, atât de gingaș arcuite, erau un pic prea pline.

[1] Guido Reni (1575–1642): pictor italian; picturile sale se caracterizează prin grație, expresivitate și colorit (*n.tr.*)

Minunata raritate a acestui chip, care îmbina atât de măiestrit suava nevinovăție cu expresia cerească a celei mai alese simțiri, consta în aceea că, fiind de o frumusețe desăvârșită, nu semăna nicidecum cu un cap de statuie greacă. În schimb, ducesa aducea cam prea mult cu tipul cunoscut al frumuseții ideale, iar capul ei, cu adevărat lombard, amintea de zâmbetul voluptuos și de privirea blândă și visătoare a frumoaselor *Irodiade* ale lui Leonardo da Vinci. Pe cât era ducesa de sprințară și de sclipitoare prin inteligența ei vie și ageră, pe cât se înflăcăra, dacă se poate spune, pentru toate subiectele pe care firul discuției le aducea în fața ochilor ei, pe atât Clelia se arăta de domoală și greu de stârnit, fie din dispreț față de tot ce o înconjura, fie din dor pentru vreun vis tainic. Multă vreme se crezuse că are să sfârșească prin a îmbrățișa viața monahală. La cei douăzeci de ani ai săi, mergea la bal în silă și, dacă se lăsa dusă de tatăl ei, o făcea numai și numai ca să nu-i iasă din voie și să nu dăuneze intereselor lui ambițioase.

Generalul, fire josnică, își spunea adesea: „Înseamnă că, deși cerul m-a blagoslovit cu cea mai frumoasă și mai cuminte fată dintre statele suveranului nostru, îmi va fi cu neputință să trag vreun folos pentru cariera mea! Sunt mult prea singur în viață, n-o am decât pe ea; îmi trebuie neapărat o familie care să mă susțină în lumea mare și care să-mi deschidă un anumit număr de saloane, unde însușirile mele și mai ales capacitatea mea profesională să fie o bază sigură, independentă de fluctuațiile politice. Cu toate acestea, fata mea atât de frumoasă, de cuminte, de cucernică, se încruntă îndată ce un tânăr cu o situație bună la curte încearcă să-i fie pe plac. Cum l-a trimis la plimbare, se înveselește și o văd aproape zglobie... până ce vreun alt pretendent își încearcă iarăși norocul. Cel mai

frumos bărbat de la curte, contele Baldi, i-a cerut mâna, dar a fost respins; acum i-a luat locul marchizul Crescenzi, omul cel mai bogat din statele Alteței Sale, dar ea o ține morțiș că lângă el ar fi nefericită."

„Nu încape îndoială, își spunea alteori generalul, că ochii fiicei mele sunt mai frumoși decât ai ducesei, mai ales uneori, bineînțeles foarte rar, când au o căutătură mai adâncă; dar, vorba e: când vezi în ochii ei această minunată căutătură? Niciodată într-un salon unde i-ar sta atât de bine, ci numai când e singură cu mine, la plimbare de pildă, unde e în stare să se lase înduioșată de nenorocirea cine știe cărui schilod. Păstrează-ți privirea asta sublimă, o rog eu uneori, pentru saloanele unde ne vom duce astă-seară. Ți-ai găsit! Îndată ce se înduplecă să mă urmeze în lumea mare, chipul ei frumos și neprihănit capătă o expresie rece și puțin îmbietoare, de fiică supusă." După cum se vede, generalul nu-și cruța nicio încercare de a-și găsi un ginere potrivit, dar ceea ce spunea era adevărat.

Curtenii, care nu au ce vedea înlăuntrul sufletului lor, iau aminte la toate câte se petrec în jur: ei băgaseră de seamă că ducesei îi plăcea să se oprească lângă Clelia și să o facă să vorbească, mai ales în zilele în care fata nu avea puterea să se smulgă din visările ei dragi ca să se prefacă atrasă de lucrurile din preajmă. Părul Cleliei, de un blond cenușiu, îi contura cu multă gingășie obrajii delicați, puțin prea palizi. Un spirit pătrunzător, văzându-i numai fruntea, și-ar fi putut da seama că înfățișarea ei atât de mândră și mersul atât de lin, mai presus de grațiile ieftine, izvorau dintr-o adâncă necunoaștere a tot ce e grosolan. Era în ea o lipsă, și nu neputința de a avea tragere de inimă pentru ceva. De când tatăl ei fusese numit guvernatorul cetățuii și se mutaseră în locuința aceea aflată la o înălțime atât de mare, Clelia se simțea fericită sau cel puțin scutită

de necazuri. Numărul îngrozitor de trepte pe care trebuia să le sui ca să ajungi la acest palat al guvernatorului, cocoțat pe platforma imensului turn, îndepărta pe vizitatorii plicticoși, lăsându-i Cleliei răgazul să se bucure de libertatea sihăstriei; acesta şi era întrucâtva idealul de fericire spre care tinsese odată, când voise să se îndrepte spre viața de călugărie. Căci era cuprinsă de o adevărată groază la gândul că scumpa ei singurătate şi gândurile-i cele mai tainice puteau depinde de bunul plac al vreunui tânăr, căruia calitatea de soț i-ar fi îngăduit să-i tulbure lumea ei ascunsă. Iar dacă această singurătate nu-i dăruia fericirea deplină, ea o apăra, cel puțin, de loviturile prea dureroase.

În ziua în care Fabricio fu condus la fortăreață, ducesa o întâlni pe Clelia la serata contelui Zurla, ministrul de Interne; toată lumea făcea cerc în jurul lor. În seara aceea, frumusețea Cleliei o întrecea pe a ducesei. Ochii tinerei fete aveau o căutătură atât de stranie şi de adâncă, încât aproape că citeai într-înşii mai mult chiar decât s-ar fi cuvenit: era în ei şi milă, şi revoltă, şi mânie. Voia bună şi vorbele scăpărătoare ale doamnei Sanseverina păreau s-o împingă uneori pe Clelia până la limitele suferinței. „Cum are să mai plângă şi cum are să mai geamă biata femeie, îşi zicea ea, când are să afle că iubitul ei, tânărul acela cu o inimă atât de nobilă şi cu o înfățişare atât de aleasă, a fost azvârlit în închisoare! Şi privirile suveranului, care îl sortesc morții! O, putere absolută, când vei înceta oare să mai apeşi pe grumajii Italiei? O, suflete venale şi josnice! Iar eu, fiică de temnicer! Iată că, nerăspunzându-i lui Fabricio, am dovedit că nu-mi dezmint această atât de nobilă însuşire! Lui Fabricio, care altădată a fost binefăcătorul meu! Oare ce-o fi gândind despre mine în clipa aceasta, singur cu opaițul, în temnița lui?“ Şi, în

disperarea ei, Clelia arunca priviri pline de silă asupra minunatelor lumini din saloanele ministrului de Interne.

„Nicicând nu şi-au vorbit cu atâta însufleţire şi în acelaşi timp cu un aer atât de apropiat, îşi spuneau curtenii, făcând roată în jurul celor două femei frumoase şi admirate, şi căutând să se amestece în vorba lor. Oare ducesa, care caută întotdeauna să zădărnicească duşmăniile stârnite de prim-ministru, să fi pus la cale căsătoria Cleliei cu cine ştie ce om cu vază?“ Presupunerea aceasta era întărită de un lucru pe care curtenii nu apucaseră să-l vadă până atunci: ochii fetei erau mai aprinşi, ba, dacă se poate spune, mai pătimaşi chiar decât cei ai frumoasei ducese. La rândul ei, ducesa era mirată şi încântată de farmecele neaşteptate pe care le descoperea în fata aceea singuratică. De o oră încheiată, o urmărea cu o plăcere rar întâlnită la vederea unei rivale. „Ce-o fi oare eu dânsa? se întreba ducesa; niciodată n-a fost mai frumoasă şi mai înduioşătoare: să fi simţit inima ei primul fior?...Dar, dacă e aşa, înseamnă că e o dragoste nefericită, căci, dincolo de însufleţirea aceasta atât ele nouă, citesc o amărăciune adâncă... E drept că dragostea nefericită se ascunde! Poate încearcă să recâştige vreun necredincios, prin succesele ei în lume?“ Şi ducesa îi privea cu luare-aminte pe tinerii din jur. Dar nu vedea nicăieri vreo înfăţişare mai aparte: aceleaşi şi aceleaşi mutre neghioabe şi pline de sine. „Şi totuşi, e ceva la mijloc, îşi spuse în cele din urmă ducesa cu necaz, văzând că nu poate ghici. Oare mă înşel sau Clelia se uită la mine lung, ca şi cum aş stârni în ea o curiozitate cu totul nouă? Să fie urmarea unei porunci a tatălui ei, curteanul acesta respingător? Credeam că sufletul ei tânăr şi ales nu e în stare să se înjosească pentru interese băneşti. Să aibă oare generalul Fabio Conti vreun lucru însemnat de cerut contelui?“

Către orele zece, un prieten de-al ducesei se apropie şi

îi şopti ceva la ureche; ducesa se făcu albă ca varul; Clelia îi luă mâna şi îndrăzni să i-o strângă.

— Îţi mulţumesc. Acum am înţeles... Ai un suflet ales! îi spuse ducesa, căutând să se stăpânească şi izbutind, cu mare greutate, să rostească aceste puţine cuvinte. Mulţumi prin nenumărate zâmbete stăpânei casei, care se ridică s-o conducă până la uşa ultimului salon: era o cinste rezervată doar prinţeselor de sânge şi care o făcu pe ducesă să simtă cu şi mai multă usturime situaţia în care se afla. De aceea îi şi adresă atâtea zâmbete contesei Zurla, dar fără să poată, în ciuda celor mai disperate încercări, să rostească niciun singur cuvânt.

Ochii Cleliei se umplură de lacrimi văzând-o cum trece prin saloanele acelea înţesate de tot ce era mai strălucit în Parma. „Ce se va face biata femeie, se gândea ea, când va rămâne singură în trăsură? Ar fi discret din partea mea să-i propun s-o însoţesc... şi nu îndrăznesc. Ce mângâiere ar fi pentru sărmanul întemniţat, care acum trebuie să zacă în cine ştie ce groaznică hrubă, singur cu opaiţul lui, dacă ar şti cât este de iubit! Cumplită trebuie să fie singurătatea în care l-au azvârlit! Şi noi, care ne răsfăţăm aici, în saloanele astea sclipitoare! Ce lucru cumplit! Oare cum aş putea face să-i ajungă un bileţel? Doamne, ar însemna să-mi trădez tatăl; situaţia, lui e atât de şubredă, încolţit cum este între cele două partide! Ce se va alege de el, dacă se expune urii necruţătoare a ducesei, care dispune cum vrea de voinţa prim-ministrului, stăpânul pe trei sferturi al tuturor treburilor? Pe de altă parte, principele se interesează foarte îndeaproape de tot ce se petrece în fortăreaţă şi cu el nu e de glumit: frica îl face fioros... Oricum, Fabricio (Clelia nu mai spunea domnul del Dongo) e într-o situaţie mult mai de plâns!... La el e vorba de cu totul altceva decât de

primejdia de a pierde un post bine plătit!... Şi ducesa la fel!... Ce patimă cumplită şi iubirea!... Şi totuşi, toţi aceşti mincinoşi din lumea mare vorbesc despre ea ca de un izvor de fericire! Iar femeile bătrâne sunt compătimite fiindcă nu mai pot simţi sau trezi dragostea!... N-am să uit niciodată ceea ce am văzut: ce schimbare uimitoare! Ochii ducesei, atât de frumoşi, de luminoşi, s-au întunecat, s-au stins parcă la auzul cumplitei veşti pe care i-a dat-o marchizul N***!... Cât de mult trebuie să merite Fabricio o asemenea iubire!..."

Pe când stătea adâncită în aceste cugetări posomorâte, vorbele măgulitoare care continuau să o învăluie îi părură Cleliei mai neplăcute ca oricând. Pentru a mai scăpa de ele, se apropie de o fereastră deschisă, pe jumătate acoperită cu o perdea de tafta; nădăjduia că nimeni nu va îndrăzni să o urmeze în locul acela de refugiu. Fereastra da spre o mică grădiniţă de portocali, deasupra căreia, în fiece iarnă, era nevoie să se pună un acoperiş. Clelia sorbea cu nesaţ mireasma îmbălsămată, care parcă îi mai împăca sufletul... „E drept că înfăţişarea lui mi s-a părut cât se poate de aleasă, se gândi ea; dar să inspire o asemenea iubire pătimaşă unei femei atât de deosebite!... ducesei, care a avut cinstea să refuze omagiile principelui şi care, dacă s-ar fi lăsat înduplecată, ar fi fost regina Parmei!... Tata zicea că suveranul o iubea atât de mult, încât, dacă ar fi fost vreodată liber să o facă, ar fi fost chiar în stare să se căsătorească cu ea!... Dar ea îl iubeşte pe Fabricio şi încă de multă vreme! Căci sunt peste cinci ani de când i-am întâlnit împreună pe malul lacului Como!... Da, sunt cinci ani, îşi repetă ea după o clipă de gândire, încă de pe atunci, când atâtea treceau neobservate prin faţa ochilor mei de copil, am fost izbită de lucrul acesta. Şi ce mult păreau să-l admire şi ea, şi marchiza!..."

Clelia băgă de seamă cu mulțumire că niciunul din tinerii care îi dăduseră târcoale nu îndrăznea să se apropie de fereastră. Unui dintre ei, marchizul Crescenzi, făcuse câțiva pași într-acolo, dar se răzgândise și se oprise lângă o masă de joc. „Cel puțin dacă în fața ferestruicii mele de acasă, singura care are puțină umbră, aș avea niște portocali la fel de minunați, gândurile mi-ar fi poate mai puțin posomorâte; dar singura perspectivă pe care o am sunt uriașele blocuri de piatră ale Turnului Farnese!... Doamne, strigă ea deodată, tresărind, te pomenești că acolo l-au dus! Trebuie neapărat să vorbesc cu don Cesare! El se lasă mai ușor înduplecat decât generalul. Tata nu-mi va spune, de bună seamă, nimic, dar, în schimb, voi afla totul de la don Cesare... Bine că am bani: am să-mi cumpăr niște portocali pe care am să-i pun în fața ferestrei, sub cușca păsărilor; în felul acesta, nu voi mai avea mereu sub ochi zidul acela gros al Turnului Farnese. Acum îl voi urî și mai tare, când știu că ascunde, departe de lumina zilei, un om pe care îl cunosc!... Căci îl cunosc, l-am văzut de trei ori: o dată la curte, la balul dat în cinstea zilei de naștere a principesei; azi, încolțit de trei jandarmi, când fiorosul Barbone făcea în fel și chip ca să-i pună cătușe și, în sfârșit, atunci, lângă lacul Como... Da, au trecut cinci ani! Mare ștrengar mai părea pe vremea aceea! Cum se mai uita la jandarmi și ce priviri pline de înțeles îi mai aruncau mama și mătușa lui! Sunt sigură că aveau în ziua aceea o taină anume, un lucru știut numai de ei; atunci îmi închipuiam că și el se teme de jandarmi... Și Clelia tresări. Doamne, ce neștiutoare eram! De bună seamă că încă de pe atunci ducesa ținea la dânsul într-un anume fel... Cum ne-a mai înveselit pe toate trei, puțin mai târziu, când doamnele, cu toate gândurile care le frământau, s-au mai obișnuit cu prezența

unei străine!... Şi eu care, în astă-seară, n-am fost în stare nici măcar să-i răspund la cuvintele pe care mi le-a spus!... O, neştiinţă, o, sfiiciune! Ce mult vă asemănaţi uneori cu tot ce e mai nevrednic! Deşi am douăzeci de ani trecuţi, am rămas aceeaşi.... Aveam dreptate să mă gândesc să intru la mănăstire; de bună seamă că sunt făcută pentru o viaţă de singurătate! „Se poartă ca o adevărată fiică de temnicer!" îşi va fi zis. Acum mă disprețuieşte şi, îndată ce va putea să-i scrie ducesei, îi va povesti lipsa mea de suflet; iar ducesa mă va crede o fățarnică, fiindcă, oricum, astă-seară şi-a putut închipui că o compătimesc din toată inima pentru nenorocirea ce i s-a întâmplat."

Clelia simţi că cineva se apropie cu intenţia vădită de a se sprijini, alături de ea, de rezemătoarea de fier a ferestrei; se supără, deşi ştia că n-are dreptate; dar visurile din care era smulsă erau şi ele o mângâiere! „Iată un nepoftit pe care am să-l învăţ minte!" îşi zise ea, întorcând semeaţă capul. Când colo, dădu cu ochii de mutra sfioasă a arhiepiscopului, care se apropia tiptil, cu paşi măsuraţi. „Preasfîntul nu ştie ce se cuvine şi ce nu, gândi Clelia; ce nevoie are să vină să tulbure visarea unei sărmane fete? Liniştea mea e singurul meu bun." Se pregătea să-l salute cu respect, dar cam de sus, când îl auzi spunându-i:

— Domnişoară, ai auzit vestea cea groaznică?

Ochii fetei îşi schimbară pe loc căutătura; dar, potrivit învăţămintelor tatălui ei, pe care le auzise de sute de ori, răspunse cu o prefăcută neştiinţă, pe care însă o dezicea graiul ochilor:

— Nu ştiu nimic, *monsignore*.

— Primul meu mare vicar, sărmanul Fabricio del Dongo, care e vinovat pe cât sunt eu de moartea tâlharului de Giletti, a fost răpit de la Bologna, unde trăia sub numele de Giuseppe Bossi, şi închis la voi, în cetăţuie;

l-au adus *legat în lanțuri*, chiar în trăsura în care se afla. Un soi de temnicer, pe nume Barbone, care a fost cândva grațiat, după ce şi-a ucis propriul frate, a vrut să-i arate lui Fabricio ura lua personala; dar tânărul meu prieten nu e el om să rabde o jignire. Și-a doborât pe loc nevolnicul adversar, drept care a a fost dus într-un beci, la douăzeci de picioare sub pământ şi, bineînțeles, cu cătuşe.

— Nu, nu cu cătuşe.

— Aha, vasăzică ştii! strigă arhiepiscopul, şi trăsăturile feței lui îşi pierdură expresia de adâncă deznădejde pe care o avuseseră la început. Dar cum, dintr-o clipă în alta, se poate apropia de fereastra aceasta cineva care să ne stinghereasc㠄, am să te rog, înainte de toate, un lucru: vrei să fii atât de bună să-i înmânezi lui don Cesare inelul pastoral?

Clelia luă inelul, dar nu ştiu unde să-l pună, ca nu cumva sa-l piardă.

— Pune-l pe degetul cel mare, îi spuse arhiepiscopul, şi i-l puse chiar el pe deget. Pot să mă bizui că i-l dai?

— Da, *monsignore*.

— Pot să-ți mai cer ceva? Să păstrezi cea mai desăvârşită taină asupra celor ce-ți voi spune, chiar dacă nu vei găsi cu cale sa-mi îndeplineşti rugămintea.

— Bineînțeles, *monsignore*, răspunse fata, speriată de înfățişarea încruntată pe care şi-o luase deodată bătrânul... Preacinstitul nostru arhiepiscop, adăugă ea, nu poate să-mi poruncească decât ceva demn de el şi de mine.

— Spune-i lui don Cesare că îi dau în grijă pe fiul meu adoptiv: ştiu că zbirii care l-au răpit nu i-au lăsat timp să-şi ia cartea de rugăciuni. Îl rog pe don Cesare să i-o dea pe a lui şi, dacă binevoieşte, să trimită mâine pe cineva la arhiepiscopie, ca să-i dăruiesc o altă carte în locul celei pe care i-o va fi dat-o lui Fabricio. Rog, de asemenea, pe don

Cesare, să-i dea domnului del Dongo inelul pe care în clipa aceasta îl poartă o mână atât de frumoasă. Arhiepiscopul fu întrerupt de generalul Fabio Conti, care venise să-şi ia fata, ca s-o ducă la trăsură. Urmară câteva clipe de conversaţie, nu lipsite de dibăcie din partea prelatului. Fără să cunoască măcar numele întemniţatului, acesta făcu în aşa fel ca firul discuţiei să-i dea prilejul de a rosti anumite maxime morale şi politice, ca, de pildă: „Sunt momente de criză în viaţa unei curţi care hotărăsc pentru multă vreme soarta personajelor celor mai cu vază; ar fi o mare nechibzuinţă să preschimbi în *ură personală* o stare de dizgraţie politică, prin care se vădeşte de multe ori simpla urmare a unor poziţii opuse." Şi arhiepiscopul, lăsându-se oarecum târât de amărăciunea pe care i-o pricinuia o arestare atât de neaşteptată, merse până acolo încât afirmă că în viaţă e firesc să-ţi păstrezi o situaţie bună, dar că e de-a dreptul nesăbuinţă să săvârşeşti anumite lucruri care nu se iartă şi care ţi-ar atrage pentru mai târziu ura cea mai necruţătoare.

Rămas în caleaşcă singur cu fiica lui, generalul spuse:

— Astea sunt curate ameninţări... Auzi, să mă ameninţe pe mine!

În cele douăzeci de minute ce urmară, tatăl şi fiica nu mai schimbară nicio vorbă.

Primind inelul pastoral al arhiepiscopului, Clelia îşi făgăduise să-i vorbească părintelui ei despre micul serviciu pe care i-l ceruse prelatul. Dar, la auzul cuvântului ameninţări, rostit cu mânie, înţelese că tatăl ei ar fi oprit-o să se achite de sarcina pe care şi-o luase; continuă să acopere cu mâna strângă inelul, strângându-l într-o pornire fierbinte. Cât ţinu drumul de la ministrul de Interne la cetăţuie, se întrebă dacă, tăcând, nu săvârşea o greşeală de neiertat faţă de tatăl ei. Era foarte cucernică,

foarte sperioasă, şi inima ei, de obicei atât de liniştită, bătea acum neobişnuit de tare. În cele din urmă, strigătul: *Cine-i?* al santinelei care veghea îndărătul fortificaţiei de deasupra porţii răsună la apropierea trăsurii, mai înainte ca fata să fi găsit vorbele prin care şi-ar fi putut îndupleca tatăl să nu refuze, căci tare se temea că va fi refuzată! Pe când urca cele trei sute şaizeci de trepte care duceau la palatul guvernatorului, Clelia continuă să caute, dar nu găsi în niciun fel cum să-i spună.

Se grăbi să-i vorbească unchiului ei, care o certă şi nici nu vru să audă de vreun amestec în această poveste.

CAPITOLUL AL ŞAISPREZECELEA

— Acum să vezi! strigă generalul, zărindu-l pe fratele său, don Cesare: o sută de mii de galbeni are să cheltuiască ducesa ca să-şi râdă de mine şi să-l scape pe deţinut!

Deocamdată însă, suntem nevoiţi să-l lăsăm pe Fabricio în închisoarea lui din vârful cetăţuii Parmei; e bine păzit şi-l vom regăsi acolo ceva mai târziu, poate puţin schimbat. Ne vom ocupa, înainte de toate, de curtea Parmei, unde intrigile cele mai încâlcite şi mai ales impulsurile pătimaşe ale unei femei nefericite sunt pe cale să hotărască soarta lui. Urcând cele trei sute nouăzeci de trepte ale temniţei sale din Turnul Farnese, aflat sub directa supraveghere a guvernatorului, Fabricio, care se temuse atât de mult de clipa aceasta, îşi dădu seama că nici nu avea timp să cugete la nenorocirea lui.

Întorcîndu-se acasă de la serata contelui Zurla, ducesa îşi îndepărtă cu un semn cameristele, apoi căzu pe pat, îmbrăcată cum era: „Fabricio, strigă ea cu glas tare, este în mâinile duşmanilor lui şi poate că din pricina mea va fi otrăvit!“ Cum să zugrăvim disperarea ce o cuprinse în urma acestei expuneri de situaţie, pe femeia aceasta atât de puţin chibzuită, atât de robită de prima impresie şi care, fără să şi-o mărturisească nici sieşi, era îndrăgostită

nebuneşte de tânărul întemniţat? Urmară ţipete sugrumate, izbucniri de furie oarbă, zvârcoliri, dar nicio lacrimă. Îşi îndepărtase cameristele crezând că, de îndată ce va rămâne singură, va izbucni în hohote de plâns; dar lacrimile, această primă uşurare a marilor dureri, îi lipseau cu desăvârşire. Mânia, revolta, gândul inferiorităţii în care se găsea faţă de principe stăpâneau prea mult în clipa aceea sufletul ei mândru.

„Ce umilită sunt! gemea ea în fiece clipă; şi nu le ajunge că mă calcă în picioare, dar primejduiesc şi viaţa lui Fabricio! Şi eu să nu mă răzbun?! Ia stai, principe! Vrei să mă zdrobeşti? Fie, e în puterea ta! În schimb, eu am să te ucid! Numai că, sărmane Fabricio, răzbunarea mea ar putea să nu-ţi mai folosească la nimic! Doamne, câtă deosebire între ziua de azi şi cea în care am vrut să plec din Parma! Şi totuşi, atunci mă socoteam nefericită... Cât eram de oarbă! Voiam doar să curm deprinderile unei vieţi plăcute; dar, vai, fără să ştiu, mă amestecam într-o poveste care avea să-mi hotărască soarta pentru totdeauna. Dacă ticăloasele sale obiceiuri de curtean linguşitor nu l-ar fi făcut pe conte să suprime cuvintele *nedreaptă procedură* din acea blestemată scrisoare pe care mi-o acordase ambiţia principelui, astăzi am fi fost salvaţi. Avusesem norocul, mai mult decât îndemânarea, să-i zgândăr amorul propriu în privinţa iubitei sale capitale, Parma... Pe-tunci ameninţam eu cu plecarea, pe-atunci eram liberă! O, Doamne! acum sunt roabă! Iată-mă ţintuită în această scârboasă mocirlă, în timp ce Fabricio zace în lanţuri la cetăţuie, cetăţuia aceea care, pentru atâţia oameni aleşi, a fost anticamera morţii! Iar acum nu-l mai pot ţine pe tigrul acesta cu botul pe labe, prin ameninţarea că îi părăsesc vizuina!

E prea deştept să nu fi înţeles că niciodată n-am să mă depărtez de acest turn blestemat, unde zace în lanţuri inima

mea. Acum, din pricina mândriei lui rănite, poate fi apucat de toanele cele mai ciudate; strania lor cruzime n-ar face decât să aţâţe şi mai mult uimitoarea lui ambiţie. Dacă începe din nou cu vechile şi nesăratele lui vorbe curtenitoare, dacă îmi spune, de pildă: „Primiţi omagiile sclavului dumneavoastră, sau Fabricio moare...“ atunci... voi face ca în străvechea poveste a Iuditei... Numai că, dacă pentru mine acest lucru ar fi o sinucidere, pentru Fabricio ar însemna un asasinat; căci nătărul de principe moştenitor şi cu Rassi, acel gâde nemernic, l-ar spânzura drept complicele meu.“

Ducesa începu să geamă; dilema aceasta, din care nu vedea niciun mijloc de ieşire, îi sfâşia inima chinuită. Mintea ei rătăcită nu mai întrezărea nicio scăpare în viitor. Timp de zece minute, se zbătu ca scoasă din minţi; în cele din urmă, un somn de plumb înlocui, pentru câteva clipe, starea îngrozitoare în care se afla; era sleită de puteri. După câteva minute, se trezi tresărind şi se pomeni şezând în pat; visase că, de faţă cu ea, principele voise să-i taie capul lui Fabricio. Câte priviri rătăcite nu azvârli în jurul ei ducesa! Când, în cele din urmă, se dumiri că nu-i avea înaintea ochilor nici pe suveran, nici pe Fabricio, se prăbuşi din nou pe pat, gata să leşine. Era atât de sfârşită, încât nici nu avea putere să se mişte. „Doamne, dacă aş putea să mor! îşi spuse ea... Dar ce laşitate! Să-l părăsesc eu pe Fabricio la ananghie! Încep s-o iau razna... Ia hai să privim lucrurile aşa cum sunt; să ne înfăţişăm cu sânge-rece situaţia înfiorătoare în care m-am băgat parcă dinadins... Cumplită nechibzuinţă! Să vin de bunăvoie la curtea unui principe absolut! Un tiran care îşi cunoaşte toate victimele! Fiece privire a lor îi pare o sfidare pentru puterea sa. Din păcate, nici contele şi nici eu nu ne-am dat seama de toate astea, când am părăsit

Milanul. Îmi închipuiam că am să aflu aici viaţa încântătoare a unei curţi vesele şi plăcute; o curte de mâna a doua, ce-i drept, dar una care să amintească întrucâtva de minunata vreme a prinţului Eugen!

Nu-mi închipuiam nici pe departe ce înseamnă autoritatea unui despot, care îşi cunoaşte din vedere toţi supuşii. Forma exterioară a despotismului e aceeaşi ca şi a celorlalte forme de guvernământ: există, de pildă, judecători, dar de felul lui Rassi; fiarei acesteia nu i s-ar părea nefiresc să-l spânzure pe propriul său tată, dacă stăpânul său i-ar porunci-o... Ar zice că-şi face datoria... Ce-ar fi să-l mituiesc pe Rassi? Nefericita de mine! Cu ce? Ce-aş putea să-i propun? O sută de mii de franci? Lumea spune că, după ultima lovitură de pumnal, de care, în mânia sa faţă de această nefericită ţară, cerul l-a scăpat pe principe, acesta i-ar fi trimis o casetă cu zece mii de galbeni! Prin urmare, ce sumă de bani ar mai putea să poftească? Sufletul acesta murdar, care în viaţa lui n-a întâlnit în privirile oamenilor decât disprețul, cunoaşte acum plăcerea de a citi în ele teama şi chiar respectul; poate oricând să ajungă ministru al Poliţiei; de ce nu? Atunci, trei sferturi din locuitorii ţării vor fi curtenii săi preaplecaţi şi vor tremura înaintea lui, umilindu-se aşa cum se umileşte el în faţa suveranului.

De vreme ce tot nu pot să fug din ţara asta blestemată, trebuie să-i fiu de folos lui Fabricio. Dacă aş trăi retrasă, singură şi deznădăjduită, ce-aş mai putea face pentru el? Haide, urneşte-te, femeie nefericită; fă-ţi datoria; arată-te în lume, prefă-te că nu te mai gândeşti la Fabricio... Să mă prefac că te-am uitat, dragul de tine!“

Şi zicând acestea, ducesa izbucni în plâns; în sfârşit, putea să plângă. După ce îşi îngădui o oră de slăbiciune omenească, simţi un pic de alinare, văzând că gândurile

încep să i se lumineze. „De-aş avea covorul fermecat, îşi spuse ea, să-l răpesc pe Fabricio din cetăţuie şi să fug cu el într-o ţară fericită, unde să nu putem fi urmăriţi – la Paris, de pildă. La început, am trăi cu cei o mie două sute de franci pe care omul de afaceri al tatălui său mi-i trimite cu o regularitate atât de plăcută. Aş mai putea face rost de o sută de mii de franci, adunând laolaltă rămăşiţele fostei mele averi!“ Şi ducesa trăi câteva clipe de farmec nespus, închipuindu-şi, în toate amănuntele, viaţa pe care ar duce-o la trei sute de leghe de Parma. „Fabricio ar putea intra în armată, sub un nume de împrumut... Făcând parte dintr-unul din acele regimente de francezi de treabă, tânărul Valserra şi-ar câştiga o faimă binemeritată şi ar fi fericit.“

Aceste dulci închipuiri făcură să se ivească un al doilea rând de lacrimi în ochii ducesei, dar de data asta erau lacrimi blânde, duioase. Fericirea exista, aşadar, undeva! Starea aceasta de visare ţinu mult; sărmana femeie amâna cu groază clipa în care avea să se întoarcă la cumplita realitate a situaţiei prezente. În cele din urmă, când zorile începură să tivească cu un nimb alburiu creştetul copacilor din grădină, ducesa făcu o sforţare supraomenească.

„În câteva ceasuri, îşi spuse ea, voi fi pe câmpul de luptă; va trebui să iau măsuri, căci, dacă mi se întâmplă ceva neplăcut, dacă principele se apucă să-mi vorbească despre Fabricio, nu sunt încredinţată că îmi voi putea păstra tot sângele-rece. Trebuie, aşadar, să iau anumite hotărâri acum şi fără întârziere.

Dacă sunt declarată criminală de stat, Rassi confiscă tot ce se află în acest palat; în prima zi a acestei luni, contele şi cu mine am ars, potrivit obiceiului, toate hârtiile pe care poliţia ar fi putut să le folosească – şi

culmea e că el este ministrul Poliției! Mai am la mine trei diamante de preț: chiar mâine Fulgenzio, fostul meu barcagiu de la Grianta, va pleca la Geneva să mi le pună la adăpost. Şi dacă Fabricio va scăpa vreodată din închisoare (ajută-mi, Doamne, să scape! şi îşi făcu semnul crucii), dat fiind că marchizul del Dongo, în nemăsurata lui laşitate, ar socoti că face un păcat trimițând pâine unui om urmărit de un principe legitim, va găsi cel puțin diamantele mele şi astfel va avea ce mânca.

Apoi, trebuie să mă despart de conte... căci mi-ar fi cu neputință să mai rămân cu dânsul între patru ochi, după toate cele întâmplate. Sărmanul de el! Nu-i om rău, dimpotrivă; dar e slab. Sufletul lui mic nu-i la înălțimea alor noastre. Sărmane Fabricio! De ce nu poți fi aici cu mine, măcar o singură clipă, să ne sfătuim asupra primejdiilor ce ne amenință?

Prudența tipicară a contelui mi-ar încurca toate socotelile, iar pe de altă parte, nu trebuie să-l târăsc după mine la pierzanie... Căci nu văd de ce ambiția acestui principe tiran nu m-ar azvârli şi pe mine în închisoare, sub cuvânt că aş fi conspirat... Ce poate fi mai uşor de dovedit? Dacă ar fi să mă trimită şi pe mine la cetățuie şi dacă aş putea, cu bani grei, să-i vorbesc lui Fabricio, fie chiar şi o singură clipă, cu cât curaj am merge apoi împreună la moarte! Dar ajunge cu gândurile astea nebuneşti. De bună seamă, Rassi l-ar sfătui pe principe să scape de mine prin otravă, fiindcă trecerea mea pe străzi, urcată într-o căruță, ar putea să zdruncine simțirea preaiubiților lui concetățeni... Poftim, iar mă las furată de închipuire! Fie-mi iertată nebunia, mie, sărmană femeie a cărei soartă adevărată este atât de amară! Dacă mă gândesc bine, Alteța Sa nu mă va trimite la moarte; dar ce poate fi mai uşor pentru el decât să mă azvârle în

închisoare şi să mă lase să zac acolo? Apoi va pune pe cineva să ascundă, în vreun ungher al palatului meu, fel defel de hârtii compromițătoare, cum s-a întâmplat cu bietul L... După care, vor fi de ajuns trei judecători, nu chiar dintre cei mai ticăloşi, de vreme ce vor fi destule aşa-zise piese doveditoare, împreună cu o duzină de martori mincinoşi. Şi astfel, voi putea fi condamnată la moarte pentru vina de a fi conspirat; iar principele, în nemărginita lui milostivire, ținând seama de faptul că altădată am avut cinstea de a fi primită la curtea lui, îmi va preschimba pedeapsa în zece ani de temniță. Numai că, pentru a nu mă dezice de firea mea cea aprigă, care i-a făcut pe marchiza Raversi şi pe ceilalți duşmani ai mei să spună atâtea nerozii, voi lua, foarte frumos, otravă. Iar lumea va avea bunătatea să o creadă; deşi aş putea pune prinsoare că numitul Rassi va veni chiar el în celula mea să-mi aducă din partea suveranului, curtenitor ca întotdeauna, o sticluță cu stricnină sau opiu de Perugia.

Da, va trebui să mă despart de conte, şi încă în aşa fel încât s-o ştie toată lumea, căci n-aş vrea să-l târăsc la pieire odată cu mine: ar fi o infamie. Sărmanul om a ținut la mine cu atâta nevinovată încredere! Greşeala a fost că mi-am putut închipui că unui adevărat curtean ca el îi rămâne de ajuns suflet să mai fie în stare să iubească. De bună seamă Alteța Sa va găsi vreo pricină oarecare să mă azvârle în închisoare, de frică să nu ațâț cumva opinia publică în favoarea lui Fabricio. Contele este om de onoare; va face pe loc ceea ce slugoii de la curte, adânc nedumeriți, vor considera un act de nebunie: va părăsi curtea Parmei. Am înfruntat autoritatea suveranului în seara când i-am cerut biletul; pot, deci, să mă aştept la orice din partea mândriei lui rănite: un om, născut prinț, poate uita vreodată situația în care l-am pus eu atunci?

De altfel, contele fiind certat cu mine, va fi cu atât mai mult în măsură să-i fie de folos lui Fabricio. Dar dacă, cuprins de disperare în urma hotărârii mele, se va răzbuna cumva?... Nu, gândul acesta nu i-ar trece niciodată prin minte; nu are nimic din josnicia înnăscută a stăpânului său. Poate, cel mult, să contrasemneze, gemând, cine ştie ce decret ticălos, dar este om de onoare. Şi apoi, pentru ce anume să se răzbune? Pentru faptul că, după ce l-am iubit cinci ani, fără să aduc nici cea mai mică jignire dragostei lui, într-o bună zi, i-am spus: „Dragă conte! am avut fericirea să te iubesc; îmi pare rău, dar flacăra aceasta s-a stins; acum nu te mai iubesc! Cunoscându-ți însă adâncul inimii, îți voi păstra cea mai profundă stimă şi vei rămâne întotdeauna cel mai bun prieten al meu."

Ce-ar putea răspunde un om de lume unei declarații atât de sincere?

Îmi voi lua un nou amant sau, cel puțin, îi voi lăsa pe toți s-o creadă. Iar acestuia îi voi spune: la urma urmei, principele are dreptate să pedepsească nesocotința lui Fabricio; dar fără îndoială că, de ziua lui, preaiubitul nostru suveran îi va reda libertatea. În felul acesta, mai câştig şase luni. Noul amant, pe care mi l-aş impune dintr-un simț de prevedere, ar putea fi acest judecător corupt, acest călău nemernic, acest Rassi... asta l-ar înnobila şi, dacă mă gândesc bine, i-ar prilejui intrarea în societatea aleasă. Iartă-mă, iubite Fabricio, dar o asemenea încercare este peste puterile mele. El, căpcăunul acesta, care e încă plin de sângele contelui P. şi al lui D.! Aş leşina de groază în clipa în care s-ar apropia de mine sau, mai degrabă, aş pune mâna pe un pumnal şi l-aş împlânta în inima lui spurcată. Nu, nu-mi cere lucruri pe care n-am puterea să le fac.

Da, trebuie mai ales să mă port ca şi cum l-aş fi uitat

pe Fabricio! Să nu las să se ghicească nici urmă de îndârjire împotriva tiranului; să-mi recapăt obişnuita mea veselie, care va fi cu atât mai mult pe placul acestor suflete întinate, în primul rând, fiindcă mă supun de bunăvoie suveranului lor şi, în al doilea rând, fiindcă, departe de a-mi bate joc de ei, voi căuta, dimpotrivă, să le scot la iveală micile şi drăguţele lor însuşiri. Îl voi felicita, de pildă, pe contele Zurla pentru frumoasa pană albă de la pălărie, pe care şi-a comandat-o prin curier special la Lyon şi de care este încântat.

Ce-ar fi să-mi aleg un amant printre cei din partidul marchizei Raversi?... Dacă va pleca și contele, partidul acesta va veni la conducere; în mâna lui va sta puterea. Cel care va domni asupra cetăţuii va fi vreun prieten de-al marchizei Raversi, căci Fabio Conti va ajunge, de bună seamă, ministru. Dar cum va putea oare principele, care e om de lume, inteligent, subţire, deprins cu plăcuta colaborare a contelui, să lucreze cu boul de Conti, cu acest rege al nătărăilor, care nu s-a ocupat în toată viaţa lui decât de o singură problemă capitală: dacă soldaţii Alteţei Sale trebuie să-şi încheie haina la şapte sau la nouă nasturi? Aceste fiare grosolane mă pizmuiesc din toate puterile lor şi de acolo se trage şi primejdia care te ameninţă, scumpul meu Fabricio! Fiarele astea au să ne hotărască soarta, a mea şi a ta! Aşa că, pentru nimic în lume nu-l las pe conte să-şi dea demisia! Să rămână unde e, chiar dacă ar fi să se umilească! Întotdeauna şi-a închipuit că demisia este cea mai mare jertfă pe care o poate face un prim-ministru; şi, ori de câte ori oglinda îi spune că îmbătrâneşte, se arată gata să facă această jertfă pentru mine: aşadar, despărţire deplină; iar împăcare numai în cazul că aceasta ar fi singurul mijloc de a-l împiedica să plece. Bineînţeles, voi căuta să-l îndepărtez

în chipul cel mai amical cu putință; numai că, după omiterea cuvintelor *procedură nedreaptă* din biletul principelui, pe care a făcut-o dintr-o linguşeală de bătrân curtean, simt că pentru a nu-l urî, trebuie să las să treacă vreo câteva luni fără să-l văd. În seara aceea hotărâtoare, nu aveam nevoie de inteligența lui, nu trebuia decât să scrie ceea ce îi dictam eu, să scrie biletul acela pe care îl obținusem eu, prin dârzenia mea; dar s-a lăsat târât de obiceiurile lui de curtean josnic. A doua zi, mi-a zis că nu putuse să-i dea suveranului să semneze asemenea absurdități, că ar fi trebuit un *act de grațiere*. Ei, Doamne! de la asemenea oameni, de la aceşti monştri trufaşi şi răzbunători care sunt Farnesii, smulge fiecare ce poate."

La acest gând, întreaga ură a ducesei se aprinse din nou. „Principele m-a înşelat, îşi spuse ea, şi încă în chipul cel mai laş!... Omul acesta n-are nicio scuză: are minte, agerime, judecată... doar patimile sunt josnice în el. De zeci de ori, contele şi cu mine am băgat de seama că el nu e grosolan decât atunci când îşi închipuie că cineva a vrut să-l jignească. Dar crima lui Fabricio este străină de orice politică, este un omor neînsemnat, unul din sutele care se săvârşesc an de an în această fericită țară, şi contele mi-a jurat că a cules cele mai sigure informații despre nevinovăția lui Fabricio. Căci Giletti acela era curajos nevoie mare: văzându-se la un pas de frontieră, s-a simțit dintr-odată ispitit să se descotorosească de un rival mai norocos ca dânsul."

Ducesa se opri îndelung să chibzuiască dacă se putea crede cu adevărat în vinovăția lui Fabricio: nu fiindcă ar fi socotit cine ştie ce păcat, din partea unui gentilom de rangul nepotului ei, de a fi pedepsit obrăznicia unui măscărici; dar pentru că, în disperarea ei, începea să-şi dea seama că va trebui să lupte din răsputeri să-i dovedească nevinovăția. „Nu, spuse ea în cele din urmă, iată o dovadă

hotărâtoare: Fabricio e ca bietul Pietranera, are întotdeauna buzunarele pline de arme, dar în ziua aceea nu avea la el decât o amărâtă de puşcă cu un singur foc şi, chiar şi aceea, împrumutată de la unul dintre lucrători.

Îl urăsc pe principe fiindcă m-a înşelat, şi încă în chipul cel mai nevrednic; după biletul acela de iertare, a pus să-l răpească pe sărmanul băiat de la Bologna şi câte altele. Dar ne răfuim noi odată şi odată."

Către orele cinci dimineaţa, ducesa, istovită de acea lungă criză de disperare, îşi sună cameristele. În clipa în care intrară, dădură un ţipăt: zărind-o astfel întinsă pe pat, îmbrăcată şi cu toate podoabele pe ea, albă la faţă ca cearşaful şi cu ochii închişi, li se păru că o văd zăcând moartă pe năsălie. Ar fi crezut-o leşinată, dacă nu şi-ar fi amintit că, o clipă mai devreme, o auziseră sunând. Lacrimi rare lunecau din când în când pe obrajii ei reci; la un semn, cameristele înţeleseră că voia să fie dezbrăcată şi culcată.

După serata ministrului Zorla, contele sunase în două rânduri la uşa palatului Sanseverina. Văzând că ducesa nu vrea să-l primească, îi scrise că doreşte să-i ceară sfatul. Se cuvenea sau nu să mai rămână în post, după jignirea ce i se adusese? Contele adăuga: „Fabricio e nevinovat; dar, chiar dacă ar fi vinovat, cum e cu putinţă să-l aresteze, fără să mă prevină pe mine, protectorul lui?"

Ducesa nu văzu scrisoarea decât a doua zi.

Mosca nu era un om virtuos, ba chiar se poate spune că ceea ce liberalii înţelegeau prin *virtute* (a urmări fericirea celor mulţi) i se părea o înşelătorie; el se credea obligat, înainte de toate, să caute fericirea contelui Mosca della Rovere. În schimb, era cinstit şi cu desăvârşire sincer atunci când vorbea despre demisie. În viaţa lui nu-i spusese ducesei o minciună. Aceasta, de altfel, nu dădu

nicio atenție scrisorii lui; hotărârea ei, o hotărâre care o costase nespus de mult, era luată: *să se prefacă a-l uita pe Fabricio*. După o asemenea sforțare, totul îi era indiferent.

A doua zi, pe la prânz, contele, care încercase de cel puțin zece ori să o vadă, fu, în sfârşit, poftit să intre. Se îngrozi dând cu ochii de ducesă: „Arată de patruzeci de ani!... îşi zise el; şi ieri, era încă tânără, sclipitoare... Toată lumea îmi spune că, în timpul lungii ei convorbiri cu Clelia Conti, părea la fel de tânără ca aceasta, ba chiar cu mult mai cuceritoare."

Glasul ducesei, chipul în care rostea cuvintele, erau tot atât de stranii ca şi înfăţişarea sa. Graiul ei lipsit de orice căldură, de orice vlagă omenească, de orice mânie, îl făcu pe conte să pălească. Îi amintea de un prieten al său care, cu câteva luni în urmă, aflându-se pe patul de moarte, după ce primise sfintele taine, voise să-l vadă pentru ultima oară.

După câteva minute, ducesa fu în stare să vorbească, îl privi şi ochii ei rămaseră stinşi:

— Să ne despărțim, dragă conte, îi spuse ea cu un glas pierdut, dar răspicat, pe care încerca totuşi să şi-l îndulcească. Să ne despărțim. Trebuie! Cerul mi-e martor că, de cinci ani încoace, purtarea mea față de dumneata a fost fără greş. Mi-ai dăruit o viață strălucită, în loc de traiul anost pe care l-aş fi dus la castelul din Grianta; fără dumneata, aş fi îmbătrânit cu câțiva ani mai devreme. La rândul meu, n-am avut decât o singură grijă: aceea de a te face fericit. Şi tocmai fiindcă îmi eşti drag, îți propun această despărțire *à l'amiable*[1], cum se zice în Franța.

Contele nu înțelegea; ducesa fu nevoită s-o ia de la capăt, de mai multe ori. El se făcu galben ca ceara şi, căzând în genunchi lângă patul ei, îi spuse tot ceea ce

---

[1] Prin bună înțelegere, amical – în limba franceză, în original (*n.tr.*)

adânca nedumerire şi disperarea cea mai amară pot stârni în sufletul unui om îndrăgostit nebuneşte... În fiece clipă, îi făgăduia să-şi dea demisia şi să o urmeze într-un loc singuratic, la mii de leghe de Parma.

— Îndrăzneşti să-mi vorbeşti de plecare şi Fabricio e aici! strigă ducesa în cele din urmă, ridicându-se pe jumătate. Dar îşi dădu seama că numele lui Fabricio răsunase dureros în auzul contelui şi, după o clipă de tăcere adăugă, strângându-i mâna uşor:

— Nu, dragă prietene, n-am să-ţi spun că te-am iubit cu patimă şi cu avântul pe care cred că nimeni nu le mai poate simţi după treizeci de ani, şi eu am trecut de mult de vârsta asta. Unii îţi vor şopti că l-am iubit pe Fabricio – ştiu că zvonul a circulat la curtea aceasta *rea*. (Şi, rostind cuvântul *rea*, privirile îi scăpărară pentru prima oară de când vorbea.) Dar îţi jur în faţa lui Dumnezeu şi pe viaţa lui Fabricio că niciodată nu s-a petrecut între mine şi el nici cel mai mic lucru pe care să nu-l fi putut vedea şi ochii unui al treilea. N-am să-ţi spun nici că-l iubesc întocmai cum l-ar iubi o soră; îl iubesc, ca să zic aşa, din instinct. Îmi place curajul lui atât de firesc şi de absolut, încât ai zice că nici el însuşi nu-l bagă de seamă. Mi-aduc aminte că am început să-l admir astfel la întoarcerea lui de la Waterloo. Era încă un copil, cu toţi cei şaptesprezece ani pe care îi avea; singura lui grijă era să ştie dacă într-adevăr luase parte la bătălie şi, în cazul că *da*, dacă putea spune că luptase, el, care nu mersese la asaltul niciunei baterii şi al niciunei coloane inamice. Atunci, în timpul gravelor discuţii pe care le-am avut împreună asupra acestui subiect important, am început să văd în el întruchiparea desăvârşirii. Sufletul lui ales mi s-a dezvăluit pe de-a-ntregul; ce de minciuni dibaci ticluite ar fi îndrugat în locul lui un tânăr bine crescut! Ce să mai vorbim: dacă el nu-i fericit, nu pot fi nici eu. Uite, vorba asta, pe care am

spus-o acum, zugrăveşte întocmai starea mea sufletească şi, dacă nu e adevărul adevărat, este cel puţin ceea ce cred.

Îmbiat de felul deschis şi sincer în care îi vorbise, contele prinse curaj şi vru să-i sărute mâna; dar ducesa şi-o trase cu un fel de silă.

— Vremea mea a trecut, îi spuse ea; sunt o femeie de treizeci şi şapte de ani, mă aflu în pragul bătrâneţii; îi simt de pe acum toate deznădejdile şi poate că sunt, într-adevăr, cu un picior în groapă. Clipa aceasta zice-se că e cumplită şi, totuşi, parcă mi-o doresc. Simt cel mai groaznic semn al bătrâneţii; nenorocirea aceasta mi-a stins inima, nu mai pot iubi. Nu mai văd în dumneata, scumpul meu conte, decât umbra cuiva care mi-a fost cândva drag. Şi, ca să-ţi spun drept, numai recunoştinţa mă face să-ţi vorbesc astfel.

— Ce se va alege de mine? îi spunea întruna contele, acum, când simt că te iubesc mai mult chiar decât în primele zile, când te vedeam la Scala!

— Am să-ţi mărturisesc ceva, dragă prietene: mi se urăşte să mai vorbesc despre dragoste, ba chiar îmi pare un lucru aproape deşănţat. Haide, spuse ea apoi, încercând zadarnic să zâmbească, fii tare, fii om cu judecată! Om înţelegător, om care ştie să facă faţă împrejurărilor. Fii cu mine ceea ce eşti într-adevăr în ochii celorlalţi: bărbatul cel mai dibaci şi cel mai mare om politic pe care l-a avut Italia de secole încoace.

Contele se ridică şi se plimbă câteva clipe în tăcere.

— Mi-e peste putinţă, draga mea, vorbi el în cele din urmă: sunt mistuit de patima cea mai arzătoare şi tu îmi ceri să fac apel la judecată! Nu mai există judecată în mine!

— Te rog să nu vorbeşti de patimă, îi răspunse dânsa pe un ton tăios şi, pentru prima dată, de două ore de când

vorbeau, vocea ei se însufleți. Contele, el însuși disperat, încercă să o îmbărbăteze.

— Dar m-a înşelat! strigă ea, fără să răspundă în niciun fel temeiurilor de nădejde despre care îi vorbea contele; m-a înşelat în chipul cel mai laş! Şi paloarea ei de moarte se risipi pentru o clipă; însă chiar şi în clipa aceasta de mare îndârjire, contele băgă de seamă că nu avea puterea să-şi mişte mâinile.

„Doamne sfinte! se gândi el, s-ar putea să nu fie decât bolnavă! Dar atunci înseamnă că e la începutul unei boli foarte grele." Şi, peste măsură de îngrijorat, îi propuse să i-l aducă pe vestitul Razori, cel mai mare medic din Parma şi din întreaga Italie.

— Cu alte cuvinte, vrei să-i faci unui străin plăcerea de a-i dezvălui întreaga-mi disperare... E sfatul unui prieten sau al unui trădător? Şi îl privi cu ochi stranii.

„S-a isprăvit, îşi spuse el cu deznădejde, nu mă mai iubeşte! Ba mai mult decât atât, nu mă mai socoteşte nici măcar un om cinstit, ca oricare altul."

— Trebuie să-ți spun, vorbi contele grăbit, că înainte de orice, am vrut să aflu toate amănuntele asupra acestei arestări care ne umple de atâta disperare şi, lucru ciudat! nu ştiu încă nimic sigur. Am pus să fie întrebați jandarmii de la postul din apropiere: l-au văzut sosind pe arestat pe drumul dinspre Castelnovo şi au primit dispoziții să pornească după *sediola* lui. Dar l-am trimis de îndată pe Bruno, al cărui devotament îl cunoşti; i-am poruncit să meargă din post în post şi să afle unde şi cum a fost prins Fabricio.

La auzul numelui de Fabricio, ducesa fu apucată de un tremur uşor.

— Iartă-mă, prietene, zise ea când putu, în sfârşit, să vorbească; aceste amănunte mă interesează nespus, dă-

mi-le pe toate, povesteşte-mi cele mai mărunte lucruri.

— Drept să-ți spun, doamnă, reluă contele, încercând să vorbească pe un ton ceva mai uşor, pentru a încerca s-o distreze puțin, mă bate gândul să trimit un om de încredere la Bruno, ca să-i dea ordin să împingă cercetările până la Bologna. Te pomeneşti că l-au luat pe tânărul nostru prieten chiar de acolo. De când e ultima lui scrisoare?

— De marți; s-au scurs de atunci cinci zile.

— A fost cumva deschisă la poştă?

— Nici urmă de aşa ceva. Dar trebuie să-ți spun că este scrisă pe hârtie de cea mai proastă calitate şi adresată de o mână de femeie, pe numele unei bătrâne spălătorese, rudă cu camerista mea. Spălătoreasă crede că e la mijloc vreo poveste de dragoste, iar Chékina îi plăteşte pentru scrisori, fără să-i dea nicio explicație.

Contele, care vorbea acum întocmai ca un om de afaceri, încercă să descopere, din discuția cu ducesa, cam în ce zi anume putuse avea loc arestarea de la Bologna. Abia atunci îşi dădu seama el, care avea de obicei atâta tact, că tocmai acesta şi era tonul pe care trebuia să-l adopte. Toate aceste amănunte o interesau nespus pe sărmana ducesă şi păreau că o fac să-şi mai uite zbuciumul. Dacă n-ar fi fost îndrăgostit, contelui i-ar fi dat prin minte să facă acest lucru încă din clipa în care intrase. Ducesa îl rugă să plece de îndată ca să trimită fără întârziere noi ordine credinciosului Bruno. Şi cum, în treacăt, veni vorba de sentință – dacă fusese sau nu dată mai înainte ca principele să fi semnat biletul – ducesa se folosi de acest prilej ca să-i spună contelui:

— Nu-ți voi imputa omiterea cuvintelor *procedură nedreaptă*, din biletul pe care l-ai scris şi pe care l-a semnat Alteța Sa; era instinctul de vechi curtean care te-a împins s-o faci; fără să-ți dai seama, ai sprijinit interesul

stăpânului în loc să-l sprijini pe cel al prietenei dumitale. E mult de când ți-ai pus activitatea în slujba mea, dragă conte, numai că nu-ți stă în putere să-ți schimbi felul de a fi; ai cele mai mari însușiri care se cer unui ministru, dar, în acelaşi timp, ai şi instinctul acestei meserii. Omiterea cuvântului *nedreaptă* a însemnat pierzania mea; departe de mine gândul de-a te învinui: de vină ți-e instinctul, nu voința. Şi acum, vorbi ea deodată, pe tonul cel mai poruncitor, te rog să ții minte următoarele: nu sunt câtuşi de puțin distrusă de prinderea lui Fabricio; n-am avut nici cea mai mică dorință de-a pleca din țara aceasta şi sunt plină de respect față de suveran. Iată ce trebuie să le spui celorlalți; şi iată ce-am să-ți spun eu dumitale: dat fiind că, pe viitor, sunt hotărâtă să mă port după cum am să cred eu de cuviință, vreau să mă despart de dumneata în bună înțelegere, cu alte cuvinte, ca o bună şi veche prietenă. Încearcă să-ți închipui că am şaizeci de ani. Femeia cea tânără din mine a murit, s-a isprăvit cu visurile, nu mai pot să iubesc. Dar m-aş simți şi mai nenorocită decât sunt dacă ți-aş primejdui cumva cariera. S-ar putea să intre în planurile mele să mă prefac a avea un tânăr amant şi n-aş vrea să te văd supărat. Pot să-ți jur pe fericirea lui Fabricio – şi rostindu-i numele se opri o clipă – că nu ți-am fost niciodată necredincioasă în toți aceşti cinci ani. E foarte mult, adăugă ea, încercând să zâmbească; obrajii ei atât de palizi începură să se însuflețească, dar buzele nu voiau s-o asculte. Mai mult decât atât: pot să-ți jur că niciodată nu mi-a dat prin minte, şi nici nu am dorit s-o fac. Acestea fiind lămurite, acum am să te rog să mă laşi.

Contele părăsi palatul Sanseverina în culmea disperării: înțelese că ducesa era hotărâtă să se despartă de el, iar el nu o iubise nicicând mai fierbinte. Suntem nevoiți să revenim

mereu asupra acestui amănunt, fiindcă în alte părți decât în Italia, el ar putea să pară de necrezut. Înapoindu-se acasă, Mosca trimise vreo șase oameni pe drumurile spre Castelnovo și Bologna, încărcându-i cu scrisori. „Și asta poate că nu e totul, își spuse nefericitul conte, căci principele e în stare să poruncească executarea sărmanului băiat numai și numai ca să se răzbune pentru felul în care l-a înfruntat ducesa în ziua când cu biletul acela blestemat. Simțeam eu că ducesa întrece măsura și tocmai pentru a împăca lucrurile am făcut nemaipomenita nerozie de a omite cuvintele *procedură nedreaptă*, singurele care l-ar fi putut sili pe suveran să-și respecte cuvântul dat... Dar, la drept vorbind, există oare ceva pentru care oamenii aceștia să aibă respect? A fost, cred, cea mai mare greșeală din viața mea aceea de-a fi lăsat la voia întâmplării un lucru de care depindea ceea ce aveam eu mai de preț. Trebuie neapărat să îndrept această nesocotință printr-o activitate neobosită și dibace; dar dacă, sacrificând chiar o parte din demnitatea mea, n-am să pot ajunge la niciun rezultat, îl las baltă pe principe, cu visurile lui de politică înaltă, cu pretențiile lui de-a ajunge rege constituțional al Lombardiei, și o să vedem cum are să mă înlocuiască... fiindcă Fabio Conti nu-i decât un nătărău, iar priceperea lui Rassi se mărginește la spânzurarea legală a celor care displac stăpânirii."

Oprindu-se la hotărârea bine chibzuită de a-și părăsi funcția ministerială, în cazul când măsurile luate împotriva lui Fabricio le depășeau pe acelea de simplă detențiune, contele își spuse: „Dacă toanele ambițioase ale acestui monarh nemăsurat de trufaș vor face să-mi pierd fericirea, cel puțin îmi va rămâne demnitatea... Și dacă tot dau cu tifla portofoliului, înseamnă că pot să-mi îngădui zeci de fapte care, nu mai departe de azi-dimineață, mi-ar fi părut dincolo de orice închipuire. Pot încerca, de pildă, să-l ajut pe

Fabricio să evadeze... Sfinte Dumnezeule! strigă el, întrerupându-se şi căscând ochii peste măsură, ca la vederea unei fericiri neaşteptate, ducesa n-a pomenit nimic de evadare. Să fi fost oare pentru prima dată în viaţa ei nesinceră şi să nu-mi fi vorbit de despărţire decât din dorinţa de a mă face să-l trădez pe principe? Dacă-i aşa, nimic mai uşor!"

Privirea contelui îşi recăpătase toată ascuţimea batjocoritoare. „Simpaticul nostru procuror Rassi este plătit de stăpânul său pentru toate acele sentinţe care ne fac de râs în Europa, dar asta nu înseamnă că ar refuza să fie plătit şi de mine, ca să trădeze socotelile stăpânului. Dobitocul ăsta are o ibovnică şi un duhovnic, dar ibovnica e de un soi mult prea de rând ca să-i pot vorbi, căci a doua zi ar povesti întrevederea noastră tuturor precupeţelor din vecinătate." Înviat de această licărire de speranţă, contele se şi pornise spre catedrală; mirându-se singur de uşurinţa pasului său, zâmbi, cu toată supărarea care-l copleşea. „Ce înseamnă, îşi zise el, să nu mai fii ministru!" Catedrala aceasta, ca multe alte biserici din Italia, folosea şi drept trecere dintr-o stradă într-alta; contele zări, de departe, pe unul din marii vicari ai arhiepiscopiei, care tocmai străbătea naosul.

— De vreme ce tot v-am întâlnit, îi spuse el, veţi fi atât de bun să cruţaţi picioarele mele bolnave de podagră de groaznica oboseală de-a urca până la monseniorul arhiepiscop. V-aş ruga să-i spuneţi că-i voi rămâne nespus de îndatorat, dacă va binevoi să coboare până la sacristie. Arhiepiscopul se arătă încântat de această rugăminte a ministrului, căci avea nenumărate lucruri să-i spună în legătură cu Fabricio. Dar contele ghici că toate astea nu sunt decât vorbe de clacă şi nu voi să-l asculte până la capăt.

— Ce fel de om este Dugnani, vicarul de la San Paolo?

— O minte mărginită şi o ambiţie nemăsurată, răspunse arhiepiscopul; puţine scrupule şi sărăcia cea mai lucie, căci, pe deasupra, mai are şi vicii.

— Halal, preasfinte! exclamă ministrul; te pricepi să zugrăveşti oamenii, de parcă ai fi Tacit; şi îşi luă rămas-bun, râzând. Îndată ce ajunse la minister, îl chemă la el pe abatele Dugnani.

Domnia-ta eşti duhovnicul şi îndrumătorul bunului meu prieten, procurorul general Rassi; oare n-o fi având nimic să-mi spună? Şi, fără alte vorbe sau politeţuri, curmă întrevederea.

CAPITOLUL AL ŞAPTESPREZECELEA

Contele se socotea ca şi plecat din minister. „Ia să vedem, îşi zise el, cam câţi cai îmi voi putea îngădui să am, după ce voi fi căzut în dizgraţie, cum se va spune despre demisia mea?“ Şi se apucă să-şi facă bilanţul averii. Intrase în minister cu un total de optzeci de mii de franci; spre marea lui mirare, îşi dădu seama că, una peste alta, avutul său nu se ridica nici la cinci sute de mii de franci. „Cu alte cuvinte, un venit de cel mult douăzeci de mii de livre, îşi spuse el. Trebuie să recunosc că sunt o mare hahaleră! Nu e un singur burghez la Parma care să nu creadă că am un venit de o sută cincizeci de mii de livre. Când mă vor vedea trăgând mâţa de coadă, vor zice că ştiu să-mi ascund bine averea. Pe legea mea, strigă el, doar trei luni să mai rămân ministru şi voi fi încă o dată pe atât de bogat!“ Îşi zise că gândul acesta putea fi un bun prilej de a-i scrie ducesei şi se grăbi să o facă; dar pentru ca ea să-i ierte îndrăzneala, având în vedere termenii în care se aflau, umplu scrisoarea de cifre şi socoteli. „Ca să trăim tustrei la Neapole, Fabricio, dumneata şi cu mine, nu vom avea decât un venit de douăzeci de mii de livre, îi scria dânsul. Fabricio şi cu mine vom avea împreună un singur cal de călărie.“ Nici nu apucă bine să trimită scrisoarea şi fu

anunțat că sosise procurorul general Rassi; contele îl luă de sus, pe un ton sfidător:

—Cum vine asta, domnule, i se adresă el, arestezi la Bologna pe un conspirator pe care îl proteguiesc, ba chiar mai mult, vrei să-i tai capul şi toate astea fără să sufli o vorbă? Poate că ai putea să-mi spui atunci şi numele celui care îmi va lua locul: e generalul Conti sau chiar dumneata?

Rassi încremenise; era prea puțin obişnuit cu felul de a fi al celor din lumea mare pentru ca să poată ghici dacă Mosca glumea sau ba: se înroşi tare şi îngăimă câteva vorbe neînțelese; contele îl măsură din ochi, bucurându-se de fâstâceala lui. Dar Rassi îşi recăpătă numaidecât sângele-rece şi, foarte în largul lui, exclamă ca Figaro prins cu mâța în sac de către Almaviva:

— Am să vă spun drept, domnule conte, fiindcă nu am de gând să umblu cu Excelența Voastră pe două cărări: ce-mi dați ca să vă răspund la toate întrebările, aşa cum aş răspunde la spovedanie?

— Crucea ordinului San Paolo (marele ordin al Parmei) sau bani, dacă îmi vei da prilejul să ți-i dăruiesc.

— Prefer ordinul San Paolo fiindcă mă înnobilează.

— Cum, dragă procurorule, mai pui încă preț pe biata noastră nobilime?

— Dacă m-aş fi născut nobil, răspunse Rassi cu toată obrăznicia lui, rudele acelora pe care i-am spânzurat m-ar urî, dar nu m-ar disprețui.

— S-a făcut! zise contele, am să te scap de dispreț, dacă mă vindeci de neştiință. Ce-ai de gând cu Fabricio?

— Drept să spun, Alteța Sa e cam încurcat: se teme ca

nu cumva, răpit de frumoşii ochi ai Armidei[1], iertaţi-mi vorbele puţin cam pe şleau, dar sunt ale suveranului, se teme – zic – ca nu cumva, răpit de nişte ochi frumoşi, care l-au cam tulburat şi pe Alteţa Sa, să nu lăsaţi totul baltă, căci nu vă are decât pe dumneavoastră pentru treburile Lombardiei. Am să merg mai departe, adăugă el, coborând glasul, şi am să vă spun că aveţi acum cel mai straşnic prilej de a vă întări poziţia şi acest prilej merită din plin crucea pe care mi-o veţi da. Suveranul are de gând să va acorde, drept răsplată naţională, o sforicică de pământ de vreo şase sute de mii de franci, pe care şi-ar rupe-o din propriile sale domenii, sau o sumă de trei sute de mii de franci de aur, cu condiţia să nu vă amestecaţi în chestiunea lui Fabricio sau, cel puţin, să nu-i vorbiţi despre ea decât în public.

— M-aş fi aşteptat la mai mult decât atât, răspunse contele; a nu mă ocupa de Fabricio înseamnă a strica definitiv legăturile cu ducesa.

— Să vă spun drept, principele s-a gândit şi la asta, căci, între noi fie vorba, e grozav de pornit împotriva doamnei ducese. Pe de altă parte, se teme ca, drept despăgubire pentru despărţirea de frumoasa doamnă, acum, când iată-vă văduv, să nu-i cereţi mâna verişoarei sale, bătrâna prinţesă Isota, care nu are decât cincizeci de ani.

— Cum de-a ghicit-o şi p-asta? strigă contele; stăpânul nostru e cel mai ager om din Parma.

În viaţa lui nu-i trecuse prin minte năstruşnicul gând de a se însura cu bătrâna prinţesă; şi drept e că nimic nu s-ar fi potrivit mai puţin acestui om pe care ceremoniile de la curte îl plictiseau de moarte.

Începu să se joace cu tabachera pe marmura măsuţei

[1] Armida, eroină din epopeea *Ierusalimul eliberat* de Torquato Tasso, care prin vrăjile ei îl reţine pe Renato în grădinile fermecate, departe de armatele cruciaţilor. (*n.tr.*)

de lângă fotoliul în care sta. Rassi văzu în acest gest un semn de încurcătură şi, deci, perspectiva unui chilipir; i se aprinseră ochii.

— Din suflet vă rog, domnule conte, exclamă el, dacă Excelenţa Voastră vrea să primească fie o moşie de şase sute de mii de franci, fie acea răsplată în bani, să nu vă luaţi alt mijlocitor în afară de mine. Am să mă dau peste cap, adăugă el coborând glasul, să vi se sporească suma pe care aţi urma s-o primiţi drept răsplată, sau să se adauge o pădure măricică la moşia din domeniile princiare. Dacă Excelenţa Voastră ar binevoi să adopte un ton mai blând şi mai stăpânit când îi vorbeşte principelui despre mucosul pe care l-am băgat la răcoare, s-ar putea chiar ca moşia ce vi s-ar dărui drept recunoştinţă naţională să se preschimbe în ducat. Însă, repet Excelenţei Voastre: deocamdată Alteţa Sa nu are ochi să o vadă pe ducesă, dar e foarte încurcat, ba încă în asemenea măsură, încât de mai multe ori mi s-a părut că are vreo pricină ascunsă pe care nu îndrăzneşte s-o mărturisească. Ar fi rost de mare procopseală, căci eu v-aş da în vileag toate gândurile lui cele mai tainice, cu atât mai uşor cu cât sunt socotit duşmanul dumneavoastră de moarte. Un lucru pot să vă spun: o fi el supărat foc pe ducesă, dar asta nu-l împiedică să fie convins, ca noi toţi de altfel, că dumneavoastră sunteţi singurul om din lume care poate duce la bun sfârşit tratatativele secrete pe care le purtăm în legătură cu Milanul. Dacă Excelenţa Voastră îmi îngăduie, i-aş repeta întocmai vorbele suveranului, spuse Rassi înfierbântându-se căci, de multe ori, cuvintele au un tâlc al lor, pe care nicio tălmăcire nu e în stare să-l redea; v-aţi putea astfel da seama mai bine decât mine.

— Îţi dau voie să spui tot ce vrei, răspunse contele cu un aer distrat, continuând să ciocănească în marmura

măsuței cu tabachera lui de aur, spune tot şi-ți voi fi recunoscător.

— Dați-mi scrisori de noblețe transmisibilă, pe lângă crucea San Paolo, şi voi fi mai mult decât mulțumit. Când îi vorbesc Alteței Sale de înnobilarea mea, îmi răspunde: „Cine a mai pomenit un ticălos ca tine, nobil! Am da faliment în douăzeci şi patru de ore şi nimeni la Parma n-ar mai vrea să fie înnobilat. „Dar să ne întoarcem la chestiunea Milanului: nu-s nici trei zile de când principele mi-a spus: „Numai banditul ăsta e în stare să țină în mâini toate ițele uneltirilor noastre; dacă-l dau afară sau dacă se ia după ducesă, înseamnă să renunț la speranța de-a mă mai vedea vreodată conducătorul liberal şi preaiubit al întregii Italii.„

La aceste cuvinte, contele răsuflă uşurat: „Fabricio nu va muri", îşi spuse el.

În viața lui nu izbutise Rassi să aibă o convorbire atât de apropiată cu prim-ministrul: nu-şi mai încăpea în piele de bucurie. Se şi vedea pe punctul de a-şi putea lepăda numele de Rassi, care ajunsese, la Parma, sinonim cu tot ce era mai josnic şi mai murdar; poporul le spunea *Rassi* câinilor turbați; de curând, nişte soldați se bătuseră în duel, fiindcă unul din ei îi făcuse pe ceilalți *Rassi*. În sfârşit, nu trecea săptămână fără ca numele acesta de pomină să nu-şi găsească locul în vreun afurisit de sonet. Fiul său, un băiețandru de şaisprezece ani, şcolar nevinovat, era alungat de prin cafenele de cum i se afla numele.

Amintirea usturătoare a tuturor acestor ponoase pricinuite de rolul său la Parma îl făcu să comită o nesocotință.

— Am o moşie ce se numeşte Riva, spuse el trăgându-şi scaunul mai aproape de fotoliul ministrului, aş vrea să

fiu baron de Riva.

— De ce nu? răspunse Mosca.

Rassi era într-al nouălea cer.

— În cazul acesta, domnule conte, am să-mi îngădui să fiu indiscret şi să ghicesc care vă este ţelul: visaţi să obţineţi mâna prinţesei Isota şi trebuie să recunosc că e o ambiţie cât se poate de nobilă. Odată înrudit cu suveranul nostru, sunteţi la adăpost de o eventuală dizgraţie şi, cum s-ar spune, îl legaţi de mâini şi de picioare. Nu vă ascund însă că gândul acestei căsătorii îl supără peste măsură; dar dacă vă veţi da interesele pe mâna cuiva priceput şi *bine plătit*, cred că până la urmă putem fi siguri de izbândă.

— Eu, dragă baroane, îmi cam pierdusem speranţa. Îţi spun dinainte că nu sunt de acord cu niciunul din demersurile pe care le-ai putea face în numele meu; dar în ziua în care îmi voi vedea visul cu ochii şi înrudirea aceasta ilustră îmi va aduce o atât de înaltă situaţie în stat, îţi făgăduiesc că eu am să fiu acela care am să-ţi dărui trei sute de mii de franci, din banii mei, sau am să-l sfătuiesc pe principe să-ţi acorde acea favoare pe care ai prefera-o în locul banilor.

Toată această discuţie i se pare cititorului lungă, deşi l-am scutit de mai bine de jumătate, căci ea ţinu încă două ceasuri încheiate. Rassi plecă de la conte nebun de fericire; Mosca rămase nutrind din plin nădejdea de a-l scăpa pe Fabricio şi mai hotărât ca niciodată să-şi dea demisia. Socotea că trecerea lui pe lângă suveran avea nevoie să fie reînnoită şi prin venirea la putere a unor oameni de teapa lui Rassi sau a generalului Fabio Conti. Se bucura dinainte, ca un copil, de posibilitatea pe care o întrezărise de a se răzbuna pe tiran: „N-are decât s-o facă să plece pe ducesă, exclamă el, dar, în schimb, va trebui să

renunțe la gândul de-a ajunge vreodată rege constituțional al Lombardiei.“ (Era o himeră caraghioasă, dar principele, cu toată deșteptăciunea lui, visase atât de mult la ea, încât sfârșise prin a o îndrăgi ca un nebun.)

De bucurie, contele parcă avea aripi la picioare, când porni să-i dea socoteală ducesei de sfatul ținut cu procurorul. Dar ușa palatului rămase închisă; portarul aproape că nici nu îndrăzni să-i spună că primise porunca chiar din gura stăpânei sale. Contele se întoarse amărât la minister; lovitura ce primise stinsese în el toată bucuria pricinuită de convorbirea avută cu omul de taină al suveranului.

Și fiindcă nu-i mai ardea de nimic, începu să se plimbe întristat prin galeria de tablouri; dar nu trecu niciun sfert de ceas și primi următorul bilet:

De vreme ce acum nu mai suntem decât prieteni, dragul și bunul meu prieten, nu trebuie să vii să mă vezi mai mult de trei ori pe săptămână. Peste cincisprezece zile, vom rări aceste vizite – care rămân la fel de dragi inimii mele – la două pe lună. Dacă vrei să-mi fii pe plac, fă în așa fel încât să afle cât mai multă lume de despărțirea noastră; iar dacă ai vrea să reaprinzi în mine aproape toată dragostea pe care ți-am purtat-o cândva, ți-ai alege o nouă prietenă. În ce mă privește, am mari planuri de destrăbălare: vreau să ies, să petrec și s-ar putea chiar să găsesc vreun bărbat inteligent, care să mă facă să-mi uit necazurile. Bineînțeles că, în calitate de prieten, vei avea întotdeauna primul loc în inima mea; dar nu mai vreau să se spună că faptele mele sunt dictate de înțelepciunea dumitale; vreau, mai ales, să se știe că am pierdut orice putere de înrâurire asupra hotărârilor dumitale, într-un cuvânt, dragul meu conte, fii încredințat că vei rămâne întotdeauna prietenul meu cel mai scump, dar niciodată mat mult decât atât. Nu te gândi,

rogu-te, la niciun fel de întoarcere înapoi – totul e definitiv sfârșit. Încrede-te întotdeauna în prietenia mea.

Această ultimă lovitură era mai mult decât putea să-ndure contele. Se apucă şi-i scrise principelui o scrisoare prin care îşi dădea demisia din toate funcţiile şi o trimise doamnei Sanseverina cu rugămintea de-a o face să ajungă la palat. Puţin după aceea, primi îndărăt scrisoarea, ruptă în patru, iar pe dosul uneia din bucăţi, ducesa binevoise să scrie: „Nu, de o mie de ori nu!"

Ar fi greu de zugrăvit disperarea sărmanului Mosca. „Recunosc, are dreptate, îşi zicea el în fiece clipă; omiterea cuvintelor *procedură nedreaptă* a fost o groaznică nenorocire; ea va pricinui poate pieirea lui Fabricio, iar aceasta o va atrage după sine pe-a mea." Cu moartea în suflet, contele, care nu voia să se mai arate la palatul suveranului fără a fi chemat, scrise cu mâna sa acel *motu proprio*[1] care îl făcea pe Rassi cavaler al ordinului San Paolo, dându-i totodată dreptul de transmisiune a acestui titlu; alătura un raport pe o jumătate de pagină, în care expunea suveranului motivele de stat ce determinaseră această măsură. Apoi simţi un fel de plăcere amară să facă două copii după aceste acte şl să le trimită ducesei.

Se pierdea în presupuneri; încerca să ghicească după ce plan avea să se călăuzească în viitor femeia pe care o iubea. „Pesemne că nici ea însăşi nu ştie, îşi răspundea tot el; un singur lucru e sigur: pentru nimic în lume nu va reveni asupra hotărârilor de care mi-a vorbit." Ceea ce îi sporea amărăciunea era faptul că nu izbutea în niciun chip să-i găsească ducesei vreo vină. „Mi-a făcut favoarea de a mă iubi, acum a încetat să mă iubească în urma acelei greşeli, involuntare, e drept, dar care ar putea avea urmări

[1] Propunere din proprie inițiativă – în limba latină, în original (*n.tr.*)

crâncene, aşa că nu am niciun drept să mă plâng.„ A doua zi, contele află că ducesa reîncepuse să iasă în lume; fusese văzută, în ajun, prin toate saloanele unde se primea. Ce s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi întâlnit cu ea în acelaşi salon? Cum să-i vorbească? Pe ce ton? Şi, mai ales, cum să nu-i vorbească?

Ziua următoare fu o zi mohorâtă; prin oraş se răspândise zvonul că Fabricio are să fie executat, şi lumea era zguduită... Se mai spunea că, de hatârul nobilei obârşii a condamnatului, principele binevoise să hotărască moartea lui prin decapitare.

„Eu îl voi fi omorât, se frământa Mosca. Cum aş putea pretinde să mai dau vreodată ochii cu ducesa?“ Cu toată judecata aceasta de ajuns de simplă, nu se putu împiedica să treacă de trei ori prin faţa porţii ei, dar, pentru a nu atrage atenţia, merse pe jos. În disperarea lui, avu chiar îndrăzneala să-i scrie. Apoi trimise după Rassi, dar procurorul nu veni. „Nemernicul ăsta mă trage pe sfoară“, îşi zise contele.

A doua zi, trei noi ştiri tulburară înalta societate din Parma, şi chiar şi burghezia. Executarea lui Fabricio era mai sigură ca oricând; şi, ciudată urmare a acestei veşti, ducesa nu se arăta defel deznădăjduită; ai fi zis că nu-i pare prea rău după tânărul ei iubit. Pe de altă parte, însă, ştia să se folosească cu mult rafinament de paloarea ce-i rămăsese în urma unei boli destul de grave, de care suferise în preajma arestării lui Fabricio. Burghezii deduceau din toate aceste amănunte că doamna Sanseverina are o inimă de piatră, ca şi celelalte înalte doamne de la curte. Cu toate acestea, dintr-un fel de bună-cuviinţă şi ca o jertfă adusă tânărului Fabricio, ea se despărţise de contele Mosca. Numai că, fapt de necrezut! se şi arăta dispusă să asculte vorbele galeşe ale celor mai chipeşi tineri de la curte. „Câtă deşănţare!“

exclamau janseniştii[1] din Parma. Se observase, printre alte ciudăţenii, că ducesa fusese cât se poate de bine dispusă în cursul unei convorbiri pe care o avusese cu contele Baldi, actualul amant al marchizei Raversi, cu care glumise mult pe socoteala deselor lui vizite la castelul Velleja. Mica burghezie şi poporul erau de-a dreptul revoltaţi de moartea lui Fabricio, pe care aceşti oameni cumsecade o puneau pe socoteala geloziei contelui Mosca. Societatea de la curte se ocupa, de asemenea, mult de conte, dar numai pentru a-şi bate joc de el. Căci cea de-a treia veste despre care am vorbit mai sus nu era alta decât aceea a demisiei lui; şi toţi râdeau de acest îndrăgostit caraghios care, la acei cincizeci şi şase de ani ai săi, jertfea o situaţie strălucită, de necaz că fusese părăsit de o femeie fără inimă şi care de multă vreme îl înşela cu un tânăr. Singur arhiepiscopul avu destulă minte sau, mai bine zis, inimă, pentru a ghici că onoarea era aceea care îl împinsese pe conte să nu mai rămână prim-ministru într-o ţară unde, fără a i se fi cerut părerea, urma să fie decapitat un tânăr care era protejatul său. Vestea demisiei contelui avu darul de a-l vindeca de gută pe generalul Fabio Conti, aşa cum vom arăta la locul cuvenit, când vom vorbi despre felul în care sărmanul Fabricio îşi petrecea vremea în temniţă, în timp ce întregul oraş aştepta cu nelinişte ceasul execuţiei sale.

În ziua următoare, contele se pomeni cu Bruno, omul de încredere expediat la Bologna; în clipa când acesta intră în birou, contele se înduioşă: vederea lui îi aminti de starea fericită în care se afla când îl trimisese la Bologna, aproape în înţelegere cu ducesa. Bruno nu-i aducea niciun fel de veşti; iar cu Lodovico nu putuse sta de vorbă,

[1] Adepţi ai lui Jansenius (1585–1638), teolog olandez, întemeietorul unei doctrine religioase, jansenismul, sinonimă cu rigid, auster, puritan. (*n.tr.*)

deoarece podestatul din Castelnovo îl ținea sub stare de arest în închisoarea din sat.

— Am să te trimit din nou la Bologna, îi spuse contele. Ducesa ar dori să aibă trista plăcere de a cunoaşte cu deamănuntul nenorocirea prinderii lui Fabricio. Vorbeşte cu brigadierul unității de jandarmi din Castelnovo. Ba nu, se întrerupse el: pleacă chiar acum în Lombardia, împarte bani din belşug tuturor agenților noştri. Ceea ce vreau de la ei este să-mi facă rapoarte care să inspire curaj. Pricepând foarte bine care era scopul misiunii sale, Bruno se apucă săşi întocmească scrisorile de împuternicire. Pe când îi da ultimele povețe, contele se pomeni cu o epistolă cu totul fățarnică, dar foarte dibaci ticluită; ai fi zis că fusese scrisă de un prieten altui prieten, pentru a-l ruga să-i facă un bine. Prietenul care îi scrisese nu era altul decât Ranucio al IV-lea. Auzind vorbindu-se despre unele gânduri de plecare ale contelui Mosca, îşi implora prietenul să nu părăsească ministerul; îi cerea aceasta în numele prieteniei lor şi al primejdiilor ce amenințau patria; i-o poruncea în calitate de suveran. Mai spunea, de asemenea, că regele țării*** îi oferise două colane ale unui mare ordin şi că el păstrase unul pentru sine, iar pe celălalt i-l trimitea scumpului său prieten Mosca.

„Dobitocul ăsta mă nenoroceşte! izbucni contele, scos din fire, de față cu Bruno, care rămăsese încremenit, şi îşi mai închipuie că mă poate momi cu aceleaşi vorbe prefăcute cu care de atâtea ori am ticluit împreună prinderea în laț a vreunui nătâng." Răspunse că refuză ordinul ce i se oferea şi arătă că, din pricina proastei stări a sănătății sale, nu avea decât prea puține speranțe de a mai putea să se îndeletnicească, încă multă vreme, cu grelele sarcini ministeriale. Contele era în culmea mâniei. În clipa următoare, îşi făcu apariția procurorul Rassi, pe

care-l repezi ca pe ultimul dintre valeți.

— Ce înseamnă asta, domnule bădăran? De bine ce te-am făcut nobil, începi să te obrăzniceşti! De ce n-ai venit ieri să-mi mulţumeşti, aşa cum se cuvenea?

Pe Rassi nici nu-l atingeau insultele – era obişnuit cu ele, căci cam acesta era tonul cu care îl întâmpina zilnic principele – dar voia să fie baron şi de aceea se scuză cu şiretenie. Ceea ce, de altfel, îi era foarte uşor.

— Alteța Sa m-a ținut ieri toată ziua țintuit la o masă, nici n-am putut ieşi din palat. Alteța Sa mi-a dat să copiez, cu scrisul meu urât de procuror, o sumedenie de acte diplomatice atât de neghioabe şi de limbute, încât tare mi se pare că singurul lui scop era de a mă ține prizonier acolo. Când, în cele din urmă, am putut să plec, către orele cinci, lihnit de foame, mi-a poruncit să mă duc de-a dreptul la mine acasă şi să nu ies nicăieri toată seara. Şi, într-adevăr, am zărit doi dintre spionii lui particulari, pe care îi ştiu foarte bine, plimbându-se pe strada mea până către miezul nopții. Azi-dimineață, de îndată ce-am putut, am chemat o trăsură, care m-a condus până la intrarea catedralei. Am coborât încet din trăsură, apoi am trecut prin biserică aproape în fugă, şi iată-mă. Dintre toți oamenii din lume, Excelența Voastră este, în clipa de față, cel căruia doresc în cel mai înalt grad să-i fiu pe plac.

— Numai că eu, caraghiosule, nu mă las dus chiar aşa uşor cu poveşti din astea! Alaltăieri nu ai vrut să-mi spui nimic despre Fabricio şi ți-am respectat scrupulele şi jurămintele de păstrare a secretului profesional, deşi, pentru un om ca dumneata, jurămintele nu sunt decât, cel mult, mijloace de înfrângere. Dar astăzi vreau adevărul. Ce înseamnă toate aceste zvonuri caraghioase despre condamnarea la moarte a acelui sărman băiat, ca ucigaş al actorului Giletti?

— Nimeni nu poate lămuri pe Excelența Voastră mai bine decât mine, de vreme ce eu însumi am răspândit aceste zvonuri, la porunca suveranului. Şi abia acum îmi dau seama că, tocmai pentru a mă împiedica să vă aduc aceasta la cunoştinţă, m-a ţinut ieri toată ziua sub supraveghere. Alteța Sa, care ştie că nu-s nebun, nu putea să nu bănuie că am să dau fuga la dumneavoastră cu decorația, ca să vă rog să mi-o prindeți la butonieră.

— Treci la fapte şi fără multă vorbă! strigă ministrul.

— Se înțelege de la sine că principele ar vrea grozav să poată avea la mână o sentință de moarte împotriva domnului del Dongo, dar, precum ştiți, nu dispune decât de o pedeapsă de douăzeci de ani de muncă silnică, pe care a comutat-o chiar el, a doua zi după darea sentinței, în doisprezece ani de temniță, cu post negru vinerea, precum şi alte farafastâcuri religioase.

— Tocmai fiindcă cunoşteam această condamnare la închisoare am fost speriat de zvonurile despre o apropiată execuție, care s-au răspândit prin oraş; mi-amintesc, printre altele, de moartea contelui Palanza, pe care ai ascuns-o atât de bine.

— Atunci ar fi trebuit să capăt crucea! exclamă Rassi, fără să se descumpănească; ar fi fost de ajuns să-l strâng niţel cu uşa pe suveran, cât timp îl aveam la mână şi cât ținea la această moarte. Am fost un nătărău că n-am făcut-o şi, înarmat cu această experiența, îndrăznesc astăzi să vă sfătuiesc să nu faceți şi dumneavoastră la fel. (Comparația aceasta păru de cel mai prost-gust interlocutorului său, care trebui să se stăpânească din toate puterile ca să nu-i dea lui Rassi picioare în spate.) Mai întâi, continuă acesta cu logica unui jurisconsult şi cu siguranța de sine a unui om pe care nicio vorbă de ocară nu-l poate jigni, mai întâi, nu poate fi vorba despre

execuția numitului del Dongo: n-ar îndrăzni nici principele! Vremurile s-au schimbat și, pe urmă, eu fiind nobil și cu perspectiva de a deveni baron, prin bunăvoința dumneavoastră, nu m-aș mai face părtaș la așa ceva. Sunt singurul, precum bine știți, de la care gâdele poate să primească poruncă și, v-o jur, cavalerul Rassi nu-i va da niciodată o asemenea poruncă împotriva domnului del Dongo.

— Și ai proceda foarte înțelept, răspunse contele, măsurându-l cu o privire aspră.

— Să ne înțelegem! reluă Rassi zâmbind. Eu nu răspund decât de morțile oficiale, așa că, dacă domnului del Dongo i se întâmplă cumva să moară de vreo boală de stomac, să nu-mi cereți mie socoteală. Nu știu de ce, dar principele e foc pe Sanseverina (cu trei zile înainte ar fi spus „ducesa", dar acum aflase, ca și întregul oraș, despărțirea ei de prim-ministru); contele fu uimit de suprimarea titlului de noblețe din partea unui om de teapa lui Rassi și e lesne de ghicit ce plăcere îi făcu să-l audă vorbind astfel; îl fulgeră cu o privire încărcată de ura cea mai aprigă. „Dragostea mea! se gândi el apoi, nu-ți pot dovedi cât de mult te iubesc decât ascultându-ți orbește poruncile. „

— Trebuie să-ți mărturisesc, îi spuse el procurorului, că nu acord prea mult interes toanelor doamnei ducese; cu toate acestea, dat fiind că ea este aceea care mi l-a prezentat pe neisprăvitul acela de Fabricio, care ar fi făcut mult mai bine să rămână la Neapole, decât să vină aici să ne încurce socotelile, țin foarte mult să nu fie ucis atâta timp cât sunt eu aici, și-ți dau cuvântul meu că te fac baron în prima săptămână după ieșirea lui din închisoare.

— Dacă e pe-așa, domnule conte, n-am să mă mai văd baron decât peste doisprezece ani mari și lați, fiindcă

Alteța Sa este foc şi pară şi îi poartă ducesei o asemenea pică, încât nici nu caută să şi-o ascundă.

— Alteța Sa este mult prea bună! Dar ce nevoie are să-şi mai ascundă ura, de vreme ce prim-ministrul n-o mai proteguieşte pe ducesă? Cu toate acestea, nu vreau să fiu învinuit de purtări urâte şi cu atât mai puțin de gelozie: eu am adus-o pe ducesă în această țară, şi dacă Fabricio moare în închisoare, nu numai că s-a sfârşit cu baronia, dar s-ar putea s-o sfârşeşti şi dumneata înjunghiat. Dar să lăsăm fleacurile... Fapt este că mi-am făcut socoteala averii mele: abia dacă am un venit de douăzeci de mii de franci, aşa că am de gând să-i înaintez suveranului preasupusa mea demisie. Am oarecare speranțe de a fi folosit de către regele Neapolului: oraşul acesta îmi va îngădui să duc o viață de petreceri de care am mare nevoie în clipa de față şi pe care n-aş putea-o avea într-o văgăună ca Parma. Nu voi mai rămâne aici decât atâta timp cât îți va trebui ca să mă ajuți să obțin mâna prințesei Isota... Convorbirea continuă la nesfârşit pe această temă. Dar, când Rassi se ridică, ministrul îi spuse pe un ton cât se poate de nepăsător:

— S-a vorbit, precum ştiți, că Fabricio n-a fost cinstit față de mine, în sensul că era unul din amanții ducesei; este un zvon pe care nu-l admit, aşa că, pentru a-l dezminți, vreau să faci să-i parvină această pungă de bani.

— Dar, domnule conte, răspunse Rassi speriat, cu ochii la pungă, îmi pare că e o sumă peste măsură de mare, şi regulamentul...

— Dumitale, dragul meu, ți s-o fi părând peste măsură de mare, răspunse contele plin de dispreț. Un burghez ca dumneata, când trimite bani unui prieten aflat în închisoare, socoteşte că se ruinează dacă îi dă zece țechini; eu, însă, *vreau* ca Fabricio să primească aceşti şase mii de

franci şi, mai ales, vreau să nu se afle la palat.

Şi cum Rassi, înspăimântat, dădea să-i răspundă, contele, sătul de atâta vorbă, îi închise uşa în nas. „Oamenii de soiul ăsta, se gândi el, nu ascultă decât dacă sunt repeziți.„ Acestea fiind zise, marele ministru făcu un lucru atât de caraghios, încât ne vine greu să-l povestim: se repezi să ia din biroul său un portret în miniatură al ducesei şi îl acoperi de sărutări fierbinți. „Iartă-mă, scumpa mea, strigă el, dacă nu l-am azvârlit pe fereastră, cu mâinile mele, pe bădăranul ăsta, care îndrăzneşte să vorbească despre tine pe un ton familiar, dar dacă mă port faţă de el cu atâta răbdare este numai şi numai pentru a-ți asculta porunca! Îl învăț eu minte, mai târziu."

După ce vorbi îndelung cu portretul, contele, care îşi simţea în piept inima moartă, avu un gând cu totul năstruşnic şi îl urmă cu o grabă copilărească: se îmbrăcă în uniformă de mare ţinută şi se duse să-i facă o vizită bătrânei prinţese Isota. În viaţa lui nu-i trecuse pragul decât cu prilejul Anului Nou. O găsi înconjurată de o droaie de crini şi gătită cu toate podoabele, chiar şi cu diamante, de parcă s-ar fi pregătit să se ducă la curte. Şi, cum contele se arătă îngrijat de-a nu stânjeni cumva pe Alteţa Sa, care, de bună seamă, urma să plece de acasă, Alteţa Sa răspunse ministrului că o prinţesă de Parma este datoare faţă de ea însăşi să fie întotdeauna astfel înveşmântată. Pentru prima dată de la începutul nenorocirii sale, contelui îi veni să râdă. „Nu-mi pare rău că am venit aici, gândi el, şi trebuie să-i fac chiar astăzi declaraţia mea de dragoste. „ Prinţesa fu încântată să-l vadă în salonul ei pe omul acesta vestit prin inteligenţa sa şi care, pe deasupra, mai era şi prim-ministru; sărmana fată bătrână nu era defel deprinsă cu asemenea vizite. Contele începu printr-o introducere iscusită despre distanţa care va despărți întotdeauna pe membrii unei familii domnitoare

de un simplu gentilom.

— Trebuie făcută o deosebire, spuse prințesa: fiica unui rege al Franței, de pildă, nu are nicio speranță să poată ajunge vreodată să poarte coroana; pe când aici, la Parma, lucrurile stau cu totul altfel. De aceea, noi, Farnesele, trebuie să ne păstrăm întotdeauna o înfățișare plină de demnitate; fiindcă până şi eu, aşa cum mă vedeți, ia, acolo, o biată prințesă, nu se poate spune că e cu totul exclus ca, într-o bună zi, să-mi fiți prim-ministru.

Gândul acesta, cu totul năstruşnic, stârni pentru a doua oară pofta de râs a sărmanului conte.

Ieşind de la prințesă, care se roşise toată auzind declarația lui de dragoste, prim-ministrul se întâlni cu unul din ofițerii palatului, care îi raportă că principele trimisese după el în mare grabă.

— Spune-i că sunt bolnav, răspunse contele, încântat de a putea să-i facă suveranului această nepolitețe. „A, vasăzică mă scoți din sărite şi mai vrei să te şi slujesc! izbucni el mânios. Află, dar, Alteță, că în secolul nostru nu mai ajunge să fi fost învestit cu putere de către providență, îți mai trebuie să ai şi cap şi caracter, ca să izbuteşti să fii stăpân absolut. „

După ce îl trimise îndărăt pe ofițerul palatului, care păruse foarte mirat de buna stare a sănătății bolnavului, contele găsi cu cale să se ducă să-i viziteze pe doi dintre oamenii de la curte care aveau cea mai mare influență asupra generalului Fabio Conti. Ceea ce îl făcea mai cu seamă să se cutremure, răpindu-i orice încredere în viitor, era învinuirea ce i se aducea guvernatorului cetății de a se fi descotorosit pe vremuri de duşmanul lui de moarte, un căpitan oarecare, dându-i *aquetta*[1] de Perugia.

---

[1] Otravă celebră (*n.tr.*)

Contele ştia că, în ultimele opt zile, ducesa cheltuia sume nebuneşti ca să-şi câştige oameni de încredere înlăuntrul cetăţuii, dar, după părerea lui, existau prea puţini sorţi de izbândă, căci prea erau încă toţi cu ochii în patru. Nu-i vom descrie cititorului toate mijloacele de corupere pe care le folosi nefericita femeie. Încercările acestea disperate erau ajutate şi de agenţii ei, oameni de toate soiurile, dar cu desăvârşire credincioşi. Poate că singurul lucru care merge strună la micile curţi despotice este paza deţinuţilor politici. Astfel că tot aurul ducesei nu avu alte urmări decât izgonirea din cetăţuie a opt sau zece slujbaşi de diferite grade.

CAPITOLUL AL OPTSPREZECELEA

Aşadar, cu tot devotamentul lor faţă de întemniţat, ducesa şi prim-ministrul nu izbutiseră să facă mare lucru pentru el. Principele era foc şi pară, iar celor de la curte, ca şi celor din oraş, li se făcuse lehamite să tot audă vorbind de Fabricio şi erau încântaţi că i se întâmplase o nenorocire: prea fusese fericit.

Deşi azvârlea aur cu amândouă mâinile, ducesa nu putuse face niciun singur pas în incinta fortăreţei. Şi nu trecea zi fără ca marchiza Raversi sau cavalerul Riscara să nu aibă de comunicat ceva nou generalului Fabio Conti: îi sprijineau şi ei, cum puteau, slăbiciunea.

După cum am mai spus, în ziua întemniţării sale, Fabricio fu dus mai întâi la *palatul guvernatorului*. Era o mică clădire, destul de arătoasă, construită în secolul trecut, după planurile lui Vanvitelli, care o aşezase la o înălţime de o sută optzeci de picioare, pe platforma uriaşului turn rotund. De la ferestrele acestui mic palat singuratic, ce se înălţa pe spinarea mătăhălosului turn ca o cocoaşă de cămilă, Fabricio vedea câmpia şi, hăt departe, Alpii, iar la poalele cetăţuii, cursul şerpuit al Parmei, care, la vreo patru leghe de oraş, coteşte spre dreapta şi se duce să se verse în Pad. Dincolo de malul stâng al fluviului, care, văzut de

departe, părea un şirag de mari pete albe în mijlocul şesului verde, ochii întemniţatului zăreau, plini de încântare, fiecare dintre piscurile uriaşului zid pe care-l alcătuiesc Alpii la nordul Italiei. Aceste înălţimi veşnic înzăpezite, chiar şi în toiul lunii august, cum se întâmpla să fie atunci, îţi dăruie, în mijlocul câmpiilor încinse dimprejur, ca o amintire de răcoare. Privirea le poate desluşi cele mai mărunte clinuri, cu toate că se află la mai bine de treizeci de leghe de cetăţuia Parmei. Priveliştea, atât de întinsă, ce se înfăţişează ochilor din frumosul palat al guvernatorului, este tăiată spre miazăzi de Turnul Farnese, în care se pregătea, în grabă, o cameră pentru Fabricio. Acest al doilea turn fusese ridicat – aşa cum cititorul îşi mai aminteşte, poate – pe platforma de sus a turnului celui mare, în cinstea unui prinţ moştenitor care, spre deosebire de Hipolit[1], fiul lui Tezeu, nu respinsese câtuşi de puţin îmbierile tinerei sale mame vitrege. Prinţesa muri după câteva ceasuri; fiul prinţului nu-şi redobândi libertatea decât după şaptesprezece ani, când se urcă pe tron, la moartea tatălui său. Foarte urât pe dinafară, acest Turn Farnese, în care fu dus Fabricio după vreo trei sferturi de oră, se înălţa cu aproape cincizeci de picioare deasupra platformei turnului celui mare şi era înzestrat cu o sumedenie de paratrăsnete. Prinţul, nemulţumit de soţia sa, după ce poruncise să se construiască această închisoare ce se vedea din toate părţile, avusese năstruşnica ambiţie să-i convingă pe supuşii săi că turnul acesta dăinuia din vremuri străvechi. De aceea, ţinuse cu tot dinadinsul să-i dea numele de Turnul Farnese. Nimeni nu avusese voie să vorbească despre ridicarea lui, deşi, din toate colţurile oraşului Parma şi din satele învecinate, se vedea limpede cum zidarii înalţă, piatră cu piatră, acea clădire în cinci colţuri. Ca o dovadă a

[1] În mitologia greacă, iubit de Fedra, mama sa vitregă, a cărei dragoste o respinge (*n.tr.*)

vechimii sale, deasupra intrării, largă de două picioare şi înaltă de patru, fusese aşezat un măreţ basorelief ce îl înfăţişa pe faimosul general Alexandru Farnese[1], silindu-l pe Henric al IV-lea să se îndepărteze de Paris. Acest Turn Farnese, cu o vedere atât de frumoasă, are un parter lung de cel puţin patruzeci de picioare şi cam tot atât de larg, şi este înţesat cu stâlpi scurţi şi groşi, deoarece încăperea nu numără, în înălţime, mai mult de cincisprezece picioare. Din mijlocul acestei încăperi, destinată corpului de gardă, porneşte o scară în culbec, răsucită în jurul unuia dintre stâlpi. Scara, foarte uşoară, lată de abia două picioare, era lucrată în păienjeniş de fier. Pe această scară, ce tremura sub greutatea temnicerilor care-l escortau, Fabricio pătrunse în vastele încăperi, înalte de mai bine de douăzeci de picioare, care alcătuiau, cu mult fast, primul cat. Pe vremuri, ele fuseseră mobilate cu cel mal mare fast pentru tânărul prinţ, care petrecuse în ele şaptesprezece ani, cei mai frumoşi ai vieţii sale. La una din aripile acestui cat, i se arătă noului deţinut o capelă de toată măreţia; zidurile, ca şi bolta, erau în întregime căptuşite cu marmură neagră; pilaştrii, de asemenea negri, şi de cele mai nobile proporţii, erau aliniaţi de-a lungul pereţilor tot negri, fără să-i atingă, iar pereţii înşişi erau împodobiţi cu o sumedenie de capete de mort, de marmură albă, de proporţii uriaşe, sculptate cu eleganţă şi aşezate deasupra a două oase încrucişate. „Iată o născocire a urii care nu poate ucide, îşi spuse Fabricio, şi ce gând drăcesc să mi-o arate tocmai mie!“

O a doua scară de fier lucrată de asemenea în păienjeniş de fier şi încolăcită în jurul unuia din stâlpi ducea la cel de-al doilea cat al închisorii. Aici, în camerele acestui al doilea

---

[1] Alessandro Farnese, duce de Parma şi Piacenza, general al regelui Filip al II-lea, în Flandra. În 1590 intrând în Franţa, l-a forţat pe Henric al IV-lea să înceteze asediul Parisului. (*n.tr.*)

cat, înalte de vreo cincisprezece picioare, îşi dovedea de un an de zile iscusinţa generalul Fabio Conti. În primul rând, potrivit poruncilor sale, ferestrele acestor camere, ocupate altădată de slujitorii prinţului, fuseseră trainic zăbrelite, deşi se aflau la mai bine de treizeci de picioare de lespezile ce pardosesc platforma turnului celui mare, rotund. La aceste camere, care aveau fiecare câte două ferestre, ajungeai printr-un gang întunecos şi strâmt, ce străbătea tot mijlocul clădirii şi în care Fabricio văzu trei uşi de fier în şir, alcătuite din drugi uriaşi, ce se înălţau până la tavan. Timp de doi ani, planurile, secţiunile şi proiectările tuturor acestor năzdrăvane născociri prilejuiseră generalului o audienţă săptămânală la stăpânul său. Un conspirator, închis într-una din aceste încăperi, nu s-ar fi putut plânge în faţa opiniei publice că e tratat într-un chip neomenos. Totuşi, nu ar fi izbutit să intre în legătură cu nimeni pe lume şi nici să facă o singură mişcare fără să fie auzit. În fiecare cameră, generalul pusese să fie aşezate grinzi groase de stejar, aliniate ca nişte bănci, la o înălţime de trei picioare şi – născocire de căpetenie, care îi dădea dreptul să râvnească la ministerul Poliţiei – pe aceste grinzi pusese să se construiască câte o gheretă de scânduri, foarte răsunătoare, înaltă de zece picioare şi care nu era lipită de zidul încăperii decât în partea ferestrelor. Celelalte trei părţi erau înconjurate astfel de un mic gang, lat de vreo patru picioare, care despărţea zidul propriu-zis al închisorii, durat din pietre masive de construcţie, de pereţii gheretei. Pereţii aceştia, din patru scânduri de nuc, stejar şi brad, erau încheiaţi cu şuruburi de fier şi nenumărate cuie.

Într-una din aceste încăperi, astfel transformată de un an de zile, capodoperă a generalului Fabio Conti, căreia îi dăduse frumoasa poreclă de *Supunere oarbă*, fu închis Fabricio. Se repezi la ferestre; priveliştea care i se desfăşura

printre zăbrele era sublimă. Un singur colț de zare era ascuns, spre nord-vest, de acoperișul în chip de verandă al frumosului palat al guvernatorului, care nu avea decât două caturi, parterul fiind ocupat de serviciile statului-major. Din prima clipă, privirea lui Fabricio fu atrasă de una dintre ferestrele catului al doilea, în dreptul căreia se aflau, în colivii aurite, un mare număr de păsări de tot soiul. Fabricio zăbovi cu plăcere să le asculte cântând și să le vadă luându-și rămas-bun de la cele din urmă raze ale amurgului, în timp ce temnicerii se foiau în jurul său. Între fereastra lui și cea cu colivii nu erau mai mult de douăzeci și cinci de picioare și, cum aceasta se afla cu cinci sau șase picioare mai jos, privirea lui cădea din plin asupra păsărilor.

Era o seară cu lună și, în clipa în care Fabricio pătrunse în temniță, ea tocmai răsărea, plină de măreție, spre dreapta, deasupra lanțului Alpilor, către Treviso. Nu erau decât ceasurile opt și jumătate și, de cealaltă parte a zării, spre apus, strălucirea roșie-portocalie a asfințitului contura limpede crestele muntelui Viso și pe acelea ale Alpilor, care pornesc de la Nisa spre Mont Cenis și Torino. Fără să mai cugete la nenorocirea ce-l lovise, Fabricio se lăsă răpit de priveliștea aceea dumnezeiască. Așadar, în acest decor vrăjit trăia Clelia Conti! Cu firea ei visătoare și cuminte afla, de bună seamă, aci, mai multă desfătare decât oricine; în aceste locuri te simțeai ca în creierul unor munți singuratici, la sute de leghe de Parma. Abia după ce zăbovi mai bine de două ceasuri la fereastră, sorbind cu nesaț zările care-i încântau sufletul și oprindu-și adesea privirea pe frumosul palat al guvernatorului, Fabricio exclamă, deodată: „Cum, asta să fie închisoarea? Așa să arate locul de care m-am temut atâta?“ În loc să afle, la fiecare pas, pricini de neplăcere și de îndârjire,

eroul nostru se lăsa răsfăţat de farmecele temniţei.

Deodată, o larmă înspăimântătoare îl readuse în chip brutal la realitate: odaia lui de lemn, asemănătoare cu o colivie şi mai ales foarte răsunătoare, începu să fie puternic zgâlţâită; lătrat de câine şi chiţăituri ascuţite întregeau tărăboiul acela cu totul neobişnuit. „Să fie oare cu putinţă? Abia închis şi să pot fugi?“ se gândi Fabricio. În clipa următoare, începu să râdă, cum poate nimeni nu a râs vreodată într-o închisoare.

La porunca generalului, odată cu temnicerii, fusese adus în turn un câine englezesc foarte rău, însărcinat cu paza deţinuţilor de seamă şi care trebuia să petreacă noaptea în locul atât de îngust ce împrejmuia colivia lui Fabricio. Câinele şi temnicerul trebuiau să doarmă în golul de trei picioare, lăsat anume între pardoseala de piatră a camerei şi duşumeaua de lemn a gheretei, în care deţinutul nu putea face niciun pas fără să fie auzit.

La sosirea lui Fabricio, camera *Supunerii oarbe* se afla în stăpânirea a vreo sută de şobolani mari cât toate zilele, care o rupseseră la fugă în toate părţile. Câinele, un soi de prepelicar corcit cu fox englezesc, nu era prea arătos; în schimb, se dovedi foarte vioi. Fusese legat pe pardoseala de lespezi, chiar sub colivia de lemn; când simţi mişunând pe lângă el şobolanii, se smuci atât de năprasnic, încât izbuti să-şi smulgă capul din zgardă. Atunci se produse acea bătălie grozavă, care-l trezise pe Fabricio din visarea sa câtuşi de puţin amară. Şobolanii, care putuseră scăpa de primul asalt al colţilor câinelui, căutară în fugă adăpost în colivia de lemn; dihania urcă, pe urmele lor, cele şase trepte care duceau de la lespezile de piatră la ghereta lui Fabricio. Atunci începu un tărăboi şi mai mare: ghereta era zgâlţâită din toate încheieturile ei. Fabricio râdea ca un nebun, îi curgeau lacrimile de atâta râs.

Temnicerul Grillo, care se prăpădea şi el de râs,

închisese uşa; în goana lui după şobolani, câinele nu era stingherit de nicio mobilă, fiindcă ghereta era cu desăvârşire goală; doar o sobă de fier, într-un colţ, îi mai stânjenea salturile. Când câinele îşi răpuse toţi duşmanii, Fabricio îl chemă, îl mângâie şi izbuti să şi-l apropie. „Dacă vreodată mă vede sărind peste zid, îşi spuse el, ăsta n-o să mă latre". Dar această socoteală dibace era doar un fel de a-şi da aere faţă de sine însuşi; în starea de spirit în care se afla, îi făcea plăcere să se joace cu câinele şi atâta tot. Printr-o ciudăţenie de care nu-şi dădea nici el însuşi seama, o bucurie ascunsă îi stăpânea adâncul sufletului.

Când începu să gâfâie de atâta zbânţuială cu câinele, îl întrebă pe temnicer:

— Cum te cheamă?

— Grillo, ca să fiu pe placul Excelenţei Voastre, atât cât îmi îngăduie regulamentul.

— Ei bine, dragul meu Grillo, un oarecare Giletti a vrut să mă ucidă la drumul mare, eu m-am apărat şi l-am omorât; l-aş omorî încă o dată dacă ar mai fi nevoie. Dar asta nu mă împiedică să doresc să petrec cât mai bine timpul cât voi rămâne oaspetele dumitale. Cere, deci, mai-marilor închisorii încuviinţarea şi du-te să-mi aduci ceva rufărie de la palatul Sanseverina; şi cumpără-mi cât poţi mai mult *tămâios de Asti*.

Spumosul acesta e un vin destul de bun; produs în Piemont, patria lui Alfieri, este preţuit mai ales de acea categorie de băutori din care fac parte şi temnicerii. Opt sau zece din aceşti domni tocmai se îndeletniceau cu căratul, în colivia de scânduri a lui Fabricio, a câtorva mobile din alte vremi, care mai de care mai aurite, luate de la primul cat, din fosta închisoare a prinţului; cu toţii înregistrară cu smerenie, în cugetul lor, laudele vinului de Asti, rostit de deţinut. În ciuda tuturor strădaniilor,

găzduirea lui Fabricio în această primă noapte fu de-a dreptul jalnică, dar el nu se arătă supărat decât de lipsa unei sticle de *tămâios*.

— Ăsta pare să fie băiat de treabă... spuseră temnicerii, coborând din turn... şi nu ne putem dori decât un singur lucru: ca şefii noştri să-i îngăduie să i se trimită bani.

Rămas singur, Fabricio îşi mai adună gândurile, după toată vânzoleala de până atunci: „E oare cu putinţă ca aşa să arate închisoarea, îşi spuse el privind zarea larg deschisă, de la Treviso până la muntele Viso, lanţul atât de întins al Alpilor, vârfurile acoperite de zăpadă, stelele... Şi, mai ales, e oare cu putinţă ca prima noapte petrecută într-o închisoare să pară atât de puţin neplăcută? Înţeleg acum de ce îi place Cleliei Conti să trăiască în această singurătate; te simţi aici de parcă ai fi în plin văzduh, la sute de leghe deasupra micimilor şi răutăţilor care ne otrăvesc viaţa acolo jos. Dacă păsările de sub fereastra mea sunt ale ei, înseamnă că am s-o văd... Oare o să roşească zărindu-mă?“ Încercând să răspundă la această mare întrebare, deţinutul nu putu adormi decât la o oră foarte târzie.

Chiar de-a doua zi după această primă noapte petrecută în închisoare şi în cursul căreia nu-şi pierduse o singură clipă răbdarea, Fabricio nu mai putu sta de vorbă decât cu Fox, câinele englezesc; Grillo, temnicerul, se arătă şi acum foarte îndatoritor faţă de el, dar un ordin proaspăt primit îl făcuse să amuţească. De asemenea, nu-i aduse nici rufărie, nici *tămâios*.

„Oare am s-o văd pe Clelia? se întrebă Fabricio trezindu-se. Păsările să fie oare, într-adevăr, ale ei?“ Tocmai începeau să ciripească şi să cânte şi, la înălţimea aceea, era singurul zgomot ce se putea auzi în văzduh. Liniştea deplină ce domnea acolo îi dădu lui Fabricio un

simțământ cu totul nou și plăcut; asculta plin de încântare ciripitul mărunt și atât de vioi, cu care vecinele sale, păsările, întâmpinau lumina zilei. „Dacă sunt ale ei, Clelia are să se arate o clipă aici jos, sub fereastra mea." Și tot cercetând uriașele spinări ale Alpilor, în fața cărora cetățuia din Parma părea să se ridice ca un post întărit de primă linie, privirile lui Fabricio se reîntorceau, în fiecare clipă, la minunatele colivii din lemn de lămâi și mahon, cu fire de sârmă aurită, așezate în mijlocul încăperii luminoase, care le adăpostea, ea însăși, ca o colivie mai mare. Abia mai târziu, Fabricio avea să afle că încăperea aceea era singura, din cele aflate la al doilea cat al palatului, care se bucura de umbră de la ceasurile unsprezece până la patru după-arniază: umbra Turnului Farnese.

„Ce mâhnit o să fiu, își spuse Fabricio, dacă, în locul chipului îngeresc și gânditor, pe care îl aștept și care se va îmbujora poate un pic zărindu-mă, am să văd fața boccie și anostă a vreunei slujnice, căreia i s-a dat, prin procură, sarcina să hrănească păsărelele! Dar dacă o văd pe Clelia, va binevoi ea oare să mă zărească? Uneori trebuie să săvârșești unele indiscreții ca să fii observat; situația în care mă aflu se cade să se bucure de oarecare privilegii; de altfel, aici suntem amândoi singuri și atât de departe de lume! Eu sunt un deținut, unul dintre acei pe care generalul Conti și ceilalți ticăloși de teapa lui îi socotesc drept niște subordonați... Dar ea este atât de deșteaptă sau, mai bine zis, are atâta suflet încât, așa cum presupune contele, poate chiar disprețuiește îndeletnicirea tatălui ei, și de acolo i se și trage melancolia! Nobil izvor de întristare! Dar, la urma urmei, nu-i sunt chiar cu totul străin. Cu ce grație plină de modestie m-a salutat aseară! Îmi amintesc foarte bine că, la prima noastră întâlnire, lângă Como, i-am spus: „Într-o zi am să vin să văd

frumoasele tablouri din Parma; o să-ți aminteşti de numele meu: Fabricio del Dongo?“ Va fi uitat ea cuvintele mele? Era atât de copilă pe atunci!

Dar iată, îşi spuse mirat Fabricio, curmându-şi deodată firul gândurilor, iată că uit să fiu mânios. Nu cumva fac şi eu parte dintre acei mari viteji cu care antichitatea a dat lumii atâtea pilde? Sunt oare un erou, fără măcar s-o bănuiesc? Cum! Îmi era aşa frică de închisoare şi acum, când sunt aci, uit că trebuie să fiu supărat? De astă dată, cu adevărat s-ar putea spune că a fost mai mare daraua decât ocaua! Dar cum vine asta? Trebuie să stau să judec ca să fiu mâhnit de o întemnițare care, aşa cum spune, poate ține zece luni sau zece ani? Să fie oare mirarea de a mă afla în această situație cea care mă apără de suferința ce-ar trebui să o încerc? Poate că această voioşie, independentă de voința mea şi atât de necugetată, va înceta dintr-odată şi atunci, pe loc, am să cad în neagra restrişte în care ar trebui să mă aflu de pe acuma. Oricum, e foarte de mirare să zaci în puşcărie şi să trebuiască să te dăscăleşti ca să fii întristat! Mai că-mi vine să mă întorc la prima mea presupunere, şi anume că sunt un om într-adevăr tare!“

Gândurile lui Fabricio fură curmate de tâmplarul fortăreței, care venea să ia măsura ferestrelor ca să le pună abajururi; temnița în care se afla era folosită pentru prima oară, şi generalul Fabio Conti uitase acest amănunt esențial.

„Prin urmare, îşi spune Fabricio, voi fi lipsit de această privelişte sublimă“ şi căută să se întristeze din pricina acestei îngrădiri.

— Cum adică? strigă el dintr-odată, adresându-se tâmplarului, să nu mai pot vedea păsărelele astea frumoase?

— A! păsărelele domnişoarei! Îi sunt aşa de dragi!

spuse omul, ce părea plin de bunătate. Gata! S-a zis cu ele! S-a isprăvit, ca şi cu toate celelalte!

Tâmplarului, ca şi temnicerului, îi era oprit cu străşnicie să vorbească cu deţinutul, dar omului i se făcuse milă de tinereţea lui Fabricio; îi lămuri că obloanele acelea uriaşe, sprijinite de pervazul de jos al ferestrei, aveau să se depărteze doar în partea de sus şi erau menite să nu îngăduie celui întemniţat să vadă altceva decât cerul.

— În felul acesta, spuse el, creşte jalea din sufletul deţinuţilor, sporindu-li-se izbăvitoarea dorinţă de îndreptare. Generalul, adăugă tâmplarul, a mai născocit ceva: să scoată geamurile de la ferestrele deţinuţilor şi să le înlocuiască cu hârtie unsă cu untdelemn.

Fabricio gustă izul de epigramă al acestei convorbiri, foarte rară în Italia.

— Aş da mult să am o păsăruică, să-mi ţină de urât; mă dau în vânt după ele; cumpără-mi şi mie una de la fata din casă a domnişoarei Clelia Conti.

— Cum? exclamă tâmplarul. Înseamnă că o cunoaşteţi, de vreme ce îi ştiţi aşa de bine numele.

— Cine n-a auzit vorbindu-se de frumuseţea ei? Am avut cinstea s-o întâlnesc de mai multe ori la curte.

— Bietei domnişoare i se urăşte tare aici, adăugă tâmplarul; îşi omoară şi ea vremea cu păsărelele ei. Azi-dimineaţă a pus să i se cumpere doi minunaţi portocali, care au fost aşezaţi, din porunca ei, la intrarea turnului, sub fereastra dumneavoastră; dacă n-ar fi brâul zidului, aţi putea să-i vedeţi.

Unele cuvinte ale acestui răspuns fură de mare preţ pentru Fabricio, care găsi mijlocul să-i strecoare tâmplarului ceva bani fără să-l jignească.

— Fac două greşeli deodată, îi spuse omul, stau de

vorbă cu Excelența Voastră și primesc bani. Poimâine, când mă întorc pentru obloane, o să vin cu o pasăre în buzunar și, dacă nu sunt singur, o să mă prefac că mi-a scăpat. Dacă pot, o sa vă aduc și o carte de rugăciuni; trebuie să vă simțiți tare prost fără o asemenea carte la ceasul slujbelor.

„Așadar, își spuse Fabricio de îndată ce rămase singur, păsările sunt într-adevăr ale ei, numai că peste două zile nu am să le mai văd!" La gândul acesta, privirea i se posomorî. Dar, în cele din urmă, spre nespusa lui bucurie, după o așteptare atât de lungă și după atâta pândă, către amiază o văzu pe Clelia venind să-și hrănească păsărelele. Fabricio rămase nemișcat, cu răsuflarea tăiată: stătea în picioare, lipit de zăbrelele de fier ale ferestrei, la foarte mică depărtare de ea. Își putu da seama că, deși Clelia nu ridica ochii spre el, mișcările ei dovedeau stânjeneala celui ce se simte privit. Chiar de-ar fi voit, biata fată tot nu ar fi putut uita zâmbetul atât de galeș pe care-l văzuse rătăcind pe buzele deținutului, în ajun, în clipa în care jandarmii îl luau de la corpul de gardă.

Deși, după toate semnele, se supraveghea cu cea mai mare grijă în tot ce făcea, în clipa când se apropie de fereastra camerei ce adăpostea coliviile, se roși foarte tare. Primul imbold al lui Fabricio, care continua să stea lipit de zăbrelele de fier al ferestrei, fu o copilărie: să lovească ușor zăbrelele cu mâna, pentru a face puțin zgomot. Dar posibilitatea unei asemenea grosolării îl umplu de groază. „Dacă aș face asta, mi s-ar cuveni ca, timp de opt zile, s-o pună pe cameristă să-i hrănească păsările." Gândul acesta plin de gingășie nu i-ar fi venit nicicum la Neapole sau la Novara.

O urmărea aprins cu privirea: „Te pomenești, își spunea el, că iese din cameră fără să se înduplece să-și ridice ochii spre biata fereastră, pe care o are, totuși, drept

în față". Dar, reîntorcându-se din fundul camerei, în care, de sus, privirea lui Fabricio pătrundea în voie, Clelia nu se putu împiedica să nu se uite spre el, pe sub sprâncene, fără să-şi întrerupă mersul, şi aceasta fu destul ca Fabricio să se socoată îndreptățit să o salute. „Nu suntem oare singuri pe lume aci?" se gândi el, pentru a-şi face curaj. La acest salut, fata rămase nemişcată şi plecă ochii; apoi Fabricio o văzu ridicându-i foarte încet. Făcând o vădită sforțare pentru a se birui, ea îi răspunse cu o mişcare plină de cea mai mare gravitate şi cât mai rece cu putință; dar nu putu să poruncească tăcere ochilor, care, fără ştirea ei, de bună seamă, exprimară, timp de o clipă, mila cea mai adâncă. Şi deoarece, când intrase în camera păsărilor, căldura o făcuse să-şi îndepărteze de pe umeri şalul de dantelă neagră, Fabricio mai băgă de seamă că fata se îmbujorase atât de tare, încât rumeneala i se întinsese repede până pe grumaji. Privirea învăluitoare cu care răspunsese salutului ei îndoi tulburarea Cleliei. „Ce fericită ar fi biata femeie, îşi spuse ea gândindu-se la ducesă, dacă ar avea putința să-l vadă măcar o clipă, aşa cum îl văd eu acum!"

Fabricio nutrise nădejdea că va putea s-o mai salute o dată la plecarea ei din cameră; dar, pentru a ocoli această nouă politețe, Clelia închipui o măiestrită retragere treptată, din colivie în colivie, ca şi cum, la sfârşit, ar fi trebuit să vadă de păsărelele cele mai depărtate de fereastră. În cele din urmă, ieşi; Fabricio rămase mai departe nemişcat, cu ochii la uşa pe care dispăruse fata; acum era alt om.

Din clipa aceea, nu mai avu decât un singur gând: cum va izbuti s-o mai zărească, după ce va fi fost aşezat cumplitul oblon la fereastra dinspre palatul guvernatorului?

Seara, în ajun, înainte de-a se culca, îşi impusese o

lungă bătaie de cap: aceea de a-şi ascunde cea mai mare parte din aurul pe care-l avea asupra lui, în mai multe din găurile de şobolani care împodobeau chilia de scânduri. „În seara asta, trebuie să-mi ascund şi ceasul. Doar am auzit povestindu-se că, înarmat cu multă răbdare şi cu un arc dinţat de ceas, poţi tăia lemnul şi chiar fierul. Voi putea, deci, să-mi fac o ferestruică în oblon." Strădania de a ascunde ceasul, care ţinu timp de două ore, nu-i păru câtuşi de puţin lungă; se gândea la cele mai felurile mijloace de a-şi ajunge scopul urmărit şi încerca să-şi reamintească prea puţinele lui cunoştinţe de tâmplărie. „Dacă mă dumiresc asupra chipului în care trebuie să procedez, îşi spunea el, voi putea să tai un soi de capac în partea de jos a scîndurii de stejar a oblonului care se va sprijini de pervazul ferestrei; apoi o să scot şi o să pun la loc capacul, după împrejurare; am să dau tot ce am la mine lui Grillo, ca să binevoiască să nu observe acest mic şiretlic." Toată fericirea lui Fabricio era legată acum de posibilitatea de a duce la bun sfârşit această operaţie şi nu se mai gândea la nimic altceva." Dacă izbutesc măcar s-o văd, sunt fericit... Adică nu, îşi spuse el; trebuie ca şi ea să vadă că o văd." Toată noaptea nu se gândi decât la felurite meşteşuguri de tâmplărie şi gândul nu i se duse, poate, nicio singură dată la curtea Parmei, la mânia prinţului şi la toate celelalte. Vom mărturisi că nici suferinţa în care trebuia să fie cufundată ducesa nu-i trecu prin minte. Aşteptă cu nerăbdare să se facă ziuă, dar tâmplarul nu se mai arătă: se vede că în închisoare era socotit drept liberal; fu trimis un altul, cu o înfăţişare ursuză şi care nu răspunse decât printr-un mormăit, ce nu prevestea nimic bun, la toate lucrurile plăcute şi pline de haz pe care căută să i le spună Fabricio. Câteva din încercările ducesei de a stabili un schimb de scrisori între ea şi Fabricio fuseseră

descoperite de numeroşii agenţi ai marchizei Raversi, care în fiecare zi îi aduceau la cunoştinţă generalului Fabio Conti aceste încercări, speriindu-l şi zgândărindu-i ambiţia. Din opt în opt ore, cei şase soldaţi care stăteau de pază, în sala cea mare cu o sută de stâlpi de la parter, erau schimbaţi. Pe lângă aceasta, guvernatorul pusese câte un temnicer de strajă la fiecare dintre cele trei uşi de fier din gang. Iar bietul Grillo, singurul care dădea ochi cu deţinutul, fu osândit să nu iasă din Turnul Farnese decât o dată la opt zile, pricină pentru care se arătă foarte necăjit. Îşi revărsă necazul asupra lui Fabricio, care avu fericita inspiraţie de a nu-i răspunde decât atât:

— Adă-mi cât mai mult *tămâios de Asti*, prietene, şi îi dădu iarăşi bani.

— Ei, exclamă Grillo indignat, cu glasul înăbuşit, dar destul de tare ca să poată fi auzit de deţinut, până şi banii ăştia, care ne mai fac să uităm de rele, suntem opriţi să-i luăm; ar trebui să nu-i primesc, dar eu tot îi iau. De altfel, mi-i daţi de pomană, fiindcă nu pot să vă suflu o vorbă despre nimic. Ce vreţi? Trebuie că Excelenţa Voastră a făcut o poznă mare de tot, fiindcă toată cetăţuia e cu susul în jos din pricina dumneavoastră; nu ştiu ce-o fi făcut şi ce-o fi dres doamna ducesă, dar trei dintre noi au şi fost daţi afară.

Oblonul avea să fie gata, oare, înainte de amiază? Iată întrebarea care îi dădu bătăi de inimă lui Fabricio, în dimineaţa aceea ce i se păru nesfârşită. Număra toate sferturile de ceas pe care le bătea orologiul cetăţuii. Când răsunară cele trei sferturi după unsprezece, oblonul tot nu sosise; Clelia se arătă şi începu să-şi hrănească păsărelele. Crunta împrejurare în care se afla făcuse să crească până într-atât îndrăzneala lui Fabricio, iar ameninţarea de a nu o mai putea vedea i se părea în aşa

măsură mai presus de orice, încât, uitându-se la Clelia, se încumetă să facă cu degetul semnul de ferestruire a oblonului. E adevărat că, după ce văzu semnul acela, care în închisoare era o dovadă de mare nesupunere, ea îi adresă lui Fabricio un salut foarte grăbit şi se retrase.

„Cum! îşi spuse acesta mirat, s-ar putea să fie atât de lipsită de judecată ca să ia drept o familiaritate nelalocul ei un gest dictat de cea mai imperioasă nevoie? Voiam s-o rog să se înduplece ca, în timp ce-şi hrăneşte păsărelele, să mai arunce, din când în când, câte o privire spre fereastra temniţei, chiar când o va vedea astupată de un uriaş oblon de lemn; voiam să-i arăt că voi face tot ce e omeneşte cu putinţă ca să izbutesc s-o privesc. Doamne sfinte! Şi dacă mâine nu se mai arată din pricina acestui semn nelalocul lui?“ Teama aceasta care tulbură somnul lui Fabricio se dovedi întemeiată; a doua zi, Clelia nu se arătase încă până la ceasurile trei, când cele două uriaşe obloane fură aşezate în faţa ferestrelor lui. Scândurile din care urmau să fie încheiate fuseseră ridicate, de pe platforma turnului cel mare, cu frânghii şi scripeţi prinşi de zăbrelele de fier ale ferestrelor. E drept însă că, ascunsă în dosul unui oblon al apartamentului ei, Clelia urmărise, plină de zbucium, toate pregătirile lucrătorilor; îşi dăduse foarte bine seama de neliniştea de moarte a lui Fabricio, dar nu avusese totuşi curajul să nu ţină făgăduiala pe care şi-o făcuse.

Clelia era o fanatică a liberalismului; în prima ei tinereţe, luase în serios tot ce auzise vorbindu-se despre liberalism în jurul tatălui ei, care nu se gândea decât la un singur lucru: să-şi asigure o situaţie. Lucrul acesta o şi făcuse să dispreţuiască şi să-i fie aproape silă de supuşenia curtenilor; tot de acolo pornea şi aversiunea ei pentru căsătorie. De la sosirea lui Fabricio era muncită de mustrări de cuget. „Iată,

îşi spunea ea, că nevrednica mea inimă se alătură celor ce vor să-mi trădeze tatăl! Îndrăzneşte să-mi facă gestul de a tăia cu ferăstrăul o uşă!... Dar, îşi spuse ea numaidecât, cu sufletul îndurerat, tot oraşul vorbeşte de moartea lui apropiată! Chiar mâine ar putea fi ziua sorocită! Cu fiarele care ne cârmuiesc, orice e cu putinţă! Ce blândeţe, ce seninătate eroică în ochii lui, care poate că se vor închide pentru totdeauna! Dumnezeule! Prin ce chinuri trebuie să treacă ducesa! Se spune că e nebună de durere. Eu, una, m-aş duce să-l ucid pe principe cu pumnalul, ca eroica Charlotte Corday."

În tot cursul celei de-a treia zile de temniţă, Fabricio fu mânios la culme, dar numai şi numai fiindcă n-o văzuse arătându-se pe Clelia. „Cel puţin să-i fi spus că o iubesc! exclama el. Fiindcă făcuse această mare descoperire. Nu, nu din vitejie nu mă sinchisesc eu de puşcărie şi dau de minciună profeţia lui Blanès – nu sunt în stare de atâta tărie de caracter. Fără voie, mă gândesc la căutătura duioasă, plină de milă, cu care m-a învăluit Clelia când m-au luat jandarmii de la corpul de gardă; căutătura aceea mi-a şters din minte toată viaţa mea de mai înainte. Cine mi-ar fi spus că o să găsesc nişte ochi atât de buni într-un asemenea loc şi în clipa în care privirea mea rătăcită era pângărită de mutra lui Barbone şi de aceea a domnului general-guvernator? Parcă cerul însuşi ar fi coborât printre făpturile acelea nevrednice. Şi cum aş putea să nu mă îndrăgostesc de frumuseţe şi să nu caut să o văd? Da, nu din pricina tăriei de caracter rămân nepăsător faţă de micile înjosiri de care sunt copleşit aici, în închisoare." Cercetând, una după alta, toate câte i se puteau întâmpla, închipuirea lui Fabricio ajunsese repede la gândul că ar putea fi pus în libertate. „Fără îndoială, prietenia ducesei va face minuni pentru mine. Ei bine, nu am să-i mulţumesc decât din vârful

buzelor; căci locul acesta nu este unul în care să te poți întoarce. Odată ieşit din fortăreață, despărțiți de societatea din care facem parte fiecare, nu aş mai putea-o revedea niciodată pe Clelia. Şi, la drept vorbind, ce rău îmi face închisoarea? Dacă Clelia s-ar îndupleca să nu mă copleşească cu mânia ei, ce altceva aş mai putea implora cerului?"

În seara aceleiaşi zile, în care n-o văzuse pe frumoasa sa vecină, îi dădu prin minte un gând izbăvitor: cu crucea de fier a mătăniilor care se dădeau tuturor deținuților la intrarea lor în temniță, începu, şi izbuti, să străpungă oblonul. „Săvârşesc poate o nesocotință, îşi spuse el înainte de a începe. I-am auzit doar cu urechile mele pe tâmplari spunând că mâine vor veni, în locul lor, vopsitorii. Ce-au să spună când vor găsi oblonul găurit? Dar dacă nu săvârşesc această nesocotință, mâine n-am s-o pot vedea. Cum? din vina mea să stau o zi fără s-o văd? Mai ales când m-a părăsit supărată!" Nesocotința lui Fabricio fu răsplătită: după cincisprezece ceasuri de trudă, o văzu pe Clelia şi, culmea fericirii, fiindcă ea nu bănuia că o vede, stătu multă vreme nemişcată, cu privirea ațintită asupra uriaşului oblon, astfel că Fabricio avu răgazul să citească în ochii ei semnele celei mai duioase compătimiri. Spre sfârşit, fu văzut că fata uitase până şi de păsărele. Într-adevăr, era tulburată până în adâncul sufletului; se gândea la ducesă, a cărei cumplită nenorocire îi insuflase atâta milă; şi totuşi, începea s-o urască. Nu putea pricepe de ce tânjea astfel întreaga ei ființă şi-i era ciudă pe ea însăşi. În acest răstimp, nemaiputându-şi potoli nerăbdarea, Fabricio încercă de două sau de trei ori să clintească oblonul. I se părea că nu poate fi fericit dacă nu izbuteşte să-i arate Cleliei că o vede. „Pe de altă parte, îşi spunea el, dacă ar şti că o văd atât de bine, sfioasă şi stăpânită cum e, fără îndoială s-ar feri de privirile mele."

A doua zi, avu mai mult noroc (din ce biete nimicuri își durează dragostea fericirea!): în timp ce ea se uita cu jale la oblon, Fabricio izbuti să treacă o sârmă prin gaura făcută cu crucea de fier și îi făcu semne, pe care ea le înțelese, de bună seamă, și anume: „Sunt la fereastră și te văd".

În zilele următoare, îi merse prost. Voia să taie din cogeamite oblon o bucată de scândură de un lat de palmă, pe care să-l poată pune la loc la nevoie și care să-i îngăduie să vadă și să fie văzut, adică să vorbească, măcar prin semne, despre ceea ce se petrecea în sufletul lui. Din păcate, zgomotul micului ferăstrău improvizat ca vai de lume din arcul ceasului pe care îl dințase cu crucea îl neliniștise pe Grillo, care zăbovea acum ceasuri întregi în ghereta de lemn a lui Fabricio. Acestuia i se păru, însă, că asprimea Cleliei se mai muia, pe măsură ce sporeau greutățile materiale care se împotriveau oricărei legături a lui cu lumea din afară. Își dădea foarte bine seama că nu se mai preface că pleacă ochii sau că vede de păsările când el încerca să-și dovedească prezența, făcându-i semne cu biata lui bucățică de sârmă; observă chiar, cu bucurie, că nu întârzia niciodată și intra în camera păsărelelor chiar în clipa când se auzeau bătând cele trei sferturi. Fabricio avu cutezanța să creadă că el era pricina acestei exemplare punctualități. De ce? O asemenea presupunere ar putea să pară lipsită de noimă; dar dragostea descoperă semne care scapă ochiului nepăsător și trage din ele nesfârșite concluzii. De pildă, de când Clelia nu-l mai vedea pe deținut, aproape îndată ce intra în camera cu păsări, ridica ochii spre fereastra lui. Toate acestea se petreceau în acele zile cernite, când la Parma nimeni nu se mai îndoia că Fabricio are să fie curând executat; numai el n-o știa. Dar pe Clelia, gândul acesta cumplit nu o mai

părăsea defel; cum s-ar mai fi putut ea dojeni că-i poartă prea mult de grijă? Avea să piară! Şi încă pentru cauza libertăţii! Fiindcă era prea absurd să ucizi un del Dongo pentru o lovitură de spadă dată unui măscărici. E adevărat că acest tânăr, vrednic de iubire, era legat de o altă femeie! Clelia era adânc nefericită, fără să-şi mărturisească tocmai limpede ce fel de simţăminte nutrea faţă de el. „Hotărât, îşi spunea dânsa, dacă este dus la moarte, am să fug la mănăstire şi, cât am să trăiesc, n-am să mai calc pe la curte, mi-e groază de această adunătură de ucigaşi politicoşi!"

În cea de-a opta zi de temniţă a lui Fabricio, Clelia avu o pricină destul de serioasă de a se ruşina: cufundată în gânduri, stătea cu ochii aţintiţi la oblonul ce ascundea fereastra deţinutului care, în ziua aceea, nu-şi manifestase încă prin niciun semn prezenţa. Deodată, o bucată de scândură, puţin mai mare de un lat de palmă, fu scoasă de el din oblon; Fabricio o privi vesel, salutând-o din ochi. Clelia nu putu face faţă acestei neaşteptate puneri la încercare; se întoarse repede spre păsărelele ei şi începu să vadă de ele; dar tremura aşa de tare, încât vărsă apa pe care le-o turna, şi Fabricio îşi dădu prea bine seama de tulburarea ei. Neputând să mai îndure această situaţie, fata nu avu încotro şi fugi din cameră.

Clipa aceasta, neasemuită, fu cea mai frumoasă din viaţa lui Fabricio. Cu ce entuziasm ar fi respins acum libertatea, dacă i-ar fi dăruit-o cineva!

A doua zi, ducesa trecu prin cea mai adâncă deznădejde. Tot oraşul îl socotea pe Fabricio definitiv pierdut.

Clelia nu avu tristul curaj să-i arate o asprime care nu-şi avea locul în inima ei; rămase timp de o oră şi jumătate în camera cu păsărele, uitându-se la toate semnele pe care i le făcea el şi adesea răspunzându-i, fie chiar şi prin priviri ce trădau simţămintele cele mai vii şi mai calde; din când

în când, fugea ca să-şi ascundă lacrimile. Cu instinctul ei de femeie, simţea destul de limpede cât de sărac era graiul acesta pe care îl foloseau: dacă şi-ar fi vorbit, prin câte mijloace felurite n-ar fi încercat ea să afle care anume erau simţămintele lui Fabricio pentru ducesă! De data aceasta, Clelia aproape că nu se mai putea amăgi: o ura pe doamna Sanseverina.

Într-o noapte, lui Fabricio i se întâmplă să se gândească mai intens la mătuşa lui; se miră când îşi dădu seama ce schimbată era în amintirea lui: mai-mai să nu o recunoască; pentru dânsul ducesa avea acum cincizeci de ani.

„Dumnezeule! exclamă el plin de însufleţire, ce bine am făcut să nu-i spun că o iubesc!“ Ajunse până acolo încât aproape că nu mai putea pricepe cum de i se păruse atât de frumoasă. Impresia de schimbare era mai puţin puternică în ce o privea pe micuţa Marietta: de bună seamă, fiindcă niciodată nu-şi închipuise că pune suflet în dragostea lui pentru ea, pe câtă vreme adesea crezuse că inima lui aparţine cu totul ducesei. Ducesa de A... şi Marietta i se păreau acum două porumbiţe al căror unic farmec izvora din slăbiciunea şi din prostia lor, în timp ce chipul sublim al Cleliei Conti, care pusese cu totul stăpânire pe sufletul lui, aproape că îl înspăimânta. Îşi dădea limpede seama că fericirea vieţii lui avea să depindă veşnic de fata generalului-guvernator şi că stătea în puterea ei să facă din el cel mai nefericit dintre oameni. În fiecare zi, se temea de moarte să nu vadă curmându-se, în urma cine ştie cărei toane şi fără putinţă de îndreptare, viaţa aceasta ciudată şi fermecătoare pe care o afla în preajma ei. Oricum, Clelia îi adusese fericire în primele două luni de temniţă. În acest răstimp, generalul Fabio Conti îi spunea principelui de două ori pe săptămână:

— Pot da cuvântul meu de onoare Alteței Voastre că deținutul del Dongo nu vorbește absolut cu nimeni; fie că stă tot timpul copleșit de cea mai adâncă deznădejde, fie că doarme.

Clelia venea de două sau trei ori pe zi să-și hrănească sau să-și vadă păsărelele; uneori, rămânea doar câteva clipe. Dacă Fabricio n-ar fi iubit-o, și-ar fi dat limpede seama că este iubit; dar îndoieli de moarte îl chinuiau în această privință. Clelia pusese să i se aducă un pian în camera cu păsărele. În timp ce lovea puternic clapele, pentru ca sunetele lor să-i poată justifica prezența și să abată atenția santinelelor care se plimbau pe sub ferestre, răspundea din ochi întrebărilor lui Fabricio. La o singură întrebare nu răspundea niciodată, ba uneori chiar fugea și nu se mai arăta o zi întreagă: anume, când semnele lui Fabricio vorbeau de simțăminte a căror mărturisire îi era greu să nu o înțeleagă. În privința aceasta, Clelia se arăta neînduplecată.

Astfel, deși închis într-o colivie destul de strâmtă, Fabricio ducea o viață cât se poate de plină, pe de-a-ntregul petrecută în dezlegarea unei singure și însemnate probleme: „Mă iubește oare?“ Rodul a mii de observații, mereu reînnoite, dar necontenit puse la îndoială, era acesta: „Toate gesturile ei voite spun nu, dar tot ce este fără de voie în privirile ei pare a mărturisi că începe să nutrească pentru mine o oarecare prietenie“.

Clelia nădăjduia să nu ajungă niciodată la o mărturisire și, pentru a îndepărta această primejdie, respinsese cu prea multă mânie o rugăminte pe care i-o adresase Fabricio în numeroase rânduri. Sărăcia mijloacelor folosite de bietul deținut ar fi trebuit, pare-se, să-i inspire Cleliei mai multă milă. Fabricio ar fi vrut să corespondeze cu ea prin litere scrise în palmă cu un cărbune, a cărui

prețioasă descoperire o făcuse în sobă: ar fi scris cuvintele literă cu literă. Născocirea aceasta i-ar fi îngăduit să spună lucruri limpezi. Fereastra lui se afla la o depărtare de vreo douăzeci şi cinci de picioare de aceea a Cleliei; ar fi fost o mare fericire să-şi poată vorbi, pe deasupra capului caraulelor care se plimbau prin faţa palatului guvernatorului. Fabricio se îndoia de dragostea Cleliei; dacă ar fi fost mai încercat în ale dragostei, nu ar mai fi stat în cumpănă, dar până atunci nicio femeie nu-i stăpânise încă inima. Pe de altă parte, nu bănuia o taină, care, dacă ar fi aflat-o, l-ar fi umplut de deznădejde: se vorbea foarte mult despre casătoria Cleliei Conti cu marchizul Crescenzi, cel mai bogat om de la curte.

CAPITOLUL AL NOUĂSPREZECELEA

Din pricina ambiției lui, aţâţată până la nebunie de neplăcerile căzute din senin pe capul prim-ministrului Mosca şi care păreau a vesti căderea acestuia de la putere, generalul Fabio Conti făcea zile fripte fiicei sau îi spunea întruna, cu mânie, că îi distruge cariera dacă nu se hotărăşte odată să-şi aleagă un soţ; la cei douăzeci de ani trecuţi, era şi timpul să se hotărască. Trebuia să se sfârşească odată cu însingurarea crâncenă, în care încăpăţânarea nesocotită a fetei îi îngropa şi pe el... şi aşa mai departe.

Pentru a scăpa de desele lui izbucniri de mânie, Clelia se refugia, la început, în camera cu păsărele; nu se putea ajunge acolo decât pe o scăricică de lemn, foarte greu de urcat, piedică serioasă pentru general, care suferea de gută.

De câteva săptămâni, însă, sufletul Cleliei era atât de zbuciumat şi ea singură ştia atât de puţin ce dorea, încât fără să fi făgăduit propriu-zis ceva tatălui ei, se lăsase oarecum înduplecată. Într-o izbucnire de furie, generalul o ameninţase că o va trimite să zacă în cea mai mohorâtă mănăstire din Parma şi că o va lăsa acolo să moară de urât, până când se va hotărî să-şi aleagă un soţ.

— Ştii bine că familia noastră, cu toate că este atât de veche, nu are un venit mai mare de şase mii de franci, în timp ce averea marchizului Crescenzi se ridică la mai bine de o sută de mii de galbeni pe an. La curte, toţi îl socotesc o fire foarte blândă; n-a supărat în viaţa lui pe nimeni; e un bărbat frumos, tânăr, bine văzut de prinţ şi ar trebui să fii nebună de legat ca să-l respingi. Dacă ar fi prima oară, aş mai trece cu vederea; dar au mai fost cinci sau şase partide, cele mai bune de la curte, pe care le-ai refuzat, ca o mică toantă ce eşti. Ce-ai să te faci dacă sunt scos la pensie? Ce mulţumire pe duşmanii mei, când m-ar vedea locuind într-un al doilea cat oarecare, tocmai pe mine, despre care s-a spus de atâtea ori că voi fi ministru! Ei, drăcie! A trecut destulă vreme de când, din pricina bunătăţii mele, fac mereu pe Cassandru... Arată-mi un motiv întemeiat împotriva bietului marchiz Crescenzi, care binevoieşte să fie îndrăgostit de tine, să te ia fără zestre şi să-ţi asigure un venit de treizeci de mii de franci, cu care aş putea, cel puţin, să-mi fac rost de o locuinţă; cu alte cuvinte, sau îmi vorbeşti ca o făptură socotită, sau îl iei de bărbat de azi în două luni!...

Un singur cuvânt, din această somaţie, se întipărise în mintea Cleliei: ameninţarea că va fi trimisă la mănăstire, deci că va fi îndepărtată de cetăţuie, tocmai acum, când viaţa lui Fabricio părea să atârne de un fir de păr, căci nu trecea o lună fără ca zvonul executării sale apropiate să nu facă, din nou, ocolul oraşului şi al curţii... Oricât ar fi chibzuit, nu putea să se expună primejdiei de a fi despărţită de Fabricio, tocmai în clipele când tremura pentru viaţa lui! Era, pentru ea, lucrul cel mai cumplit şi, în orice caz, cel mai apropiat...

Ceea ce nu însemna că, dacă n-ar fi fost despărţită de Fabricio, ar fi putut nutri vreo speranţă de fericire: credea că ducesa îl iubeşte şi inima îi era sfâşiată de o crâncenă

gelozie. Se gândea neîntrerupt la avantajele pe care le avea asupra ei femeia aceea atât de admirată de toată lumea. Nemăsurata stăpânire de sine cu care se purta față de Fabricio, graiul semnelor pe care i-l impusese, de teamă să nu se trădeze printr-o vorbă nesocotită, toate păreau că se unesc pentru a o lipsi de mijloacele prin care ar fi putut să se lămurească asupra purtării lui față de ducesă. Astfel, zi de zi, simțea şi mai muşcătoare apriga durere de a avea o rivală în inima lui Fabricio şi, zi de zi, îndrăznea tot mai puțin să înfrunte primejdia de a-i da prilejul să-i destăinuiască tot adevărul asupra celor ce se petreceau în inima lui. Ce minunat ar fi fost, totuşi, să-l asculte mărturisindu-i adevăratele lui simțăminte! Ce fericire pentru Clelia să poată scăpa de ucigătoarele bănuieli care-i înveninau viața!

Fabricio era uşuratic; la Neapole, avea faima că-şi schimbă cu destulă uşurință iubitele. Cu toată purtarea rezervată ce se cerea unei domnişoare, de când fusese făcută canonică şi fusese admisă la curte, Clelia, fără să pună niciodată vreo întrebare, dar ascultând cu atenție, ajunsese să afle reputația de care se bucurau tinerii care îi ceruseră, rând pe rând, mâna. Iar în comparație cu ei, Fabricio putea fi socotit drept cel mai uşuratic în legăturile lui de dragoste. Acum, când era întemnițat, se plictisea şi, bineînțeles, făcea curte singurei femei, cu care putea vorbi – lucru cât se poate de simplu şi de *obişnuit*. Gândul acesta o mâhnea de moarte. Chiar dacă, printr-o destăinuire completă, ar fi aflat că Fabricio n-o mai iubeşte pe ducesă, ce temei să pună pe vorbele lui? Iar dacă ar fi crezut totuşi în sinceritatea acestei mărturisiri, cum să se încreadă în trăinicia simțămintelor lui? Şi apoi, mai era un lucru care o purta pe culmile deznădejdii: Fabricio înaintase destul de departe în cariera ecleziastică! Nu se afla el în pragul

legământului veşnic? Nu-l aşteptau oare, pe această cale, cele mai înalte cinstiri? „Dacă mi-ar fi rămas o fărâmă de minte, îşi spunea nefericita Clelia, ar trebui să-l implor pe tatăl meu să mă închidă într-o mănăstire, cât mai departe. Şi culmea nevolniciei e că tocmai teama de a fi departe de cetăţuie şi închisă într-o mănăstire este aceea care îmi dictează toate hotărârile. Teama asta mă sileşte să mă ascund şi mă constrânge la hidoasa şi ruşinoasa minciună de-a mă preface că primesc deschis curtea şi atenţiile marchizului Crescenzi."

Clelia avea o fire înţeleaptă. De când se ştia, nu avusese să se mustre pentru nicio faptă nesocotită şi, totuşi, felul de-a se purta în împrejurarea de faţă însemna culmea nesocotinţei! Ne putem da seama cât de mare îi era zbuciumul. Acest zbucium era cu atât mai chinuitor, cu cât nu se amăgea şi îşi lega inima de un om pe care-l iubea nebuneşte cea mai frumoasă femeie de la curte, o femeie superioară ei în atâtea privinţe! Chiar dac-ar fi fost liber, omul acesta nu era în stare de un simţământ temeinic, pe când ea, aşa cum prea bine simţea, n-ar fi putut să aibă decât o singură dragoste în viaţă.

Astfel, cu inima chinuită de cele mai aprige remuşcări, Clelia venea zilnic în camera cu păsări, atrasă parcă, fără voia ei, spre locul acela în care, de îndată ce intra, dureroasa nelinişte a sufletului ei se potolea, iar remuşcările se risipeau pentru câteva clipe. Cum îi mai zvâcnea inima, în timp ce pândea clipa când Fabricio putea să scoată ferestruica tăiată de el în uriaşul oblon ce-i astupa vederea! De multe ori, prezenţa temnicerului Grillo în odaie îl împiedica să comunice prin semne cu prietena lui.

Într-o seară, pe la ceasurile unsprezece, Fabricio auzi în fortăreaţă nişte zgomote din cele mai stranii. Noaptea,

culcându-se pe pervaz şi scoţând capul prin deschizătura din oblon, putu să deosebească zgomote destul ele puternice, făcute pe scara cea mare, numită scara celor trei sute de trepte, care ducea de la prima curte din incinta turnului cel rotund la platforma de piatră pe care fusese construit palatul guvernatorului şi la închisoarea Farnese, în care se afla el.

Pe la mijlocul ei, cam la a suta optzecea treaptă, scara aceasta trecea din partea de sud a unei vaste curţi, spre nordul ei. Acolo se găsea o punte de fier, foarte uşoară şi foarte îngustă, în mijlocul căreia fusese pus un paznic. Acesta, care era schimbat din şase în şase ore, trebuia să se ridice şi să se lipească de parapet pentru ca cineva să poată trece pe puntea păzită de el, singurul loc pe unde se putea ajunge la palatul guvernatorului şi la Turnul Farnese. Era destul să învârteşti de două ori un arc, a cărui cheie o purta asupra lui guvernatorul, pentru ca puntea de fier să fie coborâtă într-o clipă în curte, la o adâncime de peste o sută de picioare; dacă se lua această simplă măsură de prevedere, cum altă scară nu mai exista în întreaga cetăţuie şi cum în toate nopţile, la orele douăsprezece, un aghiotant aducea şi depunea, într-o chilioară în care se intra prin camera generalului, frânghiile tuturor puţurilor, acesta rămânea în cea mai deplină siguranţă în palatul său şi nimănui nu i-ar fi fost cu putinţă să ajungă în Turnul Farnese. Chiar din ziua intrării lui în închisoare, Fabricio observase perfect toate acestea, iar Grillo, căruia îi plăcea, ca tuturor temnicerilor, să se laude cu temniţa lor, i le explicase în nenumărate rânduri; deci n-avea nicio nădejde de evadare. Îşi aducea, totuşi, aminte de o maximă a abatelui Blanès: „Mai des se gândeşte amantul să ajungă la iubita lui, decât bărbatul să-şi păzească soţia; mai mult se gândeşte deţinutul la evadare decât temnicerul să-i încuie uşa. Aşadar, oricare

ar fi piedicile, amantul și deținutul trebuie să izbutească."

În seara aceasta, Fabricio auzi limpede trecând mulțime de oameni pe puntea de fier, zisă și puntea sclavului, deoarece, pe vremuri, un sclav dalmat izbutise să fugă, azvârlindu-l în curte pe paznicul punții.

„Vin să ridice pe cineva; poate că vin să mă ducă pe mine la spânzurătoare. Dar s-ar putea isca o învălmășeală și, dacă-i vorba pe-așa, trebuie să mă folosesc de ea." Iar Fabricio își pregăti armele și începu să scoate o parte din monedele de aur din ascunzători când, deodată, se opri.

„Caraghios ipochimen mai e și omul, zău așa! Ce-ar spune un martor nevăzut care ar zări pregătirile mele? Eu să fug? Dar ce-aș face a doua zi după întoarcerea mea în Parma? N-aș încerca, oare, tot ce e omenește cu putință ca să mă întorc lângă Clelia? Dacă se ivește vreun prilej, mai bine să caut să mă strecor în palatul guvernatorului; poate izbutesc să vorbesc cu ea; poate că, în zăpăceala acelei clipe, îndrăznesc să-i sărut mâna... Bănuitor cum e și plin de fumuri, generalul Conti are, pentru paza palatului său, cinci santinele, câte una la fiecare colț al clădirii și o a cincea la ușa de intrare; dar, din fericire, noaptea e neagră ca păcura..."

Fabricio coborî în vârful picioarelor să vadă ce făceau Grillo și câinele. Temnicerul dormea adânc, culcat într-o piele de bou, întinsă pe o plasă grosolană și atârnată eu patru funii de podeaua de scânduri a celulei. Câinele Fox deschise ochii, se ridică și se apropie încet de Fabricio, ca să fie mângâiat.

Tiptil, deținutul nostru sui îndărăt cele șase trepte care duceau la celula lui de scânduri; zgomotul creștea în așa măsură la piciorul Turnului Farnese și îndeosebi la intrare, încât Fabricio se gândi că Grillo ar putea să se trezească. Ținându-și la îndemână tot ce-i putea sluji drept armă, gata

de luptă, se credea sortit în noaptea aceea unor mari încercări, când, deodată se auziră sunetele celei mai frumoase simfonii din lume. Era o serenadă în cinstea generalului sau a fiicei sale. Fabricio izbucni într-un hohot de râs nestăpânit: „Şi eu, care mă şi pregăteam să dau lovituri de spadă! Ca şi cum o serenadă, care cere prezenţa a vreo optzeci de persoane, n-ar fi un lucru mult mai obişnuit decât o răpire din închisoare sau decât o revoltă!“ Muzica era nespus de frumoasă şi Fabricio, care nu mai cunoscuse de atâtea săptămâni nicio clipă de destindere, se lăsă legănat de ea; îl înduioşa până la lacrimi. Înfierbântat cum era, închină frumoasei Clelia cele mai pătimaşe declaraţii.

Dar, a doua zi la amiază, o văzu atât de posomorâtă, atât de trasă la faţă şi îndreptând spre el priviri în care se citea, câteodată, atâta mânie, încât nu se încumetă să-i pună vreo întrebare despre serenadă; se temea să nu fie nelalocul său.

Clelia avea tot dreptul să fie mâhnită; serenada fusese dată în cinstea ei de marchizul Crescenzi. O asemenea manifestare publică era, oarecum, un fel de vestire oficială a căsătoriei lor. Până ieri, ba chiar până seara, la ceasurile nouă, Clelia se împotrivise din răsputeri, dar în cele din urmă avusese slăbiciunea să se dea bătută în faţa tatălui ei, care o ameninţa că o va trimite de îndată la mănăstire.

„Cum, să nu-l mai văd?“ îşi spuse ea, plângând. În zadar raţiunea ei adăugase: „Da, n-am să-l mai văd pe acela care, oricum, mă va face nefericită; n-am să-l mai văd pe acest amant al ducesei; n-am să-l mai văd pe spulberaticul acesta, care a avut la Neapole zece iubite ştiute de toată lumea şi le-a înşelat pe toate; n-am să-l mai văd pe acest tânăr ambiţios care, dacă va supravieţui osândei ce-l pândeşte, va sui treptele ierarhiei bisericeşti! Ar fi o crimă din partea mea să mă mai uit la el în ziua când va ieşi din cetăţuie, iar

nestatornicia firii lui mă va feri de această ispită... La urma urmei, ce însemn eu pentru el? Un prilej de a se plictisi mai puțin timp de câteva ceasuri, în fiecare zi, de închisoare..." În toiul tuturor acestor acuzații, Clelia își aminti de zâmbetul cu care Fabricio se uitase la jandarmii din escortă, când îl luaseră de la cancelaria închisorii spre a-l duce în Turnul Farnese. O podidiră lacrimile. „Dragul meu prieten, ce n-aș face pentru tine! Tu vei fi pieirea mea, o știu, asta mi-e soarta! Dar mă voi pierde și singură, în chip cumplit, asistând deseară la acea groaznică serenadă; în schimb, mâine la amiază, voi vedea din nou ochii tăi!"

Și iată că, tocmai a doua zi după ce Clelia făcuse atâtea sacrificii pentru tânărul deținut, pe care îl iubea cu atâta patimă, iată că tocmai în ziua ce urmă aceleia în care, dându-și seama de toate cusururile lui, Clelia îi sacrificase propria sa viață, Fabricio fu dezamăgit de răceala ei...

Dacă ar fi folosit doar graiul sărac al semnelor, dacă ar fi îmboldit, cât de cât, inima Cleliei, desigur că ea nu și-ar fi putut opri lacrimile, iar Fabricio ar fi smuls mărturisirea adevăratelor ei simțăminte; dar îi lipsea îndrăzneala, se temea ca de moarte ca nu cumva s-o jignească... Clelia l-ar fi putut pedepsi prea aspru. Cu alte cuvinte, Fabricio habar nu avea de tot zbuciumul pe care ți-l dă dragostea; era un simțământ pe care nu-l mai încercase niciodată, nici în cea mai mică măsură. Îi trebuiră opt zile, după întâmplarea cu serenada, ca prietenia lui cu Clelia să revină la nivelul de mai înainte. Biata fată se înarma cu toată asprimea și murea de frică să nu se trădeze, pe când lui Fabricio i se părea că, pe zi ce trece, se bucura mai puțin de bunăvoința ei.

Într-o zi, la aproape trei luni de când Fabricio se afla întemnițat, fără nicio legătură cu lumea din afară, dar fără să se simtă totuși nefericit, Grillo rămase târziu, până pe la amiază, în colivia lui; Fabricio, care nu știa cum să scape de

el, se da de ceasul morții... Suna douăsprezece şi jumătate când putu, în sfârşit, să scoată cele două capace, înalte de-o şchioapă, pe care le tăiase în oblonul acela blestemat. Clelia stătea în picioare la fereastra odăii cu păsărele, cu ochii ațintiți la fereastra lui. Trăsăturile ei încordate exprimau cea mai adâncă deznădejde. De îndată ce-l zări pe Fabricio, îi făcu semn că totul este pierdut; alergă la pian, şi, prefăcându-se că ar cânta un recitativ dintr-o operă pe atunci la modă, îi spuse, în fraze întrerupte de disperare şi de teamă nu cumva să fie înțeleasă de santinelele care se plimbau pe sub ferestre:

„Doamne, mai eşti încă în viață! Mulțumesc din suflet Celui de Sus! Barbone, temnicerul pe care l-ai pedepsit pentru obrăznicia lui în ziua sosirii tale aici, dispăruse: nu se mai afla în cetățuie. Alaltăieri seară s-a întors şi am toate motivele să cred că, de ieri, încearcă să te otrăvească. Dă mereu târcoale pe la bucătăria palatului, de unde ți se trimite mâncarea. Nu ştiu nimic sigur, dar camerista mea bănuieşte că făptura asta hidoasă nu vine în bucătărie decât cu scopul de-a te ucide. Muream de îngrijorare văzând că nu te arăți, te credeam mort. Abține-te de la orice hrană, până ce îți dau din nou de veste; voi face tot ce-mi stă în putință ca să-ți trimit puțină ciocolată. În orice caz, deseară la nouă, dacă prin mila Celui de Sus vei găsi o sfoară sau dacă vei putea face o panglică din rufele tale, las-o în jos, pe fereastră, deasupra portocalilor; voi lega de ea o frânghie pe care o s-o tragi în sus şi, cu ajutorul ei, îți voi trimite pâine şi ciocolată."

Fabricio păstrase ca pe o comoară bucățica de cărbune descoperită în sobă. Se grăbi să profite de emoția Cleliei şi scrise în palmă un şir de litere a căror alăturare forma următoarele cuvinte:

„Te iubesc şi viața nu are preț pentru mine decât

fiindcă te iubesc; trimite-mi mai ales hârtie şi creion."

După cum nădăjduia Fabricio, groaza întipărită pe chipul Cleliei o împiedică să curme convorbirea după cuvintele atât de îndrăznețe: „te iubesc", se mulțumi doar să se arate supărată. Fabricio avu prezența de spirit să adauge: „Din cauza vântului care bate astăzi cu atâta putere, nu aud bine sfaturile pe care binevoieşti să mi le dai cântând, iar sunetul pianului îți acoperă vocea. De pildă, ce este cu otrava aceea de care vorbeşti?"

La cuvintele acestea, Clelia păru sa se îngrozească din nou; începu în grabă să deseneze cu cerneală litere mari, pe paginile unei cărți pe care o rupse şi Fabricio fu în culmea fericirii văzând, în sfârşit, stabilindu-se, după trei luni de trudă, acest mijloc de comunicare pe care până atunci îl ceruse zadarnic. Nici prin gând nu-i trecu să renunțe la şiretlicul ce-i izbutise atât de bine; visa la fraze scrise şi se prefăcea mereu că nu înțelege bine cuvintele ale căror slove îi erau înfățişate de Clelia rând pe rând.

Fata fu nevoită să părăsească încăperea cu păsărele, sprea a se duce la tatăl ei; se temea ca nu cumva să vină s-o caute; firea lui bănuitoare n-ar fi fost nicidecum mulțumită de faptul că fereastra ei era atât de aproape de oblonul ce o astupa pe aceea a deținutului. Clelia se gândise chiar ea, cu câteva clipe mai înainte, când absența lui Fabricio îi pricinuise o nelinişte de moarte, că i-ar putea azvârli, prin partea de sus a oblonului, o pietricică învelită în hârtie; dacă, din întâmplare, temnicierul însărcinat cu paza deținutului nu s-ar fi aflat în celulă, ar fi fost un mijloc sigur de comunicare.

Întemnițatul nostru se grăbi să facă un fel de panglică din rufe şi, îndată după ora nouă seara, auzi desluşit mici lovituri în lăzile cu portocali de sub fereastra lui. Lăsă să alunece panglica, care îi aduse o frânghie destul de lungă, cu

ajutorul căreia trase mai întâi o provizie de ciocolată şi pe urmă, spre nespusa lui mulţumire, un sul de hârtie şi un creion. În zadar mai coborî el sfoara încă o dată, nu mai primi nimic; pesemne că santinelele se apropiaseră de portocali. Dar era beat de fericire. Se grăbi să-i scrie Cleliei o scrisoare nesfârşită; de-abia isprăvi, că o şi legă de sfoară şi o lăsă în jos. Aşteptă zadarnic mai mult de trei ceasuri ca ea să vină să şi-o ia şi, de mai multe ori, o trase sus ca să schimbe unele fraze. „Dacă Clelia nu citeşte scrisoarea mea chiar astă-seară, când este încă tulburată de gândul otrăvii, s-ar putea ca mâine dimineaţă să refuze cu străşnicie să o ia."

Adevărat e că fata nu se putuse împotrivi sa iasă în oraş cu tatăl ei. Fabricio înţelese lucrul acesta, auzind, după miezul nopţii, trăsura generalului: cunoştea pasul cailor. Şi care nu-i fu bucuria când, peste câteva minute, după ce îl auzise pe general străbătând platforma şi santinelele prezentând armele, simţi mişcându-se frânghia pe care o ţinea încă înfăşurată în jurul braţului! Cineva lega ceva greu de ea; două uşoare smucituri îi dădură de veste s-o tragă. Îi fu foarte anevoie să facă să treacă greutatea pe care o ridica peste brâul zidului din cale-afară de mare, aflat chiar sub fereastra lui.

Obiectul pe care-l trăsese cu caznă era o cană plină cu apă, învelită într-un şal. Vai, cu câtă desfătare, sărmanul tânăr, care trăia de atâta vreme într-o deplină singurătate, acoperi şalul cu sărutări! Nu vom încerca să-i zugrăvim tulburarea când, după atâtea zile de zadarnice nădejdi, descoperi o bucăţică de hârtie prinsă de şal cu un ac cu gămălie!

Să nu bei decât din apa aceasta, să nu te hrăneşti decât cu ciocolată; mâine voi face tot ce-mi va sta în putinţă să-ţi trimit pâine; o voi însemna peste tot cu cruci mici de cerneală. E îngrozitor ce-ţi spun, dar trebuie să ştii că e

foarte cu putință ca Barbone să fi fost însărcinat să te otrăvească. Cum de nu ți-ai dat seama că lucrurile despre care îmi vorbești, în scrisoarea scrisă cu creionul, îmi vor displăcea? Fără cumplita primejdie ce te amenință, nici nu ți-aș mai fi scris. Am văzut-o adineauri pe ducesă; e bine, sănătoasă, de asemenea și contele; dar ea a slăbit mult. Să nu-mi mai scrii despre acest subiect. Vrei să mă superi?

Îi trebuise Cleliei multă tărie ca să aştearnă pe hârtie penultima frază. Într-adevăr, la curte, toată lumea pretindea că doamna Sanseverina arăta multă prietenie contelui Baldi, acel bărbat frumos şi sclivisit, fost prieten al marchizei Raversi. Oricum, era fapt sigur că el se certase în mod public cu marchiza care, timp de şase ani, îi ținuse loc de mamă şi îi făcuse o situație în societate.

Clelia fusese nevoită să scrie încă o dată bilețelul întocmit la repezeală, pentru că în prima lui redactare lăsa să se înțeleagă noua dragoste pe care răutatea lumii i-o atribuia ducesei.

„Cât de josnică sunt! se dojenise ea; să o ponegresc față de Fabricio pe femeia care îi e dragă!...“

A doua zi, cu mult înainte de revărsatul zorilor, Grillo intră în camera lui Fabricio; puse jos un pachet destul de greu şi plecă fără să spună o vorbă. În pachet se afla o pâine mare, însemnată peste tot cu cruciulițe făcute cu cerneală! Fabricio le acoperi cu sărutări. Era îndrăgostit. Lângă pâine, se afla un fişic înfăşurat în mai multe hârtii groase; conținea şase mii de franci aur. În sfârşit, Fabricio mai găsi şi o frumoasă carte de rugăciuni, nouă-nouță. O mână, al cărei scris începuse să-l cunoască, însemnase, pe margine, aceste cuvinte:

Otravă! *Atenție la apă, la vin, la toate; hrănește-te numai cu ciocolată; încearcă să dai câinelui să mănânce*

hrana de care nu te vei atinge. Nu trebuie să dai impresia că te feresti; dușmanul ar căuta atunci alt mijloc. Nicio nesocotință, pentru Dumnezeu! Nicio greșeală!

Fabricio se grăbi să distrugă bilețelul cu rândurile dragi, care ar fi putut s-o compromită pe Clelia şi rupse din cartea de rugăciune mai multe foi, cu ajutorul cărora îşi făcu o sumedenie de litere; fiecare literă era scrisă gros, cu cărbune pisat amestecat cu vin. La orele douăsprezece fără un sfert, când Clelia se arătă în camera coliviilor, la doi paşi de fereastră, literele erau gata uscate. „Rămâne, acum, ca ea să vrea să ne folosim de acest sistem", îşi zise Fabricio. Dar, din fericire, se întâmplă ca fata să aibă, chiar dânsa, foarte multe lucruri a-i spune în legătură cu încercările de otrăvire: câinele unei femei de serviciu murise, fiindcă gustase dintr-o mâncare destinată lui Fabricio. Clelia nu numai că nu se împotrivi folosirii literelor, dar alcătuise şi ea altele, foarte bine făcute, scrise cu cerneală. Convorbirea dusă prin mijlocul acesta, la început destul de stângaci, nu ținu nici mai mult nici mai puțin de un ceas şi jumătate, în două sau trei rânduri. Când Fabricio încercă să-i spună lucruri neîngăduite de ea, fata nu răspunse şi îşi văzu pentru câteva clipe de păsărele.

Fabricio obținuse făgăduiala că, în noaptea aceea, odată cu apa, Clelia îi va trimite un alfabet întreg, scris de ea cu cerneală, care putea fi văzut mai bine. Nu uită să scrie şi o scrisoare foarte lungă, în care avu grijă să nu pomenească deloc de dragoste, cel puțin în măsura în care ar fi putut s-o jignească. Planul izbuti: scrisoarea fu primită.

A doua zi, în timpul convorbirii prin litere, Clelia nu-i adresă nicio mustrare; îl înştiință doar că primejdia

otrăvirii scădea. Barbone fusese stâlcit în bătăi de nişte flăcăi care făceau curte fetelor de la bucătăria guvernatorului; de bună seamă că nu avea să mai cuteze să se arate prin bucătărie. Clelia mărturisi că îndrăznise să fure, pentru el, de la tatăl ei, antidotul otrăvii. I-l trimitea. Totul era să se abţină de la orice mâncare căreia i-ar fi găsit un gust mai aparte.

Clelia îi pusese lui don Cesare o mulţime de întrebări, fără a putea însă descoperi de unde proveneau cei şase mii de galbeni primiţi de Fabricio; oricum, era semn bun; străşnicia supravegherii începea să slăbească. Episodul cu otrava fu deosebit de prielnic deţinutului nostru; deşi nu putuse smulge nicio mărturisire care să aducă măcar pe departe cu dragostea, Fabricio avea acum fericirea să se afle într-o adevărata intimitate cu Clelia. În toate dimineţile, şi adesea şi seara, aveau lungi convorbiri cu ajutorul literelor de hârtie; în fiecare seară, la ceasurile nouă, Clelia primea câte o lungă scrisoare şi, uneori, chiar îi răspundea printr-un bileţel. Îi trimitea ziarul şi câteva cărţi. În sfârşit, Grillo se lăsase până într-atâta îmbunat, încât îi aducea zilnic lui Fabricio pâine şi vinul pe care i le strecura camerista Cleliei. Temnicerul trăsese concluzia că guvernatorul nu era de acord cu cei care-l însărcinaseră pe Barbone să-l otrăvească pe tânărul *monsignore* şi se simţea foarte uşurat, ca şi toţi ceilalţi colegi ai lui, căci prin închisoare începuse să circule o zicală: „E de ajuns să-l priveşti în faţă pe *monsignore* del Dongo, ca să-ţi dea bani".

Fabricio era palid; lipsa totală de mâncare dăuna sănătăţii lui; totuşi, niciodată nu se simţise atât de fericit.

Tonul convorbirilor dintre Clelia şi el era de caldă prietenie şi câteodată foarte vesel. Singurele clipe în care Clelia nu era asaltată de presimţiri întunecate sau de

remuşcări erau acelea în care stătea de vorbă cu el. Într-o zi, făcu nesocotinţa să-i spună:

— Admir bunul dumitale simţ: fiindcă sunt fiica guvernatorului, numi vorbeşti niciodată despre dorinţa de a-ţi recăpăta libertatea!

— Fiindcă nici nu-mi trece prin minte o dorinţă atât de nesăbuită, îi răspunse Fabricio. Odată reîntors la Parma, cum te-aş mai putea vedea? Viaţa mi s-ar părea de nesuferit dacă n-aş mai putea să-ţi spun toate gândurile mele... nu chiat toate, fiindcă mă ţii din scurt. Dar, în sfârşit, cu toata asprimea dumitale, a trăi fără a te vedea în fiecare zi ar însemna pentru mine un chin cu mult mai mare decât acela al temniţei! În viaţa mea n-am fost mai fericit!... Nu-i aşa că are haz să fi descoperit că fericirea mă aştepta în închisoare?

— Ar fi multe de spus în legătură cu asta, răspunse Clelia, luând deodată o înfăţişare peste măsură de serioasă, aproape posomorâtă.

— Cum! izbucni Fabricio speriat, să-mi fie oare dat să pierd locşorul pe care l-am câştigat în inima dumitale şi care e singura mea bucurie pe lume?

— Da, îi spuse ea, am tot dreptul să cred că nu eşti destul de cinstit cu mine, deşi, în societate, treci drept un om foarte leal. Dar nu vreau să vorbim acum despre asta.

Aceste cuvinte ciudate tulburară mult convorbirea lor şi, în câteva rânduri, şi unuia, şi altuia li se umeziră ochii.

Procurorul general Rassi visa mai departe să-şi schimbe numele, îi era lehamite de cel pe care şi-l făcuse şi dorea să ajungă baron de Riva. Pe de altă parte, contele Mosca se străduia, cu toată dibăcia de care era în stare, să atâţe setea de baronie în acest judecător vândut, după cum căuta, totodată, să înteţească speranţa nebunească a suveranului de a ajunge rege constituţional al Lombardiei. Erau

singurele mijloace pe care izbutise să le născocească pentru a întârzia moartea lui Fabricio. Principele îi spunea lui Rassi:

— Cincisprezece zile pline de deznădejde şi alte cincisprezece pline de speranţă – numai prin această metodă, aplicată cu răbdare, vom izbuti să înfrângem caracterul acestei femei semeţe: numai printr-o purtare când blândă, când aspră ajungi să supui caii cei mai nărăvaşi. Aplică fără şovăire acest sistem.

Într-adevăr, din cincisprezece în cincisprezece zile, se răspândea din nou, la Parma, vestea apropiatei morţi a lui Fabricio. Zvonurile acestea o cufundau pe sărmana ducesă în cea mai adâncă deznădejde. Credincioasă hotărârii de a nu-l târî pe conte în prăbuşirea ei, nu-l vedea decât de două ori pe lună; dar era pedepsită, pentru cruzimea ei faţă de acest om, prin necontenitele alternative de neagră deznădejde în care îşi petrecea acum viaţa.

Învingându-şi crâncena gelozie stârnită de curtea contelui Baldi, bărbatul acela atât de frumos, Mosca îi scria ducesei, atunci când nu putea s-o vadă, şi o punea la curent cu toate informaţiile pe care le deţinea datorită râvnei viitorului baron de Riva. Ca să îndure groaza cumplitelor zvonuri ce se vânturau pe seama lui Fabricio, ducesa ar fi avut nevoie de prezenţa unui om cu suflet şi cu mintea luminată, ca Mosca. Sărăcia minţii lui Baldi, care o lăsa pradă gândurilor ei, o făcea să ducă o viaţă cumplit de zbuciumată, iar contele nu avea cum să-i împărtăşească temeiurile pe care îşi sprijinea speranţele.

Sub felurite pretexte, destul de dibaci înfăţişate, ministrul izbutise să-i smulgă principelui consimţământul de a adăposti în castelul unor prieteni, situat în inima Lombardiei, în împrejurimile Saronului, arhiva tuturor

uneltirilor foarte încâlcite cu ajutorul cărora Ranucio-Ernest al IV-lea nutrea nădejdea ultranebunească să se proclame rege constituțional al acestui frumos ținut.

Mai bine de douăzeci de acte foarte compromițătoare din această arhivă erau scrise de mâna lui sau iscălite de el şi, în cazul când viața lui Fabricio ar fi fost serios amenințată, contele se gândea să înştiințeze pe Alteța Sa că va preda documentele unei mari puteri, care putea să-l distrugă numai cu un singur cuvânt.

Contele Mosca se bizuia şi pe viitorul baron Riva: unicul lucru de care se temea era otrava. Încercarea lui Barbone îl speriase în asemenea măsură, încât se hotărâse ca, de îndată ce se va ivi prilejul, să facă un lucru ce părea de-a dreptul nebunesc. Într-o dimineață, trecu prin fața cetățuii şi-l chemă pe generalul Fabio Conti, care coborî pe meterezul de deasupra intrării. Acolo, plimbându-se prieteneşte cu el, contele nu şovăi să-i spună, după o mică introducere cam în doi peri:

— Dacă Fabricio va pieri într-un chip suspect, moartea lui ar putea să-mi fie atribuită mie; lumea ar crede că am făcut-o din gelozie. Pentru mine, ar fi o situație nemaipomenit de caraghioasă, pe care sunt hotărât să n-o accept. Prin urmare, ca să mă spăl de o asemenea ruşine, dacă Fabricio moare cumva de o boală oarecare, te ucid cu mâna mea; şi fii sigur că o voi face.

Generalul Conti îi dădu un răspuns țanțoş şi... îi vorbi despre vitejia sa, dar privirea contelui îi rămase întipărită în minte.

Câteva zile mai târziu, procurorul general Rassi, de parcă s-ar fi înțeles cu contele, îşi îngădui o nesocotință, destul de neaşteptată din partea unui om ca el. Disprețul public legat de numele lui, ajuns proverbial printre oamenii din popor, îl îmbolnăvea, mai ales de când avea

mari speranțe că va scăpa de el. Trimise, aşadar, generalului Conti, o copie oficială după sentința prin care Fabricio era osândit la doisprezece ani de temniță.

După lege, aceasta s-ar fi cuvenit să se întâmple chiar a doua zi după închiderea lui Fabricio; dar, lucru cu adevărat nemaiauzit la Parma, acea țară a măsurilor luate într-ascuns, era faptul că justiția îşi îngăduia asemenea acțiune fără un ordin dat anume de suveran. Într-adevăr, cum mai putea acesta să spere ca spaima ducesei să sporească din două în două săptămâni şi cum să mai îmblânzească o fire atât de trufaşă, de vreme ce o copie oficială a sentinței ieşise din cancelaria justiției? În ajunul zilei în care primi plicul oficial din partea procurorului Rassi, generalul Fabio Conti află că intendentul Barbone fusese crunt ciomăgit, pe când se întorcea seara, cam târziu, la cetățuie. Drept care, generalul trăsese concluzia că, în anumite cercuri, nu se mai vorbea de suprimarea lui Fabricio şi, plin de o grijă care-l scăpă pe Rassi de urmările imediate ale nesocotinței sale, nu pomeni nimic principelui, la prima audiență, despre trimiterea copiei oficiale a sentinței. Din fericire, şi spre liniştea bietei ducese, contele descoperise că încercarea neizbutită a lui Barbone nu fusese decât împlinirea unei răzbunări personale, şi îi dăduse lecția despre care s-a vorbit.

Fabricio fu plăcut mirat când, după o sută treizeci şi cinci de zile de detenție într-o cuşcă destul de strâmtă, bunul duhovnic don Cesare veni într-o joi să-l ia la plimbare pe foişorul Turnului Farnese; dar, după câteva minute de aer curat, lui Fabricio îi veni rău.

Don Cesare profită de acest accident ca să-i obțină câte o jumătate de oră de plimbare zilnică. Fu o prostie: plimbările acestea dese dădură eroului nostru puteri de care se folosi cu prisosință.

Urmară mai multe serenade. Guvernatorul cel tipicar

nu le încuviința decât pentru faptul că o îndatorau față de marchiz pe Clelia, de a cărei fire se temea; își dădea nelămurit seama că nu există nicio apropiere între ei și îi era mereu frică de vreo ispravă a fetei. Ar fi putut să fugă la mănăstire, lăsându-l dezarmat. Dar, pe de altă parte, se înspăimânta la gândul ca nu cumva bucățile acestea de muzică, ale căror sunete pătrundeau până în cele mai depărtate celule, rezervate celor mai primejdioși liberali, să nu ascundă anumite semnale. Muzicanții îl îngrijorau și mai abitir, de aceea, de îndată ce se sfârșea serenada, aceștia erau încuiați în sălile mari de sub palatul guvernatorului, care slujeau în timpul zilei de birouri pentru statul-major, și nu li se deschidea ușa decât a doua zi, la lumina zilei. Însuși guvernatorul, postat pe puntea sclavului, poruncea să fie percheziționați chiar în prezența sa și îi lăsa să plece numai după ce repeta, de mai multe ori, că l-ar spânzura pe loc pe acela care ar cuteza să facă cel mai mic serviciu vreunui deținut. Și se știa că, de teamă de a nu cădea în dizgrație, generalul s-ar fi ținut de cuvânt. De aceea, marchizul Crescenzi se vedea constrâns să plătească întreit muzicanților, jigniți de a petrece noaptea în închisoare.

Tot ce izbuti să obțină ducesa, și încă cu mare greutate, de la unul dintre muzicanți, fu ca acesta să primească o scrisoare pe care să o înmâneze guvernatorului. Scrisoarea era adresată lui Fabricio; în ea era deplânsă fatalitatea care făcuse ca, de cinci luni și mai bine, de când se afla la închisoare, prietenii lui de afară să nu poată stabili niciun fel de comunicare cu ei.

Intrând în cetățuie, muzicantul cumpărat se aruncă la picioarele generalului Fabio Conti și îi mărturisi că un preot necunoscut stăruise atât de mult pe lângă el să ducă o scrisoare domnului del Dongo, încât el nu îndrăznise

să spună nu, dar că, ştiind care-i era datoria, se grăbea să o predea Excelenței Sale.

Excelența Sa guvernatorul se simți foarte măgulit; cunoştea mijloacele de care dispunea ducesa şi se temea grozav să nu fie tras pe sfoară de ea. Ameţit de bucurie, se duse să arate scrisoarea principelui, care fu încântat.

„Aşadar, strășnicia administrației mele a izbutit să mă răzbune! De cinci luni, această femeie trufaşă suferă! Într-una din zilele astea, voi porunci să se ridice o spânzurătoare, iar dânsa, în închipuirea ei bolnavă, va crede, firește, că-i este sortită junelui del Dongo".

CAPITOLUL AL DOUĂZECILEA

Într-o noapte, către orele unu, Fabricio, întins pe pervaz, scosese capul prin ferestruica tăiată în oblon şi privea stelele şi necuprinsa zare pe care, de la acea înălţime, o putea cuprinde cu ochii de jur împrejur. Rătăcind peste câmpii, spre Padul de jos şi Ferrara, privirile lui descoperiră, din întâmplare, o luminiţă firavă, dar strălucitoare, ce părea să clipească în vârful unui turn. „De bună seamă că lumina asta nu se vede de jos de pe şes, îşi spuse Fabricio; din pricina grosimii turnului, nu poate fi zărită decât de sus. O fi vreun semnal destinat unui loc mai îndepărtat." Deodată, îşi dădu seama că lucirea ei se ivea, apoi pierea în răstimpuri foarte apropiate. „Poate că vreo fată stă astfel de vorbă cu iubitul ei din satul vecin". Numără, la rând, nouă semnale: „Iată un I, îşi zise; într-adevăr, I-ul este litera a noua din alfabet." După o pauză, urmară paisprezece semnale: un N; după altă pauză, un singur semnal: un A; cuvântul INA.

Care nu-i fu bucuria şi uimirea când semnalele, despărţite de scurte răgazuri, alcătuiră următoarele cuvinte:

INA PENSA A TE

De bună seamă: *Gina se gândește la tine!* Răspunse pe loc, făcând, prin spărtura oblonului, semne luminoase cu lampa lui:

FABRICIO TE IUBEȘTE!

Convorbirea ținu până la ziuă. Noaptea aceea era a suta șaptezeci și treia de la întemnițare și Fabricio află că, de patru luni, semnalele acelea i se adresau în fiece noapte. Dar cum oricine putea să le vadă și să le înțeleagă, chiar din această primă noapte, stabiliră unele prescurtări: trei semnale, urmate cu repeziciune, o desemnau pe ducesă; patru pe prinț; două pe contele Mosca; două semnale scurte, urmate de alte două lungi, însemnau *evadare*. Rămase hotărât ca pe viitor să folosească vechiul alfabet *alla Monaca*; pentru a nu fi ghiciți de indiscreți, acest alfabet schimbă ordinea obișnuită a literelor, dându-le alte numere, după învoială: *A*, de pildă, poartă numărul 10; *B*, numărul 3; adică trei apariții la rând ale luminii însemnau *B*, zece apariții la rând, *A*, și așa mai departe. O clipă de întuneric însemna pauza dintre cuvinte.

Sorociră viitoarea convorbire pe a doua zi la ora unu noaptea, când însăși ducesa veni în turnul acela, aflat la un sfert de leghe de oraș. Ochii ei se umplură de lacrimi la vederea semnalelor făcute de Fabricio, pe care, de atâtea ori, îl crezuse mort.

Prin semnalizări cu lampa, îi spuse chiar ea: *Te iubesc, curaj, sănătate, nădejde. Fă gimnastică în camera ta, vei avea nevoie de toată puterea brațelor.* „Nu l-am mai văzut, se gândea ducesa, de la concertul Faustei, când s-a ivit în ușa salonului meu, îmbrăcat în haine de vânător. Cine mi-ar fi putut prezice atunci soarta ce ne așteptă!“

Ducesa puse să i se facă lui Fabricio semnale care-l înștiințau că, în curând, avea să fie eliberat, datorită

bunătății principelui (semnalele acestea puteau fi înțelese); apoi, luând chiar ea lampa, începu să-i vorbească din adâncul inimii; nu se putea smulge de lângă el. Numai stăruințele lui Lodovico, care, de când îi fusese de folos lui Fabricio, ajunsese mâna ei dreaptă, o înduplecară, când se lumină de ziuă, să întrerupă semnalizările, ce puteau atrage atenția vreunui răuvoitor. Vestea, reînnoită în mai multe rânduri, a apropiatei lui eliberări, îl întristă adânc pe Fabricio. A doua zi, văzându-l trist, Clelia făcu greşeala să-l întrebe care era pricina.

— Sunt pe punctul de-a o supăra foarte rău pe ducesă.

— Dar ce ți-ar putea ea cere, ca să trebuiasă să-i spui nu? exclamă Clelia, îmboldită de cea mai mare curiozitate.

— Vrea să ies de aici, îi răspunse el, şi eu nu am să mă învoiesc nici în ruptul capului.

Clelia nu putu să-i răspundă; se uită la el şi izbucni în plâns. Dacă Fabricio ar fi putut să-i vorbească mai de aproape, poate că de data aceasta i-ar fi smuls mărturisirea simțămintelor ei, de care se îndoia, ceea ce îl cufunda adesea într-o adâncă descurajare; simțea până în străfundul sufletului că, fără dragostea Cleliei, viața lui ar fi un lung şir de supărări şi de amărăciuni de neîndurat. I se părea că, dacă ar trebui să se întoarcă la acele serbede bucurii pe care le crezuse de preț înainte de a fi cunoscut dragostea, viața nu ar mai merita să fie trăită, şi, cu toate că sinuciderea nu era încă la modă în Italia, se gândea la ea ca la un refugiu, în cazul că soarta l-ar fi despărțit de Clelia. A doua zi, primi de la ea o lungă scrisoare:

Trebuie, prietene, să știi adevărul: în nenumărate rânduri de când te afli aici, s-a crezut la Parma că ți-a sosit ceasul din urmă. E adevărat că nu ești osândit decât la doisprezece ani de temniță; dar, din nefericire, nu rămâne nicio îndoială că te prigonește o ură atotputernică şi plină

de pornire și, de zeci de ori, am tremurat de spaimă ca nu cumva otrava să-ți curme zilele... Folosește-te, deci, de orice mijloc cu putință ca să ieși de aici. Îți dai seama că pentru dumneata îmi calc îndatoririle cele mai sfinte; măsoară gravitatea primejdiei numai după cele ce cutez a-ți spune și care se cuvin atât de puțin să fie spuse de mine. Dacă trebuie neapărat, dacă nu se găsește niciun alt mijloc de salvare, fugi! Fiecare clipă petrecută în această fortăreață îți poate pune viața în pericol; gândește-te că se află la curte o șleahtă care, pentru a-și ajunge scopul, nu s-a dat niciodată în lături de la nimic, nici chiar de la crimă. Nu știi, oare, că toate uneltirile ei sunt mereu zădărnicite de iscusința deosebită a contelui Mosca? Iată, însă, că oamenii aceștia au descoperit un mijloc sigur de a-l îndepărta pe conte din Parma: deznădejdea ducesei. Iar deznădejdea aceasta poate fi prilejuită prin moartea unui anume tânăr deținut. Acest singur argument, fără replică, ar trebui să te facă să-ți dai seama de situația în care te afli. Îmi vorbești de prietenia dumitale pentru mine; gândește-te, înainte de orice, câte piedici de neînvins se împotrivesc ca această prietenie să ne lege vreodată mai trainic. Ne-am întâlnit în plină tinerețe, ne-am dat o mână de ajutor într-o perioadă nefericită și soarta mi-a hărăzit să mă aflu în acest aspru lăcaș spre a-ți îndulci suferințele; dar nu mi-aș ierta niciodată dacă vreo amăgire, pe care nimic nu o îndreptățește și nici nu o va îndreptăți vreodată, te-ar împinge să nu folosești orice prilej de a-ți salva viața dintr-o atât de groaznică primejdie. Mi-am pierdut liniștea sufletească din pricina cumplitei mele nesocotințe de a schimba cu dumneata unele semne de prietenie; dacă jocul nostru copilăresc, cu literele alfabetului, te duce la amăgiri atât de puțin întemeiate și care ar putea să-ți fie fatale, degeaba m-aș strădui să-mi amintesc, ca o justificare, încercarea lui Barbone. Ar însemna că eu

singură te-am aruncat într-o primejdie mult mai îngrijorătoare și de neînlăturat, închipuindu-mi că te feresc de una trecătoare. Iar greșelile mele rămân, pentru totdeauna, de neiertat, dacă au trezit în inima dumitale simțămintele care te-ar putea îndemna să te împotrivești sfaturilor ducesei. Iată ce mă silești să-ți repet: salvează-te, ți-o poruncesc!...

Scrisoarea era foarte lungă. Unele rânduri ale ei, ca, de pildă, acel *ți-o poruncesc!*, pe care l-am transcris mai sus, dăruiră dragostei lui Fabricio nădejdi îmbătătoare. I se părea că, în adâncul lor, simțămintele Cleliei aveau o anumită căldură, chiar dacă cuvintele îi erau deosebit de măsurate.

Ceva mai târziu, plătind scump totala lui nepricepere în acest soi de războire, nu mai văzu în scrisoarea Cleliei decât o simplă prietenie sau chiar numai o omenie foarte obișnuită.

De altfel, nimic din tot ceea ce îi aducea la cunoștință nu-l făcu să-și schimbe hotărârea. Admițând că primejdiile pe care i le înfățișa ar fi fost adevărate, ele nu răscumpărau oare, cu prisosință, fericirea de a o vedea în fiecare zi? Căci ce viață ar fi dus, adăpostit din nou la Bologna sau Florența? Fiindcă, odată fugit din fortăreață, nu mai putea trage nădejde să i se îngăduie să stea la Parma. Și chiar dacă principele și-ar fi schimbat până într-atâta toanele, încât să-i redea libertatea (lucru aproape peste putință, deoarece Fabricio ajunsese, în ochii unui partid puternic, un mijloc de a-l răsturna pe contele Mosca), ce ar fi însemnat viața lui la Parma, despărțit de Clelia prin toată ura care învrăjbea cele două partide? O dată sau de două ori pe lună, întâmplarea i-ar aduce, poate, în același salon; dar, și atunci, ce-ar putea vorbi cu ea? Cum să regăsească apropierea desăvârșită de

care se bucura aci zilnic, timp de câteva ceasuri? Ce-ar fi convorbirile lor de salon pe lângă cele avute prin alfabet? „Dacă mi-e scris să plătesc această viață plină de încântare și noroc prin câteva mărunte primejdii, unde e răul? Și oare, pentru mine, faptul că am găsit astfel un biet mijloc de a-mi dovedi dragostea, nu este o fericire și mai mare?“

Fabricio nu văzu în scrisoarea Cleliei decât prilejul de a-i cere o întâlnire; era singura și statornica lui dorință. Nu-i vorbise decât o singură dată și numai o clipă, la intrarea lui în închisoare, iar de atunci trecuseră mai bine de două sute de zile.

Exista totuși o posibilitate de întâlnire: bunul abate don Cesare îi făgăduise lui Fabricio, în fiecare joi dimineața, o plimbare de o jumătate de ceas pe terasa Turnului Farnese. Dar, în celelalte zile ale săptămânii, această plimbare, care ar fi putut fi observată de către toți locuitorii din Parma și din împrejurimi, putându-l deci compromite grav pe guvernator, era făcută la căderea nopții. Ca să ajungi pe terasa Turnului Farnese, nu era altă scară decât cea din micuța clopotniță a capelei, împodobită atât de lugubru cu marmură neagră și albă, despre care cititorul își mai aminteşte poate. Grillo îl însoțea pe deținut la capelă și-i deschidea ușa ce da spre scărița clopotniței; datoria lui ar fi fost să-l urmeze până sus, dar cum serile începuseră să fie răcoroase, paznicul îl lăsa să se urce singur, îl încuia cu cheia în clopotnița care comunica direct cu terasa și se întorcea să se încălzească în camera lui. Nu s-ar fi putut oare ca, într-o seară, Clelia, însoțită de camerista ei, să se afle în capela de marmură neagră?

Lunga scrisoare, prin care Fabricio îi răspunse Cleliei, era, de la un cap la altul, astfel ticluită, încât să o convingă să vină la întâlnire. Pe de altă parte, îi împărtășea, cu o

deplină sinceritate şi ca şi cum ar fi fost vorba despre o altă persoană, toate pricinile care îl îndreptăţeau să nu părăsească cetăţuia. *De o mie de ori pe zi aş înfrunta primejdia de a fi ucis numai să am fericirea de a-ţi vorbi prin semnele alfabetului, care astăzi nu ne mai stingheresc nicio clipă, iar dumneata vrei să mă las amăgit şi să mă surghiunesc singur la Parma, poate la Bologna sau chiar la Florenţa? Vrei să fac lotul ca să fiu departe de dumneata! Află că o asemenea încercare este peste puterile mele; în zadar ţi-aş făgădui, n-aş putea să-mi ţin făgăduiala.*

Drept urmare a acestei cereri de întâlnire, Clelia nu se mai arătă cinci zile la rând. În tot acest răstimp, nu veni în camera cu păsărele decât în clipele când ştia că Fabricio nu poate folosi ferestruica tăiată în oblon. Fabricio fu cuprins de deznădejde; din lipsa ei deduse că, în ciuda unor priviri care îl făcuseră să nutrească nădejdile cele mai nebuneşti, nu-i inspirase niciodată Cleliei altceva decât o simplă prietenie. „În cazul acesta, îşi spuse el, ce preţ mai are pentru mine viaţa? Poruncească principele să mi se ia această viaţă, porunca îi va fi binevenită; iată, deci, încă o pricină de a nu părăsi închisoarea“. Şi, de atunci, în fiece noapte, răspundea cu o silă adâncă semnalelor lămpii. Ducesa îl socoti nebun de-a binelea când citi, în raportul asupra semnalizărilor, pe care i-l aducea Lodovico în toate dimineţile, aceste cuvinte stranii: *Nu vreau să fug; vreau să mor aici!*

În timpul acestor cinci zile, atât de dureroase pentru Fabricio, Clelia se simţi şi mai nefericită decât el. Un gând sfâşietor pentru firea ei inimoasă îi trecu prin minte: „Datoria mea e să fug la o mănăstire, cât mai departe de fortăreaţă. Când Fabricio va afla că nu mai sunt aici – şi îi voi da de ştire prin Grillo şi prin toţi temnicerii – atunci poate că va încerca să evadeze.“ Dar a intra la

mănăstire înseamnă a renunța pentru totdeauna să-l mai văd, și aceasta tocmai acum, când dovedea atât de limpede că simțămintele pe care, poate, le nutrise cândva pentru ducesă se spulberaseră! Ce altă dovadă de dragoste mai mișcătoare ar fi putut da un tânăr? După șapte luni de închisoare, care-i zdruncinaseră puternic starea sănătății, el se împotrivește să-și recapete libertatea! Un om ușuratic, așa cum spusele curtenilor îl zugrăviseră pe Fabricio în ochii Cleliei, ar fi sacrificat douăzeci de femei iubite ca să poată ieși cu o zi mai devreme din temniță; și ce n-ar fi făcut un asemenea om ca să scape dintr-o închisoare, unde otrava amenința în fiecare zi să-i curme viața?

Clelia se arătă lipsită ele tărie; săvârșise marea greșeală de a nu-și căuta adăpost într-o mănăstire, ceea ce i-ar fi dăruit, în același timp, bunul prilej de a rupe cu marchizul Crescenzi. Odată săvârșită această greșeală, cum să se mai împotrivească unui tânăr atât de plăcut, cu un fel de a fi atât de firesc, cu o inimă atât de caldă și care-și expunea viața unor groaznice primejdii, numai și numai pentru puțina fericire de-a o zări la fereastră?

După cinci zile de luptă crâncenă cu ea însăși, după lungi ceasuri în care se disprețul adânc, Clelia se hotărî să răspundă scrisorii prin care Fabricio îi cerea să-i acorde fericirea de a sta de vorbă în capela de marmură neagră.

La drept vorbind, îi respingea această cerere și încă prin vorbe destul de aspre; dar, din secunda aceea, își pierdu orice liniște sufletească. În fiecare clipă, închipuirea i-l înfățișa pe Fabricio pe cale de a fi răpus de otravă. Venea de câte șase, de câte opt ori în camera cu colivii; simțea o nevoie pătimașă să se încredințeze cu ochii ei că Fabricio trăiește.

„Dacă se mai află încă în fortăreață, își spunea ea, dacă este expus tuturor ticăloșiilor pe care tabăra marchizei

Raversi le urzește, de bună seamă, împotriva lui, în scopul de a se descotorosi de contele Mosca, asta se datorește numai laşităţii mele, care m-a împiedicat să mă duc la mănăstire! Căci ce altceva l-ar mai fi făcut să rămână aici, în clipa în care ar fi ştiut că am plecat pentru totdeauna?"

Şi fata aceasta atât de sfioasă şi, totodată, atât de mândră merse până acolo încât se încumetă să întâmpine un refuz din partea temnicerului Grillo; ba mai mult, se expuse tuturor comentariilor pe care omul acesta putea să le facă asupra straniei sale purtări. Se înjosi până într-atât încât îl chemă la ea şi îi spuse cu un glas tremurat, care îi trăda toată taina, că peste câteva zile Fabricio avea să-şi redobândească libertatea şi că ducesa Sanseverina făcea, în acest scop, demersurile cele mai stăruitoare; îi mai spuse că era adesea nevoie de un răspuns grabnic din partea deţinutului la unele propuneri care i se făceau şi îl rugă pe Grillo să-i îngăduie lui Fabricio să taie o deschizătură în oblonul ce-i acoperea fereastra, pentru ca ea să-i poată comunica prin semne veştile primite, de mai multe ori pe zi, de la doamna Sanseverina.

Grillo zâmbi, încredinţând-o de respectul şi ascultarea lui. Clelia îi păstră o recunoştinţă nemărginită pentru faptul că temnicerul nu rosti niciun cuvânt mai mult; era limpede că ştia prea bine tot ce se petrecea de multe luni încoace.

De îndată ce paznicul ieşi de la ea, Clelia se grăbi să facă semnalul stabilit, prin care îl chema pe Fabricio în unele împrejurări mai deosebite. Îi mărturisi tot ce îndrăznise.

„Vrei să mori otrăvit? îi mai spuse ea. Nădăjduiesc să am puterea de a-l părăsi, într-una din zilele acestea, pe tatăl meu şi de a mă duce într-o mănăstire îndepărtată. Iată la ce mă vei fi silit să recurg. Poate că atunci nu te vei

mai împotrivi planurilor care ți s-ar propune pentru a scăpa de închisoare; atâta timp cât eşti aici, trec prin clipe îngrozitoare, în care îmi pierd orice judecată. N-am contribuit în viaţa mea la nenorocirea cuiva şi nu pot îndura gândul că, din pricina mea, vei muri. Asta m-ar umple de deznădejde, chiar dacă ar fi vorba de un necunoscut; închipuie-ți, deci, ce simt când îmi spun că un prieten, a cărui nesocotinţă mă nemulţumeşte adânc, dar pe care îl văd totuşi zilnic de atâta amar de vreme, se zbate poate, în clipa aceasta, în ghearele morții. Uneori simt nevoia să aflu chiar de la dumneata că trăieşti.

Pentru a scăpa de această cumplită suferinţă, m-am înjosit adineauri până la a cere sprijinul unui subaltern, care ar fi putut să mi-l refuze şi care încă poate să mă pârască... De altfel, dacă m-ar denunța tatălui meu, poate că într-un fel aş fi mai fericită; aş pleca numaidecât la o mănăstire şi n-aş mai fi părtaşa fără de voie a chinuitoarelor dumitale nesocotinţe. Dar, crede-mă, toate acestea nu mai pot continua multă vreme; te vei supune poruncilor ducesei. Eşti mulţumit, crudul meu prieten? Chiar eu te rog să-l înşeli pe tatăl meu! Cheamă-l pe Grillo şi fă-i un dar."

Fabricio era atât de îndrăgostit, iar cea mai uşoară manifestare a voinţei Cleliei îl umplea de o asemenea teamă, încât nici chiar acest ciudat mesaj nu-i dădu siguranța că este iubit. Îl chemă pe Grillo şi îi plăti cu prisosinţă toate serviciile trecute; cât despre cele viitoare, îi spuse că, pentru fiecare zi în care îi va fi îngăduit să folosească deschizătura făcută în oblon, va primi câte un galben. Grillo rămase încântat de această învoială.

— Am să vă vorbesc deschis, *monsignore*: vă învoiți să mâncați în fiecare zi tainul rece? Există un mijloc simplu pentru a vă feri de otrăvire, dar vă rog să păstrați cea mai

mare taină: un paznic trebuie să vadă tot, dar să nu priceapă nimic... În loc de un singur câine, voi avea mai mulți și le veți da chiar dumneavoastră să guste din toate felurile din care veți dori să mâncați. Cât despre vin, vă voi aduce din vinul meu și nu vă veți atinge decât de sticlele din care voi fi băut eu... Dar dacă Excelența Voastră vrea să mă nenorocească pentru totdeauna, e de ajuns să împărtășească aceste amănunte, fie chiar și domnișoarei Clelia; femeia e tot femeie. Dacă mâine se va certa cu dumneavoastră, poimâine, ca să se răzbune, va povesti toate aceste șiretlicuri tatălui ei, pentru care n-ar fi plăcere mai mare decât prilejul să poată spânzura un temnicer! În afară de Barbone, generalul este, poate, omul cel mai rău din cetățuie și în asta și stă adevărata primejdie a împrejurării în care vă aflați. Puteți fi sigur că se pricepe de minune să folosească otrava și nu mi-ar ierta niciodată gândul năstrușnic de a ține aici trei sau patru căței.

O nouă serenadă avu loc. Acum, Grillo răspundea tuturor întrebărilor lui Fabricio; se hotărâse, totuși, să fie prevăzător și să nu o trădeze pe domnișoara Clelia care, după părerea lui, deși era în pragul căsătoriei cu marchizul Crescenzi, cel mai bogat om din ducatele Parmei, se iubea, atât pe cât îngăduiau zidurile închisorii, cu drăgălașul *monsignore* del Dongo. Iată însă că, răspunzând ultimelor întrebări ale lui Fabricio despre serenadă, îl luă gura pe dinainte și adăugă:

— Se zice că o va lua, curând, de nevastă!

E lesne de închipuit ce însemnară aceste câteva cuvinte pentru Fabricio. În noaptea aceea, nu răspunse semnalelor cu lampa decât ca să spună că era bolnav. A doua zi de dimineață, pe la orele zece, când Clelia se ivi în camera cu colivii, o întrebă pe un ton ceremonios, cu totul nou între

ei, de ce nu-i spusese, pe față, că era îndrăgostită de marchizul Crescenzi şi că era pe punctul de a se mărita cu el.

— Fiindcă nimic din toate acestea nu este adevărat, răspunse Clelia supărată.

E drept, însă, că explicațiile ce urmară fură mai puțin limpezi: Fabricio băgă de seamă şi se folosi de această împrejurare ca să-i ceară din nou o întâlnire. Văzând că buna ei credință este pusă la îndoială, Clelia se învoi de îndată, atrăgându-i totuşi atenția că, procedând astfel, ea se dezonora pentru totdeauna în ochii lui Grillo. Seara, când se lăsă întunericul, intră în capela de marmură neagră, însoțită de cameristă; se opri în mijlocul capelei, lângă candelă. Camerista şi Grillo se retraseră la vreo treizeci de paşi, aproape de intrare. Clelia tremura ca varga. Câte nu avea să-i spună! În schimb, îşi pusese în gând să nu-i facă nicio mărturisire compromițătoare. Numai că dragostea îşi are logica ei neînduplecată: dorința adâncă de a afla adevărul nu-ți îngăduie să umbli cu ocolişuri deşarte, iar, pe de altă parte, dăruirea fără margini față de ființa iubită te face să uiți teama că ai putea-o jigni.

Fabricio fu, mai întâi, uluit de frumusețea Cleliei; de aproape opt luni, nu-i mai văzuse atât de aproape decât pe temniceri. Dar numele marchizului Crescenzi îi răscoli din nou mânia, care spori, când înțelese limpede că fata nu-i răspundea decât cu vorbe care încercau să-l cruțe. Clelia pricepu şi ea că, în loc de a-i risipi bănuielile, i le întărea şi mai mult şi lucrul acesta nu-l putu îndura.

— Ți-ar părea bine, îi spuse ea cu dojană în glas şi cu ochii plini de lacrimi, să ştii că m-ai făcut să calc peste toate îndatoririle pe care le am față de mine însămi? Până anul trecut, în ziua de 3 august, nu simțeam decât o totală

lipsă de interes pentru bărbații care căutau să-mi fie pe plac. Aveam un dispreț nemărginit și poate chiar exagerat pentru felul de a fi al curtenilor; toți cei ce huzureau la curte îmi displăceau. Și iată că am descoperit însușiri deosebite la un deținut, adus în ziua de 3 august în fortăreață. Fără să-mi dau seama, am trecut la început prin toate chinurile geloziei. Farmecele unei femei încântătoare, pe care o cunosc bine, erau ca niște lovituri de pumnal în inima mea, deoarece credeam – și într-o oarecare măsură mai cred și acum – că deținutul acesta era legat de ea. Curând, stăruințele amenințătoare ale marchizului Crescenzi, care îmi ceruse mâna, s-au întețit; este foarte bogat, iar noi nu avem niciun fel de avere. Totuși, mă împotriveam cererii lui, până ce tatăl meu rosti cuvântul „mănăstire". Am înțeles că, dacă voi părăsi fortăreața, nu voi mai putea veghea asupra vieții deținutului a cărui soartă mă îngrijora. Adevărata capodoperă a măsurilor luate de mine era faptul că, până în acel moment, el nu bănuia deloc ce cumplite primejdii îi amenințau viața. Eram cu totul hotărâtă să nu-mi trădez nici tatăl, nici taina; dar femeia aceasta, care desfășoară o activitate demnă de admirație, care dovedește o inteligență superioară și o voință de fier și care îl ocrotește pe deținut, i-a oferit – după cât am înțeles – mijloacele unei evadări. El le-a respins și s-a străduit să mă încredințeze că nu vrea să părăsească temnița, pentru ca să nu se despartă de mine. Atunci, am făcut o mare greșeală: m-am luptat cu mine însămi cinci zile. Ar fi trebuit să caut de îndată adăpost într-o mănăstire și să părăsesc fortăreața: pasul acesta mi-ar fi dat prilejul cel mai firesc de a rupe orice legătură cu marchizul Crescenzi. N-am avut curajul să-l fac și, din clipa aceea, am fost o ființă pierdută. Mi-am legat inima de un bărbat ușuratic:

ştiu cum s-a purtat la Neapole; ce motiv aş avea să-mi închipui că şi-ar fi schimbat firea? Închis într-o temniță aspră, a făcut curte unicei femei pe care putea s-o vadă şi care, în singurătatea lui, îl ajuta să-şi uite urâtul. Neizbutind să-i vorbească decât cu oarecare greutate, joaca aceasta a luat înfăţişarea înşelătoare a unei pasiuni. Fiindcă şi-a câştigat o anumită faimă, datorită curajului său, deținutul îşi închipuie că, înfruntând unele primejdii destui de mari, numai pentru a o vedea mai departe pe ființa pe care crede că o iubeşte, ar putea dovedi că dragostea lui înseamnă mai mult decât o pornire trecătoare. Dar, de îndată ce se va afla iarăşi într-un oraş mare, înconjurat din nou de ispitele lumii, va redeveni cel care a fost altădată, un om împrăştiat, afemeiat, iar biata lui tovarăşă de închisoare îşi va sfârşi zilele într-o mănăstire, uitată de acest om spulberatic şi căindu-se amarnic de mărturisirea pe care i-a făcut-o.

Această expunere recapitulativă, din care am reprodus doar esențialul, fu întreruptă, bineînțeles, de douăzeci de ori, de Fabricio. Îndrăgostit nebuneşte, era întru totul încredințat că nu iubise niciodată înainte de a o fi întâlnit pe Clelia şi că rostul vieții lui era să trăiască numai pentru ea.

Cititorul îşi închipuie, fără îndoială, ce cuvinte frumoase rostea Fabricio în momentul când camerista îşi înştiința stăpâna că bătuse ora unsprezece şi jumătate şi că generalul putea să se întoarcă dintr-o clipă într-alta.

Despărțirea fu dureroasă.

— Poate te văd pentru ultima oară, îi spuse Clelia deținutului; o măsură ce ar folosi, de bună seamă, uneltirilor marchizei Raversi îți poate oferi un mijloc nemilos de a dovedi că nu eşti nestatornic. Şi Clelia îl părăsi pe Fabricio, înecată de hohote de plâns şi moartă

de ruşine că nu şi le putea ascunde faţă de cameristă şi, mai ales, faţă de temnicerul Grillo.

O a doua întrevedere n-ar mai fi fost cu putinţă decât atunci când generalul ar fi anunţat că e nevoit să-şi petreacă seara în oraş, poftit undeva, în societate. Dar, de când cu întemniţarea lui Fabricio şi cu grija pe care această întemniţare o stârnise în mintea lui de curtean plin de râvnă, guvernatorul găsise mai nimerit să se prefacă lovit de un acces aproape permanent de gută; drumurile lui în oraş, subordonate cerinţelor unei politici iscusite, erau hotărâte, de cele mai multe ori, numai în clipa când se şi urca în trăsură.

De la întâlnirea din capela de marmură, Fabricio trăia într-o stare de permanentă exaltare. E adevărat că piedici mari păreau să se împotrivească încă fericirii lui depline; dar avea totuşi suprema bucurie, la care nici nu îndrăznise să viseze, de a fi iubit de făptura cerească ce-i stăpânea toate gândurile.

În cea de-a treia noapte de la întrevederea lor, semnalele făcute cu lampa încetară foarte devreme, aproape de miezul nopţii; tocmai în clipa când acestea luaseră sfârşit, o gugulie mare de plumb, azvârlită prin partea de sus a oblonului şi care fu cât pe ce să-i spargă capul, rupse geamurile de hârtie căzând în celulă.

Pântecoasa gugulie nu era însă atât de grea pe cât o arăta volumul ei; Fabricio o desfăcu cu multă uşurinţă şi găsi înăuntru o scrisoare de la ducesă. Prin mijlocirea arhiepiscopului, a cărui bunăvoinţă avusese grijă să şi-o asigure, ducesa câştigase de partea ei un soldat din garnizoana fortăreţei. Omul acesta, dibaci aruncător cu praştia, trăsese pe sfoară pe soldaţii puşi de pază la colţuri şi la poarta palatului guvernatorului sau izbutise să se înţeleagă cu ei.

Trebuie să ieşi din închisoare cu ajutorul frânghiilor; mă

cutremur dându-ți acest sfat; de două luni încheiate, șoviăi să ți-l dau; însă viitorul politic se întunecă pe zi ce trece și ne putem aștepta la orice. Dar, să nu uit: reia imediat semnalele cu lampa, ca să ne dovedești că ai primit această primejdioasă scrisoare; fă semnalele P. B *și* G *prin alfabetul* Monaca*, adică: patru, doisprezece și doi. Nu voi răsufla liniștită până ce nu voi vedea acest semnal. Mă aflu în turn; ți se va răspunde* N *și* O*, șapte și cinci. Odată ce vei fi primit răspunsul, nu mai semnaliza nimic și caută numai să înțelegi scrisoarea mea.*

Fabricio se grăbi să asculte şi făcu semnalele stabilite, cărora le urmară răspunsurile anunțate; apoi continuă citirea scrisorii.

Ne putem aștepta la orice; iată ce mi-au declarat trei oameni în care am cea mai deplină încredere, după ce i-am pus să jure pe Evanghelie că-mi vor spune adevărul, oricât de crud ar fi el pentru mine. Primul dintre acești oameni e cel care l-a amenințat pe chirurgul dispus să te denunțe la Ferrara că va cădea peste el cu un cuțit în mână; al doilea ți-a spus, la întoarcerea ta din Belgirato, că ar fi fost mult mai înțelept să tragi un foc de pistol în lacheul care intrase cântând în pădure, ținând de căpăstru un cal frumos, cam costeliv; pe al treilea nu-l cunoști, este un prieten de-al meu, hoț de drumul mare, om de nădejde la nevoie și care are tot atât curaj ca și tine; pe acesta, mai ales, l-am rugat să-mi spună ce trebuie să faci.

Toți trei mi-au spus, fără ca niciunul să fi știut că m-am sfătuit și cu ceilalți doi, că este mult mai bine să riști să-ți frângi gâtul decât să petreci încă unsprezece ani și patru luni sub amenințarea neîntreruptă a unei otrăviri aproape sigure.

Trebuie să faci, timp de o lună, în camera ta, exerciții de a te urca și coborî cu ajutorul unei funii înnodate. Apoi, într-o zi de sărbătoare, când garnizoana cetății va primi o răsplată în vin, vei trece la fapta cea mare. Vei avea trei

funii de mătase și cânepă, de grosimea unei pene de lebădă; cea dintâi, lungă de optzeci de picioare, pentru a coborî distanța de treizeci și cinci de picioare de la fereastra ta până la portocali; a doua, de trei sute de picioare – ceea ce va fi anevoios din cauza greutății ei – ca să cobori cele o sută optzeci de picioare, cât măsoară înălțimea turnului cel mare; cea de-a treia, lungă de treizeci de picioare, îți va sluji ca să cobori meterezul. Îmi petrec toată vremea studiind zidul dinspre răsărit al turnului cel mare, adică dinspre Ferrara. O crăpătură, pricinuită de un cutremur de pământ, a fost astupată cu ajutorul unui alt zid, servind de proptea și care formează un plan înclinat. Hoțul de drumul mare mă încredințează că el ar fi în stare să coboare pe acolo, fără prea multă greutate și numai cu riscul câtorva zgârieturi, lăsându-se să alunece pe planul înclinat făcut de acest zid-proptea. Porțiunea verticală n-are decât douăzeci și opt de picioare; partea aceasta este și cea mai puțin păzită.

Oricum ar fi însă, hoțul meu, care a fugit în trei rânduri dintr-o închisoare și care ți-ar plăcea dacă l-ai cunoaște, deși îi urăște de moarte pe oamenii din casa ta, hoțul meu de drumul mare, zic, sprinten și îndemânatic ca tine, crede că ar alege mai curând, ca să coboare, partea dinspre apus, cea din fața micului palat locuit altădată de Fausta și pe care îl cunoști foarte bine. Ceea ce l-ar face să coboare pe acolo e faptul că zidul, deși prea puțin înclinat, se află aproape întotdeauna acoperit de mărăciniș; sunt pe el crenguțe cât degetul mic de groase, care pot lesne zgâria dacă nu bagi de seamă, dar care sunt, pe de altă parte, foarte nimerite pentru a te agăța de ele. Chiar azi de dimineață am cercetat, cu un ochean puternic, partea aceasta dinspre apus a turnului mare: locul care trebuie ales se află sub piatra cea nouă, pusă acum doi sau trei ani la balustrada terasei de sus. Coborând în linie verticală, de sub această

piatră, vei găsi, la început, o porțiune netedă de vreo douăzeci de picioare; de-a lungul ei trebuie să cobori foarte încet (îți închipui cum mi se oprește inima când îți dau aceste sfaturi cumplite, dar curajul constă în a ști să alegi răul cel mai mic, oricât ar părea el de înspăimântător). După spațiul neted, vei întâlni o porțiune de vreo optzeci sau nouăzeci de picioare, plină de mărăcini, foarte mari și deși, prin care se văd zburătăcind păsări, apoi o altă porțiune, cam de treizeci de picioare, acoperită numai cu ierburi, micsandre și parechernițe. Pe urmă, când te vei apropia de pământ, vei da peste vreo douăzeci de picioare numai mărăciniș și, în sfârșit, peste vreo douăzeci și cinci sau treizeci de picioare care au fost retencuite de curând.

Ce m-ar face să aleg pentru coborâre partea aceasta e faptul că jos, exact în dreptul pietrei celei noi a balustradei de sus, se află o colibă de lemn, clădită de un soldat în grădina lui, colibă pe care căpitanul de geniu al cetății vrea să-l silească s-o dărâme. Coliba are o înălțime de șaptesprezezece picioare, e acoperită cu paie și acoperișul ei este lipit de zidul cel mare al forțăreței. Tocmai acoperișul acesta mă ispitește; în cazul unui accident nenorocit, ar micșora izbitura căderii. Odată ajuns acolo, jos, te vei afla în incinta meterezelor,destul de slab păzite; dacă cineva te oprește, trage focuri de pistol și apără-te timp de câteva minute. Prietenul tău din Ferrara și un alt om inimos, pe care eu îl numesc „hoț de drum mare", vor pândi afară cu scări și nu vor șovăi să treacă peste meterez în partea unde acesta e destul de scund, pentru a alerga în ajutorul tău.

Meterezul n-are o înălțime mai mare de douăzeci și trei de picioare și e ridicat pe un povârniș. Eu mă voi afla la poalele povârnișului, cu o ceată numeroasă de oameni înarmați.

Nădăjduiesc să-ți trimit vreo cinci-șase scrisori pe aceeași

cale. Îți voi repeta fără încetare aceleași instrucțiuni, în alți termeni, ca să fiu sigură că ne-am înțeles întru totul. Bănuiești cu ce strângere de inimă îți spun că prietenul „cu focul de pistol ce trebuia tras de lacheu", care este totuși omul cel mai de treabă și se căiește de moarte, crede că te vei alege doar cu un braț rupt. Hoțul de drumul mare, cu mai multă experiență în astfel de isprăvi, socotește însă că, dacă vei avea grijă să cobori foarte încet și, mai ales, fără să te grăbești, libertatea nu te va costa decât vreo câteva zgârieturi. Marea greutate constă în procurarea funiilor; și, de cincisprezece zile, clipă de clipă nu mi-e gândul decât la asta.

Nu răspund la nesocotința ta, la singurul lucru fără judecată pe care l-ai spus vreodată: „Nu vreau să fug!". Omul cu „focul de pistol ce trebuia tras în lacheu" a exclamat că plictiseala din închisoare ți-a luat mințile. Nu-ți ascund că ne temem de o mare primejdie apropiată, care s-ar putea să grăbească ziua evadării tale. Ca să te înștiințăm de această primejdie, lampa îți va semnaliza de mai multe ori la rând:

CASTELUL A LUAT FOC!

Tu vei răspunde:

AU ARS ȘI CĂRȚILE MELE?

Scrisoarea conținea încă cinci sau şase pagini pline cu amănunte: era scrisă pe foiță, cu litere microscopice.

„Toate acestea sunt foarte frumoase şi foarte bine ticluite, îşi zise Fabricio. Datorez veşnică recunoştinţă contelui şi ducesei; vor crede, poate, că mi-a fost frică, dar nu voi fugi... A fugit vreodată cineva dintr-un loc unde se simte în culmea fericirii, ca să se arunce într-un groaznic surghiun, unde i-ar lipsi totul, până şi aerul pe

care îl respiră? Ce mă voi face după o lună de şedere la Florenţa? Voi veni cu haine schimbate să dau târcoale pe la poarta cetăţuii acesteia şi să încerc să fur măcar o privire!"

A doua zi, Fabricio trecu prin clipe de spaimă: se afla la fereastră, cam pe la ora unsprezece, admirând priveliştea măreaţă şi aşteptând momentul fericit în care o va zări pe Clelia, când Grillo intră gâfâind în cameră:

— Repede! Repede! monseniore, trântiţi-vă în pat, prefaceţi-vă că sunteţi bolnav; trei judecători urcă aici! O să vă ia un interogatoriu... Gândiţi-vă bine ce le răspundeţi: vor să vă *înfunde*!

În timp ce rostea cuvintele de mai sus, Grillo se grăbi să astupe ferestruica din oblon, îl împinse pe Fabricio spre pat, apoi azvârli peste ei două-trei mantale.

— Spuneţi-le că vă e foarte rău şi vorbiţi puţin, mai ales puneţi-i să-şi repete întrebările, ca să aveţi timp să vă gândiţi.

Cei trei judecători intrară. „Parcă ar fi trei inşi scăpaţi de la ocnă, îşi spuse Fabricio văzându-le mutrele slute, nu trei judecători!" Erau îmbrăcaţi în caftane lungi şi negre; salutară ceremonios şi se aşezară, fără un cuvânt, pe cele trei scaune care se aflau în odaie.

— Domnul Fabricio del Dongo, grăi cel mai în vârstă, suntem îndureraţi de trista însărcinare pe care o avem de îndeplinit pe lângă dumneavoastră. Am venit să vă aducem la cunoştinţă încetarea din viaţă a tatălui dumneavoastră, Excelenţa Sa marchizul del Dongo, al doilea înalt majordom major al regatului lombardo-veneţian, cavaler al marii cruci a ordinelor... Fabricio izbucni în plâns.

— Doamna marchiză del Dongo, mama dumneavoastră, urmă judecătorul, vă înştiinţează despre aceasta printr-o scrisoare urgentă; dar, cum a adăugat şi

unele aprecieri ce nu se cad, curtea de justiție, printr-o decizie dată ieri, a hotărât să vi se comunice numai anumite părți din scrisoare. Domnul grefier Bona vă va citi aceste extrase.

După terminarea citirii, judecătorul se apropie de Fabricio, care rămăsese tot culcat, lăsându-l să urmărească, pe scrisoarea mamei sale, pasajele a căror copie îi fusese citită. Fabricio zări în scrisoare cuvintele: *întemnițare nedreaptă, cruntă pedeapsă pentru o crimă care nu există* – și înțelese motivul vizitei judecătorilor. De altfel, în disprețul lui pentru magistrații necinstiți, nu le răspunse decât următoarele:

— Sunt bolnav, domnilor, mistuit de slăbiciune și mă veți ierta că nu pot să mă scol.

După plecarea judecătorilor, Fabricio plânse multă vreme, apoi își spuse: „Sunt oare fățarnic? Mi se părea că nu-l iubesc deloc...“

În ziua aceea și în zilele următoare, Clelia păru foarte amărâtă; îl chemă de mai multe ori, dar de-abia avu puterea să-i spună câteva cuvinte. Într-o dimineață, în cea de-a cincea zi de la prima lor întrevedere, îl vesti că va veni, pe înserate, în capela de marmură

— Nu pot să-ți vorbesc decât foarte puțin, îi zise ea intrând în capelă. Tremura atât de tare, încât era nevoită să se sprijine de camerista ei. După ce o trimise să stea la ușa capelei, Clelia adăugă, cu o voce abia deslușită: Trebuie să-mi dai cuvântul de onoare că o vei asculta pe ducesă și că vei încerca să fugi în ziua în care îți va porunci și în chipul arătat de ea sau, de nu, mâine plec la mănăstire și îți jur aici că nu-ți voi mai vorbi toată viața mea.

Fabricio rămase mut.

— Făgăduiește-mi, zise Clelia cu lacrimi în ochi și parcă scoasă din fire, sau de nu, vorbim acum pentru

ultima oară. M-ai pus într-o situație îngrozitoare: ești încă aici din pricina mea și fiecare zi poate fi ultima din viața dumitale... În clipa aceea, Clelia se simți atât de sfârșită, încât fu silită să se rezeme de un jilț uriaș, așezat pe vremuri în mijlocul capelei, pentru a fi folosit de prințul prizonier. Era gata să leșine.

— Ce trebuie să făgăduiesc? spuse Fabricio, cu glas sugrumat.

— Știi prea bine.

— Jur, deci, să mă arunc de bunăvoie într-o cumplită suferință și să mă osândesc a trăi departe de tot ce am mai scump pe lume.

— Vorbește mai limpede.

— Jur să ascult de ducesă și să fug în ziua în care va dori și cum va voi ea. Dar ce-am să mă fac când voi fi departe de dumneata?

— Jură-mi că vei fugi, orice s-ar întâmpla.

— Cum, ești hotărâtă să te căsătorești cu marchizul Crescenzi, de îndată ce nu voi mai fi aici?

— Ah, Dumnezeule! ce inimă crezi că am?... Dar jură-mi odată, sau nu voi mai avea nicio singură clipă de liniște.

— Ei bine, jur să fug de aici în ziua în care doamna Sanseverina îmi va porunci, orice s-ar întâmpla până atunci.

Îndată ce-i smulse jurământul, Clelia se simți atât de istovită încât, după ce îi mulțumi lui Fabricio, fu nevoită să se retragă:

— Dacă te-ai fi încăpățânat să rămâi, îi spuse ea, totul era pregătit pentru plecarea mea mâine dimineață. Iar azi te-aș fi văzut pentru ultima oară. Făgăduisem aceasta Sfintei Fecioare! Acum, de îndată ce voi fi în stare să ies din camera mea, mă voi duce să cercetez înfricoșătorul

zid de sub piatra cea nouă a balustradei.

A doua zi, lui Fabricio i se strânse inima văzând-o cât era de trasă la faţă. Clelia îi spuse, de la fereastra camerei cu colivii:

— Să nu ne amăgim pe noi înşine, dragă prietene; cum prietenia noastră este şi ea, întrucâtva, un păcat, nu mă îndoiesc că ne paşte nenorocul. Vei fi poate descoperit când vei căuta să fugi, deci pierdut pentru totdeauna, dacă nu se va întâmpla chiar ceva şi mai rău; oricum, trebuie să ne supunem înţelepciunii omeneşti, care ne porunceşte să încercăm totul. Pentru ca să cobori pe dinafară turnului celui mare, îţi trebuie o funie lungă de peste două sute de picioare. Cu toate strădaniile mele, de când cunosc planul ducesei, n-am izbutit să-mi procur decât vreo câteva funii care, legate cap la cap, abia dacă ajung să aibă, împreună, vreo cincizeci de picioare. În urma unui ordin de zi al guvernatorului, toate funiile găsite în fortăreaţă au fost arse, iar în fiecare seară se scot funiile puţurilor care, de altminteri, sunt aşa de slabe, încât adesea se rup ridicând chiar şi uşoara lor povară... Roagă-te lui Dumnezeu să mă ierte, căci îl trădez pe tatăl meu şi, fiică nevrednică ce sunt, mă trudesc să-i pricinuiesc o supărare de moarte; Roagă-te lui Dumnezeu pentru mine şi, dacă vei scăpa cu viaţă, jură că ai să închini slavei Lui toate clipele vieţii dumitale.

Iată ce idee mi-a venit: peste opt zile, voi ieşi din fortăreaţă ca să mă duc la nunta uneia din surorile marchizului Crescenzi. Mă voi întoarce seara acasă, precum se cuvine, dar voi face tot ce-mi va sta în putinţă ca să mă întorc cât mai târziu şi poate că Barbone nu va îndrăzni să mă cerceteze prea de aproape. La nunta surorii marchizului, vor veni cele mai înalte doamne de la curte; fără îndoială, şi doamna Sanseverina. În numele

Domnului, fă în aşa fel ca una din aceste doamne să-mi dea un pachet cu funii bine strânse, nu prea groase şi reduse la un volum cât mai mic! Chiar de-aş înfrunta o mie de primejdii de moarte, voi căuta ca prin orice mijloc, oricât de periculos, să strecor pachetul cu frânghii în cetăţuie, în pofida, vai, a tuturor îndatoririlor mele de fiică. Dacă tatăl meu află, nu ai să mă mai vezi niciodată; dar, oricare ar fi soarta care mă pândeşte, voi fi fericită, în limitele unei prietenii de soră, dacă îţi pot ajuta să te salvezi.

În seara aceea, prin semnale luminoase cu lampa, Fabricio o înştiinţă pe ducesă de prilejul unic care se ivea de a trimite frânghiile de care avea nevoie. Dar o imploră să păstreze cea mai mare taină asupra acestui lucru, chiar faţă de conte, ceea ce ei i se păru ciudat. „E nebun, îşi spuse ducesa, închisoarea l-a schimbat; înainte nu era atât de prăpăstios."

A doua zi, o gugulie de plumb, aruncată de omul cu praştia, îl înştiinţă pe deţinut că trecea prin cea mai mare primejdie; persoana care îşi lua sarcina de a introduce frânghiile în cetăţuie îi salva într-adevăr, şi la timp, viaţa. Fabricio se grăbi să aducă această veste la cunoştinţa Cleliei. Aceeaşi gugulie de plumb îi procurase deţinutului şi o schiţă foarte amănunţită a zidului dinspre apus, de-a lungul căruia trebuia să coboare din înaltul turnului cel mare, în curtea cuprinsă între metereze. Din acest loc, era destul de uşor de ieşit, căci meterezele nu aveau mai mult de douăzeci şi trei de picioare şi erau destul de slab păzite. Pe dosul planului era scris, cu o scriere măruntă şi fină, un minunat sonet: un suflet generos îl îndemna pe Fabricio să fugă, ca să nu lase să i se ticăloşească sufletul şi să i se vlăguiască trupul în cei unsprezece ani de temniţă pe care îi mai avea de făcut.

Aici, un amănunt, menit să-l ajute pe cititor să înțeleagă curajul ducesei de a-l îndemna pe Fabricio la o evadare atât de primejdioasă, ne sileşte să întrerupem pentru o clipă povestirea acestei îndrăzneţe isprăvi.

Ca toate partidele care nu se află la putere, partidul Raversi nu era tocmai unit. Cavalerul Riscara nu-l putea suferi pe procurorul Rassi, de când acesta îl făcuse să piardă un proces mare în care, la drept vorbind, dreptatea nu era de partea lui. Datorită lui Riscara, principele primise o anonimă, care îl înştiința că o copie a sentinței lui Fabricio fusese trimisă cu adresă oficială guvernatorului cetățuii. Marchiza Raversi, această iscusită conducătoare de partid, fu peste măsură de mâniată de nefericita inițiativă a cavalerului şi îl vesti de îndată pe procuror, care-i era prieten; marchiza găsea foarte firesc ca procurorul să vrea să obțină ceva de la ministrul Mosca, atâta timp cât acesta mai era la putere. Rassi se înfățişă plin de curaj la palat, socotind că va scăpa ieftin, cu câteva picioare în spate; Alteța Sa nu se putea lipsi de un jurist iscusit şi Rassi trimisese în surghiun, sub învinuirea că ar fi liberali, singurii oameni din țară, un judecător şi un avocat, care ar fi putut să-i ia locul.

Scos din fire, principele îl copleşi cu ocări şi se repezi la el să-l bată.

— Toată pozna a făcut-o un grefier, răspunse Rassi cu cel mai desăvârşit sânge rece; comunicarea sentinței este cerută de lege, ar fi trebuit să fie făcută a doua zi după întemnițarea numitului del Dongo în cetățuie. Grefierul, plin de râvnă, şi-a închipuit că a uitat s-o facă şi mi-a adus la semnat adresa de trimitere ca o simplă formalitate.

— Şi vrei să mă faci să cred o minciună atât de gogonată? strigă principele turbat de furie. Spune, mai bine, că te-ai vândut ticălosului de Mosca şi că de asta te-a

şi decorat cu marea cruce. Dar să nu crezi că scapi numai cu câteva picioare; am să te târăsc la judecată şi am să te dau afară în chipul cel mai ruşinos.

— Puteţi să mă daţi şi în judecată! răspunse Rassi, sigur de el. Ştia că era mijlocul cel mai sigur de a-l potoli pe principe: legea e de partea mea şi nu dispuneţi de un al doilea Rassi care să se priceapă s-o ocolească. Ştiu eu că n-o să mă daţi afară, chiar dacă uneori sunteţi aspru; pe de o parte, sunteţi însetat de sânge, dar pe de alta, ţineţi să vă păstraţi stima italienilor cu scaun la cap; această stimă este un *sine qua non* pentru ambiţia dumneavoastră. Aşa că mă veţi rechema la cel dintâi act de asprime de care firea dumneavoastră va avea nevoie şi, potrivit obiceiului, vă voi mijloci o sentinţă dată în deplină ordine, de nişte judecători moi şi de ajuns de cumsecade, ceea ce vă va potoli pornirea. Încercaţi să găsiţi, în toate statele dumneavoastră, un om la fel de folositor ca mine!

Spunând acestea, Rassi fugi; scăpase cu o lovitură de riglă, bine croită, şi cu cinci sau şase picioare în spate. De cum ieşi din palat, plecă la moşia sa de la Riva; îi era cam frică să nu se trezească cu o lovitură de pumnal, primită în cele dintâi clipe de mânie, dar nu se îndoia că, în mai puţin de cincisprezece zile, un curier avea să-l recheme în capitală. Tot timpul pe care-l petrecu la ţară, se strădui să pună la cale un mijloc sigur de corespondenţă cu contele Mosca; era nebuneşte îndrăgostit de titlul de baron şi se gândea că suveranul făcea prea mare caz de nobleţe, însuşire odinioară sublimă, pentru ca să i-l acorde vreodată; pe câtă vreme contele, foarte mândru de originea sa, nu preţuia decât nobleţea dovedită prin titluri dinainte de 1400.

Procurorul general nu se înşelase defel în presupunerile sale; nu trecuseră bine opt zile de când se afla la moşie şi

iată că se pomeni – ca din întâmplare – cu un prieten al principelui, care-l sfătui să se întoarcă fără întârziere la Parma. Alteța Sa îl primi râzând, apoi își luă un aer foarte serios și îl puse să jure pe Evanghelie că va păstra cea mai mare taină asupra celor ce avea să-i spună; Rassi jură cu cea mai prefăcută convingere și principele, cu privirea scăpărând de ură, strigă că nu se va simți stăpân la el acasă, atâta vreme cât del Dongo va mai rămâne în viață.

— Nu pot nici s-o alung pe ducesă, adăugă el, nici să-i mai rabd prezența aici; privirile ei mă înfruntă și nu mă lasă să trăiesc.

După ce îl lăsă să-și verse focul, Rassi, care în tot acest timp se prefăcu peste măsură de încurcat, exclamă:

— Dorința Alteței Voastre va fi, desigur, îndeplinită, dar lucrul este îngrozitor de greu: nu există nicio modalitate făţişă de a condamna la moarte pe un del Dongo pentru uciderea unui Giletti; şi aşa, a fost o adevărată scamatorie că am putut scoate din această întâmplare doisprezece ani de temniță. Afară de asta, bănuiesc că ducesa a dat de urma a trei țărani, care lucrau la săpăturile de la Sanguigna și care se aflau afară din șanț în clipa în care tâlharul de Giletti l-a atacat pe del Dongo.

— Şi unde se află aceşti martori? întrebă principele sâcâit.

— Cred că sunt ascunşi în Piemont. Ar trebui să născocim o conspirație împotriva Excelenței Voastre.

— Mijlocul de care vorbeşti îşi are primejdiile lui, spuse principele, căci tocmai bine dă de gândit la lucrul acesta.

— Totuşi, spuse Rassi cu o prefăcută nevinovăție, ăsta-i tot arsenalul meu oficial.

— Rămâne otrava...

— Dar cine să i-o dea? Imbecilul de Conti?

— După cât se spune, nu ar fi la prima încercare...

— Ar trebui aţâţat, reluă Rassi. De altfel, când l-a trimis pe lumea cealaltă pe căpitanul acela, nu avea nici treizeci de ani, era îndrăgostit şi mult mai puţin fricos ca astăzi. Fără îndoială, totul trebuie să se plece în faţa raţiunii de stat, dar, luat aşa, pe neaşteptate şi la prima vedere, cred că un singur om ar putea aduce la îndeplinire aceste porunci ale suveranului nostru, şi anume un oarecare Barbone, intendentul temniţei, pe care del Dongo l-a dat peste cap cu o singură palmă, chiar în prima zi când a fost dus acolo.

Principele, odată liniştit, prelungi convorbirea şi o încheie dând procurorului general o păsuire de o lună; Rassi ceruse două. A doua zi primi, pe ascuns, o recompensă de o mie de galbeni. Timp de trei zile chibzui adânc; a patra, se reîntoarse la raţionamentul lui, care i se părea limpede: „Singur contele Mosca va avea tăria să se ţină de cuvânt, fiindcă, făcându-mă baron, îmi dă ceva care pentru el n-are niciun preţ; *secundo*, vestindu-l, scap cu siguranţă de o crimă pentru care aproape că am fost plătit dinainte; *terzio*, mă răzbun pentru primele lovituri umilitoare primite de cavalerul Rassi. În noaptea următoare, aduse la cunoştinţa contelui Mosca toată convorbirea lui cu suveranul.

Contele făcea, în taină, curte ducesei; continua, într-adevăr, să nu o vadă la ea acasă decât de două ori pe lună, dar aproape în fiecare săptămână şi ori de câte ori ştia să născocească prilejul de a-i vorbi de Fabricio, ducesa, însoţită de Chékina, venea seara, târziu, pentru câteva clipe, în grădina lui. Se pricepea să se ascundă până şi de vizitiu, care îi era devotat şi o credea în vizită într-o casă vecină.

E uşor de închipuit că, de îndată ce află de la procuror cumplita taină, contele îi făcu ducesei semnalul convenit.

Deşi era în plin miez de noapte, ea îl rugă, prin Chékina, să treacă o clipă pe la ea. Încântat ca un îndrăgostit de această amăgire de intimitate, contele şovăia, totuşi, să-i mărturisească adevărul: îi era teamă să nu o vadă pierzându-şi minţile de durere.

După ce căută cuvintele cele mai potrivite pentru a îndulci cumplita veste, sfârşi prin a-i spune totul; nu avea tăria să păstreze o taină pe care ea stăruia s-o afle. În aceste nouă luni, marea nenorocire care o lovise pe ducesă avusese o adâncă înrâurire asupra firii ei pătimaşe, călind-o, astfel că nu izbucni în lacrimi sau văicăreli.

A doua zi seara, puse să i se facă lui Fabricio semnalul de mare primejdie:

A LUAT FOC CASTELUL

El răspunse limpede:

AU ARS ŞI CĂRŢILE MELE?

Din fericire, în aceeaşi noapte, ducesa putu să-i trimită o scrisoare în gugulia de plumb. Opt zile după aceea, avu loc nunta surorii marchizului Crescenzi, cu prilejul căreia ducesa săvârşi o mare nesocotinţă, despre care vom vorbi la locul potrivit.

CAPITOLUL AL DOUĂZECI ŞI UNULEA

Cu aproape un an mai înainte de aceste zile ale restriştii sale, ducesa se întâlnise cu un om puțin obişnuit, într-o seară când, apucată de *luna*[1], cum se spune în acel ţinut, se dusese, pe nepusă masă, la castelul ei de la Sacca, dincolo de Colorno, pe dealul care se înalță deasupra Padului. Ducesei îi plăcea să îngrijească de această moşie; îi era mai ales dragă pădurea întinsă care îmbracă dealul, coborând până în apropierea castelului, şi în care pusese să se facă poteci spre locurile cele mai pitoreşti.

— O să vă răpească tâlharii, frumoasă ducesă, îi spuse într-o zi principele; e peste putință ca o pădure, în care se ştie că vă plimbați, să rămână pustie. Spunând aceasta, se uită la conte, închipuindu-şi că i-a aţâţat gelozia.

— Nu-mi este deloc teamă să mă plimb prin pădurile mele, Alteță Serenisimă, răspunse ducesa cu un aer nevinovat; mă simt în siguranță la gândul că nu am făcut nimănui niciun rău; aşa că cine ar putea oare să mă urască? Aceste cuvinte fuseseră socotite îndrăznețe; ele aminteau suveranului de ocările liberalilor, oameni foarte obraznici.

În ziua plimbării cu pricina, ducesa îşi reaminti de

---

[1] În limba italiană: *aver la luna* – a fi prost dispus (*n.tr.*)

vorbele principelui, în clipa în care îşi dădu seama că un om în straie ponosite se ţine după ea prin pădure, la o oarecare depărtare! La o cotitură neaşteptată, se pomeni cu el atât de aproape, încât înlemni. Primul lucru pe care îl făcu fu să-şi strige paznicul, rămas cam la o mie de paşi în urmă, în răzorul cu flori de lângă castel. Necunoscutul apucă însă să vină spre ea şi să-i cadă la picioare. Era tânăr, foarte frumos, dar îmbrăcat ca vai de lume: hainele îi erau sfâşiate aproape de sus până jos; în ochi îi lucea însă văpaia unei inimi pătimaşe.

— Sunt osândit la moarte, sunt medicul Ferrante Palia, eu şi cei cinci copii ai mei murim de foame.

Ducesa îşi dădu seama că era înspăimântător de slab; dar ochii lui erau atât de frumoşi şi plini de o înflăcărare atât de galeşă, încât înlăturau presupunerea unei nelegiuiri. „Asemenea ochi, îşi spuse ea, ar fi trebuit să-i facă Pallagi[1] Sfântului Ion în pustiu, pe care l-a pus în catedrală.“ Gândul i se dusese la acest Sfânt Ion din pricina slăbiciunii de necrezut a lui Ferrante. Îi întinse cei trei galbeni pe care îi avea în pungă, cerându-i iertare că îi dădea atât de puţin, dar tocmai plătise grădinarului simbria. Ferrante îi mulţumi fierbinte.

— Vai, spuse el, altădată locuiam şi eu în oraş, vedeam femei frumos îmbrăcate; dar de când am fost condamnat la moarte, fiindcă mi-am făcut datoria de cetăţean, trăiesc prin păduri; vă urmăream nu ca să vă cerşesc un ban sau ca să vă jefuiesc, ci ca un sălbatic răpit de o frumuseţe îngerească. E atâta timp de când nu am mai văzut două mâini albe şi frumoase!

— Ridică-te, îi spuse ducesa, văzându-l că stă atâta în genunchi.

— Îngăduiţi-mi să rămân aşa, stărui Ferrante; o asemenea

---

[1] Pallagi (1775–1860): pictor şi decorator din Bologna (*n.tr.*)

poziție îmi dovedește că în clipa asta nu mă îndeletnicesc cu furtul, şi lucrul acesta mă liniştește; fiindcă veți şti că, de când sunt împiedicat să-mi exercit profesia, trăiesc din furt. În clipa de față, nu sunt însă decât un simplu muritor care se închină în fața sublimei frumuseți. Ducesa înțelese că era cam nebun, dar nu se sperie, căci îi citea în ochi sufletul bun şi avântat; de altfel, nu-i displăceau oamenii deosebiți.

— Cum vă spuneam, sunt medic. Făceam curte soției spițerului Sarasine din Parma. Ne-a prins şi a gonit-o împreună cu cei trei copii pe care i-a bănuit, pe bună dreptate, a fi ai mei, nu ai lui. De atunci, am mai avut doi. Mama şi cei cinci copii trăiesc în cea mai neagră sărăcie, într-un fel ele cocioabă înjghebată cu mâinile mele, în pădure, cam la vreo leghe de aci, căci trebuie să mă feresc de jandarmi, iar biata femeie nu vrea să se despartă de mine. Am fost condamnat la moarte, şi cu temei: conspiram. Îl urăsc de moarte pe principe, care este un tiran. Nu am putut fugi din lipsă de bani. Dar nenorocirile mele nu se opresc aci şi ar fi trebuit de o mie de ori să mă omor: nu o mai iubesc pe nefericita care mi-a dăruit cei cinci copii şi care s-a nenorocit din pricina mea, ci pe o altă femeie. Dar, dacă mă omor, copiii şi mama lor vor pieri de foame.

Omul părea să vorbească deschis, din inimă.

— Şi din ce trăieşti? îl întrebă ducesa înduioşată.

— Mama copiilor toarce; fata cea mare e ținută pe mâncare la ferma unor liberali, ca să vadă de oi, iar eu jefuiesc la drumul mare, între Piacenza şi Genova.

— Cum împaci jaful cu principiile dumitale liberale?

— Însemn numele celor pe care îi jefuiesc şi, în ziua în care îmi voi face un rost, am să le dau înapoi banii furați. Socotesc că un tribun al poporului, ca mine, depune o muncă şi, ținând seama de caracterul ei primejdios, această muncă face o sută de franci pe lună. De aceea, am grijă să nu iau mai mult de o mie două sute de franci pe

an. Ba nu, mă înşel; mai fur şi ceva pe deasupra, ca să pot face faţă cheltuielilor cerute de tipărirea lucrărilor mele.

— Ce lucrări?

— ...va avea ea vreodată o cameră şi un buget?

— Cum? spuse ducesa uimită, dumneata eşti faimosul Ferrante Palla, unul din cei mai mari poeţi ai veacului?

— Faimos poate, dar nefericit cu siguranţă.

— Şi un om cu talentul dumitale, domnule, este silit să fure ca să trăiască?

— Poate tocmai de asta am oarecare talent. Până acum, toţi autorii noştri care au ajuns cunoscuţi erau plătiţi de guvern sau de cultul pe care voiau să-l dărâme. Eu, *primo*, îmi primejduiesc viaţa; *secundo*, gândiţi-vă, doamnă, la tot ce se petrece în mine, când pornesc la jaf. Am oare dreptul să fac ce fac? Situaţia de tribun aduce oare destule foloase ca să merite, într-adevăr, o sută de franci pe lună? Am două cămăşi, hainele pe care le vedeţi, câteva hârburi de arme şi sunt sigur că o să sfârşesc cu gâtul în juvăţ: îndrăznesc să cred că sunt dezinteresat. Aş fi fericit fără această iubire fatală, din pricina căreia nu mai aflu decât silă alături de mama copiilor mei. Sărăcia îmi apasă pe suflet, fiindcă e urâtă: îmi plac veşmintele frumoase, mâinile albe...

Se uita în aşa fel la mâinile ei, încât ducesei îi fu teamă.

— Rămâi cu bine, domnule, îi spuse ea: pot să-ţi fiu cumva de folos la Parma?

— Cugetaţi din când în când în felul următor: sarcina lui este să trezească cugetele şi să nu le lase să lâncezească în falsa fericire, strict materială, pe care o prilejuiesc monarhiile. Serviciul pe care îl aduce concetăţenilor lui face, oare, o sută de franci pe lună?... Nenorocirea mea este că sunt îndrăgostit, adăugă el cu multă duioşie, şi de aproape doi ani inima îmi este cu totul stăpânită de dumneavoastră. Dar până azi v-am văzut fără să vă inspir

teamă. Şi o rupse la fugă cu o repeziciune de necrezut, care pe ducesă o uimi şi o linişti. Jandarmilor le-ar fi greu să pună mâna pe el, se gândi ea; e nebun de-a binelea.

— E scrântit, îi spuseră şi oamenii de la conac; ştim de mult că e îndrăgostit de doamna; de câte ori vine doamna pe aici, îl vedem rătăcind prin părţile din deal ale pădurii şi, îndată ce doamna pleacă, vine şi zăboveşte peste tot pe unde a văzut-o stând; apoi adună florile care se întâmplă să cadă din buchetele doamnei şi le poartă o vreme la prăpădita lui de pălărie.

— Şi de ce nu mi-aţi vorbit niciodată de nebuniile astea? le spuse, aproape dojenindu-i, ducesa.

— Ne era teamă ca doamna să nu povestească ceva ministrului Mosca. Bietul Ferrante e de treabă! N-a făcut niciodată rău nimănui şi fiindcă îi e drag Napoleon al nostru, l-au osândit la moarte.

Ducesa nu suflă un cuvânt ministrului despre această întâmplare şi cum, de patru ani, era primul lucru pe care i-l ascundea, trebui să se oprească de zeci de ori în mijlocul unei fraze. Se întoarse la Sacca aducând cu ea aur, dar Ferrante nu se mai arătă. Peste cincisprezece zile, se întoarse din nou: Ferrante, după ce o urmări câtva timp prin pădure, ţopăind la o sută de paşi, se repezi dintr-odată spre ea cu iuţeala eretelui şi-i căzu la picioare, ca şi întâia oară.

— Unde erai acum cincisprezece zile?

— În munţi, dincolo de Novi, să jefuiesc nişte negustori care se întorceau cu catârii lor de la Milano, unde se duseseră să vândă untdelemn.

— Primeşte punga asta.

Ferrante luă punga, luă din ea un galben, pe care-l sărută şi îl băgă în sân, apoi i-o dădu înapoi,

— Îmi dai înapoi punga, dar, pe de altă parte, jefuieşti.

— Fără îndoială; aşa mi-e rostul, niciodată nu trebuie

să am mai mult de o sută de franci. Mama copiilor mei are acum optzeci de franci şi eu douăzeci şi cinci; am, deci, cinci franci peste ce se cuvine şi, dacă aş fi spânzurat în clipa asta, m-ar mustra cugetul. Am luat galbenul ăsta fiindcă mi l-aţi dat dumneavoastră şi fiindcă vă iubesc.

Tonul acestei declaraţii foarte simple fu desăvârşit. „Iubeşte cu adevărat", îşi spuse ducesa.

În ziua aceea, Ferrante avea o înfăţişare cu totul rătăcită. Spuse că erau la Parma nişte oameni care îi datorau şase sute de franci şi că ar fi putut drege, cu suma aceasta, cocioaba în care se rebegeau bieţii lui copilaşi.

— Am să-ţi împrumut eu aceşti şase sute de franci, îi spuse ducesa adânc mişcată.

— Dar atunci, partidul care îmi este potrivnic nu m-ar ponegri şi n-ar spune că eu, omul binelui public, mă vând?

Înduioşată, ducesa îi oferi o ascunzătoare la Parma, dacă se învoia să-i jure că, pentru moment, nu avea să-şi exercite magistratura în oraş şi, mai ales, nu avea să aplice sentinţele de moarte pe care, spunea el, le dăduse *in petto*[1]:

— Şi dacă voi fi spânzurat în urma acestei nesocotinţe, spuse Ferrante plin de gravitate, cine o să fie de vină că toţi ticăloşii aceştia, atât de dăunători poporului, vor trăi mai departe, ani la rând? Ce-o să spună tatăl meu când mă va primi pe lumea cealaltă?

Ducesa îi vorbi stăruitor despre copilaşii lui, pe care umezeala din pădure putea să-i îmbolnăvească şi să-i omoare; în cele din urmă, Ferrante primi ascunzătoarea din Parma.

În singura după-amiază pe care o petrecuse la Parma după căsătoria sa, ducele Sanseverina arătase ducesei o

---

[1] În sinea sa – în limba italiană, în original (*n.tr.*)

ascunzătoare foarte ciudată, în colțul dinspre miazăzi al palatului ce-i purta numele. Zidul fațadei, datând din Evul Mediu şi gros de opt picioare, fusese scobit pe dinăuntru; în el se afla o ascunzătoare înaltă de douăzeci de picioare, dar largă numai de două. Chiar alături, putea fi admirat acel castel de apă, pomenit de toți călătorii de seamă, vestită lucrare durată în secolul al XII-lea, cu prilejul asedierii Parmei de către împăratul Sigismund şi care, mai târziu, fusese cuprinsă în incinta palatului Sanseverina.

Puteai intra în ascunzătoare împingând din afară o piatră uriaşă, care pivota pe un drug de fier înfipt în mijlocul ei. Ducesa era atât de adânc mişcată de nebunia lui Ferrante şi de soarta copiilor pentru care el se încăpățâna să nu primească niciun dar de preț, încât îi îngădui să folosească ascunzătoarea un timp mai îndelungat. O lună mai târziu, îl întâlni din nou, tot în pădurea de la Sacca şi, cum în ziua aceea era ceva mai liniştit, îl lăsă să-i recite unul din sonetele sale, care îi păru pe potriva sau chiar mai presus de tot ce se scrisese mai frumos în Italia în ultimele două veacuri. Ferrante obținu mai multe întrevederi; dar dragostea lui se aprinse, începu să fie supărătoare şi ducesa îşi dădu seama că patima lui se conforma legilor oricărei iubiri căreia i se dă putința să întrevadă o licărire de nădejde. Îl trimise atunci înapoi, în pădure, şi îi interzise să-i mai vorbească: Ferrante se supuse de îndată, cu cea mai desăvârşită ascultare. Lucrurile se aflau în acest stadiu, când Fabricio fu arestat. Trei zile după aceea, la căderea nopții, un călugăr capucin se înfățişă la intrarea palatului Sanseverina; avea, spunea ei, o taină însemnată de dezvăluit stăpânei casei. Ducesa era atât de copleşită de durere, încât porunci să fie lăsat să intre; era Ferrante.

— Se săvârşeşte aici o nouă nelegiuire, de care tribunul

poporului trebuie să ia cunoştinţă, îi spuse omul acesta nebun de dragoste. Pe de altă parte, neavând altă calitate decât aceea de simplu particular, adăugă el, nu pot oferi doamnei ducese Sanseverina decât viaţa mea, şi am venit să i-o aduc.

Acest sincer devotament din partea unui hoţ şi a unui nebun o mişcă adânc pe ducesă. Stătu îndelung de vorbă cu omul care trecea drept cel mai mare poet din nordul Italiei şi plânse mult. „Iată un om care-mi înţelege aleanul", îşi spuse ea. A doua zi, la ceasul când se rosteşte *Ave Maria*, Ferrante se arătă din nou, de data aceasta în chip de servitor, purtând livrea.

— Nu m-a lăsat inima să plec din Parma; am auzit spunându-se o grozăvie pe care buzele mele nu o vor repeta-o – şi iată-mă. Gândiţi-vă, doamnă, la ceea ce nu voiţi să primiţi! Fiinţa pe care o aveţi în faţa ochilor nu e o păpuşă de curte, este un om!

Stătea în genunchi rostind aceste cuvinte, cu o căutătură ce le dădea întreaga lor greutate.

— Ieri, adăugă el, mi-am spus: a plâns în faţa mea; înseamnă că era mai puţin nefericită.

— Dar, domnule, gândeşte-te la primejdiile care te pândesc din toate părţile; dacă rămâi în oraş, vei, fi arestat!

— Tribunul vă spune: doamnă, ce-i viaţa când vorbeşte datoria? Şi omul nefericit, care are durerea să nu mai ţină pătimaş la virtute, de când este mistuit de dragoste, va adăuga: doamnă ducesă, Fabricio, care e om de inimă, va pieri, poate; nu respingeţi un alt om de inimă care vi se dăruie! Iată un trup de fier şi un suflet care nu se teme de altceva pe lume decât că ar putea cumva să vă displacă.

— Dacă îmi mai vorbeşti de sentimentele dumitale, îţi închid uşa pentru totdeauna.

În seara aceea, ducesa se gândi serios să-i spună că va

pune o mică sumă de bani pe numele copiilor lui, dar îi fu teamă că nu va pleca de la ea decât spre a-şi curma viaţa.

De îndată ce ieşi Ferrante, frământată de presimţiri negre, îşi spuse: „Şi eu pot muri şi dea Domnul să mor cât mai curând, dacă pot să găsesc un om demn de acest nume, căruia să i-l las în grijă pe sărmanul meu Fabricio!"

Un gând îi trecu atunci prin minte: luă o bucată de hârtie şi recunoscu, printr-o declaraţie în care folosi puţinii termeni juridici pe care îi cunoştea, că primise de la domnul Ferrante Palla suma de douăzeci şi cinci de mii de franci, cu condiţia să plătească negreşit, în fiecare an, o rentă viageră de o mie cinci sute de franci doamnei Sarasine şi celor cinci copii ai ei. Ducesa adăugă: „Pe lângă aceasta, institui o rentă viageră de trei sute de franci fiecăruia din cei cinci copii, cu condiţia ca Ferrante Palla să îngrijească, în calitate de medic, pe nepotul meu Fabricio del Dongo şi să fie pentru el ca un frate. Îl rog." Iscăli, puse data cu un an în urmă şi ascunse hârtia.

Două zile după aceea, Ferrante se arătă din nou. Tocmai atunci vuia oraşul de zvonul apropiatei execuţii a lui Fabricio. Trista ceremonie urma să aibă loc în dosul porţilor fortăreţei sau afară, sub copacii locului de plimbare. Mulţi oameni din popor se duseseră în seara aceea să se vânzolească prin faţa turnului, încercând să zărească dacă nu se ridica podina cu butucul călăului; vederea lor îl cutremurase pe Ferrante. O află pe ducesă scăldată în lacrimi. Fără să poată scoate o vorba, îl salută cu mâna şi îi arătă un scaun. Îmbrăcat în ziua aceea în capucin, Ferrante era superb; în loc să se aşeze, îngenunche şi aduse celui de sus o rugă fierbinte, aproape în şoaptă. După o clipă, când ducesa păru să se mai fi liniştit, el, fără să se mişte din poziţia în care se afla, îşi întrerupse rugăciunea ca să-i ofere din nou viaţa.

— Gândeşte-te la ceea ce spui, strigă ducesa cu privirea aceea rătăcită, care, după lacrimi, vesteşte că mânia ia

locul înduioşării.

— Ferrante Palla îşi oferă viaţa ca să pună stavilă restriştei lui Fabricio.

— Mă aflu într-o asemenea împrejurare, încât aş putea să primesc sacrificiul de care îmi vorbeşti, răspunse ducesa.

Şi se uită la el cu o privire aspră şi pătrunzătoare. Un fulger de bucurie trecu prin ochii lui: se ridică repede şi, deschizând larg braţele, le înălţă spre cer. Ducesa se duse şi scoase o hârtie pitită într-un sertar ascuns al unui dulap mare de nuc.

— Citeşte, îi spuse ea lui Ferrante. Era donaţia în favoarea copiilor, despre care am vorbit.

Lacrimile şi sughiţurile îl împiedicară pe Ferrante să citească sfârşitul; căzu în genunchi.

— Dă-mi înapoi hârtia, spuse ducesa şi, în faţa lui, o arse la flacăra luminării. Nu trebuie, adăugă ea, ca numele meu să fie amestecat cu al dumitale dacă vei fi prins şi executat, fiindcă acum îţi dai seama că îţi pui în joc viaţa.

— Fericirea mea este să mor pedepsindu-l pe tiran; fericirea, însă, va fi cu mult mai mare să mor pentru dumneavoastră. Lucrul acesta, odată bine stabilit şi înţeles, aveţi bunătatea să nu mai pomeniţi de amănunte băneşti; aş vedea în această stăruinţă o îndoială jignitoare.

— Dacă vei fi descoperit, pot fi amestecată şi eu, reluă ducesa şi, din pricina mea, şi Fabricio. De aceea, şi nu fiindcă m-aş îndoi de vitejia dumitale, ţin ca omul care îmi sfredeleşte inima să fie otrăvit, nu ucis altfel. Pentru aceeaşi pricină, îţi poruncesc să faci tot ce-ţi stă în putinţă ca să nu fii prins.

— Voi îndeplini totul la timp, cu credinţă şi chibzuinţă. Prevăd, doamnă ducesă, că răzbunarea mea se va împleti cu a dumneavoastră: chiar dacă ar fi altminteri, m-aş

supune tot cu credință și chibzuință. S-ar putea să nu izbutesc, dar voi folosi toată tăria mea de om.

— Ucigașul lui Fabricio trebuie otrăvit.

— Bănuiam. De douăzeci și șapte de luni de când duc viața aceasta blestemată și rătăcitoare, m-am gândit adesea la ceva asemănător, dar pe socoteala mea.

— Dacă voi fi descoperită și osândită ca părtașă, continuă ducesa cu mândrie, nu vreau să se poată crede că ți-am sucit capul. Îți poruncesc să nu cauți să mă mai vezi înainte de a fi venit vremea răzbunării noastre; și nici nu trebuie să-l ucizi înainte de a-ți fi dat eu de veste. Moartea lui în clipa de față, de pildă, departe de a-mi fi de folos, mi-ar face, dimpotrivă, cel mai mare rău. După toate semnele, această moarte nu va trebui să aibă loc decât peste câteva luni, dar va avea loc. Țin neapărat să moară otrăvit și aș prefera să-l las să trăiască decât să-l văd doborât de un glonț. De asemenea, pentru temeiuri pe care nu vreau să ți le deslușesc, țin deosebit de mult să scapi cu viață.

Ferrante era încântat de tonul poruncitor cu care îi vorbea ducesa: ochii îi străluceau de o mare fericire. Așa cum am mai spus, era îngrozitor de slab; dar se vedea că fusese foarte chipeș în prima lui tinerețe și că tot se mai credea astfel. „Sunt oare nebun, își spuse el, sau ducesa are de gând ca într-o zi, după ce îi voi fi dat această dovadă de devotament, să facă din mine omul cel mai fericit? Și, la urma urmei, de ce nu? Întrucât aș fi eu mai prejos de cârpa aceea de conte care, în împrejurarea asta, n-a fost în stare să facă nimic pentru ea, nici măcar să-l ajute pe *monsignore* Fabricio să evadeze?“

— S-ar putea să-i doresc moartea chiar mâine, continuă ducesa pe același ton poruncitor. Ai văzut castelul acela de apă din colțul palatului, lângă ascunzătoarea în care ai stat

în câteva rânduri; există un mijloc ştiut doar de mine de a lăsa să se scurgă toată apa din el în stradă; ei bine, acesta va fi semnalul răzbunării mele. Dacă ai să fii la Parma, o să vezi sau, dacă te vei afla în pădure, o să auzi vorbindu-se că vestitul castel de apă al palatului Sanseverina a plesnit. Apucă-te, atunci, îndată de treabă, dar foloseşte numai otrava şi, mai ales, pune-ţi cât mai puţin viaţa în primejdie. Nimeni să nu afle vreodată că am avut vreun amestec în această poveste.

— Vorbele sunt de prisos, răspunse Ferrante cu o înflăcărare greu stăpânită: ştiu de pe acum mijloacele pe care le voi folosi. Viaţa acestui om îmi va fi mai nesuferită ca oricând, de vreme ce nu voi mai îndrăzni să dau ochii cu dumneavoastră atâta timp cât el mai trăieşte. Voi aştepta semnalul castelului de apă, golit în stradă.

Se înclină scurt şi plecă. Ducesa îl urmări cu privirea. Când ajunse în camera de alături, îl chemă.

— Ferrante! strigă ea, eşti un om minunat!

Se întoarse parcă nemulţumit de a fi fost ţinut în loc; în clipa aceea, înfăţişarea lui era de o izbitoare frumuseţe.

— Şi copiii dumitale?

— Doamnă, vor fi mai bogaţi decât mine, căci le veţi face, poate, o pensioară.

— Iată, îi spuse ducesa, întinzându-i un fel de toc gros din lemn de măslin, aici sunt toate diamantele care mi-au mai rămas; valorează cincizeci de mii de franci.

— Ah, doamnă, mă umiliţi! spuse Ferrante tresărind de silă şi expresia feţei i se schimbă cu totul.

— N-am să te mai văd niciodată înainte de a-ţi fi îndeplinit misiunea; ia diamantele, vreau eu să le iei, adăugă ducesa cu o măreţie care îl făcu pe Ferrante să îngheţe; băgă tocul în buzunar şi ieşi, închizând uşa în urma lui. Ducesa îl strigă iar; se reîntoarse, neliniştit; ducesa sta în picioare în

mijlocul salonului; se aruncă în braţele lui. Ferrante aproape că leşină de fericire; după câteva clipe, ducesa se smulse din îmbrăţişările lui şi din ochi îi arătă uşa.

„Iată singurul om care m-a înţeles, îşi spuse ea; aşa ar fi făcut Fabricio, dacă ar fi putut să mă audă."

Erau, în firea ducesei, două trăsături puternice: voia întotdeauna, până la capăt, ceea ce voise o dată, şi nu mai punea nicicând în cumpănă ceea ce fusese hotărât. În legătură cu aceasta, ea amintea o vorbă a primului ei bărbat, simpaticul general Pietranera: „Ce obrăznicie faţă de mine însumi! spunea el; de ce să-mi închipui că sunt mai deştept astăzi decât în clipa când am hotărât cutare lucru?"

Din această clipă, un soi de veselie se ivi, din nou, în felul ei de a fi. Înainte de a lua cumplita hotărâre, fiecare gând, fiecare lucru nou pe care-l vedea o făceau să-şi dea seama de situaţia sa înjositoare faţă de principe, de neputinţa ei şi de felul în care fusese trasă pe sfoară; după părerea ei, principele o înşelase într-un chip nevrednic, iar contele Mosca, curtean până în măduva oaselor, deşi fără nicio vină, îi cântase acestuia în strună. De îndată ce răzbunarea fu pusă la cale, ducesa se simţi puternică; fiecare pas al cugetului o umplea de fericire. „Mă bate gândul că fericirea imorală, pe care italienii o află în răzbunare, izvorăşte din bogata lor închipuire; popoarele din alte ţări, la drept vorbind, nu iartă, ci uită."

Ducesa nu-l mai văzu pe Palla decât spre sfârşitul şederii lui Fabricio în temniţă. Aşa cum cititorul a şi ghicit, poate, Ferrante fu acela care pomeni primul de evadare. Se afla, în pădure, la două leghe de Sacca, un turn din Evul Mediu, pe jumătate ruinat şi înalt de mai bine de o sută de picioare; înainte de a-i vorbi a doua oară ducesei despre fugă, Ferrante o rugă stăruitor să-l trimită pe Lodovico, împreună cu câţiva slujitori de încredere, să aducă în preajma turnului mai multe scări. De faţă cu ducesa, Ferrante se urcă în turn

pe scări şi coborî cu o simplă funie cu noduri; făcu de trei ori încercarea şi apoi îi vorbi din nou, amănunţit, despre planul lui. Opt zile mai târziu, Lodovico ţinu să coboare şi el din turn cu ajutorul unei frânghii cu noduri; abia atunci, ducesa îi vorbi lui Fabricio de evadare.

În ultimele zile dinaintea punerii în aplicare a acestui plan, care putea pricinui moartea deţinutului, şi încă în mai multe feluri, ducesa nu mai cunoscu linişte decât în clipele când Ferrante se afla alături de ea; curajul lui o îmbărbăta şi pe ea; dar e uşor de închipuit că era nevoită să-i ascundă contelui această stranie tovărăşie. Nu fiindcă s-ar fi temut de supărarea lui; dar ar fi fost mâhnită de obiecţiile pe care i le-ar fi făcut şi care i-ar fi sporit îngrijorarea. „Să-ţi alegi drept sfetnic apropiat un nebun, recunoscut de toţi ca atare, şi încă osândit la moarte! Ba mai mult, adăugă ea, vorbindu-şi singură, un om care, după aceea, e în stare să se dedea la cine ştie ce năstruşnicii. Ferrante se afla în salonul ducesei, când contele veni să-i aducă la cunoştinţă convorbirea pe care suveranul o avusese cu Rassi; şi când contele plecă, ducesa trebui să-şi dea toată silinţa ca să-l împiedice pe Ferrante să pornească numaidecât la îndeplinirea cumplitei hotărâri.

— Acum sunt tare! strigă nebunul; nu mai am nicio îndoială asupra îndreptăţirii faptei mele.

— Dar în dezlănţuirea de mânie care ar urma, fără doar şi poate, Fabricio ar fi condamnat la moarte.

— În schimb, l-am scuti de primejdia de a coborî din turn: această coborâre nu e grea, ba e chiar uşoară, adăugă el, dar tânărul nostru e lipsit de experienţă.

Nunta surorii marchizului Crescenzi avu loc, şi, în timpul petrecerii date cu acest prilej, ducesa o întâlni pe Clelia şi putu să-i vorbească, fără a stârni bănuielile iscoadelor din lumea bună. Ducesa înmână chiar ea Cleliei, în grădină, unde ieşiseră o clipă să ia aer, pachetul

cu frânghii. Împletite cu cea mai mare grijă, jumătate din mătase şi jumătate din cânepă, funiile acestea cu noduri erau foarte subțiri şi flexibile; Lodovico le pusese la încercare trăinicia şi toate puteau susține, fără să se rupă, o greutate de opt chintale. Fuseseră strânse în aşa fel încât să alcătuiască mai multe pachete de dimensiunile unui volum *in quarto*; Clelia le luă şi făgădui ducesei tot ce era omeneşte cu putință pentru ca pachetele să ajungă în Turnul Farnese.

— Mi-e teamă de sfiala firii dumitale; de altfel, adăugă ducesa politicoasă, ce grijă poți să-i porți dumneata unui necunoscut?

— Domnul del Dongo este nefericit şi vă făgăduiesc că va fi salvat de mine!

Dar ducesa, care nu avea prea mare încredere în prezența de spirit a unei fetişcane de douăzeci de ani, luase şi alte măsuri, de care se feri să pomenească fiicei guvernatorului. Cum e firesc de închipuit, acesta se afla şi el la recepția oferită cu prilejul căsătoriei surorii marchizului Crescenzi. Ducesa se gândise că, dându-i-se generalului un narcotic puternic, avea să se creadă, la prima vedere, că e vorba despre un atac de apoplexie şi atunci, în loc să fie urcat în trăsură şi dus la fortăreață, se putea, cu puțină dibăcie, impune părerea să fie transportat cu o lectică, aflată, ca din întâmplare, în casa gazdelor. În aceeaşi casă, aveau să se mai afle şi nişte oameni ageri, ce puteau trece drept lucrători aduşi cu prilejul pregătirilor pentru recepție şi care, în zăpăceala iscată, aveau să se ofere, îndatoritori, să ducă ei lectica până la palatul guvernatorului, cocoțat atât de sus. Oamenii aceştia, puşi sub conducerea lui Lodovico, aveau şi ei un număr destul de mare de frânghii, bine ascunse sub veşmintele lor. Se vedea, din toate acestea, că de când pusese la cale evadarea lui Fabricio, mintea ducesei începuse s-o ia razna de-a binelea. Primejdia ce-i amenința odorul era prea

mare ca inima ei s-o poată îndura şi, mai ales, ţinea de prea multă vreme; dintr-un exces de prevedere, fu cât pe ce să strice totul, după cum se va vedea. Lucrurile se petrecură aşa cum plănuise ea, cu singura deosebire că, narcoticul fiind prea puternic, toată lumea crezuse, chiar şi medicii, că generalul fusese, într-adevăr, lovit de un atac de apoplexie.

Din fericire, Clelia, cuprinsă de deznădejde, nu bănui nicio clipă că era vorba despre o încercare criminală din partea ducesei. Când lectica în care zăcea generalul, pe jumătate mort, ajunse la poarta cetăţuii, se iscă o învălmăşeală atât de mare, încât Lodovico şi oamenii lui trecură fără nicio greutate; nu fură percheziţionaţi decât de ochii lumii, la puntea sclavului. După ce îl aşezară pe general pe patul lui, fură îndreptaţi spre bucătărie, unde slugile palatului îi ospătară în lege; dar, după ospăţ, care se sfârşi abia spre ziuă, li se spuse că, potrivit regulamentului, trebuiau să fie închişi până la sfârşitul nopţii în sălile de jos ale palatului; a doua zi, aveau să fie puşi în libertate de către locotenentul guvernatorului.

Oamenii aceştia găsiseră mijlocul de a-i strecura lui Lodovico funiile; în schimb, acesta nu izbutea deloc să atragă luarea-aminte a Cleliei. În cele din urmă, zărind-o că trece dintr-o cameră într-alta, îi făcu semn că vrea să ascundă pachetele cu frânghii într-un colţ întunecat al unuia din saloanele de la primul cat. Clelia fu adânc izbită de această stranie împrejurare şi, deodată, fu cuprinsă de groaznice bănuieli.

— Cine eşti dumneata? îl întrebă ea,

Şi, la răspunsul în doi peri al lui Lodovico, adăugă:

— Ar trebui să pun să te aresteze. Dumneata şi oamenii dumitale mi-aţi otrăvit tatăl! Spune numaidecât ce otravă aţi folosit, pentru ca medicul cetăţuii să ştie ce antidot să-i dea; mărturiseşte acum, pe loc, sau nici dumneata, nici complicii dumitale nu veţi mai ieşi de aici niciodată!

— Domnişoara se neliniştește fără temei, răspunse Lodovico cu o supunere şi o bună cuviinţă desăvârşite. Nu e vorba de nicio otravă; s-a săvârşit doar greşeala de a se da generalului a anumită doză de laudanum şi se pare că slujitorul însărcinat cu această ispravă a pus în pahar câteva picături mai mult decât trebuia. Ne va mustra în veci cugetul pentru această scăpare; dar domnişoara poate fi încredinţată că, slavă Domnului, nu e nicio primejdie. Domnul guvernator trebuie îngrijit ca şi cum ar fi luat, din greşeală, o doză prea mare de laudanum; dar am cinstea s-o asigur încă o dată pe domnişoara că lacheul însărcinat cu această nevrednică treabă nu s-a folosit de niciun fel de otrăvuri adevărate, aşa cum a făcut, de pildă, Barbone, când a voit să-l otrăvească pe *monsignore* Fabricio. N-a fost câtuşi de puţin vorba de a-l răzbuna pe *monsignore* Fabricio de primejdia prin care a trecut, şi pot să-i jur domnişoarei că nu i s-a dat acelui lacheu nepriceput decât o singură fiolă de laudanum. Dar, bineînţeles, dacă aş fi întrebat de faţă cu martori oficiali, aş nega totul.

De altfel, dacă domnişoara suflă o singură vorbă despre laudanum şi despre otrăvire, fie chiar şi preabunului don Cesare, Fabricio va fi ucis de mâna domnişoarei. Căci atunci s-a zis, în vecii vecilor, cu toate planurile de evadare şi domnişoara ştie mai bine decât mine că nu cu laudanum vor să-l otrăvească pe *monsignore*. Ea ştie doar că o anumită persoană a dat un soroc de o lună pentru înfăptuirea acestei crime şi că s-a şi scurs o săptămână de când a fost primită acea groaznică poruncă. Aşa că, dacă domnişoara dă ordin să fiu arestat sau dacă spune ceva lui don Cesare sau altcuiva, înseamnă că întârzie cu mai bine de o lună orice încercare a noastră, şi voi avea tot dreptul să spun că-l omoară cu mâna ei pe *monsignore* Fabricio.

Clelia era înfricoşată de ciudata linişte a lui Lodovico,

„Iată-mă, se gândi ea, stând de vorbă în toată legea cu otrăvitorul părintelui meu şi care, pe deasupra, mai umblă şi cu mănuşi! Vai, numai dragostea m-a împins la toate aceste păcate!...“

Mustrarea de cuget abia îi mai lăsa puterea să vorbească; îi spuse lui Lodovico:

— Am să te încui aici, în salon. Mă reped să spun doctorului că-i vorba doar de laudanum; dar, Dumnezeule, cum o să-i spun de unde am aflat-o?! După aceea, vin să-ți dau drumul. Dar, adăugă Clelia, întorcându-se în goană de la uşă, Fabricio ştie ceva despre laudanum?

Bineînțeles că nu, domnişoară, căci nu s-ar fi învoit în ruptul capului. Şi apoi, la ce să-i fi făcut o destăinuire fără niciun folos? Lucrăm cu multă socoteală, căci e în joc viața lui *monsignore* Fabricio, care în cel târziu trei săptămâni urmează să fie otrăvit; ordinul a fost dat de cineva care nu e obişnuit să întâmpine piedici în calea hotărârilor sale. Şi, ca să vorbim deschis, se pare că neînduplecatul procuror general Rassi e cel care a primit această însărcinare.

Clelia fugi, îngrozită; avea atâta încredere în don Cesare, încât, folosind unele ocolişuri, îndrăzni să-i spună că i se dăduse generalului laudanum şi nu altceva. Fără să răspundă sau să întrebe ceva, don Cesare alergă la doctor.

Clelia se întoarse în salonul în care îl închisese pe Lodovico, cu gândul să-l mai descoasă în privința laudanumului. Nu-l mai găsi: izbutise să fugă. Pe masă, văzu o pungă plină cu țechini şi o cutioară conținând felurite otrăvuri. Vederea lor o făcu să se cutremure. „De unde ştiu eu, se gândi ea, că i s-a dat doar laudanum tatălui meu şi că ducesa n-a vrut să se răzbune din pricina încercării lui Barbone? Dumnezeule mare! strigă ea, iată-mă în cârdăşie

cu otrăvitorii tatălui meu! Ba îi mai las să şi scape. Poate că, supus caznelor, omul acesta ar fi recunoscut cu totul altceva decât laudanum!“

Şi Clelia căzu în genunchi, plângând, şi înălţă o rugă fierbinte Fecioarei.

Între timp, medicul cetăţuii, foarte mirat de părerea lui don Cesare, cum că ar fi fost vorba doar de laudanum, administra leacurile de trebuinţă, care înlăturară curând simptomele cele mai neliniştitoare. Spre revărsatul zorilor, generalul începu să-şi vină în fire. Primul lucru prin care dovedi că îşi redobândea cunoştinţa fură ocările cu care îl copleşi pe colonelul-adjunct ai cetăţuii, care, în timp ce generalul zăcuse fără cunoştinţă, îndrăznise să dea câteva ordine din cele mai mărunte.

Guvernatorul se mânie apoi cumplit pe una din fetele de la bucătărie care, aducându-i o ceaşcă cu zeamă de carne, n-avu de lucru şi pomeni de dambla.

— Ce, strigă el, la vârsta mea să mă lovească damblaua? Numai duşmanilor celor mai îndârjiţi le-ar putea face plăcere să răspândească asemenea zvonuri. Şi apoi, de vreme ce nu mi s-a luat sânge, nici calomniatorii cei mai răi n-ar putea îndrăzni să vorbească de dambla.

Absorbit de pregătirile evadării sale, Fabricio nu putuse pricepe, din capul locului, vânzoleala neobişnuită iscată în cetăţuie în clipa când generalul fusese adus de la nuntă pe jumătate mort. La început, crezuse că sentinţa îi fusese preschimbată şi că veneau să-l ducă la locul de execuţie. Văzând apoi că nimeni nu intră în camera lui, se gândi că poate Clelia fusese trădată şi, la înapoierea ei în fortăreaţă, i se luaseră funiile pe care cu siguranţă le avea la ea şi că, de bună seamă, planurile lui de evadare căzuseră baltă. A doua zi, în zori, văzu intrând în camera lui un necunoscut care, fără să spună o vorbă, lăsă un coş cu fructe: sub ele se afla ascunsă următoarea scrisoare:

Muncită de cele mai usturătoare mustrări de cuget din pricina celor ce s-au săvârșit, nu cu voia mea, slavă Domnului, ci cu prilejul îndeplinirii unui plan care pornea de la mine, m-am legat cu jurământ la altarul Preacuratei Fecioare că, dacă tatăl meu scapă datorită sfintei sale milostiviri, să nu mă mai împotrivesc niciodată poruncilor lui; voi lua pe marchiz de îndată ce mi se va cere și nu te voi mai vedea niciodată. Totuși, socotesc de datoria mea să sfârșesc ceea ce am început. Duminica viitoare, când te vei întoarce de la liturghie, unde vei fi dus la cererea mea (nu uita să te pocăiești, ca să-ți mântuiești sufletul, căci s-ar putea să-ți pierzi viața în acea primejdioasă încercare), așadar, la ieșirea de la liturghie, caută să te întorci cât mai fără grabă în camera dumitale, unde vei găsi tot ce trebuie pentru ceea ce s-a pus la cale. Dacă te vei prăpădi, mi se va sfâșia inima! M-ai putea oare învinovăți că am contribuit și eu la moartea dumitale? Oare ducesa nu mi-a spus ea singură, în mai multe rânduri, că tabăra Raversi triumfă? Vor să-l aibă la mână pe principe cu o mârșăvie care să-l despartă pe veci de Mosca. Ducesa mi-a jurat, plângând, că nu mai e nicio altă scăpare: dacă nu vei încerca să scapi, vei pieri. Nu mai pot să mă uit la dumneata, căci m-am legat cu jurământ, dar dacă duminică, spre seară, mă vei vedea la fereastră, îmbrăcată din cap până-n picioare în negru, va fi semnalul că în noaptea următoare totul va fi pregătit, pe măsura slabelor mele mijloace. După unsprezece, poate chiar la miezul nopții sau către unu, vei vedea strălucind, la fereastra mea, o luminiță; va fi clipa hotărâtoare. Roagă-te sfîntului care te ocrotește, îmbracă-te cu veșmintele preoțești pe care le ai și pornește.

Cu bine, Fabricio, mă voi ruga necontenit și să crezi că voi vărsa lacrimile cele mai amare în timp ce vei înfrunta acele mari primejdii. Dacă pieri, n-am să mai pot trăi. O, Doamne, ce spun? Dar dacă izbutești, nu te voi mai vedea niciodată.

Duminică, după liturghie, vei găsi în celulă banii, otrăvurile, funiile trimise de acea femeie aprigă care te iubește cu patimă și care mi-a spus, de trei ori la rând, că trebuie neapărat să te hotărăști să faci această încercare. Să te izbăvească Dumnezeu și Sfânta Fecioară!"

Fabio Conti era un temnicer veşnic la pândă, veşnic zbuciumat şi căruia i se năzărea mereu că vreun deținut spală putina: era urât de tot ce se afla în fortăreață. Dar restriştea le insuflă aceleaşi hotărâri tuturor oamenilor: nefericiții deținuți, chiar şi cei care zăceau, în lanțuri, în hrube înalte de trei picioare, late tot pe atât şi lungi de opt şi în care nu puteai sta nici drept, nici în capul oaselor, toți deținuții, chiar şi aceştia, se gândiră să pună să se slujească, pe cheltuiala lor, un *Te Deum*, când aflară că guvernatorul era în afară de orice primejdie. Doi sau trei nenorociți compuseră chiar sonete în cinstea lui. Era, vai, urmarea restriştii asupra cugetului lor! Fie ca cel care i-ar osândi pentru aceasta să fie azvârlit de soartă, pe un an de zile, într-una din aceste hrube înalte de trei picioare, cu opt uncii de pâine pe zi şi cu post negru vinerea.

Clelia, care nu mai ieşea din camera tatălui ei decât spre a se duce să se roage în capelă, spuse că guvernatorul hotărâse ca petrecerea dată cu prilejul însănătoşirii lui să aibă loc abia duminică. În acea duminică dimineața, Fabricio luă parte la liturghie şi la *Te Deum*; seara, avură loc focuri de artificii şi, în sălile de jos ale palatului, se împărți soldaților o cantitate de patru ori mai mare de vin decât cea îngăduită de guvernator. O mână necunoscută trimise şi câteva butoaie cu rachiu, care fură desfundate pe loc. Mărinimia soldaților care chefuiau nu suferi ca cele cinci sentinele, care făceau de strajă în jurul palatului, să rabde din pricina îndatoririi lor; pe măsură ce acestea îşi luau în primire gheretele, un slujitor, dintre cei aflați în complot, le aducea

şi lor vin şi nu se ştie cum, dar cei ce fură sorociți de gardă de la miezul nopții înainte primiră şi câte un pahar de rachiu, sticla fiind uitată, de fiecare dată, lângă gheretă (cum avea să se dovedească după aceea, la proces).

Zarva se prelungi mai mult decât îşi închipuise Clelia, şi abia către ceasul unu Fabricio, care de mai bine de opt zile tăiase două zăbrele de la fereastră – nu de la cea care dădea spre camera cu colivii – începu să desprindă oblonul; lucra aproape deasupra capului străjilor care păzeau palatul guvernatorului, dar care nu auziră nimic. Nu făcuse decât câteva noduri în plus la funia aceea nesfârşită, cu care urma să se coboare de la cumplita înălțime de o sută optzeci de picioare. Îşi înfăşurase această frânghie de-a curmezişul, în jurul pieptului; dar îşi dădu seama că avea să-l stânjenească mult, deoarece nodurile o împiedicau să stea bine strânsă, astfel că se formase un colac mare şi gros de mai bine de optsprezece degete. „Iată o piedică serioasă", se gândi Fabricio.

După ce, de bine, de rău, sfârşi de potrivit această funie, eroul nostru o luă pe cea cu care trebuia să coboare cele treizeci şi cinci de picioare ce despărțeau fereastra de platforma pe care se afla palatul guvernatorului. Dar cum, oricât de bete ar fi fost străjile, nu putea totuşi să se lase chiar în capul lor, ieşi, cum am mai spus, pe cea de-a doua fereastră a celulei sale, care dădea pe acoperişul unui soi de vast corp de gardă. Printr-o ciudățenie de bolnav, de îndată ce generalul Fabio Conti putuse să vorbească, poruncise ca două sute de soldați să ocupe acest vechi corp de gardă, părăsit de aproape un veac. Susținea morțiş că, după încercarea de otrăvire a cărei victimă fusese, de bună seamă că se punea la cale uciderea sa în propriul său pat şi credea că aceşti două sute de soldați îl puteau păzi. Este uşor de închipuit impresia pe care această hotărâre neaşteptată o

făcu asupra Cleliei: fata aceasta cu frica lui Dumnezeu îşi dădea bine seama în ce măsură îşi trăda tatăl, şi încă un tată care fusese aproape otrăvit în interesul deţinutului iubit de ea. De aceea, mai-mai începuse să creadă că sosirea în cetăţuie a acestor două sute de soldaţi se datora proniei, care nu-i îngăduia să meargă mai departe în încercarea ei de a-i reda lui Fabricio libertatea.

Dar toată lumea din Parma vorbea despre apropiata moarte a întemniţatului. Se discutase despre acest trist subiect chiar şi la nunta *signorei* Giulia Crescenzi. De vreme ce, pentru un asemenea fleac, pentru o nenorocită de lovitură de spadă dată unui neisprăvit de actor, un om cu rangul lui Fabricio nu era pus în libertate după nouă luni de temniţă, cu toată protecţia prim-ministrului, însemna că întreaga lui poveste avea un dedesubt politic. În cazul acesta, spuneau toţi, degeaba ne mai pierdem vremea cu el; dacă stăpânirii nu-i vine la socoteală să-i curme zilele în piaţa publică, înseamnă că are să moară curând de boală. Un lăcătuş, chemat la palatul generalului Fabio Conti, vorbi despre Fabricio ca despre un deţinut trimis de mult pe lumea cealaltă, dar a cărui moarte se ascundea din motive politice. Spusele acestui om o hotărâseră pe Clelia.

CAPITOLUL AL DOUĂZECI ŞI DOILEA

În timpul zilei, Fabricio fusese muncit de gânduri negre, apăsătoare, dar, pe măsură ce auzea bătând ceasurile care îl apropiau de clipa înfăptuirii, se simţea mai vesel şi mai vioi. Ducesa îi scrisese că va fi ameţit de aerul tare şi că, odată ieşit din temniţă, s-ar putea să-i fie cu neputinţă să umble; în cazul acesta, era mai bine să se lase prins decât să se prăbuşească de la înălţimea unui turn de o sută optzeci de picioare. „Dacă mi se va întâmpla această nenorocire, îşi spuse Fabricio, am să mă culc pe parapet, am să dorm un ceas, apoi am să încerc din nou; de vreme ce am jurat Cleliei, mai bine cad de pe un meterez oricât de înalt, decât să fiu silit să cuget veşnic la gustul pâinii pe care o mănânc. Cumplite chinuri trebuie să încerci înainte de a-ţi da sfârşitul când mori otrăvit! Fabio Conti n-o să stea mult în cumpănă; îmi va da din arsenicul cu care omoară şobolanii cetăţuii."

Spre miezul nopţii, una din ceţurile acelea dese şi albe, pe care Padul le aşterne uneori pe malurile lui, se întinse mai întâi peste oraş, apoi cuprinse tăpşanul şi bastioanele în mijlocul cărora se înalţă turnul cel mare al fortăreţei. Lui Fabricio i se păru că, de pe parapetul platformei, nu se mai vedeau nici salcâmii cei scunzi care înconjurau

grădinile sădite de soldați la picioarele turnului de o sută optzeci de picioare. „Asta-i foarte bine“, se gândi el.

Puțin după ce bătu prima jumătate ce urma miezului nopții, semnalul luminiței se arătă la fereastra încăperii cu păsărele. Fabricio era gata; își făcu semnul crucii, apoi legă de pat funia cea mică, sortită să-l ajute să coboare cele treizecișicinci de picioare care-l despărțeau de platforma palatului. Ajunse fără greutate pe acoperișul corpului de gardă luat în primire, în ajun, de cei două sute de soldați aduși pentru întărirea garnizoanei. Din nefericire, la ceasurile douăsprezece și trei sferturi din noapte, cât era atunci, aceștia nu adormiseră încă; pe când mergea tiptil pe acoperișul de olane groase, Fabricio îi auzi spunând că umblă diavolul pe casă și că ar trebui să încerce să-l doboare cu un glonț. Câteva glasuri pretinseră că, așa ceva ar fi o nelegiuire; altele spuseră că, dacă ar trage cu pușca fără să omoare pe nimeni, guvernatorul i-ar băga pe toți la carceră, fiindcă au dat alarma de pomană. Toată vorbăria aceasta îl îndemnă pe Fabricio să calce și mai repede, astfel că făcu un zgomot și mai mare. Fapt este că, în clipa în care, spânzurat de funie, trecu prin fața ferestrelor, din fericire la patru sau cinci picioare depărtare, din pricina streșinii foarte late, acestea erau înțesate de țepii baionetelor. Unii au pretins că Fabricio, nebun ca totdeauna, voind să fie luat drept necuratul, le-ar fi aruncat soldaților un pumn de galbeni. Ceea ce e sigur este că semănase cu galbeni dușumeaua celulei, după cum semăna și platforma, în timp ce alerga de la Turnul Farnese până la parapet, ca să le dea de lucru soldaților care s-ar fi repezit după dânsul.

Ajuns pe platformă și înconjurat de străji, obișnuite să zbiere din sfert în sfert de ceas: „Totul e cum trebuie în jurul postului meu“, Fabricio își îndreptă pașii spre

parapetul dinspre apus şi căută piatra cea nouă.

Ceea ce pare de necrezut şi ar putea da naştere la îndoieli, dacă cele ce urmară nu ar fi avut drept martor întreg oraşul, este faptul că santinelele aşezate de-a lungul parapetului nu l-au zărit şi nu l-au înhăţat. La drept vorbind, ceaţa de care am vorbit începuse să cuprindă înălţimile şi eroul nostru avea să povestească mai pe urmă că, în clipa în care se afla pe platformă, pâcla învăluise Turnul Farnese până la jumătate. În schimb, nu era prea deasă şi fugarul desluşea foarte bine caraulele care se plimbau. Ba chiar avea să spună că, împins ca de o putere necurată, trecuse curajos printre două străji destul de apropiate una de alta şi începuse să desfacă liniştit funia cea mare, înfăşurată în jurul lui, care se încurcă de vreo două ori; îi trebui mult timp ca s-o descurce şi s-o întindă pe parapet. Îi auzea pe soldaţi vorbind în toate părţile şi era hotărât să împlânte pumnalul în primul care ar fi înaintat spre el. Eram foarte liniştit, avea el să spună, mi se părea că îndeplinesc o ceremonie."

Când funia fu, în sfârşit, descurcată, o legă, petrecând-o printr-o crăpătură făcută în parapet pentru scurgerea apelor, se urcă pe acest parapet şi se rugă fierbinte lui Dumnezeu; apoi, ca un cavaler din alte vremi, se gândi o clipă la Clelia. „Ce deosebit sunt, îşi spuse el, de acel Fabricio uşuratic şi muieratic, care a intrat aci acum nouă luni!" În cele din urmă, începu să coboare de la acea înălţime ameţitoare. Făcu totul în chip mecanic, ca în plină zi şi ca şi cum ar fi coborât în faţa unor prieteni ca să câştige o prinsoare. Pe la jumătatea înălţimii, simţi dintr-odată că i se sleieşte toată puterea braţelor; i se păru că, timp de o clipă, a şi dat drumul frânghiei; dar numaidecât se prinse din nou de ea; poate – avea să spună mai târziu – se ţinuse de mărăcinii pe lângă care aluneca şi care îl zgâriau. Din când

în când îl fulgera o durere groaznică între umeri, tăindu-i răsuflarea. Pe deasupra, se mai şi legăna foarte tare, căci funia se bălăbănea necontenit, lovindu-l de mărăcini. Fu izbit de mai multe păsări destul de mari, pe care le trezise şi care se ciocniră de el, luându-şi zborul. La început, crezu că era lovit de soldaţii care coborau din cetăţuie pe aceeaşi cale, ca să-l prindă, şi se pregăti să se apere. În sfârşit, ajunse la picioarele turnului cel mare, fără alt neajuns decât acela de a-şi fi însângerat mâinile. Mai târziu, avea să povestească în ce fel, de pe la mijlocul turnului, planul uşor înclinat, pe care-l formează zidul, îi fusese de mare folos; se ţinuse de el în timp ce cobora, iar plantele crescute între pietre îl împiedicaseră să alunece. Ajungând jos, în grădinile soldaţilor, dădu peste un salcâm care, văzut de sus, părea să nu fie mai înalt de patru sau de cinci picioare, dar care în realitate avea cincisprezece sau douăzeci. Un beţiv, care dormea dedesubt, îl luă drept hoţ. Căzând din salcâm, Fabricio aproape îşi scrânti braţul stâng. O rupse la fugă spre meterez dar, avea el să povestească, picioarele îi erau ca de vată; se simţea cu desăvârşire sleit de puteri, în ciuda primejdiei, se aşeză jos şi bău înghiţitura de rachiu ce-i mai rămăsese. Aţipi câteva minute atât de adânc, încât, atunci când se trezi, nici nu mai ştiu pe ce lume se află; nu înţelegea cum, din celulă, putea vedea copacii. În cele din urmă, se dezmetici şi crunta realitate îi reveni în minte. Cât ai clipi, se repezi spre meterez; se urcă pe creasta lui, pe nişte trepte mari. Sentinela pusă să vegheze sforăia alături, în ghereta ei. Fugarul găsi un afet de tun zăcând în iarbă; legă de el cea de-a treia funie, care se dovedi prea scurtă, din care pricină căzu într-un şanţ mocirlos, unde se afla apă cam de un cot. În timp ce se ridica şi încerca să se dumirească încotro s-o apuce, se simţi înşfăcat de doi oameni; o clipă se sperie; dar numaidecât auzi şoptindu-i-se la ureche: Ah! *monsignore*,

monsignore! Înțelese ca prin vis că erau oamenii ducesei și, în aceeași clipă, căzu într-un leșin adânc. Puțin după aceea, se pomeni dus pe brațe de niște oameni care mergeau repede, fără să scoată o vorbă; apoi oamenii se opriră, ceea ce îl neliniști. Dar nu mai avea puterea să vorbească, nici să deschidă ochii; se simți strâns în brațe și deodată recunoscu parfumul veșmintelor ducesei. Parfumul acesta îl înviora; deschise ochii; putu doar să îngâne: „Ah, scumpă prietenă!", apoi căzu din nou într-un leșin adânc.

Credinciosul Bruno, cu un pâlc de oameni din poliție devotați contelui, așteptа la două sute de pași; contele însuși se afla ascuns într-o căsuță apropiată de locul unde pândea ducesa. N-ar fi șovăit, la nevoie, să tragă sabia, sprijinit de câțiva ofițeri pensionari, prietenii săi apropiați. Se socotea îndatorat să salveze viața lui Fabricio, pe care îl știa în mare primejdie din vina sa; căci dacă el, Mosca, n-ar fi făcut prostia să-l împiedice pe suveran să comită o nerozie în scris, Fabricio ar fi avut de mult un act de grațiere semnat de mâna principelui.

De la miezul nopții, înconjurată de oameni înarmați până în dinți, ducesa rătăcea fără să scoată o vorbă prin fața meterezelor cetățuiei; nu-și mai afla locul, închipuindu-și că va trebui să lupte pentru a-l scăpa pe Fabricio din mâinile urmăritorilor săi. Femeia aceasta, cu o închipuire înflăcărată, luase o sumedenie de măsuri, care mai de care mai cutezătoare, a căror descriere amănunțită ne-ar face să zăbovim prea mult. S-a știut mai apoi că în noaptea aceea, peste optzeci de oameni se aflau pe picior de luptă, gata să se bată pentru ceva nemaipomenit. Din fericire, Ferrante și Lodovico se aflau în fruntea întregii urzeli, fără să fi întâmpinat împotrivirea ministrului Poliției; contele trebui să recunoască el însuși că ducesa nu fusese trădată de nimeni și că, în calitate de ministru, el nu aflase nimic.

Când îl văzu pe Fabricio, ducesa îşi pierdu cu totul cumpătul; îl strânse în neştire în braţe, apoi se sperie de moarte văzându-se plină de sânge: era sângele de pe mâinile lui; îl crezu grav rănit. Ajutată de unul din însoţitorii ei, se apucase să-i scoată haina pentru a-l obloji, când Lodovico, care din fericire se afla de faţă, îi urcă pe amândoi într-una din trăsurile ascunse într-o grădină, în apropiere de poarta oraşului, şi alaiul plecă în goana cailor, ca să treacă Padul, lângă Sacca. Ferrante, cu douăzeci de oameni bine înarmaţi, le acoperea fuga, ca unul ce jurase pe capul lui că îi va ţine în loc pe urmăritori. Contele singur, pe jos, nu părăsi împrejurimile fortăreţei decât două ceasuri mai târziu, când văzu că nimic nu se clintea în jur. „Iată-mă vinovat de înaltă trădare!“ îşi spunea el, beat de fericire.

Lodovico avusese minunata idee de a-l urca într-o altă trăsură pe un tânăr chirurg, om de casă al ducesei şi care aducea mult cu Fabricio.

— Fugi, îi spuse el, spre Bologna, fii cât mai neîndemânatic, fă în aşa fel ca să fii arestat; după aceea, încurcă-te în răspunsuri şi, în cele din urmă, mărturiseşte că eşti Fabricio del Dongo; mai ales, câştigă timp. Caută să fii iscusit în neîndemânarea dumitale; ai să te alegi cu o lună de puşcărie, dar vei primi de la ducesă cincizeci de ţechini.

— Cine se gândeşte la bani când o slujeşte pe doamna?

Tânărul porni şi fu arestat câteva ceasuri mai târziu, ceea ce-i pricinui o deosebită bucurie generalului Fabio Conti şi mai ales lui Rassi care, odată cu primejdia prin care trecea Fabricio, vedea cum îi zboară şi baronia.

Evadarea nu fu descoperită în fortăreaţă decât pe la ceasurile şase dimineaţa şi abia la zece îndrăzniră să o aducă la cunoştinţa suveranului. Ducesa fusese atât de

bine slujită încât – deşi Fabricio căzuse într-un somn adânc, pe care ea îl socotea un leşin vecin cu moartea, ceea ce o făcu să oprească trăsura de trei ori – pe la ceasurile patru dimineaţa trecea Padul într-o barcă. Pe malul stâng aşteptau caii de schimb; mai străbătură două leghe cu o iuţeală de necrezut, apoi zăboviră aproape o jumătate de ceas la controlul paşapoartelor. Ducesa avea toate actele trebuitoare, atât pentru ea, cât şi pentru Fabricio. Dar în ziua aceea îşi pierduse cu totul minţile; dădu zece napoleoni funcţionarului poliţiei austriece şi îi strânse mâna, izbucnind în lacrimi. Speriat, funcţionarul mai cercetă o dată hârtiile. Luară diligenţa; ducesa plătea peste tot sume atât de nesăbuite, încât pretutindeni trezea bănuieli, cu atât mai mult cu cât, în ţinuturile acelea, orice străin era privit cu neîncredere. Lodovico îi veni din nou în ajutor, spunând că doamna ducesă este înnebunită de durere din pricina frigurilor de care suferea tânărul conte Mosca, fiul prim-ministrului Parmei, pe care îl ducea să fie examinat de către medicii din Pavia.

De-abia la zece leghe dincolo de Pad, fugarul se trezi de-a binelea; avea un umăr scrântit şi era zgâriat tot. Ducesa continua să se poarte atât de neobişnuit, încât hangiul dintr-un sat unde se opriseră pentru masă crezu că avea de-a face cu o principesă de os împărătesc şi era gata să pună să i se dea cinstirea cuvenită; noroc că Lodovico îl împiedică, spunându-i că principesa îl va băga negreşit la închisoare, dacă pune cumva să se tragă clopotele.

În sfârşit, pe la ceasurile şase seara, ajunseseră pe teritoriul Piemontului. Abia aci, Fabricio era în deplină siguranţă; fu dus într-un sătuc, departe de drumul mare, i se oblojiră mâinile şi mai dormi câteva ceasuri.

În acest sătuc, ducesa săvârşi o faptă cumplită nu numai în ochii moralei, ci şi pentru liniştea ei până la

sfârşitul vieţii. Câteva săptămâni înainte de fuga lui Fabricio, într-o zi în care toată Parma se vânturase pe la porţile cetăţuii, ca să vadă butucul şi podina despre care umbla zvonul că era pe cale să fie ridicată în curtea închisorii, ducesa îi arătase lui Lodovico, ajuns *factotum* în casa ei, mecanismul tainic cu ajutorul căruia se putea scoate din chenarul ei de fier, foarte bine ascuns, una din pietrele de pe fundul vestitului castel de apă al palatului Sanseverina, construit în veacul al XIII-lea şi despre care am mai vorbit. În timp ce Fabricio dormea în *trattoria* sătucului, ducesa trimise după Lodovico; văzând-o, acesta crezu că şi-a pierdut minţile, atât de stranii erau privirile pe care i le arunca.

— Cu siguranţă că te-aştepţi, îi spuse ea, să-ţi dau câteva mii de franci: ei bine, nu! Te cunosc, eşti un poet şi ai mânca repede banii aceştia. Am să-ţi dăruiesc, deci, moşioara de la Ricciarda, la o leghe de Casalmaggiore. Lodovico se aruncă la picioarele ei, jurându-se că nu pentru bani o ajutase să-l scape pe *monsignore* Fabricio, căruia îi purta o dragoste deosebită, de când avusese odată cinstea să-l plimbe cu trăsura, în calitate de al treilea vizitiu al doamnei. Când omul acesta, care era, într-adevăr, om de inimă, socoti că răpise destul timp unei atât de înalte doamne şi ceru îngăduinţa să plece, ea îi spuse cu ochii seînteietori:

— Stai.

Se preumbla fără o vorbă prin încăperea aceea de han, uitându-se din când în când la Lodovico cu o privire rătăcită. În cele din urmă, văzând că ciudata ei preumblare nu lua deloc sfârşit, acesta socoti că se cădea să spună el ceva stăpânei sale.

— Doamna mi-a făcut un dar atât de mare, care întrece în aşa măsură tot ce un biet om ca mine poate cuprinde cu mintea şi, mai ales, este cu atât mai presus de slabele

servicii ce m-am învrednicit să i le aduc, încât n-aş putea primi cu cuget împăcat moşia de la Ricciarda. Am cinstea să înapoiez doamnei această moşie şi să o rog să-mi facă o pensie de patru sute de franci.

— De câte ori în viaţa dumitale, îi spuse ea, încruntându-se cu toată semeţia de care era în stare, de câte ori ai auzit spunându-se că mi-am luat vorba înapoi?

După aceste cuvinte, ducesa se mai preumblă câteva clipe apoi, oprindu-se deodată, strigă:

— Fabricio a scăpat cu viaţă din întâmplare şi numai fiindcă a ştiut să placă fetişcanei aceleia. Dacă nu l-ar fi ajutat ea, pierea. Ai putea să-mi spui că nu-i aşa? zise ea, apropiindu-se ameninţătoare de Lodovico şi uitându-se la el cu ochi în care scăpăra cea mai aprigă mânie. Lodovico se trase câţiva paşi îndărăt şi o crezu nebună, ceea ce îl făcu să se neliniştească în privinţa norocului de a mai ajunge moşier la Ricciarda.

— Ei bine, reluă ducesa pe tonul cel mai blând şi cel mai vesel, de parc-ar fi fost cu totul alta, vreau ca bunii mei locuitori de la Sacca să trăiască o zi de pomină, de care să-şi aducă aminte multă vreme. Dar, pentru asta, trebuie să pleci la Sacca. Ai ceva împotrivă? Crezi că te-ar putea paşte vreo primejdie?

— Nu cred, doamnă: niciunul dintre locuitorii din Sacca nu au să spună vreodată că am slujit pe *monsignore* Fabricio. Şi apoi, îndrăznesc să mărturisesc doamnei că ard de nerăbdare să văd moşia *mea* de la Ricciarda: mi se pare atât de năstruşnic să fiu moşier!

— Bucuria ta îmi place. Arendaşul de la Ricciarda îmi datorează arenda pe vreo trei-patru ani. Îi dăruiesc lui jumătate şi cealaltă jumătate s-o iei tu, dar cu o condiţie: să te duci la Sacca, să spui că poimâine e ziua unei sfinte pe care o serbez eu şi seara să pui să se ilumineze castelul

de să se ducă vestea. Să nu cruți nici banii, nici osteneala: gândește-te că e vorba de cea mai mare fericire a vieții mele. De mult pregătesc eu într-ascuns această iluminație; de trei luni adun în pivnițele castelului tot ce trebuie pentru o serbare într-adevăr grandioasă. Am dat în păstrare grădinarului cartușele unui măreț foc de artificii; să pui să fie tras de pe terasa dinspre Pad. Am în pivniță optzeci și nouă de buți mari, pline cu vin: să pui să se facă cu ele optzeci și nouă de fîntâni cu vin în parc. Dacă a doua zi va mai fi rămas un singur litru nebăut, voi spune că nu ții la Fabricio. Când fântânile cu vin, iluminația și focurile de artificii vor fi în toi, să te faci nevăzut, fiindcă s-ar putea, și asta mi-e și nădejdea, ca la Parma toate lucrurile acestea frumoase să fie socotite drept o neobrăzare.

— Nu numai că s-ar putea, dar e chiar sigur, după cum sigur e și că procurorul Rassi, care a semnat sentința lui *monsignore*, o să crape de turbare. Iar dacă doamna, adăugă Lodovico sfios, ar vrea să-mi facă o plăcere și mai mare decât să-mi dea jumătate din ce ar mai avea de primit de la Ricciarda, ar trebui să-mi îngăduie să-i joc un mic renghi acestui Rassi...

— Ești un om de treabă! strigă ducesa cu însuflețire, dar îți poruncesc să nu-i faci absolut nimic lui Rassi; am de gând să pun să-l spânzure în piață, mai târziu. Cât despre tine, bagă de seamă să nu te înhațe la Sacca, fiindcă povestea n-ar mai avea niciun haz dacă te-aș pierde.

— Pe mine, doamnă? Dacă spun că sărbătoresc un hram al doamnei, poate să trimită poliția și treizeci de jandarmi să spargă petrecerea; înainte de-a fi ajuns la crucea cea roșie din mijlocul satului, fiți sigură că niciunul din ei nu va mai fi în șa. Locuitorii din Sacca nu știu multe; sunt toți contrabandiști călițiși sunt toți trup și

suflet pentru doamna.

— Şi dacă tot le dau să bea oamenilor de la Sacca, reluă ducesa pe tonul cel mai firesc, vreau să-i scald şi pe locuitorii din Parma; în seara în care Sacca va fi iluminată, ia cel mai bun cal din grajdurile mele, dă fuga la palatul meu din Parma şi dă drumul castelului de apă.

— Ah, ce strașnic gând i-a dat prin minte doamnei! strigă Lodovico prăpădindu-se de râs; vin pentru oamenii de treabă din Sacca şi apă pentru burghezii din Parma, care erau atât de siguri, ticăloşii, că *monsignore* Fabricio o să fie otrăvit...

Veselia lui Lodovico nu mai contenea; ducesa se uita îngăduitoare cum râde cu hohote, spunând întruna:

— Vin celor din Sacca şi apă celor din Parma! Doamna ştie cu siguranță mai bine ca mine: acum vreo douăzeci de ani, când s-a golit din greşeală castelul de apă, pe mai multe străzi din Parma oamenii s-au pomenit cu apa până la genunchi.

— Şi apă celor din Parma, spuse şi ducesa râzând. Locul de plimbare din fața cetățuii ar fi fost negru de lume dacă i s-ar fi tăiat lui Fabricio gâtul... Toată lumea îl numeşte *marele vinovat*... Dar fii cu băgare de seamă, fă în aşa fel ca nimeni pe lume să nu afle vreodată că această inundație a fost făcută de tine sau poruncită de mine. Nici Fabricio şi nici chiar contele să nu bănuiască că am pus la cale această glumă nebunească... Dar uitasem de săracii din Sacca. Du-te de scrie un răvaş către administratorul meu: să vii apoi să-l iscălesc. Să spui acolo că, de ziua sfintei pe care o serbez, vreau să împartă o sută de galbeni săracilor din Sacca şi să-ți stea cu totul la dispoziție în privința iluminației, a focului de artificii şi a vinului. A doua zi, să nu mai rămână picătură de vin în pivnițele mele.

— Administratorul doamnei nu va fi încurcat decât într-o singură privință: de cinci ani de când doamna stăpânește castelul, n-au mai rămas nici zece săraci în Sacca.

— *Și apă pentru cei din Parma!* reluă ducesa cântând. Cum ai să izbutești această glumă?

— Planul meu e și făcut: plec de la Sacca pe la vreo nouă seara; la zece și jumătate las calul la Trei cârlani, hanul de pe șoseaua ce duce la Casalmaggiore și la moșia mea de la Ricciarda; la unsprezece sunt în odăița mea de la palat, iar la unsprezece și un sfert îi adăp din belșug pe locuitorii Parmei, ca să închine în sănătatea *marelui vinovat*. Zece minute mai târziu, ies din oraș pe la bariera Bolognei. În treacăt, fac o adâncă plecăciune fortărețeI pe care curajul monseniorului și agerimea doamnei au făcut-o de râs; apuc pe o potecă ce taie peste câmp, bine știută de mine, și-mi fac intrarea în Ricciarda.

Lodovico ridică ochii spre ducesă și se înspăimântă; se uita țintă la peretele gol din fața ei. Privirea, trebuie s-o recunoaștem, îi era cumplită. „Ah, biata mea moșie! se gândi Lodovico; adevărul e că și-a pierdut mințile!" Ducesa întoarse ochii spre el și-i ghici gândul.

— Ah! domnul Lodovico, marele poet, vrea o donație scrisă; fugi și adu-mi o foaie de hârtie. Lodovico nu așteptă să i se spună de două ori, și ducesa scrise cu mâna ei o lungă declarație antedatată cu un an, prin care recunoștea că a primit de la Lodovico San Micheli suma de optzeci de mii de franci, pentru care i-a dat zălog moșia de la Ricciarda. Dacă, după douăsprezece luni încheiate ducesa nu-i va da înapoi cei optzeci de mii de franci, moșia va rămâne proprietatea lui Lodovico.

„E frumos, își zicea ducesa, să dai unui servitor credincios cam a treia parte din tot ce ți-a rămas ție

însuți!“

— Şi acum, ascultă! îi spuse ea. După gluma cu castelul de apă, nu-ți dau decât două zile să te bucuri la Casalmaggiore. Pentru ca vânzarea aceasta să fie împuternicită de lege, să spui că a fost făcută acum un an. Apoi să vii de-a dreptul şi fără nicio întârziere la Belgirato, unde am să mă aflu; s-ar putea ca Fabricio să se ducă în Anglia şi va trebui să-l urmezi.

A doua zi, dis-de-dimineață, ducesa şi Fabricio erau la Belgirato.

Aflară sălaş în acest sat încântător. Dar o mâhnire de moarte o aştepta pe ducesă pe malul frumosului lac. Fabricio era cu totul schimbat; din primele clipe în care se trezise din somnul lui letargic, de după fugă, ducesa îşi dăduse seama că se petrecea cu el ceva cu totul neobişnuit. Simțământul adânc, pe care Fabricio îl ascundea cu multă grijă, era destul de ciudat; nici mai mult, nici mai puțin, era deznădăjduit că nu se mai afla în temniță. Se ferea, însă, cu tot dinadinsul să destăinuie pricina amărăciunii sale, căci ar fi dat prilej de întrebări la care nu voia să răspundă.

— Cum! îi spunea ducesa mirată, nu-ți aminteşti cu groază de gândul cumplit care punea stăpânire pe tine, chinuindu-te, atunci când foamea te silea să te hrăneşti ca să nu cazi din picioare, cu una din mâncărurile acelea păcătoase, gătite de bucătăria închisorii: nu cumva are gust ciudat, nu cumva mă otrăvesc?

— Mă gândeâm la moarte, răspundea Fabricio, cum îmi închipui că se gândesc soldații: un lucru cu putință, pe care nădăjduieşti să-l ocoleşti cu un dram de noroc.

Ce frământare, ce chin pe ducesă! Omul acesta pe care îl iubea cu patimă, omul acesta atât de aparte, deosebit de ceilalți şi altădată atât de plin de viață, sta acum lângă ea

cufundat în visări adânci; îi plăcea să rămână mai mult singur decât să vorbească deschis, despre orice, cu cea mai bună prietenă pe care o avea pe lume. Se arăta şi acum bun, îndatoritor, recunoscător faţă de ducesă şi, ca şi mai înainte, şi-ar fi dat de o mie de ori viaţa pentru ea; dar inima îi era în altă parte. Făceau, adesea, patru sau cinci leghe pe lacul acela dumnezeiesc, fără să-şi spună o vorbă. Conversaţiile de salon, schimbul rece de idei, singurele cu putinţă acum între ei, altora le-ar fi putut părea plăcute; dar ei îşi aminteau încă, mai ales ducesa, de felul cum obişnuiau să stea de vorbă înaintea nenorocitei încăierări cu Giletti, care îi despărţise. S-ar fi căzut ca Fabricio să-i povestească ducesei despre cele nouă luni petrecute în acea groaznică închisoare, dar nu găsea să spună decât cuvinte puţine şi sărace.

„Iată ceea ce trebuia să se întâmple mai devreme sau mai târziu, îşi spunea ducesa cu o tristeţe întunecată. Suferinţa m-a îmbătrânit sau te pomeneşti că e într-adevăr îndrăgostit şi nu mi-a mai rămas decât al doilea loc în inima lui." Doborâtă, cu sufletul pustiit de chinul cel mai greu de îndurat din toate câte sunt pe lume, ducesa îşi spunea uneori: „Dacă cerul ar vrea ca Ferrante să înnebunească de-a binelea sau dacă l-ar lipsi de curajul să săvârşească ce i-am poruncit, poate că aş fi mai puţin nenorocită." Căci chiar şi acele uşoare mustrări de cuget pe care le avea otrăveau stima ducesei pentru ea însăşi. „Aşadar, îşi spunea dânsa cu amărăciune, mă căiesc de o hotărâre luată: nu mai sunt vrednică de neamul del Dongo."

„E vrerea Cerului, îşi mai spunea ea: Fabricio e îndrăgostit şi cu ce drept aş putea pretinde să nu fie? Schimbat-am vreodată, între noi, o singură vorbă de iubire adevărată?"

Gândul acesta, atât de cuminte, făcu să-i piară somnul,

dar ceea ce dovedea mai ales că bătrânețea și vlăguirea sufletească se iviseră la ea odată cu așteptarea acelei ilustre răzbunări, era faptul că ducesa se simțea la Belgirato de o sută de ori mai nefericită decât la Parma. Cât despre ființa care-l cufunda pe Fabricio în strania lui visare, nu putea să mai încapă nicio îndoială întemeiată: era Clelia Conti, fata aceea atât de cucernică, despre care Fabricio nu vorbea niciodată și care își trădase tatăl, de vreme ce primise să îmbete garnizoana. „Iar dacă garnizoana n-ar fi fost îmbătată, adăuga ducesa, lovindu-și pieptul cu deznădejde, toate născocirile, toată grija mea ar fi fost de prisos; așadar, ea este aceea care l-a scăpat!"

Cu nespusă greutate izbutea să smulgă de la Fabricio câte un amănunt în legătură cu noaptea aceea care, își spunea ea, „ar fi fost altădată, pentru noi, un nesecat izvor de conversație. În vremurile fericite, era în stare să vorbească o zi întreagă, cu o limbuție și o veselie mereu reîmprospătate, despre cel mai mic fleac pe care mi-ar fi trecut prin minte să-l pomenesc."

Cum totul trebuia bine chibzuit, ducesa îl instalase pe Fabricio în portul Locarno, orășel elvețian de la capul lacului Maggiore. În fiecare zi, se ducea să-l ia cu luntrea să facă lungi plimbări pe lac.

Ce să vezi? Odată, când îi trecu prin gând să urce până la dânsul, îi găsi camera împodobită cu o sumedenie de vederi din Parma, comandate la Milano sau chiar la Parma, oraș pe care ar fi trebuit să-l urască. Salonașul, transformat în atelier de pictor, era înzestrat cu tot dichisul și Fabricio tocmai isprăvea de pictat, în acuarelă, cea de-a treia vedere a Turnului Farnese și a palatului guvernatorului.

— Nu-ți mai lipsește, îi spuse ea înțepată, decât să faci din memorie portretul drăgălașului guvernator care nu

voia, nici mai mult nici mai puțin, decât să te otrăvească... Dar, știi ceva, urmă ea, ar trebui să-i scrii și să-i ceri iertare că ți-ai luat îngăduința să scapi teafăr și să-i faci de râs fortăreața.

Biata femeie nici nu-și dădea seama cât adevăr era în cele ce spunea: abia ajuns într-un loc unde se putea socoti în siguranță, cea dintâi grijă a lui Fabricio fusese să-i scrie generalului Conti o scrisoare cât se poate de curtenitoare și, într-un fel, destul de caraghioasă; îi cerea iertare că fugise și căuta să-și justifice fuga, spunându-i că bănuise că un subaltern de-al lui fusese însărcinat să-l otrăvească. Puțin îi păsa, de altfel, ce anume scria, nădejdea lui era că scrisoarea avea să fie văzută de Clelia și, scriind-o, fața îi era scăldată în lacrimi. Încheiase cu o frază menită să-i facă ei plăcere: îndrăznea să spună că, acum, în libertate, i se întâmpla adesea să tânjească după cămăruța lui din Turnul Farnese. Fraza aceasta era însuși temeiul scrisorii. Nădăjduia că ea va înțelege acest lucru. În nevoia lui de a scrie și tot în nădejdea că cineva îi va citi rândurile, îi trimise mulțumiri lui don Cesare, bunul duhovnic care îi împrumutase cărți de teologie. Câteva zile mai târziu, Fabricio îl rugă pe micul librar de la Locarno să se ducă la Milano. Librarul, care era prieten cu celebrul bibliofil Reina, îi cumpără cele mai fastuoase ediții pe care le putu găsi ale cărților împrumutate de don Cesare. Bunul duhovnic primi curând volumele și o frumoasă scrisoare în care i se spunea că, în clipe de nesocotință ce puteau fi iertate unui biet deținut, marginile cărților lui fuseseră mâzgălite cu însemnări nesăbuite. Duhovnicul era rugat să pună în locul lor, în bibliotecă, tomurile pe care, cu cea mai vie recunoștință, își îngăduia să i le trimită.

Fabricio avea haz socotind drept simple însemnări nesfârșitele mâzgălituri cu care umpluse marginile unui

exemplar *in folio* al operelor Sfântului Ieronim. În nădejdea că va putea înapoia cartea bunului duhovnic şi că va primi în schimb alta, îşi notase, zi de zi, pe marginile ei, un jurnal foarte exact a tot ce i se întâmpla în închisoare. Dar aceste întâmplări nu erau altceva decât înflăcărate avânturi de *dragoste divină* (cuvântul *divină* îl înlocuia pe un altul, pe care nu îndrăznea să-l scrie). Uneori, această iubire îl cufunda pe deţinut într-o deznădejde adâncă, alteori un glas auzit din depărtare îi insufla un dram de speranţă şi îi prilejuia o fericire nestăvilită. Totul era scris cu o cerneală de închisoare făcută din vin, ciocolată şi funingine, şi don Cesare îşi aruncase doar în treacăt privirea pe mâzgălelile acelea, înainte de a pune la loc volumul, în bibliotecă. Dacă ar fi urmărit totul, margine cu margine, ar fi văzut că, într-o zi, crezându-se otrăvit, deţinutul se fericea că moare la mai puţin de patruzeci de paşi de tot ceea ce iubise mai mult pe lume. Dar, în urma evadării lui, ochii altcuiva citiseră acea pagină. Înălţătorul gând: *să mori aproape de ceea ce iubeşti!*, exprimat într-o sută de feluri, era urmat de un sonet în care se vedea că sufletul despărţit, după groaznice chinuri, de trupul plăpând în care locuise timp de douăzeci şi trei de ani, îndemnat de acel simţ al fericirii, firesc oricărei făpturi de pe lume, nu s-ar urca la cer să se alăture corului îngerilor, de îndată ce s-ar libera şi în cazul când cumplita judecată cerească i-ar ierta păcatele. Mai fericit după moarte decât fusese în viaţă, s-ar duce la câţiva paşi de închisoarea unde gemuse atâta vreme, pentru a se contopi cu tot ceea ce iubise mai mult pe lume. Şi, în felul acesta, spunea ultimul vers al sonetului, îmi voi fi găsit raiul pe pământ.

Deşi în cetăţuia din Parma se vorbea despre Fabricio numai ca despre un ticălos trădător care călcase în

picioare cele mai sfinte îndatoriri, bunul părinte don Cesare fu, totuşi, încântat la vederea frumoaselor cărţi primite de la un necunoscut; fiindcă Fabricio avusese grijă să nu trimită scrisoarea decât după câteva zile, de teamă că, la vederea numelui său, pachetul să nu-i fie înapoiat cu indignare. Don Cesare nu-i suflă fratelui său nicio vorbă despre această atenţie, căci generalul se înfuria numai când auzea rostindu-se numele lui Fabricio. De când acesta fugise, duhovnicul începuse să se poarte iar cald şi prietenos cu drăgălaşa lui nepoată. Şi cum îi dăduse, mai demult, câteva îndrumări de latină, îi arătă frumoasele cărţi pe care le primise. Aceasta şi fusese nădejdea fugarului. Deodată, Clelia se făcu stacojie: recunoscuse scrisul lui Fabricio. Fâşii lungi şi foarte înguste de hârtie galbenă erau puse în chip de semn de carte în volum. Cât e de adevărat când se spune că, în noianul serbedelor interese băneşti şi în cenuşiul de gheaţă al simţămintelor grosolane de care ne este cotropită viaţa, rar se întâmplă ca pornirile, izvorând dintr-o patimă adevărată, să nu-şi atingă ţinta, ca şi cum o zeitate binevoitoare ar avea grijă să le ducă de mână. Călăuzită de acelaşi instinct şi de singurul lucru pe lume la care se gândea, Clelia ceru unchiului ei să-i dea vechiul exemplar din operele Sfântului Ieronim, ca să-l compare cu cel primit acum. În ce fel să descriem încântarea ei în întunecata mâhnire în care o cufundase lipsa lui Fabricio, când găsi, pe marginile vechiului op, sonetul de care am vorbit şi însemnările zilnice ale iubirii ce stârnise?

Din prima zi, învăţă pe dinafară tot sonetul; îl cântă rezemată de fereastră, în faţa celeilalte ferestre, care acum era pustie şi unde văzuse de atâtea ori un capac desprinzându-se tainic din oblon. Între timp, oblonul fusese desfăcut bucăţi, ca să fie pus pe masa tribunalului

şi să servească drept dovadă în caraghiosul proces pornit de Rassi împotriva lui Fabricio, pentru crima de a-şi fi salvat viaţa sau, cum spunea procurorul râzând el însuşi, pentru *crima de a se fi sustras milostivirii unui principe mărinimos*!

Fiecare ajutor pe care Clelia îl dăduse fugarului fusese pentru ea prilej de usturătoare mustrări de cuget şi, de când era nefericită, mustrările ajunseseră şi mai aprige. Căuta să şi le îndulcească, amintindu-şi jurământul *că nu-l va mai vedea niciodată pe Fabricio*, făcut Sfintei Fecioare când cu aşa-zisa otrăvire a generalului şi pe care, de atunci, îl reînnoia în fiecare zi.

Fuga lui Fabricio îl îmbolnăvise pe tatăl ei, care fusese cât pe ce să-şi piardă locul atunci când principele, în turbarea sa, îi dăduse afară din slujbă pe toţi temnicerii Turnului Farnese şi-i trecuse ca deţinuţi în închisoarea din oraş. Generalul scăpase, în bună parte datorită intervenţiei contelui, care era mai liniştit să-l ştie stând ca un pustnic în castelul din fortăreaţă decât să-l aibă potrivnic zelos şi zavistnic în lumea din jurul palatului.

În cursul celor două săptămâni cât ţinu nesiguranţa în privinţa urgisirii generalului Fabio Conti – care, de supărare, căzuse de-a binelea la pat – Clelia avu tăria să îndeplinească jertfa de care îi vorbise lui Fabricio. În noaptea petrecerii din cetăţuie, noaptea aleasă pentru fuga deţinutului, aşa cum cititorul îşi aminteşte poate, Clelia avusese fericita inspiraţie să se prefacă bolnavă; făcu acelaşi lucru şi a doua zi; într-un cuvânt, se purtă în aşa fel încât, în afară de temnicerul Grillo, însărcinat anume cu paza lui Fabricio, nimeni nu bănui amestecul ei, iar Grillo nu suflă o vorbă.

Dar de îndată ce Clelia se linişti în această privinţă, fu şi mai nemilos chinuită de îndreptăţitele ei mustrări de

cuget. „Ce justificare pe lume, îşi spunea ea, poate micşora crima unei fiice care-şi trădează tatăl?“

Într-o seară, după ce rămăsese toată ziua în capelă plângând, îl rugă pe unchiul ei, don Cesare, s-o însoţească la general, ale cărui accese de furie o înspăimântau, cu atât mai mult cu cât, tam-nesam, îl împroşca amarnic cu ocări pe Fabricio, trădătorul acela blestemat.

Ajunsă în faţa tatălui ei, cuteză să-i spuie că se împotrivise necontenit să-i acorde mâna ei marchizului Crescenzi fiindcă nu simţea faţă de el niciun imbold şi era sigură că nu va putea fi fericită într-o asemenea căsătorie. La auzul acestor cuvinte, generalul se înfurie ca de obicei şi Clelia abia mai avu puterea să urmeze. Se grăbi să adauge că, dacă tatăl ei, îmbiat de marea avere a marchizului, socotea totuşi cu cale să-i poruncească să-l ia de bărbat, era gata să se supună. Întâi, generalul fu cât se poate de mirat de această încheiere, la care nu se aştepta defel; apoi, se bucură peste măsură.

— Carevasăzică, îi spuse el fratelui său, n-am să mai fiu silit să mă mut la cine ştie ce al doilea cat, dacă îmi pierd slujba din pricina nemerniciei acestei secături de Fabricio.

Contele Mosca nu pierdea niciun prilej să se arate adânc revoltat de fuga derbedeului de Fabricio şi repeta fraza născocită de Rassi cu privire la josnica purtare a acelui tânăr foarte necioplit, care se sustrăsese milostivirii principelui. Această frază plină de haz, căreia lumea bună îi dăduse învestitura, nu prinse însă deloc în popor. Călăuzit de bunul lui simţ, deşi îl credea pe Fabricio foarte vinovat, poporul preţuia curajul care-i trebuise ca să sară de la o asemenea înălţime. În schimb, niciun om de la curte nu-i admira sângele-rece. Iar poliţia, care era foarte umilită de înfrângerea suferită, răspândise oficial ştirea că douăzeci de soldaţi cumpăraţi cu banii ducesei – acea femeie de o

nerecunoştinţă revoltătoare, al cărei nume nu mai era rostit decât însoţit de un oftat – îi întinseseră lui Fabricio patru scări legate cap la cap, lungi de patruzeci şi cinci de picioare fiecare. Fabricio, care aruncase, de sus, o funie ce fusese legată de ele, nu avusese deci decât meritul, lipsit de orice laudă, de a le trage până la el. Câţiva liberali, cunoscuţi prin limbuţia lor, între alţii şi doctorul C***, agent plătit de-a dreptul de suveran, adăugau, compromiţându-se, că îngrozitoarea poliţie a Parmei avusese sălbăticia să împuşte opt dintre nenorociţii soldaţi care înlesniseră fuga nerecunoscătorului Fabricio. Astfel, fugarul fu înfierat chiar şi de adevăraţii liberali, fiindcă pricinuise, prin nesocotinţa sa, moartea a opt sărmani soldaţi. Iată în ce fel izbutesc micile despotisme să anuleze cu totul valoarea opiniei publice.

CAPITOLUL AL DOUĂZECI ŞI TREILEA

În mijlocul aceste dezlănţuiri obşteşti, singur arhiepiscopul Landriani rămase credincios cauzei tânărului său prieten. El îndrăznea să reamintească, tocmai la curtea principesei, principiul de drept potrivit căruia, în orice proces, trebuie păstrată o ureche slobodă de orice idee preconceputǎ, pentru a asculta şi apărarea celui ce nu e de faţă.

A doua zi după fuga lui Fabricio, mai multe personalităţi primiră un sonet destul de mediocru, care înfăţişa această fugă drept una din faptele mari ale veacului şi-l asemuia pe Fabricio cu un înger pogorât pe pământ cu aripile întinse. Două seri mai târziu, toată Parma ştia pe dinafară un sonet sublim. Era un presupus monolog al lui Fabricio, rostit, chipurile, în timp ce cobora de-a lungul frânghiei şi care recapitula felurite întâmplări din viaţa lui. Sonetul acesta cuprindea două versuri măreţe, care îl înălţară pe tânărul del Dongo în ochii lumii; toţi cunoscătorii îşi dădură seama că era stilul lui Ferrante Palla.

Ajunşi aici, ne dăm seama că ar trebui să folosim stilul epic. Căci unde să găsim cuvintele potrivite prin care să zugrăvim potopul de indignare ce cuprinse, dintr-odată, acele cugete pline de respect faţă de aşezările obşteşti,

când se află de înspăimântătoarea obrăznicie a iluminării castelului de la Sacca? Toate glasurile se înmănunchează într-un singur strigăt împotriva ducesei. Până şi adevăraţii liberali socotiră că gestul ei înrăutăţea în chip neomenos soarta bieţilor oameni bănuiţi de complicitate şi aruncaţi în închisorile oraşului şi otrăvea fără niciun folos inima suveranului. Contele Mosca declară că foştilor ei prieteni nu le mai rămânea de făcut decât un singur lucru: s-o uite. Corul înfierării fu, aşadar, unanim. Un străin, trecând prin oraş, s-ar fi mirat, desigur, de această îndârjire a opiniei publice. Dar în ţara aceasta, unde oamenii ştiu să guste dulceaţa răzbunării, iluminaţia de la Sacca şi minunata serbare dată în parc celor peste şase mii de ţărani avură un răsunet uriaş. La Parma, toată lumea spunea că ducesa pusese să se împartă ţăranilor ei o mie de galbeni; astfel putea fi explicată primirea cam aspră făcută celor treizeci de jandarmi, pe care poliţia săvârşise nerozia să-i trimită în sătuc, la treizeci şi şase de ore după minunata petrecere şi după beţia obştească ce urmase. Întâmpinaţi cu pietre, jandarmii o luaseră la fugă, iar doi dintre ei, căzuţi de pe cai, fuseseră aruncaţi în Pad.

În privinţa spargerii castelului de apă al palatului Sanseverina, aceasta trecuse aproape neobservată; se produsese în timpul nopţii, şi câteva străzi fuseseră mai mult sau mai puţin năpădite de apă, încât, a doua zi, ai fi zis că plouase. Lodovico avusese grijă să spargă un geam al palatului, astfel încât să dea de crezut că intraseră hoţii.

Fusese găsită şi o scăriţă. Numai contele Mosca recunoscu mâna prietenei sale.

Fabricio era ferm hotărât să se întoarcă la Parma de îndată ce avea să-i fie cu putinţă. Trimise pe Lodovico să ducă o lungă scrisoare arhiepiscopului şi credinciosul servitor se reîntoarse şi puse la poştă, în cel dintâi sat din

Piemont, la Sannazaro, la apus de Pavia, o epistolă în latineşte, pe care cinstita faţă bisericească o adresa tânărului ei ocrotit. Vom adăuga un amănunt care, întocmai ca şi altele, va fi socotit drept lucru de prisos, în ţările în care nu mai e nevoie de asemenea măsuri de precauţie: numele lui Fabricio del Dongo nu mai era niciodată scris; toate scrisorile destinate lui erau adresate lui Lodovico San Micheli, la Locarno, în Elveţia, sau la Belgirato, în Piemont.

Plicul era dintr-o hârtie grosolană, pecetea pusă anapoda, adresa abia citeaţă şi uneori însoţită de recomandări demne de o bucătăreasă; toate scrisorile erau datate de la Neapole cu şase zile înainte de adevărata dată.

Din satul piemontez Sannazaro, din apropierea Paviei, Lodovico se întoarse, cu toată graba, la Parma: primise o însărcinare pe care Fabricio punea cel ora mare preţ. Era vorba, nici mai mult nici mai puţin, de a face să ajungă, până la Clelia Conti, o batistă de mătase pe care era imprimat un sonet de Petrarca. E adevărat că un cuvânt era schimbat în acest sonet: Clelia găsi batista pe masa ei, două zile după ce primise mulţumirile marchizului Crescenzi, care se pretindea cel mai fericit dintre oameni – şi nu e nevoie să mai spunem ce însemna pentru ea dovada aceasta că undeva bătea o inimă ce-i rămăsese credincioasă.

Lodovico fusese, de asemenea, însărcinat să afle cât mai multe amănunte cu putinţă despre ceea ce se petrecea în fortăreaţă. Astfel, aduse la cunoştinţa lui Fabricio trista veste că acum căsătoria marchizului Crescenzi părea să fie definitiv hotărâtă; aproape nu era zi în care marchizul să nu dea o serbare în cinstea Cleliei, în incinta cetăţuii. O dovadă hotărâtoare a căsătoriei era faptul că marchizul, om putred de bogat şi prin urmare foarte zgârcit, aşa cum e obiceiul

printre oamenii avuți din partea de miazănoapte a Italiei, făcea pregătiri uriașe, deși lua o fată *fără zestre*. E adevărat că fudulul general Fabio Conti, greu rănit în amorul său propriu de această constatare, cea dintâi care trecuse prin mintea compatrioților lui, se grăbise să cumpere o moșie de trei sute de mii de franci, moșie pe care el, care n-avea nicio avere, o plătise în întregime, pare-se tot cu banii marchizului. De aceea și declarase generalul că dădea moșia de zestre fetei. Cât despre taxe și celelalte cheltuieli făcute cu actele, care se ridicau la peste douăsprezece mii de franci, acestea părură o nimica toată marchizului Crescenzi, om eminamente logic. În același timp, marchizul comandase la Lyon niște tapițerii pline de măreție prin culorile lor, minunat îmbinate și chibzuite pentru desfătarea ochilor, lucrate de celebrul Pallagi, pictor din Bologna. Aceste tapițerii înfățișau, fiecare, o parte din blazoanele familiei Crescenzi care, cum o știe toată lumea, coboară din vestitul Crescentius, consul al Romei în 985; ele trebuiau să împodobească cele șaptesprezece saloane ce alcătuiau parterul palatului marchizului. Draperiile, pendulele și policandrele livrate la Parma costară peste trei sute cincizeci de mii de franci; prețul noilor oglinzi, adăugate celor de mai înainte, se ridica la două sute de mii de franci. În afară de două saloane, vestite opere ale lui Parmigiano, marele pictor al țării, după divinul Correggio, toate încăperile catului întâi și doi se aflau acum pe mâna celor mai vestiți pictori din Florența, Roma și Milano, care le împodobeau cu fresce: Fokelberg, marele sculptor suedez, Tenerani de la Roma și Marchesi din Milano lucrau de un an la zece basoreliefuri înfățișând tot atâtea fapte de laudă ale lui Crescentius, care fusese, într-adevăr, un om mare. Cele mai multe tavane, pictate în frescă, înfățișau, și ele unele aluzii la viața lui. Era de admirat mai ales tavanul, pe care Hayez

din Milano îl înfăţişase pe Crescentius primit în Câmpiile Elisee de Francesco Sforza, Lorenzo Magnificul, regele Robert, tribunul Cola di Rienzi, Macchiaveli, Dante şi de ceilalţi mari oameni ai Evului Mediu. Admiraţia faţă de aceste personalităţi de elită avea un tâlc usturător pentru oamenii aflaţi acum la putere.

Nobilimea şi burghezia din Parma nu mai vorbeau decât despre toate aceste străluciri; ele frânseră inima eroului nostru când le citi, povestite în amănunt, cu o nevinovată admiraţie, într-o lungă scrisoare de mai bine de douăzeci de pagini, dictată de Lodovico unui vameş de la Casalmaggiore.

„Şi eu sunt atât de sărac! îşi spunea Fabricio, patru mii de franci venit, tari şi mari! Este o adevărată neobrăzare din partea mea să fiu îndrăgostit de Clelia Conti, pentru care se fac toate aceste minuni."

Într-un post-scriptum, aşternut cu neîndemânatica lui scriere, Lodovico îl vestea că-l întâlnise într-o seară pe bietul Grillo, fostul temnicer care, după ce fusese băgat la închisoare şi apoi liberat, părea să se ascundă; îi ceruse să-l milostivească cu un galben, iar Lodovico îi dăduse patru, în numele ducesei. Foştii temniceri, în număr de doisprezece, pregăteau o surpriză cu lovituri de cuţit (*un trattamento di coltelatte*[1]) noilor temniceri care le luaseră locul, dacă izbuteau cumva să dea ochii cu ei în afara fortăreţei; Grillo mai spusese că acum avea loc aproape zilnic câte o serenadă sub ferestrele domnişoarei Clelia Conti, care era foarte trasă la faţă, şi câte şi mai câte. Din pricina acestor cuvinte caraghioase, Lodovico primi, chiar cu următoarea poştă, poruncă să vină la Locarno.

Veni, şi amănuntele date prin viu grai îl amărâră şi mai mult pe Fabricio.

---

[1] În limba italiană, în original

E uşor de închipuit cu câtă atenţie se purta el faţă de biata ducesă; ar fi îndurat de o mie de ori moartea decât să rostească în faţa ei numele Cleliei Conti. Ducesei îi era groază de Parma; iar pentru Fabricio, tot ce-i amintea de acest oraş era sublim şi înduioşător.

Doamna Sanseverina nu uitase deloc gândul răzbunării sale, gând mai stăruitor ca niciodată; fusese atât de fericită înainte de moartea lui Giletti! Şi acum, care-i era soarta? Trăia în aşteptarea unei înfăptuiri cumplite, despre care se ferea să-i sufle o vorbă lui Fabricio, deşi, pe vremea când o pusese la cale cu Ferrante, îşi închipuia că o să-l bucure nespus de mult, vestindu-l că în curând are să fie răzbunat.

Ne putem da lesne seama cât de plăcute erau convorbirile lui Fabricio cu ducesa: între ei se aşterneau, din ce în ce mai des, tăceri apăsătoare. Ca să mai învioreze această atmosferă, ducesa se lăsase ispitită să joace o festă răutăcioasă nepotului ei preaiubit. Contele îi scria aproape în fiecare zi; se vedea că trimitea ştafete, ca pe vremea dragostei lor, fiindcă scrisorile purtau întotdeauna ştampila câte unui orăşel din Elveţia. Bietul om îşi frământa creierii ca să nu vorbească prea deschis de simţămintele lui şi ca să compună epistole hazlii; iar ducesa abia îşi arunca ochii pe ele. Ce preţ să mai aibă, vai! statornicia unui îndrăgostit pentru care nu mai nutreşti decât stimă, când inima îţi este chinuită de răceala celui căruia i-ai dat întâietate?

În decurs de două luni, ducesa nu-i răspunse decât o singură dată şi numai pentru a-i cere să cerceteze terenul şi să-şi dea seama dacă, în ciuda neobrăzării focului de artificii de la Sacca, principesa ar primi cu plăcere o scrisoare din partea ei.

Prin această scrisoare pe care contele urma să o înmâneze dacă socotea nimerit, ducesa o ruga pe principesă să primească în postul de cavaler de onoare, rămas de curând

vacant, pe marchizul Crescenzi şi dorea ca această înaltă demnitate să-i fie încredinţată cu prilejul căsătoriei lui. Scrisoarea ducesei era o capodoperă: respectul cel mai duios era exprimat în chipul cel mai meşteşugit; ducesa nu-şi îngăduise, în stilul ei de curteană, nici cel mai mic cuvânt ale cărui urmări, cât de îndepărtate, ar fi putut fi neplăcute principesei. De aceea, din răspunsul acesteia avea să se desprindă o caldă prietenie ce suferea cumplit din pricina despărţirii.

Fiul meu şi cu mine, îi scrise Clara Paolina, n-au mai avut nicio singură seară, cât de cât plăcută, de la plecarea domniei voastre atât de neaşteptată. Scumpa mea ducesă nu-şi mai aduce oare aminte că, datorită ei, am redobândit dreptul de a-mi da părerea la numirea ofiţerilor casei mele? Crede că e nevoie să-mi arate motivele pentru care îmi cere numirea marchizului, ca şi cum simpla ei dorinţă exprimată n-ar fi pentru mine cel mai puternic motiv? Marchizul va ocupa acest post dacă mă voi mai bucura încă de trecere; în ceea ce mă priveşte, voi avea necontenit un loc în inima mea, şi cel dintâi, pentru draga mea ducesă. Fiul meu se foloseşte de absolut aceleaşi expresii, cam tari însă în gura unui băiat mare, de douăzeci şi unu de ani, şi vă roagă să-i trimiteţi mostre de minereuri din valea Orta, aflată în apropiere de Belgirato. Puteţi adresa scrisorile, pe care le nădăjduiesc cât mai dese, contelui, care vă urăşte mereu şi la care ţin tocmai pentru aceste simţăminte. Arhiepiscopul v-a rămas, şi el, credincios. Nădăjduim cu toţii să vă revedem într-o zi. Aduceţi-vă aminte că trebuie să vă reîntoarceţi. Marchiza Ghisleri, marea mea maestră de ceremonii, se pregăteşte să părăsească lumea aceasta pentru o alta, mai bună; biata femeie mi-a făcut mult rău; îmi pricinuieşte neplăceri şi acum, plecând într-o clipă foarte nepotrivită; boala ei mă face să mă gândesc la numele pe

care l-aș fi pus altădată, cu atâta bucurie, în locul numelui ei, bineînțeles dacă aș fi putut obține această jertfă de la spiritul de neatârnare al acelei femei fără pereche care, îndepărtându-se de noi, a luat cu ea toată bucuria micii mele curți...

Aşadar, ştiind bine că se străduise cu tot dinadinsul să grăbească pe cât îi sta în putință căsătoria care-l umplea de deznădejde, ducesa continuă să-l vadă pe Fabricio în fiecare zi. Se plimbau, uneori, patru sau cinci ceasuri pe lac, fără să-şi spună un cuvânt. Bunăvoința era întreagă şi desăvârşită din partea lui Fabricio; dar gândul îi zbura în altă parte şi inima lui, neştiutoare şi simplă, nu găsea nimic de spus. Ducesa îşi dădea cât se poate de bine seama, şi lucrul acesta era pentru ea un chin.

Am uitat să spunem la vreme ca ducesa închiriase o casă la Belgirato, sat încântător, care-şi ține făgăduiala pe care o face numele lui (frumoasa cotitură a lacului). De la uşile largi ale salonului, putea pune piciorul de-a dreptul în barcă. Luase una foarte obişnuită, pentru care patru vâslaşi ar fi fost de ajuns; ea tocmi însă doisprezece şi făcu în aşa fel ca să aibă câte un vâslaş din fiecare din satele vecine. A treia sau a patra oară când se afla în mijlocul lacului cu oamenii aceştia aleşi pe sprânceană, îi rugă să înceteze o clipă de a mai vâsli.

— Vă socotesc pe toți drept nişte prieteni, le spuse ea, şi vă încredințez o taină. Nepotul meu, Fabricio, a fugit din temniță; s-ar putea ca duşmanii lui să încerce să-l prindă prin trădare, deşi apele lacului vostru sunt considerate ca teritoriu liber. Stați cu urechea la pândă şi dați-mi de veste orice veți afla. Vă dau voie să intrați la mine zi şi noapte.

Vâslaşii răspunseră cu entuziasm; ducesa ştia să câştige

inimile... Dar nu se gândea că Fabricio ar mai putea fi în primejdie; pentru ea însăşi lua aceste măsuri de prevedere, deşi, înainte să fi avut nefericitul gând de a porunci să se golească castelul de apă al palatului Sanseverina, nu i-ar fi trecut niciodată prin minte una ca asta.

Aceeaşi prevedere o îndemnase să-i închirieze un apartament lui Fabricio la Locarno; în fiecare zi, sau venea el s-o vadă, sau era ea aceea care trecea în Elveţia. Putem măsura cât de plăcute erau ceasurile petrecute împreună, după acest amănunt: marchiza şi fetele ei veniră în două rânduri să-i vadă, şi prezenţa acestor trei străine le făcu plăcere; fiindcă, în ciuda legăturilor de sânge, poate fi socotită străină o fiinţă care e în afară de tot ce ne este mai drag şi pe care o vezi la un an o dată.

Ducesa se afla într-o seară la Locarno, la Fabricio, cu marchiza şi cu cele două fiice ale acesteia. Arhiereul ţinutului şi parohul din localitate veniseră să le salute pe înaltele doamne; arhiereul, care avea bani investiţi într-o întreprindere de comerţ şi era la curent cu mersul evenimentelor, spuse dintr-odată:

— A răposat prinţul Parmei!

Ducesa se făcu albă ca varul; abia avu puterea să spună:

— Se cunosc amănunte?

— Nu, răspunse arhiereul. Vestea se mărgineşte să anunţe moartea, care e sigură.

Ducesa se uită la Fabricio. „Pentru el am făcut-o, îşi spuse ea. Aş fi săvârşit lucruri de o mie de ori mai cumplite, şi iată-l stând nepăsător în faţa mea şi visând la alta."

Gândul acesta nu-l putea îndura; era mai presus de puterile ei; căzu într-un leşin adânc. Toţi se repeziră să-i dea ajutor; dar, revenindu-şi în fire, ducesa îşi dădu seama că Fabricio era mai puţin îngrijorat chiar decât arhiereul şi parohul; visa, ca de obicei.

„Se gândeşte să se întoarcă la Parma, îşi spuse ea, şi

poate chiar să strice planul de căsătorie al Cleliei cu marchizul; dar voi şti să-l împiedic.“ Apoi, amintindu-şi de prezenţa celor două feţe bisericeşti, se grăbi să adauge:

— Era un mare principe, care a fost prea calomniat. Pentru noi, e o pierdere imensă.

Cei doi preoţi plecară şi, pentru a rămâne singură, ducesa spuse că se duce la culcare.

„Fără îndoială, îşi spunea ea, spiritul de prevedere îmi porunceşte să aştept o lună sau două înainte de a mă întoarce la Parma. Dar simt că n-o să pot avea atâta răbdare; mă chinuiesc prea mult aici. Visarea aceasta necontenită şi tăcerea lui Fabricio sunt pentru inima mea o privelişte peste putinţă de îndurat. Cine mi-ar fi spus că o să mă plictisesc plimbându-mă cu el pe lacul acesta încântător, asta tocmai în clipele când am făcut, pentru a-l răzbuna, mai mult decât pot să-i destăinui? Pe lângă o asemenea suferinţă, moartea nu mai înseamnă nimic. Abia acum plătesc momentele de fericire şi de copilăroasă bucurie pe care le-am gustat în palatul meu din Parma, la întoarcerea lui Fabricio de la Neapole. O vorbă să fi spus şi totul se sfârşea cu bine; poate că, dac-ar fi fost legat de mine, nu s-ar mai fi gândit la fetişcana asta, dar gândul unei asemenea destăinuiri mă cutremura. Acum, Clelia a câştigat partida. Ce putea fi mai simplu? Ea are douăzeci de ani, iar eu, copleşită de griji, bolnavă, am de două ori vârstă ei... Trebuie să mor, să sfârşesc! O femeie de patruzeci de ani nu mai înseamnă ceva decât pentru bărbatul care a iubit-o în tinereţe! Acum nu voi mai avea parte decât de satisfacţiile vanităţii; merită ele osteneala să mai trăieşti? Iată încă un motiv de a mă întoarce la Parma şi de a petrece. Dacă lucrurile ar lua o anumită întorsătură, mi se va tăia capul. Ei, şi? Ce mai am de pierdut? Mă voi purta în aşa fel încât să am o moarte

măreață și, înainte de a închide ochii, dar numai atunci, îi voi spune lui Fabricio: „Nerecunoscătorule! Toate astea au fost numai pentru tine!“ Da, numai la Parma aș mai putea găsi ceva demn de mine, pentru scurta vreme care-mi rămâne de trăit: voi juca rolul unei înalte doamne. Ce bine ar fi dacă mi-ar mai putea face acum plăcere toate cinstirile care o făceau altădată să moară de ciudă pe marchiza Raversi! Pe atunci, pentru a-mi prețui norocul, trebuia să mă uit în ochii invidiei... Mândria mea are o singură bucurie: în afară de conte, nimeni nu va ști niciodată adevărata pricină care a pus capăt vieții inimii mele... Îl voi iubi pe Fabricio, îl voi ajuta să biruie în viață; dar nu trebuie să strice căsătoria Cleliei ca s-o ia de nevastă... Nu, așa ceva nu se va întâmpla!“

Ducesa ajunsese până aici cu tristul ei monolog, când auzi mare zarvă în casă.

„Aha! își spuse ea. Vin să mă aresteze; cu siguranță că Ferrante a fost prins și a vorbit. Cu atât mai bine! Acum voi avea de furcă; am să mă lupt să-mi scap capul din ghearele lor. Dar, în primul rând, nu trebuie să mă las prinsă.“

Ducesa, așa cum se afla, numai pe jumătate îmbrăcată, alergă în fundul grădinii. Tocmai când voia să sară mica îngrăditură de cărămidă și să fugă peste câmp, văzu pe cineva intrând în camera ei. Îl recunoscu pe Bruno, omul de încredere al contelui: intrase singur, însoțit de cameristă. Ducesa se apropie de o fereastră mare, ce dădea în grădină. Omul vorbea cu camerista despre rănile pe care le primise. Ducesa se reîntoarse în casă. Bruno aproape că se aruncă la picioarele ei, implorând-o să nu-i vorbească contelui despre întârzierea cu care i se înfățișase.

— Numaidecât după moartea principelui, adăugă el,

domnul conte a dat ordin tuturor căpitanilor de poştă să nu mai dea cai niciunui supus al principatelor Parmei. A trebuit, prin urmare, să mă duc până la Pad cu caii domnului conte; dar, la ieşirea de pe bac, trăsura s-a răsturnat, s-a făcut bucăţi, iar eu am fost atât de şontorogit, că nu m-am mai putut urca pe cal, cum ar fi fost de datoria mea.

— Bine, lasă, vorbi ducesa, sunt ceasurile trei dimineaţa; am să spun că ai ajuns la amiază; dar să nu mă dai de gol.

— Recunosc bunătatea de totdeauna a doamnei.

Vom pomeni, acum, de lucruri foarte urâte pe care, pentru mai multe pricini, am fi vrut să le trecem sub tăcere; dar suntem siliţi să vorbim de unele întâmplări care intră în domeniul nostru, de vreme ce au drept teatru inima personajelor noastre.

— Dar pentru Dumnezeu! Cum de a murit marele nostru principe? îl întrebă ducesa pe Bruno.

— Era la o vânătoare de păsări de baltă, pe malurile Padului, cam la vreo două leghe de Sacca. A căzut într-o groapă plină cu bălării; cică era lac de năduşeală şi l-ar fi prins frigul; a fost dus într-o căsuţă singuratică, unde, după câteva ceasuri, a dat ortul popii. Alţii spun că ar fi murit şi domnii Catena şi Borone şi că totul s-ar fi tras de la nişte vase de aramă coclite ale ţăranului la care s-au oprit cu toţii să mănânce. Ce să vă mai spun, smintiţii de iacobini, care vorbesc vrute şi nevrute, zic că ar fi la mijloc o otravă. Am mai aflat că prietenul meu Toto, care e furier la curte, ar fi pierit şi el, dacă n-ar fi avut parte de îngrijirile inimoase ale unui soi de vagabond care, pasămite, se pricepea să doftoricească şi care l-a pus să-şi facă o fiertură cu nişte buruieni foarte ciudate. Dar acum, nici nu se mai vorbeşte de moartea principelui: era un om tare hain. Când am

plecat, poporul se aduna să-l măcelărească pe procurorul general Rassi; avea apoi de gând să dea foc porților fortăreței, ca să încerce să-i libereze pe deținuți. Dar se spune că Fabio Conti ar fi pus în bătaie tunurile. Alții pretind că soldații din fortăreață ar fi turnat apă peste praful de puşcă, astfel încât să nu poată trage în fârtații lor. Dar am aflat un amănunt şi mai vrednic de luare-aminte: în timp ce felcerul din Sandolaro îmi oblojea brațul scrântit, a sosit de la Parma un om, care povestea că mulțimea, recunoscându-l pe stradă pe Barbone, faimosul intendent al fortăreței, l-a cotonogit în bătăi şi apoi l-a spânzurat de copacul cel mai apropiat de intrarea cetățuii. După aceea, au pornit cu mic cu mare spre palat, ca să facă țăndări măreața statuie a răposatului principe din grădina din față. Însă domnul conte a poruncit ca un batalion de gardă să se alinieze în fața statuii şi a trimis vorbă că nimeni nu va scăpa cu viață dacă intră în grădină – şi mulțimea a dat înapoi. Dar lucrul cel mai ciudat, şi pe care omul venit din Parma, un fost jandarm, mi l-a spus de mai multe ori, este că domnul conte a tras câteva picioare generalului P..., comandantul gărzii principelui şi, după ce i-a rupt epoleții, a pus pe doi puşcaşi să-l dea afară din grădina palatului.

— Ah, cum îl recunosc pe conte! strigă ducesa cu o explozie de bucurie, pe care nici ea n-ar fi prevăzut-o cu o clipă înainte: nu va suferi niciodată o jignire adusă principesei noastre. Cât despre generalul P..., din devotament față de stăpânii lui de drept, nu s-a învoit niciodată să îl slujească pe uzurpator, în timp ce contele, mai puțin delicat, a luat parte la toate campaniile din Spania, ceea ce i s-a reproşat adesea la curte.

Ducesa deschisese scrisoarea contelui, dar se întrerupea mereu din citit, ca să-i pună lui Bruno zeci de întrebări.

Scrisoarea era scrisă cu mult haz; contele folosea

termenii cei mai înfiorători, dar o nestăvilită bucurie părea să izbucnească la fiece cuvânt al său; ocolea amănuntele asupra morții de care fusese lovit suveranul şi încheia scrisoarea în felul următor:

În sfârşit, scumpa mea, te poți întoarce! Dar te sfătuiesc să mai aștepți o zi-două ștafeta pe care ți-o va trimite principesa, după cum nădăjduiesc, azi sau mâine: trebuie ca întoarcerea ta să fie plină de strălucire, după cum plecarea a fost plină de îndrăzneală. Cât despre „marele criminal" din preajma ta, am de gând să pun să fie judecat de doisprezece judecători, aduși anume din toate colțurile țării, Dar, ca să îl pedepsim pe acest monstru așa cum i se cuvine, trebuie mai întâi să pot face moațe cu foile primei sentințe, dacă totuși există.

Contele continuase astfel scrisoarea:

Iată acum o altă poveste: adineauri, am pus să se împartă gloanțe celor două batalioane ale gărzii. Mă voi bate și voi merita porecla de „crud" pe care au binevoit să mi-o dea de atâta vreme liberalii. Generalul P..., mumia asta bătrână, a îndrăznit să spună în cazarmă că ar trebui să se stea de vorbă cu poporul, care-i pe jumătate răsculat. Îți scriu din mijlocul străzii; mă duc la palat, unde nu vor putea intra decât trecând peste leșul meu. Rămâi cu bine! Dacă mor, va fi adorându-te, totuşi, *ca și în timpul vieții. Nu uita să trimiți să se ridice trei sute de mii de franci, depuși pe numele tău de D..., la Lyon.*

Ar trebui să-l vezi pe nenorocitul de Rassi; e pământiu la față și umblă fără perucă; nici nu-ți poți închipui cum arată! Poporul vrea neapărat să-l spânzure; ar fi mare păcat, căci i s-ar cuveni să fie legat de cozile a patru cai și sfâșiat. Voia să se adăpostească în palatul meu și alerga după mine, în stradă.

Nu prea știu ce să mă fac cu el... Nu pot nici să-l duc la palatul princiar, fiindcă ar însemna să îndrept răscoala într-acolo. F... își va da seama cât de mult țin la el; primele mele vorbe către Rassi au fost: să-mi dai sentința împotriva domnului del Dongo și toate copiile pe care le mai ai, și spune tuturor judecătorilor necinstiți, din pricina cărora a izbucnit acum răscoala, că am să-i spânzur, ca și pe dumneata, scumpul meu amic, dacă mai suflă o singură vorbă despre această sentință care n-a existat niciodată. În numele lui Fabricio, trimit o companie de grenadieri arhiepiscopului. Rămâi cu bine, scumpa mea! Palatul meu va fi ars și voi pierde drăgălașele tale portrete. Alerg la curte ca să cer destituirea păcătosului general P..., care-și face de cap; lingușește josnic gloata, așa cum altădată îl lingușea pe răposatul principe. Toți generalii aceștia mor de frică; cred că am să cer să fiu numit generalissim.“

Ducesa dovedi că era în stare să fie şi puțin răutăcioasă: nu trimise de îndată pe cineva la Fabricio să-l trezească. O cuprinsese un acces de admirație pentru conte, care aducea mult cu dragostea. „Cu cât chibzuiesc, cu atât mai mult mă bate gândul să mă căsătoresc cu el“, îşi spuse ea. Apoi se apucă numaidecât să-i scrie şi trimise scrisoarea printr-unul din servitorii ei. În noaptea aceea, ducesa nu avu vreme să fie nefericită.

A doua zi, spre amiază, văzu o barcă cu zece vâslaşi care despica iute apele lacului; Fabricio şi ducesa desluşiră curând, în ea, un om ce purta livreaua curții din Parma. Era, într-adevăr, o ştafetă, care, încă înainte de a coborî din barcă, îi strigă ducesei: „Răscoala a fost înăbuşită“. Ştafeta îi înmână mai multe scrisori din partea contelui, o scrisoare demnă de admirație din partea principesei şi un decret al principelui Ranucio-Ernest al V-lea pe

pergament, prin care era numită ducesă de San Giovanni şi mare maestră de ceremonii a principesei-mame. Tânărul principe, savant mineralog, pe care ducesa îl socotea un nătărău, dădu dovadă de duh scriindu-i un bileţel în care însă, spre sfârşit, vorbea de dragoste. Răvaşul începea astfel:

Contele spune, doamnă ducesă, că este mulţumit de mine; adevărul este că am înfruntat, alături de el, câteva gloanţe, iar calul mi-a fost rănit. Văzând vâlva care se face pentru atâta lucru, doresc cu nerăbdare să iau parte la o adevărată bătălie, dar care să nu fie îndreptată împotriva supuşilor mei. Datorez totul contelui. Toţi generalii mei, care nu luaseră niciodată parte la vreun război, s-au purtat ca nişte iepuri; cred că doi sau trei s-au refugiat tocmai la Bologna. De când o mare şi tristă împrejurare mi-a dat puterea, nu am semnat decret care să-mi fi făcut atâta plăcere ca cel ce vă numeşte mare maestră a curţii mamei mele. Mama şi cu mine ne-am amintit că dumneavoastră aţi admirat frumoasa privelişte ce se oferă din micul palat din San Giovanni, care a aparţinut odinioară – cel puţin aşa se spune – lui Petrarca; mama a voit să vă dăruiască această moşioară. Iar eu, neştiind ce să vă dăruiesc şi neîndrăznind să vă ofer tot ceea ce vă aparţine, v-am făcut ducesă a ţării mele; nu ştiu dacă sunteţi îndeajuns de erudită ca să ştiţi că Sanseverina este un titlu roman. Am conferit marea cruce a ordinului meu cinstitului arhiepiscop, care a dat dovadă de o tărie destul de rară la un om de şaptezeci de ani. Nădăjduiesc că nu-mi veţi lua în nume de rău că am chemat înapoi toate doamnele trimise în surghiun. Mi se spune că, de acum înainte, va trebui neapărat să scriu, înaintea semnăturii, cuvintele al dumneavoastră iubit... *Dar sunt mâhnit că voi fi nevoit să*

fac, în dreapta şi-n stânga, o afirmaţie care nu este cu totul adevărată decât atunci când mă adresez domniei voastre.
Al dumneavoastră iubit, Ranucio-Ernest

Cine s-ar mai fi îndoit, judecând după tonul acestei scrisori, că ducesa se bucură de cea mai înaltă trecere? Totuşi ea găsi ceva foarte ciudat în alte scrisori ale contelui, primite cu două ceasuri mai târziu. Fără să-i dea vreo explicaţie, o sfătuia să întârzie cu câteva zile întoarcerea la Parma şi să-i scrie principesei că e foarte bolnavă. Ceea ce nu-i împiedică, pe ducesă şi pe Fabricio, să plece îndată după-masă. Ţelul ducesei, pe care nu şi-l mărturisea nici ei înseşi, era să grăbească nunta marchizului Crescenzi; Fabricio fu tot drumul în culmea fericirii; avea izbucniri de veselie care îi părură mătuşii sale de-a dreptul copilăreşti. Nădăjduia să o revadă pe Clelia; era hotărât să o răpească, fie chiar şi fără voia ei, dacă acesta ar fi fost singurul mijloc care mai rămânea pentru a-i zădărnici căsătoria.

Călătoria ducesei şi a nepotului ei fu foarte veselă. La un han de poştă, înainte de Parma, Fabricio se opri o clipă ca să-şi pună veşmintele de slujitor al bisericii; de obicei, umbla îmbrăcat ca un om în doliu. Când se reîntoarse în camera ducesei, aceasta îi spuse:

— Găsesc ceva suspect şi inexplicabil în scrisorile contelui. Dacă m-ai asculta, ai rămâne aici câteva ceasuri; am să-ţi trimit o ştafetă de îndată ce voi fi vorbit cu marele nostru ministru.

Numai cu multă greutate se lăsă convins Fabricio că era mai chibzuit să procedeze astfel. Contele o primi pe ducesă, pe care nu o mai numea decât „soţia mea", cu manifestări de bucurie demne de un copil de cincisprezece ani. Multă vreme nu voi să vorbească nimic despre politică, dar când

trebuiră, totuşi, să se întoarcă la trista înţelepciune, spuse:

— Ai făcut foarte bine că nu l-ai lăsat pe Fabricio să se întoarcă în chip oficial; trăim, aici, în plină reacţiune. Ghiceşte pe cine mi-a dat principele drept coleg, pe cine l-a făcut ministru de justiţie! Pe Rassi, draga mea, pe Rassi, pe care l-am tratat ca pe un nenorocit ce este, în ziua marii dezlănţuiri. Şi fiindcă a venit vorba, te anunţ că s-a tras cu buretele peste tot ce s-a petrecut aici. Dacă citeşti gazeta noastră, vei vedea că un conţopist de la cetăţuie, un oarecare Barbone, a murit într-un accident de trăsură. Cât despre cei peste şaizeci de neisprăviţi pe care am pus să-i împroaşte cu gloanţe, în timp ce atacau statuia principelui din grădina palatului, sunt teferi şi se află, chipurile, în călătorie. Contele Zurla, ministrul de Interne, s-a dus el însuşi la locuinţa fiecăruia dintre aceşti nefericiţi eroi şi a dat familiei sau prietenilor câte cincisprezece galbeni, cu porunca să spună că mortul e plecat în călătorie şi cu ameninţarea limpede a puşcăriei, dacă ar lăsa să se înţeleagă că a fost ucis. Un om din propriul meu minister, acela al Afacerilor Străine, a fost trimis în misiune pe lângă ziariştii din Milano şi Torino, ca să-i convingă să nu vorbească în niciun fel despre nefericita întâmplare; aceasta este expresia consacrată. Omul acesta trebuie să se repeadă şi la Paris şi la Londra, ca să dezmintă, în toate ziarele şi aproape oficial, tot ce se va fi putut spune despre tulburările de la noi. Un alt agent s-a dus la Bologna şi la Florenţa. Am ridicat din umeri.

Dar lucrul cel mai hazliu, la vârsta mea, este că am cunoscut o clipă de entuziasm, ţinând o cuvântare soldaţilor din gardă şi smulgând epoleţii fricosului general P... În clipa aceea, mi-aş fi dat fără şovăială viaţa pentru principe; acum recunosc că ar fost un chip prostesc de a-mi sfârşi zilele. Astăzi, aşa tinerel şi de treabă cum este, principele ar da o

sută de galbeni ca să mor de boală; nu îndrăzneşte încă să-mi ceară demisia, dar ne vorbim cât mai rar cu putinţă şi eu îi trimit o sumedenie de rapoarte scurte, în scris, aşa cum făceam şi cu răposatul, după întemniţarea lui Fabricio. Şi pentru că veni vorba de el, să ştii că n-am putut face moaţe cu sentinţa semnată împotriva lui, pentru bunul motiv că ticălosul de Rassi nu mi-a dat-o. Ai făcut, deci, foarte bine să-l împiedici pe Fabricio să se întoarcă aici oficial. Sentinţa este şi acum executorie; cred, totuşi, că astăzi Rassi nu ar îndrăzni să-l mai aresteze pe nepotul nostru, dar se prea poate să îndrăznească peste cincisprezece zile. Dacă Fabricio ţine neapărat să se întoarcă în oraş, trebuie să vină să locuiască la mine.

— Dar care e pricina tuturor acestor lucruri? exclamă ducesa mirată.

— I s-a spus principelui că eu mi-aş da aere de dictator şi de izbăvitor al patriei şi că vreau să-l duc de nas ca pe un copil; mai mult, că, vorbind despre el, aş fi rostit cuvântul acesta nenorocit de *copil*. S-ar putea să fie adevărat: eram exaltat în ziua aceea. De pildă, vedeam în el un om mare, fiindcă nu-i era prea frică în mijlocul primelor gloanţe care îi suflau pe la ureche. Apoi, nu e lipsit de minte, are chiar un fel de a fi mai presus de acela al tatălui său. Eu unul voi afirma necontenit că, în adâncul inimii, este cinstit şi bun; dar inima aceasta sinceră şi tânără se mânie când i se aduc la cunoştinţă cine ştie ce tertipuri şi îşi închipuie că cineva trebuie să aibă o inimă cum nu se poate mai neagră ca să interpreteze în felul acesta lucrurile: gândeşte-te la creşterea pe care a primit-o.

— Excelenţa Voastră trebuia să prevadă că, într-o zi, copilul acesta va fi el stăpân şi să-i dea drept educator un om cu mintea luminată.

— În primul rând, avem pilda abatelui de Condillac

care, chemat de marchizul de Felino, înaintaşul meu, a făcut din elevul lui doar un rege al nătărăilor. Se ducea la slujbă, dar în 1796 n-a ştiut să negocieze cu generalul Bonaparte, care ar fi întreit întinderea principatelor lui. În al doilea rând, niciodată nu m-am gândit că am să rămân ministru zece ani la rând. Acum, că sunt scârbit de toate – şi asta mi s-a întâmplat în ultima lună – vreau doar să adun un milion, înainte de a lăsa în plata Domnului babilonia asta, pe care tot eu am scăpat-o. Fără mine, Parma ar fi fost timp de două luni republică şi l-ar fi avut ca dictator pe poetul Ferrante Palla.

Numele acesta a făcut-o pe ducesă să roşească: contele nu ştia nimic.

— Vom cădea în monarhia obişnuită a secolului al XVIII-lea: duhovnicul şi amanta. La drept vorbind, pe principe nu-l interesează decât mineralogia şi, poate, dumneavoastră, doamnă. De când a început să domnească, valetul lui personal, pe al cărui frate l-am făcut căpitan, deşi nu era în armată decât de nouă luni, valetul acesta, zic, s-a apucat să-i bage în cap că trebuie să fie mai fericit decât ceilalţi oameni, fiindcă o să-şi vadă profilul pe monedele de aur. De pe urma acestei strălucite idei, l-a apucat plictisul.

Acum îi trebuie un aghiotant, ca leac împotriva plictisului. Ei bine, chiar de-ar fi să-mi dăruiască faimosul milion de care avem nevoie ca să trăim fără grijă, la Neapole sau la Paris, n-am să primesc să-i fiu eu leacul şi să stau câte patru sau cinci ceasuri pe zi cu Alteţa Sa. De altfel, cum sunt mai deştept decât el, după o lună de zile m-ar socoti un căpcăun.

Răposatul principe era hain şi invidios, dar se bătuse în război şi comandase trupe, ceea ce îi dădea o anumită ţinută; găseai în el stofă ele suveran şi, de bine, de rău,

puteam să fiu ministru. Pe când, sub copilul acesta de treabă şi cu inimă într-adevăr bună, sunt silit să fiu un intrigant. Iată-mă rivalul celei din urmă femeiuşti din castel, şi încă un rival bicisnic, fiindcă, din dispreţ, voi trece cu vederea peste o sută de amănunte de care ar trebui să ţin seama. De pildă, acum trei zile, una din femeile care schimbă în fiecare dimineaţă prosoapele în apartamentele palatului a făcut în aşa fel ca principele să creadă că şi-a pierdut cheia de la una din mesele lui de lucru englezeşti. Drept urmare, Alteţa Sa nu s-a mai ocupat de niciuna din treburile ale căror hârtii se aflau în acea masă de lucru; cu douăzeci de franci se puteau scoate scândurelele de pe fundul mesei sau se puteau folosi nişte chei false. Dar Ranucio-Ernest al V-lea mi-a explicat că, în felul acesta, s-ar putea da deprinderi rele lăcătuşului curţii.

Până acum i-a fost peste putinţă să se ţină trei zile în şir de o hotărâre luată. Dacă prin naştere ar fi fost domnul marchiz cutare şi ar fi avut avere, acest tânăr principe ar fi fost unul din cei mai preţuiţi oameni de la curte; dar neştiutor şi cucernic fiind, cum să ţină piept capcanelor meşteşugite de care este înconjurat? Din pricina aceasta, salonul duşmanei dumitale, doamna Raversi, este mai puternic decât oricând; salonul acesta a descoperit acum că aş fi un liberal îndârjit, că voiam să impun o constituţie şi câte alte năzbâtii, eu, care am pus să se tragă asupra poporului şi care eram hotărât să ucid trei mii de oameni, dacă ar fi fost nevoie, numai să nu las să se atingă cineva de statuia fostului meu stăpân! Cu scornirile acestea despre o pretinsă republică, nebunii ne-ar împiedica să ne bucurăm şi de cea mai bună dintre monarhii... Ce să-ţi mai spun, doamnă, dumneata eşti singura persoană din actualul partid liberal – al cărui şef pretind duşmanii mei

că aş fi – despre care tânărul nostru suveran să nu se fi exprimat în termeni neplăcuți; arhiepiscopul, cinstit ca întotdeauna, este în plină dizgrație, fiindcă a vorbit aşa cum se cuvenea despre ceea ce am făcut în acea *nefericită* zi.

De-abia trecuse ziua aceea, care n-apucase încă să fie numită *nefericită*, când era încă adevărat că răscoala existase, că principele i-a şi spus arhiepiscopului că, pentru a nu fi obligată să porți un titlu mai mic, căsătorindu-te cu mine, mă va face duce. Acum cred că Rassi, pe care eu l-am înnobilat când îmi vindea tainele răposatului suveran, e cel care va fi făcut conte. Față de o asemenea înălțare, eu voi trece drept un neghiob.

— Şi bietul principe se va înfunda în mocirlă.

— Fără îndoială. Dar, la drept vorbind, el e stăpânul, împrejurare datorită căreia, în cincisprezece zile, tot caraghioslâcul acestei situații va fi uitat. Aşa că, scumpă ducesă, să procedăm ca la jocul de table şi să fugim împreună.

— Dar n-o să fim prea bogați.

— În fond, nici dumneata, nici eu nu avem nevoie de lux. Dacă îmi dai, la Neapole, un loc într-o lojă la San Carlo şi un cal, sunt mai mult decât mulțumit; nu un dram mai mult sau mai puțin de lux ne va asigura vreodată un rang, dumitale şi mie, ci plăcerea pe care oamenii de duh din cutare sau cutare loc vor gusta-o, poate, venind să bea o ceaşcă de ceai la noi.

— Dar, reluă ducesa, ce s-ar fi întâmplat dacă, în acea *nefericită zi*, ai fi stat deoparte, cum nădăjduiesc că vei face de azi înainte?

— Trupele ar fi trecut de partea poporului, ar fi urmat trei zile de măcel şi de incendii (fiindcă țara asta mai are nevoie de o sută de ani pentru ca republica să nu fie o

absurditate), apoi două săptămâni de jaf, până ce două sau trei regimente de peste hotar ar fi venit să pună capăt tulburărilor. Ferrante Palla, plin de curaj şi înflăcărat ca de obicei, se afla în mijlocul poporului; avea bineînţeles alături vreo duzină de prieteni care acţionau în înţelegere cu el, ceea ce îi va da lui Rassi prilejul să facă din această colaborare o superbă conspiraţie. Fapt este că, îmbrăcat în nişte zdrenţe de pomină, împărţea aur cu amândouă mâinile.

Uluită de toate aceste veşti, ducesa nu întârzie să se ducă să-i mulţumească principesei.

La intrarea ei în cameră, doamna de onoare însărcinată cu podoabele îi încredinţă cheiţa de aur care se purta la cingătoare şi care era semnul de deplină autoritate în aripa palatului stăpânită de principesă. Clara Paolina se grăbi să facă în aşa fel ca toţi ceilalţi să se retragă; rămasă singură cu prietena ei, câteva clipe continuă să vorbească în doi peri. Ducesa nu pricepea prea limpede ce însemna această purtare şi răspundea cu foarte multă fereală. În cele din urmă, principesa izbucni în plâns şi, aruncându-se în braţele ducesei, exclamă:

— Zilele mele negre o să reînceapă; fiul meu se va purta cu mine şi mai rău ca tatăl lui!

— Îl voi împiedica! replică cu vioiciune ducesa. Dar, înainte de toate, aş vrea, continuă ea, ca Alteţa Voastră serenisimă să se înduplece să primească închinarea întregii mele recunoştinţe şi a adâncului meu respect.

— Ce vrei să spui? strigă principesa plină de nelinişte şi temându-se de o demisie.

— Că, de câte ori Alteţa Voastră serenisimă îmi va îngădui să întorc spre dreapta capul idolului de porţelan de pe cămin, îmi va da, de asemenea, voie să spun lucrurilor pe adevăratul lor nume.

— Atâta tot, scumpă ducesă? exclamă Clara Paolina,

ridicându-se şi repezindu-se să pună cu mâna ei, în poziția dorită, capul idolului; vorbeşte, deci, cu toată libertatea, în calitatea dumitale de mare maestră a curții mele, adăugă ea pe un ton cald.

— Doamnă, spuse ducesa, Alteța Voastră a văzut foarte limpede cum stau lucrurile; suntem amândouă amenințate de cele mai mari primejdii. Sentința împotriva lui Fabricio nu a fost anulată; prin urmare, în ziua în care vor voi să se descotorosească de mine şi să lovească în Alteța Voastră, îl vor băga din nou la închisoare. Situația noastră este mai rea ca niciodată. În ce mă priveşte pe mine personal, mă căsătoresc cu contele şi ne ducem să ne stabilim la Neapole sau la Paris. Lipsa de recunoştință, a cărei victimă este contele în acest moment, l-a scârbit cu totul de trebile obşteşti şi, dacă n-ar fi grija pe care trebuie s-o poarte Alteței Voastre serenisime, nu l-aş sfătui să rămână în harababura aceasta decât dacă principele i-ar oferi o sumă foarte mare. Voi cere Alteței Voastre îngăduința să-i arăt că, dispunând de vreo sută treizeci de mii de franci când a fost adus la putere, contele Mosca are acum un venit de abia douăzeci de mii de franci livre. Degeaba am stăruit pe lângă el, încă mai de mult, să se gândească şi la averea lui. În lipsa mea, a căutat pricină arendaşilor veniturilor statului, care erau toți nişte hoți, şi i-a înlocuit cu alți hoți, care i-au dat opt sute de mii de franci.

— Ce-mi aud urechile! strigă principesa mirată, îmi pare nespus de rău.

— Doamnă, răspunse ducesa cu mult sânge-rece, trebuie oare să întorc capul idolului spre stângă?

— Nu, nu, strigă iarăşi principesa; dar sunt supărată că un om cu tăria de caracter a contelui a putut să se gândească la un asemenea mijloc de îmbogățire.

— Fără acest furt, ar fi fost disprețuit de toate fețele

cinstite.

— Dumnezeule mare, cum este cu putinţă?

Doamnă, reluă ducesa, în afară de prietenul meu, marchizul Crescenzi, care are trei sau patru sute de mii de franci venit, toată lumea fură aici. Şi cum nu s-ar fura într-o ţară în care recunoştinţa pentru cele mai mari servicii nu ţine nicio lună? Nimic nu rezistă şi nu supravieţuieşte dizgraţiei în afara banului. Îmi voi îngădui, doamnă, să vă dezvălui nişte adevăruri cumplite.

— Îţi îngădui să le spui, încuviinţă prinţesa cu un oftat adânc, deşi îmi sunt cât se poate de neplăcute.

— Ei bine, doamnă, fiul dumneavoastră, principele, cu toate că este un om cu desăvârşire cumsecade, poate să vă facă mult mai nenorocită decât v-a făcut tatăl lui. Răposatul suveran avea oarecare personalitate, cam atât cât are orice om. Suveranul nostru de astăzi nu e niciodată sigur că o să dorească trei zile la rând acelaşi lucru; prin urmare, ca să poţi fi sigur de el, trebuie să-i fii mereu în preajmă şi să nu-l laşi să vorbească cu nimeni. Cum lucrul acesta nu va fi greu de descoperit, noul partid arhireacţionar, condus de cele două strălucite capete bine ştiute, Rassi şi marchiza Raversi, va căuta să facă rost fiului domniei voastre de o amantă. Această amantă va avea voie să-şi asigure soarta şi să dispună de câteva posturi de mâna a doua: în schimb, va trebui să răspundă faţă de partid de voinţa principelui, care urmează să rămână neclintită.

În ce mă priveşte, am nevoie ca Rassi să fie surghiunit şi scuipat în faţă; vreau, de asemenea, ca Fabricio să fie judecat de cei mai cinstiţi magistraţi care vor putea fi găsiţi în ţara asta. Dacă aceşti domni recunosc, aşa cum nădăjduiesc, că Fabricio e nevinovat, va fi firesc să i se îngăduie arhiepiscopului să-l ia ca locţiitor, cu drept de moştenire la cârja arhiepiscopală. Dacă nu, contele şi cu

mine ne retragem; înainte de a pleca, voi da acest sfat Alteței Voastre serenisime: să nu-l ierte niciodată pe Rassi şi să nu părăsească nicio clipă principatele fiului ei. Cât timp va sta în preajma lui, fiul acesta, într-adevăr bun, nu-i va pricinui niciun neajuns.

— Am urmărit raționamentul dumitale cu toată atenția cerută, răspunse principesa zâmbind; va trebui, oare, să iau asupra mea sarcina de a găsi eu o amantă fiului meu?

— Nu, doamnă, dar până una-alta, căutați să faceți în aşa fel ca salonul Alteței Voastre să fie singurul în care să se distreze.

Convorbirea se prelungi la nesfârşit, pe acelaşi ton; vălurile cădeau astfel unul câte unul de pe ochii neştiutoarei, dar înțelegătoarei principese.

Ducesa trimise o ştafetă să-l vestească pe Fabricio că se putea întoarce în oraş, într-ascuns. Fabricio veni, dar ducesa abia mai apuca să-l vadă; îşi petrecea tot timpul, îmbrăcat în țăran, în baraca de scânduri a unui negustor de castane, din fața intrării fortăreței, sub copacii locului de plimbare.

CAPITOLUL AL DOUĂZECI ŞI PATRULEA

Ducesa organiză serate foarte plăcute la palat, unde nu se pomenise nicicând atâta voie bună. În tot cursul acelei ierni, fu mai veselă şi mai binevoitoare ca oricând, deşi trăia înconjurată de cele mai mari primejdii. În acest răstimp, nu i se mai întâmplă decât cel mult de două ori să se gândească la ciudata schimbare a lui Fabricio cu simțământul că această schimbare însemnase, cât de cât, o nenorocire pentru ea. Tânărul principe venea devreme la plăcutele serate ale mamei sale, care îi spunea mereu:

— Du-te de guvernează; mă prind că se află pe biroul tău peste douăzeci de rapoarte care aşteaptă un „da" sau un „nu" şi nu vreau să mă învinovățească Europa că fac din tine un rege trândav, ca să domnesc în locul lui.

Sfaturile acestea aveau neajunsul să fie date tocmai în clipele cele mai nepotrivite, cu alte cuvinte când Alteța Sa, biruindu-şi sfiala, lua parte la vreun joc de societate care îi făcea o deosebită plăcere. De două ori pe săptămână aveau loc serbări câmpeneşti la care, sub pretext de a-l face pe suveran să-şi câştige dragostea poporului său, principesa admitea să fie poftite cele mai frumoase femei din burghezie. Ducesa era sufletul acestei curți vesele; nădăjduia că aceste frumoase burgheze, care pizmuiau de

moarte înalta favoare de care se bucura burghezul Rassi, aveau să povestească principelui vreuna din nenumăratele potlogării ale ministrului. Căci, printre alte născociri copilăreşti, Alteţa Sa îşi mai pusese în gând să aibă un ministru moral.

Rassi avea prea mult discernământ să nu simtă cât de primejdioase erau pentru el aceste strălucite serate de la curtea principesei, conduse de duşmana lui. Nu voise să-i dea contelui Mosca sentinţa „foarte legală" pronunţată împotriva lui Fabricio; trebuia, deci, ca sau el sau ducesa să dispară de la curte.

În ziua mişcării populare, a cărei existenţă trebuia acum negată dacă voiai să fii bine văzut, se împărţiseră bani poporului. Rassi luă acest punct de plecare: îmbrăcat şi mai rău ca de obicei, intră prin casele cele mai năpăstuite din oraş şi stătu ceasuri întregi la taifas cu nenorociţii care locuiau în ele. Osteneala îi fu bine răsplătită: după două săptămâni, dobândi siguranţa că Ferrante Palla fusese conducătorul din umbră al răscoalei şi că tot el, omul acesta care toată viaţa fusese sărac lipit, ca un mare poet ce era, trimisese pe cineva la Genua să-i vândă opt sau zece diamante.

Se vorbea, între altele, de cinci pietre de preţ care făceau mai mult de patruzeci de mii de franci şi care, cu *zece zile înainte de moartea răposatului principe*, fuseseră lăsate la treizeci şi cinci de mii fiindcă, după cum se spusese, era nevoie de bani.

Cum să descriem bucuria fără margini de care fu cuprins ministrul Justiţiei la această descoperire? Îşi dădea seama că în fiecare zi era făcut de râs la curtea principesei-mame, iar tânărul suveran, în mai multe rânduri când discutase cu el despre treburile statului, îi râsese în nas cu toată nevinovăţia tinereţii. Trebuie să

recunoaştem că Rassi avea apucături neobişnuit de plebeiene: de pildă, de îndată ce o discuție îl interesa, punea picior peste picior şi îşi cuprindea pantoful cu mâna. Dacă interesul creştea, îşi desfăcea batista de stambă roşie pe genunchi – şi câte altele. Principele râsese din toată inima de gluma uneia dintre cele mai frumoase femei din burghezie care, ştiind, de altfel, că avea picioare foarte frumoase, se apucase să imite elegantul gest al ministrului de Justiție.

Rassi ceru o audiență excepțională şi-i spuse principelui:

— Alteța Voastră ar fi dispusă să dea o sută de mii de franci ca să ştie ce anume a determinat moartea augustului său părinte? Cu suma aceasta, justiția ar fi în măsură să pună mâna pe vinovați, dacă aceştia există.

Răspunsul nu putea fi îndoielnic.

Puțin după aceea, Chékina o vesti pe ducesă că i se oferise o sumă foarte mare ca să lase pe un bijutier să cerceteze diamantele stăpânei sale; fata refuzase cu indignare. Ducesa o certă că refuzase; şi opt zile mai târziu, Chékina primi diamantele pe care să le arate. În ziua hotărâtă pentru această cercetare a diamantelor, contele Mosca puse câte doi oameni de încredere să supravegheze pe toți bijutierii din Parma şi, spre miezul nopții, veni să spună ducesei că bijutierul cel curios nu era altul decât fratele lui Rassi. Ducesa era foarte veselă în seara aceea (se juca la palat o *commedia dell'arte*, adică o piesă în care fiecare personaj născoceşte replicile pe măsură ce le rosteşte, în culise nefiind afişat decât planul acțiunii); avea şi ea un rol, iar drept îndrăgostit îl avea în piesă pe contele Baldi, fostul prieten al marchizei Raversi, care se afla şi ea de față. Principele, omul cel mai sfios din principatele sale, dar băiat frumos şi înzestrat cu inima cea mai duioasă, studia rolul contelui Baldi şi voia să-l

joace la a doua reprezentație.

— Am foarte puțin timp, îi spuse ducesa contelui; apar în prima scenă a actului doi. Să trecem în sala gărzilor.

Acolo, în mijlocul a douăzeci de soldați, toți foarte ageri şi cu urechea ațintită la vorbele prim-ministrului şi ale marii maestre de ceremonii, ducesa îi spuse râzând prietenului ei:

— Mă cerți întotdeauna când destăinuiesc taine fără niciun folos. Datorită mie, Ernest al V-lea a fost chemat la tron; trebuia răzbunat Fabricio, pe care îl iubeam mult mai mult ca acum, deşi, şi atunci, în chip la fel de nevinovat. Ştiu bine că nu crezi prea mult în această nevinovăție, dar nu are importanță, de vreme ce mă iubeşti în ciuda crimelor mele. Ei bine, iată o crimă adevărată; am dat toate diamantele mele unui soi de nebun foarte interesant, numit Ferrante Palla, l-am şi îmbrățişat, pentru ca să-l facă să dispară pe omul care voia să-l otrăvească pe Fabricio. Cu ce am păcătuit?

— Ah, aşadar, iată de unde a luat Ferrante banii pentru răscoală! spuse contele puțin cam uluit. Şi îmi spui asta în sala gărzilor?

— Sunt foarte grăbită şi, apoi, Rassi e pe urmele crimei. E adevărat că n-a fost vorba nicio clipă despre răscoală, fiindcă mi-e groază de iacobini. Gândeşte-te la ce-ai aflat acum şi spune-mi părerea după piesă.

— Am să-ți spun chiar de pe acum că trebuie să-l faci pe principe să se îndrăgostească de dumneata. Dar, bineînțeles, dragostea lui să rămână cu totul respectuoasă şi nevinovată.

Ducesa fu chemată să intre în scenă şi plecă în fugă.

Câteva zile după aceea, primi, prin poştă, o lungă scrisoare caraghioasă, iscălită cu numele unei foste cameriste a ei. Femeia aceasta dorea să servească la curte,

dar, din clipa în care îşi aruncă ochii pe epistolă, ducesa îşi dădu seama că nu era nici scrisul, nici stilul ei. Întorcând foaia să citească şi pagina următoare, văzu căzându-i la picioare o iconiţă făcătoare de minuni a Sfintei Fecioare, învelită într-o pagină tipărită, smulsă dintr-o carte veche. După ce se uită la iconiţă, ducesa citi câteva rânduri de pe pagina tipărită. Ochii îi străluciră; descifra următoarele cuvinte:

Tribunul şi-a luat o sută de franci pe lună şi nimic mai mult; cu restul, a încercat să aţâţe focul sacru în inimile îngheţate de egoism. Vulpea este pe urmele mele, de aceea n-am căutat s-o mai zăresc o ultimă dată pe făptura adorată. Mi-a spus că nu-i place republica, ea, care îmi este superioară prin inteligenţă, farmec şi frumuseţe. De altfel, cum să faci o republică fără republicani? Sau poate mă înşel cumva? Peste şase luni, voi străbate pe jos, cu microscopul în mână, orăşelele din America şi am să văd dacă trebuie să iubesc mai departe singura rivală pe care o aveţi în inima mea. Dacă primiţi această scrisoare, doamnă baroană, şi dacă niciun ochi profan n-a citit-o înaintea dumneavoastră, puneţi să se frângă unul din tinerii frasini sădiţi la douăzeci de paşi de locul unde am îndrăznit să vă vorbesc întâia oară. Atunci, am să pun să se îngroape sub merişorul cel mare din grădină, pe care v-aţi aruncat o dată privirea, în zilele mele fericite, o cutie în care se vor afla unele din acele lucruri pentru care sunt calomniaţi oamenii care au părerile mele. Firește, nu mi-aş fi îngăduit să scriu, dacă vulpea nu s-ar afla pe urmele mele şi n-ar putea ajunge până la făptura cerească; a se vedea merişorul peste cincisprezece zile.

„De vreme ce are la dispoziţie o tipografie, îşi spuse ducesa, vom vedea, peste puţină vreme, apărând o

culegere de sonete. Dumnezeu ştie ce nume îmi va da în ele!“

Cochetăria ducesei voi să facă o încercare; timp de opt zile, se prefăcu bolnavă şi curtea fu lipsită de frumoasele serate organizate de ea. Principesa, foarte scandalizată de tot ceea ce teama de fiul ei o silea să facă chiar de la începutul văduviei, se retrase, în răstimpul acestor opt zile, la o mănăstire, în a cărei capelă se afla înmormântat principele. Această întrerupere a seratelor aruncă pe capul principelui un munte de răgaz, ceea ce dădu o lovitură simţitoare creditului de care se bucura ministrul de Justiţie. Ernest al V-lea înţelese ce plictiseală îl ameninţa în cazul când ducesa ar fi părăsit Parma sau măcar ar fi încetat să răspândească veselia la curte. Seratele fură reluate şi suveranul se arătă din ce în ce mai interesat de c*ommedia dell'arte*. Ar fi vrut să joace şi el un rol, dar nu îndrăznea să mărturisească această ambiţie. Într-o zi, roşindu-se foarte tare, îi spuse ducesei:

— De ce n-aş juca şi eu?

— Suntem, toţi, la poruncile Alteţei Voastre. Dacă Alteţa Voastră binevoieşte să-mi poruncească, voi pune să se alcătuiască un plan anume de comedie; cele mai frumoase scene, în care Alteţa Voastră va avea un rol, le va juca împreună cu mine, şi cum la început ni se întâmplă tuturor să şovăim puţin, dacă Alteţa Voastră va binevoi să mă privească, îi voi sufla eu răspunsurile. Totul fu pregătit dinainte şi cu multă îndemânare; principele, care era foarte sfios, se ruşina să se arate astfel; strădaniile ducesei de a nu răni sfiala aceasta înnăscută îl impresionară adânc pe tânărul suveran.

În ziua debutului său, spectacolul începu cu o jumătate de oră mai devreme ca de obicei. În clipa când trecură în sala de spectacol, nu se aflau în salon decât vreo opt sau

zece băbătii. De ele principele nu se prea sinchisea. De altfel, crescute la München, în adevăratele principii monarhice, ele aplaudau întotdeauna. Folosindu-se de autoritatea ei, în calitate de mare maestră a curții, ducesa încuie ușa pe unde intrau la spectacol curtenii mai de rând. Principele, care avea *simț literar* și o înfățișare plăcută, se descurcă foarte bine în primele scene; repeta cu inteligență frazele pe care le citea în ochii ducesei sau pe care ea i le sufla. La un moment, în care puținii spectatori aplaudau din toate puterile, ducesa făcu un semn, ușa cea mare fu deschisă și sala se umplu într-o clipă de cele mai frumoase femei de la curte, care, găsindu-l pe principe frumușel și în culmea fericirii, începură să aplaude; Alteța Sa roși de plăcere. Juca rolul unui îndrăgostit de ducesă; departe de a-i mai sufla ea răspunsurile, ducesa trebui curând să-l îndemne să scurteze scenele, căci suveranul făcea declarații de dragoste care, uneori, o stinghereau pe actriță: replicile lui țineau câte cinci minute. Ducesa nu mai era frumusețea uluitoare de mai înainte; întemnițarea lui Fabricio și mai ales șederea pe malul lacului Maggiore, cu un Fabricio tăcut și morocănos, o îmbătrâniseră cu zece ani pe frumoasa Gina. Trăsăturile i se mai înăspriseră; oglindeau mai multă inteligență și mai puțină tinerețe.

Nu mai aveau decât foarte rar acea drăgălășenie jucăușă a primei tinereți; dar, pe scenă, cu ceva rumeneli și cu tot sprijinul pe care arta îl dă actrițelor, părea încă cea mai frumoasă femeie de la curte. Tiradele înflăcărate, rostite de principe, treziră luarea-aminte a curtenilor. Toți își spuneau, în seara aceea: iată cine va fi marchiza Balbi a actualei domnii. Contele se indignă în sinea lui. La sfârșitul piesei, ducesa îi spuse suveranului, în fața întregii curți:

— Alteța Voastră joacă prea bine: se va spune că este îndrăgostit de o femeie de treizeci și opt de ani, ceea ce ar putea zădărnici căsătoria mea cu contele. De aceea, nu am să mai joc cu Alteța Voastră decât dacă principele îmi jură că, de acum înainte, mi se va adresa doar ca unei femei de oarecare vârstă, ca doamnei marchize Raversi, de pildă.

Aceeași piesă se mai jucă de trei ori; principele era nebun de fericire. Dar, într-o seară, păru foarte îngrijorat.

— Sau mă înșel eu, spuse marea maestră principesei, sau numitul Rassi caută să ne joace o festă. Aș sfătui-o pe Alteța Voastră să fixeze un spectacol pentru mâine; principele o să joace prost și, cuprins de deznădejde, vă va destăinui ceva.

Într-adevăr, suveranul jucă foarte prost; abia putea fi auzit și nu știa cum să-și mai încheie frazele. La sfârșitul primului act, aproape că avea lacrimi în ochi; ducesa stătea în preajma lui, dar rece și nemișcată. Rămânând o clipă singur cu ea în salonul actorilor, se duse și închise ușa.

— N-am să mai pot juca actul al doilea și al treilea, îi spuse el. Nu vreau în ruptul capului să fiu aplaudat de politețe; aplauzele primite astă-seară îmi sfâșie inima. Sfătuiește-mă ce trebuie să fac.

— Am să ies pe scenă să vă fac o plecăciune adâncă și o alta publicului, ca un adevărat director de teatru, și am să anunț că, întru cât actorul care interpreta rolul lui Lelio[1] s-a îmbolnăvit pe neașteptate, spectacolul se va încheia cu câteva bucăți muzicale. Contele Rusca și mica Ghisolfi vor fi încântați să se producă în fața unei atât de strălucite asistențe, cu glăscioarele lor acrișoare.

Principele luă mâna ducesei și o sărută cu înflăcărare.

---

[1] Tipul îndrăgostitului în *commedia dell'arte* (*n.tr.*)

— De ce nu eşti bărbat? îi spuse el. Mi-ai putea da un sfat bun: Rassi mi-a înaintat declarațiile a o sută optzeci şi doi de martori, privitoare la nişte pretinşi ucigaşi ai tatălui meu. În afară de aceste declarații, mi-a mai înmânat un act de acuzare de peste două sute de pagini; trebuie să citesc toate hârțoagele astea şi, pe deasupra, i-am mai dat şi cuvântul de onoare să nu suflu o vorbă contelui. Povestea asta o să ducă la execuții. De pe acum, Raversi îmi cere să trimit nişte oameni să îl răpească din Franța, de la Antibes, pe Ferrante Palla, pe acest mare poet pe care îl admir atât de mult. Se află acolo, sub numele de Poncet.

— Din ziua în care veți pune să fie spânzurat un singur liberal, Rassi va fi legat de minister cu lanțuri de fier: ceea ce şi urmăreşte, mai presus de orice. Dar Alteța Voastră nu va mai putea da de ştire, cu două ceasuri înainte, că se duce la plimbare. Nu voi vorbi nici principesei, nici contelui despre strigătul de durere pe care l-ați lăsat să vă scape; dar fiindcă, potrivit jurământului meu, nu trebuie să păstrez nicio taină față de principesă, aş fi fericită dacă Alteța Voastră s-ar învoi să destăinuiască mamei sale aceleaşi lucruri care i-au scăpat față de mine.

Sugestia aceasta îl făcu pe suveran să-şi uite mâhnirea de *actor netalentat*.

— Ei bine, anunț-o atunci pe mama că o aştept în camera ei cea mare de lucru.

Suveranul părăsi culisele, străbătu salonul prin care se intra în sala de teatru, îndepărtă, pe un ton aspru, pe marele şambelan şi pe aghiotantul de serviciu, care se țineau de el; la rându-i, principesa părăsi în mare grabă spectacolul. Ajunsă în camera de lucru, marea maestră făcu o plecăciune adâncă mamei şi fiului şi îi lăsă singuri. E lesne de închipuit ce fierbere se iscă la curte. De altfel,

întâmplările de felul acesta erau cele care îi dădeau tot hazul. După vreun ceas, principele însuşi se arătă la uşă şi o chemă pe ducesă; Clara Paolina plângea, iar fiul ei era galben şi tras la faţă.

„Iată nişte oameni slabi, care, atunci când sunt prost dispuşi, caută un prilej de a se mânia pe cineva", îşi spuse marea maestră. La început, mama şi fiul îşi luau mereu vorba unul altuia, pentru a-i da o sumedenie de amănunte ducesei, care, în răspunsurile ei, se feri să-şi dea vreo părere. Timp de două ucigătoare ceasuri, cei trei actori ai acestei plicticoase scene nu ieşiră din rolurile arătate mai sus. În cele din urmă, principele se duse să aducă el însuşi uriaşele mape depuse de Rassi pe biroul lui. Ieşind din camera cea mare de lucru a mamei sale, dădu cu ochii de întreaga curte care aştepta.

— Plecaţi, lăsaţi-mă în pace! strigă el pe un ton foarte nepoliticos, cu care nimeni nu-l mai auzise vorbind până atunci. Suveranul nu vroia să fie văzut ducând el singur mapele – un suveran nu trebuie să ducă nimic. Cât ai clipi din ochi, curtenii se făcură nevăzuţi. Când se întoarse, principele nu-i mai găsi în saloane decât pe lacheii care stingeau lumânările; îi dădu afară furios, ca şi pe bietul Fontana, aghiotantul de serviciu, care, dintr-un exces de zel, avusese stângăcia să rămână.

— Astă-seară, toată lumea se întrece să mă facă să-mi ies din sărite, îi spuse el supărat ducesei, când reveni în camera de lucru; o ştia foarte inteligentă şi era furios văzând-o că se încăpăţânează, în mod vădit, să nu-şi dea cu părerea. În ceea ce o privea, ducesa era hotărâtă să nu spună ceea ce crede decât dacă avea să-i fie cerut *anume*. Se mai scurse încă o jumătate de ceas, înainte ca principele, pătruns de demnitatea lui, să se hotărască să-i spună:

— Dar dumneavoastră, doamnă, nu ziceţi nimic?

— Sunt aici ca să o slujesc pe principesă şi să uit pe loc ceea ce se vorbeşte în faţa mea.

— Ei bine, doamnă, vorbi suveranul, roşindu-se foarte tare, vă poruncesc să vă daţi părerea.

— Crimele se pedepsesc pentru a nu fi reînnoite. Răposatul principe a fost otrăvit? E foarte îndoielnic. A fost otrăvit de iacobini? E ceea ce Rassi ar da mult să poată dovedi, fiindcă ar deveni, pentru Alteţa Voastră, o unealtă veşnic trebuincioasă. În acest caz însă, Alteţa Voastră, care-i abia la începutul domniei, îşi pregăteşte multe seri la fel cu aceasta. Supuşii voştri spun îndeobşte, ceea ce este şi adevărul, că Alteţa Voastră are inimă bună. Atâta vreme cât nu va porunci să fie spânzurat un liberal, va continua să se bucure de această faimă şi nimeni nu se va gândi să-i dea otravă.

— Concluzia dumitale este vădită, strigă principesa supărată; nu vrei să fie pedepsiţi ucigaşii soţului meu!

— Dacă e să judecăm după aparenţe, înseamnă că sunt legată de ei printr-o caldă prietenie.

Ducesa citea în ochii principelui că acesta o credea întru totul înţeleasă cu mama sa, pentru a-i impune un anumit fel de a se purta. Între cele două femei urmă un schimb de replici tăioase, în urma cărora ducesa spuse că nu va mai rosti o singură vorbă şi se ţinu de cuvânt; dar, după o lungă discuţie cu mama sa, tânărul suveran îi porunci din nou să-şi dea părerea.

— Iată ce jur Alteţelor Voastre că nu am să mai fac.

— Dar e o adevărată copilărie! strigă principele.

— Te rog să vorbeşti, doamnă ducesă, spuse principesa, pe un ton plin de demnitate.

— Vă rog stăruitor să mă scutiţi de această îndatorire, doamnă. Dar Alteţa Voastră, adăugă ducesa, întorcându-se spre suveran, citeşte la perfecţie franţuzeşte; ca să

potolească cugetele noastre tulburate, de ce nu ar binevoi să ne citească o fabulă de La Fontaine?

Principesa găsi acest *ne* foarte obraznic, dar păru în acelaşi timp mirată şi înveselită când marea doamnă de onoare, care se dusese, cu cel mai desăvârşit sânge-rece, să deschidă biblioteca, se întoarse cu un volum din *Fabulele* lui La Fontaine; răsfoi câteva clipe volumul, apoi spuse, întinzându-l prinţului:

— Rog din toată inima pe Alteţa Voastră să citească fabula în întregime.

GRĂDINARUL ŞI BOIERUL[1]

Un iubitor de zarzavaturi
Împrejmuise o grădină
şi toată ţarina vecină
cu gard stufos şi trainic, de mărăcini, la haturi.
Ţi-era mai mare dragul să vezi atâtea straturi
de cimbru, de măcrişuri, lăptuci şi iasomie,
să-i faci Margaretei buchet la cununie!
Dar toată fericirea pe care-am arătat-o,
un Iepure obraznic cumplit a tulburat-o.
Iar Grădinarul nostru, în ciuda lui nătângă,
s-a dus la Pârcălabul cetăţii, să se plângă:
Degeaba-l fugărise cu bulgări şi cu băţul,
că-mpieliţatul ăsta venea să-şi ia ospăţul
În zori şi către seară, de două ori pe zi.
Capcanele, nici pânda, nu l-au putut opri.
E vrăjitor, pesemne: nu-i chip să-l pui pe goană...
— Ce vrăjitor?... Să fie şi Tartoru-n persoană,
că-i dărăceşte Griva împieliţata blană!

---

[1] La Fontaine: *Fabule*, VI, 4, p. 164–165. Traducere de Aurel Tita, E.S.P.L.A., 1958 (*n.tr.*)

Ascultă-mă pe mine: prea și-a făcut de cap!
Dar mâine vin și – sigur – de el am să te scap...
Cu haita și hăitașii sosind în bătătură,
ceru, întâi, Boierul, să ia ceva în gură.
— A, uite fetișcana! Nu, zău, dar știi că-mi place?
Ia fă-te, neiculiță, mai încoace!
Îi vom găsi un mire frumos ca trandafirul
și-o trebui, bădie, să-ți scotocești chimirul!...
Îndată, Pârcălabul o trage lângă dânsul,
o mângâie pe mână, batista-i dichisește,
se zbenguie cu fata strengărește...
Pe fată, de rușine, mai c-o îneacă plânsul.
Se apără cum poate, dar cu nespus respect.
Chiar tatălui îi pare, cu timpul, cam suspect...
Puhoiu-n vremea asta dă vraiște prin oale
și lasă și cămara cu rafturile goale.
— O, șuncile, pe culme, ce minunat șirag!
— Sunt ale dumitale! – Da?... Le primesc cu drag!...
Se-mbuibă matahala-n cuirasă
și dă porunci, prin casă, ca acasă.
Tot îmbiindu-și ceata,
bea vinul cu găleata
și-i giugiulește fata.
Porni, apoi, alaiul în sunete de goarne
să juri că lumea-ntreagă e-n stare s-o răstoarne.
Păcat de-așa răzoare, de-atâtea mândre straturi!
Adio, praz, cicoare, plăpânde zarzavaturi!
Din toate n-a rămas – mai este vorbă? –
nici cât să pui măcar o dată-n ciorbă.
În iureșul navalei lor cumplite,
tot vânturând grădina în copite,
găsiră urechiatul sub o varză,
stufoasă ca o tufă și-naltă cât o barză.

Trezit și el din somn de-atâta gură,
țâșni și tuleo, pîrleo, spre luncă, prin spărtură!
Gealații strică gardul, călări, pe urma lui,
dar Iepurele, ia-l de unde nu-i!
Joc de boieri!" gândește stăpânu-ncremenit,
văzând că într-un ceas l-au păgubit
mai rău decât, un veac întreg, ar fi putut
întreaga iepurime din ținut.
Dreptatea celor mari – vedeți de-aici –
mai rea-i ca nedreptatea celor mici.

Citirea fabulei fu urmată de o lungă tăcere. Principele se plimba prin cameră, după ce se dusese să pună el însuşi, la loc, volumul.

— Şi-acum, doamnă, te vei îndupleca să vorbeşti? îi spuse principesa.

— Desigur că nu, doamnă. Atâta vreme cât Alteța Sa nu mă va fi numit ministru; dacă aş vorbi acum, aş risca să-mi pierd locul de mare maestră a curții.

O nouă tăcere, de o lungă jumătate de ceas. În cele din urmă, Clara Paolina îşi aminti de rolul jucat pe vremuri de Maria de Medici, mama lui Ludovic al XIII-lea; în ultimele zile, marea maestră tocmai o pusese pe lectoră să-i citească principesei excelenta *Istorie a lui Ludovic al XIII-lea* de domnul Bazin. Deşi foarte înțepată, ea se gândi că ducesa ar putea părăsi țara şi atunci Rassi, de care se temea cumplit, ar putea urma pilda lui Richelieu, punându-l pe fiul ei s-o surghiunească. În clipa aceasta, principesa ar fi dat totul pe lume ca s-o umilească pe marea maestră a curții sale, dar nu putea. Se ridică şi, cu un zâmbet exagerat, veni şi-i luă mâna, spunând:

— Haide, doamnă, dovedeşte-mi prietenia dumitale, vorbeşte.

— Ei bine, nu am de spus decât două cuvinte şi nimic

mai mult: trebuie să ardeți, chiar în căminul acesta, toate documentele strânse de năpârca de Rassi şi să nu-i spuneți niciodată că le-ați ars.

Adăugă apoi încet, pe un ton familiar, la urechea principesei:

— Rassi poate face ca Richelieu!

— Drace! Dar documentele astea mă costă peste optzeci de mii de franci! strigă principele supărat.

— Excelență, replică ducesa cu energie, iată cât vă costă să folosiți sceleraţi porniți de jos. Deie Domnul să puteți pierde chiar un milion, numai să nu dați crezare josnicilor ticăloşi care l-au împiedicat pe tatăl vostru să doarmă în ultimii şase ani de domnie.

Expresia *porniți de jos* plăcuse în chip cu totul deosebit principesei, care socotea că Mosca şi prietena lui preţuiau în mod prea exclusiv inteligența, mai întotdeauna un pic vară primară cu iacobinismul.

În scurta clipă de tăcere adâncă în care principesa rămase cufundată în gânduri, orologiul castelului bătu ceasurile trei. Atunci Clara Paolina se ridică, făcu o plecăciune adâncă fiului ei şi îi spuse:

— Sănătatea mea nu-mi îngăduie să mai prelungesc această discuție. Pentru nimic în lume, un ministru *pornit de jos*. Şi n-o să-mi scoți din cap că Rassi al dumitale ți-a furat jumătate din banii pe care te-a făcut să-i cheltuieşti cu spionii. Luă două lumânări din candelabre şi le puse în cămin, în aşa fel încât să nu se stingă; apoi, apropiindu-se de fiul ei, adăugă:

— Fabula lui La Fontaine a biruit, în cugetul meu, firească dorință de a-mi răzbuna soțul. Alteța Voastră îmi dă voie să ard *aceste rapoarte*?

Principele nu făcea nicio mişcare.

„Are, într-adevăr, o expresie de nătărău, îşi spuse ducesa. Contele are dreptate: răposatul nu ne-ar fi ținut

treji până la trei dimineața ca să ia o hotărâre."

Principesa, care rămăsese în picioare, adăugă:

— Procuroraşul acesta ar fi tare mândru dacă ar şti că hârţoagele lui, pline de minciuni şi ticluite în aşa fel ca să se căpătuiască de pe urma lor, au răpit somnul celor două mari înalte personaje ale statului.

Cuprins de furie, principele se repezi la una din mape şi îi goli tot conţinutul în cămin. Grămada de hârtii fu pe punctul să înăbuşe cele două lumânări; camera se umplu de fum. Principesa citi, în ochii fiului ei, ispita de a pune mâna pe o cană cu apă şi de a-şi salva hârtiile care-l costaseră optzeci de mii de franci.

— Deschide fereastra! îi strigă ea, mânioasă, ducesei. Ducesa se grăbi să asculte; pe loc, hârtiile fură toate cuprinse de flăcări; un duduit puternic se auzi pe coş; era limpede că se aprinsese.

Principele era mic la suflet când era vorba de cea mai neînsemnată pagubă. Îşi şi văzu palatul în flăcări şi toate bogăţiile din el făcute scrum; alergă la fereastră şi chemă garda cu glasul sugrumat. Soldaţii năvăliră cu zgomot în curte. Suveranul, mânios, se reîntoarse la cămin, care trăgea cu un duduit într-adevăr înspăimântător, ocărî, se învârti de două-trei ori prin cameră, ca un om ieşit din sărite, apoi fugi afară.

Principesa şi marea maestră rămaseră în picioare, faţă în faţă, într-o tăcere adâncă.

„Iarăşi o să se dezlănţuie mânia? îşi spuse ducesa. Oricum, am câştigat partida. Se pregătea să fie foarte obraznică în răspunsul ei, când un gând îi fulgeră prin minte; văzuse cea de-a doua mapă neatinsă. Nu, partida mea nu-i câştigată decât pe jumătate!" O întrebă pe principesă, pe un ton destul de rece:

— Doamna îmi porunceşte să ard şi restul hârtiilor?

— Şi unde să le arzi? răspunse Clara Paolina supărată.

— În căminul din salon; dacă le ard una câte una, nu e nicio primejdie.

Ducesa puse sub braţ mapa plină burduf cu hârtii, luă o lumânare şi trecu în salonul vecin. Cu toată graba, văzu că mapa conţinea declaraţiile martorilor; strecură, în şalul ei, cinci sau şase teancuri, arse cu grijă restul, apoi plecă, fără să mai ureze „noapte bună“ principesei.

„E o mare obrăznicie, îşi spuse ea râzând; dar, cu maimuţărelile ei de văduvă nemângâiată, era gata-gata să mă facă să-mi pierd capul pe eşafod.“

Clara Paolina auzi duruind trăsura ducesei şi se mânie foarte tare pe marea sa maestră de ceremonii.

În ciuda orei nepotrivite, ducesa trimise să-l cheme pe conte; acesta dăduse fuga la incendiul de la palat, dar curând sosi cu vestea că focul fusese stins.

— Prinţişorul acesta a dat dovadă de mult curaj şi l-am felicitat cu toată căldura.

— Cercetează repede declaraţiile astea, ca să le putem arde numaidecât.

Contele citi şi se îngălbeni.

— Trebuie să recunosc că ajungeau, curând, la două degete de adevăr; au procedat cu multă îndemânare şi sunt pe urmele lui Ferrante Palla; dacă acesta va vorbi, ne vom afla într-o situaţie grea.

— Dar nu va vorbi, strigă ducesa: Palla e un om de onoare; repede, repede, să le ardem.

— Nu încă. Dă-mi voie să-mi însemn numele a vreo doisprezece sau cincisprezece martori primejdioşi, pe care, dacă Rassi mai încearcă vreodată să reia toată povestea de la capăt, am să pun să fie răpiţi.

— Excelenţa Voastră să-mi dea voie să-i amintesc că principele şi-a dat cuvântul că nu va spune nimic

ministrului de Justiție despre cele petrecute în noaptea aceasta.

— Dacă-i așa, din slăbiciune și de teama unei scene, și-l va ține.

— Și acum, prietene, iată o noapte care grăbește căsătoria noastră. Îmi pare rău: nu voiam să-ți aduc ca zestre un proces pentru crimă și încă pentru un păcat săvârșit de mine din prea mare grijă față de un altul.

Contele era îndrăgostit; îi luă mâna și îi jură, cu lacrimi în ochi, că nu avea dreptate.

— Înainte de a pleca, sfătuiește-mă cum trebuie să mă port acum cu principesa; sunt peste măsură de obosită, am jucat teatru un ceas pe scenă și cinci în camera de lucru.

— Obrăznicia cu care ai plecat te-a răzbunat îndeajuns de tonul acru cu care ți-a vorbit și care nu era decât o dovadă a slăbiciunii ei. Mâine-dimineață poartă-te cu ea, din nou, întocmai ca ieri-dimineață; nu uita că Rassi nu e deocamdată nici în temniță, nici în surghiun, și că n-am izbutit încă să rupem sentința lui Fabricio.

I-ai cerut principesei să ia o hotărâre; lucrul acesta îi indispune întotdeauna pe suverani și chiar pe prim-miniștri; apoi, ești marea ei maestră, cu alte cuvinte, mica ei slujnică. Printr-o reacție nelipsită la oamenii slabi, peste trei zile, Rassi se va bucura de favoarea principelui mai mult ca oricând. Va căuta neapărat să obțină spânzurarea cuiva: căci atâta timp cât nu-l va fi compromis pe suveran, nu poate fi sigur de nimic.

În cursul focului din noaptea asta, a fost rănit un om; un croitor, care, trebuie să recunosc, a dat dovadă de un spirit de inițiativă și de un curaj extraordinar. Mâine am să-l conving pe principe să mă ia de braț și să vină cu mine, să-i facă acestuia o vizită; voi fi înarmat până-n

dinți și voi fi cu ochii în patru; de altfel, tâlharul nostru suveran nu este încă urât de supușii săi. Vreau să-l obișnuiesc să se plimbe pe străzi, ca să-i joc o festă lui Rassi, care îmi va urma cu siguranță în postul de prim-ministru și care nu va mai putea îngădui asemenea nesocotințe. Întorcându-mă de la croitor, voi trece cu principele prin fața statuii tatălui său, ca să vadă urmele pietrelor care au spart poalele togii romane, cu care nătărăul de sculptor l-a împopoțonat pe răposat; s-ar dovedi prea lipsit de inteligență dacă n-ar face, singur, această reflexie: „Iată ce câștigi spânzurându-i pe iacobini". La care eu voi replica: „Sau spânzuri zece mii, sau nu spânzuri niciunul: noaptea Sfântului Bartolomeu[1] i-a nimicit pe protestanții din Franța."

— Mâine, scumpă prietenă, înaintea plimbării mele cu el, cere să-l vezi pe suveran și spune-i: „Azi-noapte am îndeplinit, pe lângă Alteța Voastră, funcția de ministru, i-am dat sfaturi și, din pricina poruncilor sale, mi-am atras dizgrația principesei: trebuie să-mi plătiți." Principele se va aștepta la o cerere de bani și se va încrunta; îl lași să se frământe cât mai mult cu putință, apoi îi spui: „Rog pe Alteța Voastră să ordone ca Fabricio să fie judecat *în contradictoriu* (adică în prezența lui), de doisprezece dintre cei mai respectați magistrați din principate". Și, fără a mai pierde timp, îi vei supune spre semnătură o scurtă ordonanță scrisă de frumoasa dumitale mână, pe care am să ți-o dictez numaidecât; prima clauză va fi, bineînțeles, anularea primei sentințe. La toate acestea, n-ar fi decât o singură obiecție; dar, dacă știi să-l iei repede, principele nu se va gândi la ea.

---

[1] Măcelărirea hughenoților de către catolici la Paris în noaptea de 23 spre 24 august 1572 (în această zi e sărbătorit „Sfântul Bartolomeu"). Masacrul s-a extins și în provincie, ceea ce a provocat un război între catolici și hughenoți. (*n.tr.*)

S-ar putea, totuşi, să-ţi spună: „Pentru asta, trebuie ca Fabricio să se constituie prizonier la fortăreaţă". Atunci îi răspunzi: „Se va constitui prizonier la închisoarea oraşului". (După cum ştii, închisoarea depinde de mine şi, în fiecare seară, nepotul dumitale va putea veni să te vadă). Dacă principele răspunde: „Nu, evadarea lui a ştirbit prestigiul fortăreţei şi vreau, de formă, să se reîntoarcă în celula în care se afla", dumneata îi răspunzi: „Nu, fiindcă acolo ar fi la cheremul duşmanului meu, Rassi". Şi, printr-una din frazele acelea meşteşugite de femeie, pe care ştii atât de bine să le ticluieşti, îi dai a înţelege că, pentru a-l înduplecа pe Rassi, ai fi nevoită să-i povesteşti totul despre autodafé-ul de azi-noapte; dacă stăruie, vei anunţa că pleci, peste două săptămâni, la castelul de la Sacca.

Cheamă-l de îndată pe Fabricio şi cere-i părerea asupra acestui demers, care l-ar aduce înapoi în puşcărie. Pentru a prevedea totul, adaug că, dacă, arzând de nerăbdarea de a-mi lua locul, Rassi pune să fiu otrăvit în timp ce Fabricio e în închisoare, nepotul dumitale s-ar putea afla în primejdie. Dar lucrul acesta e puţin probabil; ştii că mi-am adus un bucătar francez, care este omul cel mai vesel din lume. Toată ziua face jocuri de cuvinte. Şi jocurile de cuvinte nu se împacă cu asasinatul. I-am şi spus prietenului nostru Fabricio că am dat de urma tuturor martorilor frumosului şi curajosului său gest; este limpede că Giletti a încercat să-l ucidă. Nu ţi-am vorbit încă despre aceşti martori, fiindcă voiam să-ţi fac o surpriză, dar planul nu mi-a izbutit. Principele n-a vrut să semneze. I-am spus lui Fabricio că îi voi face neapărat rost de o înaltă demnitate bisericească; dar îmi va veni foarte greu, dacă duşmanii lui fac, la Vatican, o întâmpinare prin care îl acuză de omucidere.

Îţi dai seama, doamnă, că dacă nu este judecat în chipul cel mai solemn, toată viaţa numele lui Giletti îl va urmări

ca o ocară? E o mare laşitate să nu te laşi judecat, când eşti sigur de nevinovăţia ta! Şi chiar dacă ar fi vinovat, tot aş obţine achitarea lui. De altfel, când i-am vorbit, plin de clocot cum e, nici nu m-a lăsat să isprăvesc; a deschis almanahul oficial şi am ales împreună doisprezece magistraţi dintre cei mai integri şi mai pricepuţi; lista odată făcută, am şters, tot împreună, şase nume pe care le-am înlocuit cu şase jurisconsulţi, duşmani personali ai mei, şi cum nu am putut găsi decât doi dintre aceşti duşmani, am completat lista cu patru ticăloşi devotaţi lui Rassi.

Această propunere a contelui o nelinişti de moarte pe ducesă şi nu fără temei; în cele din urmă, recunoscu şi ea că nu se putea altfel şi scrise ordonanţa dictată de conte, prin care erau numiţi judecătorii.

Contele nu o părăsi decât la şase dimineaţa; ducesa încercă să doarmă, dar zadarnic. La nouă, luă micul dejun cu Fabricio, pe care-l găsi arzând de nerăbdare să fie judecat; la zece era la principesă, care nu primea pe nimeni; la unsprezece se duse la suveran, care respecta ceremonialul sculării din pat şi care semnă ordonanţa fără nicio împotrivire. Ducesa trimise ordonanţa contelui şi se culcă.

Ar avea poate haz să descriem furia lui Rassi, când contele îl sili să contrasemneze, în prezenţa principelui, ordonanţa semnată dimineaţa de suveran; dar împrejurările nu ne dau răgaz.

Contele se prefăcu a cântări meritele fiecărui judecător şi se arătă gata să schimbe câteva nume. Dar cititorul s-a plictisit, poate, de toate aceste amănunte de procedură, ca şi de intrigile de la curte. Din toate acestea, se poate trage învăţătura că omul care trăieşte în preajma unei curţi îşi primejduieşte fericirea – dacă este fericit – şi, orice ar face, ajunge să-şi vadă atârnând viitorul de intrigile unei cameriste.

Pe de altă parte, în America trebuie să-ți bați capul, făcând toată ziua, neîntrerupt, curte tarabagiilor de pe stradă şi tâmpindu-te ca şi ei; iar acolo nu ai nici măcar Operă.

Când se trezi, spre seară, ducesa trecu prin clipe de mare nelinişte: nimeni nu ştia ce se întâmplase cu Fabricio. În cele din urmă, către miezul nopții, pe când se afla la spectacolul de la curte, primi o scrisoare de la el. În loc să se constituie prizonier la *închisoarea orașului*, unde contele era tare şi mare, se dusese să-şi reia locul în fosta lui celulă de la fortăreață, fericit că poate locui la câțiva paşi de Clelia.

Această hotărâre a lui avea să aibă cele mai grave urmări; în fortăreață era, mai mult ca oricând, expus primejdiei de a fi otrăvit. Nechibzuința lui o deznădăjdui pe ducesă; îi ierta pricina – dragostea nebunească pentru Clelia – fiindcă, de bună seamă, în câteva zile fata guvernatorului avea să se căsătorească cu bogatul marchiz Crescenzi. Dar această nebunie îi dădu din nou, lui Fabricio, toată puterea pe care o avusese mai înainte asupra inimii ducesei.

„Hârtia aceea blestemată, pe care am supus-o semnăturii, îi va pricinui moartea! Ce nebuni sunt bărbații cu prejudecățile lor despre onoare! Ca şi cum mai poate cineva să se gândească la onoare sub guvernămintele absolute, în țările unde un Rassi este ministru de Justiție! Trebuia să ne mulțumim pur şi simplu cu o grațiere, pe care principele ar fi semnat-o cu aceeaşi uşurință cu care a semnat convocarea tribunalului extraordinar. La urma urmei, ce însemnătate poate avea faptul că un om de rangul lui Fabricio ar fi, mai mult sau mai puțin învinuit că a ucis, cu sabia în mână, un măscărici de teapa lui Giletti?“

Cum citi biletul lui Fabricio, ducesa alergă la conte, pe care-l găsi alb ca varul:

— O, doamne! scumpă prietenă, nu am defel noroc cu

copilul acesta şi iarăşi o să fii supărată pe mine. Pot să-ţi dovedesc că l-am chemat aseară pe temnicerul închisorii oraşului; în fiecare zi, nepotul dumitale ar fi putut să vină să ia ceaiul la dumneata. Ceea ce-i groaznic e că nu putem niciunul din noi să ne ducem să spunem principelui că ne temem de o otrăvire din porunca lui Rassi; bănuiala aceasta i s-ar părea culmea imoralităţii. Totuşi, dacă ţii cu orice preţ, sunt gata să mă duc la palat; dar sunt dinainte sigur de răspuns. Am să merg şi mai departe. Îţi ofer un mijloc de care nu m-aş folosi nici pentru mine. De când sunt la putere în ţara aceasta, n-am curmat viaţa niciunui om şi ştii că, din acest punct de vedere, sunt atât de nătărău încât, uneori, în amurg, mă mai gândesc încă la cele două iscoade care, din porunca mea cam uşuratică, au fost împuşcate pe vremuri în Spania. Cu toate acestea, te întreb: vrei să te descotoroseşti de Rassi? Primejdia în care se află Fabricio, din pricina lui, este fără margini; şi, odată cu Fabricio, Rassi are la mână un mijloc de a mă face să-mi iau catrafusele.

Propunerea aceasta plăcu foarte mult ducesei, care, însă, refuză s-o primească.

— Nu vreau, îi spuse ea contelui, ca acolo unde ne vom retrage, sub frumosul cer al Neapolului, să fii asaltat, seara, de gânduri negre.

— Dar, scumpă prietenă, mi se pare că nu avem de ales decât între asemenea gânduri negre. Ce-ai să te faci şi ce-am să mă fac eu însumi dacă Fabricio e răpus de boală?

Discuţia urmă şi mai aprinsă în jurul acestei propuneri şi ducesa o încheie cu următoarele cuvinte:

— Rassi îşi datorează viaţa faptului că te iubesc mai mult decât pe Fabricio; nu, nu vreau să otrăvesc dinainte toate serile bătrâneţii pe care o vom petrece împreună.

Ducesa alergă la fortăreaţă; generalul Fabio Conti fu încântat să i se poată împotrivi, întemeindu-se pe prevederile categorice ale legilor militare: nimeni nu

poate pătrunde într-o închisoare de stat, fără un ordin semnat de suveran.

— Dar marchizul Crescenzi şi muzicanţii lui intră în fiecare zi în cetăţuie.

— Am obţinut, pentru ei, un ordin anume al suveranului.

Biata ducesă nu bănuia nici pe departe toate nenorocirile care o aşteptau. Generalul Fabio Conti se considerase personal dezonorat de fuga lui Fabricio. Când îl văzuse întorcându-se în fortăreaţă, n-ar fi trebuit să-l primească, fiindcă nu avea niciun ordin în acest sens. „Dar, se gândi el, cerul mi-l trimite ca să-mi spele onoarea şi să mă ferească de bătaia de joc care, altfel, mi-ar fi pătat cariera militară. Nu trebuie să pierd ocazia; fără îndoială că va fi achitat, şi nu-mi rămân decât puţine zile ca să mă răzbun."

CAPITOLUL AL DOUĂZECI ŞI CINCILEA

Sosirea eroului nostru o aduse pe Clelia în culmea deznădejdii: biata fată, pe cât de cucernică, pe atât de cinstită cu ea însăşi, nu putea să-şi ascundă că nu va fi niciodată fericită departe de Fabricio; dar jurase Sfintei Fecioare, când cu presupusa otrăvire a generalului, să facă voia tatălui ei şi să se jertfească, măritându-se cu marchizul Crescenzi. Jurase să nu-l mai vadă niciodată pe Fabricio şi era pradă unor cumplite mustrări de cuget, din pricina destăinuirii la care se lăsase ispitită în scrisoarea trimisă acestuia, în ajunul fugii lui. Cum să descriem ce se petrecu în sufletul ei plin de jale, când, în timp ce stătea şi se uita, dusă pe gânduri, la păsărelele ei, îşi ridică din obişnuinţă ochii plini de dor spre fereastra de la care o privea altădată Fabricio şi îl văzu salutând-o cu un respect plin de dragoste.

Crezu că are o vedenie pe care cerul i-o trimitea ca s-o pedepsească; apoi, mintea ei înţelese crunta realitate. „L-au prins, îşi spuse ea, şi e pierdut." Îşi aminti de tot ce se vorbise în fortăreaţă după fuga lui; până şi cei mai de pe urmă temniceri se socoteau jigniţi de moarte. Clelia se uită la Fabricio şi, fără să vrea, privirea ei zugrăvi în întregime patima care o umplea de deznădejde.

„Crezi oare, părea ea să-i spună, că voi fi fericită în somptuosul palat care se pregăteşte pentru mine? Tatăl meu îmi spune că dumneata eşti la fel de sărac cum suntem şi noi. Doamne! cu câtă bucurie aş împărţi această sărăcie! Dar, vai, trebuie să nu ne mai vedem niciodată."

Clelia nu avu puterea să folosească alfabetul: în timp ce se uita la Fabricio, fu cuprinsă de un leşin şi căzu pe un scaun, lângă fereastră. Capul ei se sprijini pe marginea ferestrei şi, cum ţinuse să-l vadă până în ultima clipă, faţa îi rămăsese întoarsă spre Fabricio, care putea s-o cuprindă, toată, cu privirea. După câteva clipe, când deschise ochii, prima ei căutătură fu spre el: văzu lacrimi în ochii lui. Dar lacrimile acestea izvorau din negrăita lui fericire: avea dovada că Clelia nu-l uitase, în ciuda depărtării. Cei doi sărmani tineri rămaseră câtva timp ca vrăjiţi, uitându-se unul la celălalt. Fabricio îndrăzni să cânte, ca şi cum s-ar fi acompaniat cu o chitară, câteva cuvinte născocite pe loc: „*Ca să te văd*, m-am întors în închisoare: *voi fi judecat*".

Cuvintele acestea treziră parcă toată ţăria Cleliei: se ridică repede, îşi acoperi ochii şi, prin gesturile cele mai însufleţite, încercă să-i explice că nu trebuia s-o mai vadă niciodată; făgăduise acest lucru Sfintei Fecioare şi acum îl privise numai fiindcă îşi uitase de făgăduinţă. Fabricio îndrăzni, însă, să-i vorbească mai departe de dragostea lui; atunci Clelia fugi, supărată, punându-şi în gând că nu-l va mai vedea niciodată, căci acestea fuseseră întocmai cuvintele jurământului ei: „Ochii mei nu-l vor mai vedea niciodată".

Scrisese aceste cuvinte pe un petic de hârtie, pe care unchiul ei, Cesare, îi îngăduise să-l ardă pe altar în clipa jurământului, în timpul unei slujbe.

Dar, în ciuda tuturor jurămintelor, prezenţa lui

Fabricio în Turnul Farnese o făcu pe Clelia să-şi reia viaţa ei de mai înainte. De obicei, îşi petrecea mai tot timpul la ea în cameră. Abia îşi venise în fire după tulburarea neaşteptată în care o aruncase vederea lui Fabricio, că şi începu să cutreiere iar palatul, ca să-şi refacă, cum s-ar spune, legăturile cu toţi prietenii ei subalterni. O bătrâna foarte gureşă de la bucătărie îi spuse în mare taină:

— De data asta, *monsignore* Fabricio nu mai iese din cetăţuie.

— N-o să mai facă greşeala să sară peste ziduri, spuse Clelia; dar va ieşi pe uşă, dacă va fi achitat.

— Eu ştiu ce vorbesc când spun Excelenţei Voastre că nu se iese din fortăreaţă decât cu picioarele înainte.

Clelia se îngălbeni, ceea ce nu-i scăpă bătrânei, curmându-i vorbăria. Îşi spuse că făcuse o nesocotinţă să vorbească astfel în faţa fiicei guvernatorului, care avea să trebuiască să spună pretutindeni că Fabricio fusese răpit de o boală. Reîntorcându-se sus la ea, Clelia se întâlni cu medicul închisorii, un om cumsecade, sfios, care îi spuse îngrozit că Fabricio se simţea foarte rău. Clelia abia se mai putea ţine pe picioare. Porni în căutarea unchiului ei, bunul abate don Cesare, pe care-l găsi, într-un târziu, în capelă, cufundat în rugăciune; chipul îi era răvăşit. Clopotul sună pentru cină. În timpul mesei, cei doi fraţi nu schimbară o vorbă; doar spre sfârşitul cinei, generalul îi spuse ceva abatelui, pe un ton foarte acru. Acesta aruncă o privire servitorilor, care ieşiră.

— Domnule general, spuse don Cesare guvernatorului, am onoarea să te anunţ că părăsesc cetăţuia: îmi dau demisia.

— Bravo! Bravissimo! Ca să mă faci suspect!... Şi pricina, rogu-te?

— Conştiinţa.

— Nu eşti decât un şoarece de biserică! Habar nu ai ce e aceea onoare.

„Fabricio a murit, îşi spuse Clelia; a fost otrăvit acum la cină, sau poate va fi otrăvit mâine." Alergă în camera ei, hotărâtă să cânte, acompaniindu-se la pian. „Mă voi spovedi după aceea, îşi spuse ea, şi mi se va ierta că mi-am călcat jurământul, ca să salvez viaţa unui om." Care nu-i fu groaza când, ajungând în camera cu păsările, văzu că obloanele fuseseră înlocuite cu scânduri prinse de zăbrelele de fier. Cu mintea rătăcită, încercă să-i dea de ştire deţinutului, prin câteva cuvinte mai mult ţipate decât cântate. Nu primi niciun fel de răspuns; o tăcere de moarte domnea acum în Turnul Farnese. „Totul s-a isprăvit", îşi spuse ea. Ieşită din minţi, coborî din palat, apoi se urcă din nou în camera ei ca să se înarmeze cu puţinii bani pe care îi avea şi cu nişte cerceluşi cu diamante; trecând prin sufragerie, luă din bufet şi restul de pâine de la cină. „Dacă mai e încă în viaţă, datoria mea este să-l salvez." Se îndreptă, cu o atitudine impunătoare, spre uşa scundă a turnului; uşa era deschisă, fiindcă tocmai fuseseră aduşi opt soldaţi de pază în sala cu stâlpi de la parter. Clelia se uită cu îndrăzneală la soldaţi; se gândise să vorbească cu sergentul care trebuia să-i comande. Dar acesta lipsea. Se repezi atunci şi urcă într-un suflet scărița de fier ce se încolăcea în jurul unuia din stâlpi; soldaţii se uitară la ea uluiţi, dar, se vede, din pricina şalului de dantelă şi a pălăriei, nu îndrăzniră să-i spună nimic. La primul cat nu era nimeni; dar, ajungând la cel de-al doilea, la intrarea gangului, care, dacă cititorul îşi mai aminteşte, era închis cu trei uşi cu zăbrele de fier şi ducea la camera lui Fabricio, dădu peste un temnicer, necunoscut de ea, care-i spuse speriat:

— N-a mâncat încă.

— Ştiu foarte bine, îi răspunde Clelia foarte de sus. Omul nu îndrăzni s-o oprească. Douăzeci de paşi mai departe, Clelia găsi, şezând pe prima din cele şase trepte care duceau la camera lui Fabricio, un alt temnicer, foarte bătrân şi roşu la faţă, care-i spuse hotărât:

— Domnişoară, aveţi un ordin din partea guvernatorului?

— Nu mă cunoşti?

În clipa aceea, Clelia era însufleţită de o putere supraomenească şi îşi ieşise din fire. „Vreau să-mi salvez bărbatul", îşi spuse ea. În timp ce temnicerul striga: „Dar datoria nu-mi îngăduie...", Clelia urcă repede cele şase trepte şi se repezi la uşă: o cheie uriaşă se afla în broască; trebui să-şi adune toate puterile ca s-o răsucească. În aceeaşi clipă, bătrânul temnicer, pe jumătate beat, o apucă de volanul rochiei; Clelia intră fulgerător în cameră şi închise uşa în urma ei, rupându-şi rochia. Apoi, cum temnicerul împingea uşa ca să intre şi el, ea trase zăvorul pe care, întâmplător, îi nimerise mâna. Uitându-se în cameră, îl văzu pe Fabricio aşezat în faţa unei măsuţe scunde, pe care se afla mâncarea. Se repezi şi răsturnă măsuţa, apoi, apucându-l pe Fabricio de braţ, îl întrebă, tutuindu-l, dacă gustase din mâncare.

Tutuirea aceasta îl umbătă. În tulburarea ei, Clelia uita pentru prima oară reţinerea firească oricărei femei, dându-şi pe faţă dragostea.

Fabricio tocmai se pregătea să înceapă cina cea ucigătoare: o cuprinse pe Clelia în braţe şi o acoperi de sărutări. „Mâncarea aceasta era otrăvită, îşi spuse el; dacă îi spun că nu m-am atins de ea, religia îşi reia drepturile şi Clelia fuge. Dacă, dimpotrivă, mă socoate pe moarte, se va îndupleca să nu mă părăsească. Tot căuta ea un mijloc ca să rupă nesuferita-i logodnă; întâmplarea ni-l

prilejuieşte: temnicerii au să se adune, au să spargă uşa şi va ieşi din toată povestea asta un scandal atât de mare, încât poate că marchizul Crescenzi se va speria de gura lumii şi va desface căsătoria.“ În clipa de tăcere în care îi treceau toate aceste gânduri prin minte, Fabricio simţi cum Clelia încerca să se smulgă îmbrăţişării lui.

— Nu am încă dureri, îi spuse el, dar curând mă vor doborî la picioarele tale; ajută-mă să-mi dau sufletul.

— Tu eşti singurul meu prieten pe lume! îi spuse ea, voi muri cu tine. Şi îl strânse în braţe, tremurând înfiorată.

Era atât de frumoasă, pe jumătate despuiată şi în starea aceea de dezlănţuire pătimaşă, încât Fabricio nu-şi putu stăpâni o pornire mai presus de voinţa lui. Nu întâmpină nicio împotrivire.

În înflăcărarea patimii şi a generozităţii de care eşti cuprins când atingi culmile fericirii, îi spuse, fără să se mai gândească:

— Nu trebuie ca o minciună nedemnă să pângărească cele dintâi clipe ale fericirii noastre. Fără curajul tău, n-aş mai fi acum decât un cadavru sau m-aş zbate pradă celor mai cumplite chinuri; dar ai intrat tocmai când mă pregăteam de masă şi n-am avut timpul să gust din mâncare.

Fabricio stărui asupra groaznicei privelişti ce i s-ar fi înfăţişat, ca să înlăture mânia pe care începea s-o citească în ochii ei. Clelia se uită câteva clipe la el, luptându-se cu două porniri aprige şi potrivnice, apoi îi căzu la piept. În gang se auzea larmă mare; cele trei uşi de fier erau trântite cu zgomot şi glasuri îndârjite mai mult răcneau decât vorbeau.

— Ah, dacă aş avea arme! strigă Fabricio; a trebuit să le predau, ca să mi se dea voie să intru. De bună seamă că vin să mă ucidă! Rămâi cu bine, Clelia, îmi binecuvântez moartea, de vreme ce ea mi-a adus prilejul fericirii mele.

Clelia îl sărută şi îi dădu un mic pumnal, a cărui lamă nu era cu mult mai lungă decât aceea a unui briceag.

— Nu te lăsa omorât, îi spuse ea, apără-te până în ultima clipă; dacă unchiul meu, abatele, aude, te va scăpa, fiindcă e curajos şi cinstit. Mă duc să-i vorbesc. Şi spunând aceasta, se repezi la uşă.

— Dacă n-ai să fii ucis, îi mai spuse ea cu mâna pe zăvorul uşii şi întorcându-şi spre el privirile învăpăiate, lasă-te mai curând să mori de foame decât să te atingi de orice fel de mâncare. Ţine pâinea asta mereu la tine. Zgomotul se apropia; Fabricio o luă în braţe şi o dădu la o parte, apoi, deschizând furios uşa, se aruncă pe scăriţa cu cele şase trepte de lemn. Ţinea în mână micul pumnal cu plăsele de fildeş şi fu cât pe-aci să străpungă cu el tunica generalului Fontana, aghiotantul principelui, care se dădu repede înapoi şi strigă speriat:

— Dar eu vin să vă salvez, domnule del Dongo.

Fabricio urcă înapoi cele şase trepte şi, băgând capul pe uşă, în cameră, spuse: „*Fontana vine să mă salveze*"; apoi, întorcându-se spre generalul rămas pe treptele de lemn, îi ceru, cu răceală, toate lămuririle, rugându-l totodată să-i ierte o primă pornire de mânie.

— Voiau să mă otrăvească; mâncarea care se află în faţa mea era otrăvită; am avut chibzuinţă să n-o ating, dar mărturisesc că procedeul acesta m-a revoltat. Auzindu-vă urcând, am crezut că veneau să-mi dea lovitura de graţie cu săbiile. Domnule general, vă rog să porunciţi ca nimeni să nu intre în camera mea: s-ar putea ca otrava să dispară, şi bunul nostru principe trebuie să afle totul.

Generalul, galben la faţă şi uluit, dădu poruncile cerute de Fabricio temnicerilor aleşi pe sprânceană, care îl urmau. Aceştia, mofluzi că se descoperise otrava, se grăbiră să coboare; o luară înainte pe scară, ca şi cum ar fi vrut să nu stânjenească trecerea aghiotantului trimis de

suveran, dar, în realitate, ca să spele putina. Spre marea mirare a generalului Fontana, Fabricio zăbovi un sfert de oră pe scărița de fier ce se încolăcea în jurul stâlpului de la parter; voia să-i dea timp Cleliei să se ascundă la etajul întâi.

Ducesa fusese aceea care, după o serie de demersuri nebuneşti, izbutise să obțină trimiterea generalului Fontana la fortăreață; şi izbutise numai din întâmplare. După ce se despărțise de contele Mosca, la fel de speriat ca şi ea, alergase la palat. Principesa, care nu putea suferi energia, fiindcă i se părea o dovadă de vulgaritate, o socoti nebună şi nu se arătă defel dispusă să încerce, în favoarea ei, un demers ce nu intra în obiceiurile sale. Ducesa, înnebunită, plângea cu hohote şi spunea necontenit:

— Dar, doamnă, într-un sfert de ceas Fabricio va fi mort, răpus de otravă.

Văzând desăvârşitul sânge-rece al principesei, simți că, de disperare, îşi pierde mințile. Nu-i trecu nicio clipă prin minte gândul moral care i-ar fi venit, cu siguranță, oricărei femei crescute într-una din acele religii ale nordului, care admit cercetarea de sine: „Am folosit cea dintâi otrava şi pier prin otravă." În Italia, gândurile de acest soi, în clipele extreme, par o glumă de proastă calitate, aşa cum ar apărea un joc de cuvinte, la Paris, în împrejurări asemănătoare.

În culmea deznădejdii, ducesa alergă, la întâmplare, în salonul unde stătea marchizul Crescenzi, care în seara aceea era de serviciu. La înapoierea ducesei la Parma, marchizul îi mulțumise cu toată căldura pentru demnitatea de cavaler de onoare, la care, fără ajutorul ei, n-ar fi putut visa niciodată. Asigurările de devotament fără margini nu lipsiseră din partea lui. Ducesa se repezi la el cu aceste cuvinte:

— Rassi a pus la cale otrăvirea lui Fabricio, care se află în fortăreață. Ia în buzunar ciocolată și sticla cu apă pe care am să ți-o aduc eu. Du-te la cetățuie și redă-mi viața, spunând generalului Fabio Conti că rupi logodna cu fiica lui, dacă nu-ți îngăduie să dai, cu mâna dumitale, apa și ciocolata lui Fabricio.

Marchizul se îngălbeni și chipul lui, departe de a se însufleți la auzul acestor cuvinte, exprimă nehotărârea cea mai nevolnică. Răspunse că nu-i venea să creadă că o crimă atât de groaznică putea fi săvârșită într-un oraș atât de moral ca Parma, unde domnea un principe atât de mare, și altele de acest fel. Pe deasupra, mai înșira și foarte pe îndelete toate aceste argumente ieftine. Într-un cuvânt, ducesa își dădu seama că avea de-a face cu un om cumsecade, dar peste măsură de slab și care nu se putea hotărî să întreprindă ceva. După douăzeci de fraze de acest soi, întrerupte de exclamațiile nerăbdătoare ale doamnei Sanseverina, îi veni în minte o explicație foarte nimerită: jurământul, prestat în calitate de cavaler de onoare, îl oprea să se amestece în urzelile împotriva conducerii statului.

Cine și-ar putea închipui neliniștea, groaza ducesei, care simțea că timpul zboară?

— Încearcă măcar să-l vezi pe guvernator, spune-i că-i voi urmări până și în iad pe ucigașii lui Fabricio!...

Deznădejdea dădea și mai multă putere darului de a vorbi al ducesei, dar înfățișarea ei rătăcită îl speria și mai rău pe marchiz și-l făcea și mai nehotărât; după un ceas, era mai puțin dispus să întreprindă ceva decât în prima clipă.

Înnebunită, ajunsă la limitele deznădejdii și știind bine că guvernatorul nu se va împotrivi cu nimic unui ginere atât de bogat, ducesa merse până acolo încât căzu în genunchi la picioarele lui. Nevolnicia marchizului

Crescenzi păru şi mai mare; la vederea acestui ciudat spectacol, îi fu frică să nu fie compromis fără să-şi dea seama. Dar se petrecu atunci un lucru neaşteptat: om totuşi bun din fire, marchizul fu mişcat s-o vadă plângând, îngenuncheată la picioarele lui, pe femeia aceea atât de frumoasă şi mai ales atât de puternică.

„Poate că într-o zi şi eu, nobil şi bogat, voi fi la picioarele unui republican!" Marchizul începu şi el să plângă şi, în cele din urmă, se învoiră ca ducesa, în calitatea ei de mare maestră a curţii, să meargă cu el la principesă care, la rândul ei, să-i îngăduie să-i ducă lui Fabricio un coşuleţ, în care, chipurile, nu va şti ce se află.

Seara, în ajun, înainte ca ducesa să afle trăsnaia pe care o făcuse Fabricio întorcându-se în fortăreaţă, se reprezentase iarăşi la curte o *commedia dell'arte*; şi principele, care păstra întotdeauna pentru sine rolurile de îndrăgostit al ducesei, se arătase atât de înflăcărat vorbind despre simţămintele sale, încât ar fi părut caraghios, dacă în Italia, un om înflăcărat, şi mai ales un principe, ar putea fi vreodată caraghios!

Suveranul, foarte sfios, dar continuând să ia foarte în serios tot ceea ce privea dragostea, o întâlni pe una din sălile palatului pe ducesă, care îl târa după ea, la principesă, pe marchizul Crescenzi, cu desăvârşire năucit.

Văzând-o, fu atât de uluit şi de zăpăcit de frumuseţea tulburătoare pe care deznădejdea o dădea marii maestre a curţii, încât, pentru prima dată în viaţa lui, dovedi tărie de caracter. Cu un gest imperios, îi făcu semn marchizului să se îndepărteze şi începu să-i facă ducesei o declaraţie de dragoste în toată legea. O ticluise, se vede, mai dinainte şi mai de mult, fiindcă, în unele privinţe, era foarte chibzuită.

— Deoarece îndatoririle rangului meu mă împiedică

să-mi ofer suprema fericire de a vă lua în căsătorie, sunt gata să vă jur pe sfânta cuminecătură că nu mă voi căsători niciodată fără încuviinţarea dumneavoastră scrisă. Ştiu bine, adăugă el, că vă fac să pierdeţi mâna unui prim-ministru, om de duh şi foarte plăcut; dar totuşi, el are cincizeci şi şase de ani, iar eu abia împlinesc douăzeci şi doi. Sunt încredinţat că v-aş jigni şi aş merita refuzul dumneavoastră, dacă v-aş vorbi de foloase străine de dragoste; dar toţi cei ce ţin la bani, la curtea mea, vorbesc cu admiraţie de dovada de dragoste pe care v-o dă contele, lăsându-vă la dispoziţie tot ce îi aparţine. Aş fi prea fericit să-l pot imita din acest punct de vedere. Dumneavoastră aţi da o mai bună întrebuinţare ca mine averii mele şi aţi dispune în întregime de suma anuală vărsată de miniştrii mei administratorului general al coroanei; în felul acesta, dumneavoastră, doamnă ducesă, aţi hotărî sumele pe care le-aş avea de cheltuit în fiecare lună. Ducesa găsea toate amănuntele acestea cumplit de lungi; primejdia prin care trecea Fabricio îi sfâşia inima.

— Dar, Excelenţă, nu ştiţi, strigă ea, că în clipa aceasta Fabricio e pe cale de a fi otrăvit, la fortăreaţă! Salvaţi-l! Cred totul.

Alcătuirea acestei fraze era de o lipsă de îndemânare totală. La auzul cuvântului „otravă", toată spontaneitatea, toată buna-credinţă pusă de acest biet prinţ în convorbirea cu ducesa se topiră cât ai clipi din ochi; doamna Sanseverina nu-şi dădu seama de lipsa ei de tact decât atunci când nu o mai putu îndrepta, şi deznădejdea ei crescu şi mai mult. „Dacă n-aş fi pomenit de otravă, îşi spuse ea, îmi dăruia libertatea lui Fabricio. O, Fabricio, dragul meu! adăugă ea, aşa a fost scris, ca eu să-ţi străpung inima cu prostiile mele!"

Ducesei îi trebui mult timp şi multă cochetărie ca să-l

facă pe principe să se reîntoarcă la cuvintele lui de dragoste înflăcărată; dar rămăsese adânc şi neplăcut impresionat. Creierul lui era singurul care vorbea; inima îi fusese îngheţată, mai întâi de gândul otrăvirii în sine, apoi de altul, la fel de usturător ca şi cel dintâi: „Se dă otravă în principatele mele, şi încă fără să mi se spună nimic! Rassi vrea, prin urmare, să mă dezonoreze în ochii Europei! Şi Dumnezeu ştie ce-mi va fi dat să citesc, luna viitoare, în jurnalele din Paris!"

Deodată, în timp ce inima acestui tânăr atât de sfios tăcea, mintea lui ajunse la un gând limpede.

— Scumpă ducesă! Ştiţi cât ţin la dumneavoastră. Groaznica dumneavoastră presupunere în legătură cu otrava nu este întemeiată, aşa cel puţin îmi place să cred; dar ea îmi dă, totuşi, de gândit, mă face aproape să uit pentru o clipă dragostea pătimaşă pe care v-o port, singura pe care am încercat-o în viaţă. Îmi dau seama că nu sunt prea atrăgător; nu sunt decât un copil foarte îndrăgostit; dar puneţi-mă, totuşi, la încercare.

Principele se însufleţea simţitor, în timp ce vorbea astfel.

— Salvaţi-l pe Fabricio, Alteţă, şi cred totul! Fără îndoială, sunt călăuzită de temerile nebuneşti ale unei inimi de mamă; dar porunciţi de îndată ca Fabricio să fie scos din temniţă şi adus aici să-l văd. Dacă mai este încă în viaţă, trimiteţi-l de la palat la închisoarea oraşului, unde poate rămâne luni întregi, dacă Alteţa Voastră o doreşte, până va fi judecat.

Ducesa văzu cu deznădejde că, în loc să încuviinţeze printr-un simplu cuvânt un lucru atât de firesc, principele se înnegura: era foarte roşu la faţă, se uita la ducesă, apoi pleca ochii şi obrajii îi păleau. Teama de otravă, adusă în discuţie într-un chip atât de puţin fericit, trezise în mintea lui un gând demn de tatăl lui sau de Filip al II-lea,

dar nu îndrăznea să şi-l exprime.

— Iată, doamnă, spuse el în cele din urmă, parcă în silă şi pe un ton foarte puţin curtenitor, dumneavoastră mă priviţi de sus, ca pe un copil, ba chiar mai mult, ca pe o fiinţă lipsită de farmec. Ei bine! am să vă spun un lucru groaznic, dar care mi-a fost sugerat chiar în clipa aceasta de patima adâncă şi adevărată pe care o nutresc pentru dumneavoastră. Dacă aş crede cât de puţin întemeiată povestea cu otrava, aş fi luat până acum măsuri; datoria aceasta ar fi fost lege pentru mine. Dar nu văd, în cererea dumneavoastră, decât o fantezie pătimaşă al cărei rost, cer îngăduinţa să v-o spun, nu îl întrezăresc prea bine. Vreţi să iau o hotărâre, fără să mă sfătuiesc cu miniştrii mei, cu care domnesc abia de trei luni! Îmi cereţi să fac o mare abatere de la felul meu obişnuit de a proceda pe care, mărturisesc, îl socot foarte chibzuit. În clipa aceasta, dumneavoastră, doamnă, sunteţi monarhul absolut, îmi daţi nădejdi pentru un lucru care înseamnă totul pentru mine; dar peste un ceas, când fantasmagoria otrăvii, când visul acesta urât se va fi spulberat, prezenţa mea vă va părea supărătoare şi mă veţi dizgraţia. Ei bine, doamnă, am nevoie de un jurământ: juraţi-mi că, dacă Fabricio vă este dat viu şi nevătămat, voi obţine de la dumneavoastră, de azi în trei luni, tot ceea ce dragostea mea poate dori mai mult; mă veţi face fericit pe toată viaţa, punându-mi la dispoziţie un ceas din viaţa dumneavoastră – veţi fi a mea.

În clipa aceea, orologiul castelului bătu orele două. „Ah, poate că e prea târziu“, îşi spuse ducesa.

— Jur! strigă ea cu privirea rătăcită. De îndată, principele fu un alt om; alergă la capătul galeriei, unde se afla salonul aghiotanţilor.

— Generale Fontana, du-te în galop la fortăreaţă,

urcă-te cât poți mai repede în camera unde este închis domnul del Dongo și adu-mi-l aici. Trebuie să-i vorbesc în douăzeci de minute, dacă se poate chiar în cincisprezece.

— Generale, strigă ducesa, care-l urmase pe principe, un minut îmi poate hotărî soarta. Am primit un raport, fals, desigur, care mă face să tremur că Fabricio va fi otrăvit. Strigă-i, de îndată ce crezi că-ți va putea auzi glasul, să nu mănânce. Dacă a și mâncat, pune-l să verse, spune-i că eu i-o cer; dacă e nevoie, fă-o cu sila, spune-i că vin și eu îndată după dumneata și, crede-mă, îți rămân îndatorată pe viață.

— Doamnă ducesă, calul meu e gata înșeuat; trec drept un bun călăreț; dacă alerg în galop, voi fi la fortăreață opt minute înaintea dumneavoastră.

— Și eu, doamnă ducesă, strigă suveranul, vă cer patru din aceste opt minute.

Aghiotantul se și făcu nevăzut; era un om care nu avea alt merit decât de a ști să călărească. De cum se închise ușa în urma lui, tânărul principe, care părea acum să aibă personalitate, luă mâna ducesei.

— Binevoiți, doamnă, spuse el cu înflăcărare, să veniți cu mine la capelă. Ducesa, înmărmurită pentru prima dată în viața ei, îl urmă fără o vorbă. Ernest al V-lea străbătu cu ea în fugă toată galeria cea mare a palatului, capela aflându-se la celălalt capăt. Ajunși în capelă, îngenunche aproape în aceeași măsură în fața ducesei, ca și în fața altarului.

— Repetați jurământul, spuse el cu patimă; dacă ați fi fost dreaptă, dacă această nenorocită situație de suveran nu mi-ar fi dăunat, mi-ați fi dăruit, din milă pentru dragostea mea, ceea ce-mi datorați acum fiindcă ați jurat.

— Dacă-l revăd pe Fabricio neotrăvit, dacă de aici în opt zile se mai află în viață, dacă Alteța Sa îl numește

coadjutor al arhiepiscopului Landriani, cu drept de a-i urma în scaun, voi călca în picioare totul, cinstea şi demnitatea mea de femeie, şi voi aparţine Alteţei Sale.

— Dar, *scumpă prietenă*, spuse principele cu un glas în care se amestecau în chip hazliu sfiala dragostei şi neliniştea, mi-e teamă de vreo cursă pe care nu o dibuiesc, dar care ar putea să-mi spulbere fericirea, ucigându-mă. Dacă arhiepiscopul mi se împotriveşte cumva cu unul din acele argumente bisericeşti şi face cumva să tărăgănească lucrurile ani întregi, ce se va întâmpla cu mine? Vedeţi că eu mă port cu o totală bună-credinţă; vă veţi purta oare, cu mine ca o mică iezuită?

— Nu, voi fi de bună-credinţă; dacă Fabricio e scăpat şi dacă, folosind toată puterea, îl faceţi coadjutor şi viitor arhiepiscop, mă dezonorez şi sunt a dumneavoastră. Alteţa Voastră îşi ia angajamentul să pună *aprobat* pe marginea unei cereri pe care monseniorul arhiepiscop i-o va înfăţişa peste opt zile?

— Vă dau dinainte o iscălitură în alb, domniţi asupra mea şi asupra principatelor mele, spuse principele roşind de fericire şi pierzându-şi cu totul cumpătul. Apoi, îi ceru să mai jure o dată. Era atât de tulburat, încât îşi uită de sfiala lui înnăscută şi acolo, în capela palatului unde se aflau, îi spuse în şoaptă ducesei lucruri care, rostite trei zile mai înainte, i-ar fi schimbat cu totul părerea ce o avea despre el. Dar în clipa aceea, groaza primejdiei ce-l ameninţa pe Fabricio începea să facă loc silei pricinuite de făgăduiala ce-i fusese smulsă.

Ducesa era copleşită de ceea ce făcuse. Dar nu simţea încă toată cumplita amărăciune a legământului rostit, fiindcă mintea îi era stăpânită de un singur gând: generalul Fontana va mai ajunge oare la timp?

Ca să scape de declaraţiile nebuneşti ale acestui

copilandru şi ca să schimbe vorba, admiră un tablou celebru al lui Parmigiano, care se afla deasupra altarului capelei.

— Fiţi atât de bună şi îngăduiţi-mi să vi-l trimit acasă, spuse suveranul.

— Primesc, exclamă ducesa, dar lăsaţi-mă să alerg în întâmpinarea lui Fabricio.

Cu privirea rătăcită, porunci vizitiului să mâne în goana cailor. Pe podul de peste şanţul cu apă, ce înconjura fortăreaţa, se întâlni cu generalul Fontana şi cu Fabricio; ieşeau pe jos.

— Ai mâncat?

— Printr-o minune, nu.

Ducesa se aruncă de gâtul lui şi căzu într-un leşin care ţinu o oră, făcându-i pe cei din jur să tremure mai întâi pentru viaţa, apoi pentru judecata ei.

Guvernatorul Fabio Conti îngălbenise de mânie la vederea generalului Fontana: arătase atâta îndărătnicie în executarea poruncii suveranului, încât, în cele din urmă, aghiotantul, care bănuia că ducesa avea să joace rolul de amantă domnitoare, se supără de-a binelea. Guvernatorul chibzuise să prelungească două sau trei zile boala lui Fabricio şi iată, îşi spunea el, că generalul, un om de la curte, îl va găsi pe acest neobrăzat zvârcolindu-se în durerile care mă răzbună de fuga lui.

Cufundat în gânduri, Fabio Conti se oprise mai întâi la corpul de gardă de la parterul Turnului Farnese, de unde se grăbise să-i gonească pe soldaţi; nu voia ca scena ce avea să urmeze să aibă martori. Cinci minute după aceea, rămăsese împietrit de mirare, auzindu-l pe Fabricio vorbind cu generalul Fontana şi descriind vioi şi sprinten închisoarea. Se făcuse nevăzut.

Fabricio se arătă un desăvârşit *gentleman* în întrevederea sa cu suveranul. În primul rând, ţinu să nu aibă nicidecum aerul unui copil care se sperie fără rost. Când principele îl

întrebă, plin de bunătate, cum se simte, el răspunse:

— Ca un om, Alteță Serenisimă, care moare de foame, fiindcă, din fericire, nu s-a atins nici de mâncarea de la prânz, nici de cea de la cină. După ce avu cinstea să-i mulțumească suveranului, ceru învoirea să facă o vizită arhiepiscopului, înainte de a se duce la închisoarea orașului. Principele se făcuse alb ca varul când, în capul lui de copil, își făcuse loc gândul că povestea cu otrava nu era chiar o născocire a închipuirii ducesei. Frământat de gândul acesta chinuitor, nu răspunse numaidecât cererii lui Fabricio de a i se îngădui să-l vadă pe arhiepiscop. De aceea, se simți dator să-și răscumpere lipsa de atenție prin multe politețuri.

Plecați singur din palat, domnule, circulați pe străzile capitalei mele fără nicio pază. Pe la ceasurile zece sau unsprezece, vă veți prezenta la închisoare, unde trag nădejde că nu veți mai rămâne multă vreme.

După această zi mare, cea mai însemnată din viața lui, suveranul se socotea un mic Napoleon: citise undeva că marele om se bucurase de atențiile mai multora din femeile frumoase de la curtea lui. Odată ce era Napoleon datorită succeselor sale, principele își aminti că se mai dovedise Napoleon și în bătaia gloanțelor. Inima îi era încă îmbătată de tăria purtării lui față de ducesă. Convingerea că izbutise ceva foarte greu făcu din el, timp de cincisprezece zile, un alt om; se arătă plin de înțelegere față de argumentele generoase și fu întrucâtva om de caracter.

Primul lucru pe care-l făcu a doua zi fu să ardă diploma de conte pregătită pentru Rassi și care aștepta de o lună, în sertarul mesei de lucru, semnătura lui. Îl destitui apoi pe generalul Fabio Conti și-i ceru înlocuitorului, colonelul Lange, să afle adevărul asupra otrăvirii. Lange, un bun militar polonez, băgă spaima în temniceri și-i

aduse la cunoştinţă principelui că se încercase otrăvirea domnului del Dongo la masa de prânz şi că se luaseră măsuri şi mai straşnice pentru masa de seară; fără sosirea generalului Fontana, domnul del Dongo ar fi fost pierdut. Principele se făcu pământiu; cum era, într-adevăr, foarte îndrăgostit, se mângâie cu gândul că putea să-şi spună: „Din întâmplare, i-am scăpat cu adevărat de la moarte pe domnul del Dongo, şi ducesa nu va îndrăzni să nu se ţină de cuvântul dat". Îi veni, apoi, şi un alt gând: „Meseria mea e mult mai grea decât aş fi crezut. Toată lumea recunoaşte că ducesa este foarte deşteaptă; am să fac în aşa fel ca politica să meargă mână în mână cu inima mea. Ar fi minunat dacă ar primi să-mi fie prim-ministru."

Seara, principele era atât de mâniat de grozăviile pe care le descoperise, încât nu vru să mai iasă pe scenă.

— Aş fi atât de fericit, îi spuse el ducesei, dacă ai vrea să domneşti peste principatele mele, aşa cum domneşti peste inima mea! Pentru bun început, am să-ţi povestesc cum mi-am petrecut ziua. Şi îi povesti cu de-amănuntul: arderea diplomei contelui Rassi, numirea lui Lange, raportul acestuia asupra încercării de otrăvire şi câte altele. Găsesc că am prea puţină experienţă ca să domnesc. Contele mă jigneşte cu glumele lui, mă ia peste picior până şi în consiliu şi spune pretutindeni, în societate, lucruri pe care ştiu că dumneata o să le negi: pretinde că sunt un copil pe care-l duce de nas unde vrea el. Sunt principe, doamnă, dar mai înainte de toate sunt om, şi lucrurile acestea mă supără... Pentru ca poveştile domnului Mosca să nu pară adevărate, am fost pus să iau în guvern pe ticălosul acesta primejdios de Rassi, şi iată acum că generalul Conti îl mai crede încă atât de puternic, încât nu îndrăzneşte să mărturisească faptul că dânsul şi marchiza Raversi l-au pus să-l otrăvească pe nepotul dumitale. Aş avea mare poftă să-l dau pe Fabio Conti pe

mâna tribunalelor; judecătorii o să vadă dacă este sau nu vinovat de încercarea de otrăvire.

— Dar, excelență, aveți judecători?

— Cum? exclamă principele mirat.

— Aveți jurişti foarte învățați, care trec pe stradă cu aere solemne; dar de judecat vor judeca întotdeauna aşa cum le va dicta partidul cel mai puternic de la curte.

În timp ce principele, indignat, rostea fraze ce-i dovedeau mai mult neştiința decât înțelepciunea, ducesa îşi spunea:

„Este în interesul meu să las ca Fabio Conti să fie dezonorat? Nu. De o mie de ori nu; căsătoria fiicei lui cu neisprăvitul acela de treabă de marchiz Crescenzi ar fi atunci zădărnicită."

Asupra acestui subiect, urmă un dialog nesfârşit între ducesă şi suveran. Acesta fu orbit de admirație. De hatârul căsătoriei Cleliei Conti cu marchizul Crescenzi, dar numai cu această condiție anume, îl iertă pe general, dar, la sfatul ducesei, îl surghiuni până în ziua căsătoriei fiicei sale. Ducesa credea că nu-l mai iubeşte pe Fabricio ca o îndrăgostită, dar dorea totuşi, cu patimă, căsătoria Cleliei Conti cu marchizul; poate că, în această dorință, să fi fost şi un dram de nădejde că, astfel, gândul lui Fabricio o va părăsi încetul cu încetul.

Beat de fericire, principele voia, în seara aceea, să-l destituie cu mare tărăboi şi pe ministrul Rassi. Ducesa îi spuse, râzând:

— Cunoaşteți o zicală a lui Napoleon? Un om aflat într-un loc înalt, spre care toată lumea are ochii ațintiți, trebuie să se ferească de gesturile pripite. Dar s-a făcut târziu, să lăsăm treburile politice pe mâine.

Voia să câştige timp şi să se sfătuiască cu contele, căruia îi povesti în amănunt toată convorbirea ei cu suveranul, trecând însă peste desele aluzii ale acestuia la o făgăduială

care acum îi otrăvea zilele. Ducesa îşi închipuia că se va dovedi atât de nepreţuită, încât să poată obţine o amânare necontenită, spunându-i principelui: „Dacă ai barbaria să vrei să mă supui la această umilinţă, pe care nu ţi-aş putea-o ierta niciodată, a doua zi voi părăsi pentru totdeauna principatele“.

Când ducesa îi ceru sfatul asupra soartei lui Rassi, contele se arătă foarte filozof. Drept care, generalul Fabio Conti şi ministrul de Justiţie plecară într-o călătorie în Piemont.

O greutate puţin obişnuită se ivi în privinţa procesului lui Fabricio: judecătorii voiau să-l achite prin aclamaţii, chiar de la prima înfăţişare. Contele trebui să-i ameninţe, pentru ca procesul să ţină cel puţin opt zile şi judecătorii să-şi dea osteneala să asculte toţi martorii. „Oamenii aceştia sunt întotdeauna aceiaşi“, spuse el.

A doua zi după achitare, Fabricio del Dongo îşi ocupă, în sfârşit, postul de mare vicar al bunului arhiepiscop Landriani. În aceeaşi zi, principele semnă scrisorile necesare pentru ca tânărul del Dongo să poată fi numit coadjutor cu drept de a urma la jilţul arhiepiscopal şi, două luni mai târziu, Fabricio luă în primire şi acest loc.

Toată lumea o felicita pe ducesă pentru aerul recules al nepotului ei; adevărul e că Fabricio era plin de deznădejde. Chiar a doua zi după liberarea lui, urmată de destituirea şi de surghiunul generalului Fabio Conti, precum şi de înalta favoare de care ducesa dovedise că se bucură la curte, Clelia îşi căutase adăpost la mătuşa ei, contesa Contarini, o femeie foarte bogată, foarte bătrână şi care nu avea decât o singură grijă pe lume: sănătatea ei. Clelia ar fi putut să-l vadă pe Fabricio; dar cineva care n-ar fi ştiut de jurământul ei de mai înainte şi care ar fi văzut-o cum se poartă acum, ar fi putut crede că, odată

cu primejdiile care-l amenințaseră pe iubitul ei, încetase și dragostea pentru dânsul. Fabricio nu numai că trecea, cât de des îi îngăduia cuviința, prin fața palatului Contarini, dar izbutise, cu nesfârșite greutăți, să închirieze o cămăruță peste drum de ferestrele primului etaj. Odată, Clelia ieșise într-o doară la fereastră, ca să vadă trecând o procesiune, dar în aceeași clipă se retrăsese înspăimântată: îl zărise pe Fabricio îmbrăcat în negru, dar ca un lucrător foarte sărac, privind-o de la una din ferestrele magherniței, care avea, în loc de geamuri, hârtie dată cu untdelemn, ca ferestrele lui din Turnul Farnese. Fabricio ar fi vrut să se convingă că fugea de el din pricina dizgrației tatălui ei, pe care lumea o atribuia ducesei, dar cunoștea prea bine o altă pricină a îndepărtării ei și nimic nu-i putea alina mâhnirea.

Nu-l bucurase nici achitarea, nici instalarea într-un post cu înalte atribuții, cele dintâi pe care avea să le exercite, și nici măcar curtea stăruitoare pe care i-o făceau toate fețele bisericești și toți bisericoșii din eparhie. Cochetul apartament pe care-l locuia la palatul Sanseverina se dovedi neîncăpător. Spre marea ei plăcere, ducesa fu silită să-i cedeze întreg catul al doilea al palatului și încă două frumoase saloane de la catul întâi, mereu pline de felurite personalități, care așteptau să poată să se ploconească în fața tânărului coadjutor. Clauza moștenirii jilțului arhiepiscopal produsese o impresie nemaipomenită în toată țara; lui Fabricio i se recunoșteau acum drept virtuți tot ce era de neclintit în firea lui și care altădată îi indigna atâta pe sărmanii curteni neghiobi.

Pentru Fabricio fu o serioasă lecție de filozofie faptul că rămânea cu desăvârșire rece la toate acele cinstiri și se simțea mult mai nenorocit în apartamentul acesta somptuos, cu zece lachei purtând livreaua lui, decât în

celula de scânduri din Turnul Farnese, înconjurat de doi temniceri respingători şi temându-se necontenit să nu fie omorât. Mama şi sora lui, ducesa V***, care veniră la Parma să-l vadă în plină glorie, fură izbite de adâncă lui tristeţe. Marchiza del Dongo, acum femeia cea mai puţin visătoare, fu atât de speriată, încât crezu că în Turnul Farnese i se dăduse o otravă care lucra cu încetul. În ciuda extremei sale discreţii, socoti de datoria ei să-i vorbească despre această tristeţe atât de neobişnuită, dar Fabricio nu-i răspunse decât prin lacrimi.

O sumedenie de beneficii, urmare a strălucitei sale situaţii, nu produceau asupra lui nicio impresie, cel mult îl îndârjeau. Fratele lui, omul acela vanitos şi cu inima cangrenată de cel mai josnic egoism, îi scrise o scrisoare de felicitare, aproape oficială, la care adăugase un mandat de cincizeci de mii de franci, pentru ca să poată, îi spunea proaspătul marchiz, să-şi cumpere cai şi o trăsură demnă de numele lui. Fabricio trimise această sumă surorii sale mai mici, care n-o nimerise prea bine în căsătorie.

Contele Mosca pusese să se traducă în italieneşte genealogia familiei Valserra del Dongo, publicată pe vremuri în latineşte de arhiepiscopul Parmei. Fabricio o tipări într-un exemplar somptuos, cu textul latin, alături de cel italienesc; gravurile fuseseră reproduse în minunate litografii executate la Paris, iar la dorinţa ducesei, un frumos portret al lui Fabricio fusese pus faţă în faţă cu acela al bătrânului arhiepiscop. Această traducere fu considerată ca fiind făcută de Fabricio în timpul primei întemniţări. Dar totul era mort în inima eroului nostru, chiar şi vanitatea atât de firească omului; nu-şi dădu osteneala să citească nicio singură pagină din această lucrare ce i se atribuia. Situaţia lui îl sili, însă, să dăruiască un exemplar foarte frumos legat principelui. Acesta se

socoti, la rândul său, dator să-i acorde un soi de despăgubire pentru cumplita moarte care trecuse la un pas de el şi-i acordă dreptul de a intra oficial în camera sa, favoare ce conferă titlul de *excelenţă*.

CAPITOLUL AL DOUĂZECI ŞI ŞASELEA

Singurele clipe în care îi era dat lui Fabricio să se mai smulgă, cât de cât, din întunecata lui restrişte erau cele petrecute în dosul geamului cu care înlocuise hârtia dată cu untdelemn, la un ochi al ferestrei cămăruţei de peste drum de palatul Contarini, unde, după cum se ştie, locuia acum Clelia. De când părăsise fortăreaţa, o zărise arareori şi de fiece dată fusese adânc îndurerat de schimbarea ei izbitoare, ce părea să nu prevestească nimic bun. De când păcătuise, trăsăturile Cleliei luaseră un caracter de noblețe şi de gravitate într-adevăr demn de luare-aminte; acum i-ai fi dat treizeci de ani. În această schimbare, atât de puțin obişnuită, Fabricio văzu semnul unei hotărâri de neclintit. „Pesemne toată ziua nu face altceva decât să se jure că va rămâne credincioasă făgăduielii date Sfintei Fecioare: că nu mă va mai vedea niciodată", îşi spunea el.

Fabricio nu ghicea decât în parte frământările Cleliei; aceasta ştia foarte bine că tatăl ei, căzut în cea mai neagră dizgrație, nu se putea întoarce la Parma şi nu se putea arăta la curte (lucru fără de care viaţa nu mai avea niciun rost pentru el) decât în ziua căsătoriei ei cu marchizul Crescenzi; îi scrise deci, tatălui ei, că dorea să aibă loc căsătoria. Generalul se afla în surghiun la Torino, bolnav de supărare. Această cumplită hotărâre o îmbătrânise pe Clelia cu zece ani.

Descoperise, bineînțeles, că Fabricio pândea de la o fereastră de peste drum de palatul Contarini; dar nu avusese nefericirea să-l privească decât o singură dată. De îndată ce zărea un cap sau o siluetă care aducea cu a lui, închidea ochii. Cucernicia ei adâncă și încrederea pe care o avea în ajutorul Sfintei Fecioare erau acum singurele ei mijloace de a lupta cu ea însăși. În adâncul sufletului ei era îndurerată că nu-și poate respecta tatăl; viitorul soț îi părea cu desăvârșire șters și pe potriva felului de a simți al oamenilor din lumea mare; pe lângă toate acestea, iubea din toate puterile un om pe care nu trebuia să-l mai vadă niciodată și care, totuși, avea drepturi asupra ei. Această îmbinare a soartei i se părea că atinge limitele suferinței omenești și nu se poate să nu recunoaștem că avea dreptate. Ar fi trebuit ca, după căsătorie, să se ducă să trăiască la două sute de leghe de Parma.

Fabricio cunoștea adâncă modestie a Cleliei; știa, deci, în ce măsură i-ar fi displăcut orice încercare nesăbuită, care, odată descoperită, ar fi putut da naștere la tot felul de vorbe. Totuși, scos din fire de nemărginita jale a dorului său, precum și de privirile pe care Clelia și le întorcea când dădea cu ochii de el, îndrăzni să cumpere doi din servitorii doamnei Contarini, mătușa ei. Într-o zi, la căderea nopții, îmbrăcat ca un negustor de țară, se apropie de intrarea palatului, unde-l aștepta unul din cei doi servitori; Fabricio îl trimise să-i spună Cleliei că a sosit cineva de la Torino, cu scrisori de la tatăl ei. Servitorul se duse să o vestească pe Clelia și-l lăsă într-o uriașă anticameră, la catul întâi al palatului. În încăperea aceasta îi fu dat lui Fabricio să petreacă poate cel mai zbuciumat sfert de oră din viața lui. Dacă Clelia îl gonea, nu-i rămânea nicio nădejde să-și mai găsească liniștea. „Ca să pun capăt tuturor îndatoririlor plicticoase cu care mă copleșește noua mea demnitate, am să descotoresc

biserica de un preot nevrednic şi, sub un nume de împrumut, am să-mi caut adăpost într-o mănăstire.“ În cele din urmă, servitorul îl vesti că domnişoara Clelia putea să-l primească. Eroul nostru simţi că i se taie picioarele şi, în timp ce urca scara ce ducea la al doilea cat, era cât pe ce să i se facă rău de frică.

Clelia era aşezată la o măsuţă pe care ardea o singură lumânare. De îndată ce-l recunoscu pe Fabricio, o luă la fugă şi se ascunse în fundul salonului.

— Prin urmare, aşa ai grijă de mântuirea sufletului meu, îi strigă ea, acoperindu-şi faţa cu mâinile. Ştii bine că, în noaptea în care tatăl meu era să moară din pricina otrăvii, am jurat Sfintei Fecioare să nu te mai văd niciodată. Nu mi-am călcat jurământul decât în noaptea aceea, cea mai nefericită din viaţa mea, când am socotit, cu cugetul împăcat, că era de datoria mea să te scap de la moarte. E de ajuns că, printr-o interpretare silită şi, de bună seamă, criminală, primesc să te ascult.

Această ultimă frază îl miră într-atâta pe Fabricio, încât îi trebuiră câteva secunde ca să se bucure. Se aştepta s-o vadă pe Clelia fugind din cameră, pradă celei mai aprige mânii; în cele din urmă, îşi adună gândurile şi stinse lumânarea. Deşi i se părea că înţelesese foarte bine poruncile Cleliei, tremura tot îndreptându-se spre fundul salonului, unde ea se refugiase după o canapea; nu ştia dacă n-o s-o jignească sărutându-i mâna; înfiorată de dragoste, Clelia se aruncă în braţele lui.

— Dragul meu, îi spuse ea, ce mult a trecut până să vii! Nu-ţi pot vorbi decât o clipă şi săvârşesc, desigur, un mare păcat; când am jurat să nu te mai văd, am înţeles că nici n-am să-ţi vorbesc. Dar cum ai putut să-l pedepseşti cu atâta necruţare pe tatăl meu pentru că s-a lăsat orbit de gândul răzbunării? Căci, la drept vorbind, el este cel care a fost aproape otrăvit, ca să ţi se înlesnească fuga. Nu trebuia să

încerci să faci ceva şi pentru mine, care mi-am pus în joc toată stima de care mă bucuram, ca să te scap? De altfel, iată-te acum cu totul legat de cele sfinte; nu ne-am mai putea căsători, chiar dacă aş găsi un mijloc de a-l îndepărta pe respingătorul marchiz. Şi-apoi, cum ai îndrăznit să mă priveşti în faţă în seara procesiunii şi să calci în chipul cel mai strigător la cer sfântul jurământ pe care l-am făcut Fecioarei?

Fabricio o strângea în braţe, ameţit de uimire şi de fericire.

O convorbire începută cu atât de multe lucruri care erau de spus nu se putea sfârşi prea repede. Fabricio îi povesti strictul adevăr asupra surghiunului tatălui ei. Ducesa nu era întru nimic vinovată, pentru bunul motiv că nu crezuse nicio clipă că planul otrăvirii aparţinuse generalului Fabio Conti; fusese necontenit încredinţată că el făcea parte din arsenalul de luptă al taberei Raversi, care voia să-l alunge pe contele Mosca. Acest adevăr istoric, îndelung înfăţişat, o bucură foarte mult pe Clelia; era adânc mâhnită că trebuia să urască pe cineva atât de apropiat de Fabricio. Acum nu o mai privea pe ducesă cu gelozie.

Fericirea pricinuită de această seară nu ţinu decât puţine zile.

Bunul don Cesare sosi de la Torino şi, luându-şi un curaj pe care i-l insufla desăvârşita lui bună-credinţă, îndrăzni să se înfăţişeze ducesei. După ce îi ceru să-i dea cuvântul că nu se va folosi de destăinuirea pe care avea să i-o facă, îi mărturisi că fratele lui socotise de datoria sa să se răzbune, îndemnat de o greşită interpretare a cerinţelor onoarei şi crezându-se înfruntat şi pierdut în ochii lumii de pe urma fugii lui Fabricio.

Don Cesare nu vorbea nici de două minute şi procesul era câştigat; desăvârşita lui curăţenie şi tărie sufletească o mişcaseră pe ducesă, care nu era defel obişnuită să le întâlnească şi o încântară ca o noutate.

— Grăbeşte căsătoria fiicei generalului cu marchizul Crescenzi şi-ţi dau cuvântul meu că voi face tot ce-mi stă în putinţă pentru ca generalul să fie primit aici ca şi cum s-ar fi întors dintr-o călătorie. Îi voi pofti chiar la masă; eşti mulţumit? Fireşte, la început va întâmpina oarecare răceală şi va trebui să nu se grăbească să-şi ceară înapoi locul de guvernator al fortăreţei. Dar, după cum ştii, îi arăt prietenie marchizului şi n-aş putea purta pică socrului său.

Înarmat cu aceste asigurări, don Cesare se duse să spună nepoatei sale că ţinea în mâini viaţa tatălui el, bolnav de deznădejde. De luni de zile, nu se mai arătase în lume.

Clelia ţinu să se ducă să-şi vadă părintele, ascuns, sub un nume de împrumut, într-un sat de lângă Torino; îşi închipuia că cei de la curtea Parmei vor cere la Torino extrădarea lui, pentru a-l da în judecată. Îl găsi bolnav şi pe jumătate nebun. În aceeaşi seară, îi scrise lui Fabricio o scrisoare de veşnică despărţire. Când primi această scrisoare, Fabricio, a cărui fire începea să se asemene cu aceea a iubitei sale, se duse să-şi caute vremelnic liniştea la mănăstirea Velleja, aflată în munţi, la zece leghe de Parma. Scrisoarea Cleliei avea zece pagini: mai demult, îi jurase să nu se căsătorească cu marchizul fără consimţământul lui; acum i-l cerea, şi Fabricio i-l dădu din îndepărtata lui sihăstrie de la Velleja, printr-o scrisoare plină de cea mai curată prietenie.

Primind această scrisoare, al cărei ton de prietenie, trebuie să mărturisim, îi ustură inima, Clelia hotărî ea singură ziua căsătoriei. Fastul acestei căsătorii avea să sporească şi mai mult strălucirea curţii din Parma, în iarna aceea.

La drept vorbind, Ranucio-Ernest al V-lea era tare zgârcit, dar, în acelaşi timp, îndrăgostit nebuneşte şi

nădăjduia s-o poată statornici pe ducesă la curte. O rugă deci pe principesa mamă să primească o sumă foarte însemnată şi să dea mereu serbări. Marea maestră de ceremonii ştiu să folosească în chipul cel mai strălucit această sporire a fondurilor; serbările care avură loc în iarna aceea la curtea Parmei amintiră de frumoasele timpuri de la curtea Milanului şi de neuitatul prinţ Eugen, viceregele Italiei, a cărui bunătate era încă pomenită.

Îndatoririle sale îl chemaseră pe coadjutor înapoi, la Parma; dar Fabricio declară că, din pricini de cucernicie, îşi va prelungi vremelnica-i sihăstrie în micul apartament în care protectorul său, monseniorul Landriani, îl silise să vină să locuiască, în palatul arhiepiscopal, şi unde se instalase cu un singur servitor. Astfel, nu luă parte la niciuna dintre strălucitele serbări de la curte, ceea ce-i asigură, la Parma şi în viitoarea-i eparhie, un răsunător renume de mare sfinţenie. Această sihăstrie, care se datora doar tristeţii sale adânci şi deznădăjduite, avu o urmare neaşteptată: bunul arhiepiscop Landriani, care ţinuse necontenit la el şi care, la drept vorbind, avusese cel dintâi gândul de a-l face coadjutor, simţi trezindu-se în el un început de pizmă. Arhiepiscopul socotea, pe bună dreptate, că trebuie să se ducă la toate recepţiile de la curte, aşa cum este obiceiul în Italia. În asemenea împrejurări, purta veşmintele sale de mare ceremonie, care erau aproape aceleaşi cu odăjdiile îmbrăcate atunci când slujea în catedrală. Sutele de servitori, adunaţi în anticamera cu coloane a palatului, săreau întotdeauna în picioare la ivirea lui şi cereau binecuvântarea înaltului prelat, care binevoia să se oprească şi să le-o dea. Într-una din aceste clipe solemne, monseniorul Landriani auzi un glas care şoptea: „Arhiepiscopul nostru se duce la bal şi monseniorul del Dongo nu face un pas afară din cameră!“

În această clipă, luă sfârşit, la arhiepiscopie, nemărginita trecere de care se bucurase Fabricio; dar acum putea zbura cu propriile-i aripi. Purtarea lui, dictată doar de deznădejdea pricinuită de căsătoria Cleliei, fu socotită drept o dovadă de cucernicie a unui suflet simplu, dar sublim, şi bisericoşii citeau ca pe un soi de îndreptar al bunului creştin traducerea genealogiei familiei del Dongo, în care mustea, printre rânduri, o înfumurare fără margini. Librarii scoaseră o serie de litografii după portretul lui, care se vândură în câteva zile, cumpărate mai ales de enoriaşii din popor; din neştiinţă, litograful înconjurase chipul lui Fabricio cu o sumedenie de ornamente cu care nu se pot împodobi decât portretele episcopilor şi la care un coadjutor nu avea niciun drept. Arhiepiscopul văzu una din aceste litografii şi mânia lui nu mai cunoscu margini; îl chemă pe Fabricio şi-i adresă cele mai aspre mustrări, şi încă în termeni pe care pornirea îi împinse de câteva ori până la grosolănie. Aşa cum e lesne de închipuit, lui Fabricio nu-i fu de loc greu să se poarte, în această împrejurare, întocmai cum s-ar fi purtat şi Fénelon. Îl ascultă pe arhiepiscop cu toată umilinţa şi cu cel mai mare respect cu putinţă; când prelatul isprăvi de vorbit, Fabricio îi povesti tot adevărul cu privire la genealogia întocmită din ordinul contelui Mosca, în timpul primei sale întemniţări la cetăţuie. Genealogia fusese publicată în scopuri deşarte, lumeşti, pe care le socotise întotdeauna cu totul nepotrivite pentru o faţă bisericească. Cât despre portret, habar nu avusese de a doua ediţie, aşa cum nu ştia nimic nici de prima; librarul îi trimisese, la arhiepiscopie, în timpul cât hotărâse să nu vadă pe nimeni, douăzeci şi patru de exemplare din cea de-a doua ediţie, iar el poruncise servitorului să-i cumpere din oraş al douăzeci şi cincilea exemplar; aflând, în felul acesta, că portretul se vindea cu un franc şi jumătate bucata, trimisese librarului o sută de franci plată pentru cele douăzeci şi patru de exemplare.

Toate aceste lămuriri, date pe tonul potolit al unui om sfâşiat de cu totul alte dureri, împinseră mânia arhiepiscopului atât de departe, încât îl acuză de fățărnicie.

„Iată ce înseamnă oamenii de jos, îşi spuse Fabricio, chiar atunci când sunt deştepți."

Altceva îl îngrijora în zilele acelea: scrisorile mătuşii sale, care îi cerea stăruitor să se reîntoarcă în apartamentul lui din palatul Sanseverina sau, cel puțin, să treacă pe la ea s-o vadă, din când în când. Dar la ea Fabricio era sigur că avea să audă vorbindu-se despre strălucitele serbări date de marchizul Crescenzi cu prilejul căsătoriei lui; şi era tocmai lucrul pe care nu era sigur că l-ar putea îndura fără să se dea de gol.

Când ceremonia avu loc, Fabricio se afla cufundat de opt zile în tăcerea cea mai adâncă, după ce poruncise servitorului său şi personalului arhiepiscopiei din jurul lui să nu-i mai adreseze niciun cuvânt.

Aflând despre această hotărâre, pe care o socotea o nouă maimuțăreală, arhiepiscopul Landriani îl chemă pe Fabricio la el mai des ca oricând şi ținu să aibă cu el lungi convorbiri; îl sili chiar să stea îndelung de vorbă cu unii preoți de țară, care se plângeau că arhiepiscopia le-ar fi încălcat unele drepturi. Fabricio privi toate aceste lucruri cu desăvârşita nepăsare a omului copleşit de alte griji. „Ar fi mai bine pentru mine, îşi spunea el, să mă fac călugăr; la Velleja, în creierul munților, n-aş suferi atât."

Se duse să-şi vadă mătuşa şi, în timp ce o îmbrățişa, nu-şi putu stăpâni lacrimile. Ducesa îl găsi foarte schimbat: ochii îi erau şi mai măriți de neînchipuita-i slăbiciune; părea gata să-i iasă din orbite şi avea în totul o înfățişare atât de vlăguită şi de nenorocită, în veşmântu-i negru şi ponosit de simplu preot, încât, la prima vedere, nici ducesa nu-şi putu opri lacrimile. Dar în clipa următoare, când îşi spuse că

toată schimbarea petrecută în înfățișarea băiatului acestuia tânăr și frumos se datora căsătoriei Cleliei, fu năpădită de simțăminte la fel de aprige ca și acelea ale arhiepiscopului; atâta doar că se dovedi mai îndemânatică în a și le ascunde. Avu însă lipsa de suflet să stăruie îndelung asupra unor amănunte pitorești ale încântătoarelor petreceri date de marchizul Crescenzi. Fabricio nu răspundea, dar ochii îi clipeau spasmodic și se făcu și mai galben la față, dacă acest lucru mai era cu putință. În clipele de suferință ascuțită, obrazul lui tras se făcea din galben, aproape verde.

Contele Mosca intră chiar în acea clipă și ceea ce i se înfățișă privirii i se păru de necrezut, vindecându-l în sfârșit cu totul de gelozia pe care Fabricio nu încetase nicio clipă să i-o stârnească. Omul acesta îndemânatic încercă mijloacele cele mai gingașe și iscusite pentru a trezi din nou, în Fabricio, un strop de interes pentru viața pământească. Contele avusese întotdeauna pentru el multă prețuire și destulă prietenie; nemaiîntâlnind stavila geloziei, prietenia aceasta se schimbă aproape în devotament. „Și-a plătit scump frumosu-i drum în viață", își spuse el, amintindu-și de toate suferințele tânărului coadjutor. Prefăcându-se că vrea să-i arate tabloul lui Parmigiano, pe care principele îl trimisese ducesei, contele îl luă deoparte:

— Dragă prietene, hai să vorbim deschis, ca între bărbați: te pot ajuta cu ceva? Nu trebuie să te temi că ți-aș pune vreo întrebare: ai cumva nevoie de bani, crezi că puterea ți-ar fi de folos? Vorbește, sunt la poruncile dumitale, sau, dacă preferi, scrie-mi.

Fabricio îl îmbrățișa emoționat și îi vorbi despre tablou.

— Purtarea dumitale este capodopera celei mai subtile politici, îi spuse contele, reluând tonul ușor de salon; îți pregătești un viitor foarte plăcut, Alteța Sa te respectă, poporul te privește cu sfințenie, haina dumitale ponosită îl

împiedică pe monseniorul Landriani să doarmă. Am o oarecare experienţă a vieţii publice şi pot să-ţi jur că nu e nevoie să-ţi dau niciun sfat ca să desăvârşeşti ceea ce văd de pe acum. Primul dumitale pas în lume, la douăzeci şi cinci de ani, înseamnă prin el însuşi o desăvârşire. La curte se vorbeşte foarte mult de dumneata, şi ştii cărui lucru îi datorezi această reputaţie fără seamăn, la vârsta dumitale? Modestului veşmânt negru, ponosit. Ducesa şi cu mine dispunem, precum ştii, de fosta locuinţă a lui Petrarca, de pe dealul împădurit din apropierea Padului. Dacă vreodată eşti sătul de măruntele josnicii ale invidiei, m-am gândit că ai putea fi urmaşul lui Petrarca, a cărui faimă o va face să crească pe a dumitale. Contele îşi chinuia creierul să facă să înflorească un zâmbet pe chipul acesta de pustnic, dar nu izbutea. Ceea ce făcea şi mai izbitoare schimbarea lui era faptul că, dacă mai înainte, frumuseţea lui Fabricio avea un cusur, acest cusur consta tocmai în expresia de desfătare şi de veselie care se citea uneori, fără rost, pe chipul lui.

Contele nu-l lăsă să plece fără să-i spună că, în ciuda sihăstriei sale vremelnice, lumea ar putea lua purtarea lui drept o exagerare dacă nu l-ar vedea la curte de ziua de naştere a principesei, care cădea sâmbăta următoare. Sfatul acesta fu ca o lovitură de pumnal pentru Fabricio. „Dumnezeule! îşi spuse el, ce caut eu în acest palat?“ Nu putea să cugete, fără a se cutremura, la întâlnirea care l-ar fi putut aştepta la curte. Gândul acesta îl făcu să uite de toate celelalte. Îşi spuse că singurul lucru care-i rămânea de făcut era să sosească la palat chiar în clipa în care se deschideau uşile saloanelor.

Într-adevăr, numele monseniorului del Dongo fu anunţat printre cele dintâi la serata de mare gală şi Clara Paolina îl primi cu toată cinstirea. Ochii lui nu se desprindeau de pe ceas şi, când acul ajunse la cel de-al douăzeci şi unulea minut, Fabricio se ridică să-şi ia rămas-

bun. Dar tocmai atunci intră şi suveranul. După ce-şi îndeplini câteva clipe îndatoririle de curtean, Fabricio începu să se apropie de uşă cu paşi socotiţi, când se petrecu, spre nenorocul lui, unul din acele mărunte nimicuri de curte, pe care marea maestră ştia atât de bine să le chibzuiască: şambelanul de serviciu alergă după el să-i spună cu fusese desemnat să joace whist cu principele. La Parma, aceasta era o cinste deosebită, mult mai presus de rangul pe care-l avea un coadjutor în societate. Să joace whist cu suveranul era o cinste foarte mare chiar şi pentru arhiepiscop. La cuvintele şambelanului, Fabricio simţi un cuţit în inimă şi, deşi era duşmanul de moarte al oricăror manifestări în ochii lumii, fu gata să-i spună că fusese cuprins de o neaşteptată ameţeală. Dar se gândi că va fi copleşit de întrebări şi de temenele şi mai greu de îndurat decât jocul. În ziua aceea, îi era groază să pălăvrăgească.

Din fericire, marele stareţ al fraţilor minoriţi[1] se afla printre înaltele feţe venite să se încline în faţa principesei. Călugărul acesta foarte învăţat, demn discipol al unui Fontana [2] şi Duvoisin[3], se aşezase într-un ungher retras al salonului. Fabricio se postă în picioare în faţa lui, în aşa fel ca să nu vadă uşa de la intrare, şi începu să-i vorbească despre teologie. Dar nu-şi putu împiedica urechea să audă rostindu-se numele domnului marchiz şi al doamnei marchize Crescenzi. Împotriva aşteptărilor lui, Fabricio fu cuprins de o aprigă mânie.

„Dacă aş fi Borso Valserra (unul dintre generalii primului Sforza), îşi spuse el, l-aş ucide pe marchizul acesta mocofan chiar acum, cu pumnalul acesta cu plăsele

---

[1] Sau franciscani: ordin călugăresc, întemeiat în 1209 de Francisco d'Assisi; impunea membrilor săi o viaţă extrem de austeră (*n.tr.*)

[2] Cleric italian, om politic şi autor de cărţi religioase (1750–1782).

[3] Jean-Baptiste Duvoisin (1744–1813): episcop de Nantes, autor de lucrări teologice.

de fildeş, pe care mi l-a dat Clelia în ziua aceea fericita şi l-aş învăţa să nu mai aibă neobrăzarea să se arate cu marchiza lui într-un loc unde mă aflu eu."

Se schimbase atât de tare la faţă, încât marele stareţ al fraţilor minoriţi îl întrebă:

— Excelenţa Voastră nu se simte bine?

— Am o durere de cap cumplită... Luminile astea îmi fac rău... şi nu rămân decât fiindcă am fost ales să joc whist cu Alteţa Sa.

Auzind aceasta, marele stareţ al fraţilor minoriţi, care era un burghez, îşi pierdu în aşa măsură capul, încât, neştiind ce să mai facă, începu să se ploconească în faţa lui Fabricio, care, mult mai tulburat decât interlocutorul său, se porni să vorbească mult şi repede; auzise că o mare tăcere se aşternuse în spatele lui şi nu voia să se uite. Deodată, un arcuş lovi în pupitru; orchestra atacă o introducere săltăreaţă şi faimoasa doamnă P... cântă aria lui Cimarosa[1], altădată atât de vestită:

Quelle pupille tenere!

Fabricio îşi ţinu bine cumpătul la primele măsuri, dar, dintr-odată, mânia sa se topi şi fu cuprins de o nevoie nesfârşită de a plânge... „Dumnezeule mare! îşi spuse el, ce spectacol caraghios, şi încă în veşmântul pe care-l port!" Socoti că era mai înţelept să dea câteva lămuriri despre starea lui:

— Durerile acestea de cap, peste măsură de tari, când nu vreau să ţin socoteală de ele, ca astă-seară, spuse el marelui stareţ al fraţilor minoriţi, îmi storc lacrimi care l-ar putea expune gurilor rele pe un om de felul nostru.

---

[1] Domenico Cimarosa (1749–1801): compozitor italian, autorul operei *Căsătoria secretă*, din care face parte aria *Quelle pupille tenere!* (*Acele dulci copile*). (*n.tr.*)

De aceea, rog pe ilustrisima voastră cuviosie să-mi îngăduie să plâng în fața sa și să se prefacă a nu mă vedea.

— Părintele nostru provincial din Catanzara suferă de aceeași boală, spuse marele stareț al minoriților, și începu să povestească, în șoaptă, o lungă întâmplare.

Caraghioslâcul acestei istorisiri, care-l aduse pe marele stareț să intre în amănuntul meselor de seară ale părintelui provincial, îl făcu pe Fabricio să zâmbească, ceea ce nu i se mai întâmplase de mult; dar, curând, încetă să-l mai asculte pe stareț. Doamna P... cânta, cu un dar dumnezeiesc, o arie de Pergolese (principesei îi plăcea muzica demodată). Un zgomot ușor se auzi la trei pași de Fabricio; pentru prima dată în seara aceea, întoarse privirea. În jilțul care făcuse să trosnească ușor parchetul, se așezase marchiza Crescenzi, ai cărei ochi, plini de lacrimi, îi întâlniră din plin pe aceia ai lui Fabricio, care se aflau și ei într-o stare asemănătoare. Marchiza plecă capul. Fabricio continuă, câteva secunde, să o privească: făcea cunoștință cu capul acesta încărcat cu diamante. Dar privirea lui exprima numai mânie și dispreț. Apoi, spunându-și: „Nici ochii mei nu te vor mai privi niciodată", se reîntoarse spre marele stareț și îi spuse:

— Iată că meteahna de care sufăr mă sâcâie mai mult ca niciodată!

Într-adevăr, Fabricio plânse cu lacrimi fierbinți, mai bine de o jumătate de ceas. Din fericire, o simfonie de Mozart, groaznic scâlciată, cum e obiceiul în Italia, îi veni în sprijin și-l ajută să-și zvânte lacrimile.

Se ținu tare și nu mai întoarse ochii spre marchiza Crescenzi. Dar doamna P... începu din nou să cânte și inima lui Fabricio, ușurată de lacrimi, cunoscu o pace desăvârșită. Acum viața i se înfățișa într-o altă lumină. „Am oare pretenția, își spuse el, să pot s-o uit cu totul chiar de la început? Așa ceva mi-ar fi cu neputință." Și își făcu

următoarea socoteală: „De vreme ce de două luni mă aflu la ultima limită a disperării şi cum nimic n-ar mai putea să-mi sporească chinul, de ce să mă împotrivesc plăcerii de-a o vedea? Şi-a uitat jurămintele, este uşuratică: dar, oare, nu sunt toate femeile la fel? Şi totuşi, este de o frumuseţe dumnezeiască. Privirea ei mă îmbată şi mă vrăjeşte, pe câtă vreme trebuie să fac o sforţare ca să-mi arunc ochii la femeile socotite drept cele mai frumoase. Ei bine, de ce să nu mă las vrăjit? Voi avea, astfel, măcar o clipă de răgaz."

Fabricio începuse să cunoască întrucâtva oamenii, dar nu avea nicio experienţă în ce priveşte marile dezlănţuiri ale inimii, altfel şi-ar fi dat seama că vraja aceea de-o clipă, de care se hotărâse să se lase ispitit, avea să zădărnicească toată strădania lui de două luni pentru a o uita pe Clelia.

Biata femeie venise la recepţie numai silită de bărbatul ei. Avea, însă, de gând să se retragă după o jumătate de ceas, sub cuvânt că nu se simte bine. Dar marchizul îi declarase că a cere să i se tragă trăsura la scară ca să plece, când multe alte trăsuri abia soseau, ar fi fost împotriva tuturor uzanţelor şi putea fi interpretat chiar ca o critică indirectă la adresa seratei de gală dată de principesă.

— În calitatea mea de cavaler de onoare, adăugă marchizul, trebuie să stau în salon, la ordinul principesei, până ce pleacă toată lumea; s-ar putea să mai fie nevoie de dat unele porunci servitorilor, sunt atât de lăsători! Vrei ca un simplu scutier al Alteţei Sale să uzurpe această cinste?

Clelia se resemnă. Nu-l văzuse pe Fabricio; tot mai nădăjduia că nu va veni la serată. Dar în clipa în care sta să înceapă concertul, principesa îngădui doamnelor să se aşeze, iar Clelia, foarte puţin îndemânatică în asemenea împrejurări, lăsă să se ocupe cele mai bune locuri din jurul principesei şi se văzu nevoită să-şi caute un jilţ în fundul sălii, tocmai în colţul îndepărtat în care se refugiase

Fabricio. Ajungând la jilț, ținuta, atât de neașteptată într-o astfel de împrejurare, a marelui stareț al fraților minoriți, îi atrase privirea și, în prima clipă, nu luă seama la omul firav, îmbrăcat într-un simplu veșmânt negru, care vorbea cu starețul. Totuși, un îndemn tainic o făcu să-și oprească ochii asupra lui. Toți purtau uniforme sau fracuri bogat brodate. Cine putea fi tânărul acesta în veșmânt negru, atât de simplu? Se uita la el cu luare-aminte, când o doamnă, care venise să se așeze alături, mișcă ușor jilțul. Fabricio întoarse capul: Clelia nu-l recunoscu, atât era de schimbat. La început, își spuse: „Iată cineva care-i seamănă, trebuie să fie fratele lui cel mare; dar îl credeam numai cu câțiva ani mai în vârstă. Omul acesta are vreo patruzeci de ani." Deodată, îl recunoscu după o mișcare a buzelor.

„Nenorocitul, cât a suferit!" își spuse ea și își plecă fruntea, copleșită de durere, și nu ca să rămână credincioasă jurământului. Inima îi era răvășită de milă; nici după cele nouă luni de închisoare nu arătase Fabricio atât de rău. Nu se mai uită la el, dar, fără să întoarcă propriu-zis ochii, îi urmărea toate mișcările.

După concert, îl văzu apropiindu-se de masa de joc a suveranului, așezată la câțiva pași de tron; răsuflă ușurată că se află atât de departe de ea.

Dar marchizul Crescenzi fusese foarte jignit văzându-și soția surghiunită atât de departe de tron; toată seara se străduise să o încredințeze pe o doamnă, așezată în al treilea jilț de lângă principesă, doamnă pe al cărei soț îl împrumutase cu bani, că ar face bine să schimbe locul cu marchiza. Văzând că biata femeie se împotrivea, așa cum era și firesc, se dusese să stăruiască pe lângă bărbatul datornic, care îi vorbi soației sale pe tristul grai al chibzuinței, astfel că marchizul avu plăcerea să facă schimbul și să-și aducă soția lângă tron.

— Nu trebuie să fii atât de modestă, îi spuse el. De ce umbli aşa, cu ochii plecaţi? Vei fi socotită drept una din burgheze speriate că se află la curte şi pe care toată lumea se miră că le vede aici. Nebuna de mare maestră a curţii nu face decât năzbâtii de acest soi. Şi se mai vorbeşte de stăvilirea progreselor iacobinismului! Gândeşte-te că soţul dumitale ocupă cel dintâi loc destinat unui bărbat la curtea principesei, iar dacă republicanii ar desfiinţa curtea şi chiar nobilimea, soţul dumitale ar rămâne, mai departe, omul cel mai bogat din principate. Lucrul acesta nu ţi-l bagi îndeajuns în cap.

Jilţul în care marchizul avu fericirea să-şi instaleze nevasta se afla la şase paşi de masa de joc a principelui. Clelia nu-l vedea pe Fabricio decât din profil, dar îl găsi atât de slab şi părea, mai ales, să se socotească în asemenea măsură deasupra oricărui lucru ce se putea petrece pe pământ, încât ajunse la această groaznică concluzie: Fabricio se schimbase cu totul, o uitase; dacă slăbise în aşa hal, trebuia să fie din pricina posturilor aspre la care îl silea cucernicia lui.

Această tristă presupunere a Cleliei fu întărită de tot ce auzea şoptindu-se împrejur: numele coadjutorului se afla pe toate buzele, toţi căutau să-şi explice cauzele deosebitei treceri de care părea să se bucure. El, atât de tânăr, să fie admis la partida suveranului! Şi toţi se minunau de nepăsarea cuviincioasă şi de felul, oarecum de sus, cu care arunca cărţile, chiar atunci când le tăia pe acelea ale Alteţei Sale.

— E de necrezut, exclamau bătrânii curteni, trecerea de care se bucură mătuşa sa i s-a urcat la cap. Dar, slavă Cerului, lucrurile nu vor merge mult astfel, suveranului nostru nu-i place să vadă pe nimeni dându-şi aere de superioritate. Ducesa se apropie de principe. Curtenii, care stăteau la o depărtare foarte respectuoasă de masa de

joc, ca să nu audă din conversația suveranului decât câteva cuvinte, la întâmplare, băgară de seamă că Fabricio roşea foarte tare. „Mătuşă-sa trebuie să-l fi dojenit, îşi spuseră ei, pentru aerele lui măreţe de nepăsare." Fabricio auzise însă glasul Cleliei, care răspundea principesei. Făcând ocolul protocolar al sălii de bal, aceasta adresase cuvântul şi soției cavalerului ei de onoare. În clipa când trebuia să schimbe locul la whist, Fabricio se află față în față cu Clelia şi se lăsă în mai multe rânduri ispitit de fericirea de a se uita la ea. Simțindu-se privită de el, biata marchiză îşi pierdu cu totul cumpătul. În mai multe rânduri, îşi uită de jurământul făcut Sfintei Fecioare şi, îmboldită de dorința de a ghici ce se petrece în inima lui Fabricio, îşi aținti ochii asupra lui.

Când partida se sfârşi, doamnele se ridicară să treacă în sala unde se servea supeul. Se produse o oarecare învălmăşeală. Timp de o clipă, Fabricio se nimeri lângă Clelia. Era încă plin de hotărâre, dar recunoscu parfumul uşor pe care şi-l punea pe veşminte şi, dintr-odată, tot ce hotărâse în sinea lui se duse de râpă. Se apropie de ea şi-i spuse în şoaptă, ca pentru el însuşi, două versuri din sonetul lui Petrarca, pe care i-l trimisese de pe lacul Maggiore, tipărit pe o batistă de mătase: *Care nu-mi era fericirea când vulgul mă socotea nefericit, și cât de schimbată îmi e astăzi soarta!*

„Nu, nu m-a uitat deloc, îşi spuse Clelia, copleşită de un val de fericire. Sufletul acesta mare nu e de loc nestatornic!"

Şi îndrăzni să-şi recite, în gând, aceste două versuri ale lui Petrarca:

Nu, nu mă veți vedea niciodată alta.
Ochi frumoși ce m-ați învățat să iubesc.

Principesa se retrase imediat după supeu; principele o urmă în apartamentele ei şi nu se mai întoarse în saloanele de primire. De îndată ce vestea aceasta se răspândi, toată lumea voi să plece în acelaşi timp; o mare forfotă se produse în anticamere. Clelia se trezi iarăşi lângă Fabricio; adânca suferinţă, întipărită pe faţa lui, o umplu de milă.

— Să uităm trecutul, îi spuse ea, şi păstrează această amintire *prietenească*. Spunând aceste cuvinte, puse evantaiul în aşa fel ca el să-l poată lua.

Totul se schimbă dintr-odată în ochii lui Fabricio: într-o clipită, fu alt om. Chiar de-a doua zi, hotărî să pună capăt sihăstriei lui vremelnice şi se reîntoarse în somptuosul apartament din palatul Sanseverinei. Arhiepiscopul crezu, şi spuse în toate părţile, că favoarea suveranului, care îl îngăduise pe coadjutor la masa de joc, îl făcuse pe acest nou sfânt să-şi piardă de-a binelea capul. Ducesa pricepu, însă, că se înţelesese cu Clelia. Gândul acesta, adăugându-se la chinul cu care-şi amintea necontenit de o anumită făgăduială făcută principelui, o hotărî să plece o vreme din Parma. Această nebunie a ei fu primită cu admiraţie de toată lumea. Să se îndepărteze de curte, în clipa când trecerea de care se bucura părea să nu mai aibă margini? Contele, care, de când îşi dădea seama că nici vorbă nu mai era de dragoste între Fabricio şi ducesă, era deplin fericit, îi spunea prietenei sale:

— Noul nostru principe este întruchiparea virtuţii, dar am spus cândva despre el că-i un copil: o să-mi ierte aceasta vreodată? Nu văd decât un singur mijloc de a-mi redobândi toată autoritatea în ochii lui: plecarea. Am să mă arăt, faţă de el, desăvârşit de curtenitor şi de respectuos, apoi mă îmbolnăvesc şi cer să plec. O să-mi dai voie să fac aceasta, de vreme ce soarta lui Fabricio e asigurată. Dar, adăugă el râzând, vei face pentru mine marea jertfă de a schimba titlul dumitale sublim cu acela al meu, mult mai

modest? Ca lucrurile să aibă tot hazul, am să las aici toate treburile obşteşti într-o harababură din care nimeni să nu le mai poată scoate; în diversele mele ministere, aveam patru sau cinci oameni de nădejde, care făceau totul. Am cerut, de vreo două luni, să fie scoşi la pensie, sub cuvânt că ar citi gazete franţuzeşti, şi i-am înlocuit cu nişte nătărăi fără pereche. După plecarea noastră, suveranul se va afla într-o asemenea încurcătură, încât, cu toată scârba pe care i-o inspiră un om ca Rassi, sunt sigur că va fi silit să-l cheme din surghiun, iar eu nu aştept decât o poruncă din partea tiranului stăpân pe soarta mea ca să trimit o scrisoare, plină de caldă prietenie, prietenului meu Rassi şi să-i spun că am toate motivele să nădăjduiesc că se va face curând dreptate meritelor lui.

CAPITOLUL AL DOUĂZECI ŞI ŞAPTELEA

Convorbirea aceasta serioasă avu loc a doua zi după întoarcerea lui Fabricio la palatul Sanseverina. Ducesa se afla încă sub impresia bucuriei care ţâşnea din toată purtarea nepotului ei. „Prin urmare, îşi spunea ea, această mică făţarnică m-a înşelat! N-a fost în stare să se împotrivească iubitului ei nici trei luni."

Siguranţa unui deznodământ fericit îi dăduse tânărului principe, făpturii acesteia atât de nevolnice, curajul de a iubi; zvonul pregătirilor de plecare de la palatul Sanseverina îi ajunse la ureche. Pe de alta parte, valetul lui personal, un francez care nu credea deloc în virtutea cucoanelor mari, îi dădu curaj în privinţa ducesei. Ernest al V-lea îşi îngădui atunci o încercare ce fu aspru judecată de principesă şi de toate minţile chibzuite de la curte; poporul o luă drept semnul uimitoarei treceri de care se bucura ducesa: suveranul se duse să o vadă în palatul ei.

— Aşadar, pleci, îi spuse el pe un ton serios, care îi păru de nesuferit ducesei, da, pleci; vrei să mă înşeli şi să nu-ţi ţii jurământul! Totuşi, dacă aş fi zăbovit zece minute, când mi-ai cerut să-l graţiez, de hatârul dumitale, pe Fabricio, astăzi era mort. Şi-acum mă laşi nefericit! Fără jurămintele dumitale, n-aş fi avut niciodată îndrăzneala să te iubesc aşa cum te iubesc. Înseamnă că nu eşti o femeie de onoare!

— Cugetă mai cu temei, Excelență. În toată viața domniei tale, ai cunoscut o vreme mai fericită decât aceste patru luni din urmă? Strălucirea domniei tale ca suveran și, aș crede, că și fericirea ca om plăcut nu au atins niciodată o culme mai înaltă. Iată pactul pe care-l propun: dacă binevoiești să consimți, în loc să fiu amanta domniei tale de-o clipă, și numai datorită unui jurământ smuls prin frică, voi folosi toate clipele vieții mele să te fac fericit; voi fi necontenit, pentru domnia ta, ceea ce am fost în ultimele patru luni, și s-ar putea ca dragostea să vină să încunune această prietenie. N-aș putea să jur că nu va fi așa.

— Ei bine, spuse principele încântat, asumă-ți un alt rol, fii și mai mult decât ce-ai fost, domnește și asupra mea și asupra principatelor mele, fii primul meu ministru, îți ofer o căsătorie așa cum poate fi ea îngăduită de tristele îndatoriri ale rangului meu. Avem o pildă aproape de noi: regele Neapolului s-a căsătorit, de curând, cu ducesa de Partana. Îți ofer tot ce pot, o căsătorie de același fel. Am să adaug o idee de tristă politică, pentru a-ți dovedi că nu mai sunt copil și că m-am gândit la tot. Nu mă voi mândri, în ochii dumitale, cu constrângerea pe care mi-o impune de a fi cel din urmă coborâtor din spița mea care va mai putea domni și nici cu durerea de a vedea, încă din timpul vieții, marile puteri hotărând cine îmi va urma la tron; binecuvântez aceste neajunsuri ce nu se pot nega, fiindcă ele îmi dau, o dată mai mult, prilejul de a-ți dovedi prețuirea și dragostea mea pătimașă.

Ducesa nu șovăi nicio clipă; principele o plictisea și contele îi părea în totul mai plăcut. Nu era decât un singur om pe lume pe care l-ar fi putut pune mai presus de el. Și-apoi, peste conte domnea ea. Supus îndatoririlor rangului său, principele ar fi domnit totuși, mai mult sau mai puțin, peste dânsa. Putea să-i fie cu timpul și necredincios, să-și ia amante; deosebirea de vârstă i-ar fi

dat, de altfel, peste puțini ani, tot dreptul.

Din prima clipă, teama plictiselii hotărâse totul; totuşi, vrând să fie drăguță cu el, ducesa îi ceru îngăduința să se mai gândească.

Ar fi prea lung să redăm aici toate întorsăturile de frază, aproape duioase, şi termenii plini de o nesfârşită grație în care ştiu să-şi înveşmânte respingerea propunerii. Principele se mânie; îşi vedea fericirea alunecându-i printre degete. Ce avea să facă după plecarea ducesei de la curte? Ce umilință, să fie respins! Şi-apoi, ce-avea să gândească valetul lui, franțuzul, când avea să-i povestească înfrângerea sa?

Ducesa se pricepu să-l liniştească şi, încetul cu încetul, readuse târguiala lor la adevăratul ei punct de plecare.

— Dacă Alteța Voastră se înduplecă să primească a nu grăbi îndeplinirea unei făgăduieli de neînlăturat, groaznică în ochii mei, fiindcă m-ar expune propriului meu dispreț, aş rămâne toată viața la curte şi curtea ar fi mereu ce-a fost în iarna aceasta; toate clipele mele ar fi închinate de aici înainte Alteței Sale, ca să contribui la fericirea sa ca om şi la strălucirea lui ca suveran. Dacă, însă, Alteța Voastră îmi cere cu orice preț să-mi țin jurământul, îmi va veşteji tot restul vieții şi mă va vedea numaidecât părăsind principatele sale, în care nu mă voi mai reîntoarce niciodată. Ziua în care îmi voi fi pierdut cinstea va fi cea din urmă în care mă va vedea.

Dar principele era încăpățânat, ca toate făpturile slabe; de altfel, mândria lui de bărbat şi de suveran era rănită de respingerea cererii în căsătorie. Ştia bine câte piedici ar fi întâmpinat pentru a impune această căsătorie, dar ar fi fost gata să le învingă.

Timp de trei ceasuri, îşi înşirară unul altuia aceleaşi argumente, adesea amestecate cu cuvinte foarte usturătoare. Într-un târziu, principele exclamă:

— Vrei, doamnă, să mă faci să cred că nu ştii ce-i

onoarea? Dacă aş fi şovăit atât de mult în ziua în care generalul Fabio Conti pregătea otrava pentru Fabricio, astăzi ai sta să-i ridici un mormânt monumental, într-una din bisericile Parmei.

— În niciun caz la Parma, în ţara asta de otrăvitori.

—Ei bine, pleacă, doamnă, răspunse el plin de mânie, şi vei duce cu dumneata tot dispreţul meu.

În timp ce se îndrepta spre uşă, ducesa îi spuse cu glasul coborât:

— Dacă-i aşa, înfăţişaţi-vă deseară, la ora zece, aci, în cel mai strict incognito, şi veţi face târgul unui om care se lasă singur tras pe sfoară. Mă veţi vedea pentru ultima oară, pe câtă vreme altfel, mi-aş fi consacrat întreaga viaţă să vă fac fericit, atât cât îi este cu putinţă unui principe să fie în veacul acesta iacobin. Şi gândiţi-vă la ceea ce va fi curtea când nu voi mai fi aci, ca s-o scot cu forţa din slugărnicia-i ieftină şi din răutatea-i înnăscută.

— La rândul dumitale, respingi coroana Parmei, ba mai mult decât coroana, fiindcă nu ai fost aici doar o biată principesă luată din raţiuni politice şi care nu se bucură de prea multă iubire; inima mea îţi aparţine în întregime şi te-ai fi văzut, pe veci, stăpâna absolută a faptelor şi guvernului meu.

— Da, dar principesa mamă ar fi avut dreptul să mă dispreţuiască, întocmai ca pe cea mai josnică intrigantă.

— Iar eu aş fi surghiunit-o, dându-i, bineînţeles, o pensie.

Mai urmară trei sferturi de ceas de replici tăioase. Tânărul principe, care nu era lipsit de gingăşie sufletească, nu se putea hotărî nici să se folosească de dreptul lui, nici să o lase pe ducesă să plece. I se spusese că, după prima clipă, obţinută prin orice mijloc, femeile se reîntorc.

Alungat de ducesa indignată, îndrăzni să se arate din

nou, tremurând tot şi foarte nenorocit, la ceasurile zece fără trei minute. La zece şi jumătate, ducesa se urcă în trăsură şi porni spre Bologna. De îndată ce trecu hotarul principatului Parmei, îi scrise contelui:

Jertfa a fost făcută. Timp de o lună, nu-mi cere să fiu veselă. Nu-l voi mai vedea pe Fabricio. Te aştept la Bologna şi, când vei dori, voi fi contesa Mosca. Nu te rog decât un singur lucru: nu mă sili niciodată să mă înapoiez în ţara pe care o părăsesc şi gândeşte-te mereu că, în loc de o sută cincizeci de mii de franci venit, vei avea cel mult treizeci sau patruzeci de mii. Acum, toţi proştii se uită la dumneata cu gura căscată, dar dacă pleci, nu vei mai fi preţuit de ei decât în măsura în care te vei învoi să cobori la nivelul lor ca să le înţelegi măruntelor lor idei. Ţi-ai făcut-o singur, Georges Dandin![1]

Opt zile mai târziu, căsătoria avea loc la Perugia, într-o biserică în care se aflau mormintele strămoşilor contelui. Principele era deznădăjduit. Ducesa primise de la el trei sau patru scrisori şi se grăbise să i le înapoieze într-un plic, nedeschise. Ernest al V-lea se arătase neînchipuit de darnic cu contele şi îi decernase lui Fabricio marea cruce a ordinului său.

— Ceea ce mi-a plăcut cel mai mult când şi-a luat rămas-bun de la mine, îi spunea contele noii contese Mosca della Rovere, este că ne-am despărţit ca cei mai buni prieteni din lume; mi-a dăruit o mare cruce a unui ordin spaniol şi diamante care fac tot atât cât marea cruce. Mi-a spus că m-ar face duce, dacă n-ar voi să păstreze acest mijloc pentru a te readuce în principatele lui. Sunt, deci, însărcinat – halal solie pentru un soţ! – să-ţi declar din partea lui că, dacă te îndupleci să te reîntorci în

[1] Replică din piesa lui Molière cu titlul *Georges Dandin* (*n.tr.*)

Parma, măcar pentru o lună, voi fi făcut duce sub un nume pe care ar urma să-l alegi singură, şi că vei avea un splendid domeniu.

Ducesa respinse totul, cutremurându-se.

După scena petrecută la balul curţii şi care părea destul de hotărâtoare, Clelia se purtă ca şi cum nu-şi mai amintea de dragostea pe care s-ar fi zis că o împărtăşise la un moment dat; cugetul ei curat şi cucernic fusese zbuciumat de cele mai aprige mustrări. Fabricio înţelegea foarte bine lucrul acesta şi, în ciuda tuturor nădejdilor pe care încercase să şi le făurească, sufletul îi fu copleşit de o jale întunecată. Totuşi, suferinţa nu-l duse din nou în sihăstrie, ca la căsătoria Cleliei.

Contele îşi rugase nepotul său să-l ţină amănunţit la curent cu tot ce se petrecea la curte, şi Fabricio, care începea să înţeleagă tot ce-i datora, îşi propusese să îndeplinească cu conştiinciozitate această însărcinare.

Întocmai ca şi lumea din oraş şi de la curte, Fabricio nu se îndoia nicio clipă că prietenul lui plănuia să se reîntoarcă la guvern, şi chiar cu şi mai multă putere decât înainte. Proorocirile contelui nu întârziară să se adeverească: nu trecuseră nici şase săptămâni de la plecarea lui şi Rassi era prim-ministru, Fabio Conti ministru de Război, iar închisorile, pe care contele le golise aproape în întregime, începeau din nou să se umple. Aducând pe oamenii aceştia la putere, principele credea că se răzbună pe ducesă. Continua să o iubească cu patimă şi îl ura mai ales pe contele Mosca, pe care acum îl socotea rival.

Fabricio avea foarte multe de făcut. Arhiepiscopul Landriani, la cei şaptezeci şi doi de ani ai săi, căzuse într-o stare de adâncă toropeală şi nu-şi mai părăsea aproape deloc palatul: coadjutorul trebuia să îndeplinească, în

locul lui, mai toate îndatoririle.

Copleşită de mustrări de cuget şi speriată de duhovnicul ei, marchiza Crescenzi găsise un minunat mijloc de-a se ascunde privirilor lui Fabricio. Sub pretext că era însărcinată, îşi dăduse drept temniţă propriul ei palat; dar palatul acesta avea o grădină foarte întinsă. Fabricio găsi mijlocul să se strecoare aci şi aşternu, pe aleea de predilecţie a Cleliei, buchetele de flori, aşezate în aşa chip încât să aibă un tâlc anume, la fel cum şi ea îi trimisese flori, în fiecare seară, în timpul ultimei lui şederi în Turnul Farnese.

Marchiza fu foarte supărată de această încercare; pornirile inimii sale ascultau când de mustrările-i de cuget, când de iubirea-i pătimaşă. Timp de mai multe luni, nu-şi mai îngădui să coboare niciodată singură în grădina palatului ei; i se păru că ar săvârşi un păcat, chiar numai aruncându-şi ochii în grădină.

Fabricio începea să creadă că era despărţit de ea pentru totdeauna şi deznădejdea îi cuprindea tot mai mult inima. Lumea în care-şi petrecea viaţa îi displăcea de moarte şi, dacă n-ar fi fost adânc încredinţat că Mosca nu-şi putea găsi pacea sufletească decât în minister, s-ar fi sihăstrit iar în mica lui locuinţă de la arhiepiscopie. I-ar fi fost plăcut să trăiască numai cu gândurile lui şi să nu mai audă glas omenesc decât în exercitarea oficială a îndatoririlor sale.

„Dar, îşi spunea el, sunt în joc interesele contelui şi ale contesei Mosca, unde nimeni nu mă poate înlocui".

Principele continua să se poarte faţă de el într-un chip cu totul deosebit, care-l aşeza pe cea dintâi treaptă la curte, şi această trecere era datorată, în mare parte, lui însuşi. Extrema rezervă a lui Fabricio, izvorâtă dintr-o nepăsare, care mergea până la silă, faţă de toate maimuţărelile sau

măruntele patimi din care este țesută viața oamenilor, aţâţase ambiția tânărului suveran, care spunea adesea că Fabricio e la fel de deştept ca şi mătuşa sa. Neştiutorul principe bănuia numai pe jumătate adevărul: nimeni dintre cei din jurul lui nu se afla în starea sufletească a lui Fabricio. Un lucru nu putea scăpa nici celui mai de pe urmă curtean: preţuirea de care se bucura Fabricio nu era deloc aceea a unui coadjutor, ci întrecea chiar cinstirea dată de suveran arhiepiscopului. Fabricio scrise contelui că, dacă Alteța Sa va fi măcar atât de deştept încât să-şi dea seama de harababura în care miniştrii lui – Rassi, Fabio Conti, Zurla şi alţii de acelaşi soi – aduseseră treburile statului, el, Fabricio, va fi cu siguranță acela prin care Ernest al V-lea va face un demers pe lângă fostul lui prim-ministru, fără să-şi ştirbească prea mult din mândrie.

Dacă nu l-ar mai fi usturat şi acum acel nefericit cuvânt de *copil* – îi mai spunea el contelui Mosca – rostit de un om genial despre o augustă făptură, acea făptură augustă i-ar fi strigat încă de mult: întoarce-te şi goneşte-i pe toți nespălații ăştia. Chiar azi, dacă soția omului de geniu s-ar îndupleca să facă un demers cât de neînsemnat, contele ar fi chemat cu entuziasm; dar se va reîntoarce cu şi mai mult alai dacă va aştepta ca fructul să fie bine copt. De altfel, în saloanele principesei domneşte o plictiseală de moarte şi singurul prilej de haz este scrânteala lui Rassi, căruia, de când a fost făcut conte, i s-a urcat noblețea la cap. Porunci aspre au fost date ca nimeni să nu mai *îndrăznească* să se înfăţişeze la seratele principesei (aceştia erau termenii aidoma ai ordonanței), dacă nu poate dovedi că are opt grade de noblețe. Toți bărbații care sunt, prin funcțiile lor, autorizați să se afle dimineața în galeria cea mare, când trece suveranul pe acolo ca să se ducă la capelă, se vor bucura şi mai departe de acest privilegiu; dar cei ce vor voi să pătrundă de aci încolo

la curte vor trebui să dovedească cele opt grade de noblețe. Din această măsură, a reieşit limpede că Rassi nu avea niciunul.

Este lesne de închipuit că scrisorile de acest soi nu erau încredințate poştei. Contesa Mosca răspundea de la Neapole:

La noi acasă, se ascultă muzică în fiecare zi, iar duminicile avem sindrofie; nu mai ai loc să te învârtești în saloanele noastre. Contele e încântat de săpăturile lui; le sacrifică o mie de franci pe lună și a adus muncitori tocmai din munții Abruzzi, care nu-l costă decât un franc și cincisprezece bani pe zi. Ar trebui să vii să ne vezi. Este poate a douăsprezecea oară, domnișor nerecunoscător ce ești, că îți fac această somație.

Lui Fabricio nici nu-i trecea prin gând să asculte: simpla scrisoare pe care trebuia s-o scrie zilnic contelui sau contesei i se părea o corvoadă aproape de neîndurat. Cititorul îl va ierta însă când va afla că se scursese astfel un an întreg, în timpul căruia nu-i putuse adresa o singură vorbă marchizei. Toate încercările lui de a stabili o legătură fuseseră respinse cu strășnicie. Tăcerea obişnuită în care, din plictiseală, Fabricio se adâncea pretutindeni, în afară de slujbă şi de curte, adăugată la curățenia desăvârşită a vieții duse de el, îi prilejuise o venerație atât de înaltă, încât se hotărî să urmeze, totuşi, unele din sfaturile mătuşii sale.

Principele are pentru tine o admirație atât de mare, îi scria ea, încât trebuie să te aştepți curând la o dizgrație; se va preface, în toate împrejurările, că nu te mai ia în seamă și, călcându-i pe urme, curtenii îți vor arăta și ei cel mai

cumplit dispreț. Despoții aceștia mărunți, oricât de cumsecade ar fi, sunt schimbători ca moda și dintr-o singură pricină: plictiseala. N-ai să poți găsi sprijin împotriva toanelor suveranului decât în predică. Tu improvizezi atât de frumos în versuri! Încearcă să vorbești o jumătate de ceas despre religie; la început, o să mai spui și erezii. Dar caută, cu plată, un teolog învățat și discret, care să asiste la predicile tale și care să-ți semnaleze greșelile; a doua zi, le vei putea îndrepta.

Durerea pe care un om o poartă în suflet, de pe urma unei iubiri nefericite, face ca orice lucru ce l-ar sili să-şi adune gândurile şi să-şi cheltuiască energia să i se pară o corvoadă îngrozitoare. Dar Fabricio îşi spuse că trecerea de care s-ar bucura în rândurile poporului, dacă ar izbuti să şi-o câştige, ar putea fi cândva folositoare mătuşii sale şi contelui, a căror preţuire creştea din zi în zi în inima lui, pe măsură ce atribuţiile sale îi dezvăluiau răutatea oamenilor. Se hotărî, deci, să predice şi succesul lui, asigurat oarecum dinainte de slăbiciunea şi de veşmântul lui ponosit, fu fără seamăn. Se desprindea, din vorbele lui, un iz de tristeţe adâncă. Adăugându-se chipului său plăcut şi şoaptelor despre înalta trecere de care se bucura la curte, acest lucru cuceri inima tuturor femeilor. Ele născociră că fusese unul din cei mai viteji căpitani din armatele lui Napoleon. Curând, nu mai rămăsese nicio îndoială asupra acestei neghiobii. Locurile începură să fie reţinute dinainte în bisericile unde urma să predice; ca să poată câştiga cedându-le, săracii le ocupau de pe la cinci dimineaţa.

Succesul era atât de mare, încât Fabricio îşi spuse, într-o zi, că s-ar putea foarte bine ca, măcar din simplă curiozitate, marchiza Crescenzi să vină şi ea odată să

asculte una din predicile sale. Gândul acesta schimbă, ca prin farmec, întreaga lui stare sufletească. Deodată, publicul, încântat, îşi dădu seama că darul lui de a vorbi se dovedea de două ori mai mare; când era tulburat, îşi îngăduia imagini a căror îndrăzneală ar fi făcut să se cutremure pe cei mai încercaţi maeştri ai cuvântului; uneori, uitând de sine, se lăsa furat de închipuirea lui înfierbântată şi întreg auditoriul izbucnea în lacrimi. Zadarnic ochiul lui *aggrottato*[1] căuta, prin îmbulzeala chipurilor îndreptate spre amvon, pe acela a cărui prezenţă ar fi însemnat pentru el atât de mult.

„Dar dacă aş avea, într-o zi, asemenea fericire, îşi spuse el, sau îmi va veni rău, sau îmi voi pierde graiul." Pentru a înlătura această din urmă primejdie, alcătuise un fel de rugăciune duioasă şi înflăcărată, pe care o punea întotdeauna în amvon, pe un scăunel; avea de gând să înceapă s-o citească, dacă prezenţa marchizei l-ar fi zăpăcit într-atât încât să nu-şi mai găsească şirul.

Într-o zi, află, printr-unul din servitorii marchizului, plătit de el, că se poruncise să se pregătească, pentru a doua zi, seara, la teatrul cel mare, loja familiei Crescenzi. De un an de zile, marchiza nu se mai arătase la niciun spectacol şi se hotărâse să-şi iasă din acest obicei, datorită vâlvei stârnite de un tenor, care făcea săli pline în fiecare seară. În prima clipă, bucuria lui Fabricio fu fără margini. „În sfârşit, voi putea s-o privesc o seară întreagă. Se spune că e foarte trasă la faţă!" Şi încercă să-şi închipuie cum putea arăta chipul ei drăgălaş, acum, când trandafirii obrajilor erau pe jumătate păliţi de zbuciumul sufletesc.

Cu inima strânsă de ceea ce el numea „nebunia stăpânului său", Lodovico, prietenul lui, izbuti cu mare greutate să-i

---

[1] Încruntat – în limba italiană, în original (*n.tr.*)

facă rost de o lojă, la al patrulea rând, dar aproape în faţa aceleia a marchizului. Un gând îl fulgeră pe Fabricio: „Am s-o fac să vină la predică şi voi alege o biserică foarte mică, aşa încât s-o pot vedea mai bine“. De obicei, predica la ceasurile trei. În ziua în care marchiza trebuia să se ducă la teatru, puse să se anunţe, dis-de-dimineaţă, că, reţinut toată ziua la arhiepiscopie de treburile bisericeşti, avea să predice, în mod excepţional, la ceasurile opt şi jumătate seara, în bisericuţa mănăstirii Sfânta Maria, aflată tocmai în faţa uneia din aripile palatului Crescenzi. Lodovico aduse, din partea coadjutorului, un mare număr de lumânări călugăriţelor, cu rugămintea să lumineze bisericuţa ca în plină zi. O companie de grenadiri din gardă fu trimisă să asigure serviciul de ordine şi câte o santinelă, cu baioneta la puşcă, fu aşezată în faţa fiecărei capele laterale, ca sa se împiedice furturile.

Predica avea să fie ţinută abia la opt şi jumătate, dar la două şi jumătate biserica se şi înţesase de lume. E uşor de închipuit zarva care se produse în străduţa, de obicei pustie, dominată de nobila arhitectură a palatului Crescenzi. Fabricio spuse că, în cinstea Sfintei Fecioare a milei, va predica despre mila pe care un suflet mărinimos trebuie s-o aibă pentru un om nefericit, chiar dacă acest om ar fi vinovat.

Travestit cu cea mai mare grijă, Fabricio se strecură în loja lui, chiar la deschiderea uşilor teatrului şi când sala era încă în întuneric. Spectacolul începu către ceasurile opt. Câteva minute mai târziu, îi fu hărăzită o bucurie pe care cineva nu şi-o poate închipui decât dacă a încercat-o el însuşi: zări uşa lojii Crescenzi deschizându-se. Puţin după aceea, marchiza intră; n-o mai văzuse din ziua în care îi dăduse evantaiul. Fabricio crezu că se înăbuşă de bucurie; se simţea cuprins de o exaltare atât de stranie, încât îşi spuse:

„Poate am să mor! Ce fel frumos de a sfârşi cu o viaţă atât de tristă! Poate o să-mi dau sufletul chiar aici, în lojă; credincioşii, adunaţi la mănăstire, mă vor aştepta zadarnic, iar mâine-dimineaţă vor afla că viitorul lor arhiepiscop a uitat de sine, într-o lojă la Operă, şi încă travestit în servitor şi îmbrăcat în livrea. Toată faima mea s-ar duce pe copcă! Dar întrucât îmi ţine de cald această faimă?“

Totuşi, pe la opt şi trei sferturi, Fabricio făcu o mare sforţare: se smulse din loja lui de la cel de-al patrulea rând, şi, cu multă greutate, se târî pe jos până la locul unde trebuia să-şi lepede livreaua şi să-şi pună un veşmânt mai potrivit. Abia pe la nouă ajunse la mănăstire; era atât de tras la faţă şi de sfârşit, încât de îndată se răspândi în biserică zvonul că domnia sa coadjutorul nu va putea predica în seara aceea. E uşor de înţeles cu ce îngrijire îl copleşiră călugăriţele, printre gratiile vorbitorului lor, în care-şi căutase adăpost. Dar cum vorbeau cam mult, Fabricio le rugă să-l lase câteva clipe singur, apoi alergă la amvon. Unul din aghiotanţii săi îi spusese, pe la ceasurile trei, că biserica era înţesată, dar numai de oameni aparţinând clasei celei mai de jos, atraşi, cu siguranţă, de strălucirea luminaţiei. Urcându-se în amvon, Fabricio fu plăcut surprins să găsească toate scaunele ocupate de tinerii la modă şi de personalităţi de cea mai înaltă distincţie.

Îşi începu predica cerându-şi iertare pentru întârziere, cu câteva fraze care fură primite cu exclamaţii înăbuşite de admiraţie. După aceea, trecu la descrierea înflăcărată a omului nenorocit, de care trebuie să-ţi fie milă, pentru a cinsti cum se cuvine pe Sfânta Fecioară a milei, care ea însăşi a suferit atât de mult pe pământ. Vorbitorul era foarte mişcat. În unele clipe, abia putea rosti cuvintele în aşa fel încât să fie auzit din toate colţurile bisericuţei. Femeile şi un număr mare dintre bărbaţi socotiră că el însuşi părea să

fie nefericitul de care trebuie să-ţi fie milă, atât era de tras la faţă. Câteva minute după cuvintele de iertăciune cu care îşi începuse predica, ascultătorii îşi dădură seama că nu era în starea lui sufletească de totdeauna: simţeau că, în seara aceea, era copleşit de o tristeţe mai adâncă şi mai duioasă ca de obicei. La un moment dat, lacrimi îi sticliră în ochi; de îndată, întreg auditoriul izbucni într-un hohot de plâns atât de zgomotos, încât predica fu întreruptă. Această primă întrerupere fu urmată de zece altele. Din toate părţile izbucneau strigăte de admiraţie, hohote de plâns înăbuşite şi mereu se auzeau exclamaţii: „Ah, Sfântă Fecioară! Ah, Dumnezeule mare!“ şi altele de acest soi. Oamenii aceştia, din înalta societate erau cu toţii atât de adânc zguduiţi, încât nimănui nu-i mai era ruşine să plângă sau să suspine, şi cei ce se lăsau copleşiţi nu păreau deloc caraghioşi în ochii vecinilor lor.

În pauza care se obişnuieşte să se facă la mijlocul predicii, i se spuse lui Fabricio că nu rămăsese absolut nimeni la Operă. O singură doamnă se mai afla într-o lojă: marchiza Crescenzi. Înainte de sfârşitul pauzei, zumzetul de glasuri din biserică crescu dintr-odată şi enoriaşii cereau să se ridice o statuie coadjutorului. Succesul părţii a doua a predicii fu atât de nemăsurat, iar pornirile de sfială creştinească fură înlocuite cu asemenea strigăte de admiraţie cu totul lumească, încât, în clipa în care urma să părăsească amvonul, Fabricio socoti de datoria lui să adreseze un soi de dojana auditoriului. Ceea ce-i făcu pe toţi să se îndrepte spre ieşire cu o atitudine în care era ceva ciudat şi caraghios de solemn. Dar, abia ajunşi în stradă, toţi începură să aplaude frenetic şi să strige: *Viva del Dongo!*

Fabricio se uită repede la ceas şi alergă la o ferestruică zăbrelită, care lumina galeria îngustă ce ducea de la orga bisericii spre interiorul mănăstirii. În semn de respect pentru

mulțimea de necrezut, cu totul neobișnuită, care umplea strada, portarul palatului Crescenzi pusese să se înfigă o duzină de torțe în brațele acelea de fier, ce se pot vedea ieșind din zidurile din față ale palatelor clădite în Evul Mediu. După câteva minute și cu mult înainte ca aclamațiile să se fi potolit, evenimentul pe care Fabricio îl aștepta cu atâta înfrigurare se produse: trăsura marchizei, care se întorcea de la teatru, se ivi la capătul străzii. Vizitiul fu silit să oprească; apoi porni din nou, dar de data aceasta la pas și strigând mereu să se facă loc. Și numai astfel izbuti să aducă trăsura până la poartă.

Ca orice suflet în suferință, marchiza fusese tulburată de muzica aceea sublimă, dar și mai mult de golirea sălii de spectacol, atunci când îi află pricina. În mijlocul actului al doilea, când tenorul cel demn de toată prețuirea se afla în plină scenă, chiar și spectatorii de la parter își părăsiseră deodată locurile, ca să-și încerce norocul și să vadă dacă nu pot pătrunde și ei în biserica mănăstirii. Văzându-se oprită de mulțime în fața porții, marchiza izbucni în lacrimi. „Nu mă înșelasem în alegerea mea", își spuse ea.

Dar tocmai din pricina acestei clipe de înduioșare, se împotrivi cu hotărâre stăruințelor marchizului și ale tuturor prietenilor casei, care țineau cu tot dinadinsul să audă și ei acea predică uluitoare. Culmea! se spunea că Fabricio îl întrecea chiar și pe cel mai bun tenor din Italia. „Dacă-l văd, sunt pierdută", se gândea marchiza.

Zadarnic Fabricio, ale cărui predici erau pe zi ce trece mai strălucite, mai vorbi de vreo câteva ori în bisericuța din fața palatului Crescenzi; nu izbuti nicio singură dată să o zărească pe Clelia, care, în cele din urmă, se și supără de această încăpățânare a lui de a veni să-i tulbure străduța singuratică, după ce o gonise, mai înainte, din grădină.

Privind pe rând chipurile femeilor care-l ascultau, Fabricio descoperise o feţişoară smeadă, foarte frumoasă, ai cărei ochi împrăştiau văpăi. Ochii aceştia minunaţi erau, de obicei, scăldaţi în lacrimi de la a opta sau a zecea frază a predicii. Când Fabricio era silit să vorbească despre lucruri lungi, care-l plictiseau, îşi odihnea cu destulă îngăduinţă privirea pe chipul acesta, a cărui tinereţe îi plăcea. Află că tânăra domnişoară se numea Anetta Marini şi era fiica celui mai bogat negustor de postavuri din Parma, mort cu câteva luni mai înainte.

Curând, numele acestei Anetta Marini fu pe toate buzele; se îndrăgostise nebuneşte de Fabricio. Când acesta îşi începuse faimoasele lui predici, Anetta urma să se mărite cu Giacomo Rassi, fiul cel mare al ministrului Justiţiei, care nu-i displăcea. Dar după ce îl auzi de două ori pe monseniorul Fabricio, declară că nu mai vrea să se căsătorească; întrebată care era pricina unei atât de ciudate răzgândiri, Anetta răspunsese că nu se cădea ea o fată cinstită să se mărite cu un om când era nebuneşte îndrăgostită de un altul. La început, familia se strădui zadarnic să afle cine putea fi acest altul.

Dar lacrimile fierbinţi vărsate de Anetta la predici le deschiseră ochii. Şi când mama şi unchiul ei o întrebară dacă-l iubeşte pe monseniorul Fabricio, ea le răspunse cu îndrăzneală că, de vreme ce adevărul fusese descoperit, nu avea rost să mintă. Adăugă, apoi, că tocmai fiindcă nu avea nicio nădejde să se poată mărita cu omul la care ţinea mai presus de orice, dorea cel puţin ca privirea să nu-i fie jignită de mutra caraghioasă a micului conte Rassi. Ocara aceasta, aruncată fiului unui om pizmuit cu înverşunare de toată burghezia, făcu în două zile ocolul întregului oraş, iar răspunsul dat de Anetta Marini familiei sale fu socotit nespus de hazliu. Se vorbi despre el şi la palatul

Crescenzi, aşa cum se vorbea pretutindeni.

Clelia se feri să sufle vreun cuvânt asupra acestui subiect în salonul ei. Dar îşi descusu camerista şi, în duminica următoare, după ce ascultă slujba în capela palatului ei, o luă pe cameristă cu ea în trăsură şi se duse la a doua liturghie, în parohia de care ţinea domnişoara Marini. În biserică îi găsi pe toţi filfizonii oraşului, atraşi de acelaşi lucru; stăteau cu toţii în picioare, lângă intrare. Curând, o mare forfotă se produse printre ei şi marchiza înţelese că domnişoara Marini urma să intre în biserică; de la locul unde se afla, Clelia putu s-o vadă foarte bine şi, cu toată cucernicia ei, nu mai urmări aproape deloc slujba. I se păru că frumoasa burgheză avea, în înfăţişarea ei, o oarecare dârzenie care, după părerea ei, s-ar fi putut potrivi cel mult unei femei măritate de câţiva ani. Altfel, era minunat alcătuită, deşi cam mică de statură, iar ochii ei, aşa cum se spune în Lombardia, păreau să stea sprinţar de vorbă cu lucrurile pe care se opreau. Marchiza fugi înainte de sfârşitul slujbei.

Chiar a doua zi, prietenii care veneau să-şi petreacă toate serile la palatul Crescenzi povestiră o altă ispravă caraghioasă a Anettei Marini. Fiindcă mama ei, temându-se să nu facă vreo prostie, nu-i dădea prea mulţi bani pe mână, Anetta se dusese să ofere un minunat inel cu diamante, primit în dar de la tatăl ei, vestitului Hayez, care se afla la Parma pentru a picta saloanele palatului Crescenzi, şi-l rugase să-i facă un portret al domnului del Dongo. Dar ţinuse ca, în portret, Fabricio să fie îmbrăcat doar în negru, nu în veşminte preoţeşti. Chiar în ajun, care nu fusese mirarea şi cu atât mai mult indignarea mamei micuţei Anetta, dând, în camera fetei, peste un minunat portret al lui Fabricio del Dongo, încadrat în cea mai frumoasă ramă aurită care se văzuse la Parma de

douăzeci de ani încoace.

CAPITOLUL AL DOUĂZECI ŞI OPTULEA

Furați de întâmplări, n-am avut vreme să înfiripăm portretul comicei spețe de curteni care mișunau la palatul principelui din Parma, comentând în chipul cel mai ciudat cele povestite de noi. Ceea ce dădea, în țara aceea, unui mic nobil cu un venit de trei sau patru mii de franci, dreptul de a lua parte, cu ciorapi negri, la ceremonia sculării din pat a suveranului, era, mai înainte de toate, faptul de a nu fi deschis niciodată o carte de Voltaire sau de Rousseau – condiție ușor de îndeplinit. Trebuia, apoi, să știe să vorbească cu grijă despre guturaiul Alteței Sale sau cu admirație despre ultima ladă de mineralogie primită din Saxa. Dacă, pe lângă acestea, nu lipseai de la biserică nicio zi pe an, dacă puteai număra, printre prietenii tăi intimi, doi sau trei călugări cu vază, suveranul se îndupleca să-ți adreseze cuvântul o dată pe an, cu cincisprezece zile înainte sau după Anul Nou, ceea ce-ți dădea o mare greutate în parohia de care țineai, iar perceptorul nu mai îndrăznea să te necăjească, dacă erai în întârziere cu suta de franci anuală cu care îți erau impuse modestele-ți proprietăți.

Domnul Gonzo era un asemenea biet ipochimen, de vița cea mai nobilă, care, pe lângă faptul că avea ceva avere, obținuse, datorită marchizului Crescenzi, un post

strălucit, care-i aducea o mie o sută cincizeci de franci pe an. Omul acesta ar fi putut foarte bine mânca la el acasă, dar nu se simțea în apele lui şi cu adevărat fericit decât în salonul vreunui personaj cu vază, care să-l repeadă din când în când: „Ia mai taci, Gonzo, că spui prostii“. De fapt, afirmația aceasta dovedea, de obicei, că personajul cu vază e în toane rele, fiindcă Gonzo era aproape întotdeauna om mai de duh decât gazda sa. Ştia să vorbească despre tot şi toate îndeajuns de frumos; mai mult decât atât, era gata să-şi schimbe părerea la cel mai mic semn al stăpânului casei. La drept vorbind, deşi arăta multă pricepere când era vorba despre interesele sale, nu era în stare de niciun gând mai răsărit, iar când principele nu avea guturai, se simțea, de multe ori, tare încurcat intrând prin saloane.

Ceea ce stabilise reputația lui Gonzo, la Parma, era o nemaipomenită pălărie cu trei colțuri, împodobită cu o pană neagră, cam jumulită, pe care o punea chiar când era îmbrăcat numai în frac. Dar trebuia să vezi chipul în care-şi purta această pălărie cu pană, fie că o avea pe cap, fie că şi-o ținea în mână; în aceasta stătea şi talentul, şi vaza lui. Se informa cu adevărată îngrijorare despre starea sănătății cățelului marchizei şi, dacă ar fi luat foc palatul Crescenzi, şi-ar fi pus în primejdie viața ca să scape unul din frumoasele jilțuri acoperite cu brocart, care de atîția ani îi agățau pantalonii de mătase neagră, de câte ori i se întâmpla să îndrăznească să se aşeze o clipă.

Şapte sau opt spilcuiți de aceeaşi teapă se înfățişau în fiecare seară, la ceasurile şapte, în salonul marchizei Crescenzi.

De cum se aşezau, un lacheu impunător, înveşmântat cu o livrea de culoarea păpădiei, cu fireturi de argint şi cu o vestă roşie, care-i desăvârşea ținuta măreață, venea să ia

pălăria şi bastonul acestor bieţi nenorociţi. După lacheu, intra numaidecât un fecior, aducând o ceaşcă de cafea neînchipuit de mică, într-un zarf de argint lucrat în filigran, apoi, din jumătate în jumătate de ceas, un sufragiu, cu sabie şi frac grandios, după moda franţuzească, aducea îngheţate.

La o jumătate de ceas după sosirea acestor mărunţi curteni jerpeliţi, se înfiinţau cinci sau şase ofiţeri, care vorbeau tare, pe un ton cazon şi discutau de obicei despre numărul şi felul nasturilor ce trebuiau să strălucească pe mantaua soldatului, pentru ca generalul-şef să poată câştiga bătăliile. N-ar fi fost chibzuit să vorbeşti, în acest salon, despre ceva aflat dintr-un ziar franţuzesc. Chiar dacă noutatea ar fi fost din cele mai plăcute, ca, de pildă, împuşcarea a cincizeci de liberali în Spania, totuşi, povestitorul ar fi rămas suspect de a fi citit un ziar franţuzesc. Culmea dibăciei tuturor acestor oameni era să obţină, la fiecare zece ani, o mărire a pensiei cu o sută cincizeci de franci. Astfel împărţea principele, cu nobilimea lui, plăcerea de a domni peste ţărani şi peste burghezi.

Fără doar şi poate că cel mai de seamă personaj pe care-l întâlneai în salonul Crescenzi era cavalerul Foscarini, cel mai cumsecade om din lume; de aceea şi fusese câte un pic în puşcărie, cam sub toate regimurile. Făcuse parte şi din vestita Cameră a Deputaţilor de la Milano, care respinsese legea asupra înregistrării, propusă de Napoleon[1], lucru ce nu se întâmplă prea des în istorie. După ce fusese, timp de douăzeci de ani, prietenul mamei marchizului, cavalerul Foscarini rămăsese om cu trecere în casa Crescenzi. Avea întotdeauna o istorioară hazlie de povestit şi nimic nu scăpa spiritului său iscoditor. Tânăra marchiză care, în adâncul

[1] În 1805, Camera Deputaţilor din Milano, corp legislativ al regatului italian, a respins legea impozitelor propusă de Napoleon, care, drept răspuns, a dizolvat Camera. (*n.tr.*)

cugetului ei, se simțea vinovată, tremura în fața lui.

Având un adevărat cult pentru acest mare senior, care îi spunea grosolănii și îl făcea să plângă o dată sau de două ori pe an, slăbiciunea lui Gonzo era să caute a-i face mici servicii; și dacă sărăcia lucie nu ar fi făcut din el, puțin câte puțin, un bicisnic, ar fi izbutit uneori, fiindcă nu era lipsit de o anume șiretenie și de o neobrăzare și mai mare.

Așa cum îl cunoaștem, acest Gonzo nutrea destul dispreț pentru marchiza Crescenzi, fiindcă, de când o știa, nu-i adresase o vorbă cât de cât nepoliticoasă; dar, în ochii lui era, totuși, soția faimosului marchiz Crescenzi, cavaler de onoare al principesei și omul care, o dată sau de două ori pe lună, îl repezea: „Taci din gură, Gonzo, că spui prostii!".

Gonzo își dăduse seama că tot ce se vorbea despre tânără Anetta Marini izbutea s-o smulgă o clipă pe marchiză din starea de visare și de lâncedă nepăsare în care stătea de obicei cufundată, până când suna ora unsprezece; atunci pregătea ceaiul și oferea o ceașcă fiecărui musafir, chemându-l pe nume. După aceea, înainte de a se reîntoarce în apartamentul ei, părea să se însuflețească puțin; era clipa de care cei de față profitau ca să-i recite sonete satirice.

În Italia se compun foarte bune sonete de acest soi: este, de altfel, singurul gen de literatură care a rămas oarecum mai viu; adevărul e că acest gen nu este supus cenzurii, și obișnuiții palatului Crescenzi își anunțau întotdeauna sonetul lor cu aceleași cuvinte: „Doamna marchiză binevoiește a îngădui să se recite în fața sa un biet sonet?" Iar dacă sonetul îi făcea pe cei din salon să râdă și era recitat de două sau de trei ori, unul din ofițeri nu uita niciodată să exclame: „Domnul ministru al Poliției ar trebui să facă bine să-i mai spânzure câte un pic pe autorii unor astfel de ticăloșii". Cercurile burgheze, dimpotrivă, primeau aceste sonete cu cea mai sinceră

admirație, și grămăticii procurorilor le copiau și le vindeau.

Din felul în care marchiza se arăta, de fiecare dată, curioasă să afle noi amănunte, Gonzo își închipui că se vorbise prea mult în prezența ei despre frumusețea tinerei Marini care, de altfel, avea un milion zestre, și că marchiza era geloasă pe ea. Izbutind, cu veșnicu-i zâmbet și cu sfruntata lui neobrăzare față de tot ce nu era nobil, să pătrundă pretutindeni, a doua zi, Gonzo se înfățișă în salonul marchizei, cu pălăria lui cu pene pusă pe cap într-un anumit fel triumfător, așa cum n-o punea decât o dată sau de două ori pe an, atunci când principele binevoia să-i spună: *Cu bine, Gonzo.*

După ce o salută respectuos pe marchiză, Gonzo nu se depărtă, ca de obicei, să se așeze pe fotoliul care-i era oferit de un lacheu. Se instală în mijlocul cercului și exclamă zgomotos:

— Am văzut portretul monseniorului del Dongo.

Clelia fu atât de surprinsă, încât trebui să se sprijine de brațul jilțului ei; o clipă, încercă să înfrunte furtuna, dar curând trebui să părăsească salonul.

—Recunoaște, sărmane Gonzo, că le nimerești ca nuca-n perete! exclamă, privindu-l foarte de sus, unul dintre ofițeri, care își isprăvea a patra înghețată. Nu știi că acest coadjutor, care a fost unul din vitejii colonei ai armatei lui Napoleon, a jucat un renghi bun de spânzurătoare tatălui marchizei, ieșind din fortăreața comandată de generalul Conti, ca și cum ar fi ieșit din Steccata (cea mai însemnată biserică din Parma)?

— E adevărat, scumpe căpitane, că habar nu am de foarte multe lucruri și că nu sunt decât un biet nătărău care calcă toată ziua în strâchini.

Răspunsul acesta, cu totul italienesc, îi făcu pe toți ceilalți

să râdă pe socoteala strălucitului ofițer. Marchiza se reîntoarse puțin după aceea; se înarmase cu tot curajul și, în adâncul sufletului ei, nu se sfia să nutrească o oarecare nădejde că ar putea admira și ea portretul lui Fabricio, despre care se spunea că ar fi foarte reușit. Vorbi în termeni elogioși despre talentul pictorului Hayez, care-l făcuse. Fără să-și dea seama, în timp ce vorbea, îi zâmbea cu drăgălășenie lui Gonzo, care-i arunca priviri batjoritoare ofițerului. Văzând că și ceilalți lingușitori ai casei se delectau în același fel, ofițerul dădu bir cu fugiții, nu însă fără a nutri o ură de moarte față de Gonzo; acesta jubila, iar seara, când își luă rămas-bun, fu poftit la masă în ziua următoare.

— Și acum, alta și mai bună! exclamă Gonzo, a doua zi după masă, când servitorii ieșiră; închipuiți-vă, coadjutorul nostru s-a îndrăgostit de micuța Marini!...

E ușor de înțeles tulburarea de care fu cuprinsă inima Cleliei la auzul acestei vești de necrezut. Până și marchizul fu impresionat.

— Prietene Gonzo, iar bați câmpii, cum ți-e obiceiul! Și apoi, ar trebui să vorbește cu mai mult respect de cineva care a avut cinstea să facă, până acum, unsprezece partide de whist cu Alteța Sa.

— Ah, domnule marchiz, răspunse Gonzo, cu grosolănia oamenilor de teapa lui, pot să jur că ar fi la fel de fericit să facă o partidă și cu micuța Marini. Dar, de vreme ce lucrurile acestea mărunte vă displac, ele nu mai există nici pentru mine, care, înainte ele orice, țin să nu jignesc urechile preaiubitului meu marchiz.

După masă, marchizul se retrăgea întotdeauna ca să tragă un pui de somn. De data aceasta, nici nu-i trecu prin gând să se ducă să se culce. Dar Gonzo și-ar fi tăiat mai curând limba decât să mai sufle o vorbă despre Anetta Marini; în schimb, își începea de fiecare dată poveștile în

aşa fel încât marchizul să spere că va aduce vorba şi despre dragostea micuţei burgheze. Gonzo poseda, în cel mai înalt grad, spiritul italian, care prelungeşte cu o adâncă desfătare aşteptarea vorbelor dorite. Mort de curiozitate, bietul marchiz fu silit să-i facă oarecum curte şi îi spuse lui Gonzo că mănâncă de două ori mai mult când are plăcerea de a prânzi cu el. Gonzo nu înţelese şi începu să descrie minunata colecţie de tablouri pe care şi-o aduna marchiza Balbi, amanta răposatului principe; în trei sau patru rânduri, vorbi despre Hayez cu o admiraţie din cele mai adânci, care îl făcea să tărăgăneze fiecare vorbă. Marchizul îşi spunea: „În sfârşit, o să vorbească şi despre portretul comandat de micuţa Marini!“ Dar lui Gonzo nici prin gând nu-i trecea. Când bătu ora cinci, marchizul se supără de-a binelea. De obicei, la cinci şi jumătate, după ce trăsese puiul de somn, se urca în trăsură şi se ducea pe Corso.

— Uite ce-mi faci cu prostiile dumitale! se răsti el grosolan la Gonzo; din pricina lor o să ajung pe Corso după principesă, care ar putea să aibă a-mi da vreun ordin. Nu sunt eu cavalerul ei de onoare? Hai, repede, spune-mi dacă poţi, ce-i cu pretinsa dragoste a monseniorului coadjutor?

Dar Gonzo voia să păstreze povestea pentru urechea marchizei, care-l poftise la masă; o spuse pe scurt, în cât mai puţine cuvinte, marchizului care, pe jumătate adormit, se duse în grabă să se culce. Cu biata marchiză, Gonzo procedă cu totul altfel. Clelia rămăsese atât de neştiutoare şi de tânără, în ciuda înaltului rang la care ajunsese, încât se socoti datoare să-l facă pe Gonzo să uite grosolănia cu care-i vorbise marchizul. Încântat de acest succes, Gonzo îşi redobândi toată vorbăria şi socoti că era pentru el nu numai o plăcere, dar şi o datorie să-i aducă la cunoştinţă un număr nesfârşit de amănunte.

Tânăra Anetta Marini dădea până la un galben pentru fiecare loc care i se păstra la predică: sosea întotdeauna la biserică cu două mătuşi şi cu fostul casier al tatălui ei. Locurile acestea, păstrate de cineva din ajun, le alegea, de obicei, aproape în faţa amvonului, dar spre altarul cel mare, fiindcă observase că, în timp ce predica, coadjutorul se întorcea des spre altar. Şi până şi publicul îşi dădea seama că, *nu rareori*, ochii atât de grăitori ai tânărului predicator îşi îngăduiau să se oprească asupra tinerei moştenitoare plină de nuri. Se opreau chiar cu oarecare interes, fiindcă, de îndată ce o învăluia cu privirea, predica devenea mai savantă; citatele se înmulţeau şi nu mai găseai în vorbele lui pornirile acelea izvorâte din inimă; din clipa aceea, celelalte doamne încetau să-l mai asculte cu plăcere şi începeau să se uite la tânără Marini şi s-o bârfească.

Clelia îl puse pe Gonzo să-şi reînceapă de trei ori povestirea. Auzindu-l a treia oară, rămase dusă pe gânduri: îşi făcea socoteala că trecuseră paisprezece luni de când nu-l mai văzuse pe Fabricio. „Ar fi, într-adevăr, un păcat atât de mare – îşi spunea ea – să stau un ceas într-o biserică, nu ca să-l văd pe el, dar ca să aud un predicator celebru? De altfel, am să mă aşez departe de amvon şi n-am să mă uit la el decât o dată la venire şi o dată la sfârşitul predicii... Şi apoi, îşi repeta ea, nu mă duc să-l văd pe Fabricio, ci să-l aud pe predicatorul cel fără de seamă!“ În ciuda argumentelor, Clelia era muncită de mustrări de cuget; purtarea ei fusese atât de frumoasă în aceste paisprezece luni! „În sfârşit, îşi spuse ea, ca să-şi mai împace cugetul, dacă cea dintâi femeie care va veni la mine în seara aceasta se va fi dus şi ea să-l asculte predicând pe *monsignore* del Dongo, mă voi duce şi eu; dacă nu s-a dus, am să mă stăpânesc.“

După ce luă această hotărâre, marchiza îl ferici pe

Gonzo, spunându-i:

— Caută de află în ce zi va mai predica coadjutorul şi în care biserică... Deseară, înainte de a pleca de la noi, s-ar putea să-ţi cer un serviciu.

De îndată ce Gonzo plecă spre Corso, Clelia ieşi să ia aer în grădina palatului Crescenzi. Nu se gândi că nu mai pusese piciorul în grădină de mai bine de zece luni. Era vioaie şi însufleţită; obrajii i se rumeniseră. Seara, de fiecare dată când intra în salon un pisălog, inima începea să-i bată cu putere. În cele din urmă, fu anunţat şi Gonzo care, de la prima privire, înţelese că, timp de opt zile, va fi omul cel mai căutat în casa Crescenzi. „Marchiza este geloasă pe tânăra Marini şi din toată povestea asta zău că ar ieşi, îşi spuse el, o comedie straşnică, în care marchiza ar juca rolul principal, micuţa Anetta rolul de subretă şi monseniorul del Dongo pe cel de îndrăgostit. Pe legea mea, doi franci intrarea n-ar fi scump." Nu ştia ce să mai facă de bucurie; toată seara se amestecă mereu în vorbă şi povesti snoavele cele mai deşucheate (de pildă, legătura dintre o anumită actriţă şi marchizul de Pequigny, aflată în ajun de la un călător francez). Cât despre marchiză, nici nu-şi mai găsea locul; când se preumbla prin salon, când trecea în galeria vecină cu salonul, în care marchizul nu îngăduise decât tablouri ce costaseră mai mult de douăzeci şi cinci de mii de franci fiecare. În seara aceea, tablourile păreau să vorbească atât de viu, încât o copleşeau pe marchiză cu emoţia pe care i-o treceau. În cele din urmă, auzi deschizându-se cele două canaturi ale uşii şi se reîntoarse în grabă în salon: era marchiza Raversi. După ce îi adresă complimentele cuvenite, Clelia o întrebă cu glas pierit:

— Ce părere aveţi despre predicatorul la modă? Marchiza o rugă să-şi repete întrebarea, pe care nu o auzise prima dată.

— Îl socoteam drept un mic intrigant, croit pe acelaşi calapod cu ilustra sa mătuşă, contesa Mosca, răspunse ea. Dar ultima dată când a predicat, da... chiar peste drum de palatul dumitale, a fost atât de sublim încât, lăsând la o parte orice ură, îl consider omul cel mai plin de elocinţă pe care l-am auzit vreodată.

— Prin urmare, aţi asistat la una din predicile lui? spuse Clelia, tremurând de fericire.

— Cum de nu, răspunse marchiza râzând, n-ai auzit ce ţi-am spus? N-aş lipsi de la predicile lui pentru nimic în lume. Se spune că nu va mai putea predica mult, fiindcă s-a îmbolnăvit de piept.

— De cum ieşi marchiza, Clelia îl chemă pe Gonzo în galerie.

— Sunt aproape hotărâtă, îi spuse ea, să-l ascult pe multlăudatul predicator. Când mai predică?

— Luni, adică peste trei zile, şi s-ar zice că a ghicit gândul Excelenţei Voastre, fiindcă o să predice chiar în mănăstirea Sfânta Maria.

Ar mai fi fost multe de spus, dar Clelia nu mai avea putere să vorbească; se învârti de vreo cinci-şase ori prin galerie fără să mai adauge un cuvânt. Gonzo îşi spunea: „O munceşte gândul răzbunării. Cum poate cineva să aibă obrăznicia de a fugi dintr-o închisoare, mai ales când are cinstea să fie păzit de un erou ca generalul Fabio Conti?“

— De altfel, trebuie să vă grăbiţi, adăugă el cu o subtilă ironie, e bolnav de piept. L-am auzit pe doctorul Rambo spunând că nu-i dă niciun an de trăit; Dumnezeu îl pedepseşte pentru că şi-a călcat credinţa, fugind mişeleşte din fortăreaţă.

Marchiza se aşează pe divanul din galerie şi-i făcu semn lui Gonzo să se aşeze lângă ea. După câteva clipe, îi dădu o punguliţă, în care pusese dinainte câţiva galbeni.

— Pune pe cineva să reţină patru locuri.

— Veţi îngădui bietului Gonzo să se strecoare pe urma Excelenţei Voastre?

Fără îndoială; reţine cinci locuri... Nu ţin deloc, adăugă ea, să fiu aproape de amvon; dar aş vrea s-o văd pe domnişoara Marini, despre care se spune că e atât de frumoasă.

În cele trei zile care o despărţeau de faimoasa zi de luni, în care urma să aibă loc predica, marchiza fu ca pe altă lume. Gonzo, pentru care era o mare cinste să fie văzut în public în societatea unei atât de înalte doamne, se împopoţonase cu fracul lui franţuzesc, cu sabie. Şi aceasta nu era tot: profitând de vecinătatea palatului, pusese să fie adus în biserică, pentru marchiză, un măreţ jilţ aurit, ceea ce fu socotit de burghezie drept culmea sfruntării. E uşor de închipuit cum se simţi biata marchiză, când zări jilţul şi văzu că fusese aşezat chiar în faţa amvonului. Era atât de ruşinată, încât, făcându-se mică în fundul uriaşului jilţ şi ţinând ochii plecaţi, nici nu mai avu curajul să se uite la micuţa Marini, pe care Gonzo i-o arăta cu mâna, cu o neobrăzare ce o ului. Toţi cei ce nu erau nobili nu însemnau absolut nimic în ochii linguşitorului.

Fabricio se ivi în amvon; era atât de slab şi de tras la faţă, atât de topit, încât ochii Cleliei se umplură numaidecât de lacrimi. Fabricio rosti câteva cuvinte, apoi se opri, ca şi cum ar fi rămas dintr-odată fără glas; zadarnic încercă să înfiripe câteva fraze; se întoarse şi luă o hârtie scrisă.

— Fraţi întru Domnul, spuse el, un suflet nefericit, care merită toată mila voastră, vă îndeamnă, prin glasul meu, să vă rugaţi pentru sfârşitul chinurilor sale, care nu vor înceta decât odată cu viaţa sa.

Fabricio citi hârtia foarte încet, dar cu un asemenea

glas, încât, la jumătatea rugăciunii, toată lumea plângea, până şi Gonzo. „Cel puţin, acum nimeni nu se va mai mira că plâng“, îşi spuse marchiza izbucnind în lacrimi.

În timp ce continua să citească, Fabricio găsi două-trei idei despre starea nefericitului pentru care ceruse credincioşilor să se roage. Şi de îndată, alte idei începură să i se îmbulzească în minte. Deşi părea să vorbească întregului auditoriu, nu i se adresa decât marchizei. Sfârşi predica mult mai repede ca de obicei, căci, cu toată împotrivirea lui, lacrimile îl podideau în asemenea măsură, încât nu mai putea rosti limpede niciun cuvânt. Cei ce se pricepeau găsiră predica ciudată, dar, în ce priveşte înflăcărarea, cel puţin pe potriva faimoasei predici ţinute în ziua când biserica fusese iluminată. Cât despre Clelia, nici nu apucase să audă bine primele zece rânduri ale rugăciunii citite de Fabricio, şi socoti că făcuse o crimă cumplită stând paisprezece luni fără să-l vadă. Când se întoarse acasă, se aşează în pat, ca să se poată gândi, nestingherită de nimeni, la Fabricio; a doua zi, destul de devreme, acesta primi următorul bileţel:

Ţi se scrie cu toată încrederea; caută patru oameni curajoşi, de discreţia cărora să fii sigur, iar mâine, în clipa în care clopotul bisericii Steccata va bate miezul nopţii, află-te în faţa uşii scunde care poartă numărul 19, în strada San Paolo. Gândeşte-te că poţi fi atacat, nu veni singur.

Recunoscând scrisul acela, care pentru el era sfânt, Fabricio căzu în genunchi şi izbucni în lacrimi: *În sfârşit, strigă el, după paisprezece luni şi opt zile! Adio predici.*

Ar fi prea lung să povestim toate nebuniile cărora le căzură pradă, în acea zi, inima lui Fabricio şi aceea a Cleliei. Uşa scundă, de care i se vorbea în scrisoare, nu era alta decât uşa serei cu portocali a palatului Crescenzi şi,

în timpul zilei, Fabricio găsi de zece ori mijlocul să treacă prin faţa ei. Puţin înainte de miezul nopţii, îşi luă armele şi, singur, trecu iarăşi, repede, prin faţa uşii, când, spre bucuria lui de nedescris, auzi un glas binecunoscut spunându-i încet:

— Intră, prieten al inimii mele.

Fabricio intră cu grijă şi se găsi, într-adevăr, în sera cu portocali, dar în faţa unei ferestre puternic zăbrelite, aflate la trei sau patru picioare de pământ. Întunericul era adânc. Fabricio, care auzise un uşor zgomot în dosul acestei ferestre, începu să pipăie zăbrelele, când deodată simţi că o mână, strecurată printre ele, îi ia mâna şi i-o sărută.

— Eu sunt, îi şopti glasul multiubit, eu sunt şi am venit să-ţi spun că te iubesc şi să te întreb dacă vrei să mă asculţi.

Ne putem închipui bucuria şi uimirea lui Fabricio; după primele clipe de exaltare, Clelia îi spuse:

— Am jurat Sfintei Fecioare, aşa cum ştii, să nu te mai văd niciodată; de aceea te primesc în bezna asta. Ţin să ştii că, dacă m-ai sili vreodată să te privesc în plină lumină, totul ar fi sfârşit între noi. Dar, înainte de orice, nu vreau să mai predici în faţa Anettei Marini şi apoi nu vreau să crezi că eu am făcut prostia de a pune să mi se aducă un jilţ în lăcaşul Domnului.

— Îngerul meu scump, nu voi mai predica în faţa nimănui; nu m-am apucat să predic decât în nădejdea că, într-o zi, am să te pot vedea.

— Nu vorbi astfel, gândeşte-te că mie nu-mi este îngăduit să te văd.

Aici cerem voie să trecem, fără să pomenim o vorbă, peste o perioadă de trei ani.

În clipa în care reluăm povestea, contele Mosca se afla din nou la Parma, în calitate de prim-ministru şi mai

puternic ca oricând.

După aceşti trei ani de fericire divină, în inima lui Fabricio se ivi un capriciu duios, care răsturnă totul. Marchiza avea un drăgălaş copil de doi ani, Sandrino. Acest copil, care era bucuria mamei lui, stătea tot timpul lângă ea sau pe genunchii marchizului Crescenzi. Fabricio, dimpotrivă, nu-l vedea aproape niciodată; nu putea să se împace cu gândul că băieţelul ar îndrăgi un alt tată. Şi făcu planul să-l răpească pe copil, înainte ca acesta să poată rămâne cu vreo amintire limpede.

În lungile ceasuri ale zilei, când marchiza nu-şi putea întâlni prietenul, se mângîia cu prezenţa lui Sandrino. Fiindcă trebuie să mărturisim un lucru, care va părea straniu celor de la miazănoapte de Alpi: în ciuda rătăcirilor sale, marchiza rămăsese credincioasă jurământului ei. Aşa cum cititorul îşi mai reaminteşte poate, ea făgăduise Sfintei Fecioare să nu-l mai vadă *niciodată* pe Fabricio; acestea fuseseră întocmai cuvintele ei. De aceea, nu-l primea decât noaptea şi niciodată nu era lumină în cameră.

Dar, în fiecare noapte, era primit de prietena lui; şi ceea ce e demn de mirare, în mijlocul unei curţi roase de curiozitate şi plictiseală, măsurile lui Fabricio fuseseră atât de bine luate, încât niciodată această *amicizia*, cum se spune în Lombardia, nu fu nici măcar bănuită. Dragostea aceasta era însă prea fierbinte ca să nu dea naştere şi la certuri; Clelia era foarte geloasă, dar mai totdeauna certurile lor aveau o altă pricină: Fabricio se folosea de orice ceremonie ca să se afle în acelaşi loc cu marchiza şi s-o privească; ea găsea atunci un pretext oarecare ca să se retragă în grabă şi multă vreme nu voia să-l mai primească.

Curtea din Parma se arăta foarte mirată că o femeie de o frumuseţe atât de deosebită şi de o inteligenţă atât de

aleasă ca marchiza nu avea nicio aventură. Totuşi, trezi pasiuni în jurul ei, şi cei care se îndrăgostiră de ea făcură destule nebunii, stârnind adesea gelozia lui Fabricio.

Bunul arhiepiscop Landrini murise de multă vreme şi amintirea lui fusese de mult ştearsă de cucernicia, viaţa şi predicile lui Fabricio; fratele mai mare al acestuia murise şi el. Moştenise, astfel, toată averea familiei; tânărul prelat împărţea vicarilor şi preoţilor din eparhie cele o sută şi ceva de mii de franci pe care i le aducea arhiepiscopia din Parma.

Era greu de visat o viaţă mai plină de cinstiri şi mai demnă decât aceea dusă de Fabricio, când totul fu răsturnat de nefericitul capriciu al inimii sale.

— Din pricina jurământului tău, pe care îl respect, dar care mă face nefericit, fiindcă nu te pot vedea niciodată în timpul zilei, îi spuse el odată Cleliei, sunt nevoit să trăiesc mereu singur, neavând altă distracţie decât munca. Şi nici nu am măcar la ce munci. Trebuind să duc o viaţă atât de aspră şi de tristă şi copleşit de lungile ceasuri ale fiecărei zile, un gând mi-a încolţit în minte, care mă munceşte şi cu care mă lupt zadarnic de şase luni: fiul meu nu mă va iubi; nu aude niciodată rostindu-se numele meu în faţa lui. Crescut în luxul plăcut al palatului Crescenzi, abia dacă mă cunoaşte. Arareori, când îl văd, mă gândesc la mama lui şi îmi aminteşte de frumuseţea ei cerească pe care nu o pot privi. Chipul meu ia, atunci, o înfăţişare serioasă, care pentru copii este neplăcută.

— Bine, spuse marchiza, şi unde vrei să ajungi cu vorbele astea care mă sperie?

— Vreau să mă bucur de fiul meu, vreau să stea cu mine, să-l văd în fiecare zi; vreau să se obişnuiască să mă iubească şi vreau să-l pot şi eu iubi fără oprelişte. De vreme ce o năpastă, unică pe lume, mă sileşte să fiu lipsit de o fericire de care se bucură atâtea inimi iubitoare şi să

nu trăiesc alături de aceea ce îmi este mai dragă ca orice pe lume, vreau măcar să am lângă mine o făptură care să-mi amintească de tine şi care să te înlocuiască întrucâtva. Treburile şi oamenii îmi sunt o povară în singurătatea mea silită; ştii doar că, pentru mine, ambiția a ajuns un cuvânt gol de orice înțeles, din clipa în care am avut fericirea să fiu zăvorât de Barbone; tot ce nu priveşte inima mi se pare demn de batjocură, în melancolia care mă copleşeşte atunci când sunt departe de tine.

E uşor de înțeles durerea ascuțită cu care frământarea prietenului ei străpunse inima sărmanei Clelia; jalea ei era cu atât mai adâncă, cu cât îşi dădea seama că Fabricio avea întrucâtva dreptate. Merse atât de departe, încât se întrebă dacă nu trebuia să-şi calce jurământul. Atunci ar fi putut să-l primească pe Fabricio în timpul zilei, ca pe oricare înaltă personalitate din societate, iar faima cumințeniei ei era prea puternică pentru ca cineva să îndrăznească a cleveti. Îşi spunea, de asemenea, că ar mai putea, cu mulți bani, să obțină anularea jurământului; dar ştia că această soluție lumească nu i-ar fi împăcat cugetul şi, poate că, mâniat, cerul ar fi pedepsit-o pentru această nouă fărădelege.

Pe de altă parte, dacă se lăsa înduplecată de dorința atât de firească a lui Fabricio şi dacă nu voia să nefericească inima lui însetată de căldură, inimă pe care o cunoştea atât de bine şi a cărei linişte era atât de ciudat chinuită de straniul ei jurământ, sub ce motiv să despartă de singurul său fiu pe unul dintre cei mai cu vază oameni din Italia, fără ca înşelătoria să nu fie descoperită? Marchizul Crescenzi ar arunca cu amândouă mâinile sume uriaşe, ar întreprinde el însuşi cercetările şi, până la urmă, răpirea tot ar fi descoperită. Nu exista decât un singur mijloc de apărare împotriva primejdiei care o amenința: să trimită copilul undeva, departe, la Edinburgh, de pildă, sau la Paris. Dar iubirea de

mamă nu se îndupleca la aşa ceva. Celălalt mijloc, propus de Fabricio şi care era într-adevăr cel mai chibzuit, semăna însă cu o tristă prevestire şi părea şi mai înfricoşător în ochii mamei deznădăjduite: ar fi trebuit să se născocească o boală. Copilul ar fi fost, pasămite, din ce în ce mai bolnav, iar la întoarcerea marchizului Crescenzi dintr-o călătorie, avea să i se spună că a murit.

O atare înşelăciune o umplea pe Clelia de groază. La un moment dat, nici nu mai vru să-l vadă pe Fabricio, dar despărţirea lor nu putea să ţină mult.

Clelia pretindea că nu trebuie să-l superi pe Dumnezeu; copilul acesta era rodul unei nelegiuiri, şi dacă stârneau mânia cerului, Dumnezeu ar fi putut să li-l ia. Fabricio începea atunci să vorbească iar despre trista lui soartă:

— Situaţia pe care mi-a hărăzit-o întâmplarea, spunea el Cleliei, şi dragostea mea pentru tine mă osândesc la o singurătate veşnică; eu nu pot – asemenea celor mai mulţi dintre confraţii mei – să mă bucur de plăcerea de a sta împreună cu fiinţa dragă, de vreme ce nu vrei să mă primeşti decât pe întuneric, ceea ce reduce la câteva clipe partea din viaţă pe care o pot petrece cu tine.

Câte lacrimi nu fură vărsate! Clelia se îmbolnăvi, dar îl iubea prea mult pe Fabricio ca să nu primească, în cele din urmă, jertfa pe care el i-o cerea. De ochii lumii, Sandrino căzu bolnav; marchizul se grăbi să cheme medicii cei mai vestiţi şi Clelia se află în faţa unei încurcături la care nu se gândise: trebui să-şi oprească odorul să ia medicamentele prescrise, ceea ce nu era lucru uşor.

Ţinut prea mult la pat, copilul se îmbolnăvi de-a binelea. Cum să-i mărturisească doctorului adevărata pricină a bolii? Sfâşiată de dorinţele ei atât de potrivnice, dar la fel de înrădăcinate în inima ei, Clelia fu pe punctul de a-şi pierde minţile. Trebuia să se resemneze să spună

că băieţelul s-a vindecat şi să renunţe astfel la roadele unei prefăcătorii atât de lungi şi de chinuitoare. Pe de altă parte, nici Fabricio nu-şi putea ierta silnicia pe care o făcea Cleliei, dar nu era în stare să renunţe la planul lui. Găsise mijlocul să se strecoare în fiecare noapte la căpătâiul copilului bolnav şi lucrul acesta aduse o altă complicaţie. Marchiza venea să-şi îngrijească fiul şi, uneori, Fabricio trebuia s-o vadă la flacăra lumânărilor, ceea ce, în cugetul chinuit al Cleliei, părea un păcat cumplit, care prevestea moartea lui Sandrino. Zadarnic cazuiştii cei mai vestiţi, cărora li se ceru părerea asupra unui jurământ ale cărui urmări erau dăunătoare, răspunseră că jurământul nu putea fi socotit călcat în chip nelegiuit, dacă cel ce făgăduise un anumit lucru Cerului nu se putea ţine de făgăduinţă, nu din pricina unei deşarte plăceri a simţurilor, ci pentru a nu face un rău vădit. Marchiza era din ce în ce mai deznădăjduită şi Fabricio înţelese că ciudata lui hotărâre avea să pricinuiască moartea Cleliei şi a fiului ei.

Trebui, atunci, să ceară sprijinul prietenului său intim, contele Mosca; bătrân cum era, ministrul fu înduioşat de această poveste de dragoste, despre care nu ştia aproape nimic.

— Am să fac în aşa fel ca marchizul să lipsească cel puţin cinci sau şase zile: când vrei să se întâmple asta?

Puţin după aceea, Fabricio îi spuse contelui că totul era pregătit pentru a se putea folosi de lipsa marchizului.

Două zile mai târziu, în timp ce marchizul se întorcea călare de la una din moşiile sale din împrejurimile Mantovei, nişte pretinşi răufăcători, plătiţi de cineva care voia, pesemne, să se răzbune, îl răpiră, fără a-l vătăma în niciun fel, îl puseră într-o luntre, căreia îi trebuiră trei zile ca să coboare de-a lungul Padului, făcând aceeaşi călătorie ca şi Fabricio după faimoasa lui ispravă cu Giletti. A patra zi,

răufăcătorii îl lăsară pe marchiz într-o insulă pustie a fluviului, după ce avuseseră grijă să-i ia toți banii și să nu-i lase nici măcar un singur obiect care să aibă cât de cât valoare. Marchizului îi trebuiră două zile mari și late ca să poată ajunge la palatul lui din Parma, pe care îl găsi înveșmântat în negru și pe cei dinăuntru cuprinși de adâncă întristare.

Răpirea, izbutită cu atâta îndemânare, avea să aibă o urmare cu totul dramatică: Sandrino, ascuns într-o casă, unde marchiza se ducea să-l vadă aproape în fiecare zi, muri după câteva luni. Clelia își închipui că pronia o pedepsea, fiindcă își călcase făgăduiala făcută Sfintei Fecioare: în timpul bolii copilului, îl văzuse atât de des pe Fabricio la flacăra lumânărilor, iar în două rânduri chiar în plină zi, și cu câte izbucniri de dragoste! Nu supraviețui decât două luni copilului atât de drag, dar avu împăcarea să moară în brațele prietenului ei.

Fabricio era prea îndrăgostit și prea credincios ca să se sinucidă; nădăjduia să o reîntâlnească pe Clelia într-o lume mai bună, dar avea o minte prea ageră ca să nu-și dea seama că avea multe de răscumpărat.

Câteva zile după moartea Cleliei, semnă mai multe acte, prin care făcea fiecăruia dintre servitorii săi și lui însuși, o pensie de o mie de franci. Contesei Mosca îi dăruia moșii aducând peste o sută de mii de franci venit pe an; aceeași sumă era dăruită mamei sale, marchiza del Dongo, și ceea ce mai rămânea din averea părintească, uneia din surorile lui, care n-o nimerise bine în căsătorie. A doua zi după ce-și dăduse demisia din postul de arhiepiscop și din toate posturile cu care îl fericise favoarea lui Ernest al V-lea și prietenia prim-ministrului, se retrase la Mănăstirea Parma, aflată în pădurile din vecinătatea Padului, la două leghe de Sacca.

Contesa Mosca dăduse în totul dreptate bărbatului ei,

când acesta luase hotărârea să se reîntoarcă în fruntea guvernului, dar nu primise să mai pună vreodată piciorul pe teritoriul stăpânit de Ernest al V-lea. Îşi stabilise curtea la Vignano, la un sfert de leghe de Casalmaggiore, pe malul stâng al Padului, deci în statele Austriei. În minunatul palat pe care contele i-l construise la Vignano, contesa primea joia toată înalta societate din Parma şi, în fiecare zi, pe numeroşii ei prieteni. Fabricio n-ar fi lăsat să treacă o zi fără să se ducă la Vignano. Într-un cuvânt, contesa părea să fie pe deplin fericită, dar nu supravieţui decât puţină vreme lui Fabricio, pe care-l adora şi care nu mai trăi decât un an în mănăstirea sa.

Închisorile din Parma erau goale, contele putred de bogat, Ernest al V-lea nespus de iubit de supuşii săi, care asemuiau domnia lui cu aceea a marilor duci de Toscana.

TO THE HAPPY FEW